

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANTROPOLOGIA SOCIAL

PROGRAMA DE DOCTORAT: BENESTAR SOCIAL, COOPERACIÓ I DESENVOLUPAMENT LOCAL

LA IMMIGRACIÓ A GANDIA: INTEGRACIÓ, ASSOCIACIONISME I POLÍTIQUES PÚBLIQUES

TESI DOCTORAL

Autor: Albert Mora Castro

Directora: Josepa Cucó i Giner

València, 2012

*A ma mare, lluitadora incansable pels seus fills, i a la meua àvia, l'estima de la qual
m'acompanya cada dia de la meua vida.*

AGRAÏMENTS

Aquest treball és fruit d'una feina intensiva que, en els darrers anys, m'ha ajudat a créixer professional i personalment, acompanyat per persones que, amb la seua ajuda, comprensió i estima, m'han donat l'energia necessària per a completar un camí no exempt de dificultats.

Des de l'inici, Josepa Cucó, la meua directora de tesi, ha confiat en mi, fent-me sentir en tot moment que el meu projecte valia la pena i ajudant-me a definir i redefinir els seus diferents components. L'acurada supervisió de cadascuna de les línies d'aquest treball ha suposat per a mi un instrument clau en l'aprenentatge que he experimentat al llarg d'aquests anys.

Molts han estat els companys i companyes del Departament de Sociologia i Antropologia Social, i també d'altres departaments de la Universitat, que, amb el seu interès, els seus consells, i els seus ànims permanents, m'han donat força per a seguir endavant. Són tants que no podria esmentar-los a tots ací. Especialment agrait li estic a Mª Eugenia, a qui li dec bona part de les circumstàncies que m'han permès arribar fins ací, i a Ángeles, qui m'ha recolzat sempre en aquest i tants altres projectes.

He d'agrair l'ajuda econòmica que el Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals CEIC-Alfons el Vell em va donar en la primera fase del treball, així com la col·laboració d'aquelles persones que m'han brindat el seu temps i les seues paraules en cadascuna de les entrevistes realitzades. Tots els membres dels serveis municipals i de l'equip de govern de Gandia, presidit per l'aleshores alcalde José Manuel Orengo, es van mostrar des del primer moment disposats a col·laborar amb aquesta investigació. Els representants de les associacions entrevistades em van obrir amablement les seues portes i em van brindar el seu recolzament en tot moment. Encarna, Rubén i, especialment, Sandra han estat els meus contactes fonamentals a la ciutat, informant-me de cada esdeveniment relacionat amb el meu objecte d'estudi i assessorant-me en diversos moments.

Per altra banda, la meua família i les bones amistats, que porten massa temps esperant a que acabe aquest projecte per a que puga tornar a fer-me present, han estat un suport vital fonamental durant tot aquest procés.

Gràcies a qui ha caminat sempre amb mi, en la pena junts, en la joia junts.

Presentació	17
-------------------	----

PRIMERA PART. PLANTEJAMENT DE LA INVESTIGACIÓ

Capítol 1. INTEGRACIÓ, POLÍTIQUES PÚBLIQUES I PARTICIPACIÓ: UN MARC TEÒRIC PER A L'ANÀLISI DELS PROCESSOS D'INTEGRACIÓ DELS IMMIGRANTS	25
1.1. El concepte d'integració aplicat a l'estudi de les migracions: dimensions, enfocaments i actors principals	25
1.1.1. Sobre el concepte d'integració.....	25
1.1.2. Les dimensions del concepte d'integració	30
1.1.3. Agents i nivells dels processos d'integració	34
1.2. Models sociopolítics de gestió de la diversitat	36
1.2.1. Models vinculats a estratègies d'exclusió dels immigrants.....	36
1.2.2. Models vinculats a estratègies d'inclusió dels immigrants: assimilació, fusió cultural, multiculturalisme i interculturalisme	42
1.3. Polítiques públiques d'integració a l'àmbit local	50
1.3.1. L'estudi de les polítiques públiques d'integració: un marc conceptual ...	51
1.3.2. Les polítiques d'integració de les persones immigrants	53
1.3.3. Les polítiques d'integració a l'àmbit local	59

1.4. La participació social i política com a instrument d'integració	64
1.4.1. Els drets de participació social i política de les persones immigrades i l'accés a la ciutadania	65
1.4.2. La participació social i política formal: l'associacionisme immigrant	71
 Capítol 2. OBJECTIUS, HIPÒTESIS I METODOLOGIA	 83
2.1. Objectius	83
2.2. Hipòtesis	85
2.3. Mètodes i tècniques d'investigació	86

SEGONA PART. ANÀLISI

Capítol 3. LA IMMIGRACIÓ A GANDIA I AL SEU CONTEXT TERRITORIAL: UNA RADIOGRAFIA SOCIODEMOGRÀFICA	97
3.1. Context general: les xifres de la immigració a l'Estat Espanyol i al País Valencià	97
3.2. La població estrangera a la Safor	100
3.3. La població estrangera a Gandia	108
3.3.1. Característiques demogràfiques	108
3.3.2. Característiques socioeconòmiques	115

Capítol 4. LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES D'INTEGRACIÓ A GANDIA: UN ANÀLISI DEL PERÍODE 2005-2011	121
4.1. Descripció de les principals polítiques d'integració	122
4.1.1. Polítiques estatals i autonòmiques amb efectes al pla local: la figura de l'arrelament social, les Agències AMICS i les Escoles d'Acollida.....	122
4.1.2. Els plans d'integració de la comarca de la Safor i la ciutat de Gandia	127
4.1.3. El context comarcal: l'Agència AMICS de la Safor	130
4.1.4. El Departament de Cooperació i Integració Social de l'Ajuntament de Gandia: l'ànima de les polítiques d'integració a la ciutat entre els anys 2005 i 2009	132
4.1.5. L'Agència AMICS de Gandia: principal instrument actual de les polítiques d'integració a la ciutat	140
4.1.6. La Junta Bibliotecària de Participació Multicultural: una experiència consolidada i exportada a altres territoris	143
4.1.7. Les polítiques d'integració a Oliva: el servei d'Atenció a l'Immigrant i l'Agència AMICS	149
4.2. Les polítiques d'integració: un anàlisi des de la perspectiva dels responsable polítics i tècnics	153
4.2.1. L'impacte de la immigració i l'activació i evolució de les polítiques públiques d'integració.....	153
4.2.2. L'exercici de la política en matèria d'immigració: principis orientadors, reptes actuals i valoracions generals	160
4.2.3. Valoracions sobre l'Agència AMICS, les Escoles d'Acollida i la seua imbricació en l'estructura de la política local	165
4.2.4. El procés d'arrelament social i la seua incidència sobre el nivell d'integració: implicacions per a les polítiques municipals	169
4.2.5. Polítiques generals versus polítiques específiques: situació actual i reflexions sobre la política d'integració de l'Ajuntament de Gandia	173

4.2.6. Serveis gestionats per organitzacions socials: col·laboració necessària o estratègia de privatització?	177
4.2.7. La integració dels immigrants a Gandia: diagnòstic, dinàmiques i polítiques públiques	180
4.2.8. La situació de la xenofòbia a Gandia: indicis, tendències i reptes de futur	186
Capítol 5. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS A LA CIUTAT DE GANDIA (I)	193
5.1. Les associacions d'immigrants llatinoamericans	196
5.1.1. L'Associació d'Equatorians Residents a la Comarca de la Safor	196
5.1.2. L'Associació de Residents Bolivians (ASOREBOL) a la Safor	201
5.1.3. L'Associació de Colombians (ASOCOL) a Gandia	207
5.1.4. L'Associació Cultural Companys de l'Uruguai	209
5.1.5. L'Associació Cultural Argentina de la Comarca de la Safor	215
5.1.6. L'Associació Cultural Perú Patria Querida	219
5.1.7. L'Associació "Dones de Hui"	221
5.2. Les Associacions d'immigrants d'Europa de l'Est	226
5.2.1. L'Associació Búlgara Gandiana Madara	226
5.2.2. L'Associació de Romanesos de Gandia i la Safor MIHAI VITEAZUL	231
5.2.3. L'Associació Valenciana de Russoparlants	234

Capítol 6. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS A LA CIUTAT DE GANDIA (II)	243
6.1. Les associacions d'immigrants africans	243
6.1.1. L'Associació de Marroquins Basma	243
6.1.2. L'Associació de Senegalesos de Touba	247
6.1.3. L'Associació DIAPALANTE	254
6.1.4. L'Associació d'Africans de l'Oest	257
6.2. L'Associació Intercultural Midrashic	260
6.2.1. Els orígens	262
6.2.2. Composició i participació interna: socis, voluntaris i junta directiva	263
6.2.3. Els objectius	266
6.2.4. Les activitats	270
6.2.5. Els fons	273
6.2.6. Les relacions amb l'administració local i les associacions d'immigrants	275
6.2.7. Midrashic: una experiència singular en el camp de l'acció intercultural	277
6.3. Les associacions d'immigrants a Gandia: patrons majoritaris, diferències bàsiques i relació amb els processos d'integració	279
Capítol 7. ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS, PODERS PÚBLICS I INTEGRACIÓ: IMATGES I VALORACIONS	293
7.1. L'associacionisme immigrant i les polítiques d'integració: les imatges dels actors en interacció	294
7.1.1. Les associacions d'immigrants vistes des dels poders locals, els professionals i alguns informants clau: "molt associacionisme i poca participació ciutadana"	296

7.1.2. Les associacions d'immigrants i la seua autopercepció: fragmentades i descoordinades, però útils i necessàries per a la comunitat immigrada	309
7.1.3. Les polítiques locals d'integració vistes des de les associacions d'immigrants: la constatació d'un fort compromís en declivi	312
7.1.4. L'arrelament social i el compromís d'integració: valoracions des de l'associacionisme immigrant	320
7.2. La integració de la diversitat a Gandia: una visió des de les associacions d'immigrants	326
7.2.1. Què significa integrar-se? L'imaginari de la integració en el discurs dels líders de les organitzacions d'immigrants	326
7.2.2. Integració i convivència a la ciutat de Gandia: un diagnòstic des de les associacions d'immigrants	332
Capítol 8. DISCURS I ACCIÓ POLÍTICA EN PERÍODE ELECTORAL: L'ESCENARI D'INCORPORACIÓ DELS VEÏNS ESTRANGERS AL DRET AL VOT EN LES ELECCIONS LOCALS DE MAIG DE 2011	341
8.1. Dret al vot, polítiques migratòries i d'integració: perspectives i propostes dels partits polítics amb representació municipal	343
8.1.1. El dret al vot: un pas incomplet per a la garantia de la integració ciutadana	343
8.1.2. La immigració en el discurs polític: oportunitats, problemes i polítiques d'accés i control	345
8.1.3. Les representacions polítiques al voltant de la integració i els reptes albirats per a les polítiques locals	348
8.1.4. El discurs polític sobre la immigració i la integració en context electoral: primeres consideracions	356

8.2. Immigració i integració en la campanya electoral: imatges, propostes i accions	357
8.2.1. Temps d'incògnites i presagis: els mesos previs a les eleccions	357
8.2.2. Les polítiques d'integració als programes electorals: consensos i particularitats	360
8.2.3. La immigració a la campanya electoral: un assumpte secundari en el discurs polític	368
8.3. Procés electoral, incorporació de votants estrangers i estratègies associatives: una mirada des de les associacions d'immigrants	378
8.3.1. L'exercici i extensió del dret al vot	379
8.3.2. El paper de les associacions d'immigrants en la promoció de l'exercici del vot entre els seus col·lectius	382
8.3.3. Estratègies polítiques envers les associacions d'immigrants en el context electoral	385
8.4. La participació electoral dels immigrants en les eleccions locals de 2011	394
8.4.1. La participació electoral dels immigrants a la ciutat: percepcions i obstacles	395
8.4.2. L'exercici del dret al vot: un anàlisi per col·lectius	401
Capítol 9. CONCLUSIONS	409
9.1. Les polítiques públiques d'integració a Gandia: auge i decadència d'un model	410
9.2. Les associacions d'immigrants a Gandia: (re)creant sociabilitats, reclamant la presència, construint reconeixement	415

9.3. Les pràctiques i discursos polítics en context electoral: la caça del vot immigrant i les seues repercussions a l'esfera del reconeixement	418
Epíleg	421
BIBLIOGRAFIA	425

ANNEXOS

I. Relació d'entrevistes realitzades	453
II. Guions de les entrevistes	455
III. Taules complementàries	461
IV. Mapes complementaris	464

ÍNDEX DE TAULES

Taula 1. Evolució de la població total, la població estrangera i la població estrangera extracomunitària (amb Romania i Bulgària). La Safor. 1 de gener de 2005 - 1 de gener de 2011	101
Taula 2. Percentatge d'estrangers, estrangers extracomunitaris (amb Romania i Bulgària) i estrangers comunitaris de la UE 25 sobre la població total. Municipis de la Safor. 1 de gener de 2011	102
Taula 3. Evolució de la població total, la població estrangera i la població estrangera extracomunitària (amb Romania i Bulgària). Gandia. 2005-2011	110
Taula 4. Nombre i percentatge de persones empadronades per cadascuna de les 20 nacionalitats predominants. Gandia. 1 de gener de 2011	111
Taula 5. Percentatge de dones i homes per col·lectius. Principals nacionalitats. Gandia. 1 de gener de 2011	113

Taula 6. Percentatges d'estrangers i d'estrangers extracomunitaris (amb Romania i Bulgària) als diferents districtes. Gandia. 1 de gener de 2011	115
Taula 7. Principals col·lectius nacionals d'usuaris de la Biblioteca Central. Gandia. 12 de gener de 2011	147
Taula 8. Associacions d'immigrants consolidades i en procés de consolidació. Gandia. Tercer trimestre de 2011	280
Taula 9. Tipologia d'associacions en funció dels seus objectius. Gandia. Tercer trimestre de 2011	284

ÍNDIX DE MAPES

Mapa 1. Distribució dels municipis en funció del pes de la població estrangera sobre el total de la població de la Safor. 1 de gener de 2011	104
Mapa 2. Distribució dels municipis de la Safor en funció del pes de la població estrangera extracomunitària i de Romania i Bulgària sobre el total de la població. 1 de gener de 2011	105
Mapa 3. Nacionalitats estrangeres (de fora de l'àmbit de la Unió Europea dels 25) més representades als municipis de la Safor. 1 de gener de 2011	107

ÍNDIX DE GRÀFICS

Gràfic 1. Pes de les principals nacionalitats extracomunitàries (amb Romania i Bulgària) respecte al conjunt d'aquesta població. Gandia. 1 de gener de 2011	112
---	-----

■ PRESENTACIÓ ■

Als darrers anys, l'estudi de les migracions, dels seus efectes en origen i destí i dels processos d'inserció dels immigrants a les societats de recepció, ha estat una de les principals línies d'investigació al camp de les Ciències Socials. La recent configuració d'algunes societats com a espais de recepció o acollida, amb els consegüents reptes percebuts pel conjunt de la societat i la classe política, ha fet necessari incrementar el coneixement al voltant de les dinàmiques que subjauen al fenomen migratori, dels diferents aspectes que incideixen en el procés d'integració i el seu resultat final, i dels models polítics i socials susceptibles de ser aplicats per a gestionar la diversitat. Des que Thomas i Znaniecki escrigueren, entre 1918 i 1920, la seua obra *El campesino polaco en Europa y en América* fins a l'actualitat, ha estat molta la producció científica adreçada a conèixer, analitzar i interpretar les diferents dimensions associades als processos d'integració de i amb les persones immigrades i els canvis socials que aquestos processos comporten. Un fenomen complex, multidimensional i canviant que ha estat estudiat des d'enfocaments i dimensions diverses i en diferents espais i temps.

A Espanya, i també al País Valencià, s'han succeït les investigacions sobre aquestes qüestions i s'han estudiat en profunditat diferents aspectes vinculats a la integració i la convivència en ciutats grans amb elevades concentracions de població immigrada. En el cas del País Valencià, la major part dels estudis locals s'han centrat,

especialment, en les ciutats de València, Alacant i Castelló. Però no s'han estudiat en profunditat els processos d'integració i convivència en la diversitat en altres municipis de grandària mitjana amb importants quotes d'immigració. En aquests municipis es plantegen reptes importants que necessiten de la investigació per tal de ser encarats amb èxit. Perquè les ciutats són el centre dels processos d'integració, el lloc en el que arrelen els desigs dels ciutadans, l'espai en el que viuen i conviuen i allà on construeixen junts el seu futur. I les ciutats multiculturals es troben front a la necessitat d'articular respostes, en forma de polítiques públiques i actuacions ciutadanes, que permeten fer d'elles espais de convivència plural en els que es troben reconegudes i integrades també les persones nouvingudes. Les polítiques d'integració local i les actuacions protagonitzades per la ciutadania (amb les associacions d'immigrants com a vector fonamental) s'erigeixen en elements centrals d'eixos processos d'integració.

A l'any 2007, i en el marc del Programa de Doctorat en el que s'emmarca la tesi que ací es presenta, es va desenvolupar un treball d'investigació (Mora, 2007) motivat per eixa necessitat d'estudiar els processos d'integració en ciutats de grandària mitjana i amb important presència de població immigrant. Es plantejava un enfocament centrat en el paper que els poders locals (polítics i tècnics) i les organitzacions d'immigrants juguen en eixe procés d'integració i, a tal fi, es va desenvolupar un estudi exploratori per tal de seleccionar una ciutat que poguera ser idònia per a ser estudiada en base a eixos paràmetres. Gandia va resultar el municipi valencià en el que es donaven amb més intensitat les variables que es van considerar fonamentals: alta presència d'estrangers procedents de fora de l'àmbit de la Unió Europea dels 25; existència de polítiques públiques específiques d'integració i presència important de l'associacionisme immigrant. En eixe estudi preliminar es va realitzar un acostament a la realitat de la immigració a la ciutat de Gandia i la comarca de la Safor, obrint-se tota una sèrie d'interrogants al voltant dels processos d'inserció que serien la base per a la formulació posterior del projecte de la tesi doctoral que ací es presenta.

Gandia, amb un 24,1% de població estrangera¹, ha estat un municipi en el que s'han assajat diferents polítiques d'integració, algunes d'elles pioneres, i en el que ha

¹ Font: Institut Nacional d'Estadística (INE). 1 de gener de 2011.

arrelat amb força l'associacionisme immigrant. Alguns estudis han abordat la realitat de la immigració a la ciutat i la comarca (Masanet, 2003; Antuñano et al., 2005; Observatori d'Informació Socioeconòmica de l'Ajuntament de Gandia, 2010, 2011a, 2011b, 2011c), però cap d'ells ha analitzat les polítiques públiques dutes a terme en Gandia ni ha analitzat el món associatiu immigrant present a la ciutat.

El context actual de crisi econòmica i d'ocupació, l'increment dels retorns i la disminució de les entrades d'immigrants, la instal·lació definitiva d'alguns dels immigrants que van arribar fa ja alguns anys a aquestes terres, l'arribada dels fills de la immigració, nascuts ja a Gandia, i el reconeixement del dret al vot per a alguns dels estrangers residents a la ciutat, són algunes de les noves circumstàncies que marquen importants diferències amb períodes anteriors i que donen lloc a diferents respostes polítiques i socials. Com aconseguir que els nous veïns s'incorporen plenament a la ciutat en la que viuen? Com articular la co-presència per tal d'assolir una convivència pacífica i enriquidora en la diversitat? Com garantir els drets dels nousvinguts i evitar la seua exclusió social? Aquestes i altres preguntes tenen resposta política, en forma de plantejaments ideològics i polítiques públiques. Perquè la política, entesa com a l'art de gestionar la vida en comunitat, juga un paper essencial en els processos d'integració en societats diverses. I ara, en un moment en el que la immigració s'ha convertit en un terreny de confrontació política habitual i sembla que la xenofòbia s'instal·la entre bona part de la població, és necessari abordar amb responsabilitat un fenomen que ha transformat definitivament, i seguirà transformant, la nostra societat.

Amb aquesta investigació es pretén analitzar en profunditat la resposta política que s'ha donat al fenomen de la immigració a la ciutat de Gandia, a partir de les accions mampreses des de les instàncies de govern i les associacions d'immigrants i analitzant els discursos i les pràctiques dels seus principals actors (gestors polítics i tècnics i responsables de les associacions). S'atorga especial atenció als discursos relacionats amb les concepcions de la integració i de les millors vies per a assolir-la, així com a les pràctiques que se'n deriven d'aquestes conceptualitzacions. Considerant el component polític de la integració, i posant èmfasi en la integració ciutadana dels nousvinguts, es cerca comprendre el paper dels immigrants a la ciutat de Gandia com a agents socials participatius, tot i explicant les lògiques sobre les que es produeix la participació i la no

participació. Per a assolir aquest fi, s'estudien en profunditat les diferents associacions d'immigrants actives a la ciutat.

L'especial conjuntura que oferia la realització, en el període en el que es desenvolupava la investigació, d'unes eleccions locals que es caracteritzaven per ser les primeres en les que un important conjunt d'immigrants no comunitaris podrien exercir el dret al vot, ha permès també incorporar l'estudi de les formes de participació exercides pels immigrants en aquest context i del joc polític desenvolupat durant el procés electoral.

Atenent al fet que els factors que motiven les migracions són múltiples i delimiten escenaris diferents pel que fa a les necessitats derivades dels processos d'inserció, aquesta investigació se centra en aquelles migracions que tenen a la seua base la necessitat de millorar unes difícils condicions de vida als països d'origen i que es poden qualificar de migracions econòmiques. Les migracions residencials, protagonitzades, generalment, per persones amb bons nivells econòmics, no són ací objecte d'estudi, donat que plantegen uns reptes i donen lloc a unes lògiques prou diferents de les que es donen en les migracions motivades per causes econòmiques. Tot i les dificultats per a delimitar a priori en quins casos es pot parlar de migració econòmica i en quins de migració residencial, s'ha optat per considerar dins del primer grup a totes aquelles persones immigrants extracomunitàries, a més de les procedents de Romania i Bulgària, sense obviar que també entre elles existeixen persones que no migren per qüestions econòmiques² i que algunes de les persones que procedeixen d'Estats de la Unió Europea dels 25 també han pogut migrar per millorar unes difícils condicions de vida en origen.

Aquest treball es compon de nou capítols. En els dos primers, s'estableixen les bases teòriques i metodològiques sobre les que es construeix el procés de la investigació. En el tercer, s'ofereixen algunes coordenades bàsiques en relació a la realitat sociodemogràfica de la immigració a la ciutat de Gandia i el seu context comarcal. El quart es dedica a la descripció i anàlisi de les polítiques d'integració dutes a terme a la ciutat en

² Als darrers anys, entre els immigrants extracomunitaris i de Romania i Bulgària, s'ha donat un important creixement de les migracions familiars en el marc dels reagrupaments familiars. Aquestes migracions es podrien considerar com a genuïnament econòmiques quan el motiu de migració del primer membre de la unitat familiar va estar econòmic i el projecte de reagrupament és fruit d'una decisió relacionada amb el fet de que la família valora que té més oportunitats de vida en el país de reagrupament que en el d'origen.

el període comprés entre 2005 i 2011. El cinquè i el sisè descriuen els principals trets de les diferents associacions d'immigrants presents al municipi. En el setè capítol s'analitzen les visions que aquestes associacions tenen dels processos d'integració que estan cristal·litzant a Gandia i de les polítiques públiques que amb ells es relacionen, i s'estudien les imatges que els poders públics tenen de les associacions d'immigrants i la forma en la que es relacionen amb elles. El vuitè se centra en l'anàlisi del procés d'incorporació dels estrangers al dret al vot municipal i en les seues implicacions en els discursos i les pràctiques polítiques, amb especial atenció al context electoral i a les interaccions entre partits polítics i associacions d'immigrants. En cadascun d'aquests capítols s'inclouen conclusions parcials dels aspectes estudiats. En alguns d'ells les referides conclusions parcials s'incorporen al final del text, però en altres, en els que s'ha considerat que aquesta no era la millor opció, les conclusions van presentant-se a mesura que es tracten els diferents aspectes treballats. Tanquen el text unes conclusions finals, en base als postulats teòrics de partida i els objectius i hipòtesis establits, tot i proposant futures línies de recerca i algunes recomanacions per a la millor gestió de la integració a la ciutat.

La investigació s'ha elaborat amb la pretensió de resultar d'utilitat per als investigadors que treballen en el camp de la integració i la diversitat, però també per als gestors polítics i professionals, els voluntaris, militants i ciutadans comuns, que puguen trobar en aquest treball algunes claus per a gestionar millor la integració i optimitzar les possibilitats que obri la multiculturalitat present a la ciutat. Al mateix temps, l'experiència que ací s'analitza pot ser d'utilitat per a altres municipis que es troben immersos en processos semblants i que poden trobar en aquest treball algunes claus per a conduir-los millor. S'ha tractat d'arreplegar i analitzar en profunditat el testimoni d'una època en la que la ciutat de Gandia s'ha vist transformada, de manera inesperada, en una societat multicultural i en la que la ciutadania i la classe política han articulat tota una sèrie de respostes per tal de respondre als desafius associats a aquesta nova realitat.

PRIMERA PART

PLANTEJAMENT DE LA INVESTIGACIÓ

CAPÍTOL
1**■ INTEGRACIÓ, POLÍTIQUES PÚBLIQUES I PARTICIPACIÓ: UN MARC TEÒRIC PER A L'ANÀLISI DELS PROCESSOS D'INTEGRACIÓ DELS IMMIGRANTS ■****1.1. EL CONCEPTE D'INTEGRACIÓ APLICAT A L'ESTUDI DE LES MIGRACIONS: DIMENSIONS, ENFOCAMENTS I ACTORS PRINCIPALS****1.1.1. Sobre el concepte d'integració**

Malgrat haver estat un dels conceptes més referits en la literatura científica en el camp de les migracions i ser d'ús habitual en el debat polític i social, el concepte d'integració és utilitzat amb múltiples accepcions que poden ser, fins i tot, contradictòries o incompatibles. Diversos autors han assenyalat el caràcter polisèmic d'aquest concepte, doncs, com afirmen Penninx i Martiniello (2006: 128), hi ha tantes definicions d'integració com a persones que escriuen sobre el tema. Però, seguint les argumentacions de Cachón (2008) i altres autors, es considerarà ací aquest concepte com el més idoni per a estudiar, des d'una perspectiva holística, tot allò que esdevé des de que els immigrants arriben a una nova societat³.

³ En el camp específic de la sociologia de les migracions, Solé et al. (2002) han analitzat les diferents perspectives sota les quals s'ha definit aquest concepte en la sociologia clàssica (atenent a la corrent

Podria afirmar-se que la integració és representada i interpretada de manera diferent en funció de criteris normatius, en la línia establida per de Lucas et al. (2008: 21) per als que “el que habitualment es presenta com a definició d’integració (...) no és sinó un *model normatiu* d’integració o, si es vol, una *concepció* de la integració deutora d’una opció política partidària o d’una filosofia social i política determinada. Cap llavors afirmar que resulta fins a cert punt erra la pretensió de donar amb una definició avalorativa d’integració o més bé, que, quan es traspassen els límits d’una definició purament estructural o formal, hi ha tants conceptes d’integració com a models normatius d’integració, que no ens diuen realment què és sinó com *deuria ser*”.

Cal, per tant, precisar quines han estat les principals definicions del concepte d’integració, per a la qual cosa es torna fonamental referir les diferents dimensions del concepte, els distints enfocaments aplicats al seu estudi i els diferents actors que són considerats com a implicats en el procés. Seguidament, caldrà delimitar el que s’entén per integració en aquesta investigació, optant per algunes de les dimensions i enfocaments referits.

Partint d’una definició de caràcter general, s’entén ací la integració com “el procés mitjançant el qual u es converteix en una part acceptada de la societat” (Penninx i Martiniello, 2006: 127). Aquesta definició bàsica posa l’accent en el caràcter processual de la integració, front a altres nocions (ben esteses a la nostra societat) que identifiquen la integració com un resultat que pot ésser valorat en termes d’èxit o fracàs. Constitueix, per tant, un bon enfocament per a l’abordatge empíric dels processos d’integració en les seues diferents etapes i modalitats, atenent al fet que aquestos processos, molt sovint, no acaben mai⁴. Per altra banda, es pot pressuposar que la condició que assenyala aquesta definició, el fet que l’immigrant es convertisca en algú acceptat per la societat, és

funcionalista i a la conflictivista i al paper que cadascuna atorga a la integració social) i han estudiat també alguns dels elements sobre els que avui se sustenta el debat al voltant de la integració (la importància del component cultural, però també de l’estructural, la interacció dels principis d’igualtat i diferència o el paper de la negociació i la “interpenetració” en el procés d’integració).

⁴ La condició d’immigrant, d’alguna manera, pot estar present durant tota la vida d’aquell que va migrar en algun moment. El projecte migratori pot anar reelaborant-se amb el pas dels anys i el procés d’integració pot també adoptar diferents formes al llarg del temps. Del fet que el procés d’integració gairebé no acaba mai es té un bon exemple en la qüestió, ben estudiada, de la integració de les conegudes com a “segones i terceres generacions d’immigrants”, conformades per persones que no són immigrants, però a les quals se’ls suposa immersos, de vegades de manera equivocada, en eixes dinàmiques “d’integració d’immigrants”.

compartida per la pràctica totalitat de les nocions d'integració (encara que, des de els plantejaments assimilacionistes, com es veurà més endavant, s'afegiria la condició de que l'immigrant accepti primer a la societat en la que s'instal·la i adopti els valors que en ella són predominants).

En aquesta investigació la integració s'entén en el sentit en el que ho fan les definicions que la representen com a un procés bidireccional⁵ (que implica tant a la societat de recepció com a les persones que a ella s'incorporen) que ha de donar-se en un context de llibertat, igualtat de drets i respecte de la diversitat. Es tracta d'una perspectiva majoritàriament compartida pels principals investigadors que han treballat aquesta qüestió a l'Estat espanyol. Malgrat que els diversos autors posen èmfasi en uns aspectes concrets, es pot prendre com a representativa d'aquest posicionament la definició de Carlos Giménez (2003a: 78-79) que l'entén com "la generació de cohesió social i convivència intercultural, mitjançant processos d'adaptació mútua entre dos subjectes jurídica i culturalment diferenciats, mitjançant els quals, a) les persones d'origen estranger s'incorporen en igualtat de drets, obligacions i oportunitats a la població autòctona, sense per això perdre la seua identitat i cultura pròpies; b) la societat i l'Estat receptor introdueixen paulatinament aquells canvis normatius, pressupostaris i de mentalitat que es facen necessaris". Aquesta definició planteja la integració com un procés d'adaptació que implica tant a les persones immigrades com a les autòctones, en sintonia amb les definicions d'altres autors i institucions i en contra de la idea, estesa en bona part de la societat, de que la integració és un procés que sols implica als nousvinguts i en el que res té a veure la població autòctona. La definició indica també que la igualtat (de drets, obligacions i oportunitats) és una condició per a una integració que s'entén com a generadora de cohesió social i convivència intercultural, apostant-se així per la interculturalitat com a eix sobre el que articular la vida en comú.

En oposició a la referida conceptualització es troben els plantejaments d'altres autors, dels quals Sartori és un dels màxims exponents, que l'han definida com un procés més bé unidireccional (responsabilitat de les persones immigrants), factible en (quan no

⁵ També podria catalogar-se de "multidireccional", donat que, en realitat, no implica sols a autòctons i immigrants, sinó també a diferents tipologies d'immigrants, d'òrgens ètnics i nacionals diferents i amb diverses situacions pel que fa al temps i forma d'estada a la societat de recepció.

necessitat de) contextos de desigual reconeixement de drets, i orientat a l'homogeneïtzació cultural mitjançant l'assimilació cultural de les minories. Conforme han sostingut diversos investigadors, aquest projecte d'integració sols és possible mitjançant la ubicació dels immigrants en un status d'inferioritat permanent relacionat amb la no garantia de determinats drets (especialment els polítics) i la dimonització de la diversitat cultural (especialment quan aquesta es vincula amb l'Íslam). Així, autors com el referit Sartori (2001) han defensat que els immigrants musulmans són inintegrables en Europa, perquè no accepten les regles de convivència de l'amfitrió, de sort que es convertiren en immigrants "indesitjables". Com que són inintegrables, aquestos immigrants haurien de romandre "al marge" i concedir-los drets de ciutadania seria una errada absoluta. Així, en relació a un dels aspectes centrals de la dimensió política de la integració que es treballarà més endavant, el dret a vot, les paraules d'aquest autor són il·lustratives d'una forma d'entendre la integració que, tot i tindre molts detractors, és defensada per una part considerable de la societat. Afirmar Sartori (2001: 118) que si es concedeix el dret a vot a les comunitats extracomunitàries, en especial si aquestes són islàmiques, "això servirà, amb tota probabilitat, per a fer-los intocables en les voreres, per a imposar les seues festes religioses (el divendres) i, fins i tot, el xador a les dones, la poligàmia i l'ablació del clítoris". Aquest suposat desig d'imposició cultural per part de les minories culturals provinents de la immigració es converteix en una justificació més per equiparar la integració amb un procés d'assimilació (no sols perquè aquesta és la "nostra casa", i ens pertany a nosaltres, sinó perquè, del contrari, serà "la casa d'ells" i mai més la nostra).

El caràcter normatiu del concepte d'integració es reflecteix clarament en el contrast entre les referides visions del que deuria ser la integració (bidireccionalitat, drets i convivència intercultural versus unidireccionalitat, exclusió i assimilació o separació), donat que incorporen uns determinats posicionaments polítics envers la gestió de la diversitat, la garantia de la igualtat i el dret a la llibertat cultural. Però és dins del primer grup on es situen la major part de les nocions d'integració que empen els estudiosos d'aquesta qüestió a Espanya. També entre les organitzacions de la societat civil, les institucions públiques i els tècnics que treballen en aquest àmbit predominen les definicions ubicades, al menys formalment, en eixe primer paradigma.

La bidireccionalitat del procés ha estat reflectit també en la definició d'integració que incorporen els Principis Bàsics Comuns sobre Integració, recollits en la COM (2005) 389 final sobre el Programa Comú per a la Integració⁶. La integració es caracteritza ací com "un procés bidireccional i dinàmic d'ajust mutu per part de tots els immigrants i residents dels Estats membres". Els plans d'integració estatals i autonòmics vigents als diferents territoris de l'Estat espanyol posen èmfasi també en el fet que la integració no és un procés que concernisca sols als immigrants, sinó que aquest implica a més a la població autòctona i es constitueix, per tant, com un camí de doble direcció. La garantia dels drets i la promoció de la interculturalitat són també aspectes recurrents en la major part d'aquests plans d'integració i en una gran varietat de polítiques d'integració dutes a terme fins a la data als diferents nivells de govern (estatal, autonòmic i local)⁷. Però la qüestió no és tan senzilla i no és infreqüent que el discurs s'elabore des d'allò políticament correcte (el respecte a la diversitat, la promoció de la interculturalitat i la garantia dels drets) mentre es practiquen, es legitimen o es demanden accions adreçades a l'assimilació cultural i la reproducció de la desigualtat de les persones immigrades. De fet, i seguint a García Roca (2010: 42-43), és habitual que les polítiques d'integració amaguen processos d'assimilació, donat que "res agrada tant a l'Estat com governar allò homogeni".

Aquesta investigació s'ubica en el terreny de les definicions que entenen la integració des del marc de la garantia dels drets humans de tots els ciutadans, independentment del seu origen ètnic o nacional i de la seua situació administrativa. I per a garantir l'accés a la igualtat front a la llei, la igualtat d'oportunitats i els drets en totes les seues manifestacions (civils, polítics, socials, culturals i econòmics) no resulta útil, com es tindrà ocasió d'argumentar més endavant, la concepció assimilacionista de la integració. Però, fins i tot obviant la necessitat de garantir els drets de les persones

⁶ Comunicació de la Comissió al Consell, al Parlament Europeu, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions. Programa Comú per a la Integració. Marc per a la integració dels nacionals de tercers països en la Unió Europea.

⁷ El Pla Estratègic Ciutadania i Integració (2011-2014), del govern de l'Estat, gira al voltant de quatre principis bàsics: igualtat i no discriminació, ciutadania, inclusió i interculturalitat. Al Pla Director d'Immigració i Convivència (2008-2011) del País Valencià s'assenyalen com a principis rectors la igualtat d'oportunitats, la garantia dels drets de ciutadania, la reciprocitat, la cohesió social i la coordinació i la cooperació. Aquests principis relacionats amb la garantia de la igualtat i els drets també estan presents, com s'analitzarà més endavant, als plans d'integració de la comarca de la Safor i el municipi de Gandia.

nouvingudes, el projecte assimilacionista planteja seriosos problemes a l'hora d'articular la cohesió social, doncs legitima i institucionalitza relacions de dominació que impedeixen la negociació i dificulten la generació d'un sentiment de pertinença mínimament compartit entre tots els membres de la societat.

1.1.2. Les dimensions del concepte d'integració

El procés d'integració de i amb les persones immigrades⁸ pot ser considerat, en terminologia de Marcel Mauss, com a un "fet social total" (1979: 157), donat que incorpora múltiples dimensions i es relaciona amb tota una sèrie de fenòmens que, malgrat no semblar en principi connectats amb la integració dels nouvinguts, determinen el context en el que aquesta es produeix i possibiliten unes formes concretes d'integració. Efectivament, el procés pel qual aquella persona que "ve de fora" acaba o no sent considerada una més en la societat d'arribada pot estudiar-se atenent a una multiplicitat de factors. Es tracta d'un procés que té lloc en totes les dimensions socials rellevants i que deu vincular a tots els actors socials i institucionals (Añón, 2010a: 626-627). Diferents estudis han establert tipologies de les dimensions del concepte que caldrien ésser tingudes en compte a l'hora d'estudiar els processos d'incorporació de les persones immigrants a les societats de recepció. En funció de les dimensions a les que s'atorga una major importància s'han elaborat també diferents nocions d'integració. La major part d'aquestes tipologies consideren les vessants social, econòmica, laboral, legal, cultural, religiosa i política de la integració. Així, Carlos Giménez (2003a: 79) ha establert una tipologia de 9 dimensions⁹, organitzades en tres blocs (el jurídic-laboral, el social i el cultural), Natalia Ribas (2004: 193) ha assenyalat quatre subprocessos principals, (ocupacional, urbà, polític i sociocultural) i Penninx i Martiniello (2006: 127) han ressaltat

⁸ Correspon parlar, a l'igual que fan altres autors com ara Cachón (2008), d'integració "amb" les persones immigrants, i no sols d'integració "de" les persones immigrants, donat el caràcter bidireccional del procés. En aquest treball, amb objecte de fer més fluïda la redacció, no sempre s'expliciten les dues preposicions, el que no deu ser interpretat com a signe d'una concepció unidireccional de la integració.

⁹ El llistat complet inclou les següents dimensions: jurídica, laboral, familiar, residencial, veïnal, educativa, sanitària, cívica i cultural.

la importància de tres dimensions analítiques (la polític-legal, la socioeconòmica i cultural i la religiosa).

Prenent com a referència aquestes i altres classificacions, i d'acord amb l'objecte d'aquesta investigació, es defineixen quatre dimensions del concepte d'integració: la dimensió social (de caire més general i que, en alguns casos és utilitzada per a referir-se a la integració en el seu conjunt, i no a una de les seues dimensions concretes); la dimensió cultural-religiosa (que, tot i que religió i cultura no sempre van unides, ens permet considerar l'important paper que la religió juga en la construcció identitària de bona part dels nous immigrants i en la interacció quotidiana a les nostres urbs); la dimensió econòmica-ocupacional (atenent al fet que la major part de les migracions que Espanya i el País Valencià han rebut als darrers anys són migracions econòmiques i laborals); i la dimensió jurídic-política (tot i considerant que la integració té també un component polític en la mesura en la que l'immigrant s'insereix en una determinada comunitat política que li reconeix un determinat catàleg de drets i en la qual ell, d'una manera o un altra, pot incidir). Atenent al fet que les referides dimensions es troben entrelaçades entre si, ja que les dinàmiques que es donen en una esfera afecten a les que es donen en la resta, no es pot prescindir de cap d'elles a l'hora de treballar els processos d'inserció dels immigrants. Malgrat açò, i atenent als objectius d'aquesta investigació, es considera prioritari centrar l'anàlisi en la dimensió política de la integració, considerada des d'una concepció ampla i en relació amb la resta de dimensions assenyalades.

Diversos autors han posat èmfasi en la importància d'entendre els processos d'integració de les persones immigrades com a processos polítics determinats per les decisions polítiques dels governs (en els seus diferents nivells) i per les accions polítiques dels ciutadans¹⁰. La immigració pot ser considerada, fonamentalment, com a una qüestió política, com a l'escenari privilegiat del debat polític actual (De Lucas, 2009: 15). I aquesta perspectiva contrasta amb altres visions que culturalitzen el debat i deixen de banda, o consideren en menor grau, el component polític de la integració. De manera que com "aquestes interpretacions culturalistes sostenen que la clau de la cohesió social, de la

¹⁰ Joaquín Arango (2005), tot i considerant la importància que tenen les polítiques d'integració, ressaltava com les característiques estructurals pròpies de les societats diverses són tant o més determinants que les polítiques públiques a l'hora d'explicar els processos d'integració de les persones immigrants.

convivència, és l'harmonització de les diferències, de la creixent pluralitat (és a dir, sobre tot de la que ve de fora de la mà de la immigració), la discussió sobre integració se centra gairebé exclusivament en com conjugar les diferències culturals, és a dir, en els límits del reconeixement i la incorporació de la legítima diferència cultural en les institucions, les pràctiques i les normes per les quals es condueixen les relacions socials" (De Lucas, 2009: 15-16).

Sota aquestes definicions culturalistes, les desigualtats que afecten a les persones immigrades solen restar invisibilitzades i el debat es limita a les expressions de la diferència i a la seua gestió a l'espai públic. Altres conflictes, com aquells que se'n deriven de la subordinació laboral, la discriminació en els processos de presa de decisions, la xenofòbia, la segregació urbana o la violència, resten "soterrats" o "amagats" sota la inquietud primera, que és la gestió de la diferència cultural (Martínez, 2009). De fet, com manté Delgado (1998a: 28), bona part dels conflictes que s'associen a la pluralitat cultural són, en realitat, conseqüència de situacions d'injustícia o pobresa, situacions que són obviades mentre es responsabilitza a la cultura de ser el germen del conflicte. Sosté Delgado que, d'aquesta forma, les diferències culturals, religioses o fenotípiques són utilitzades interessadament com a legitimadores de la desigualtat¹¹. La centralitat de la diversitat cultural en el debat sobre la integració comportaria, seguint a Martínez (2009), tres importants perills: el de normalització (de la identitat majoritària a l'Estat); el de manteniment del statu quo (i acceptació per part de l'immigrant dels valors hegemònics nacionals, sense que es qüestionen les estructures de subordinació); i el perill de reproducció de les pràctiques d'opressió sistemàtiques (que afecten a tots aquells que són socialment definits a partir de la seua condició d'immigrants).

Aquests arguments duen a considerar, conforme ha proposat Cachón (2009: 20), que la integració deu d'abordar-se des de l'òptica de la gestió de la igualtat d'accés a drets. Seguint aquest fil argumental, es considera ací la integració com un procés de marcat caràcter polític que transcendeix el marc de la diferència cultural i situa en primer terme la qüestió de la incorporació política i ciutadana de les persones immigrants. Front

¹¹ Segons la perspectiva d'aquest autor, la integració cultural resulta impossible perquè "no hi ha cap cultura a la que integrar-se". El que existeix és una integració civil, social, econòmica i política, donat que "és la societat el domini que reclama la integració, però en absolut "la cultura"" (Delgado, 1998a: 29).

a la imatge, ben estesa socialment, de la integració com un procés de “transformació cultural” de l’immigrant, s’entén ací la integració com el procés d’incorporació dels immigrants a una comunitat política oberta a la diversitat, una incorporació que es produeix “mitjançant la participació dels immigrants en eixa cultura política i no mitjançant l’assumpció d’una identitat donada” (Zubero, 2004: 7).

Alguns autors, com ara Miguel Pajares, acompanyen al concepte d’integració de l’adjectiu “ciudadana”, tot i posant èmfasi en eixe caràcter cívic (i no tant cultural) del procés. La integració ciutadana es defineix així com “el procés d’equiparació de drets, de forma legal i efectiva, de les persones immigrades amb la resta de la població, així com l’accés, en condicions d’igualtat d’oportunitats i tracte, a tots els béns, serveis i cabdals de participació que ofereix la societat” (Pajares, 2005: 99). D’aquesta conceptualització es desprèn que no hi ha integració sense igualtat efectiva de drets ni sense la garantia d’accés als recursos socials i les diferents vies de participació. L’accés als drets ha estat assenyalat com a condició necessària de la integració per múltiples autors, que han posat èmfasi en el fet que resulta impossible articular una societat democràtica cohesionada en la diversitat sense la garantia dels drets de les persones nouvingudes. Solanes (2006a) explica com la integració descansa sobre el reconeixement de l’immigrant com a subjecte de dret (en contrast amb la seua consideració com a objecte de dret). La integració no és possible sense la plena garantia de tots els drets, seguint la tesi de la indivisibilitat dels drets fonamentals, que postula que aquests drets no poden separar-se per grups, graduant el seu reconeixement i garantia, sense que el conjunt dels mateixos es veja afectat (Solanes, 2008a: 79).

Per la seua banda, Zapata-Barrero (2001) ha utilitzat el concepte d’acomodació (que considera preferible al d’integració) per a ressaltar la importància de les relacions que els immigrants mantenen amb l’estructura institucional de l’Estat, la Comunitat Autònoma o la ciutat en la que decideixen assentar-se. L’accés a l’esfera pública en condicions d’igualtat amb la resta de la població, i sense problemes atribuïbles a la condició d’immigrant (per situació jurídica, procedència nacional o cultura), emergeix com l’element principal per garantir l’acomodació dels immigrants.

Al seu torn, i en sintonia amb alguns dels elements assenyalats en les referides definicions d'integració de Giménez (pel que fa a la possibilitat de mantindre la pròpia cultura) i Pajares (en relació a l'accés als cabdals de participació en igualtat de condicions), Javier de Lucas (2009: 17) afirma també que la participació en les diferents esferes de la vida social, en igualtat de drets i obligacions, i sense la imposició de la renúncia a la cultura d'origen, és un element clau en el procés d'integració dels immigrants.

1.1.3. Agents i nivells dels processos d'integració

Com ja s'ha argumentat, la integració és un procés que implica a més actors a banda dels immigrants. Carlos Giménez i altres autors han fet esment d'eixe caràcter bidireccional de la integració, tot i emfatitzant que les relacions entre els immigrants i la societat receptora són asimètriques en termes de poder i recursos. Segons Penninx i Martiniello (2006: 128), "la societat rebedora, la seua estructura institucional i les seues reaccions front els nouvinguts són molt més decisives per als resultats del procés que els propis immigrants". Aquesta posició desigual en el procés d'adaptació motiva una menor capacitat de negociació per part dels immigrants que facilitaria la imposició dels paràmetres establerts des de la societat de recepció "dominant". En aquest sentit, Checa (1999: 35) alerta sobre com els processos d'integració, en la seua vessant cultural, solen acabar configurant-se com a processos d'imposició de la cultura dominant a les noves minories arribades de l'exterior.

Junt amb els immigrants i la societat de recepció, Penninx i Martiniello assenyalen un altre important actor en el procés: el govern i altres institucions dels països d'origen que es mantenen en contacte amb els seus emigrants tot i incidint en el seu procés d'integració¹². Aquesta combinació d'agents dóna lloc, segons els referits autors (2006:

¹² Dins de la varietat de casos que podrien citar-se, es pot destacar el treball que la Secretaria Nacional del Migrante (SENAMI) del Govern Equatorià du a terme a l'Estat espanyol mitjançant la seua seu a Madrid. Des d'ací s'han organitzat una multiplicitat d'accions orientades a millorar el benestar social dels immigrants equatorians i el seu procés d'integració en la societat espanyola. Al mes de novembre de 2010, per exemple, la SENAMI de Madrid va posar en marxa la campanya "Soy ecuatoriano en España", un projecte que pretenia injectar esperança en els immigrants equatorians en el context de crisi actual i que incloïa 1.500 places per a cursos d'actualització de professors, així com assistència per a l'homologació de títols o per a aconseguir

129-130), a tres nivells en els que estudiar la integració. El primer, correspondria al dels individus que immigren, als seus èxits en els àmbits de l'habitatge, el treball, l'educació i l'adaptació social i cultural a la nova societat. En dit nivell es podria incloure a més (encara que els autors no ho expliciten) als nadius, doncs es podria afirmar que ells també han d'assolir èxits pel que fa a la seua adaptació social i cultural a la nova societat diversa. El segon nivell seria el de la col·lectivitat, representat per les organitzacions d'immigrants que "són l'expressió de que es mobilitzen recursos i ambicions, i poden convertir-se en una part acceptada de la societat civil- i un possible soci per al desenvolupament i l'aplicació de les polítiques d'integració-." (Penninx i Martiniello, 2006: 129). El tercer nivell en el que tenen lloc els processos d'integració és el de les institucions. Per una banda, estarien totes aquelles institucions públiques de la societat de recepció que podrien catalogar-se "d'universals", en el sentit de que la seua tasca s'adreça, en principi, a tots els ciutadans (també als immigrants). Els autors situen en aquest espectre a les institucions educatives, laborals o sanitàries però també, a aquell que pot resultar de més rellevància en el marc d'aquesta investigació: el sistema polític. En funció de com aquestes institucions organitzen l'accés per part de les persones immigrants als recursos que gestionen exerciran un tipus d'influència o un altre en el procés d'integració. Per altra banda, dins d'aquest nivell estarien també les organitzacions "per i per als" immigrants, que són assenyalades pels autors referits com a agents especialment importants en els processos d'integració.

Malgrat que en estudis concrets es pugui posar més èmfasi en uns o altres dels nivells referits, o en algun dels elements que els conformen, tots ells es troben en interacció, donat que els resultats assolits en un nivell afectaran necessàriament els altres. Un argument més per a sostindre l'afirmació de que la integració és un fenomen complex i multidimensional, de difícil abordatge i sotmès a dinàmiques socials que el mantenen en contínua transformació.

crèdits o beques. Sembla una mostra clara de com els governs d'origen poden incidir directament en el procés d'integració dels seus migrants als països de recepció. Veure, "Campaña "Soy Ecuatoriano en España" inyecta positivismo", 16 de novembre de 2010, www.migranteecuadoriano.es.

1.2. MODELS SOCIOPOLÍTICS DE GESTIÓ DE LA DIVERSITAT

En funció de com actuen els diferents actors assenyalats com a centrals en el procés d'integració (immigrants, societat de recepció i institucions dels països d'origen) en els diferents nivells (individual, col·lectiu i institucional) en el que aquest procés es dona, es trobaran diferents conjuntures per al sorgiment d'uns determinats models. Aquests models han estat classificats de manera diferent per la gran varietat d'investigadors que han estudiat amb profusió aquesta qüestió, però es pot afirmar que l'assimilacionisme, el multiculturalisme i l'interculturalisme han estat conceptualitzats com les principals vies d'articulació de la diversitat.

Per a l'estudi d'aquesta qüestió es prendrà com a punt de partida l'esquema de models sociopolítics front la diversitat cultural seguit per Carlos Giménez en bona part dels seus treballs i en el que es distingeixen dos grans conjunts de models: els que promouen l'exclusió i els que promouen la integració. Aquest enfocament es completarà més endavant amb els models referits per de Lucas et al. (2008) en relació a la reacció de l'estructura bàsica de la societat de recepció i el grau de participació que es reconeix als immigrants, i amb la tipologia d'estils d'aculturació plantejada per Sabatier i Berry (1996).

1.2.1. Models vinculats a estratègies d'exclusió dels immigrants

Carlos Giménez planteja com un dels models que poden donar-se en la gestió sociopolítica de la diversitat és el de l'exclusió. Les dinàmiques d'integració no poden entendre's sense atendre també a les dinàmiques d'exclusió que configuren l'altra cara del procés.

Als Estats d'immigració europeus, entre ells l'Estat espanyol, es produeixen dinàmiques d'exclusió de les persones immigrades que no apareixen de manera natural o espontània sinó que són conduïdes per un conjunt d'accions empresades des dels poders públics, amb la connivència o la instigació directa d'altres instàncies. Front als discursos que elaboren l'exclusió (i no només la que afecta als immigrants) com a natural acompanyant de determinades condicions (d'ètnia, de gènere, de classe), ací s'entendrà, en la línia d'autors com Javier de Lucas (2001: 87), que l'exclusió moltes vegades respon a

una estratègia planificada des d'uns governs (especialment a l'àmbit estatal, però també a l'àmbit autonòmic i, en menor mesura, a l'àmbit local) que tracten de blindar els interessos d'una població autòctona que se sent "assetjada" per la immigració. En aquest sentit, caldria destacar els treballs que mostren com la legislació d'estrangeria en Espanya promou obertament l'exclusió dels estrangers¹³ i impedeix l'articulació d'un escenari procliu a una integració social i política real i efectiva, en els termes en els que aquesta ha estat definida anteriorment¹⁴.

Però, quins mecanismes subjauen darrere d'aquestes dinàmiques d'exclusió que afecten a les persones immigrades? Caldria citar, en primer lloc, aquell mecanisme pel qual l'immigrant perd el seu caràcter de subjecte i és transformat en un objecte al servei dels interessos de les societats de recepció. La identificació de l'immigrant exclusivament com a mà d'obra ha estat una constant en molt països de recepció al llarg de les darreres dècades¹⁵ i ha estat estudiada, entre altres, per Abdelmalek Sayad. Aquest autor explica com "al cap i a l'últim un immigrant no té raó de ser més que sobre el mode d'allò provisional i a condició de que es conforme amb allò que s'espera d'ell: no està i no té raó de ser més que pel treball, per al treball i en el treball: perquè es té necessitat d'ell, mentre es té necessitat d'ell, per allò del que es té necessitat i allà on es té necessitat d'ell" (Sayad, 1991: 62). Així considerats, els immigrants sols seran tolerables en la mesura que es consideren beneficiosos com a mà d'obra. No es tracta tant d'acollir a aquell que fuig de la pobresa, la manca d'oportunitats de vida o d'un sistema polític opressiu, encara que siga en exercici del dret d'asil, com d'acollir sols a aquells que siguen competents tècnicament per sostindre el benefici europeu (García Roca, 2010: 52). Seguint aquesta lògica s'han elaborat diverses polítiques i propostes electorals en diferents països

¹³ Solanes (2008b) ha analitzat en profunditat les relacions entre immigració, drets i exclusió a l'Estat espanyol tot i conclouent que el marc legislatiu ha promogut més l'exclusió que no pas la integració.

¹⁴ Alguns autors han començat a utilitzar el concepte de "destitució" per tal de fer referència a eixa exclusió que no té res de natural i que està provocada per la llei i les polítiques públiques. Des d'aquesta conceptualització, es ressalta el fet que les polítiques públiques destitueixen dels seus drets a grups i categories de persones, com ara els immigrants (Díe, Buades i Melero, 2011: 205).

¹⁵ Aquesta identificació de l'immigrant com a màquina laboral respon a un reduccionisme de perilloses conseqüències, com ja enuncien les molt referides paraules de Max Frisch: "demanaren mà d'obra i els van arribar persones". Un reduccionisme que ha estat incorporat, en ocasions, a discursos polítics incendiàries com aquell en el que Juan Enciso, alcalde d'El Ejido durant els disturbis de l'any 2000, va afirmar: "a las ocho de la mañana todos los inmigrantes son pocos. A las ocho de la tarde todos sobran" (SOS Racismo, 2001).

d'Europa, també a l'Estat espanyol, dirigides a que les persones immigrades que es troben sense feina retornen (voluntàriament o de manera obligatòria) als seus països d'origen¹⁶. La reducció de l'immigrant a mà d'obra no és, però, alguna cosa nova. Els immigrants ja van estar considerats així en altres països europeus que els rebien fa dècades, conforme van reflectir Berger i Mohr (2002) els qui, analitzant les condicions de vida dels treballadors immigrants a l'Europa dels 60, van descriure com aquestos es convertien en una mercaderia més en el mercat i passaven a formar part d'un subproletariat caracteritzat per la seua explotació laboral extrema.

Aquesta concepció utilitarista de la immigració ha estat catalogada per Alain Morice (2007) sota el concepte d'"utilitarisme migratori", tot i fent referència a la situació dels immigrants a França, des de 1920 fins als nostres dies. Com assenyala Suárez (2007: 26) el treball de Morice reflecteix com la precarietat apareix com a "instrument d'Estat, sostingut mitjançant el manteniment de la temporalitat, de l'amenaça d'expulsió si els comportaments o els papers no observen les normes".

Aquesta visió, basada en l'objectivació del subjecte immigrant i la seua instrumentalització com a mà d'obra (alguns dirien "barata")¹⁷ es pot confrontar amb la visió d'altres autors que obvien, neguen o amaguen aquesta realitat sota la idea de que les societats de recepció acullen als immigrants que voluntàriament acudeixen a elles (de vegades obviant també que moltes de les migracions que es reben a Europa i Espanya podrien catalogar-se de forçades¹⁸) i, per això, aquestos han d'acontentar-se amb el que

¹⁶ Es pot destacar el programa de govern presentat pel Partit Popular a les eleccions generals de 2008, on s'explicitava la necessitat que els immigrants retornaren obligatòriament al seu país si, durant un temps, mancaven de treball i mitjans de vida, o el Real Decret-Llei 4/2008, de 19 de setembre, sobre abonament acumulat i de forma anticipada de la prestació contributiva per desocupació a treballadors estrangers no comunitaris que retornen voluntàriament als seus països d'origen, BOE núm. 228, de 20 de setembre de 2008.

¹⁷ Diversos estudis sobre el mercat de treball a Espanya, permeten veure com els immigrants es fan càrrec majoritàriament dels treballs no qualificats, on s'ocupen el 35,9% dels estrangers, mentre sols ho fan l'11% dels treballadors espanyols tot i promovent la mobilitat ascendent de la població autòctona (Pajares, 2010: 109-110). Altres estudis expliquen com les condicions de treball (nivells de temporalitat, incidència d'accidents laborals mortals o nivell de salari) són significativament pitjors per als treballadors immigrants (especialment per als que es troben en situació administrativa irregular) que per als autòctons (Comisiones Obreras, 2007) o incideixen en la discriminació econòmica i les diferències salarials entre autòctons i immigrants (Unión General de Trabajadores, 2011).

¹⁸ No sols aquelles que són motivades per una persecució explícita per qüestions polítiques, de gènere o d'orientació sexual, sinó també moltes de les migracions que es produeixen quan no es pot fer valdre el "dret

es troben. Prou es fa acollint-los com per a que damunt exigeixen més drets dels ja reconeguts, s'afirmaria. Aquesta interpretació pot ser, fins i tot, interioritzada per aquella població immigrada que, agraïda per haver estat rebuda o acollida, adopta una forma d'integració (al mateix temps promoguda per les institucions) que es podria qualificar de subalterna (Pereda, de Prada i Actis, 2009) i que implica l'acceptació d'una situació de subordinació. Sembla que aquest tipus d'integració entronca bé amb la lògica de Sartori, quan afirma que en la gestió de la societat diversa s'ha de garantir el principi de reciprocitat, entès com "una reciprocitat en la que el beneficiat (aquell que entra) *correspon* al benefactor (aquell que acull) reconeguent-se com a beneficiat, *reconeguent-se en deute*" (Sartori, 2001: 54).

El procés de "cosificació" de l'immigrant com a objecte treballador, es relaciona amb un altre mecanisme generador d'exclusió, que es aquell que cerca la inferiorització de les persones immigrades, per garantir la "preferència nacional" mitjançant tot un procés d'estigmatització dels immigrants que acaba configurant-los com a persones no desitjades (Pajares, 2005) i, per tant, exclouïbles. Aquest mecanisme opera mitjançant tot un exercici de violència estructural, entesa en el sentit en el que la defineixen La Parra i Tortosa (2003: 57), com a situació de "conflicte entre dos o més grups d'una societat (normalment caracteritzats en termes de gènere, ètnia, classe, nacionalitat, edat o altres) en el que el repartiment, accés o possibilitat d'ús dels recursos és resolt sistemàticament a favor d'una de les parts i en perjudici de les demés, degut als mecanismes d'estratificació social". Una violència que situa a l'immigrant en un status d'inferioritat que és, a més, el que la societat tendeix a associar a l'immigrant de manera natural, perquè, com afirmen Berger i Mohr (2002: 127): "la naturalitat de la seua condició inferior – la naturalitat amb la que el tracten com a inferior les persones, les institucions, l'etiqueta quotidiana de la metròpoli, les frases fetes i els arguments estereotipats- mai seria tan completa i rotunda si la seua funció, i la condició d'inferior que ella comporta, foren alguna cosa nova. Aquesta ha estat la seua condició des del començament". Aquesta inferiorització, que tan ben il·lustrada queda en les referides paraules, es converteix en un dels principals entrebancs al procés d'integració entès com a procés d'equiparació de drets, doncs la

a no migrar" perquè aquest condemna al subjecte a una vida sense futur, sense possibilitats d'acomplir les seues aspiracions vitals o cobrir les necessitats bàsiques de si mateix o de les seues famílies.

garantia d'aquesta inferioritat "teledirigida" no es pot mantindre sinó promovent la desigualtat entre les persones immigrades.

Per tancar aquesta qüestió, cal referir les tres dinàmiques que Carlos Giménez vincula al model d'exclusió (discriminació, segregació i eliminació de l'altre) tot i relacionant-les amb alguns aspectes que resulten d'interès per a aquesta investigació.

La discriminació, que ha estat il·lustrada ací a partir del procés de cosificació i d'inferiorització, es vincula a l'existència de lleis (a l'àmbit legal) i pràctiques (a l'àmbit social) discriminatòries. És una dinàmica que es promou des de determinats posicionaments polítics, que postulen la necessària diferenciació de drets entre autòctons i immigrants, i des de posicions socials de tall xenòfob o de defensa del criteri de "preferència nacional", que tenen per objecte blindar una situació de privilegi per a la població autòctona.

La segregació espacial (guetos residencials) i institucional (com ara la guetització escolar o sanitària) que cerca la separació de l'altre per tal d'evitar les molèsties derivades de la seua presència en l'espai públic, s'entendria com a una conseqüència de la mixofòbia que es genera en les societats diverses. Bauman (2005b: 145) caracteritza aquesta mixofòbia com una "reacció –molt difosa i altament predictable- a l'esgarriosa, inconcebible i pertorbadora varietat de tipus i estils de vida humans que coexisteixen en els carrers de les ciutats contemporànies i en els "més comuns" dels seus barris". Segons aquest autor, a mesura que creix la diversitat a l'entorn urbà, s'incrementen les tensions generades per la manca de familiaritat amb l'entorn, el que continuaria estimularia l'impuls segregacionista (Bauman, 2005b: 145). La mixofòbia s'alimentaria a si mateixa donat que, en separar-se de l'altre, es perden encara més habilitats per a relacionar-se amb ell. Així, els "femers humans" de les societats actuals, pensats per a recollir les "deixalles humanes" sense valor (Bauman, 2005a), recollirien bona part dels immigrants que, estigmatitzats en la seua diferència, s'haurien de mantindre allunyats dels legítims pobladors de les ciutats.

L'eliminació de l'altre suposaria l'estadi últim del procés d'exclusió planificada que conduiria a l'eliminació de la seua cultura mitjançant, posant per cas, la imposició d'un assimilacionisme radical o, seguint a Verena Stolcke (1995), l'extensió d'un

fonamentalisme cultural que actua com a base de l'exclusió dels immigrants. En relació a aquesta dinàmica, Bauman (2005b: 177) destaca l'existència de dues solucions que les societats poden adoptar, i de fet adopten, per a desfer-se del "problema dels estrangers": la solució antropoèmica, "menjar-se a l'estranger", relacionada amb l'assimilació cultural, i la solució antropofàgica, "vomitar als estrangers", rodejant-los i expulsant-los. Dues solucions que sovint es troben presents a les polítiques migratòries que estan aplicant-se a la Unió Europea en l'actualitat.

Aquestes tres dinàmiques d'exclusió mantenen una relació directa amb la xenofòbia que els dona força i és al temps enfortida per elles. La xenofòbia, entesa com por, fòbia o aversió cap a l'estranger, l'estrany o l'aliè, i el racisme, com a forma de xenofòbia basada en la diferència racial (Bouza, 2002: 368-369), es troben a la base d'una bona part dels plantejaments que subjauen a les propostes i accions que promouen l'exclusió de les persones immigrants, especialment si aquestes són representades en l'imaginari col·lectiu com a "pobres" o particularment amenaçadores per la seua "diferència". La xenofòbia facilita la persecució i el tractament humiliant envers els estrangers i els estranys, i pot ser exercida tant pels ciutadans ordinaris com per les administracions (Delgado, 1998b: 161). La construcció social de l'immigrant com a aliè o, fins i tot, alienígena, facilita eixe sentiment d'alarma i recel motivat per la creença que "el Món – el nostre, per suposat –, ha estat o està sent envaït per instàncies completament estranyes, per entitats vives que no sols venen de, sinó que ens imposen universos incompatibles amb el nostre i el contacte amb els quals haurà de resultar-nos altament perjudicial, quan no letal" perquè són, en sentit literal, "éssers d'un altre món" (Delgado: 2009: 15-16).

Les diferents expressions de l'exclusió que han estat exposades fins ací, independentment de que donen forma a un model o a unes pràctiques més o menys aïllades o minoritàries, entrebanquen greument el procés d'integració i han de ser enfrontades atenent als múltiples elements que les sustenten. Es tracta d'un repte especialment important en l'actual context en el que s'obrin "nous temps" amb els seus corresponents "nous perills": nous temps econòmics (en els que la crisi i la recessió econòmica incideixen en l'exclusió social de les classes populars), nous temps polítics (amb polítiques i discursos a Espanya i Europa que accentuen els perills del populisme

xenòfob), i nous temps socials (caracteritzats per l'acceleració de la por en les opinions públiques i la culturalització dels problemes socials) (Cachón, 2010: 18-19).

1.2.2. Models vinculats a estratègies d'inclusió dels immigrants: assimilació, fusió cultural, multiculturalisme i interculturalisme

En base el plantejament general de Carlos Giménez, correspon analitzar ara el conjunt de models i processos que aquest autor emmarca dins de les estratègies d'inclusió. Per una banda estarien els models que cerquen l'homogeneïtzació (el model de l'assimilació i el de la fusió cultural) i, per altra, aquells models pluralistes que valoren la diversitat cultural com a positiva (el multiculturalisme i l'interculturalisme). Tot i que es tracta d'un plantejament analític que atorga especial importància a la qüestió cultural, resulta una modelització que també és d'interès per a l'àmbit de l'anàlisi polític, donat que les polítiques públiques en matèria d'immigració es veuen marcades, en bona part, pels posicionaments de la classe política i governant, i de la societat en general, envers la diversitat cultural.

En el paradigma de l'homogeneïtzació Giménez inclou dos models clàssics de gestió de la diversitat: l'assimilacionisme i la fusió cultural. Del primer ja s'han esmentat alguns trets en parlar de la concepció assimilacionista de la integració. Es tracta d'un model que es construeix sobre la base de la necessària i desitjable homogeneïtzació cultural de la societat i que sol sostindre's sobre arguments etnocèntrics, que situen a la cultura pròpia de la societat de recepció com la més avançada i civilitzada, de sort que la resta de grups haurien de sumar-se a ella per ser aquesta, entre altres coses, la millor de les cultures possibles. Així, la gestió de la diversitat deuria conduir a un escenari en el que els immigrants abandonaren les seues pautes culturals d'origen tot i assumint les pròpies de la societat d'instal·lació¹⁹. En aquesta línia d'argumentació, l'immigrant s'integra en la

¹⁹ Diversos treballs han reflexionat sobre la impossibilitat d'establir un catàleg tancat de pautes culturals per a cada grup cultural, donat el caràcter dinàmic i canviant de la cultura i la diversitat d'opcions culturals que es poden trobar en cadascun dels grups culturals que conviuen en les societats diverses. Arran de les polítiques de contractes d'integració posades en marxa arreu d'Europa, i estudiades exhaustivament per Solanes (2009) o Carrera (2006), s'ha discutit prou sobre la possibilitat de delimitar amb claredat els trets identitaris dels grups ètnics. Aquest debat ha estat alimentat al País Valencià per la posada en marxa del Compromís d'Integració (recollit al Títol II de la Llei 15/2008, de 5 de desembre, de la Generalitat, d'Integració de les

mesura en que es sotmet a les regles i valors de convivència de la societat d'acollida (Nair, 2006: 20). Aquesta perspectiva, com ja s'ha referit adés, no permet intercanvis culturals simètrics entre immigrants i autòctons i, en ocasions, funciona sota la clara negació dels drets culturals dels nousvinguts. Val a dir, però, que es podrien establir diversos graus dintre del mateix model, de forma que es poden trobar plantejaments assimilacionistes més respectuosos amb la diversitat i els drets de les persones immigrades i altres que defensen un projecte de "desintegració" completa de l'immigrant. Segons diversos autors aquest és un model a superar en la mesura en la qual, afirma Giménez (2003b: 16), nega la identitat de l'altre i el dret a la diferència. L'assimilació és també l'objectiu explícit (i de vegades implícit) d'importantes forces polítiques governants, o amb aspiració de govern²⁰.

Un altra via per cercar l'homogeneïtzació cultural és la fusió cultural orientada a la creació del que s'ha conegut com a "cresol de cultures". Es tracta d'una opció que comparteix certs principis amb la ideologia assimilacionista però s'allunya del menyspreu explícit de les diversitats de les que són portadores les minories. Aquesta política de fusió cultural es basa en la creació d'una nova cultura a partir d'elements de totes les cultures que hi conviuen en un territori. No cerca, per tant, l'assumpció dels patrons de la cultura dominant per part de les minories, però tampoc la permanència de la diversitat de cultures, sinó la creació d'una única cultura que pugui ser compartida per tothom. En aquest procés de fusió cultural tots els segments socioculturals de la societat es veuen implicats, siguin aquestos majoritaris o minoritaris, entenent-se que ha de ser fruit de l'esforç de tots, inclosa la societat de recepció (aspecte aquest que difereix del model assimilacionista) (Malgesini i Giménez, 2000: 204). El problema radica en que en el procés de creació de la nova cultura de fusió, aquells grups que gaudeixen d'un major reconeixement (els identificats amb les societats de recepció) tenen més poder a l'hora

Persones Immigrants en la Comunitat Valenciana, DOCV núm. 5911, d'11 de desembre de 2008) sota l'argumentació de la necessitat que els immigrants assumisquen els "valors valencians". Veure "Los inmigrantes de la Comunidad Valenciana deberán firmar un compromiso de integración", *El mundo, edición digital*, 29 d'abril de 2008, <http://www.elmundo.es/elmundo/2008/04/28/valencia/1209391692.html>.

²⁰ Serveix d'exemple l'apartat que el Partit Popular va dedicar a la integració dels immigrants al seu darrer programa electoral per a les eleccions autonòmiques catalanes de 2010. En ell s'afirma: "Volem un sistema d'integració social que promogui i protegeixi els valors que com a país i com a continent hem construït entre tots: els valors occidentals. Per això creiem que la integració social a la nostra societat s'ha de fomentar en la nostra necessitat que tot el qui arribi estigui disposat a abraçar els nostres valors i la nostra cultura" (Partit Popular de Catalunya, 2010: 100).

d'incorporar els seus elements, de sort que el resultat final pot tornar a ser una mena d'assimilacionisme on les cultures "grans" fagociten a les "menudes". Per aquest motiu, alguns identifiquen el model de fusió cultural com una variant de l'assimilacionisme.

Front la necessària uniformització que es preconitza des de les propostes assimilacionistes i de fusió cultural, un tercer model, el del pluralisme cultural, considera la diversitat com a positiva i, a partir d'ací, tracta de cohesionar una societat inclusiva. Es tracta d'un model que postula que "totes les expressions culturals, ètniques, religioses, lingüístiques, estan cridades a estar presents en la comunitat sociopolítica, a desenvolupar-se sense repressió, lliurement" (Giménez, 2003b: 14). El pluralisme connecta amb la concepció antropològica de la cultura que defensa l'equivalent dignitat de totes les cultures (Ariño, 1997), de forma que cap d'elles pugui ser exclosa de l'espai públic²¹. En el marc del pluralisme són especialment rellevants les aportacions de Taylor (1993), que planteja el reconeixement dels altres com una "necessitat humana vital" i assegura que no gaudir d'aquest reconeixement, o gaudir d'un fals reconeixement, "pot ser una forma d'opressió que empresone a algú en un mode de ser fals, deformat o reduït" (Taylor, 1993: 44), el que constituiria un entrebanc més en el procés d'integració i dificultaria també la cohesió social. A més a més, el reconeixement dels "altres" ha estat assenyalat com a necessari per a la garantia del reconeixement dels "propis", doncs, com afirma Guzmán (2001: 291) "la millor forma de cercar el reconeixement per a la meua identitat col·lectiva es basa en la lluita pacífica pel reconeixement de les múltiples formes de vida i el dret a la hospitalitat dels que migren o immigren per voluntat o, el que és pitjor, per necessitat". En la línia del que s'ha definit ací com a integració, el pluralisme es basa en dos principis: el principi d'igualtat o de no discriminació en funció de la raça, la cultura, l'ètnia, la religió, la llengua, l'origen nacional, etc., i el principi de diferència o respecte i acceptació de l'altre, de forma que les persones són considerades iguals en drets, obligacions i oportunitats i són també respectades en la seua distintivitat cultural, lingüística i religiosa (Giménez, 2003b: 14).

²¹ El relativisme cultural que se'n deriva d'aquesta concepció, ha marcat bona part de les crítiques vessades contra el multiculturalisme aplicat en alguns Estats europeus. En realitat, aquest no és hui un problema real, donat que els plantejaments teòrics i polítics de tall multiculturalista aplicats a Europa s'emmarquen en la lògica de l'Estat de Dret i el respecte als drets humans. Malgrat açò, hi ha tot un espai de reflexió al voltant dels límits del multiculturalisme en el que se sostenen posicions prou diferents al voltant de fins a on es pot o es deu arribar en la garantia de la llibertat cultural que aquest preconitza.

Dins dels plantejaments pluralistes s'incorporen dues alternatives possibles: el multiculturalisme i l'interculturalisme. El multiculturalisme és un model de gestió de la diversitat que parteix del reconeixement i valoració d'eixa diversitat en un context d'igualtat d'oportunitats, drets i deures i que tracta de garantir els drets culturals de les minories i la llibertat per viure en conformitat amb la pròpia cultura²². Es tracta d'un model que ha tingut diverses formulacions al llarg de la història i en funció dels contextos en els que s'ha tractat de dur a terme. Una bona definició d'aquest model, que incorpora, a més, elements per neutralitzar la principal crítica que se li associa (la creació de comunitats separades), és la realitzada per Habermas (2003: 12): "Un multiculturalisme ben entès no és un carrer de *direcció única* que conduísca a la pròpia afirmació cultural de grups amb una identitat cadascun d'ells diferent. La coexistència en igualtat de drets de diferents formes de vida no deu conduir a la segmentació. Pel contrari, requereix la integració dels ciutadans – i el reconeixement recíproc de les seues pertinences culturals – en el marc d'una cultura política compartida. Els membres de la societat estan habilitats a conformar la seua singularitat cultural tan sols sota el pressupost que – anant més enllà de les fronteres entre les diverses cultures – tots es compreguen com a ciutadans de la mateixa comunitat política".

Altres autors han assenyalat com, seguint les premisses del multiculturalisme, els Estats deurien implicar-se activament per tal de garantir que les cultures minoritàries puguen viure conforme a les seues pautes culturals, en igualtat de condicions que la resta de població. Per tal de fer açò possible alguns plantejaments multiculturalistes incorporen el que Kymlicka (1996) ha anomenat drets de les minories o drets diferenciats en funció del grup: una sèrie de mesures temporals, complementàries dels drets humans i adreçades a corregir els desequilibris que es donen entre els grups culturals majoritaris i minoritaris en relació a l'expressió i vivència pública de la seua cultura.

²² Existeix certa confusió al voltant del concepte de multiculturalisme. Val a dir que ací aquest concepte s'entén conforme ho fan autors com ara Carlos Giménez (2003b) i Javier de Lucas (2001) i en la línia del que ha definit amb claredat Joaquín Arango, veure "¿De qué hablamos cuando hablamos de multiculturalismo?", *El País*, 23 de març de 2002, http://elpais.com/diario/2002/03/23/opinion/1016838006_850215.html. Segons aquests autors, el fet és la multiculturalitat i el que pot variar és la forma en la que aquesta es gestiona, una de les quals seria el multiculturalisme.

Aquestes mesures i, en general, el paradigma multiculturalista, han estat criticades per diversos autors, que alerten del perill de creació de comunitats separades que pot comportar el model quan es configura al voltant d'una idea de "tolerància de xalet adossat" que condueix a un sistema "multicomunitarista" (Zubero, 2004: 18). Un altra de les preocupacions que ha suscitat el model multiculturalista, guarda relació amb els perills que una excessiva permissivitat cap a les altres cultures pot comportar per a la garantia dels drets humans. Existiria així un important mite que associaria l'exercici de la llibertat cultural amb una defensa acèrrima de la tradició que condueix al manteniment i reproducció de pràctiques que violen els drets humans (PNUD, 2004: 4). Tanmateix, l'afirmació dels drets elementals bastaria per neutralitzar aquests suposats perills del multiculturalisme, com afirma de Lucas (2001: 79). També s'argumenta que a més de la igualtat entre els grups minoritaris i majoritaris, el multiculturalisme hauria de garantir la llibertat i la igualtat a l'interior dels grups minoritaris, de forma que les pràctiques culturals intragrups no foren mai imposades als seus membres (Kymlicka, 1996: 212-213). Els subjectes haurien de tindre "la doble possibilitat d'inserir-se dins del sistema de món de la seua comunitat, però també de qüestionar la seua estructura normativa i institucional" (Delgado, 1998a: 31).

Un altre conjunt de crítiques s'ha centrat en la reproducció de les diferències que comporta el multiculturalisme, com ara les efectuades per Sartori (2001: 89), qui arriba a afirmar que la política del reconeixement no es dedica a "reconèixer", sinó que en realitat fabrica i multiplica per si mateixa les diferències. Sense necessitat d'arribar tan lluny, altres autors han associat el multiculturalisme amb el perill d'etnització dels grups, que pot conduir a una dinàmica que transforma "el dret a ser distint en el deure de ser-ho" (Armony, 2011: 3).

Aquest model també ha estat criticat per defensors d'una concepció intercultural de la integració, com ara Miguel Pajares (2005: 78) que ha plantejat que el multiculturalisme, en definir permanentment a les persones immigrades com a ètnicament diferents, pot ajudar a reproduir la desigualtat amb la consegüent reproducció continuada del rol social inferior que la societat reserva per a aquell que és "diferent". En aquesta mateixa línia s'han expressat altres autors com ara Rex (1995: 204) que alerta sobre el perill que comporta posar un excessiu èmfasi en la caracterització dels

immigrants com a membres d'ètnies o minories, doncs es pot contribuir així a generar o reproduir una condició de desigualtat.

Com Estat de referència en l'aplicació del model assimilacionista sol referir-se el cas de França, un model basat en "la República Francesa, la singularitat de l'individu, la importància de la identitat nacional²³, les virtuts cíviques i la separació entre l'esfera pública i la privada" (Bertossi, 2007: 9). En contrast, el referent del multiculturalisme per antonomàsia ha estat Canadà, primer estat oficialment multicultural (des de 1971), que segueix la premissa que l'Estat "deu prendre part activa en la defensa de la diversitat cultural i els drets de les minories, però promovent a la vegada un marc de referència comú al voltant dels valors compartits i drets i deures de ciutadania" (Rodríguez, 2007: 13). La imatge de la Canadà "mosaic", que integra les diferències des de la unitat, contrasta amb la imatge del *melting-pot* nord-americà que comporta l'assimilació de les minories ètniques (Todd, 1996: 244). Però probablement és la Gran Bretanya l'exemple més referit per les seues polítiques multiculturalistes basades en "l'ètnicitat, la diversitat cultural i religiosa, els grups minoritaris, les relacions racials, el pluralisme en la societat civil i l'aparentment feble identitat nacional" (Bertossi, 2007: 9). Tant el model assimilacionista francès com el model multiculturalista britànic es troben en discussió degut a alguns esdeveniments que han desdibuixat l'aposta ferma que cadascun d'aquests Estats mantenia per un model específic (Bertossi 2007). Altres models, com l'holandès, referent clàssic del multiculturalisme, han virat als darrers anys cap a posicionaments més assimilacionistes (Bruquetas i Garcés, 2007). També a Canadà el multiculturalisme ha començat a qüestionar-se, encara que amb prou menys intensitat (Ruiz Vieytez, 2010: 72).

L'interculturalisme conforma una segona opció dins del pluralisme cultural. Bàsicament, i seguint de nou a Carlos Giménez (2003b: 18), es caracteritza per afegir a la igualtat (de drets, deures i oportunitats) i el respecte a la diferència (presentes al multiculturalisme), el principi d'interacció positiva que implica relació i intercanvi. Es tracta de promoure la trobada entre dues (o més) identitats que es donen sentit

²³ Una clara expressió d'aquesta preocupació per la cohesió al voltant d'una identitat nacional ferma i compartida, va estar el debat públic obert a finals de 2009 pel govern de França al voltant de què significa ser francès i quins valors i pautes culturals són les pròpies d'aquesta condició, debat que va esdevenir en una discussió limitada, en gran part, a la problemàtica associada a la integració dels musulmans.

mútuament (Cohen-Emerique, 2002: 19). La interacció que se'n deriva d'aquesta trobada incrementa el coneixement mutu entre persones amb diferents adscripcions culturals, redueix els nivells de mixofòbia i xenofòbia i facilita passar de la mera coexistència a la convivència. D'aquesta forma, no sols s'admeten i reconeixen les diferències, sinó que es postula que aquestes poden enriquir la pròpia cultura. Es tracta, per tant, d'un model que s'oposa a l'assimilació però també a la mera "tolerància mútua" que respon al principi d'"iguals però separats" vinculat a algunes experiències d'aplicació del multiculturalisme (Aguilar, 2006: 567-568).

El plantejament interculturalista facilita la generació d'eixa cultura política compartida de la que parlava Habermas, o de la cultura comuna i el conjunt únic de drets individuals que associa John Rex (2003: 210) al multiculturalisme. El diàleg intercultural es converteix en una eina bàsica a l'hora d'articular una ciutadania compromesa amb allò que ètica i políticament s'entén com a *valuosament en comú*, que permeta assolir acords també sobre aquelles qüestions que concerneixen a la justícia (Pérez Tapias, 2007). Alguns autors, fins i tot, han conceptualitzat la interculturalitat com un dret a articular en el marc d'un *dret cosmopolita* entès com a *dret públic de la humanitat* que incorpore també el dret a l'hospitalitat i el dret a la diferència per tal de garantir la pau i la convivència pacífica (Guzmán, 2001). L'exercici de la interculturalitat seria una eina més en el camí per a la construcció d'una societat pacífica i s'incardinaria en un procés de "reconstrucció de competències per a fer les paus", que implica el "compromís polític amb la potenciació o apoderament d'aquells col·lectius als que se'ls neguen les seues capacitats i amb el reconeixement de les seues identitats com a éssers humans i col·lectives" (Guzmán, 2001: 279).

Sobre els trets característics d'aquest model interculturalista són molt il·lustratives les paraules de Bermúdez et al. (2002: 65) quan afirmen: "No ens referim a una concessió "graciosa" dels Estats per amb els ciutadans, ni d'una actitud benèvola dels autòctons per amb els originaris d'altres països, ni de la tolerància de les majories per amb els grups culturals minoritaris, sinó d'una forma de conèixer i de reconèixer als altres que em porta a l'exercici de la curiositat per les diferents formes d'habitar el món i la revisió crítica de les pròpies formes; de l'acceptació del valor i de la lògica del sistema cultural

dels altres, que m'exigeix la superació dels prejudicis etnocèntrics i la disposició a donar raons del meu propi sistema de valors".

No es pot parlar de cap Estat o societat en el seu conjunt que haja aplicat com a model d'integració l'interculturalisme²⁴, però sí es poden trobar polítiques i accions ciutadanes adreçades a la promoció de la interculturalitat, com es veurà més endavant. Malgrat que algunes d'elles es limiten al que Mezzadra (2005: 115) ha catalogat com a "fira de les diferències", altres han estat experiències positives que han ajudat a prevenir i resoldre conflictes i han contribuït a l'aprofitament d'una diversitat habitualment plantejada com a problemàtica però que, des d'aquesta perspectiva, és viscuda com a una oportunitat. La interculturalitat ha estat un valor incorporat, al menys sobre el paper, en la major part de les polítiques públiques i programes de les organitzacions que treballen amb persones immigrants als diferents territoris de l'Estat espanyol i del País Valencià, i ha motivat la posada en marxa de mesures socials i polítiques específiques per tal de provocar la trobada entre cultures²⁵.

Alguns autors, però, han assenyalat com, en determinats casos (i en contra del que sol afirmar-se), el multiculturalisme integra a dintre seu les formulacions interculturalistes, de sort que no parlariem tant de dos models diferenciats, o de models escalats (l'interculturalisme com un pas més enllà del multiculturalisme), com de la possibilitat d'aplicar models multiculturalistes que incorporen a més els principis propis de la interculturalitat. Així ha ocorregut a Canadà, on la idea de l'intercanvi cultural ha

²⁴ El projecte interculturalista resulta complicat de traslladar a la pràctica, entre altres raons per la tendència que tenen tots els grups a considerar-se millors, superiors o més legítims que la resta, tendència ben reflectida en el que Espelt ha anomenat racisme latent, un tipus de racisme que entrebanca la convivència i que resta, generalment, amagat a la societat (Espelt, 2009). En la seua obra "¿Somos racistas?", aquest autor explica tota una sèrie de mecanismes que fan que el racisme explícit, però també el latent, arrelen en societats de recepció d'immigrants entrebancant l'actitud d'obertura a "l'altre" que precisa la interculturalitat. La lluita contra el racisme (especialment el subtil i encobert, el racisme latent) és condició necessària per tal d'aconseguir incrementar els nivells de competència intercultural en les societats de recepció.

²⁵ Pot destacar-se, en aquest sentit, el Pla Barcelona Interculturalitat, aprovat al mes de març de 2010 per l'Ajuntament de Barcelona per tal de promoure la interculturalitat com a model d'integració a la ciutat. Es tracta d'un ambiciós Pla que tracta d'incidir sobre tot un conjunt d'esferes en les quals resulta necessari treballar per tal de construir una ciutat intercultural. Algunes de les mesures desenvolupades sota el paraigües d'aquest Pla, com ara la Xarxa Antirumors (bcnantirumors.cat), han trobat un especial ressò en la societat i s'han mostrat especialment útils per a contribuir a l'erosió dels estereotips negatius associats als immigrants.

estat present des que es va adoptar el multiculturalisme com a política d'Estat a l'any 1971. De fet, a la proposta que es va presentar a la Cambra dels Comuns en aquella data²⁶ s'inclouien quatre eixos bàsics d'actuació multicultural, el tercer dels quals consistia en "promoure trobades creatives i intercanvi entre tots els grups culturals canadencs en interès de la unitat nacional" (Ruiz Vieyetz, 2010: 74-75).

La definició d'integració que s'ha perfilat al primer apartat d'aquest marc teòric, s'acosta al model d'integració intercultural que incorpora la necessària equiparació de drets i oportunitats, el caràcter bidireccional de la integració i la necessitat de crear un espai de negociació a partir de l'intercanvi cultural. En aquest sentit, la relació simètrica entre els interlocutors, així com el coneixement i reconeixement adequat de l'altre, es tornen necessaris per tal de fer possible el diàleg intercultural. Perquè, conforme afirma Pérez Tapias (2007: 154), "pretendre que es dialogue des de condicions escandalosament asimètriques no sols és alguna cosa il·lusòria, sinó que es converteix en una ofensa a aquells que estan en posició desavantajosa"²⁷.

1.3. POLÍTIQUES PÚBLIQUES D'INTEGRACIÓ A L'ÀMBIT LOCAL

La immigració, s'afirmava abans, és, per damunt de tot, una qüestió política. Les diferents fases del procés d'integració dels immigrants estan condicionades per l'esfera de les polítiques públiques i les accions i actituds polítiques de la ciutadania. La integració, com a fenomen essencialment polític, pot abordar-se des de múltiples dimensions i perspectives, atenent als diferents components de les polítiques públiques i a les múltiples manifestacions de la participació social i política dels diferents actors implicats. Seguidament es realitzaran algunes notes conceptuals al voltant de la noció de política pública i s'exposaran els principals elements a considerar pel que fa a les polítiques públiques d'integració d'immigrants, amb especial atenció a l'àmbit local.

²⁶ House of Commons, *Debates: Statement of Prime Minister Pierre E. Trudeau*, 8 d'octubre de 1971.

²⁷ Amb l'objectiu de reduir la intensitat d'aquesta asimetria, autors com Laparra i Martínez (2003: 28) han proposat la posada en marxa de mecanismes específics que puguen corregir eixes desigualtats que impedeixen l'assoliment de l'enriquiment mutu que cerca l'interculturalisme.

1.3.1. L'estudi de les polítiques públiques d'integració: un marc conceptual

Abans d'entrar a analitzar específicament les polítiques d'integració, cal delimitar què s'entén pel concepte de polítiques públiques, com es poden classificar aquestes, quines són les seues característiques centrals i quins aspectes s'han de considerar a l'hora d'avaluar el procés de gestació, la posada en marxa i els efectes d'aquestes polítiques. Amb aquest objectiu, es segueix el plantejament teòric de Meny i Thoenig (1992), importants referents a l'àmbit de l'anàlisi de les polítiques públiques.

Segons aquests autors, les polítiques públiques són "el resultat de l'activitat d'una autoritat investida de poder públic i de legitimitat governamental" i estan conformades pels "actes i els "no actes compromesos" d'aquesta autoritat front un problema o en un sector rellevant de la seua competència", en un espai geogràfic determinat (Meny i Thoenig, 1992: 89). Així com els actes són o poden ser coneguts i per tant analitzats, els "no actes", és a dir, allò que els actors governamentals decideixen no fer (Dye, 1992: 2), són molt més difícils de delimitar. Freqüentment, en l'estudi i avaluació de les polítiques públiques, la mirada es deté exclusivament en allò manifest, en el conjunt de pràctiques, discursos i efectes associats a una política o programa concret. Però la consideració no podrà ser completa si no s'incorporen les absències, les decisions al voltant d'allò que convé no fer, o les no decisions en un àmbit o sentit concret dins l'espai en el que es gestiona una política determinada. La inacció, la paràlisi o la desconsideració d'alguns elements o possibilitats dintre d'un àmbit d'acció concret, també deuen ser considerats com a marcadors de les polítiques. Igualment, allò que la política no fa, però diu, reflectit especialment al discurs polític, deu ser tingut en compte com a part integrant de les polítiques públiques. Per fer referència a aquest aspecte, s'utilitza el concepte de "polítiques simbòliques", definides com a les "activitats simbòliques a propòsit d'activitats públiques l'essència de les quals consisteix no en actuar, sinó en dir, fer saber i creure que s'actua o que es preocupa per actuar" (Meny i Thoenig, 1992: 104).

Pel que fa als seus trets centrals, les polítiques públiques es caracteritzen (Meny i Thoenig, 1992: 90-91) pels següents elements: el seu contingut (que implica la mobilització de certs recursos per a la generació dels resultats; el programa (que defineix el marc general en el que s'integren les diferents activitats plantejades i els eixos

específics sobre els que s'articulen aquests actes); la seua orientació normativa (donat que són l'expressió d'unes finalitats i preferències concretes); el seu component coercitiu (la política pública s'imposa perquè emana de l'autoritat legal); i la seua competència social (afecta a la situació, interessos i comportaments dels administrats²⁸). Per a la consideració de l'impacte i efectes de les polítiques s'hauran de tindre presents tant els efectes desitjats com els no desitjats o els induïts, així com els relacionals (que no es poden entendre sense fer al·lusió a altres polítiques amb les quals es troben en interacció).

En la línia de la definició d'integració des d'un enfocament cívic, que considera especialment la seua component política, la política pública s'entén com a "socialització de la gestió pública", com a promotora de teixit social i ciutadania, en la mesura en la que implica la participació dels afectats (Giménez, 2002a: 544-545). Des d'aquesta perspectiva, els "administrats" són considerats més bé com a subjectes de la política (Giménez, 2002a: 548) i no sols com a objectes de la mateixa, doncs participen de la definició de les polítiques i són implicats, quan correspon, en el seu decurs. La política pública tindria, per tant, un efecte directe en la consolidació de la ciutadania com a subjecte participatiu en el marc d'un Estat democràtic on els governants, en última instància, han de respondre a la voluntat popular.

Són nombroses les classificacions realitzades al voltant del procés de les polítiques públiques i les seues fases. Si se segueix el plantejament de Giménez (2002a: 548-549), es pot considerar una primera fase d'iniciació (definició del problema i incorporació en l'agenda política²⁹), seguida del disseny de la política (establiment de mesures que surten de l'anàlisi de les diferents alternatives), la seua implementació, l'avaluació corresponent³⁰ i, en el seu cas, la reformulació (que pot donar lloc, al mateix temps, a la

²⁸ Els autors entenen el concepte d'"administrat" en sentit ample com a "tot individu la situació del qual està, directament o no, afectada per l'acció pública" (Meny i Thoenig, 1992: 91).

²⁹ Entenent per agenda política "el conjunt dels problemes que apel·len a un debat públic, fins i tot a la intervenció (activa) de les autoritats públiques legítimes" (Padioleau, 1982: 25, citat en Meny i Thoenig 1992: 114).

³⁰ L'avaluació de les polítiques públiques pot adoptar modalitats diferents, conforme assenyala Cea D'Ancona (2001: 110-111) qui estableix els següents tipus d'avaluació: avaluació de l'impacte, avaluació del procés, valoració de les necessitats, avaluació mitjançant anàlisi de sistemes, anàlisi cost-benefici i avaluació de conjunt. En qualsevol cas, l'anàlisi en profunditat dels resultats d'una política pública determinada es torna una taxa complexa degut a les diferents dimensions a estudiar per a analitzar el seu efecte real: l'impacte sobre la situació o grup objecte de la mateixa; els efectes secundaris sobre altres situacions o

iniciació d'una nova política). Val a dir, però, que les fases d'una política pública no segueixen necessàriament una seqüència lògica, sinó que poden superposar-se, retrocedir en la seua seqüència cronològica i, fins i tot, alguna fase podria no donar-se (Meny i Thoenig, 1992: 105). L'abordatge complet de les polítiques públiques requereix de la consideració d'un marge suficientment ample de temps, de forma que es pugui estudiar des de la seua gènesi (el context en el qual surt el problema que la política gestiona) fins als seus efectes a llarg termini.

1.3.2. Les polítiques d'integració de les persones immigrants

Les polítiques públiques poden ésser classificades a partir de diferents paràmetres. Si s'atén al marc territorial en el qual es duen a terme, poden dividir-se en estatals, autonòmiques, locals o intergovernamentals. En funció del col·lectiu o problema específic al que s'adrecen, es pot parlar de tants tipus de polítiques com problemes concrets o col·lectius específics siguin susceptibles de ser objecte d'aquestes polítiques. També es pot prendre en consideració el sector o àmbit de la seua aplicació (polítiques econòmiques, socials, educatives, culturals, de seguretat, de participació ciutadana, etc.). Dins d'aquests paràmetres, ací s'estudiaran les polítiques a l'àmbit local (territori) relacionades amb la gestió de la integració de i amb els immigrants (col·lectiu) i prenent en consideració els diferents àmbits en les que aquestes s'apliquen (polítiques socials, culturals i de participació ciutadana).

En el camp de la immigració i la diversitat, les polítiques solen ser dividides en dos grans grups. D'una banda estan les polítiques que regulen tot allò relatiu a l'accés (i la permanència legal) al territori de l'Estat; de l'altra, les polítiques relatives a les condicions d'estada, la garantia del benestar social o la gestió de la diversitat cultural associada a la immigració. Per referir-se a les primeres el termes més utilitzats són el de polítiques d'accés o de control i el de polítiques d'immigració, mentre que les segones solen catalogar-se de polítiques d'integració o coexistència. Ambdues es troben en situació

grups; l'impacte en les condicions actuals i futures del grup o situació objecte de la política; els costos directes (recursos destinats al programa), i els costos indirectes (incloent la pèrdua d'oportunitats per a fer altres coses) (Dye, 1992: 354).

d'interdependència o complementarietat (Arango, 2005)³¹. En l'Estat espanyol es donen tensions significatives entre elles doncs, com sosté Añón (2010a: 635), la concepció holista, multidimensional i universalista de la integració resulta incompatible amb una política d'immigració instrumental i centrada en l'ocupació. En aquesta línia, i en el marc de les polítiques "contractuals" que s'analitzaran més endavant, Carrera (2006: 67) sosté que la integració ha passat a ser considerada "un instrument de control jurídic, institucional i polític, i de gestió dels fluxos migratoris, mitjançant el qual l'Estat veu reforçat el seu poder de seleccionar l'admissió i inclusió de no-nacionals (...) i el d'excloure i expulsar a aquells immigrants qualificats com a "no desitjats"". Per tant, i malgrat el fet que aquesta investigació se centre en les polítiques d'integració, cal tindre present el pes que les polítiques d'accés i permanència juguen també en la integració. Les perspectives d'inserció, les possibilitats d'accés als recursos i béns que es disputen en la societat, el nivell de reconeixement de drets i les possibilitats de participació són aspectes que venen determinats, en bona mesura, per la situació administrativa que se'n deriva de l'aplicació d'aquestes polítiques d'accés i permanència. La importància d'aquestes polítiques ha estat destacada per de Lucas et al. (2008: 20) que han advertit, citant altres treballs del propi de Lucas i de Martiniello, com "en definir quins fluxos migratoris són idonis o no idonis en termes qualitius i quantitius, les polítiques d'accés també defineixen implícitament quins immigrants són potencialment integrables en la societat d'acollida".

Es pot afirmar que les polítiques d'integració són una "planta recent" a Europa. Així ho afirma Arango (2005: 17) per fer referència al fet que no és fins a mitjans dels anys 70 quan comencen a articular-se polítiques d'integració en alguns països europeus. Fins eixe moment, afirma aquest autor, "la integració dels immigrants es deixava a l'espontaneïtat del mercat de treball, de l'economia i de la societat civil". Serà la recessió dels anys 70 la que marque un punt d'inflexió. Front la idea que els immigrants eren sols "treballadors convidats" (*gastarbeiter*, per exemple, a Alemanya o *guest workers* al Regne Unit), la crisi demostra com la major part d'ells havien desenvolupat ja projectes d'instal·lació a les societats d'acollida i no retornaven als seus països d'origen. Aquesta

³¹ Joaquín Arango (2005) estableix una diferenciació de quatre tipus de polítiques: de regulació de l'entrada i la permanència, de regulació del dret d'asil, d'integració, i de lluita contra la discriminació, i engloba a les dues primeres en el marc de les "polítiques de control" i a les dues segones en el de les "polítiques d'integració".

realitat obri la porta a un enduriment de les polítiques de control als anys 70 per part dels països receptors d'immigrants, que tracten de tancar les fronteres i promoure el retorn dels desocupats. Però, com que els immigrants hi romanen, als anys 80 aquests Estats hauran de plantejar-se seriosament la qüestió de la integració de les persones immigrants (Aparicio i Tornos, 2002: 36). Així, l'inici de les polítiques d'integració a Europa se situa a finals dels anys 70 i, especialment als primers anys de la dècada dels 80. L'Estat espanyol però, ha begut de l'experiència viscuda per altres països d'Europa i les polítiques d'integració hi han estat presents des del començament, característica que podrà marcar, tal vegada, diferències amb els processos d'integració d'immigrants als Estats que no van posar en marxa polítiques en els primers moments de recepció.

En consonància amb el concepte d'integració que s'ha manejat anteriorment, i seguint a Lorenzo Cachón (2008: 213-214), les polítiques públiques d'integració són considerades ací com "aquelles que, a més de garantir la igualtat de tracte (i no discriminació) en una societat lliure i plural (és a dir, de garantir la igualtat de drets cívics, socials, culturals, econòmics i polítics), fomenten (de forma decidida) la igualtat d'oportunitats entre totes les persones i grups que formen part de la societat en la que eixes polítiques s'apliquen i reconeixen el pluralisme cultural que incorporen distints grups socials (antics i nous) fomentant la seua interacció". Aquesta definició incorpora tots aquells elements ja referits en relació a la comprensió de la integració com a garantia de drets i, en la mesura en que ressalta la importància de reconèixer el pluralisme i de fomentar la interacció entre els grups, s'acosta a la definició del model interculturalista de gestió de la diversitat en un context de pluralisme cultural. Aquestes polítiques d'integració també es caracteritzen en funció del resultat que cerquen, definit pel mateix Cachón (2008: 214) com "la creació d'una societat amb vincles socials (i econòmics, culturals i polítics) forts que garanteixen la pertinença plena (que no vol dir exclusiva) dels individus i grups que la formen i el doble sentiment dels individus i grups que fa que senten la societat (com a) seua (assumint la memòria i el projecte col·lectiu) i se senten acceptats (perquè vegem assumida col·lectivament la seua memòria) per la societat,

maximitzant d'aquesta manera la capacitat dels individus per decidir (és a dir, triar) sobre les seues pròpies vides³².

Per altra banda, resulta especialment important l'èmfasi posat en la necessària identificació de cadascú dels grups i membres de la societat amb un projecte compartit, conforme ja s'ha vist de la mà d'altres autors com ara Habermas o Rex. D'aquesta completa definició de polítiques d'integració, s'extrauen els tres pilars que Cachón (2009: 21) considera com a bàsics de qualsevol política d'integració i que conformen el que ell ha anomenat com a política de les "3R": redistribució (econòmica i social, cercant la igualtat), reconeixement (de la diversitat cultural, en connexió amb la formulació de Taylor sobre la política del reconeixement) i representació (associada a la participació en la vida pública i, especialment, a la garantia del dret al vot)³³.

Aquesta perspectiva de comprensió de les polítiques d'integració requereix de l'aplicació dels valors propis de la interculturalitat doncs, com ja s'ha comentat, aquesta promou la interacció i el diàleg, incrementa el coneixement i reconeixement mutu i fomenta la cohesió social. L'enfocament intercultural de dites polítiques ha estat assenyalat com a necessari per tal d'evitar la perpetuació de situacions d'exclusió i discriminació, el distanciament entre l'Estat i la societat civil i el malbaratament dels recursos (Giménez, 2002a: 541-542). Però, quins haurien de ser els requisits bàsics de tota política pública intercultural? Giménez (2002a: 543-544) assenjala quatre: el requisit d'inclusió (s'incorporen en els plantejaments polítics a tots el sectors etnoculturalment diferenciats); el requisit de finalitat intercultural (es fixa com a objectiu la igualtat de drets, deures i oportunitats, el respecte a la diversitat i la interacció positiva); el requisit d'equitat (es consideren els desavantatges relatius entre els actors i s'adapta la política a

³² Val a dir que bona part dels immigrants econòmics, especialment els que es troben en situació administrativa irregular, no tenen llibertat per a traçar el seu propi projecte vital i, prenent les paraules de Berger i Mohr (2002: 55), poden arribar a tindre la sensació de que "la seua vida està sent somniada per altres". Així, en la situació menys favorable a la integració, quan l'immigrant no té la seua documentació en regla, el seu destí resta en mans de tota una sèrie d'instàncies alienes de les que depèn "per subsistir, per regularitzar la seua situació, però també per a amagar-se i mantindre el seu equilibri psíquic." (Morice, 2007: 58).

³³ En l'àmbit local que, com es veurà més endavant, és l'àmbit de la convivència, caldria afegir, a més de la redistribució, el reconeixement i la representació, el respecte. Perquè el respecte per les persones i per les diferents cultures es converteix en un element de primer ordre en la convivència quotidiana (Cachón, 2010: 27).

aquesta realitat); i la finalitat de participació activa (es fomenta i garanteix la participació de la societat civil). En base a aquests requisits, moltes de les polítiques que es presenten com a interculturals deixen de poder ésser considerades com a tals. De fet, algunes d'elles contribueixen o cerquen obertament la reproducció del sistema de dominació polític, social i cultural actual, de forma que sota la "retòrica de la interculturalitat" es practiquen de facto polítiques assimilacionistes i/o discriminatòries (Mora, 2009: 222-223).

En els darrers anys han proliferat a Europa les polítiques d'integració de caràcter assimilacionista que no sols no postulen la necessària equiparació de drets i la incorporació plena dels immigrants a les societats d'arribada, sinó que plantegen la integració com a una "condició jurídica obligatòria per a que els col·lectius cultural i ètnicament diferenciats siguin "globalment inclosos" en les distintes esferes de la societat receptora i en el conjunt de la nació" (Carrera, 2006: 38). D'aquesta manera, el que havia de ser un procés protagonitzat pel conjunt de la societat i articulat sobre la base d'una integració en la igualtat des de la diferència, es converteix en una obligació per a una de les parts que és castigada en cas d'incompliment. Així ocorre en aquells països que han fet de les mesures contractuals la pedra angular de la política d'"integració" i que condicionen l'accés dels immigrants no comunitaris a un "estatut jurídic segur" a la participació en programes i cursos d'integració (Añón, 2011: 104). És destacable el fet que aquestes polítiques s'adrecen solament als immigrants "visibles", que són, segons Guild (2005), aquells socialment representats com a pobres. És a ells als que se'ls exigeix que s'integren, fins i tot quan tenen la nacionalitat del país en el que viuen i han passat en ell tota la seua vida (Guild, 2005: 104-105). La contractualització de la integració és una tendència que ha començat a manifestar-se també a l'Estat espanyol i al País Valencià de la mà d'algunes propostes electorals i proposicions de lleis³⁴ i d'algunes experiències, com ara el Compromís d'Integració" valencià, que s'analitzaran més endavant.

³⁴ El Partit Popular (2008: 219) va introduir al seu programa electoral per a les eleccions generals de 2008 l'aplicació d'un contracte d'integració adreçat a tots els immigrants extracomunitaris que sol·licitaren la primera renovació del permís de treball i residència. Mitjançant la subscripció d'aquest contracte l'immigrant es comprometria a "complir les lleis i respectar els principis, valors i costums dels espanyols, a aprendre la llengua, a pagar els seus impostos i cotitzacions, a treballar activament per a integrar-se, i a retornar al seu país si durant un temps manca d'ocupació i de medis". El 8 de març de 2011, en uns termes molt semblants, el Grup del Partit Popular de Catalunya va presentar al Parlament Català la Proposició de Llei del contracte d'integració de les persones nouvingudes a Catalunya, BOPC núm. 37, de 15 de març de 2011, que va estar finalment rebutjada per tota la resta de grups parlamentaris catalans.

Un altre aspecte que cal tindre present per a l'anàlisi de les polítiques d'integració és el fet que aquestes es troben immerses en una tensió constant entre la conveniència d'optar per polítiques genèriques (adreçades al conjunt de la ciutadania, amb una clara intenció de "normalització") o per polítiques específiques (orientades exclusivament als immigrants o a alguns dels seus col·lectius³⁵). Aquesta tensió constitueix l'epicentre mateix de la discussió a l'àmbit de les polítiques locals (Zapata-Barrero, 2003: 68) i pot ser resolta de maneres diferents, donant lloc a programes i accions ben diferenciades en funció del criteri adoptat.

En relació a aquest debat, existeixen diferents posicionaments entre els investigadors i els gestors polítics que van des d'aquells que se situen en l'estela de la "normalització", posant èmfasi en les necessitats comunes d'autòctons i immigrants, fins als que argumenten que els immigrants viuen circumstàncies i necessitats particulars que fan aconsellable la implementació de polítiques específiques³⁶. Així ho entén Pajares (2005: 107), qui ha assenyalat la necessitat d'implementació de polítiques públiques específiques atenent al fet que els immigrants "s'incorporen a la societat receptora en condicions estructuralment distintes de les de la resta de la població", que impliquen moltes vegades discriminació, majors nivells de vulnerabilitat i, en definitiva, una situació d'inferioritat particular que no és igual a la que pateixen altres col·lectius desfavorits. Cachón (2009) també ha assenyalat com els immigrants es veuen afectats per una sèrie de precarietats específiques marcades per l'existència d'un marc institucional que els

³⁵ Alguns autors, com ara Zapata-Barrero (2001: 82) consideren que les polítiques orientades a la sensibilització de la població, amb objecte d'informar-la i sensibilitzar-la per a conviure amb la multiculturalitat, són també polítiques "de la diferència", polítiques específiques que parteixen del reconeixement de la pluralitat i dels reptes particulars que aquesta obri en la societat. Bon exemple d'aquestes polítiques serien totes aquelles que s'han posat en marxa per tal d'incrementar les habilitats per a conviure amb la diversitat i desenvolupar la competència intercultural entre els tècnics dels serveis públics. Al País Valencià s'han donat ja diverses experiències de treball en el camp de la sensibilització de la població en general i, específicament, dels professionals dels serveis públics, entre les que es poden destacar els cursos de formació de tècnics dels serveis de salut promoguts per l'EVES (Escola Valenciana d'Estudis per a la Salut), les accions formatives dirigides a tècnics i desenvolupades des de l'IVAP (Institut Valencià d'Administracions Públiques) o els cursos adreçats a policies locals que ha anat posant en marxa l'IVASPE (Institut Valencià de Seguretat Pública i Emergències).

³⁶ La posició oficial majoritària en l'administració pública a l'Estat espanyol es decanta pels serveis de caràcter generalista, però es constata també un important recolzament públic a iniciatives privades de caire específic, protagonitzades en bona mesura per organitzacions no governamentals, que tracten de respondre a les necessitats específiques de la població immigrant contribuint així a la "multiculturització" de les mesures d'integració (Agrela i Dietz, 2005: 35).

discrimina. La situació particular en la que es troben molts immigrants econòmics o laborals, facilita la seua configuració com a “nova classe obrera” o “subproletariat” i això “no per les seues característiques personals (formació, competències, experiència), sinó com a conseqüència de la seua condició d’“estrangers de països (més) pobres” i de les circumstàncies de la seua situació d’immigrants pobres: la família en origen depèn d’ells, tenen necessitat de pagar préstecs que han pres per fer el desplaçament o d’aconseguir recursos per a altres desplaçaments de familiars o amics” (Cachón, 2009: 19)³⁷.

Altres autors s’han posicionat en una situació a mig camí entre l’aposta per les polítiques generalistes i l’opció per les polítiques específiques. En aquest sentit, Zapata-Barrero (2001: 25) es mostra favorable al que ell anomena “polítiques genèriques d’acció específica” que “incorporarien dins d’una lògica genèrica l’especificitat dels immigrants, per tal d’incloure-los com a potencials receptors i evitar, així, els efectes excloents secundaris de les polítiques específiques”.

1.3.3. Les polítiques d’integració a l’àmbit local

En la gestió de la immigració i la diversitat, els distints nivells de govern tenen reconegudes competències diferents. Així, mentre que correspon a l’Estat tot allò relacionat amb el que s’ha qualificat com a polítiques d’accés i permanència, les polítiques d’integració són compartides per les diferents instàncies de poder (estatal, autonòmic i local), amb una especial significació a l’àmbit local, donat que és en ell en el què l’immigrant conviu amb els propis i els aliens, es relaciona amb la major part de les esferes públiques i configura, en definitiva, un procés d’integració que arrela en la vida quotidiana. Al marc local, els processos d’integració presenten també particularitats en funció de que es donen al medi rural o al medi urbà. Però és en la ciutat on aquestos

³⁷ En l’actual context de crisi, a més, els immigrants pateixen en major mesura els impactes socials negatius derivats, fonamentalment, de la desocupació. El darrer informe anual del Foro para la Integración Social de los Inmigrantes ha assenyalat com a factors que promouen eixa major vulnerabilitat entre els immigrants a “la seua menor capacitat per substituir les rendes del treball, la seua menor capacitat d’estalvi –no sols pel tipus de llocs de treball majoritàriament exercits, sinó també per l’enviament de remeses- l’absència o menor densitat de les xarxes familiars i socials, la menor durada de les trajectòries laborals, que es tradueix en una menor protecció en cas de desocupació –cap en el cas del treball domèstic- i les menors indemnitzacions en els casos d’extinció del contracte de treball” (Foro para la Integración Social de los Inmigrantes, 2011: 5-6).

processos generen un impacte major, donat que és més habitual que en ella es donen concentracions de població immigrada i es manifesten clarament les dinàmiques de coexistència o convivència i els reptes que la immigració obri al camp de l'ús dels serveis públics, la sociabilitat o la participació ciutadana. Les sociabilitats locals, conformades pel "conjunt de relacions i pràctiques organitzades que es desenvolupen a l'àmbit intermedi entre el nucli familiar i les esferes de l'Estat i el mercat" (Cucó, 2008: 66), poden jugar un paper clau en els processos d'integració de i amb els immigrants, donat que la sociabilitat en la ciutat "dota d'especificitat la trama organitzativa de cada societat concreta; ordena parcialment allò que ocorre als contextos de copresència i d'interacció cara a cara; canalitza i modula el resultat dels factors i tendències socials estructurals; afavoreix tant la pervivència de formes culturals acceptades com el sorgiment i consolidació d'altres emergents i noves" (Cucó, 2008: 66).

Alguns autors utilitzen el concepte d'"inserció urbana" per tal de referir la particularitat dels processos d'integració a l'àmbit urbà. Aquest concepte ha estat definit com "el procés mitjançant el qual els immigrants s'incorporen a la ciutat com a veïns, treballadors, consumidors i usuaris dels serveis i espais públics" i fa referència al "procés d'inclusió dels immigrants en la trama de les relacions socials, espacials i distributives que conformen la ciutat, a les condicions en què es dona aquesta inclusió i a les dinàmiques socials que es generen i que construeixen el *locus* social que ocupa l'immigrant a la ciutat" (Torres, 2007: 42). No es tractaria tant d'un tipus d'inserció basat en la forma i direcció que pren el procés, com de la via específica en la que es donen els processos d'inserció (que poden prendre orientacions distintes) a la ciutat.

El protagonisme de les polítiques d'integració, afirma Arango (2005: 23), "recau sobre els poders locals, més que en les administracions estatals, i poden ser practicades amb considerables marges d'autonomia". És en la ciutat on es produeix la incorporació ciutadana dels immigrants i, per tant, és en ella en la que s'ha de centralitzar el treball dirigit a fer possible la integració (Giménez, 2011). Però la ciutat no pot governar sola la immigració i els reptes que aquesta comporta. La política local es troba condicionada per la resta d'instàncies, doncs "deu actuar i dissenyar les seues polítiques en un marc jurídic i administratiu definit per autoritats superiors" (Zapata-Barrero, 2003: 65). Fins i tot l'escena global marca condicions estructurals sense les quals no es poden explicar ni els

fluxos migratoris ni els processos d'integració dels immigrants. "Les ciutats són els femers de les ansietats i angúnies generades per la incertesa i la inseguretat induïdes globalment", afirma Bauman (2005b: 153), i aquestes ansietats i angúnies tenen molt a veure amb els processos de mixofòbia i xenofòbia i amb el marc institucional discriminatori que els alimenta i els justifica.

Així doncs, alguns dels elements que resulten centrals en la definició d'unes polítiques d'integració de caire intercultural no estan a l'abast de les ciutats, els governs de les quals sols poden influir indirectament en aquelles decisions que són competència de les altres instàncies i fer recomanacions emparades en l'experiència de gestió municipal. Però a l'àmbit de la convivència quotidiana els governs locals tenen la darrera paraula (i la més important). A l'Estat espanyol, la legislació d'estrangeria atorga, a més, un paper central als Ajuntaments pel que fa a qüestions relacionades amb els drets i les obligacions dels estrangers (reconeixement de certs drets de participació, gestió d'alguns serveis públics emprats pels estrangers, incidència, mitjançant els serveis socials, sobre els processos d'expulsió o permanència³⁸, i gestió de la inscripció padronal) (Solanes, 2006b: 34).

El procés d'incorporació dels immigrants a la ciutat, i de les diversitats que aquestos aporten, ve condicionat pel moment que travessa la societat receptora, el ritme i tipus d'immigració i l'existència o no de polítiques i programes socials adients (Giménez, 2003a: 82). Les polítiques públiques municipals i les accions polítiques de la ciutadania (autòctona i immigrant) són un dels factors essencials a l'hora d'explicar la direcció i forma que prenen els processos d'inserció urbana de les persones immigrades. De manera que podem trobar municipis amb elevades taxes de població immigrada que han aconseguit gestar un model d'integració positiva i altres que, amb taxes d'immigració

³⁸ A aquests efectes es pot destacar la importància que els informes d'inserció, elaborats pels treballadors socials municipals, tenen a l'hora de que el Govern estatal resolga les sol·licituds de permisos de treball i residència per la via de l'arrelament social que es va establir a l'article 45 del Real Decret 2393/2004, de 30 de desembre, d'aprovació del Reglament de la LO 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers en Espanya i la seua integració social, BOE núm. 6, de 7 de gener de 2005. Malgrat que amb l'aprovació posterior del Real Decret 557/2011, de 20 d'abril, d'aprovació del Reglament de la LO 4/2000, sobre drets i llibertats dels estrangers en Espanya i la seua integració social, després de la seua reforma per la LO 2/2009, BOE núm. 103, de 30 d'abril de 2011, la competència en l'elaboració dels informes d'arrelament passa a ser autonòmica, amb possibilitat de delegació al municipi en què l'estranger tinga el seu domicili habitual, és freqüent que siguin els municipis els que s'encarreguen de la realització d'aquest informe.

molt inferiors, han estat espais de conflicte permanent. La variable “polítiques públiques” si bé no és la única variable explicativa, sí pot considerar-se com a fonamental en la configuració del model de convivència a la ciutat. De fet, afirma Aguilar (2012: 145), aquestes públiques constitueixen un dels més poderosos instruments de retolació, etiquetatge i construcció social de l’immigrant: “són les idees que es tenen sobre la immigració les que insinuen unes o altres polítiques, i, al seu torn, dites polítiques (que mai són neutres) són portadores de significats i comporten un tipus determinat d’intervencions”.

Però, quins elements poden explicar la diversitat de respostes que, des de les administracions locals, es donen en el camp de la immigració? Penninx i Martiniello (2006: 134) fan un recull de circumstàncies que semblen idònies per tal de respondre a aquesta pregunta i afirmen: “La gran diversitat pel que fa a les reaccions i polítiques locals es pot explicar per molts factors i circumstàncies a nivell local, com són les constel·lacions i coalicions polítiques locals que treballen per la inclusió o per l’exclusió; la configuració física de la ciutat i la seua relació amb la zona perifèrica (...); l’experiència històrica respecte a la immigració i la diversitat anterior; així com els instruments concrets i els recursos disponibles en mans dels responsables polítics per a orientar els processos als àmbits fonamentals de l’habitatge i la renovació urbana, al mercat de treball i les iniciatives empresarials, l’educació i la salut”.

Així, doncs, la gestió política de la diversitat i la convivència emergeix com a element de primer ordre en la integració dels immigrants a la ciutat. Caldria que les persones encarregades de dissenyar i dur a terme polítiques en aquest camp tingueren els coneixements específics necessaris per a dur endavant aquesta tasca. Igualment, es deuria contar amb un cos tècnic format en el treball en contextos de diversitat i amb habilitats per a la competència en la diversitat. Polítics i tècnics haurien de tindre, per tant, una “ment multicultural” (Zapata-Barrero, 2009: 22) i els professionals de la integració social haurien de lluitar contra el biaix etnocèntric (que fa que apliquen les seues pròpies categories a l’anàlisi d’altres realitats diferents) i contra el biaix culturalista (que fa que exacerbem i magnifiquem les diferències, confonent les diferències socials amb les diferències culturals) (Aguilar, 2012: 148-149). Tant l’estament polític com el tècnic deuriem coordinar-se amb les organitzacions de la societat civil que treballen al camp de la

immigració (especialment les associacions d'immigrants). Aquest seguit de condicions, que resulten bàsiques, sovint no es donen en els municipis, o no es donen de manera completa. Altres variables que influeixen en l'èxit o fracàs relatiu de les polítiques locals d'integració venen determinades pel nivell de consens polític existent i la sostenibilitat de les polítiques en el temps (Penninx i Martiniello, 2006: 136)³⁹, així com pel grau de consens social que aquestes polítiques generen i l'acceptabilitat que tinguen entre els veïns.

Les polítiques locals d'integració es troben condicionades per dues variables fonamentals, que també determinen les polítiques en altres nivells de govern (De Lucas et al., 2008): la disposició a adaptar o no l'estructura bàsica de la societat d'acollida i el grau de participació efectiva que es reconeix als immigrants en el disseny del conjunt de les polítiques que els afecten directament. Des del paradigma que s'ha construït ací, s'entendria que la integració més completa es dona quan en aquestes dues variables s'assoleixen valors positius, és a dir, quan l'estructura bàsica de la societat s'adapta a les necessitats reals d'una societat diversa i quan els veïns (independentment del seu origen nacional o ètnic i de que tinguen o no reconegut formalment l'estatut jurídic de ciutadania) poden participar del disseny de les polítiques públiques. L'anàlisi es podria complicar més tenint en compte les diferents combinacions possibles de les esmentades variables i de les seues diferents graduacions i afegint altres consideracions relacionades amb els diferents models de gestió de la diversitat⁴⁰.

³⁹ No és infreqüent trobar posicions diferents envers la immigració i la gestió de la diversitat en el mateix equip de govern municipal, la qual cosa dificulta l'establiment de línies polítiques clares i sostenibles. El canvi continuat en la línia política a seguir, la manca de consistència i estabilitat de la mateixa, pot convertir-la en un instrument inútil o, fins i tot, contraproduent, a més d'implicar un malbaratament dels recursos públics.

⁴⁰ Es segueix ací el plantejament que de Lucas et al. (2008) estableixen prenent com a punt de partida la proposta de Zapata-Barrero (2001), tot i establint cinc models d'integració social i política dels immigrants: assimilacionisme, segregacionisme, integracionisme, pluralisme i identitarisme. El model assimilacionista postula la necessitat de no adaptar l'estructura bàsica de la societat, doncs qui ha d'adaptar-se és aquell que ve de fora, i preserva l'espai de decisió pública per a la població de ple dret, és a dir, per als ciutadans (nacionals). Una versió radicalitzada d'aquest model la constituiria el model segregacionista que descansa sobre la idea de que els immigrants han de restar al marge de la societat i no han de participar, en cap cas, de les esferes públiques i els àmbits de decisió, ni tan sols en el cas de que s'hagen assimilat. Des d'aquesta concepció el que correspon és aplicar polítiques de caire generalista. El pluralisme, per contrast, defensa la necessitat d'adaptar l'estructura bàsica de la societat a la diversitat, fomenta les polítiques específiques i cerca i promou la participació dels immigrants en les esferes de decisió política. En aquest cas la versió radicalitzada seria la identitarista, que ja no cerca l'adaptació de l'estructura bàsica, sinó la instauració d'estructures diferenciades en funció dels grups culturals, de sort que cada grup visca en funcions dels seus valors i paràmetres socials, en clara consonància amb les propostes associades al relativisme cultural. D'aquesta manera la societat esdevindria un conjunt de "constel·lacions polítiques" diferenciades que obrin

1.4. LA PARTICIPACIÓ SOCIAL I POLÍTICA COM A INSTRUMENT D'INTEGRACIÓ

Existeix un consens important al voltant de la importància que la participació, en totes les seues formes, juga en el procés d'integració ciutadana de les persones immigrades. Una societat en la que les persones participen en allò que els afecta directa o indirectament és sempre una societat més integrada. La importància de la participació ha estat reconeguda formalment per diversos agents polítics als darrers anys, de forma que s'ha convertit en un instrument valorat i considerat necessari per al desenvolupament comunitari i la governança per part de les administracions (Micó, 2006: 276)⁴¹ així com per a l'enfortiment de les democràcies. En el camp de la investigació al voltant dels processos d'integració de les persones immigrades, la participació ha estat considerada com un dels principals instruments per a la incorporació dels immigrants a les societats d'instal·lació.

D'entre les múltiples definicions del concepte de participació que s'hi poden trobar, destaca la presentada per Giménez (2002b: 102) per a qui la participació suposa "estar present en, ser part de, ser pres en compte per i per a, involucrar-se, intervenir en, etc. Participar és incidir, influir, responsabilitzar-se. La participació és un procés que enllaça necessàriament als subjectes i als grups; la participació d'algú en alguna cosa, relaciona a eixe algú amb els altres també involucrats. Ser participant implica ser coagent, cooperant, coautor, coresponsable...". La participació, des d'aquesta perspectiva, implica el poder d'influir en aquells processos que afecten al subjecte i, al mateix temps, comporta una experiència compartida, que pot generar certa consciència col·lectiva i que posa al subjecte en relació amb altres subjectes. Té una dimensió clarament política, de forma que qualsevol activitat dirigida a influir, directa o indirectament, en la política podria ésser considerada com una manifestació de la participació (Font i Blanco, 2003: 15).

un camí de retorn cap al model segregacionista, encara que siga per la via d'un "segregacionisme influent" (De Lucas et al., 2008: 30). A mig camí, podria situar-se el model integracionista que accepta sols certs canvis en l'estructura bàsica (en ordre a garantir la cohesió social i la manca de conflicte) i una participació relativa dels immigrants en les polítiques que els afecten.

⁴¹ Als darrers anys han proliferat a l'Estat espanyol les accions polítiques en aquest camp, s'han aprovat diversos programes amb objecte de promoure la participació i s'han dictat lleis adreçades a la promoció de la participació ciutadana. Al País Valencià aquest àmbit d'actuacions es regula mitjançant la Llei 11/2008, de 3 de juliol de 2008, de Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana, DOCV núm. 5803, de 10 de juliol de 2008. Al municipi de Gandia, la Carta de Participació Ciutadana, aprovada pel Ple municipal el 7 de maig de 2003, BOP núm. 194, de 16 d'agost de 2003, emmarca les diferents accions que es desenvolupen actualment en aquest àmbit.

Pot diferenciar-se entre dos tipus de participació: la participació política que se'n deriva de l'exercici dels drets polítics i la participació social exercida, al menys formalment, al marge de l'àmbit d'allò polític. Però si s'adopta una definició ampla del concepte de participació política, una bona part de les accions que solen presentar-se com a expressió de la participació social podrien ésser considerades també com a accions amb finalitats o efectes polítics. Seguint aquesta noció més ampla, Font, Montero i Torcal (2006: 30) defineixen la participació política com "els *actes* o *activitats* realitzats per qualsevol ciutadà que tracten d'influir directa o indirectament en les decisions adoptades per les autoritats polítiques i socials (triades o no) i que afecten als assumptes de la col·lectivitat". Des de la perspectiva d'aquests autors, els "assumptes de la col·lectivitat" que s'aborden des de la participació política abasten un conjunt divers d'activitats de les que sols restarien excloses aquelles que, centrant-se en l'àmbit personal o familiar, es mantenen en l'esfera privada. Des d'una concepció "ampliada" de la participació política, aquesta transcendiria en molt a les formes convencionals vinculades al dret de sufragi i incorporaria també altres formes de mobilització política no convencional associades als processos de construcció d'actors col·lectius (Martiniello, 2006: 84-85).

Considerant l'objecte d'aquesta investigació, es tractaran primer algunes qüestions centrals referents al reconeixement i exercici dels drets de participació per part de les persones immigrades, per a observar després el paper que la participació política i social, formalitzada al voltant de les associacions d'immigrants, juga actualment en els processos d'integració.

1.4.1. Els drets de participació social i política de les persones immigrades i l'accés a la ciutadania

La integració s'entén com un procés que ha de construir-se des de la igualtat de drets, que implica a tots els convivents, i en el que juguen un paper important les possibilitats de participació social i política dels nousvinguts per tal d'incorporar-se de manera activa a la societat. Però, per a que la participació pugui donar-se, primer ha de garantir-se el reconeixement dels drets que la fan possible, alguns dels quals no estan reconeguts per a pràcticament cap estranger extracomunitari. La garantia plena dels

drets polítics és una condició necessària per tal de garantir la igualtat (de Lucas, 2008) sobre la que construir la integració des de la participació. Des d'una perspectiva ampla, i seguint el plantejament de Javier de Lucas et al. (2008: 40), els drets de participació englobarien els següents drets: dret de sufragi actiu i passiu i accés als càrrecs públics; drets d'associació, manifestació, reunió, petició, afiliació a partits polítics, lliure sindicació, vaga i llibertat d'expressió; facultats d'intervenció en òrgans, fòrums, consells consultius i altres dispositius de participació i consulta. Segons aquesta conceptualització, el dret de sufragi no esgota el camp dels drets de participació política, tot i que els drets a elegir i ser elegit en un procés democràtic es troben en la base dels drets polítics i constitueixen un dels reclams més importants a l'àmbit de la garantia dels drets de participació de les persones immigrades.

A l'Estat espanyol, el dret de sufragi sols es garanteix als estrangers comunitaris (que poden votar i ser votats a les eleccions locals i europees) i no als extracomunitaris, llevat d'aquells que són nacionals de països amb els quals Espanya té signat i ratificat un tractat de reciprocitat⁴². L'exercici d'altres importants drets de participació, com ara els de reunió, associació, manifestació, vaga i sindicació va estar reconegut, als darrers anys, sols per als estrangers amb permisos de residència en vigor⁴³, aspecte que va estar modificat en la LO 2/2009.

⁴² La Constitució Espanyola a l'article 13.2 estableix que els estrangers extracomunitaris sols tindran reconegut el dret de sufragi a les eleccions municipals quan s'haja ratificat un tractat de reciprocitat amb els seus països d'origen. Fins a les eleccions locals de 2007, sols s'havia signat un amb Noruega (en vigor des de 1990). El Govern de l'Estat espanyol va iniciar una ofensiva diplomàtica a l'agost de 2008 per tal de negociar acords bilaterals amb una quinzena de països que sí permeten votar als espanyols residents. Finalment, van ser vuit els acords signats a temps per tal que els ciutadans dels països signants (Bolívia, Xile, Colòmbia, Equador, Noruega, Nova Zelanda, Paraguai i Perú) pogueren exercir el dret de sufragi a les darreres eleccions de maig de 2011 si havien residit al menys cinc anys de manera legal (tres en el cas de Noruega) al territori de l'Estat. El criteri de reciprocitat com a condició per a reconèixer el dret al vot als estrangers extracomunitaris ha suscitat moltes crítiques, entre les quals es poden destacar les exposades per Solanes (2008a) o Ceriani (2009). Aquests autors, i altres com ara Cachón (2010), Moya (2011) o Aja i Díez (2005), han defensat la necessitat d'una reforma de la Constitució Espanyola que conduisca a l'eliminació del requisit de reciprocitat.

⁴³ Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers en Espanya i la seua integració social, BOE núm. 307, de 23 de desembre de 2000, després de la redacció donada per la Llei Orgànica 8/2000, de 22 de desembre, BOE núm. 307, de 23 de desembre de 2000; per la Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers, BOE núm. 234, de 30 de setembre de 2003; per la Llei Orgànica 14/2003, de 20 de novembre, BOE núm. 279, de 21 de novembre de 2003 i per la Llei Orgànica 2/2009, d'11 de desembre, de reforma de la LO 4/2000, BOE núm. 299, de 12 de desembre de 2009. Durant els anys que van estar en vigor la LO 8/2000 i la LO 14/2003 els drets referits es reconeixien als estrangers però es condicionava el seu exercici a la

L'accés a la condició jurídic-política de ciutadania és imprescindible per tal de veure garantits tots els drets de participació política i marca una barrera, amb importants implicacions socials, entre els "nosaltres de ple dret" i els "altres de no ple dret". S'obri així la dialèctica entre l'universalisme dels drets i el particularisme de la pertinença (Mezzadra, 2005: 95). Sols pertany el nacional, mentre que l'estranger resta fora de la comunitat política⁴⁴ al temps que, paradoxalment, és interpel·lat per a que s'integre a la societat que l'acull⁴⁵. Els estrangers han de complir amb les normes i les lleis que emanen d'un poder en la tria del qual ells no han participat, limitant-se així seriosament la democràcia i el sentit de pertinença dels no nacionals. D'aquesta forma, la ciutadania esdevé la "gàbia de ferro" per a la integració dels immigrants (de Lucas, 2004) i es converteix en un element al servei dels processos d'exclusió, sota la suposició de legitimitat del criteri de preferència nacional i l'extensió del "mite del creditor", segons el qual "els autòctons, els que arribaren primer, es creuen que posseeixen drets i accions fundacionals" i que "tots els que venen darrere sols tenen obligacions" (García Roca, 2010: 58).

De Lucas (2009) i altres autors han emprat el concepte de "ciutadania local" per tal de fer referència a la necessitat peremptòria de facilitar als estrangers l'accés als drets polítics complets al menys en l'àmbit local, que és en el que es donen les dinàmiques d'integració quotidianes⁴⁶. Per al procés d'inserció urbana, la negació als estrangers

residència legal al territori de l'Estat. La sentència del Tribunal Constitucional 236/2007 de 10 de desembre, va declarar inconstitucional la negació dels drets de reunió, manifestació, associació i sindicació. Successives sentències han ratificat la inconstitucionalitat dels articles que negaven aquestos drets (Solanes, 2010: 84). Vidal (2009) ha analitzat en profunditat la jurisprudència relacionada amb aquesta sentència.

⁴⁴ Les dificultats per a obtenir l'estatut de ciutadania, mitjançant la nacionalització, són especialment importants a l'Estat espanyol. L'Índex de Polítiques d'Integració dels Immigrants, en la seua tercera edició (Huddleston et al., 2011), situa a Espanya com l'Estat que conta amb la pitjor via d'obtenció de la ciutadania d'entre els principals països d'immigració europeus. Per la seua part, la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància (2011: 39) ha recomanat, en el seu quart informe sobre Espanya, una flexibilització dels criteris per a reconèixer la nacionalitat als estrangers.

⁴⁵ Aquesta paradoxa és especialment visible en contextos en els quals es promulga, per una banda, la necessitat d'aprenentatge dels valors democràtics per part dels immigrants mentre que, al mateix temps, es defensa, explícita o implícitament, la negació del més bàsic dels drets en democràcia, el dret al vot.

⁴⁶ En aquesta línia, la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància (2011: 39), ha instat a les autoritats estatals a tindre present que "en moltes ciutats espanyoles hi ha una elevada proporció de residents estrangers que participen activament en la vida i la prosperitat de la comunitat local i que deurién poder contribuir al procés de presa de decisions a nivell local sobre qüestions que els concerneixen". Per altra banda, el Conveni sobre la participació dels estrangers en la vida pública a nivell local, aprovat a Estrasburg el 5 de febrer de 1992, reconeix el compromís dels Estats d'atorgar a tots els estrangers residents el dret al

extracomunitaris del dret de sufragi a nivell municipal suposa un problema amb tres dimensions (Torres, 2006: 108-109): la pragmàtica (la veu dels immigrants no és considerada pel poder institucional i es dificulta la “negociació” i “adaptació” mútua entre els veïns); la normativa (la negació dels drets polítics als veïns immigrants residents contradiu els valors bàsics de la democràcia); i la simbòlica (els immigrants són construïts com a ciutadans de segona).

Si bé és cert que la condició de ciutadania no garanteix per si mateixa la integració, la impossibilitat d'accés a la mateixa sí que evidencia una exclusió clara que bloqueja les vies d'integració (Velasco, 2009: 366). Sols en la mesura en la què les persones estrangeres extracomunitàries puguen, amb el seu vot, influir en el resultat de les eleccions, seran reconegudes per les forces polítiques. El disseny dels programes electorals i de govern, així com les actituds i els comportaments polítics, es veurien influenciats pels interessos dels immigrants si aquestos pogueren exercir el dret al vot (Solanes, 2006b: 28). De fet, en alguns conflictes que han tingut lloc a les ciutats i en els que els interessos d'autòctons i estrangers han entrat en col·lisió, els polítics han tendit a satisfer els interessos dels primers, donat que són els que tenen reconegut el dret de sufragi (Aja i Díez, 2005: 20).

El fet que la ciutadania s'equipare amb la nacionalitat implica supeditar els drets dels individus als del ciutadà, la qual cosa xoca frontalment amb l'extensió de la cultura dels drets humans (Velasco, 2009). És per això que proliferen les veus que reclamen una ampliació de la ciutadania que incorpore als estrangers al catàleg de drets reconeguts als ciutadans⁴⁷. I en alguns Estats occidentals es creen figures “intermèdies” entre l'estatut

sufragi actiu i passiu en les eleccions locals, sempre que complisquen els mateixos requisits legals que s'apliquen als nacionals i que hagen residit en l'Estat al menys durant els cinc anys anteriors als comicis.

⁴⁷ Tot i això, s'ha de tindre present que, com assenyala Arango (2006a), el ple reconeixement de drets per sí mateix no garanteix la ciutadania substantiva, entesa no en el sentit clàssic, com equiparable a l'estatut de nacionalitat, sinó com la plena dotació de drets que correspon a les persones a les societats democràtiques contemporànies. Aquesta ciutadania “no pot limitar-se a la possessió de drets, sinó estendre's també a la possessió de les condicions necessàries per a poder fer efectius eixos drets, per a que no resulten desvirtuats o anul·lats per greus situacions de desavantatge o altres handicaps per pràctiques informals com la discriminació i el racisme, o per alguna de las circumstàncies que condueixen a l'exclusió social” (Arango, 2006a: 125). El principi de ciutadania exigeix, doncs, la superació de desavantatges de partida i aquesta tasca necessita del concurs dels poders públics, però també de la cultura cívica de la societat (Arango, 2006b).

d'estranger i el de ciutadà que permeten que els no nacionals gaudisquen d'una sèrie de drets sobre la base de la seua residència legal i permanent en un país (Mezzadra, 2005: 106). La concessió gradual de drets, que no es completa fins que es produeix la naturalització, configura un terreny propici a l'exclusió, conforme explica Bauman (2005b: 167-168): "Abans que els nouvinguts, que aspiren a un lloc social, tinguen accés (en cas de donar-li-ho, a eixe nou guarda-robes on estan ubicats els ornaments apropiats i necessaris per a eixe lloc, deuen ser desvestits (no sols metafòrica, sinó literalment) de tots els aparells de la seua anterior condició. Deuen restar durant un temps en estat de "nuesa social" i romandre en quarentena en un no-lloc, "entre i en el mig" (...). Un purgatori intermedi en "cap lloc" (...) separa a la seua vegada als nouvinguts del seu nou espai de pertinença. D'ésser concedida, la inclusió deu estar precedida d'una exclusió radical".

La configuració restrictiva de la ciutadania a les societats europees, i la negació de certs drets als no ciutadans es justifica, explícita o implícitament, en relació a aquella idea segons la qual les societats de recepció haurien de protegir les seues identitats nacionals i la seua sobirania de l'"amença immigrant". Una idea que obvia que les societats actuals són espais d'intercanvis permanents, dins d'un procés de globalització accelerada, i que les identitats ni són úniques ni estàtiques ni originàries, sinó que es configuren a partir de múltiples pertinences, són canviants i es troben influenciades per tots els intercanvis i experiències que van donant-se en el decurs de la vida (Maalouf, 2001). El blindatge de la ciutadania sota el criteri de preservació de la identitat nacional, oblida que els nacionals no són tampoc culturalment homogenis, que no existeix una "homogeneïtat com a "fet original", i que el preu que s'ha de pagar per eixe ideal és la desaparició de la llibertat, la criminalització de la dissidència, de l'heterodòxia, de la pluralitat, la negació de la diferència, tant a dintre del grup com front a altres grups que no poden ser vistos més que en la clau de la dialèctica amic/enemic" (de Lucas, 2001: 66).

Però el no reconeixement de la condició jurídic-política de ciutadania no implica que els nouvinguts estrangers no hi puguem participar a l'espai públic. Atenent a la definició de participació ja referida, es pot concloure que, fins i tot quan l'estatut de ciutadania no és reconegut, amb la consegüent manca (completa o relativa) d'accés al dret de sufragi, els immigrants participen d'un tipus de ciutadania que Carlos Giménez ha anomenat ciutadania social o cívica, definida com "eixe ampli camp de drets,

responsabilitats i pràctiques, pertinences i sentiments que no remetent necessàriament a l'estatut jurídic de nacional i que s'expressen primordialment no en les esferes més amples del país o nació en el seu conjunt, sinó en les ciutats i pobles, en les comunitats veïnals i de barri, en la societat civil en el seu conjunt" (Giménez, 2008: 25). Més encara, diverses investigacions han assenyalat com fins i tot les persones que es troben en l'esglaió més baix pel que fa a la garantia dels seus drets, és a dir, aquelles que es troben en situació administrativa irregular, també han desenvolupat experiències participatives d'importants repercussions. Els immigrants esdevenen així "nous subjectes polítics que es configuren com a tals més enllà de i per damunt de la voluntat política de l'Estat-nació i els seus estrictes límits a la ciutadania" (Suárez-Navaz, 2007: 23).

És evident que els drets de participació no s'esgoten, ni de bon tros, en els drets de sufragi. De fet, són moltes les persones que participen en la societat i incideixen en ella mitjançant altres mecanismes, com ara l'associacionisme, la participació en moviments socials o el desenvolupament de formes de participació informal. Les persones immigrades a l'Estat espanyol, tot i el curt període de temps que duen residint ací la major part d'elles, han desenvolupat múltiples i diverses experiències participatives, malgrat l'escàs reconeixement social de l'immigrant com a subjecte actiu o la desvalorització generalitzada dels processos participatius que no s'enquadren a l'àmbit de les associacions formals (Amengual et al., 2003: 88-89). De fet, pot afirmar-se que la intervenció en l'espai públic comença en l'àmbit veïnal i laboral: els barris, les escoles i els centres de treball (de Lucas, 2009: 22), com a espais d'interacció quotidiana als que la majoria dels immigrants s'han anat incorporant als darrers anys.

En qualsevol cas, i com manté Martiniello (2006: 88), l'estructura d'oportunitat política de les societats de recepció, que resulta dels mecanismes d'inclusió i exclusió desenvolupats pels Estats (de residència i d'origen) i els seus sistemes polítics, determinarà les formes de participació que es donaran entre la població immigrant. Aquest autor enumera altres importants variables que poden condicionar el tipus i qualitat de la participació de les persones immigrants i els seus descendents. Entre elles, poden destacar-se les idees polítiques i els valors dels immigrants, les seues experiències polítiques prèvies, el seu desig de romandre o no en el país de residència, el sentiment de pertinença a la societat d'acollida o a la d'origen, el coneixement que tenen del sistema

polític i de les institucions del país receptor, i el capital social i la intensitat de les xarxes associatives. Aquestes variables es combinen amb altres que usualment determinen el comportament polític, com ara el nivell de formació, les habilitats lingüístiques, el status socioeconòmic, el gènere o l'edat. I tots aquests elements operen en un context de desigualtat estructural que ofereix a uns subjectes més possibilitats de participar que a altres en funció del lloc que ocupen en l'escala social⁴⁸.

Cal considerar, finalment, que gairebé totes les formes de participació generen algun impacte social, ja siga a l'interior del grup o a l'exterior del mateix. Quan aquest efecte incideix en les polítiques públiques o en la gestió d'algun conflicte públic o dóna com a resultat la reordenació del mapa de forces que governa la distribució dels recursos socials, es pot parlar de participació amb incidència política⁴⁹. D'aquesta manera, s'aprecia la vessant política de moltes de les formes de participació que no semblen tindre a priori cap caràcter polític. Per altra banda, no pot obviar-se tampoc que les accions participatives amb un caràcter més social i menys polític també poden generar importants beneficis en el procés d'integració a la nova societat.

1.4.2. La participació social i política formal: l'associacionisme immigrant

Els instruments de participació alternatius al sufragi poden articular-se al voltant de tres eixos fonamentals: la participació en associacions d'immigrants, la participació en òrgans consultius⁵⁰ i la participació en processos consultius públics (com ara consultes

⁴⁸ Aquesta realitat s'expressa, de manera clara, en la desigualtat de gènere i les seues implicacions per a la participació. A les conseqüències de la desigual assignació del poder i les oportunitats, la divisió sexual del treball i el confinament de les dones a l'esfera privada, s'afegeix la condició ètnica per acabar configurant un escenari que entrebanca especialment l'exercici dels drets de participació de les dones immigrants (Petit, 2005).

⁴⁹ Cal fer notar, però, que aquesta incidència política no necessàriament ha de ser transformadora, donat que, en ocasions, la participació no cerca la transformació, sinó la legitimació d'allò existent (Martí i Rebollo, 2007: 16).

⁵⁰ La participació en òrgans consultius, com els consells ciutadans, els fòrums per a la integració, etc., ha estat assenyalada sovint com una via de canalització de la veu i els interessos de les persones immigrants que contraresta, en part, les mancances derivades del no reconeixement de l'exercici del dret al vot. Però, analitzant la trajectòria d'alguns Estats europeus, Martiniello (1999) explica com aquests fòrums consultius ni resulten d'utilitat per a introduir canvis en les polítiques per tal de fer-les més acords als interessos dels immigrants, ni tampoc serveixen per a incrementar el poder polític d'aquest col·lectiu. Segons aquest autor, la consulta i l'exercici del dret al vot no es poden dissociar i la participació en òrgans consultius hauria de

populars o referèndums) (Moya, 2011). Sens dubte, és el primer dels tres el que aglutina una major varietat i intensitat d'experiències de participació que han fet de l'associacionisme una de les principals vies de participació política dels immigrants⁵¹, d'especial utilitat per a lluitar contra la posició de debilitat i la situació de subordinació en la que aquestos es troben sovint en la societat de recepció (Aja i Díez, 2005: 18).

Són molts els autors que han investigat la importància de l'associacionisme en l'enfortiment de la democràcia, la promoció del benestar i la cohesió social. Des que Tocqueville (2003) identificara a les associacions com a frens necessaris contra el poder polític, que actuen com a antidòts per a la tirania, s'han succeït els estudis que han posat èmfasi en l'anàlisi d'aquestes entitats com a articuladores de la participació social i política. De fet, a l'àmbit de la sociologia política ha tingut un pes important el conegut com a *efecte Tocqueville* que postula la identificació de la democràcia amb la vitalitat i participació de les associacions voluntàries presents a la societat civil (Giner, 2001: 86)⁵². Les associacions, identificades com a grups intermedis (inserir entre l'àmbit propi de la família i el de la política) es revelen com a "agents col·lectius per excel·lència de la societat civil" (Cucó, 1992: 242) que actuen "com a una vertadera escola de ciutadans i com a una estructura de mediació entre aquestos i els centres de decisió de l'estat" (Cucó, 2004: 130). Poden jugar també, com han destacat Font, Montero i Torcal (2006: 343-344), un rol important com a "escoles de democràcia" en les que s'aprèn a participar, es delibera i es comparteix informació. L'existència d'associacions, afirmen aquests autors, pot facilitar el debat en l'esfera pública. Un debat que genere un major control del poder polític i una

plantejar-se com un complement que, en contextos de reconeixement dels drets polítics, permetria aprofundir en el control democràtic directe.

⁵¹ La disposició dels immigrants a formar associacions ha estat una realitat contrastada històricament en diferents territoris i col·lectius (Moya, 2011: 15), de forma que pot afirmar-se que, en la pràctica totalitat de les societats de recepció, l'arribada i instal·lació d'immigrants ha comportat la creació i desenvolupament d'associacions pròpies que han contribuït a fer visibles als seus col·lectius i a incorporar-los als escenaris públics. En els darrers anys aquest associacionisme ha experimentat un important impuls en les zones de l'Estat espanyol que s'han conformat com a territoris de recepció d'immigrants. En el cas del País Valencià, segons Simó i Torres (2009: 301), s'ha passat de 40 associacions d'immigrants laborals (que els autors identifiquen amb aquells nacionals de fora de la Unió Europea dels 15) enregistrades a l'any 2002 a les 403 formalitzades al 2009.

⁵² Autors com Putnam (1993), han posat èmfasi en com el bon funcionament de la democràcia es relaciona amb els nivells de participació dels ciutadans. Considerant a les associacions com a instruments d'especial utilitat per a canalitzar la participació ciutadana, la qualitat de la democràcia millorarà en contextos en els que les taxes d'associacionisme siguin superiors.

major implicació dels ciutadans que troben així una eina per a incidir en els processos de decisió i fer de les polítiques públiques una expressió més ajustada de les preferències majoritàries entre la ciutadania. Són espais de compromís, amb un grau de projecció variable, però articulats al voltant de la construcció col·lectiva de projectes compartits, el que implica una clara manifestació de la ciutadania especialment rellevant en contextos de no accés al conjunt dels drets de participació. Tot i això, les associacions no poden ser considerades, *per se*, escoles de democràcia, recorda Ariño (2004: 100-101), qui assenyala com s'haurien de donar dues condicions per a poder parlar de ciutadania associativa: "a) una interpenetració de l'Estat i de la societat en la que les associacions no apareguen com a exteriors front a la societat política i b) que existisca un reconeixement per part de les associacions de la seua responsabilitat en la definició dels valors de l'esfera pública i en les carències de les regles democràtiques". Sovint les associacions d'immigrants compleixen, tot i que siga tangencialment, aquestos requisits.

Les associacions d'immigrants, en la línia d'allò establert per del Valle (2001: 146) per a les associacions de dones, poden constituir-se com a "espais pont" que vehiculen el trànsit d'una situació de subordinació a una de major equitat i on "es generen discursos i pràctiques alternatives que doten de poder a aquelles que han estat desproveïdes d'ell per la seua condició"⁵³. I és per això que aquestes associacions es consideren ací com una peça clau a l'hora d'explicar els processos d'integració i d'incorporació dels immigrants a la quotidianitat i l'espai públic. Així, front a les barreres que impedeixen l'accés a la ciutadania política, la ciutadania cívica s'exerciria amplament en aquest tipus d'associacions que són vehicle d'eixes noves formes de participació política i ciutadana (Martín, 2004) que prenen forma en les societats d'immigració. Tot i així, cal destacar que no totes les associacions d'immigrants poden ser considerades, per si mateixes, catalitzadores de la participació social i política dels immigrants. El món associatiu immigrant ha estat caracteritzat per bona part d'aquells que l'han estudiat com a un món altament heterogeni en el que conflueixen associacions amb pretensions, activitats i

⁵³ No tots els espais pont, però, condueixen a l'altra riba. Alguns individus tornen al punt de partida i rebutgen les experiències de canvi. Altres, tot i tornar al punt de partida, viuen de manera distinta la seua realitat i tracten de canviar-la com a conseqüència de l'experiència adquirida a l'espai pont. Altres creen espais intermedis que impliquen certs avanços. I altres arriben a l'altra riba i enfronten canvis creatius (del Valle, 2001: 146).

funcionaments molt diversos i, fins i tot, divergents. Però, el punt de vista que ací s'adopta s'alinea amb els posicionaments dels autors que afirmen que, malgrat les aparences, són moltes les associacions que, de vegades sense saber-ho o fins i tot sense pretendre-ho, generen processos d'incidència política. Els immigrants poden ser considerats, seguint les aportacions de del Valle (1997), com a grups en situació de mutisme sociocultural que romanen silenciatos perquè es troben en situació de subordinació i que trenquen aquest mutisme quan s'organitzen al voltant d'associacions. Per a del Valle, aquestes poden ser instruments de canvi fins i tot quan no cerquen explícitament la transformació de les relacions de poder⁵⁴.

El caràcter de les associacions com a "àmbits privilegiats de sociabilitat, on la gent gaudeix de les relacions i de la vida social" (Cucó, 1991: 54) s'expressa clarament en el cas de les associacions d'immigrants. Aquestes es vehiculen, majoritàriament, al voltant de l'experiència compartida de la migració com a principal factor que estimula la seua creació i activitat (Moya, 2011: 15-16). Una experiència compartida que contribueix a l'articulació d'una sociabilitat que gira al voltant de la identificació entre subjectes afectats per semblants orígens, processos, valors i/o expectatives de vida. La migració configura així una experiència que dona lloc a la gestació d'una sociabilitat particular que Cucó ha anomenat "sociabilitat migrant", entesa aquesta com un "espai privilegiat de sociabilitat endogrupal que s'origina al calor d'unes pràctiques específiques i es desenvolupa en llocs amb característiques semblants" (Cucó, 2008: 71). Es poden trobar manifestacions d'aquesta sociabilitat tant al terreny informal com al formal. La visió sociopolítica que s'aplica ací recomana centrar-se en les expressions de la sociabilitat formal articulada al voltant de l'associacionisme immigrant⁵⁵.

⁵⁴ Així ho estudia l'autora en relació a l'associacionisme femení tot i extraient conclusions que es poden extrapolar ací a l'àmbit de l'associacionisme immigrant. Afirmar del Valle (1997: 183): "l'associacionisme, encara quan vaja orientat a reforçar tasques domèstiques (...) sol tindre un efecte cap a fora i d'ací el seu caràcter transformador. De fet, les dones que s'introdueixen en algun d'eixos grups solen ampliar el seu rotle de relacions i l'abast dels seus moviments".

⁵⁵ No pot obviar-se la importància, cada vegada major, de la participació dels immigrants en organitzacions voluntàries que no són d'immigrants i en les que també es donen interessants experiències de participació política que poden guardar una estreta relació amb els processos d'integració. En aquesta investigació, però, el focus es posa en les iniciatives protagonitzades pels propis immigrants i l'objecte es limita a l'estudi de les seues associacions.

Les relacions que s'estableixen en el marc d'aquestes entitats destaquen per basar-se, generalment, en uns trets compartits entre els subjectes que les conformen que els permeten identificar-se els uns amb els altres. Però les associacions no sols són espais per a la reproducció d'una suposada identitat originària, sinó que emergeixen també com a importants escenaris de construcció i transformació de la identitat dels seus membres. Així ho han estudiat Gadea i Albert (2011), que han destacat com les associacions poden ser en si mateixes un instrument d'identificació per a persones que es reconeixen en un projecte associatiu compartit. La defensa d'"allò propi" que es desitja preservar en la nova societat, obliga a la definició dels paràmetres bàsics que caracteritzen a eixa identitat que se suposa es comparteix originàriament, però que s'ha vist necessàriament transformada amb el projecte migratori. En aquest sentit, les esmentades autores sostenen que, en relació als immigrants associats, "el que en definitiva els permet redefinir la seua identitat "ací" és la pràctica de la sociabilitat, que es transforma en un mitjà essencial per a qualsevol nova identitat que es genere, a partir dels elements simbòlics que decideixen destacar, no sense conflicte, de la seua pròpia cultura" (Gadea i Albert, 2011: 13)⁵⁶.

El fet que bona part de les associacions d'immigrants tinguen com a principal funció l'exercici de la sociabilitat⁵⁷ no implica que la seua tasca no vaja més enllà. De fet, conforme ha assenyalat Ariño (2004: 103) en relació a les *associacions convivencials* (que tenen en la convivència entre els seus membres el seu principal actiu), aquestes vehiculen moltes vegades també una "ciutadania vigilant" (que exerceix certa tasca de control de l'actuació de l'Administració) i una "ciutadania corporativa" (que manté un espai d'influència mitjançant l'associació).

⁵⁶ En aquest sentit, resulten d'interès les aportacions de Del Olmo (2003) qui ha tractat de cercar una resposta als processos de construcció identitària dels immigrants des dels estudis sobre l'acció col·lectiva i l'ètnicitat. Aquesta autora destaca com la construcció col·lectiva de les identitats entre els immigrants compleix, essencialment, tres funcions: la satisfacció d'interessos comuns, la construcció d'un "refugi psicològic" des del que enfrontar el desarrelament, i la consecució del reconeixement com a fi últim de la construcció identitària. Mitjançant aquest reconeixement, els membres d'una comunitat d'immigrants poden participar efectivament de l'estructura social de la que difereixen culturalment i poden assolir una situació d'equiparació amb altres membres de la societat d'acollida, evitant també l'assimilació (Del Olmo, 2003: 52).

⁵⁷ Alguns autors han assenyalat com aquesta és una tendència general de l'associacionisme actual en el que "no existeix una especial preferència dirigida a la formació d'organitzacions caracteritzades per l'elaboració explícita d'un projecte polític, sinó més bé al desenvolupament d'un sentit comunitari i autoorganitzatiu" (Herrera, 2009: 64).

Les organitzacions d'immigrants, a més de promoure la participació ciutadana i constituir-se com a importants escenaris de sociabilitat i identitat, juguen un paper essencial en la creació, ampliació i manteniment de xarxes socials que faciliten la inserció dels seus membres, oferint-los seguretat i suport i contribuint al seu arrelament en la nova societat. El concepte de "xarxa social" es defineix, seguint a Martín (2004: 136), com a "l'existència d'una o varies relacions entre més de dos individus o grups, basada en l'intercanvi d'informació, recolzament mutu en accions i interessos comuns, lligams de sociabilitat, capital social i l'existència de relacions de poder a l'interior de la xarxa i entre la xarxa i l'exterior". Són xarxes que promouen la trobada i el compartiment d'experiències i permeten trencar amb l'aïllament social que moltes vegades acompanya a les condicions en les que viuen els immigrants (Lluch, 2000: 19)⁵⁸. Esdevenen instruments que promouen la confiança mútua entre els seus membres i la interacció d'aquests amb persones que es troben més enllà de l'espai determinat per la pròpia xarxa (Serafí et al., 2010: 54). Com a promotores del recolzament social, aquestes entitats contribueixen a la disminució de l'impacte dels factors estressors que acompanyen al procés migratori, promovent així el benestar psicosocial dels seus membres i la seua integració⁵⁹. Quan el projecte migratori és viscut com a un esdeveniment vital estressant que requereix d'un reajustament no desitjat de les activitats quotidianes (Barrón 1996: 40-41), contar amb xarxes de recolzament social pot ser determinant per a enfrontar amb èxit les dificultats que se'n deriven del procés d'adaptació. El recolzament social, seguint la ja clàssica definició de Lin (1986: 18), és considerat ací com el "conjunt de provisions instrumentals i/o expressives, reals o percebudes, proporcionades per la comunitat, les xarxes socials i les persones de confiança"⁶⁰.

⁵⁸ El fet que, en alguns casos, aquestes xarxes creades a partir de la participació en col·lectius segueixen operatives quan els vincles amb el grup han desaparegut, pot ajudar a entendre el paper decisiu de les xarxes socials i la permanència dels seus efectes en el temps (Font, Montero i Torcal 2006: 341).

⁵⁹ Per factors estressors s'entén aquell conjunt d'elements que dificulten l'adaptació psicosocial a la nova situació vital que comporta la migració. Han estat analitzats, entre altres, per Achotegui (2009) qui ha posat un èmfasi especial en la incidència del dol migratori, procés pel qual el subjecte assumeix i interioritza tot el conjunt de pèrdues que s'associen al fet de migrar. El recolzament social permet un millor enfrontament dels factors estressors mitjançant la promoció de la resiliència o capacitat del subjecte d'enfrontar-se a les dificultats i adaptar-se a la seua situació malgrat les condicions adverses (Sayed-Ahmad, 2010: 273).

⁶⁰ Aquest recolzament social pot generar dos tipus d'efectes: un directe (millora el benestar del subjecte i fomenta la seua salut) i un indirecte o "amortidor" (actua com a moderador dels factors estressors, contribuint al seu millor enfrontament) (Díaz, 2003: 107-108).

Facilitant l'accés a les provisions que comporta el recolzament social, les associacions d'immigrants poden jugar una funció important de generació de capital social entre les persones associades, entenent, en termes generals, el capital social com "l'agregat de recursos reals o potencials lligats a la possessió d'una xarxa duradora de relacions més o menys institucionalitzades de reconeixement mutu" (Bourdieu, 1986: 248). Aquest capital social que es genera al voltant de les associacions fa que aquestes es convertisquen en importants motors per a la participació política dels seus col·lectius. Així ho expliquen Jacobs i Tillie (2004), a partir de les investigacions de Fennema i Tille (desenvolupades a Amsterdam i altres ciutats holandeses) sobre les relacions entre el capital social i la integració política dels immigrants. Segons aquests autors, la densitat associativa correlaciona positivament amb la participació política i la confiança en la política i en les institucions per part dels col·lectius d'immigrants, de forma que aquells col·lectius que tenen una vida associativa més rica participen més activament en els assumptes polítics⁶¹.

A més d'erigir-se en espais de trobada i d'expressió cultural i identitària, les associacions d'immigrants sovint tracten de conformar-se com a instruments de representació dels interessos dels seus col·lectius de referència, trencant així amb el mutisme que moltes vegades caracteritza als immigrants que es veuen afectats per les dinàmiques d'exclusió abans referides. Però aquesta finalitat de representació no sempre es du a bon terme donat que, en alguns casos, les associacions d'immigrants actuen com a representants de col·lectius als que en realitat no representen, perquè cerquen sols els interessos particulars dels seus socis o fundadors i no adrecen la seua acció al conjunt d'interessos del col·lectiu. Aquesta realitat pot ser problemàtica quan les associacions contribueixen a legitimar actuacions públiques o privades sota aquesta imatge de representativitat malgrat que "estiguen constituïdes per un clan familiar, cerquen beneficis personals per als components d'aquestes famílies i manquen de qualsevol tipus

⁶¹ Així ho ha assenyalat també Putnam (1995) qui destaca el vincle que existeix entre el capital social, que connecta a uns subjectes amb els altres fomentant el seu compromís cívic, i la participació política. Així, societats i col·lectius veurien incrementats les seues possibilitats de participació política quan disposen de bones quotes de capital social.

de base social o implantació" (Gómez Gil, 2008: 544)⁶². Alguns, fins i tot, han arribat a destacar el caràcter caciquil dels dirigents de les organitzacions d'immigrants, possibilitat pel fet que les associacions hagen esdevingut instruments de prestació de serveis a la seua comunitat de referència així com per les connexions que els seus líders mantenen amb els organismes oficials amb competències en política migratòria (Veredas, 2003: 217).

Malgrat la relativament curta trajectòria d'aquestes associacions a l'Estat espanyol, poden constatar-se ja algunes característiques comuns i establir-se diferents fases en el seu recorregut. Diverses investigacions han estudiat els trets característics d'aquest moviment associatiu que pren formes diferents en funció dels territoris i del context sociopolític en el que s'expressa i que presenta diferències substancials entre els diferents col·lectius d'immigrants. Aparicio i Tornos (2010) han analitzat una gran multiplicitat de treballs que han estudiat aquest qüestió i conclouen que les associacions que conformen aquest moviment segueixen, en general, algunes pautes i tendències comuns: són organitzacions reduïdes, amb pocs recursos i gairebé sempre conformades per immigrants d'una mateixa nacionalitat; són organitzacions amb una elevada taxa de mortalitat, regides de manera poc democràtica i ben diferenciades segons els països de referència i el carisma dels seus líders; els immigrants s'uneixen a elles més per un desig de trobada, expressió i afirmació cultural que no per cercar els objectius establits als seus estatuts⁶³. En un primer moment, aquestes organitzacions tendeixen a dirigir-se a la satisfacció de necessitats bàsiques associades al fet de migrar per a passar, més endavant, quan els seus membres acumulen ja més anys d'estada a la societat d'acollida, a preocupar-se per aspectes vinculats a la política, els drets, la justícia social o la defensa de les identitats culturals, de forma que poden arribar a jugar un paper polític determinant (Zapata-Barrero, 2003: 85).

⁶² A l'extrem oposat tindriem la nova generació d'associacions d'immigrants creades o sostingudes per persones immigrants ja plenament instal·lades que s'organitzen per tal d'ajudar a altres immigrants que s'incorporen de nou a la societat de recepció (Gómez Gil, 2008: 545).

⁶³ Els trets característics d'aquestes associacions al territori del País Valencià han estat estudiades, entre altres, en Simó i Torres (2009), Simó et al. (2005), Gómez Gil (2008) i Albert i Gadea (2009).

D'acord amb Toral (2010)⁶⁴ les relacions entre aquestes associacions i l'Estat s'han anat estrenyent, fins el punt que algunes d'elles són finançades, fonamentalment, per fons públics, amb tots els perills que açò comporta pel que fa al grau d'autonomia i a la caracterització de les associacions com a societat civil⁶⁵. Altres autors han assenyalat com la creixent dependència de les subvencions públiques contribueix a l'extensió de les pràctiques clientelars en les relacions entre les associacions i els poders públics i a l'erosió de la capacitat de reivindicació i incidència política de les primeres. Il·lustren perfectament aquesta posició les paraules de Veredas (2003: 222) qui afirma que "el risc de cooptació de les associacions des dels organismes oficials implica la supressió del debat al voltant de les condicions estructurals de l'exercici dels drets civils i polítics per part de les poblacions immigrants: les associacions queden relegades a l'àmbit d'allò assistencial, emmanillades en l'exercici reivindicatiu – en cas que aquest haguera existit – front a qui no és sinó el seu mentor i principal proveïdor de recursos". En les organitzacions que reben subvencions, a més, les tendències a la professionalització hi són més paleses, podent socavar la participació, la formació de capital social i la configuració d'una autèntica societat civil (Toral, 2010: 120). L'activitat d'aquestes organitzacions professionalitzades sol encaminar-se a la prestació de serveis "subcontractats" més que a la consecució d'una missió col·lectiva establida per uns ciutadans organitzats voluntàriament al voltant d'un objecte compartit.

Pel que fa al tipus i qualitat de les relacions que es mantenen des de les associacions d'immigrants, Toral (2010) certifica l'existència d'unes relacions intenses entre les associacions d'immigrants i les autoritats públiques (integració vertical)⁶⁶, una feble coordinació i col·laboració entre associacions (integració horitzontal) i una reduïda

⁶⁴ L'autor ha estudiat aquestes associacions, centrant-se en aquelles que participen al Fòrum per a la Integració Social dels immigrants, òrgan consultiu del Govern de l'Estat. Tot i no treballar amb una mostra representativa del conjunt d'associacions d'immigrants a l'Estat, les seues conclusions ofereixen elements interessants en consonància amb altres investigacions que han tractat aquesta qüestió.

⁶⁵ Aquest perill ha estat advertit també pels membres d'algunes associacions voluntàries que han relatat, en algunes entrevistes realitzades al marc d'un estudi sobre voluntariat al País Valencià (Aliena et al., 2004), com la mercantilització constitueix un dels perills i un dels reptes més importants per a enfrontar en aquest sector.

⁶⁶ Resulta interessant com, en alguns casos, aquestes relacions es donen directament amb les autoritats dels països d'origen per mitjà dels seus consolatats i amb objecte de mantindre els vincles i "enquadrar" als seus nacionals (Simó i Torres, 2009).

participació interna en les associacions (integració en profunditat). La intensificació de les relacions amb les autoritats públiques, la fragmentació de les associacions i l'escassa coordinació entre elles també es manifesten al País Valencià (Simó i Torres, 2009).

Front a l'eclosió del moviment associatiu immigrant, s'ha constatat un interès creixent de les administracions per establir contactes i vies de col·laboració amb aquest moviment, així com per promoure l'associacionisme entre els immigrants sota la idea de que aquest pot afavorir la integració i la convivència. Les accions de promoció de l'associacionisme es veuen afectades també per eixe dilema entre la necessitat d'apostar per polítiques d'integració de caràcter general o específic. Així, des del marc de les polítiques de caràcter generalista, el que es promou és la integració dels immigrants en el teixit associatiu preexistent, mentre que les polítiques de promoció de l'associacionisme immigrant tractarien de fomentar la creació i consolidació d'associacions "de i entre immigrants" (Morales, González i Jorba, 2009: 134).

En relació a l'acostament dels poders públics a les associacions, cal assenyalar també que aquest, en ocasions, es realitza sols amb la finalitat de legitimar i dotar d'autoritat a les decisions que els poders polítics prenen en matèria d'immigració⁶⁷ (Toral, 2010: 110) o amb la clara intenció de cooptar-les i emmudir la possible dissidència. La relació entre les autoritats públiques i les associacions, quan aquesta es limita a les subvencions i a la participació en òrgans consultius sense poder real, i quan açò es combina amb una escassa participació activa dels membres de les associacions, constitueix un fre a la integració de les persones immigrants (Toral, 2010: 123)⁶⁸. Caldria,

⁶⁷ Un cas paradigmàtic el constitueix la campanya de recaptació d'adhesions que la Conselleria d'Immigració i Ciutadania de la Generalitat Valenciana va posar en marxa per tal de guanyar el reconeixement públic a la controvertida mesura del Compromís d'Integració. Veure "El compromiso de integración sigue sumando apoyos entre los colectivos inmigrantes", *el Mundo.es*, 25 de maig de 2008, <http://www.elmundo.es/elmundo/2008/05/25/valencia/1211718385.html>, i "Blasco: a nadie se le va a imponer ninguna cultura o tradición", *El País*, 25 de maig de 2008, http://elpais.com/diario/2008/05/25/cvalenciana/1211743085_850215.html.

⁶⁸ Altres investigadors han arribat a conclusions semblants. Martín (2006: 129-130) alerta sobre la falsa aparença de participació que generen algunes associacions que, plegades als interessos dels poders públics, no fan més que complir amb les competències que aquells els deleguen sense que elles tinguen possibilitats reals d'incidir sobre el tipus i direcció de les polítiques públiques. Per la seua banda, Aparicio i Tornos (2010: 46) expliquen com quan les relacions que les associacions estableixen amb l'administració i els polítics són clientelars, aquestes es converteixen en agents que promouen una integració política "no sana", una "no verdadera" integració.

en termes generals, un model de relació més actiu, basat en el foment d'un associacionisme amb una forta base com a societat civil, coordinat entre si i activament implicat en les esferes de decisió reals que afecten a les persones immigrades.

Si bé la majoria de les associacions poden no estar esdevenint, en termes generals, espais d'incidència política explícita, no es pot negar que avui constitueixen un dels elements clau dels que disposen les persones immigrades per tal de participar en el procés polític, conjuntament amb la participació en les vies consultives (òrgans de consulta estatals, autonòmics o locals), la participació als sindicats i la implicació en partits polítics i organitzacions de la societat civil (Zapata-Barrero, 2003: 79-80). La participació en organitzacions constituïdes per autòctons, com ara les ONG que treballen en favor de la inclusió dels immigrants, també és una forma de participació cada vegada més estesa entre la població immigrada que suposa un exercici de sociabilitat exogrupal amb efectes favorables per al procés d'integració. També han començat a constituir-se, als darrers anys, organitzacions conformades per immigrants i autòctons amb interessos comuns, freqüentment articulats al voltant de la promoció de la interculturalitat i la convivència. Totes aquestes experiències, com ja s'ha argumentat, solen implicar alguna forma d'incidència política, alguna transformació, en la mesura en la que retornen als immigrants una part del poder que els ha estat negat per la seua condició d'immigrants econòmics. Les associacions poden jugar un paper central en l'empoderament dels individus. Mitjançant la participació en aquestes estructures l'immigrant "incrementa la capacitat d'organitzar-se, en moviments o xarxes socials actives per a exercir el poder, individual i col·lectivament, de forma que açò els permeta tindre accés als recursos necessaris per a sostindre i millorar les seues vides, ajudant-se mútuament i elevat demandes de recolzament a les institucions i de canvi a la societat, exercint d'aquesta manera els seus drets com a ciutadans" (Sayed-Ahmad, 2010: 268).

Però la participació dels immigrants en experiències associatives ve condicionada per tota una sèrie de complexos factors que actuen com a condicionants de la participació entre la ciutadania en general. Alguns d'ells són de caràcter individual i altres de caràcter social. Entre els primers, la literatura ha destacat els recursos socioeconòmics (educació i ingressos, fonamentalment), la posició social (classe social, gènere, edat, estat civil...) i el grau d'integració social (els vincles socials i identitaris creats en l'àmbit local de

residència) (Morales, Mota i Pérez-Nievas, 2006). Entre els aspectes més contextuals, s'han assenyalat la influència que tenen en la participació l'entorn familiar i el procés de socialització del subjecte, l'entorn local i les polítiques desenvolupades en els municipis en relació a la participació, i la pròpia configuració de les associacions existents, que poden oferir més o menys possibilitats d'implicació i incidència als seus membres (Font, Montero i Torcal 2006: 338-339). En qualsevol cas, i seguint la teoria de Inglehart (1998) sobre el canvi cultural a les societats industrialitzades avançades, sols quan les necessitats materials bàsiques estan cobertes apareix la preocupació per altres necessitats postmaterials, com ara la qualitat de vida o la participació en els àmbits de decisió que afecten als individus. En el cas de les persones immigrades, i especialment en els primers anys d'estada a la societat de recepció, la no satisfacció d'eixes necessitats actua com a fre per a la participació. L'exclusió alimenta així l'exclusió, donat que impedeix que es donen unes circumstàncies favorables a la participació i orienta tots els esforços a superar la situació de precarietat (jurídica, laboral i/o social) sense deixar gaire marge per a la participació en estratègies d'acció col·lectiva que permeten millorar eixa situació d'exclusió.

CAPÍTOL
2**■ OBJECTIUS, HIPÒTESIS I METODOLOGIA ■****2.1. OBJECTIUS**

Aquesta investigació es planteja, com a finalitat última, descriure, analitzar i interpretar els processos d'integració de les persones immigrades a la ciutat de Gandia, atenent, especialment, a la seua dimensió política i al paper que els poders públics i les associacions d'immigrants juguen en aquests processos. Mitjançant l'assoliment d'aquest objectiu es pretén generar un coneixement profund al voltant de la realitat de la integració en el municipi, que permeta comprendre i abordar millor la gestió pública i social de la incorporació dels nous veïns i possibilita la creació i consolidació d'escenaris per a la convivència intercultural.

Per tal de respondre a aquest objectiu general s'estableixen un conjunt d'objectius específics que concreten l'objecte de la investigació i guien el procés de recerca. Aquests objectius són:

1. Realitzar una radiografia de la immigració a la ciutat de Gandia, atenent especialment a l'evolució i característiques sociodemogràfiques dels immigrants i emmarcant aquest anàlisi en el context de la comarca de la Safor.

2. Descriure les polítiques públiques d'integració dutes a terme al municipi de Gandia entre els anys 2005 i 2011, estudiant els seus objectius, les activitats desenvolupades i els possibles efectes sobre els processos d'inserció de les persones immigrants.
3. Analitzar el discurs dels polítics i tècnics amb responsabilitats al camp de les polítiques locals d'integració per tal de conèixer els principis que orienten la seua acció, la seua valoració de les polítiques dutes a terme en aquest període i els principals eixos de discussió política al voltant de la integració.
4. Descriure i analitzar l'associacionisme immigrant a la ciutat i la seua relació amb els processos d'integració ciutadana, estudiant les diferents organitzacions que el conformen.
5. Conèixer les visions que sobre l'associacionisme immigrant mantenen els poders locals i les mateixes associacions d'immigrants, així com les visions que aquestes darreres tenen de l'acció de govern en matèria d'integració.
6. Analitzar l'impacte local de mesures polítiques estatals i autonòmiques relacionades amb la integració dels immigrants.
7. Analitzar els discursos i les actuacions dels partits polítics, les associacions d'immigrants i els propis immigrants en el context de les eleccions locals de maig de 2011.
8. Realitzar un diagnòstic de la situació actual a Gandia pel que fa a la integració dels immigrants i els principals reptes a enfrontar, a partir dels discursos dels responsables polítics, el personal tècnic i els líders de les associacions d'immigrants.

Malgrat que aquest conjunt d'objectius s'aborda, de manera transversal, en el conjunt del treball que ací es presenta, cadascun d'ells es vincula a un capítol concret, tal com es reflecteix en el següent esquema:

Objectiu 1	Capítol 3
Objectiu 2	Capítol 4
Objectiu 3	Capítol 4
Objectiu 4	Capítols 5 i 6
Objectiu 5	Capítol 7
Objectiu 6	Capítols 4 i 7
Objectiu 7	Capítol 8
Objectiu 8	Capítol 9

2.2. HIPÒTESIS

El treball exploratori desenvolupat prèviament a la posada en marxa d'aquesta investigació, les converses mantingudes amb informants clau i, especialment, la recerca teòrica efectuada en relació als objectius d'investigació, plasmada en el marc teòric, han permès avançar algunes possibles respostes a les principals preguntes que subjauen al problema d'investigació. D'aquesta manera s'han elaborat unes hipòtesis inicials que, donat el caràcter eminentment qualitatiu d'aquesta investigació, han estat reformulades i adaptades en alguns casos durant el desenvolupament del treball de camp, a la llum de les informacions que han anat incorporant-se a partir dels discursos dels actors socials. L'objecte últim d'aquesta investigació serà, per tant, assolir els objectius marcats i contrastar la validesa de les hipòtesis efectuades al voltant d'alguns d'ells. Les hipòtesis es formulen entorn a tres eixos temàtics: les polítiques locals d'integració, l'associacionisme immigrant i el context electoral d'incorporació dels nous votants immigrants en les eleccions locals de 2011:

- Hipòtesi 1:

Existeix una creixent inadequació entre el discurs i la pràctica política en matèria d'integració a la ciutat de Gandia.

- Hipòtesi 2:

Les associacions d'immigrants a Gandia constitueixen *espais pont* en la mesura en la que es configuren com a escenaris que faciliten la superació de la condició de *mutisme sociocultural* que afecta a les persones immigrades.

- Hipòtesi 3:

El reconeixement del dret al vot fa que els partits polítics prenguen en consideració als immigrants, incorporen estratègies específiques per tal de captar el seu vot, i eviten efectuar discursos negatius sobre ells.

2.3. MÈTODES I TÈCNIQUES D'INVESTIGACIÓ

El paradigma principal des del que s'ha abordat aquest treball ha estat essencialment el qualitatiu. L'estudi de les diferents motivacions i raons que subjauen a les polítiques públiques i a les estratègies de participació necessita de la implicació activa dels subjectes protagonistes, per la qual cosa s'ha optat per un enfocament centrat en les pràctiques i discursos dels actors i en els significats que ells donen als processos objecte d'estudi. La perspectiva qualitativa permet abordar la realitat des del món dels seus protagonistes, tot i tractant de comprendre els seus universos de sentit, i constitueix una forma particular d'acostament a la realitat social, que no té pretensions d'establir generalitzacions sinó que se centra en la especificitat de les situacions estudiades a partir dels actors. I és precisament això el que s'ha volgut abordar en aquesta investigació: la visió que els actors tenen sobre diferents dimensions dels processos d'integració i la seua relació amb les polítiques públiques.

El paradigma quantitatiu s'ha utilitzat, de manera secundària, per tal de conèixer les característiques i evolució de la població estrangera resident a Gandia. Totes les dades quantitatives analitzades tenen caràcter secundari, doncs les dades primàries obtingudes en el procés d'investigació se'n deriven totes elles de l'aplicació d'una metodologia qualitativa.

Les tècniques qualitatives que s'han fet servir per a la recollida de les dades han estat l'entrevista, l'observació i l'anàlisi documental, amb una clara preeminència de la primera d'elles. Dins de les diverses modalitats d'entrevistes qualitatives, s'ha optat per la realització d'entrevistes semi-estructurades que impliquen el tractament d'una sèrie de temes de manera oberta i flexible, de forma que la persona entrevistada puga expressar tot allò que considere al voltant de temàtiques generals. Aquest model d'entrevista no

estableix un conjunt de preguntes tancades i inflexibles que han de ser respostes en el sentit en el que delimita l'investigador, sinó que tracta de facilitar l'emergència espontània del discurs al voltant d'una sèrie de qüestions de caràcter general que es treballen sense necessitat de seguir un ordre prefixat. Amb aquesta tècnica s'aconsegueix captar el punt de vista dels actors sobre els temes objecte d'estudi, permetent que siguin ells els que delimiten els aspectes d'interès dins d'aquests temes i aconseguint així un millor acostament al seu propi univers de significats.

Les diferents entrevistes a informants clau, realitzades a l'any 2007 (Mora, 2007), van permetre conèixer en profunditat aquells aspectes relacionats amb els processos d'integració i les principals polítiques públiques desenvolupades a la comarca de la Safor i a la ciutat de Gandia. La participació posterior de l'investigador en diferents accions formatives i fòrums de debat, així com la seua vinculació amb algunes de les associacions que treballen a Gandia en l'àmbit de la immigració, han permès disposar de la informació necessària al voltant de la població objecte d'estudi. Així, dins dels agents contemplats (governants, tècnics de serveis i programes, i responsables d'associacions) s'ha optat per entrevistar als responsables o representants oficials de cadascun d'ells. Es tracta per tant, i seguint la tipologia plantejada en el seu moment per Gorden (1975: 187-189, citat en Valles 2003: 213), d'entrevistats "especials" que ocupen una posició única en el grup o institució de la que formen part. En relació als polítics, s'ha decidit entrevistar a totes aquelles persones que han estat al front de les polítiques d'integració durant el període contemplat, així com al que ha estat l'alcalde de la ciutat durant tots eixos anys. Pel que fa als professionals dels serveis municipals, s'ha optat per entrevistar als responsables d'aquells programes o recursos vinculats directament amb la promoció de la integració en la ciutat. Finalment, el discurs de les associacions d'immigrants s'ha obtingut a partir d'entrevistes amb els seus directius, partint del supòsit que són ells els que estan més implicats en les associacions i aglutinen una millor quantitat d'informació sobre elles.

Per tal d'obtindre una primera aproximació a la realitat de cadascun dels agents considerats, es va efectuar, al mes de gener de 2010, una entrevista exploratòria amb una informant clau⁶⁹. Aquesta entrevista tenia per objecte complementar i actualitzar la

⁶⁹ El fet que els dos informants clau entrevistats hagen estat també tècnics de recursos municipals o d'altres recursos que es troben en coordinació directa amb l'Ajuntament, motiva que en l'anàlisi del discurs

informació obtinguda a l'estudi precedent, tot i establint un primer *estat de la qüestió* que servira d'orientació per a la selecció de les persones a entrevistar i dels temes a treballar amb elles.

El gruix del treball de camp s'ha efectuat en dues fases. En una primera, desenvolupada entre abril i agost de 2010, s'han dut a terme les entrevistes amb els responsables polítics i tècnics, en el context d'una ciutat governada pel Partit Socialista de Gandia mitjançant un pacte de govern amb el partit local Plataforma de Gandia. Es va entrevistar a les tres persones que havien estat al capdavant de les regidories competents en matèria d'integració des de l'any 2005 fins a les eleccions de 2011⁷⁰. També es va entrevistar a l'alcalde de la ciutat. Entre els professionals, es van desenvolupar cinc entrevistes amb persones responsables, o que havien estat responsables, dels principals recursos i programes duts a terme a la ciutat, amb especial atenció a aquells serveis que estaven en funcionament en el moment de realització del treball de camp. Una de les professionals entrevistades, atenent al seu especial grau d'implicació en la implementació de les polítiques d'integració, va ser entrevistada de nou uns mesos després, al juliol de 2011, amb objecte d'actualitzar i complementar els continguts treballats en la primera entrevista. També es van desenvolupar dues entrevistes amb professionals de dos serveis municipals d'Oliva, municipi pròxim a Gandia amb importants quotes d'immigració⁷¹.

La segona fase del treball de camp, executada entre juliol i setembre de 2011, s'ha dedicat a la realització d'entrevistes amb responsables de totes les associacions d'immigrants actives a la ciutat. Aquestes entrevistes també han estat precedides per una entrevista exploratòria amb la finalitat de conèixer aspectes d'interès per a la selecció i conducció de les entrevistes amb les associacions. En total, es va entrevistar a quinze

s'incorporen les seues paraules a les dels tècnics quan aquestes es refereixen a aspectes vinculats a la seua pràctica professional.

⁷⁰ Al mes de novembre de 2010, una vegada finalitzada aquesta primera fase del treball de camp, es va nomenar un nou regidor d'integració. Donats els escassos mesos que en aquell moment restaven per a les eleccions locals, es va considerar oportú desenvolupar l'entrevista amb ell una vegada passades aquestes, de forma que, a més de poder analitzar tota l'etapa final de govern, es pogueren treballar temes relacionats amb la campanya electoral i la incorporació d'alguns immigrants a l'exercici del dret al vot.

⁷¹ L'alt percentatge de població estrangera en aquest municipi (26,3%), la seua proximitat a Gandia i el fet de que en ell funcionaren alguns programes municipals d'integració (que podien ser utilitzats també per immigrants residents a Gandia), va fer aconsellable realitzar aquestes entrevistes.

responsables d'associacions (amb una d'elles ja s'havia desenvolupat una entrevista en profunditat en el marc de la investigació realitzada a l'any 2007) i a una organització no governamental de cooperació que també desenvolupa cert treball a l'àmbit de la immigració i l'associacionisme a la ciutat.

Les entrevistes, un total de 32 (veure annex I), han tingut una durada mitjana de seixanta minuts i s'han realitzat en els espais i horaris triats per les pròpies persones a entrevistar, evitant els llocs sorollosos i/o sense intimitat. En la major part dels casos, s'han dut a terme en els llocs de treball dels entrevistats o en les seus de les seues associacions. L'idioma de conversa ha estat el castellà o el català, seguint la preferència de la persona a entrevistar. En el transcurs de les converses, que van ser gravades i íntegrament transcrites, es van fer servir diferents tàctiques, com ara les recomanades per Valles (2003: 219-221), per tal fer fluir el discurs tractant de generar un ambient propici a l'expressió sincera fins i tot dels aspectes més compromesos o polèmics. En la major part de les entrevistes s'han cobert sobradament els temes plantejats però el fet que es tractara d'entrevistes semiestructurades ha permès que els interlocutors obviaren alguns temes i n'introduïren altres de nous. En qualsevol cas, s'ha tractat de fer prevaldre el discurs emergent sense que aquest es vera constret per la necessitat de respondre a la totalitat dels aspectes contemplats en el guió de l'entrevista. Els guions de temes a tractar incloïen una sèrie d'elements comuns per a tots els entrevistats (relatius a qüestions generals relacionades amb la integració, les polítiques públiques i l'associacionisme) i altres elements específics per a cadascuna de les tipologies d'entrevistat establides (veure annex II). En les entrevistes desenvolupades amb responsables polítics o tècnics, i seguint les orientacions pròpies de l'anàlisi DAFO, s'han treballat, entre altres, les diferents febleses, amenaces, fortaleses i oportunitats percebudes en relació a l'àrea, servei o programa en qüestió.

Una de les associacions estudiades, l'Associació Intercultural Midrashic, juga un paper clau a la ciutat i té una sèrie de característiques singulars que la fan especialment interessant per a aquesta investigació. Per aquest motiu, es va considerar adient dur a terme, a més d'una entrevista individual amb la seua presidenta, un altra entrevista grupal amb tots els integrants de la seua junta directiva. Aquesta entrevista no es concep com a una juxtaposició d'entrevistes individuals, ni tampoc com un grup de discussió, sinó

com una via per a explorar la pròpia existència actual, passada i projectada d'un grup preexistent que configura una realitat específica, en la línia del plantejament que, sobre aquesta tècnica, han elaborat Comas, Pujadas i Roca (2004: 92-95). Es tenia per objecte la captació del discurs emergent del grup, de les seues visions, experiències, sentiments i relacions en el marc de l'associació, de manera espontània i no conduïda. En aquest cas, l'entrevista es va desenvolupar en el mes de setembre de 2011 amb la participació de totes i cadascuna de les deu persones que conformen la junta directiva.

En el moment immediatament posterior a les entrevistes desenvolupades es va procedir al registre de les principals conclusions de cadascuna d'elles i, especialment, dels elements continguts en el discurs produït en la post-entrevista. En alguns casos, la informació obtinguda quan formalment l'entrevista havia finalitzat (i la conversa ja no estava sent enregistrada per la gravadora) va resultar clau per a interpretar alguns dels moviments de fons de la política i l'associacionisme a la ciutat en el camp de la immigració.

Per tal de garantir la confidencialitat dels professionals i membres d'associacions entrevistats, els fragments de les entrevistes que s'incorporen al text d'aquest treball s'identifiquen sempre per grup (responsables polítics, tècnics de programa i/o servei o responsables d'associació) i, sols en alguns casos, s'especifica a quin servei o associació pertany la persona entrevistada. D'aquesta manera, es preserva la confidencialitat que es va comprometre amb els entrevistats en el moment de realització de les entrevistes. En algun cas, fins i tot, no han pogut utilitzar-se alguns interessants fragments dels discursos dels professionals i els líders de les associacions perquè aquests podien permetre la seua identificació en assumptes sensibles que podien resultar compromesos per a ells. En eixos casos s'ha preferit no assumir riscos, en ordre a complir els requisits ètics que ha de seguir tota investigació, malgrat que això comportara perdre part de la riquesa del discurs. El cas dels governants es tracta de manera diferent, donat que exerceixen càrrecs públics i el seu discurs pren sentit precisament quan s'identifica al seu autor. En aquest cas, s'incorporen també els noms de les persones entrevistades, cosa que no es fa amb la resta de les persones entrevistades.

El contingut dels discursos efectuats en el decurs de les entrevistes ha estat el principal material de referència per a la descripció i anàlisi dels elements estudiats al voltant dels processos d'integració, les polítiques públiques i l'associacionisme⁷². La perspectiva de l'investigador sols s'incorpora en les conclusions del treball. Així, en l'anàlisi de les diferents actuacions polítiques dutes a terme en matèria d'immigració s'incorporen punts de vista diferents que són contrastats, cercant la màxima objectivitat i neutralitat, i construint una narració que sintetitza i posa en relació tot allò que han aportat els entrevistats.

Un altra de les tècniques qualitatives que s'han fet servir, encara que no s'haja aplicat de manera continuada ni sistemàtica, ha estat l'observació participant. Aquesta tècnica s'ha emprat per a complementar part de la informació obtinguda al voltant de l'associacionisme immigrant a la ciutat, especialment en el cas de l'Associació Midrashic. En la seu d'aquesta entitat s'han practicat tres observacions participants, en les que l'investigador ha adoptat el rol de dinamitzador de tallers de promoció de la interculturalitat i la participació (als que assistien membres de diverses associacions de la ciutat) i ha pogut captar algunes interessants discussions i reflexions en relació a l'acció associativa en el camp de la integració i la diversitat. També s'ha desenvolupat una observació en el marc d'una de les activitats (la "Plaça de les Cultures") que organitzen diverses associacions d'immigrants en les festes locals i en la que tracten de donar a conèixer entre la ciutadania el treball que fan des dels seus col·lectius. En aquest cas, es va tractar d'una observació directa no participant, en la que l'investigador es va limitar a observar els missatges que traslladaven i els símbols que utilitzaven cadascuna de les associacions en eixa acció de projecció pública.

Per altra banda, i ja en relació als objectius marcats al voltant de l'estudi del procés d'incorporació d'alguns immigrants com a electors, s'ha desenvolupat un

⁷² Els fragments d'entrevistes que s'incorporen al text, reproduïxen les paraules dels entrevistats tal i conforme van ser pronunciades per ells. Sols en alguns passatges d'entrevistes realitzades en valencià s'ha optat per corregir algunes paraules, amb la única intenció de fer més comprensible i fàcil la lectura i atenent al fet que algunes d'eixes paraules no eren pronunciades ni en castellà ni en valencià, sinó en una barreja d'ambdós idiomes. En les transcripcions íntegres de les entrevistes s'han mantingut totes les paraules conforme van ser originàriament pronunciades pels entrevistats.

seguiment exhaustiu de la campanya electoral i de les accions de caire electoral empreses durant els mesos previs a les eleccions. Per tal d'estudiar quin paper ha jugat la immigració en el discurs polític durant la campanya, s'ha efectuat un seguiment de premsa (edicions comarcals dels diaris Las Provincias i Levante-EMV)⁷³ i dels espais de que disposaven els diferents partits polítics en internet (blogs dels candidats i pàgines webs dels partits majoritaris). També s'ha seguit l'activitat dels partits a les xarxes socials (Facebook), mitjançant la creació d'un compte específic que es va utilitzar per a accedir com a "amic" o "simpatitzant" als espais de cadascun dels partits polítics actius en la xarxa. Així, es va establir amistat amb PSPV-Gandia Socialistes de Gandia, Bloc-Verds de Gandia, Arturo Torró (candidat a l'alcaldia pel Partit Popular) i Plataforma de Gandia. Mitjançant la modalitat "m'agrada" es van seguir els espais, no disponibles en la modalitat d'amistat, de Gandia ens uneix, Partit Popular de Gandia, els Verds de Gandia i José Manuel Orengo (candidat a l'alcaldia per Partit Socialista). El seguiment de campanya es va fer, de manera sistematitzada des de l'1 de maig fins al 21 de maig, dia de la jornada de reflexió.

En una activitat que es va considerar clau per l'objecte d'aquest estudi (una taula de debat sobre polítiques d'immigració i integració en la que van participar diferents partits polítics⁷⁴), es va practicar una observació directa i es va procedir al registre, en format àudio, dels diferents discursos enunciats. L'anàlisi d'aquests discursos, íntegrament transcrits, ha permès obtindre claus summament interessants per a delimitar els posicionaments polítics dels diferents partits en aspectes centrals en relació a les polítiques d'integració d'immigrants.

L'anàlisi documental és un altra de les tècniques que s'han fet servir per tal de caracteritzar les propostes, programes i accions polítiques desenvolupades en el camp de

⁷³ El seguiment de premsa ha estat una constant durant tot el procés d'investigació. L'edició de la Safor del diari Las Provincias ha estat consultada diàriament durant els anys 2010 i 2011. També s'ha fet servir la base de notícies de premsa Factiva (que recull notícies publicades a El País, El Mundo, Levante-EMV, Las Provincias, ABC i Europa Press) per a cercar totes aquelles notícies, procedents de diferents diaris, relacionades amb la immigració a Gandia.

⁷⁴ Taula redona: "Ciutadania i participació. Importància de l'exercici del dret al vot i polítiques migratòries", organitzada per l'Associació Intercultural Midrashic i desenvolupada a la Casa del Marqués González de Quirós, el 16 de febrer de 2011. Participaven portaveus del Partit Socialista de Gandia, el Partit Popular de Gandia, Plataforma de Gandia i Bloc-Iniciativa-Verds.

la immigració i la integració a Gandia. En el context electoral, es van estudiar els programes polítics de diferents partits per tal de conèixer les seues propostes en matèria d'immigració⁷⁵. També es van analitzar les gravacions dels debats electorals que van tindre lloc a la televisió municipal i a les cadenes de ràdio locals⁷⁶, observant totes aquelles qüestions relacionades amb l'objecte d'aquesta investigació. L'anàlisi documental també s'ha emprat per a examinar els plans d'integració local i comarcal, en el marc de l'estudi de les polítiques públiques, i per a conèixer alguns detalls més sobre la tasca de les associacions d'immigrants a la ciutat, a partir d'algunes edicions del programa Terminal 7, emès en una de les televisions locals (Tele 7)⁷⁷.

La metodologia quantitativa s'ha aplicat per a l'estudi de les característiques sociodemogràfiques de la immigració a Gandia i la Safor, emprant-se a tal objecte dades secundàries provinents de fonts diverses, principalment de l'Institut Nacional d'Estadística (en endavant, INE), però també de l'Oficina Estadística de l'Ajuntament de Gandia. Les dades secundàries relatives als diferents municipis de la comarca han estat agregades per tal de permetre un anàlisi de caire comarcal i s'han explotat en funció de les variables considerades en cada cas. També s'incorporen dades contingudes als informes que l'Observatori d'Informació Socioeconòmica de l'Ajuntament de Gandia ha elaborat a partir d'enquestes realitzades a població immigrant i autòctona de la ciutat sobre aspectes relacionats amb els processos migratoris, les condicions de treball i habitatge i les relacions amb els veïns autòctons. Per a l'estudi de la participació electoral s'han analitzat dades procedents dels cens electoral, sol·licitades i facilitades per l'INE.

Malgrat que el mesurament de variables i l'establiment de relacions entre elles no és objecte d'aquest treball, i requeriria d'un enfocament diferent o complementari a l'ací

⁷⁵ Es van analitzar els programes de la Plataforma Ciutadana "Gandia ens Uneix" (conformada pel Partit Socialista de Gandia i els Verds de Gandia), el Partit Popular de Gandia, Plataforma de Gandia, Bloc-Iniciativa-Verds i Esquerra Unida de Gandia.

⁷⁶ En total, es van desenvolupar dos debats radiofònics entre els candidats del Partit Socialista i el Partit Popular i dos debats televisats, el primer d'ells amb representants de totes les forces amb representació municipal (Partit Socialista, Partit Popular, Plataforma de Gandia i Bloc-Iniciativa-Verds) i el segon amb altres partits sense representació (Coalició Valenciana, Grup Independent Valencià, Unión Progreso y Democracia, Nuevo Espacio Ciudadano i España 2000).

⁷⁷ Es van analitzar les edicions disponibles a la xarxa i aquelles que van ser facilitades per la direcció del programa. Un total de set programes emesos a l'any 2011 els dies 23 de març, 26 d'abril, 3, 10, 17 i 31 de maig i 7 de juliol.

plantejat, seria perfectament possible practicar la triangulació metodològica i incorporar en major mesura la perspectiva quantitativa en estudis successius que donaren continuïtat a algunes de les qüestions ací treballades. El fet que s'haja optat per aplicar en profunditat la via qualitativa per a assolir els objectius de la investigació, no implica un desconeixement de les utilitats que la perspectiva quantitativa podria tindre en la indagació al voltant dels aspectes que ací es consideren clau. Efectivament, l'aplicació de tècniques com l'enquesta hauria pogut estar de molta utilitat per a complementar algunes de les informacions i anàlisi ací incorporats i, especialment, per a estudiar altres qüestions d'interès com ara el grau d'integració percebut per veïns autòctons i estrangers o les valoracions que uns i altres fan de les estratègies polítiques en el camp de la integració. Són qüestions que queden obertes per a futurs treballs de recerca i que ací s'ha preferit no incorporar en llaures a invertir tots els recursos en construir una mirada qualitativa profunda en relació als fenòmens estudiats.

SEGONA PART
ANÀLISI

■ LA IMMIGRACIÓ A GANDIA I AL SEU CONTEXT TERRITORIAL: UNA RADIOGRAFIA SOCIODEMOGRÀFICA ■

Per tal d'emmarcar els diferents fenòmens estudiats en aquesta investigació, es considera adient incorporar un anàlisi sociodemogràfic sintètic que permeta ubicar millor l'objecte d'estudi i caracteritzar a la població immigrant resident al territori escollit. Amb aquesta finalitat, i partint d'algunes notes bàsiques sobre la quantitat i tipus d'estrangers que acull l'Estat espanyol i el País Valencià, s'analitzen en aquest capítol els trets demogràfics fonamentals de la immigració a la comarca de la Safor, oferint una atenció especial a les característiques poblacionals i socioeconòmiques dels immigrants residents al municipi de Gandia.

3.1. CONTEXT GENERAL: LES XIFRES DE LA IMMIGRACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL I AL PAÍS VALENCIÀ

Espanya ha estat, als darrers anys, un dels estats del món que més immigració ha rebut. De fet, a l'any 2010 era ja el vuitè estat amb més immigrants del món (OIT: 115)⁷⁸. I aquesta immigració s'havia rebut, pràcticament, en 10 anys. Així, si a l'any 2000, hi havia

⁷⁸ Aquestes dades són sols orientatives, donat que les vies de registre dels estrangers comptabilitzats varien en funció dels països, de manera que la comparació no pot ser completament rigorosa.

923.879 estrangers empadronats als diferents territoris de l'Estat⁷⁹ (el que suposava un 2,3% de la població total), a l'any 2011 aquesta xifra s'havia incrementat fins arribar als 5.751.487 (el 12,2% de la població)⁸⁰. Però si entre els anys 2000 i 2010 el nombre d'immigrants creixia cada any de manera significativa (amb una acusada desacceleració des de 2008), a l'any 2011 sols s'incorporen al padró 3.753 immigrants, una quantitat insignificant per al conjunt del territori de l'Estat que indica, per primera vegada, un estancament del creixement. Fins i tot, en termes relatius, el percentatge de població estrangera sobre el total de la població ha descendit, encara que mínimament, en el trànsit entre 2010 (12,22%) i 2011 (12,20%)⁸¹. S'anuncia, per tant, una nova tendència pel que fa a l'evolució de la quantitat de població estrangera a l'Estat, en un context de crisi i manca d'oportunitats laborals que estaria provocant una reducció dels fluxos d'entrada i un augment dels fluxos d'eixida d'estrangers⁸². Després d'un període de creixement especialment intensiu, que va des de finals del segle XX fins a l'any 2008, es pot donar per tancada la "dècada prodigiosa" de la immigració a Espanya on es viu ara un "temps de transició entre un període excepcional que ha arribat a la seua fi i un altre la fisonomia del qual encara no es percep amb nitidesa" (Arango, 2012: 24-25).

⁷⁹ Totes les dades referents a estrangers que es presenten en aquest capítol són relatives a estrangers empadronats i han estat estretes de l'INE, sempre que no s'especifique un altra font. L'ús de les dades del padró es convé com el millor instrument per "comptabilitzar" la immigració als diferents territoris de l'Estat però, tot i així, dista molt de ser una eina perfecta. Com és sabut, hi ha immigrants que no s'empadronen i altres que, estant empadronats en una ciutat, resideixen en un altra o, fins i tot, han marxat a altres països. Alguns, que sí resideixen a la ciutat, tampoc figuren a les estadístiques del padró perquè la seua inscripció ha caducat i no ha estat renovada.

⁸⁰ Sempre que no s'especifica l'any, les dades fan referència a les darreres disponibles amb caràcter definitiu, amb data 1 de gener de 2011.

⁸¹ Les dades provisionals de l'INE, amb data 1 de gener de 2012, mostren ja un descens (encara que gairebé insignificant) del nombre d'estrangers empadronats (- 40.477). En termes relatius, els estrangers passarien a ser el 12,1% de la població.

⁸² S'ha de tindre present també, però, la influència de les nacionalitzacions, doncs les persones d'origen estranger que adquireixen la nacionalitat espanyola desapareixen del cens de població estrangera. No es pot atribuir per tant, com sovint fan els mitjans de comunicació, el descens de la població estrangera únicament a l'augment dels retorns als països d'origen de la immigració. De fet, a l'any 2010 es va concedir la nacionalitat espanyola a 123.721 residents a l'Estat espanyol (Observatorio Permanente de la Inmigración, 2011). La necessitat d'incorporar la precaució a l'anàlisi de les dades sobre els descensos de població immigrant ha estat ressaltada per diversos investigadors. Veure l'article d'Antonio Izquierdo "La disminución de inmigrantes y su percepción", *Público*, 25 de gener de 2011, <http://blogs.publico.es/delconsejoeditorial/1156/la-disminucion-de-inmigrantes-y-su-percepcion>.

La immigració però, es distribueix de manera desigual al territori de l'Estat i, a l'any 2011, es concentra especialment en algunes Comunitats Autònomes, destacant les Illes Balears (amb un 21,8% de població estrangera sobre el total de la població), el País Valencià (17,2%), la Comunitat de Madrid (16,5%), la Regió de Múrcia (16,4%) i Catalunya (15,7%). Per contrast, altres Comunitats mantenen baixos nivells d'immigració, com ara Extremadura, on tan sols el 3,8% de la població és estrangera, Galícia (amb un 4% d'estrangers) i el Principat d'Astúries (4,7%).

El País Valencià és la segona Comunitat amb major pes relatiu de la població immigrant sobre el total de la població i aquest fet és fruit d'un creixement sostingut de la població estrangera a la darrera dècada, que ha fet que aquesta passe dels 156.027 efectius a l'any 2000 (el 3,8% de la població total) als 893.759 (17,5% de la població) enregistrats a l'any 2010. Aquesta tendència de creixement continuat al llarg dels darrers deu anys s'ha trencat recentment amb la disminució de prop de 13.000 estrangers en el trànsit de l'any 2010 al 2011 (moment en que la xifra d'estrangers es redueix fins arribar als 880.782)⁸³.

Els patrons migratoris del País Valencià destaquen, especialment, per l'important pes relatiu dels estrangers procedents de l'Europa dels 25, que suposen el 35,7% del total dels estrangers, front el 23,6% que representen a l'Estat espanyol. Aquesta diferència s'explica, bàsicament, pel fet que al País Valencià es concentra bona part de la immigració comunitària de caràcter residencial, especialment a les comarques costeres de la província d'Alacant.

La realitat de la immigració varia en funció de les comarques, donat que la intensitat dels fluxos migratoris rebuts i les seues característiques depenen de diversos factors que es presenten de manera diferenciada als distints territoris del País. Si es prenen com a referència les capitals de la comarca, poden apreciar-se algunes diferències importants pel que fa a la intensitat de la immigració en el moment actual. Així, Orihuela (Baix Segura), amb un 41,9% de població estrangera, Dénia (Marina Alta), amb un 30,2% i Gandia (la Safor), amb un 24,1%, són les tres capitals amb major percentatge d'estrangers

⁸³ Les dades provisionals de 2012 enuncien, però, una disminució de la intensitat de la tendència decreixent, donat que la xifra d'estrangers, en el trànsit entre 2011 i 2012 sols es veuria reduïda en 1.616 efectius en tot el País Valencià.

del País Valencià. Limitant l'anàlisi als estrangers no procedents de la Unió Europea dels 25, les quatre capitals amb major pes d'aquesta població són Ademús (22,6%), en el Racó d'Ademús, Enguera (22,3%), en la Canal de Navarrés, Castelló de la Plana (20%), en la Plana Alta i Gandia (19,6%)⁸⁴.

3.2. LA POBLACIÓ ESTRANGERA A LA SAFOR

Conforme ha ocorregut en altres territoris de l'Estat i del País Valencià, la comarca de la Safor s'ha conformat com un territori de recepció de població immigrant en un breu període de temps. Si a l'any 2000 eren 2.902 els estrangers empadronats als municipis de la comarca (suposant el 2,1% del total de la població), a l'any 2008 eren ja 37.264 (el 20,4%). La immigració ha crescut en estos anys més intensament a la comarca que al conjunt del País Valencià o l'Estat espanyol. Però l'any 2009 és el primer de la dècada en el que, després d'anys de creixement sostingut, es va produir un estancament en la quantitat d'immigrants (tant en termes relatius com en termes absoluts), començant una senda de lleuger decreixement que arriba fins a l'actualitat, quan el nombre d'estrangers s'ha reduït fins als 35.890, l'equivalent a un 19,7% de la població total de la comarca.

⁸⁴ A la taula A de l'annex III es poden consultar les dades relatives al percentatge d'estrangers general, el d'estrangers de la UE dels 25 i el d'estrangers de la resta de països en cadascuna de les capitals de comarca del País Valencià.

TAULA 1. Evolució de la població total, la població estrangera i la població estrangera extracomunitària (amb Romania i Bulgària). La Safor. 1 de gener de 2005 – 1 de gener de 2011.

	Població total	Població estrangera	% sobre la població total	Població extracomunitària i de Romania i Bulgària	% sobre la població total
2005	163.975	22.813	13,9%	16.624	10,1%
2006	170.644	27.140	15,9%	19.332	11,3%
2007	176.238	32.058	18,2%	23.240	13,2%
2008	182.523	37.264	20,4%	27.014	14,8%
2009	183.392	37.305	20,3%	26.714	14,6%
2010	183.085	36.591	20%	26.121	14,3%
2011	182.616	35.890	19,7%	25.602	14,0%

Font: INE. Elaboració pròpia.

La Safor és hui una de les comarques del País amb major pes de població estrangera, encara que aquesta població es troba concentrada en alguns dels seus 31 municipis, mentre que en altres gairebé no té presència, com pot observar-se a la taula 2. Així, el municipi amb un major percentatge de població estrangera és Oliva (26,3%), seguit per Gandia (24,1%), Barx (19,9%), Piles (19,9%) i la Font d'En Carròs (19,4%). A l'altre extrem, es troben els municipis amb menor pes relatiu d'estrangers, Benirredrà (4%), Beniflà (4,5%) i Ròtova (5,1%). L'elevada concentració en Oliva i Gandia es pot explicar, en primera instància, pel fet que són les dues poblacions més grans de la comarca, concentren bona part dels serveis del territori i tenen uns majors nivells de dinamisme econòmic, factors que poden actuar com a pols d'atracció de la immigració econòmica, però també de la residencial. L'alta presència d'estrangers a Barx s'explica més bé per ser una localitat en el terme de la qual es troben dues urbanitzacions (la Drova i la Puigmola) ocupades en bona part per immigrants residencials procedents d'Anglaterra⁸⁵.

⁸⁵ Els municipis d'immigració comunitària elevada es situen al sud de la comarca i, llevat del cas de Barx, conformen un conjunt de municipis que, en la seua pràctica totalitat, són contigus uns amb altres, donant-se una clara pauta de concentració. Cap d'aquests municipis és costaner, trobant-se tots a la zona interior de la comarca. Aquesta circumstància pot observar-se gràficament al mapa B incorporat a l'annex IV.

TAULA 2. Percentatge d'estrangers, estrangers extracomunitaris (amb Romania i Bulgària) i estrangers comunitaris de la UE 25 sobre la població total.

Municipis de la Safor. 1 de gener de 2011.

MUNICIPI	Estrangers (%)	% Estrangers extracomunitaris (amb Romania i Bulgària)	Estrangers UE 25 (%)
Oliva	26,29	16,14	10,15
Gandia	24,12	19,56	4,56
Barx	19,93	3,31	16,62
Piles	19,87	12,34	7,53
Font d'En Carròs	19,4	6,42	12,98
Simat de la Valldigna	18,93	14,81	4,12
Palmera	17,9	13,45	4,45
Ador	16,99	4,41	12,58
Xeraco	16,5	12,18	4,32
Castellonet de la Conquesta	16,48	5,11	11,33
Almiserà	16,17	4,29	11,88
Palma de Gandia	16,02	3,56	12,46
Alfauir	15,72	2,05	13,67
Villalonga	14,51	6,75	7,76
Miramar	13,32	5,63	7,69
L'Alqueria de la Comtessa	11,98	8,84	3,14
Bellreguard	11,73	8,2	3,53
Daimús	11,19	5,31	5,88
Tavernes de la Valldigna	10,88	8,03	2,85
Beniarjó	9,69	5,55	4,14
Rafelcofer	8,29	3,67	4,62
Llocnou de Sant Jeroni	7,72	5,26	2,46
Xeresa	7,16	5,95	1,21
Almoines	7,02	6	1,02
Guardamar de la Safor	6,97	3,59	3,38
Potries	6,04	3,12	2,92
Benifairó de la Valldigna	5,79	4,34	1,45
Real de Gandia	5,75	2,88	2,87
Ròtova	5,06	4	1,96
Beniflà	4,49	3,37	1,12
Benirredrà	3,99	3,26	0,73
TOTAL	19,65	14,02	5,63

Font: INE. Elaboració pròpia.

Atenent al pes de la població estrangera sobre el conjunt de la població, es poden classificar els municipis de la Safor en municipis d'immigració baixa, municipis d'immigració moderada i municipis d'immigració elevada, veient així, de nou, com el pes de la immigració no es reparteix de forma homogènia entre el conjunt de municipis i es concentra especialment a Oliva i Gandia⁸⁶.

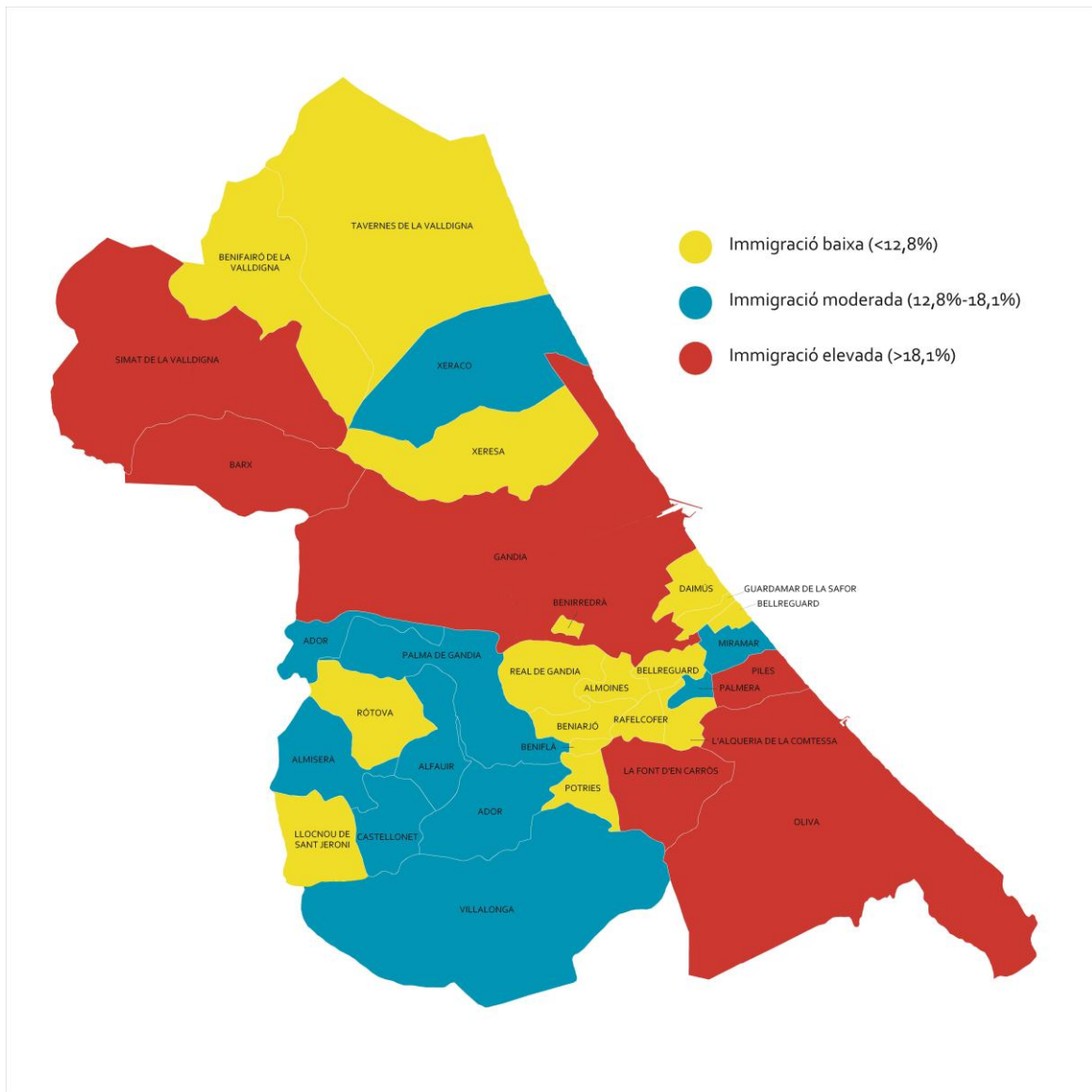
Però si es limita l'anàlisi als estrangeres procedents de fora de l'àmbit territorial de la Unió Europea dels 25, el municipi amb major pes d'aquest tipus d'immigració és Gandia (20,7%) seguit, amb certa distància, per Oliva (16,3%) i Simat de la Valldigna (14,1%). Altres municipis, com Guardamar de la Safor (2,8%), Alfauir (3,1%) i Almiserà (3,3%) tenen percentatges molt baixos d'immigració econòmica.

Als següents mapes s'observa gràficament la distribució dels municipis en funció del nivell d'immigració general i d'immigració econòmica que posseeixen.⁸⁷

⁸⁶ En aquesta, i en les dues tipologies municipals següents, es pren com a valor de referència la mitjana del pes relatiu de la immigració a cadascun dels pobles de la comarca. Per baix d'aquest valor es considera que la immigració és baixa i els municipis que queden per sobre d'eixe valor tornen a dividir-se en dos grups seguint el mateix criteri (el pes relatiu mitjà de la immigració en eixe conjunt de municipis). Es conformen així tres estrats, un per a les poblacions amb immigració baixa, un altre per a les que tenen nivells d'immigració moderada i un altre per als que tenen les majors taxes de població immigrant.

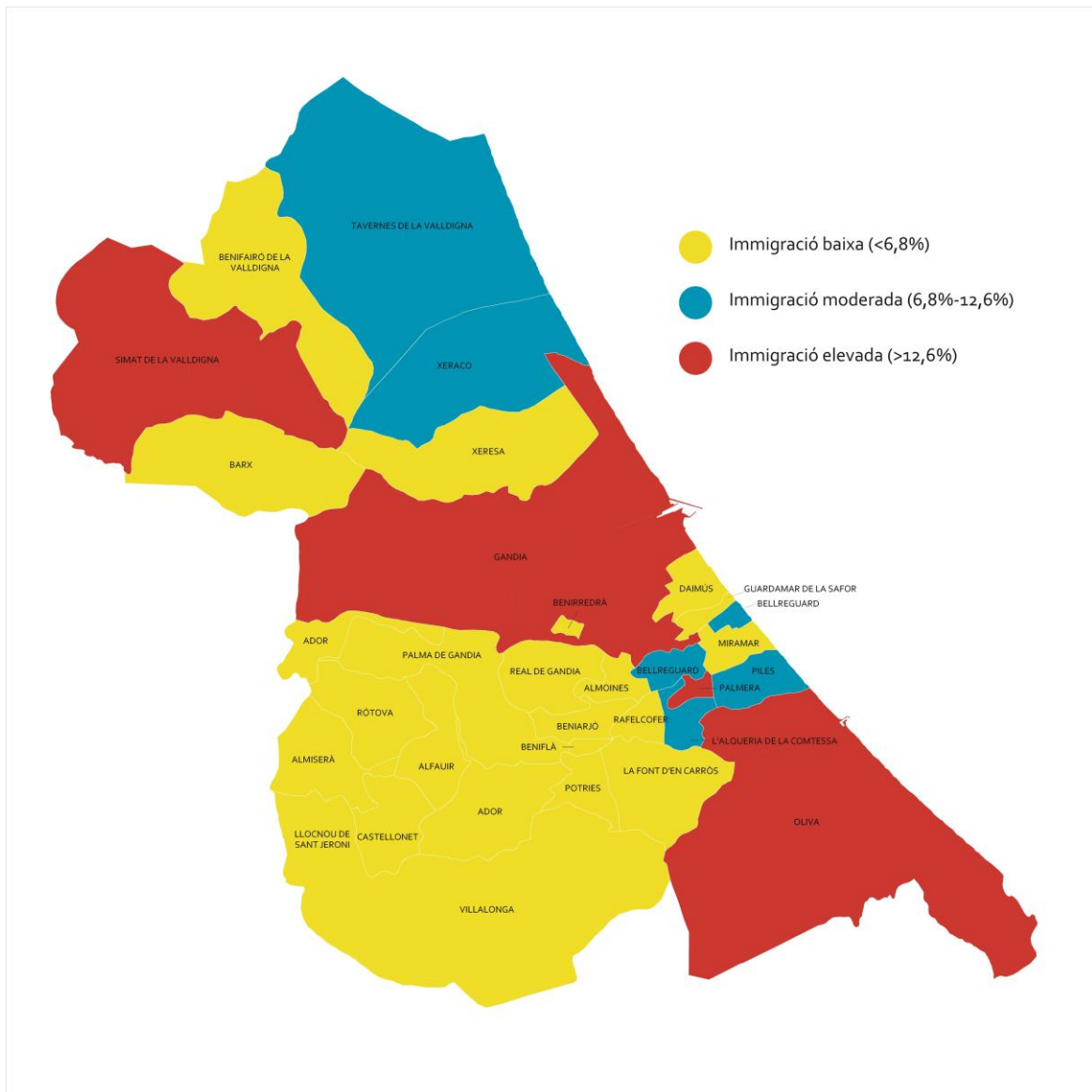
⁸⁷ Tot i que per a l'objecte d'aquesta investigació no resulta tan rellevant, també es podrien classificar els municipis en funció del pes que la població comunitària de la Unió Europea dels 25 té en ells (veure mapa A de l'annex IV) o en funció de la relació entre el pes d'aquesta població i el del conjunt de la resta de població estrangera (mapa B, annex IV), determinant quins municipis són territoris de recepció preferent de població comunitària, quins de població extracomunitària (amb Romania i Bulgària) i quins tenen un caràcter mixt.

MAPA 1. Distribució dels municipis en funció del pes de la població estrangera sobre el total de la població de la Safor. 1 de gener de 2011.

Font: INE. Elaboració pròpia.

MAPA 2. Distribució dels municipis de la Safor en funció del pes de la població estrangera extracomunitària i de Romania i Bulgària sobre el total de la població. 1 de gener de 2011.

Font INE. Elaboració pròpia.

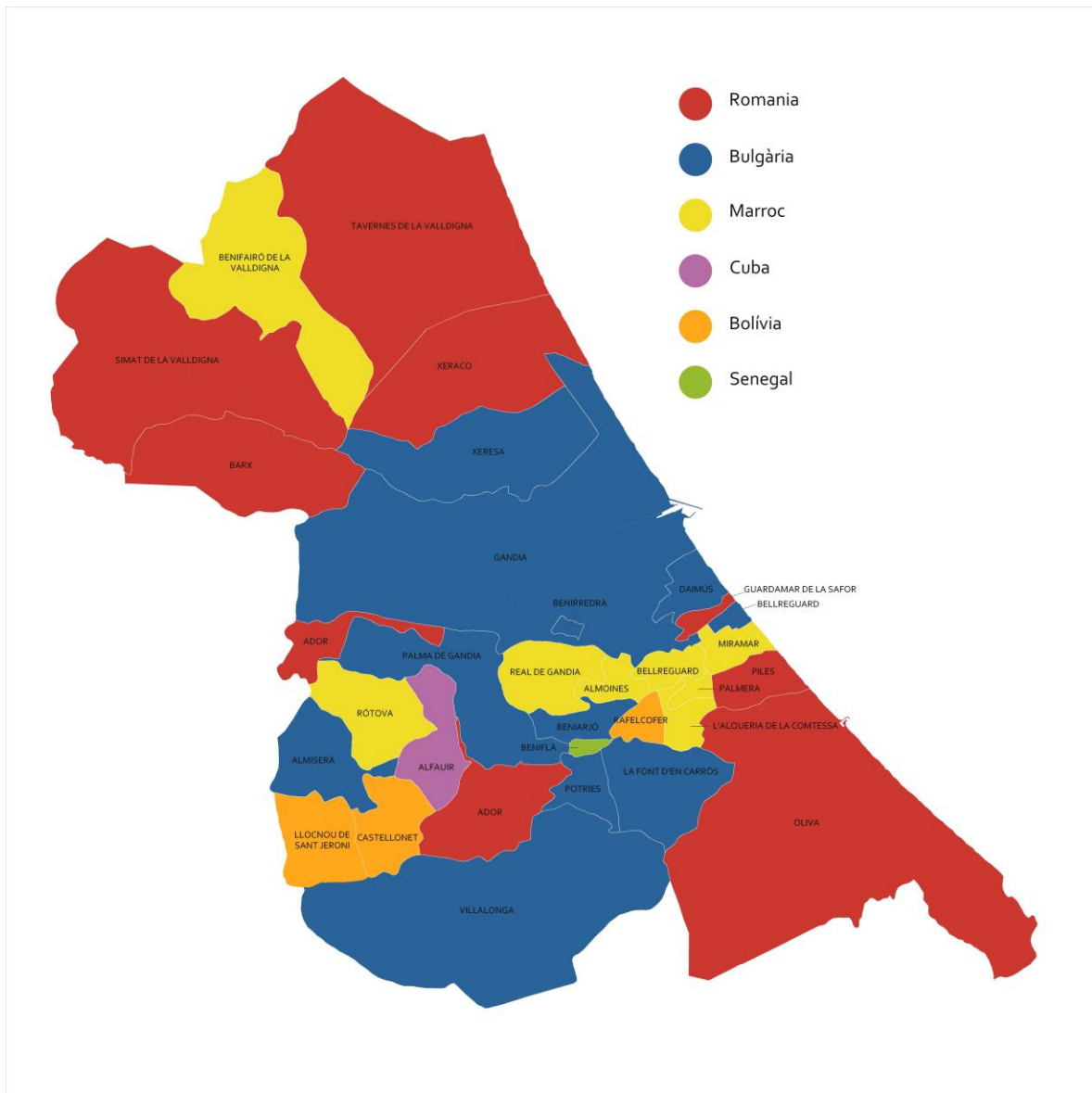
Predominen a la Safor, per aquest ordre, els nacionals de Romania (que són el 17,2% dels estrangers), Bulgària (15,6%), Regne Unit (9,1%), Marroc (8,1%) i Bolívia (6,7%). Els anglesos són majoritaris en tretze dels trenta-un municipis, el que dona una idea de la importància que aquesta immigració té també a la comarca. Però, si es focalitza l'atenció en la població objecte d'aquest estudi, la immigració que s'ha qualificat com a

econòmica, s'hi observa com els búlgars són la nacionalitat predominant en deu municipis (incloent la capital, Gandia) i els romanesos ho són en altres vuit (entre els quals es troba Oliva) a l'igual que els marroquins, que també són la nacionalitat majoritària en vuit municipis. Els bolivians són majoria en tres localitats i els cubans i senegalesos ho són, respectivament en una. Aquesta realitat queda visualment reflectida al mapa 3. Però la incidència del primer grup nacional no té sempre la mateixa intensitat. A Simat de la Vallidigna, els romanesos són la nacionalitat majoritària i representen el 92,1% de tots els estrangers del municipi, el que implica que la immigració econòmica que es rep procedeix, pràcticament en la seua totalitat, de Romania. En l'altre extrem, es veu com els marroquins són majoria a Ròtova, però sols representen el 16,7% del total d'estrangers al municipi⁸⁸.

Donades les circumstàncies canviants en el context de crisi actual, resulta d'interès focalitzar la mirada en aquells grups d'immigrants extracomunitaris (amb Romania i Bulgària) que, estant ben presents en la comarca, han experimentat importants canvis en la seua composició als darrers anys. Si es pren com a referència el període que va de 2008 (darrer any de creixement poblacional estranger i punt en el que sol situar-se l'inici de la crisi econòmica actual) fins a l'actualitat, es poden observar fenòmens significatius. Així, resulta especialment rellevant el fet que la població llatinoamericana censada a la comarca haja disminuït en aquest període un 26,1%, decreixement protagonitzat majoritàriament per bolivians (-35,3%), equatorians (-22,1%) i colombians (-19,4%). Per contra, el nombre de romanesos i búlgars no ha deixat de créixer en eixos anys (el 6,7% i el 13,3% respectivament), encara que la població búlgara gairebé no ha crescut ja entre els anys 2010 i 2011. També destaca el creixement d'un 10,4% de la població marroquina, tot i que aquest es concentra, bàsicament, en el pas de 2008 a 2009, moment en el que el creixement s'estanca, romanent així fins a l'actualitat.

⁸⁸ A la taula C de l'annex III es recullen les dades relatives al pes de la nacionalitat majoritària sobre el conjunt de la població estrangera per a cadascun dels municipis que integren la comarca.

MAPA 3. Nacionalitats estrangeres (de fora de l'àmbit de la Unió Europea dels 25) més representades als municipis de la Safor. 1 de gener de 2011.

Font: INE. Elaboració pròpia.

Pel que fa a la variable sexe, el 55,3% dels estrangers empadronats a la comarca són homes, donant-se per tant una certa masculinització de la migració. De nou, aquest fet varia en funció de les nacionalitats i, tot i que la major part dels grups tenen més presència masculina, en alguns predominen les dones, destacant l'alt percentatge d'aquestes en col·lectius llatinoamericans, com ara el brasiler (69,4%), el veneçolà (61,3%) o el dominicà (60,9%). També és molt intensa la feminització dels nacionals procedents

de Rússia, entre els que el 69,4% són dones. Dels grups més masculinitzats, destaquen el pakistanès, el senegalès i l'algerià, amb un 80,8%, un 78,6% i un 72,4% d'homes respectivament⁸⁹.

3.3. LA POBLACIÓ ESTRANGERA A GANDIA

3.3.1. Característiques demogràfiques

Atenent al pes de la població estrangera en general, Gandia és un municipi d'immigració elevada, el segon, després d'Oliva, amb major pes d'aquesta població (24,1% del total). Gairebé un de cada quatre veïns de la ciutat no té nacionalitat espanyola. Si es considera sols a la població extracomunitària i a la de Romania i Bulgària, Gandia se situa com el municipi amb major pes relatiu (19,6%) d'aquest tipus de població en la comarca. També com la quarta capital de comarca del País Valencià amb major pes d'aquest col·lectiu, per darrere d'Ademús, Enguera i Castelló de la Plana.

El pes de la població procedent de la Unió Europea dels 25 sobre el total (4,6%) situa a Gandia com a un municipi d'immigració comunitària baixa. La immigració laboral o econòmica és clarament predominant sobre la resta.

La transformació demogràfica que la immigració ha produït a Gandia ha estat especialment intensa. En tan sols 8 anys la ciutat va passar de tindre empadronats 1.417 estrangers (any 2000) a tindre'n 20.840 (any 2008), és a dir, a multiplicar per 15 el seu nombre. Així, mentre que a l'any 2000 sols el 2,4% de la població de la ciutat era estrangera, a l'any 2008 aquesta xifra havia crescut fins al 26,1%. Es tracta d'un creixement més intens que el que s'ha donat en altres àmbits territorials com ara el conjunt de la Safor, el País Valencià o l'Estat espanyol⁹⁰. Un creixement que s'ha efectuat en una situació d'estancament de la població autòctona que, en el mateix període en el

⁸⁹ A l'annex III, taula B, es recullen les dades relatives al percentatge d'homes i dones segons nacionalitats a la comarca.

⁹⁰ L'augment de la població estrangera entre els anys 2000 i 2008 ha estat del 1.470,7% a Gandia, del 1.282,3% al conjunt de la Safor, del 542,4% al País Valencià i del 570,3% a l'Estat espanyol.

que els estrangers incorporaven 19.423 efectius a la ciutat, s'ha incrementat sols en 1.412 persones⁹¹.

En aquest període comprés entre els anys 2000 i 2008, el creixement de la població estrangera ha estat continuat, sent l'any 2005 aquell en el que es va incrementar amb més intensitat, duplicant la seua xifra amb respecte a l'any anterior. El 2009 és el primer any en el que es detecta una lleugera disminució de la població estrangera, tendència que es confirma en els anys successius i, particularment, en el pas entre l'any 2010 i el 2011, moment en el que es perden prop de 1.000 efectius. El descens experimentat des de l'any 2009 situa el percentatge d'estrangers en un 24,1% a l'any 2011. Malgrat ser aquest encara un elevat percentatge, sembla que s'han aturat les noves arribades i que algunes persones han retornat als seus països d'origen⁹², han marxat a altres països diferents dels d'origen o han canviat de territori dins de l'Estat.

L'aparent descens de població, reflectit a les xifres del padró, s'ha donat tant en els immigrants de la Unió Europea dels 25 com en la resta. Però ha estat marcadament intens en el cas de la població provinent del continent americà que ha perdut el 26,4% dels seus efectius en el període que va de 2008 a 2011, destacant el descens de població boliviana (-35,2%), equatoriana (-22,5%), colombiana (-21,9%), argentina (-21,5%) i uruguaiana (-19,6%), poblacions totes elles que, malgrat aquestes disminucions, es troben entre les deu nacionalitats extracomunitàries majoritàries a la ciutat. També els pakistanesos han vist descendir significativament la seua població (-12,5%).

Entre els pocs col·lectius amb presència important a la ciutat que incrementen la seua població en aquest període que va de 2008 a 2011 estan els romanesos (+13,7%) i els

⁹¹ El creixement poblacional, especialment quan aquest es motiva per la incorporació de població jove, és un factor que contribueix al desenvolupament econòmic i social de les ciutats. En el cas de Gandia, l'arribada de població immigrant ha possibilitat que el municipi haja pogut assolir l'estatut de Gran Ciutat al mes de juny de 2010, després de sobrepassar els 75.000 habitants que s'exigeixen per a gaudir d'aquesta condició.

⁹² És difícil conèixer la magnitud real dels retorns doncs, com explica Arango (2012: 34) aquests constitueixen un àrea de "penombra estadística": els processos que no es donen en el marc dels programes oficials de retorn gairebé no deixen rastre i és freqüent que transcórrega un llarg temps entre la partida i la cancel·lació de la inscripció padronal. A més, com ja s'ha referit, alguns dels efectius que "desapareixen" del padró ho han pogut fer com a conseqüència de l'adquisició de la nacionalitat (especialment en aquelles nacionalitats en les que es donen, en major mesura, les condicions per a l'accés a aquest estatut).

marroquins (+6,8%). Els búlgars, que són la nacionalitat més present a la ciutat, experimenten també un tímid ascens del 2,3%.

Altres col·lectius, més minoritaris, també varien significativament la seua població, com és el cas dels xinesos (que creixen un 21,5%) o els nigerians (que ho fan un 90%)⁹³ i dels veneçolans i els paraguaians que perden, respectivament, un 34,9 i un 34,2% dels efectius que tenien a l'any 2008.

TAULA 3. Evolució de la població total, la població estrangera i la població estrangera extracomunitària (amb Romania i Bulgària). Gandia. 2005 – 2011.

	Població total	Població estrangera	% sobre la població total	Població extracomunitària i de Romania i Bulgària	% sobre la població total
2005	71.429	12.884	18,04	10.752	15,05
2006	74.827	14.982	20,02	12.305	16,44
2007	77.421	18.166	23,46	14.977	19,34
2008	79.958	20.840	26,06	16.928	21,17
2009	80.020	20.595	25,74	16.523	20,65
2010	79.430	19.924	25,08	16.130	20,31
2011	78.704	18.984	24,12	15.395	19,56

Font: INE. Elaboració pròpia.

Al 2011, per continents de procedència de la població estrangera, destaca l'elevada presència a la ciutat d'estrangers europeus (56,8%), als que segueixen els provinents del continent americà (26,6%), d'Àfrica (12,6%) i d'Àsia (4%). Per nacionalitats, destaca el fet que a Gandia hi residisquen actualment nacionals de 101 països diferents, entre els quals els més representats són, per aquest ordre, Bulgària (21,28% dels estrangers), Romania (12,71%), Marroc (8,07%) i Bolívia (7,82%).

⁹³ En aquest cas, però, en tractar-se d'un col·lectiu molt minoritari, el creixement pot no ser indicatiu de cap tendència rellevant i podria estar fins i tot provocat per causes atzaroses. El col·lectiu de nigerians empadronats ha passat d'estar conformat per 20 persones a l'any 2008 a estar-ho per 38 a l'any 2011.

TAULA 4. Nombre i percentatge de persones empadronades per cadascuna de les 20 nacionalitats predominants. Gandia. 1 de gener de 2011⁹⁴.

	Població total	% sobre la població estrangera
Bulgària	4.048	21,32
Romania	2.284	12,03
Marroc	1.547	8,15
Bolívia	1.544	8,13
Equador	1.009	5,32
Lituània	915	4,82
Itàlia	745	3,92
Colòmbia	692	3,65
Uruguai	540	2,84
Argentina	478	2,52
França	476	2,51
Pakistan	433	2,28
Algèria	381	2,01
Polònia	353	1,86
Ucraïna	348	1,83
Senegal	330	1,74
Regne Unit	311	1,64
Xina	271	1,43
Letònia	186	0,98
Brasil	172	0,91

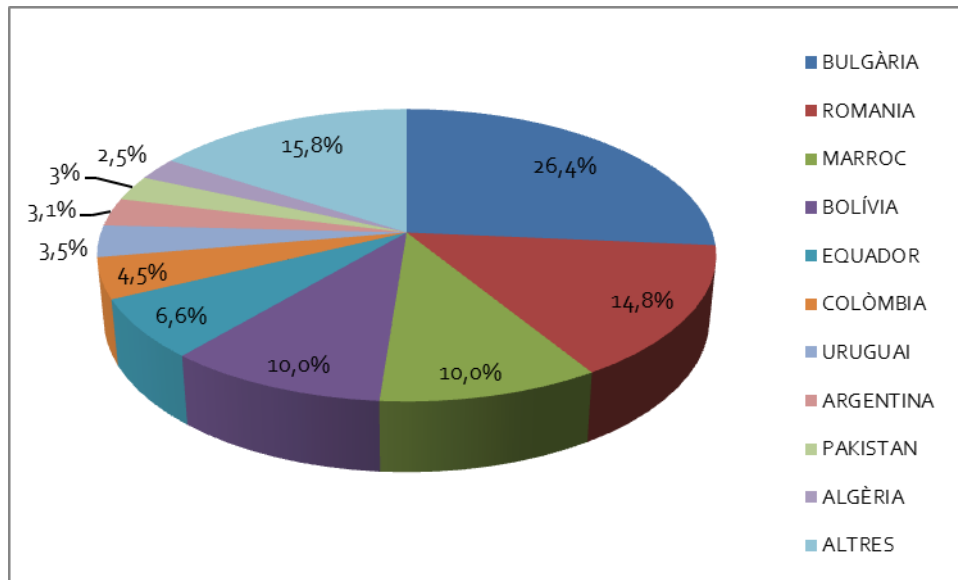
Font: INE i Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor.

Elaboració pròpia.

Si es limita l'anàlisi a la immigració procedent de fora de l'àmbit de la Unió Europea dels 25, s'aprecia el pes de cadascuna de les nacionalitats sobre el conjunt en el gràfic següent:

⁹⁴ Donat que l'INE ofereix les dades desagregades sols per a les principals nacionalitats, aquestes dades s'han complementat amb les recollides en un recent informe de l'Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor (2012), que incorpora un major nivell de desagregació, amb la mateixa data de referència que està fent-se servir per a la resta dels anàlisis actuals, l'1 de gener de 2011.

GRÀFIC 1. Pes de les principals nacionalitats extracomunitàries (amb Romania i Bulgària) respecte del conjunt d'aquesta població. Gandia. 1 de gener de 2011.

Font: INE. Elaboració pròpia.

Pel que fa a la variable sexe, el 55,5% dels estrangers de la ciutat són homes, veient-se de nou una predominança d'aquest sexe front el femení. Conforme ja s'ha vist per al cas de la comarca en general, els patrons canvien segons nacionalitats. De fet, a Gandia no són pocs els col·lectius entre els que les dones són majoria. Entre ells, destaca el de la població nigeriana (molt reduïda en nombre) en la que el 73,7% dels membres són dones. Les brasileres suposen el 69,2% de tots els estrangers del seu país i les russes el 65,2%. Pràcticament tots els grups poblacionals procedents de Sud-Amèrica es troben lleugerament feminitzats, amb l'excepció d'Equador (45,7% de dones). A l'altra banda, es troben els grups on els homes són clarament majoritaris, entre els que destaquen els pakistanesos (un 80,8%), els senegalesos (78,5%), els algerians (72,2%) i els marroquins (61,3%).

TAULA 5. Percentatge de dones i homes per col·lectius. Principals nacionalitats.

Gandia. 1 de gener de 2011.

	Dones (%)	Homes (%)
Nigèria	73,7	26,3
Brasil	69,2	30,8
Rússia	65,2	34,8
Paraguai	58,7	41,3
Argentina	57,3	42,7
Veneçuela	56,3	43,7
Uruguai	54,6	45,4
Perú	54,3	45,7
Bolívia	53,3	46,7
Colòmbia	53,2	46,8
Cuba	52,4	47,6
Xile	52,0	48,0
França	50,0	50,0
Regne Unit	48,9	51,1
Ucraïna	48,3	51,7
Xina	47,6	52,4
Alemanya	46,5	53,5
Equador	45,7	54,3
Itàlia	44,0	56,0
Polònia	43,9	56,1
Bulgària	42,8	57,2
Romania	42,1	57,9
Marroc	38,7	61,3
Portugal	37,1	62,9
Algèria	27,8	72,2
Senegal	21,5	78,5
Pakistan	19,2	80,8

Font: INE. Elaboració pròpia.

En relació a l'edat, destaca el fet que el grup que més efectius concentra és el que es compren entre els 30 i els 34 anys⁹⁵, així com que el 81,2% del total d'estrangers tinguen edats compreses entre els 16 i els 64 anys, el que implica que, en la seua immensa majoria, es troben en edat de treballar. El percentatge d'aquesta població és

⁹⁵ Font: Oficina d'Estadística de l'Ajuntament de Gandia. 10 de gener de 2011.

sensiblement inferior en el cas dels espanyols, un 64,9% dels quals es troba en aquesta franja d'edat.

Pel que fa a la distribució dels immigrants en la ciutat, el percentatge de població estrangera varia considerablement en funció del districte. Els districtes de Grau-Universitat i d'Hospital i Parc de Sant Pere són els que concentren majors percentatges de població estrangera, amb un 28,6 i un 27,3% respectivament. A l'altre extrem es situen els districtes de Beniopa i Marxuquera (11,9%) i Centre Històric (12,5%).

Si es pren com a referència sols a la població extracomunitària i de Romania i Bulgària, els districtes amb major concentració d'aquest tipus de població són Hospital i Parc de Sant Pere (24,4%), el Raval (22,4%) i Corea i Plaça El·líptica (21,5%), sent els de menor pes, de nou, Beniopa i Marxuquera (7,1%) i Centre Històric (10%), tal com es detalla a la taula 6. Al mapa 4 es pot apreciar la distribució dels diferents districtes a la ciutat i la seua classificació en funció del pes relatiu que en ells té la població extracomunitària i de Romania i Bulgària, visualitzant-se les zones de la ciutat on es concentren majoritàriament aquests immigrants. Malgrat que en algunes d'aquestes zones abunda l'habitatge precari (especialment en alguns carrers del Raval i de Corea i Plaça El·líptica) no es donen amb contundència les circumstàncies que habitualment s'associen a la segregació. Els elements que Torres i Moncusí (2012: 4) han establert com a característics de la segregació (existència d'un entorn urbà degradat que estigmatitza als seus habitants i els relega en diversos aspectes de la vida social) no es manifesten en aquestes zones. Tanmateix aquesta sobrerrepresentació sembla assenyalar una pauta de concentració relacionada amb la precarietat socioeconòmica que, de no ser controlada, podrà anar incrementant-se i acabar configurant espais de clara segregació urbana.

TAULA 6. Percentatges d'estrangers i d'estrangers extracomunitaris (amb Romania i Bulgària) als diferents districtes. Gandia. 1 de gener de 2011.

DISTRICTES	% Estrangers	% Estrangers extracomunitaris (amb Romania i Bulgària)
Grau Universitat	28,6	17,8
Hospital i Parc Sant Pere	27,32	24,4
Raval	25,72	22,4
Corea i Plaça El·líptica	24,41	21,5
Benipeixcar	19,94	17,2
Centre Històric	12,45	9,95
Beniopa i Marxuquera	11,88	7,12

Font: INE. Elaboració pròpia.

Pel que fa als col·lectius predominants als diferents districtes, tots ells tenen com a principal nacionalitat la búlgara, a excepció del Raval, on predomina la població marroquina, Hospital i Parc de Sant Pere, on són majoria els romanesos, i Beniopa i Marxuquera, on sobreixen els estrangers del Regne Unit. En aquestos tres districtes, la segona nacionalitat amb més presència és la búlgara.

3.3.2. Característiques socioeconòmiques

És escassa la informació disponible al voltant de les característiques actuals de la població immigrant resident a Gandia pel que fa a la seua situació ocupacional, econòmica i administrativa o a les seues condicions de vida. Però L'Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor (pertanyent a l'Ajuntament de Gandia) ha publicat recentment un conjunt d'informes que, a partir d'una enquesta desenvolupada amb una mostra de veïns immigrants residents a la ciutat i amb un altra mostra de veïns autòctons, ofereixen algunes claus d'interès per a conèixer millor les característiques socials dels veïns immigrants a la ciutat. Malgrat que l'enquesta es va realitzar entre els mesos de setembre i octubre de 2009 i la realitat ha pogut canviar substancialment en algunes de

les variables considerades, és a partir de les dades d'aquests informes que es poden conèixer alguns trets de la població immigrant a la ciutat que fins ara es desconeixien⁹⁶.

En relació al propi procés migratori i el perfil dels immigrants (Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor, 2010), les dades indiquen que la major part d'ells (el 53%) van migrar sols i que els motius pels quals van triar Gandia són, en aquest ordre, la necessitat de reunir-se amb els seus familiars, les ofertes de treball que podien trobar i el fet de tindre amics o coneguts que residien a la ciutat.

Una part considerable dels immigrants (el 40%) tenen familiars dependents en els seus països d'origen, una realitat que afecta amb més intensitat a la població africana subsahariana, donat que el 73% dels seus membres es troben en eixa situació.

A l'any de realització de l'enquesta (2009), el 35% dels enquestats acumulava ja més de sis anys de residència a la ciutat i un 29% duïen entre 4 i 6 anys vivint en ella. Pot afirmar-se, per tant, que es tracta d'una població assentada, sobre tot si es té en compte que el 46% dels seus integrants manifesten desitjar instal·lar-se de manera definitiva a la ciutat.

Pel que fa a la situació administrativa, la major part dels enquestats (el 34%) van declarar tindre permís de residència permanent, un altre 26% disposava d'un permís de residència temporal, el 19% afirmava tindre un permís de residència comunitari i un 1% targeta d'estudiant. Indocumentada es trobaria el 9% de la població immigrada i sols al voltant d'un 7% tindria la nacionalitat espanyola⁹⁷.

En relació a les llars de la població estrangera (Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor, 2011a), destaca el fet que el 49% residisquen en habitatges de la seua propietat, un percentatge més alt que el d'aquells que viuen en habitatges llogats (40%). Però aquestes dades varien significativament en funció del districte, especialment en el cas del Centre Històric, la zona més cèntrica de la ciutat, on

⁹⁶ La població a la que fan referència aquestos informes no són tots els estrangers sinó sols aquells procedents d'Àfrica, Llatinoamèrica, Europa de l'Est i Àsia.

⁹⁷ El 5% restant es trobaven en altres situacions (nacionals d'altres països de la Unió, sol·licitants d'asil, situació en tràmit...).

es concentra l'activitat comercial, els serveis i els recursos públics i on el 92% dels immigrants viuen en pisos llogats i sols el 8% són propietaris.

Pel que fa als ingressos econòmics i les condicions de vida dels immigrants és revelador que el 41% declare percebre una quantia d'ingressos mensuals iguals o menors a 300 euros (quan entre la població autòctona sols un 10% declara trobar-se en aquesta situació). A més, i front a la idea moltes vegades estesa en la societat segons la qual els immigrants enviarien gairebé tot el que guanyen als seus països i no gastarien pràcticament res en el país que els acull, els immigrants enquestats afirmen que sols envien en concepte de remeses el 4% d'allò que guanyen. Fins i tot un 72% afirma que no envia diners al seu país d'origen⁹⁸.

Les condicions de vida dels immigrants semblen especialment difícils i, en qualsevol cas, són pitjors que les dels autòctons en totes les variables mesurades en el referit estudi. Destaca el fet que el 72% dels immigrants declaren haver tingut problemes per arribar a final de mes (front el 36% dels autòctons). Les desiguals condicions de vida d'ambdues poblacions s'expliquen, en bona part, per la situació de desigualtat estructural que afecta als immigrants econòmics en general i que abans s'analitzava en el marc teòric.

Per últim, a l'esfera del treball (Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor, 2011b) cal ressaltar que el 48% de la població immigrada (front a l'11% de l'autòctona) va afirmar trobar-se desocupada en el moment de realització de l'enquesta. La major part dels immigrants desocupats treballaven anteriorment al sector de la construcció (el 23% d'ells) i a l'àmbit del turisme i l'hostaleria (19%). El 66% d'aquests desocupats, declaren no rebre cap tipus de prestació econòmica, amb les conseqüències que aquesta situació de precarietat pot tindre en les condicions i expectatives de vida d'aquest col·lectiu.

Malgrat que aquestes dades ofereixen unes coordenades bàsiques per conèixer les característiques de la població immigrant a la ciutat, hauria estat especialment

⁹⁸ Aquesta realitat es dona també en altres territoris. Així, per exemple, una enquesta elaborada recentment a la Comunitat de Madrid conclou que el 57,3% dels estrangers que hi resideixen en eixa Comunitat no envien remeses als seus països (Comunidad de Madrid, 2012).

interessant per a aquesta investigació haver pogut contar amb les dades desagregades per col·lectius nacionals i disposar d'informació sobre altres variables, especialment sobre aquelles que més endavant s'apuntaran com a condicionants de les possibilitats de participació dels immigrants.

Mitjançant aquest acostament a la realitat sociodemogràfica de la immigració a la comarca de la Safor i a la ciutat de Gandia es pot calibrar l'impacte que l'arribada dels immigrants ha tingut en aquests territoris que, malgrat veure reduïda lleugerament la quantitat d'estrangers en els darrers anys, s'han convertit en espais altament multiculturals. S'ha pogut veure com la població de la ciutat de Gandia és, per definició, multinacional, amb persones procedents de gairebé tots els racons del planeta, i amb un predomini substancial de la població procedent de l'Europa de l'Est, especialment de Romania i Bulgària, però també d'altres països com el Marroc i Bolívia. Es tracta d'una immigració predominantment masculina tot i que, en alguns grups importants, les dones són majoritàries. Una població que es distribueix de manera desigual pels diferents districtes de la ciutat, donant-se una major concentració en aquells en els que el preu de l'habitatge és més accessible i amb una escassa presència dels immigrants en el centre de la ciutat.

El principal motiu que ha fet que els estrangers s'acosten a Gandia ha estat la necessitat de reunir-se amb els seus familiars (factor que se situa per davant de la possibilitat de trobar feina)⁹⁹. Una part important dels estrangers residents a la ciutat ja estan vivint en ella des de fa uns quants anys i són també molts els que manifesten el seu desig d'instal·lar-s'hi definitivament. Aquesta realitat deixa clar que, malgrat els descensos experimentats als darrers anys, la població estrangera és part integrant de la ciutat i ho seguirà sent durant els pròxims anys. Si bé les possibilitats de treball s'han reduït als darrers anys i ja no configuren un factor d'atracció de la mà d'obra estrangera, les arrels que els immigrants han anat fent en la ciutat, la continuïtat dels projectes de

⁹⁹ Si bé en un primer moment, els immigrants acudeixen als països de recepció amb la intenció de millorar les seues condicions de vida, generalment mitjançant el treball, amb els anys van prenent importància els vincles familiars com a principal motor de l'arribada d'immigrants. Ha estat així en la major part dels països que ja tenen una dilatada trajectòria com a rebedors d'immigrants. A França i els Estats Units d'Amèrica, per exemple, els vincles familiars són ara els causants del 60% i el 70% dels nous ingressos d'immigrants. (PNUD, 2009: 42).

reagrupament familiar ja enllestits i la posada en marxa d'altres nous són alguns dels factors que expliquen per què, malgrat la crisi, una bona part de la immigració no retorna als seus països.

Les dades referides sobre les condicions de vida de la població estrangera encenen importants alertes, sobre tot atenent a l'alt índex de desocupació (que multiplica per quatre el de la població autòctona), als baixos salaris de bona part dels estrangers i a les dificultats de cobertura de les seues necessitats bàsiques. Una realitat que implica un repte important per a les polítiques socials com a correctores de les desigualtats i promotores de la integració.

CAPÍTOL 4

■ LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES D'INTEGRACIÓ A GANDIA: UN ANÀLISI DEL PERÍODE 2005-2011 ■

El fet que Gandia haja esdevingut terra de recepció d'importants quotes de població estrangera ha motivat l'articulació de tota una sèrie de polítiques adreçades a fer possible la integració. Es dedica aquest capítol a la descripció i anàlisi d'eixes polítiques.

En un primer apartat es plantejaran algunes consideracions al voltant de mesures estatals i autonòmiques que tenen una especial incidència al pla de les polítiques locals, per a exposar després les línies generals dels Plans d'Integració de Gandia i de la comarca de la Safor. Seguidament, es realitzarà un anàlisi descriptiu de les polítiques més significatives dutes a terme al municipi de Gandia, plantejant-se també les principals fortaleeses, febleses, oportunitats i amenaces que relaten els entrevistats en relació amb cadascun dels programes i serveis treballats. Seguint aquest mateix plantejament, s'incorporarà també una breu referència a les polítiques desenvolupades a Oliva.

Una vegada descrites les polítiques públiques d'integració es passarà a analitzar les motivacions i raons que subjauen a aquestes polítiques en Gandia i les valoracions que sobre elles i els processos d'integració fan els diferents agents implicats. A partir dels discursos dels governants que dissenyen les polítiques i dels tècnics encarregats d'implementar-les, es contrastaran les opinions, valoracions, crítiques i consensos al

voltant de les diverses actuacions mampreses en el camp de la gestió de la diversitat, la convivència i la integració a la ciutat i es tractaran de dilucidar els èxits i les errades que han acompanyat a les diferents fases que han experimentat aquestes polítiques en el període comprés entre el moment de creació del Departament de Cooperació i Integració, a l'any 2005, i les eleccions locals de maig de 2011¹⁰⁰.

4.1. DESCRIPCIÓ DE LES POLÍTIQUES D'INTEGRACIÓ DESENVOLUPADES EN EL PERÍODE 2005-2011

4.1.1. Polítiques estatals i autonòmiques amb efectes al pla local: la figura de l'arrelament social, les Agències AMICS i les Escoles d'Acollida

Com ja s'ha referit anteriorment, no es pot obviar la importància que, a l'àmbit local, tenen algunes de les mesures polítiques posades en marxa des d'instàncies superiors (estatals o autonòmiques) que condicionen les possibilitats d'integració i afecten directament al disseny i desenvolupament de les polítiques locals. Per aquest motiu, i abans de procedir a analitzar el marc propi de les polítiques d'integració a la comarca de la Safor i a la ciutat de Gandia, es descriuen a continuació tres mesures (una de caràcter estatal i dos de caràcter autonòmic) que afecten significativament a les polítiques d'integració locals.

Des de l'àmbit estatal, on recauen les competències relatives al que ja s'ha definit com a polítiques de control, s'estableixen els requisits a complir per tal de regularitzar la situació administrativa d'aquelles persones que es troben indocumentades. Atenent al fet que la integració ve condicionada, especialment, per la disposició o no d'un permís de residència i treball, els mecanismes de regularització de la situació administrativa esdevenen elements d'especial rellevància en qualsevol política d'integració. Així, és

¹⁰⁰ Cal recordar que el treball de camp sobre el que s'ha basat aquesta part de la investigació es va desenvolupar, majoritàriament, entre els mesos d'abril i agost de 2010. Quan el text es refereix al present o al moment actual, sense especificar res més, s'està referint al moment en el que es van dur a terme les entrevistes amb els responsables de les regidories i serveis corresponents. S'ha de tindre present que el moment en el que es desenvolupa la investigació és previ al canvi de govern que es produeix al mes de juny de 2011. Tot i que, al llarg del treball, s'aniran comentant els principals canvis esdevinguts en les polítiques locals en eixa nova fase de govern, les polítiques que s'analitzen són les que estaven en marxa en el període anterior.

comú que serveis municipals oferisquen informació i faciliten la gestió de la regularització de les persones que, residint al municipi, no tenen un permís de residència en vigor.

S'ha referit abans com la legislació d'estrangeria atorga als municipis un paper rellevant en algunes qüestions especialment importants per a la integració. El Reglament de la LO 4/2000 va incrementar el paper dels municipis en la gestió dels permisos de treball i residència mitjançant l'establiment de la figura de l'arrelament social, principal mecanisme de regularització dels estrangers extracomunitaris que es troben en situació administrativa irregular¹⁰¹. Mitjançant aquesta figura, regulada actualment a l'article 124.2 del Reglament de la LO 4/2000, després de la seua modificació per la LO 2/2009, les persones que demostrem que han estat un mínim de tres anys continuats residint al territori de l'Estat, manquen d'antecedents penals a Espanya i al país d'origen (o en aquell o aquells en els que hagen residit els darrers cinc anys), disposen d'un contracte de treball signat per a un període no inferior a un any¹⁰² i, o bé tinguen algun familiar amb permís de residència (cònjuge, parella de fet, ascendents o descendents en primer grau i línia directa), o bé disposen d'un informe d'arrelament que acredite la seua integració social, poden obtindre una autorització de residència temporal. En aquells casos en els que l'immigrant no té familiars directes que hi resideixen legalment, s'ha de gestionar eixe informe d'integració social des de la Comunitat Autònoma en la que l'estranger tinga el seu domicili habitual¹⁰³. L'informe, que és facultatiu però no vinculant, ha de recollir informació relativa al temps de permanència en el domicili habitual, els mitjans econòmics amb els que conta l'interessat, els vincles amb familiars residents a l'Estat i els

¹⁰¹ Altra via de regularització per arrelament que va ser contemplada en l'esmentat Reglament, l'arrelament laboral, dirigit a les persones que hagen residit un mínim de dos anys continuats al territori de l'Estat, manquen d'antecedents penals en el país d'origen i en aquell o aquells en els que hagen residit durant els darrers cinc anys i puguen demostrar l'existència de relacions laborals de durada no inferior a un any (sis mesos en el Reglament vigent en l'actualitat), ha estat una via pràcticament inservible, donades les dificultats dels interessats per demostrar l'activitat laboral exercida en situació administrativa irregular. La tercera via d'obtenció d'un permís de residència per arrelament és aquella que permet obtindre-lo quan es descendeix de pare o mare originàriament espanyols.

¹⁰² Que pot ésser substituït per l'acreditació de suficients mitjans econòmics o d'ingressos derivats d'activitat per compte propi, sempre que així es recomane en l'informe d'integració social, conforme estableix l'actualització de la normativa reguladora de l'arrelament social continguda al Full Informatiu número 36, de la Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració del Ministeri de Treball i Immigració, de desembre de 2011.

¹⁰³ Tot i que, com ja ha estat dit, aquestes poden delegar l'emissió de l'informe al municipi de residència habitual de l'estranger. Aquesta és la pauta seguida habitualment al País Valencià, on són els municipis els que, majoritàriament, segueixen emetent eixos informes.

“esforços d'integració” a través del seguiment de programes d'inserció sociolaborals i culturals¹⁰⁴. Són els municipis els que solen gestionar aquests informes que, tot i no ser vinculants, són requisit indispensable per a obtenir un permís de residència per arrelament quan es manca de familiars directes amb permís de residència. Aquest informe és assumit, en la major part dels casos, pels treballadors socials municipals, que solen assessorar també als immigrants sobre aquelles gestions que poden fer per tal d'obtenir un informe d'integració social positiu. La figura de l'arrelament social ocupa, per tant, un lloc central en el treball quotidià dels treballadors socials municipals. Però també ha afectat, com es podrà veure més endavant, a les línies d'actuació d'algunes organitzacions no governamentals i associacions d'immigrants que treballen en aquest camp i que han hagut d'organitzar activitats formatives per a contribuir a l'acreditació positiva de la inserció social dels immigrants al municipi¹⁰⁵.

Pel que fa a l'àmbit autonòmic, les polítiques d'integració s'articulen al voltant de les Agències de Mediació per a la Integració i la Convivència Social (AMICS), materialitzades al Pla Valencià d'Immigració 2004-2007 i consolidades al Pla Director d'Immigració 2008-2011¹⁰⁶. La Llei 15/2008, d'integració de les persones immigrants a la Comunitat Valenciana, regula aquest instrument i defineix aquestes Agències com a “oficines de l'Administració Local d'informació, mediació, assessorament i orientació sobre els recursos de l'Administració i de les entitats en matèria d'integració de les persones immigrants”. El Reglament d'aquesta llei¹⁰⁷, a l'article 30, estipula que aquestes oficines es constituïran sempre mitjançant un conveni de col·laboració entre el municipi i la Conselleria competent en matèria d'integració social de les persones estrangeres i sempre i quan els municipis participants disposen d'un Pla d'Integració social de la població immigrant. En aquells municipis en els que existeix una Agència AMICS, no pot

¹⁰⁴ Els diferents requisits per a l'accés a un permís de residència temporal per la via de l'arrelament social es concreten més en l'esmentat Full Informatiu número 36 del Ministeri de Treball i Immigració.

¹⁰⁵ Per a una valoració crítica de la figura de l'arrelament social i les seues implicacions, veure Borelli i Delgado (2009).

¹⁰⁶ Laura Garcia (2009) ha descrit i analitzat amb detall l'origen, característiques i funcionament d'aquestes Agències.

¹⁰⁷ Decret 93/2009, de 10 de juliol, del Consell, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei 15/2008, de 5 de desembre, de la Generalitat, d'Integració de les Persones Immigrants a la Comunitat Valenciana, DOCV núm. 6056, de 14 de juliol de 2009.

entendre's la política d'integració municipal sense considerar el treball que es fa des d'aquest ens que, en molts casos, aglutina la major part de les actuacions que, en matèria d'integració d'immigrants, es fan als municipis. El Pla Director d'Immigració i Convivència 2008-2011 estableix, dins del Programa de Coordinació i Desenvolupament de les Agències AMICS, quatre mesures que denoten la importància de la política municipal en el funcionament d'aquestes Agències: unificar i concentrar els serveis d'informació de la població immigrant a l'àmbit local; afavorir la integració de les comunitats veïnals amb objecte de millorar la qualitat de vida als municipis; prestar serveis socials i de promoció i inserció sociolaboral a la població immigrant i oferir serveis de mediació de la diversitat cultural adreçats al conjunt de la població.

Existeixen dos tipus d'Agències, conforme es recull a l'article 26 del Reglament de la Llei 15/2008: les Agències municipals, "constituïdes en el si d'un municipi, i l'àmbit de les quals és, bàsicament, municipal" i les supramunicipals "constituïdes en el si d'entitats locals d'àmbit supramunicipal, havent d'establir en la seua constitució l'àmbit territorial d'actuació". Actualment, existeixen 101 Agències municipals (ubicades, generalment, als municipis amb major presència d'estrangers¹⁰⁸) i 9 agències supramunicipals gestionades des de Mancomunitats¹⁰⁹. A la comarca de la Safor, tenen Agència AMICS els municipis d'Oliva, Gandia i Simat de la Valldigna. Existeix també un altra d'àmbit comarcal gestionada des de la Mancomunitat de municipis de la Safor.

Les funcions de les Agències, detallades a l'article 33 de l'esmentat Reglament, poden resumir-se en tres: configurar instruments d'assessorament al servei de les administracions locals i els diferents agents socials, prestar serveis d'informació, mediació, assessorament i orientació en els diferents aspectes relacionats amb el procés d'integració i facilitar l'accés al Programa de Comprensió de la Societat Valenciana Escoles d'Acollida. Aquest darrer programa, per tractar-se d'un instrument nou i

¹⁰⁸ Ha estat necessari superar el 3% de població estrangera sobre el total de població empadronada per a poder accedir a les ajudes econòmiques que la Conselleria de Solidaritat i Ciutadania posa a disposició dels municipis per a la creació i funcionament de les Agències AMICS. Així figura en l'Ordre de 17 de desembre de 2009 de la Conselleria de Solidaritat i Ciutadania per la qual es convoquen ajudes econòmiques destinades a entitats locals de la Comunitat Valenciana, per a la creació i funcionament d'Agències AMICS en l'exercici 2010, DOCV núm. 6169, de 21 de desembre de 2009.

¹⁰⁹ Dades actualitzades a 19 de febrer de 2012, mitjançant consulta en la pàgina web de les Agències AMICS, <http://www.amics.gva.es/index.php>.

particular, que ha generat una polèmica important a l'àmbit territorial del País Valencià, i que s'ha implantat ja en diversos municipis, deu ser explicat amb cert deteniment per tal de comprendre, més endavant, l'anàlisi que fan d'ell els diferents actors entrevistats en el marc d'aquesta investigació.

Així, el Programa de Comprensió de la Societat Valenciana Escoles d'Acollida materialitza el que ja s'arreplegava a l'article 6 de la Llei d'Integració 15/2008 que establia la creació de la figura del Compromís d'Integració consistent en "l'ofertament, per part de la Generalitat, d'un programa voluntari de comprensió de la societat valenciana que facilite a la persona immigrant els coneixements bàsics sobre aquella i en la manifestació de la voluntat de la persona immigrant de seguir amb aprofitament este programa". El Reglament de la Llei 15/2008, a l'article 5, assenyala que aquest programa s'estableix per a garantir a la persona immigrant "el coneixement dels valors i regles de convivència democràtica, dels seus drets i deures, de l'estructura política, la cultura i els idiomes oficials de la Comunitat Valenciana". A tal fi, s'han organitzat per diferents territoris del País Escoles d'Acollida que, depenent d'organitzacions no governamentals i associacions d'immigrants majoritàriament, imparteixen cursos de quaranta hores de durada¹¹⁰. El seguiment d'aquestos cursos dona lloc a l'obtenció d'un certificat acreditatiu que l'immigrant "podrà fer valdre en les seues relacions socials i jurídiques". Tot i tractar-se d'un programa voluntari, es considera que la seua acreditació pot contribuir a l'obtenció de l'informe favorable d'inserció que cerquen aquelles persones que desitgen obtindre un permís de residència per arrelament social. Solanes (2009: 66) ha manifestat com aquest fet pot resultar perillós en la mesura en la qual podria instituir de facto un requisit per a

¹¹⁰ El programa bàsic d'aquestes Escoles s'estableix a l'article 6 del Reglament de la Llei 15/2008 i inclou temes relacionats amb els valors i regles de convivència democràtica, els drets i els deures, el coneixement del castellà i el valencià, el coneixement dels aspectes centrals del sistema de relacions laborals, serveis d'ocupació i formació professional, i el coneixement d'aspectes històrics, geogràfics, econòmics, socials i culturals bàsics de la Comunitat Valenciana. Aquests continguts han estat concretats en un manual de formació, elaborat en el seu moment des de la Conselleria de Solidaritat i Ciutadania, que ha estat també objecte de forta polèmica, especialment per la visió que presenta de la II República i la guerra civil quan afirma que: "els moments de tensió que es van viure durant l'interval del lustre republicà (crema d'edificis religiosos i assassinats, especialment durant l'any 1936) van culminar amb la guerra civil espanyola" (Vansterbergue et al., 2009). El manual ha motivat també crítiques per la visió edulcorada que presenta del franquisme, caracteritzat com un període que "va passar per diverses etapes, una llarga de fam coneguda com postguerra, un altra d'obertura internacional, la més important de desenvolupament econòmic, i finalment el tardofranquisme en el qual van existir nombroses mobilitzacions reivindicatives per a ampliar les llibertats civils" (Vansterbergue et al., 2009), com si aquestes llibertats ja existiren durant la dictadura.

l'obtenció de l'informe d'inserció, diluint el seu caràcter voluntari i suposant un greuge comparatiu amb altres Comunitats Autònomes en les que no existeix la necessitat de seguir un programa de formació similar.

La conveniència, efectivitat i legitimitat del Compromís d'Integració i les Escoles d'Acollida ha estat objecte de debat en el si de les diferents organitzacions no governamentals, les associacions d'immigrants o els investigadors i professionals que treballen a l'àmbit de la immigració. Així, mentre alguns defensen aquesta mesura com a pionera i necessària, altres l'associen amb un plantejament assimilacionista de la integració o manifesten la seua inutilitat com a eina per afavorir la integració, com es podrà veure més endavant a partir dels discursos d'algunes de les persones entrevistades.

4.1.2. Els plans d'integració de la comarca de la Safor i la ciutat de Gandia

Als darrers anys, i com a conseqüència de l'arribada d'importantes quantitats d'immigrants als diferents territoris de l'Estat i del País Valencià, han proliferat els plans d'integració que, elaborats per les administracions, constitueixen el marc de referència de les polítiques públiques d'integració. Al marc de l'Estat, el primer pla va estar el Pla Estratègic Ciutadania i Integració (PECI) 2007-2010¹¹¹ que ha estat seguit del Pla Estratègic Ciutadania i Integració (PECI) 2011-2014, actualment en vigor. Al País Valencià, el I Pla Valencià d'Immigració va estar operatiu entre els anys 2004 i 2007 i el II, anomenat Pla Director d'Immigració i Convivència, entre els anys 2008-2011. Diferents municipis, especialment aquells amb una presència significativa d'immigrants, han elaborat també els seus propis plans d'integració adaptats als contextos locals en els que es produeix, en última instància, l'autèntic procés d'inserció.

A l'àmbit d'estudi d'aquesta investigació, la comarca de la Safor i, específicament, el municipi de Gandia, també s'han desenvolupat plans d'integració. Així, des de la

¹¹¹ Prèviament, a l'any 1994, es va aprovar un Pla per a la Integració Social dels Immigrants i, a l'any 2000, el Pla GRECO (Programa global de regulació i coordinació de l'estrangeria i la immigració en Espanya). D'Aquests plans, però, no es derivaren actuacions públiques concretes en matèria d'integració (Pajares, 2005: 131-133), per la qual cosa pot considerar-se que l'Estat espanyol manca d'un Pla d'Integració real fins a l'aprovació del PECI a l'any 2007.

Mancomunitat de Municipis de la Safor, integrada per tots els municipis de la comarca, està desenvolupant-se el Pla d'Acollida i Integració de les Persones Immigrants a la Safor 2009-2012¹¹² i a la ciutat de Gandia s'ha desenvolupat el Pla d'Immigració Municipal de Gandia, vigent des de l'any 2006 fins l'any 2009 i que no ha estat renovat fins el moment. S'analitzaran, tot seguit, les línies generals d'aquests dos plans que poden ésser considerats com la plasmació més clara de les intencions polítiques al voltant del repte que suposa la gestió de la convivència en la diversitat i la integració de i amb les persones immigrades en aquests territoris. Tot i que la ciutat de Gandia actualment no conta amb un Pla d'Integració, i malgrat que les polítiques públiques d'integració hagen pogut experimentar transformacions des que el Pla va concloure, és important prendre en consideració el contingut d'aquest document que ha marcat la línia política en matèria d'immigració fins l'any 2009 i ha possibilitat la posada en marxa d'algunes de les mesures que han estat vigents amb posterioritat a la finalització del Pla.

El Pla d'Acollida i Integració de la comarca de la Safor té com a objectiu general "garantir la plena integració del col·lectiu immigrant a la comarca de la Safor" i aquest objectiu marc s'articula al voltant de set objectius específics que contempnen la facilitació d'informació al voltant dels serveis i recursos, la prevenció i compensació de les situacions de desigualtat, l'atenció especial als grups d'immigrants més vulnerables, la promoció de la trobada i el coneixement entre cultures, l'aprenentatge de les llengües cooficials, la potenciació de les vies de participació dels immigrants i la coordinació de les diferents actuacions adreçades a aquesta població.

El Pla municipal de Gandia establia, per la seua banda, "la integració real i eficient de les persones immigrades en tots els àmbits de la vida ciutadana de Gandia i la normal convivència entre persones" com a objectiu general que concretava en els següents objectius específics:

1. Incrementar el nivell d'informació, sensibilització social i formació sobre el fet migratori i intercultural.

¹¹² Aquest Pla és vigent per a tots els municipis mancomunats, amb l'excepció de Gandia i Oliva.

2. Fomentar la participació ciutadana plural i l'intercanvi intercultural, com a factors fonamentals per a aconseguir la integració social i cultural.
3. Afavorir la convivència, la cohesió social i la sostenibilitat.
4. Garantir el dret de totes i tots a una educació de qualitat.
5. Promoure la superació d'obstacles que dificulten l'accés a un habitatge digne.
6. Fomentar la seguretat, legalitat i igualtat en la contractació laboral.
7. Promocionar el dret a la salut i l'accés a l'atenció sanitària.
8. Promoure la normalització i la integració cultural.
9. Garantir l'accés a les prestacions i recursos de Serveis Socials a totes les persones.
10. Reforçar la Seguretat Ciutadana.

Ambdós plans presenten, a més, una sèrie de principis rectors que han d'orientar totes les accions que en ells s'emmarquen. Al Pla de la Safor, aquests principis rectors són: igualtat, responsabilitat pública, participació social, coordinació i transversalitat, i sensibilització i prevenció. El Pla de Gandia també estableix la igualtat, la normalització i la participació, el consens i la transversalitat com a principis rectors, i afegeix a més la interculturalitat i la convivència, dos valors fonamentals en els processos d'integració. Malgrat que la integració entesa com a reconeixement de la pluralitat i el respecte a la diversitat hi és present als dos documents, el Pla de Gandia posa un èmfasi especial en totes aquelles qüestions relacionades amb la convivència intercultural. Ambdós plans, però, plantegen un marc de treball comú, basat en la garantia dels drets, l'accés als serveis i recursos, la sensibilització social i la participació ciutadana.

Les mesures a desenvolupar queden delimitades al voltant de sis àrees d'actuació al Pla comarcal (recepció i acollida, serveis socials, educació, ocupació, salut i participació ciutadana, sensibilització) dintre de les quals es proposen diverses actuacions. El Pla municipal de Gandia estructura les diferents mesures en nou programes d'actuació, alguns dels quals seran referits seguidament quan es detallen les mesures més importants

que, en matèria d'integració, s'han posat en marxa per l'Ajuntament als darrers anys. Aquests programes són:

1. Programa d'informació, formació i sensibilització intercultural als serveis municipals.
2. Programa de foment de la participació ciutadana en l'intercanvi intercultural.
3. Programa de trobada de les cultures: Centre Intercultural.
4. Programa de formació en educació.
5. Programa d'habitatge.
6. Programa de reforç en la promoció de la salut.
7. Programa de civisme i coresponsabilitat.
8. Programa de reforç a l'àrea laboral.
9. Programa de l'Observatori Local de la Immigració i la convivència intercultural.

Les diferents actuacions queden ben delimitades en ambdós plans, amb un major nivell de concreció en el cas del Pla de Gandia. Aquest Pla, però, ja va concloure i no sembla que haja hagut intenció real de renovar-lo, a la vista d'allò que han afirmat els responsables polítics i tècnics entrevistats en aquest estudi.

4.1.3. El context comarcal: l'Agència AMICS de la Safor

Amb objecte d'atendre a les persones immigrants dels diferents municipis de la comarca, i tenint present que sols en dos d'ells (Gandia i Oliva) existia Agència AMICS, es va constituir al mes de novembre de 2009, l'Agència AMICS de la Safor, dependent de la Mancomunitat de municipis de la Safor, amb seu a la ciutat de Gandia i amb un equip conformat per una persona, advocada de professió, que va estar exercint fins al mes de

juny de 2010¹¹³. Des d'aquest servei, que funciona de manera independent als de Gandia i Oliva, s'ofereix assessoria jurídica en matèria d'estrangeria i es gestionen els informes d'inserció necessaris per a la regularització de la situació administrativa per la via de l'arrelament social (de veïns dels municipis integrats en la Mancomunitat, a excepció dels de Gandia i Oliva). Des de l'Agència també es deriva als immigrants a diferents recursos en funció de les seues necessitats. En el moment de realització de l'entrevista amb la seua responsable tècnica, no estaven efectuant-se accions relacionades amb la mediació intercultural, la sensibilització en la interculturalitat o la promoció de la convivència.

Els immigrants que viuen a Tavernes de la Valldigna són els que més empren els serveis de l'Agència. A aquest municipi (i, en ocasions, també a altres) s'ha estat desplaçant periòdicament la persona que està al càrrec de l'Agència per tal d'atendre a les persones immigrants sense que aquestes hagen de desplaçar-se a Gandia.

Com a fortaleces del programa, la responsable de l'Agència assenyala el fet que s'estiga responent a les principals demandes de la població immigrant, que són aquelles relacionades amb les qüestions de caire jurídic. La principal feblesa radica en la distància territorial entre Gandia i altres municipis de la comarca i les dificultats que se'n deriven, tant per a que la població resident en altres municipis es desplaça a Gandia com per a que la tècnica de l'Agència es desplaça a altres localitats deixant desatesa l'oficina de Gandia. Els diferents signes polítics dels governs dels municipis que conformen la Mancomunitat dificulten l'articulació d'estratègies compartides per tots, de forma que es torna difícil l'establiment d'una política comarcal comuna, fet que es considera també com a una feblesa important.

Pel que fa a les oportunitats, s'assenyala especialment el fet que l'Agència estiga començant la seua trajectòria, la qual cosa fa que es puguen obrir diferents línies de treball en el camí cap a la consolidació del servei. Com a amenaça principal es destaca el

¹¹³ A partir d'aquest moment, l'Agència deixa de tindre personal propi per a passar a ser conduïda per una de les treballadores socials de la Mancomunitat de Municipis de la Safor que incorpora l'atenció a aquest programa com a una més de les tasques que desenvolupa a la Mancomunitat. La informació que ací es reflecteix, i que prové de l'entrevista efectuada amb la responsable anterior, es refereix sols el treball desenvolupat per l'Agència fins a finals del mes de juny de 2010.

fet de dependre de subvencions, qüestió que dificulta l'elaboració d'un projecte a llarg termini.

4.1.4. El Departament de Cooperació i Integració Social de l'Ajuntament de Gandia: l'ànima de les polítiques d'integració a la ciutat entre els anys 2005 i 2009

A l'octubre de l'any 2005, moment en el que la ciutat de Gandia era governada pel Partit Socialista amb un pacte amb Bloc-Esquerra Verda, es va crear una regidoria per abordar específicament totes les qüestions relacionades amb la integració dels nous veïns a la ciutat, la cooperació al desenvolupament i la integració d'altres col·lectius vulnerables¹¹⁴. Es tractava d'una aposta per treballar específicament la qüestió de la integració dels immigrants, front a altres etapes posteriors en les que aquesta política ha estat més desdibuixada, i en un moment en el que encara era menys habitual que avui que els ajuntaments disposaren de regidories específiques per a treballar aquestes qüestions. Aquesta aposta surt de la constatació, en el seu moment, del fet que la immigració s'havia convertit en un fenomen polític de primer ordre que devia ser gestionat de manera decidida. El regidor que es va fer càrrec del Departament, Joan Francesc Peris, d'Esquerra Verda, havia estat prèviament regidor de Cultura i, des d'ací, havia treballat en la creació de la Junta Multicultural de la Xarxa de Biblioteques Públiques de la ciutat, recurs que s'analitzarà més endavant i que pot ser considerat com el germen del que després seria el Departament de Cooperació i Integració¹¹⁵. Aquest Departament va estar en

¹¹⁴ Prèviament a la posada en marxa d'aquest Departament, ja havia hagut algun intent d'iniciar actuacions polítiques en matèria d'immigració. Segons relata Vicent Mascarell, regidor d'integració en la darrera etapa del govern del Partit Socialista a la ciutat, al voltant de l'any 2002 es va impulsar un Departament de Drets Civils, integrat en la Regidoria de Cultura que ell dirigia, en el que es van incorporar algunes actuacions adreçades a promoure la integració. Des d'aquesta Regidoria de Cultura i Drets Civils a l'any 2002 es van desenvolupar, per exemple, unes jornades que, sota el títol "Gandia integra", pretenien treballar qüestions relacionades amb la diversitat cultural, i es va editar també una guia de drets de les persones immigrants amb la que es pretenia fer coneixedors als estrangers dels seus drets. Les activitats emmarcades en aquesta àrea de Drets Civils poden ser considerades com l'expressió incipient del compromís de l'ajuntament de la ciutat amb les polítiques d'integració.

¹¹⁵ La major part de les persones entrevistades empen indistintament els termes "Departament" i "Regidoria" de Cooperació i Integració. En aquest text s'utilitza la paraula "Departament" quan es fa referència a la tasca general (no sols política, sinó també tècnica) desenvolupada des d'aquesta àrea i es gasta la paraula "Regidoria" quan l'èmfasi es posa més en l'acció de govern. En qualsevol cas, ambdós termes refereixen a la mateixa estructura.

funcionament fins a juliol de 2009, primerament al càrrec de Joan Francesc Peris (fins a juny de 2007)¹¹⁶ i després de Liduvina Gil, regidora pel Partit Socialista de Gandia.

Pel que fa als objectius inicials del Departament, qui va estar la seua responsable tècnica durant els primers anys afirma que *"el primer objectiu, l'objectiu bàsic, que a més era l'objectiu polític també, ahí estàvem d'acord (...)"*¹¹⁷, *era tot el programa d'acollida, donar a conèixer als immigrants que ja teníem en Gandia els recursos dels que disposava la ciutat"*¹¹⁸, tot i posant èmfasi en el fet que aquest objectiu era compartit per l'equip tècnic i el polític. A tal fi, es va elaborar una guia de recursos¹¹⁹ i es va treballar en coordinació amb la Junta Multicultural que ja existia en aquell moment.

L'equip de treball estava conformat, inicialment, per una treballadora social i una auxiliar, a les que es va afegir després una periodista, experta en periodisme de cooperació i solidaritat, i tres mediadors interculturals (una persona marroquina, una búlgara i un nicaragüenc).

Als inicis de la trajectòria del Departament es va treballar intensament per tal de dotar a la ciutat d'un Pla d'Immigració que poguera orientar les polítiques d'integració. Aquest Pla va rebre suport econòmic des del Ministeri de Treball i Immigració i va possibilitar la posada en marxa de vàries de les accions que, en matèria d'immigració, es van desenvolupar als següents anys i algunes de les quals no han continuat, una vegada dissolt el Departament. Així ho explica l'aleshores responsable tècnica:

¹¹⁶ A les eleccions de juny de 2007, Esquerra Verda no va obtindre representació i l'equip de Govern es fa conformar mitjançant un pacte del Partit Socialista amb el partit Plataforma de Gandia.

¹¹⁷ Als fragments transcrits de les entrevistes, cada vegada que s'utilitzen tres punts entre parèntesi és per a fer referència a l'existència d'una part del discurs que no ha estat reproduïda en el text per no considerar-se significativa per a l'objecte de l'anàlisi.

¹¹⁸ Als fragments d'entrevistes no els acompanya cap codi quan s'explicita en el text de quin servei o associació s'està parlant. Sols en els casos en els que es vol preservar l'anonimat complet (per garantir la confidencialitat en aquelles declaracions que poden ser compromeses per als entrevistats o perquè no es considera necessari identificar el servei o associació de la que es parla) s'han utilitzat codis. S'identifica amb una "T" als tècnics, amb el codi "AI" a les associacions d'immigrants i amb el codi "IC" als informants clau. Les declaracions dels responsables polítics venen identificades nominalment, donat que es tracta de càrrecs públics els discursos dels quals prenen sentit quan s'identifica al seu autor.

¹¹⁹ "Guia bàsica per a la nova ciutadania de Gandia", editada pel Departament de Cooperació i Integració al mes de gener de 2006.

"Vam començar a veure, a comparar amb altres ciutats, i vam començar a elaborar un Pla, un Pla d'Immigració que a nosaltres anava a servir-nos com a guia, perquè si no estàvem un poc desubicats en el tema. Ja teníem ahí un percentatge de població immigrada molt elevada, crec que estava sobre el 19 o el 20%, i vam elaborar el Pla d'Immigració Municipal. Va passar al plenari i es va aprovar per consens. El Pla era del 2006 al 2009. N'hi havia tota una programació, des de la bàsica i la fonamental, que era treballar el tema de la convivència, que era el que més ens preocupava, fins a, després, si la cosa haguera continuat, pues ja anar clavant-nos en temes més específics, pues en educació, en sanitat... era el que preteníem".

En eixos anys es van activar diferents mesures dirigides a la integració de les persones immigrades i vinculades als diferents programes que contemplava el Pla. Especialment, es van desenvolupar tres programes que són, a més, els que més estretament es relacionen amb la construcció teòrica del concepte d'integració que s'ha efectuat anteriorment.

En el marc del Programa d'Informació, Formació i Sensibilització Intercultural als Serveis Municipals, es van desenvolupar diferents actuacions dirigides a formar al personal tècnic de l'Ajuntament en atenció a la diversitat i competència intercultural. Alguns exemples d'aquestes accions formatives van estar el curs sobre immigració i bones pràctiques a l'àmbit de la Policia Local¹²⁰, el curs de formació en matèria d'immigració, en el que van participar professionals de diferents Departaments de l'Ajuntament, a l'octubre de 2006¹²¹, les tres edicions de les Setmanes Interculturals o les dues Jornades Municipals d'Immigració.

En un altre dels programes, el de Foment de la Participació Ciutadana en l'Intercanvi Intercultural, es poden emmarcar les diferents actuacions dirigides a fomentar l'associacionisme entre les persones estrangeres i a la promoció de la participació dels immigrants en les associacions de la ciutat. En els primers anys de funcionament del Pla es van constituir una bona part de les associacions d'immigrants que estan presents avui a

¹²⁰ Veure "30 policías realizan un curso sobre buenas prácticas con inmigrantes", *Las Provincias*-edició de la Safor, 20 de novembre de 2007, <http://www.lasprovincias.es/valencia/20071120/safor/policias-realizan-curso-sobre-20071120.html>.

¹²¹ Aquestos dos cursos es van organitzar en el marc del conveni que es mantenia amb la Fundació Ceimigra (Centro de Estudios para la Integración Social y Formación de Inmigrantes).

la ciutat. Però, segons explica l'ex regidor Peris, es pretenia que aquestes associacions interactuaren entre elles i no que es tancaren en si mateixes.

"La gent que ve estrangera, com als anys seixanta la gent que venia de Toledo, tenia tendència a reunir-se amb els de Toledo. Lo qual es produeix una doble separació, entre els gandians i els estrangers, i entre els estrangers tampoc estan junts, perquè són els marroquins, els senegalesos... Pensàrem: ací s'haurà d'anar a una mena de centre intercultural on entre ells també es relacionen i, per tant, que convisquen els búlgars, els uruguaians, els argentins i els senegalesos" (Peris, J.F.).

Amb aquesta idea de fons, i dins del Programa de Trobada de les Cultures, es va incorporar al Pla el Centre Intercultural, que ja havia estat posat en marxa a l'any 2003 per la Mancomunitat de Municipis de la Safor i que s'ubicava al districte de Corea i Plaça El·líptica, en el que es concentrava bona part de la població immigrant de la ciutat. Després de romandre un temps tancat¹²², és a partir de la seua incorporació al Departament de Cooperació i Integració, a l'any 2005, quan aquest Centre va experimentar un impuls decisiu. Els objectius que es va marcar aquest Centre des de l'inici de la seua trajectòria eren: afavorir la integració sociolaboral no discriminatòria dels immigrants, donar a conèixer la diversitat cultural, promoure l'intercanvi cultural i sensibilitzar a la població autòctona en la comprensió de la diversitat, des d'un clima de solidaritat i respecte mutu (Cárdenas, 2004: 338). Amb la reobertura del Centre, el recurs es va anar configurant com un espai en el que diferents associacions (com ara l'Associació de Residents Bolivians de la Safor o l'Associació Intercultural Midrashic) desenvolupaven el seu treball amb el suport de personal tècnic del Departament en un moment, a més, en el que gairebé no hi havia experiències d'aquesta mena en el territori del País Valencià. Una treballadora social orientava a les associacions, gestionava el Centre i ofería assessorament a les persones immigrants que el necessitaven. Un equip de mediadors interculturals recolzaven, al mateix temps, les diferents activitats relacionades amb la

¹²² El Centre Intercultural s'emmarcava en el projecte Equal-Cresol, finançat per Fons Socials Europeus, i va estar en funcionament com a recurs propi de la Mancomunitat des de juny de 2003 fins a finals de 2004. Es va configurar com el primer recurs explícitament orientat a la població immigrada que es convertiria, amb el temps, en l'emblema de la política d'integració municipal.

convivència en la diversitat¹²³. S'organitzaven, a més, diferents cursos de formació per afavorir les possibilitats d'integració de la població immigrant.

Amb el temps, el Centre va passar a anomenar-se "Espai Associatiu Abat Solà" (encara que tothom el seguiria coneixent com a Centre Intercultural) i es va inaugurar un altre centre de característiques semblants, l'"Espai Associatiu de Benàsser", que va estar actiu sols durant un temps i en el que tenien la seua seu l'Associació de Residents Equatorians a la comarca de la Safor i l'Associació de Búlgars "Madara".

El Centre Intercultural, com a espai de referència per a la població immigrant i epicentre de les polítiques d'integració, va estar progressivament substituït per l'Agència AMICS que és actualment el recurs que centralitza la major part de les actuacions que es gestionen en aquest camp¹²⁴. Alguns dels informants clau assenyalen com les tasques pròpies del Centre Intercultural, pel que fa a la trobada entre cultures, han estat reduïdes en el marc d'un procés de transició en el tipus i qualitat de les polítiques d'integració que coincidiria amb el final del Pla a l'any 2009.

Cal destacar també, d'aquesta etapa de treball, el Pla de Comunicació que es va elaborar en el marc del Pla d'Immigració, l'objectiu del qual és explicat per l'aleshores responsable tècnica del Departament:

"Tota la tasca que fèiem teníem que divulgar-la d'alguna forma, i no a nivell de propaganda, o siga, nosaltres anàvem més enllà, a nivell de comunicar, de forma bidireccional, o siga, comunicar a la gent de Gandia lo que s'estava fent, per a que també s'implicara, coneguera i..., i no tinguera l'estereotip de "Ai estos! Què fan ahí?"".

¹²³ Ja en l'etapa inicial del Centre Intercultural, quan depenia de la Mancomunitat, es va dur a terme un Pla de Mediació Intercultural que tenia per objecte facilitar les relacions entre els tècnics i els immigrants, així com la relació, la comunicació i la integració de la població immigrant (Cárdenas, 2004: 341-342).

¹²⁴ Moltes de les actuacions que abans es centralitzaven des del Centre Intercultural (assessorament d'estrangeria, cursos de formació, tallers...) avui depenen de l'Agència AMICS que, a més, es va ubicar en el mateix local que el Centre Intercultural. Les tasques desenvolupades per les associacions que, fins a eixe moment, tenien allí la seua seu, són les que es podrien considerar com a pròpies del Centre Intercultural, donat que no eren accions dependents de l'Agència AMICS, sinó del teixit associatiu. En qualsevol cas, en els documents i discursos públics és freqüent la utilització del terme AMICS-Centre Intercultural per a designar un recurs que aglutina ambdós programes fins que, al mes de setembre de 2011, el Centre Intercultural és clausurat i l'Agència AMICS és traslladada a altres dependències municipals. Veure, "Gandia cierra el Centro Amics y desvía su gestión al edificio Tossal", *Las Provincias-edició la Safor*, 30 de setembre de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110930/safor/gandia-cierra-centro-amics-20110930.html>.

Des d'aquest Pla de Comunicació, coordinat per una periodista, es van posar en marxa, entre altres, les campanyes "Gandia, de totes les persones" i "Jo també sóc de Gandia", dirigides a la normalització de la presència i participació dels estrangers a la ciutat, el foment d'una imatge positiva envers aquesta immigració i la promoció entre els immigrants del sentiment de pertinença a la ciutat. Políticament es va considerar que els impactes de campanyes d'aquest tipus podien ser molt positives per a la ciutat, conforme relata el responsable polític d'aquell moment:

"...pensàrem que era importantíssima la política de comunicació. A partir d'ahí pensàrem que era molt important que ells assumiren que no són estrangers, això és importantíssim. Hi ha un fenomen de marginació i un fenomen d'automarginació, i està tot junt, dialècticament ahí. Nosaltres teníem molt d'interès en que ells assumiren que eren de Gandia. I també era important que la gent de Gandia els vegega com de Gandia" (Peris, J.F.).

Dins d'aquesta línia de treball en el terreny de la comunicació i la sensibilització, destaca també l'organització, als anys 2007 i 2008, de dues edicions del "Cicle de Cinema i Immigració: des del Sud, per un camí de 8mm." que tenia per objecte donar a conèixer les causes que mouen a les migracions i les conseqüències que els processos migratoris tenen per a les persones que els emprenen.

Per tal de coordinar tot el treball relacionat amb la integració dels immigrants, en els diferents Departaments de l'Ajuntament, es va promoure des del Departament de Cooperació i Integració la posada en marxa d'una Comissió Interdepartamental que, finalment, sols es va reunir una vegada perquè, segons el regidor responsable, no existia entre la resta de regidors la voluntat real de dur-la endavant. Les dificultats per a desenvolupar aquesta iniciativa es relacionen també amb "el distint color del govern i amb allò de "esta es mi concejalía y aquí no entra nadie" (Peris, J.F.). Malgrat que hauria de conèixer-se la visió de la resta de regidors del moment, sembla que la manca de coordinació interdepartamental era un fet que no es va poder resoldre en aquell període.

Durant el temps que va estar en funcionament aquest Departament i es va anar desenvolupant el Pla d'Immigració, es van posar en marxa moltes altres activitats que no han estat referides ací. A l'àmbit de la integració laboral, per exemple, es van signar convenis amb els principals sindicats de la ciutat per tal que oferiren els seus serveis

d'assessoria jurídica i laboral a les persones immigrades que ho necessitaren. I quan Romania i Bulgària es van incorporar a la Unió Europea, es van organitzar diverses xarrades informatives per tal que els veïns d'aquests països conegueren els seus drets com a ciutadans comunitaris i la forma d'accedir a ells.

Des de l'equip tècnic que estava al front dels diferents programes en aquell primer moment de constitució del Departament es valora com a principal fortalesa d'aquella conjuntura la sintonia existent entre els plantejaments tècnics i polítics i l'alt grau de motivació d'un equip que es va bolcar en posar en marxa tota una estructura necessària per a fer front a la nova realitat derivada de la presència d'immigrants a la ciutat. Com a feblesa, es destaca el fet que algunes propostes tècniques no es pogueren dur endavant per no ser valorades com a políticament convenients per a la imatge pública que es pretenia traslladar a la ciutadania.

Pel que fa a les oportunitats i amenaces, es subratlla com a principal oportunitat en aquell context, la possibilitat de seguir avançant amb el treball posat en marxa, entrant a treballar en àrees específiques (salut, treball...) en les que quedava prou de feina per fer. Com a amenaça principal, el sentit de competència que algunes ONG podien sentir amb la presència d'un Departament que s'havia fet càrrec d'algunes competències que aquestes organitzacions podien sentir com a pròpies. Aquest fet s'assenyala com un entrebanc que va dificultar la coordinació amb les entitats socials. Així ho explica una de les professionals entrevistades:

"A mi me dona la sensació, i aixina ho diré, que ells es van sentir un poc com a que estaven llevant-los eixe paper que ells tenien d'atendre a eixa població. O siga, el fet que l'Ajuntament entrara ahí, quan ells rebien una subvenció per a portar el tema, jo crec que ells se van sentir un poc amenaçats i... eixa coordinació no va anar avant" (T4).

Aquesta valoració coincideix amb la que, com es veurà més endavant, fa el regidor encarregat d'aquest Departament i està present també en alguna de les entrevistes efectuades amb altres professionals que treballen actualment en el camp de les polítiques municipals d'integració.

Des de l'espectre polític, la persona que es va fer càrrec d'aquella primera etapa en la trajectòria del Departament de Cooperació i Integració assenyala com a principal

fortalesa del període el fet que s'aconseguira articular una política integral d'abordatge del fenomen migratori:

"Un punt fort va ser pues això, eixa aposta decidida i clara per abordar la problemàtica... a més des d'una manera integral i transversal, i pense que això era importantíssim, i evidentment, donar-li categoria de..., de les primeres línies de la política (...). Un punt fort era fer un pla quadriennal a llarg termini, és a dir, no quatre monades d'eixes d'anar a la festa, la festa del dia de los búlgaros!, el dia de la independència de...!" (...). Clar, pues no, era dir, no, hi ha que fer una política integral, global, transversal, dirigida políticament per una peça important en l'Ajuntament, dotar-la de funcionaris i contractats, mentre no se puga crear les places, i abordar-ho de manera diferent. Jo crec que això culturalment, jo crec que va ser un punt fortíssim, tota eixa política de multiculturalitat des de les biblioteques, després dels cursos de valencià, del Centre Intercultural, d'unir-los..."
(Peris, J.F.).

Com a punts febles, aquest mateix responsable polític assenyala varis: la compartimentació gairebé estanca de les regidories, que impedeix l'abordatge de polítiques transversals, el fet que la gent autòctona no comprega que es facen polítiques adreçades als immigrants i la por d'alguns empresaris al fet que el foment de les polítiques d'integració, que tracten d'incidir en l'esfera del treball, puguen donar a conèixer algunes situacions relacionades amb l'economia submergida i l'explotació laboral.

Pel que fa a la segona etapa del recorregut de la Regidoria de Cooperació i Integració (2007-2009) Liduvina Gil, la seua responsable política, assenyala com a principal èxit d'eixe període la contribució a la normalització de la presència dels immigrants a la ciutat, amb la col·laboració de l'equip de mediadors. Com a feblesa destaca el fet que ella mateixa fóra responsable de diverses àrees, i no sols la de Cooperació i Integració, la qual cosa impedia atendre les polítiques d'integració amb tota la dedicació que es desitjava. Però aquesta feblesa, al mateix temps, es convertia en oportunitat, donat que permetia establir certes línies de treball conjunt entre diferents àrees de l'Ajuntament.

Des de l'estament tècnic, algunes de les persones entrevistades ressalten l'alt compromís de la regidora que es va fer càrrec del Departament durant aquests anys però

altres expliquen que, degut al cúmul de competències que aquesta acumulava, les polítiques d'integració no eren ateses en la mateixa mesura en la que ho eren en l'etapa anterior del Departament, instaurant-se el que algun d'ells ha qualificat com una política feta "a trompaes", sense rumb ni planificació ni coordinació amb l'equip tècnic, una política que marcaria el preludi del declivi del projecte que s'havia articulat al voltant del Departament de Cooperació i Integració en la primera fase de la seua trajectòria.

4.1.5. L'Agència AMICS de Gandia: principal instrument actual de les polítiques d'integració a la ciutat

L'Agència AMICS de Gandia es va inaugurar el 8 de novembre de 2008 i acumula ja una important trajectòria de treball en el camp de la integració de les persones immigrants a la ciutat de Gandia. Centralitza, actualment, les diferents actuacions municipals en matèria d'immigració. En un inici depenia de la Regidoria de Cooperació i Integració per a passar després, una vegada extingida aquesta regidoria, a dependre de la de Benestar Social i a quedar integrada més endavant, al final de la legislatura 2007-2011, en la Regidoria de Seguretat, Mobilitat i Integració, des de la que es gestionen les polítiques d'integració d'immigrants a la ciutat durant els mesos previs a les eleccions de maig de 2011.

En una primera fase de la seua trajectòria, l'Agència es va dedicar sobretot a tasques d'assistència i assessorament jurídic a persones immigrades, com ja s'ha vist que fa l'Agència comarcal. En una segona fase, a més de seguir oferint aquest servei, es van incorporar diferents actuacions dirigides a la promoció de la integració intercultural, des d'una perspectiva integral, i la dinamització de la xarxa d'associacions i recursos que treballen en el camp de la immigració a la ciutat. En el marc d'aquesta segona línia de treball s'han organitzat recentment diferents activitats, com ara tallers d'autoestima dirigits a dones en risc d'exclusió, tallers d'autonomia lingüística orientats a dones d'origen magrebí, el programa "Ponte en marcha" d'activitat física per a dones magrebines o el programa de Convivència i Civisme implementat al barri de Porta. També es va organitzar, al mes de maig de 2009, la III Setmana Intercultural que, sota el lema "Terra de diversitat cultural, terra de convivència" va reunir a desenes de veïns de la ciutat

(amb majoria d'immigrants, però també amb una important presència d'autòctons), així com a diversos professionals i membres d'associacions que treballen en aquest camp. En alguns casos puntuals, s'ha treballat, a més, sobre demandes de mediació en relació a alguns conflictes veïnals. Però el treball relacionat amb la gestió dels permisos de residència i de les seues renovacions continua sent un dels que més esforços requereixen, donat el gran volum d'immigrants que acudeixen a l'Agència amb demandes d'aquesta mena. Així ho explica el responsable tècnic de l'Àrea de Benestar Social de la que depenia l'Agència AMICS fins al mes d'octubre de 2010:

"Las tres grandes líneas que se están haciendo son información, orientación y formación (...). Luego hay una cuarta vertiente que es más de carácter de gestión administrativa, que son los informes de arraigo y los procedimientos de tramitación... que ya tienen una finalidad determinada. A eso es a lo que nos estamos dedicando sobre todo hoy, eso es lo que hay colas o mucha gente atendida en la Agencia AMICS todos los días".

Que aquestes siguen les activitats centrals no implica que siguen les úniques o que no es valore la necessitat d'aprofundir en altres línies de treball, especialment en temps de crisi. De fet, les persones de l'equip tècnic que han estat entrevistades coincideixen en la necessitat de treballar altres qüestions relacionades amb els prejudicis i estereotips envers els immigrants i la convivència al municipi. I, en aquesta línia, el cap de l'Àrea de Benestar Social afirma:

"No podemos quedarnos exclusivamente en esta respuesta. Tenemos que anticiparnos y tenemos que anticiparnos desde un cambio que se ha producido en la condición del inmigrante en momentos de bonanza económica en los cuales el inmigrante era visto de una determinada manera, a momentos como éstos en los que es común el comentario de "és que soles treballen els de fora", "és que jo estic parat i no pot ser que estem en la cua del paro i els que estan treballant ahí en la... són immigrants". Todo eso yo creo que la tarea que nos compete como Ayuntamiento es cambiar esa toma de posición de los ciudadanos, trabajando en los barrios, con las asociaciones de vecinos, incorporando... también sacar a la luz colectivos o grupos invisibles de inmigrantes".

A diferència de l'Agència de la Safor, on sols treballa una persona, o de la d'Oliva, on treballen dues persones però que sols atenen a immigrants alguns dies a la setmana, l'Agència AMICS de Gandia està operativa tots els dies i és conduïda per un equip de

quatre persones: una psicòloga que coordina l'Agència, una treballadora social responsable de l'elaboració dels informes d'arrelament social i dues persones que s'encarreguen del programa d'informació i acollida i de l'assessoria jurídica. En altres etapes, hi treballaven també a l'Agència dos mediadors interculturals i una periodista.

Precisament és aquest equip el que es planteja, des de la coordinació de l'Agència, com la principal fortalesa, pel seu alt grau de motivació i, al mateix temps, com la principal feblesa, pel reduït nombre de persones que el conformen i la gran quantitat de treball al que han de fer front. El fet que hagen de gestionar-se moltes demandes relacionades amb els tràmits d'estrangeria fa que no es puga dedicar tot el temps que es voldria a les altres activitats de promoció de la integració i la convivència intercultural que també són pròpies de les Agències AMICS. També s'assenyala com a fortalesa la coordinació, cada vegada major, que es dona entre l'Agència i els diferents recursos que existeixen a la ciutat en matèria d'immigració. Però aquesta fortalesa podria ser considerada també com una amenaça, s'afirma, si no s'aconsegueix coordinar plenament la xarxa de recursos de la ciutat i, en el camí, es generaren dinàmiques de competència entre les associacions i entitats que treballen en aquest camp. També es detecta com una amenaça el fet que es puguen produir canvis polítics continuats (en les diferents administracions implicades) que puguen afectar a la consolidació del projecte de treball que es desenvolupa des de l'Agència AMICS de Gandia¹²⁵.

Com a expressió del treball coordinat que es desenvolupa des de l'Agència amb algunes associacions d'immigrants i altres entitats de la ciutat, cal destacar el treball conjunt, en l'organització de diferents activitats, que es du a terme amb l'Associació Intercultural Midrashic¹²⁶. A més, el fet que l'Agència AMICS s'haja ubicat en un centre

¹²⁵ Aquesta amenaça es materialitzarà més endavant amb el canvi de govern que es produeix després de les eleccions de 2011, quan el Partit Popular passa a governar la ciutat amb majoria absoluta. Al mes de setembre d'aquest any, tot el personal de l'Agència serà acomiadat i la gestió de la mateixa recaurà en personal funcionari de l'Ajuntament. Veure, "Gandia no renueva el contrato a cuatro trabajadoras del Centre Amics", *Levante-edició de la Safor*, 21 de setembre de 2011.

¹²⁶ Aquesta associació s'ha convertit en un referent obligat del treball que es fa a la ciutat amb la població immigrada, però també amb la població autòctona. Conformada per persones de diferents nacionalitats, té per objecte la promoció de la integració dels nousvinguts des d'una perspectiva intercultural que fomenti l'intercanvi cultural i les relacions igualitàries. Treballa en col·laboració amb l'Agència AMICS i l'Ajuntament de Gandia, amb el que té subscrit un conveni des de l'any 2006. Més endavant s'analitzarà en profunditat el cas d'aquesta associació.

que és al mateix temps la seu de diferents associacions (com la mateixa Midrashic o l'Associació de Bolivians Residents a la Safor), facilita el treball conjunt i la coordinació amb aquestes entitats.

4.1.6. La Junta Bibliotecària de Participació Multicultural de Gandia: una experiència consolidada i exportada a altres territoris

Una de les experiències de promoció de la integració que més han quallat a la ciutat ha estat la de la Junta Multicultural de la Biblioteca Municipal de Gandia. Es tracta, a més, d'una experiència amb certa importància simbòlica, donat que es pot considerar la primera de tota la sèrie d'accions i programes que s'han anat posant en marxa en relació a la gestió de la diversitat. En aquell moment, era regidor de Cultura Joan Francesc Peris, qui explica així l'origen de la idea:

"A partir d'estar en Cultura, en les biblioteques comencem a veure que efectivament esta ciutat tenia... i comencem a parlar amb alguns tècnics de Cultura de que la ciutat encara no ha fet cap moviment quan resulta que teníem quasi un 20% de gent immigrant. Visquem d'esquenes a un fenomen que és que, de cada cinc veïns, tenim un que és estranger. Amb una problemàtica, una llengua, amb uns problemes i una fe. I què se'ns va ocórrer en aquell moment? En aquell moment, als de Cultura se'ns va ocórrer fer lo de la Junta Multicultural de Biblioteques" (Peris, J.F.).

La Junta Bibliotecària de Participació Multicultural va ser creada el 14 d'abril de 2004 amb l'objectiu d'aconseguir la implicació real de les persones immigrants en la Biblioteca Municipal i l'adaptació d'aquesta a la nova realitat derivada de la diversitat de cultures presents a la ciutat. Els orígens d'aquesta iniciativa els explica la persona que ha estat la coordinadora, des de l'inici i fins el moment actual, d'aquesta Junta Multicultural:

"Ens vam donar compte des d'ací, de la Biblioteca, que n'hi havia gent a Gandia d'uns altres països (...). Va eixir la idea de que podíem crear un grup de treball de col·laboradors que volgueren ajudar a la Biblioteca a adaptar-se a les noves necessitats dels ciutadans (...). Es van fer una sèrie d'entrevistes a persones d'altres països (...). Vàrem acudir a associacions, al Centre Intercultural (...) buscant un perfil de persones que tingueren possibilitat, voluntat i capacitat de col·laborar amb la Biblioteca".

Així, es va conformar un grup de quinze persones, nomenades en un acte oficial el 23 d'abril de 2004, amb el reconeixement públic que açò comporta, i representatives de vint països diferents que havien estat seleccionats considerant aquells col·lectius nacionals més presents a la ciutat¹²⁷. Aquest grup ha tingut com a tasca fonamental la realització de suggeriments d'adquisició de fonts bibliogràfics i documentals, la facilitació de l'accés als recursos municipals a aquelles persones que desconeixen l'idioma i la col·laboració en activitats culturals (Sendra, 2007: 3). Així, des de la Junta Multicultural s'ha treballat per dotar a la Biblioteca de materials originaris dels països de procedència dels immigrants, així com per a incorporar als immigrants a la vida cultural que es dona al voltant de la Biblioteca. També s'han organitzat diferents activitats (tallers, contacontes) adreçades a donar a conèixer la cultura de les minories ètniques presents a la ciutat. A més, des de l'inici es va posar en marxa un servei de premsa internacional que permet consultar la versió on-line de més de tres-cents diaris diferents d'arreu del món. Diàriament s'imprimeixen alguns d'ells (alternant els països de referència) per tal que puguen ésser consultats a la sala de lectura de premsa de la Biblioteca Central. Una guia d'ús de la Biblioteca, editada en dotze idiomes, informa a tots els usuaris dels diferents serveis oferits, inclosos aquells relacionats amb la Junta Multicultural.

El procés de la Junta Multicultural ha tingut, conforme comenta la seua coordinadora, quatre etapes. Una primera centrada en la comunicació, amb objecte de fer conèixer el projecte a autòctons i estrangers. En aquest primer moment, es tractava de generar confiança tant entre la població estrangera, que podia sentir la Biblioteca com a "estranya", com entre la població autòctona, que podia sentir-se discriminada per la posada en marxa d'una línia específicament orientada a la multiculturalitat. Així, fent-se ressò de la necessitat de contar amb la complicitat de la població autòctona en les polítiques d'integració, afirma la seua coordinadora:

"Era important esta campanya de difusió i de comunicació perquè la gent que podia no sentir-se implicada, que són els ciutadans de Gandia, que es consideren originaris de

¹²⁷ La conformació de la Junta Multicultural ha anat variant lleugerament amb el pas dels anys, de forma que alguns països que no estaven representats inicialment sí que ho estan avui i altres que sí estaven representats han deixat d'estar-ho. Al mes de gener de 2011, està conformada per 16 interlocutors que representen els següents països: Armènia, França, Holanda, Itàlia, Rússia, Lituània, Polònia, Romania, Bulgària, Marroc, Algèria, Senegal, Anglaterra, Irlanda, Escòcia, Brasil, Argentina, Uruguai, Equador, Colòmbia i Xina. Alguns interlocutors representen al mateix temps a més d'un país.

Gandia, podien sentir-se un poc, a partir d'un cert moment, com que era possible que els discriminaren, i no es tractava d'això. Volíem que entengueren que era afegir un projecte a un programa de treball que ja teníem i que no anàvem a abandonar. La Biblioteca continuaria creixent, continuariem comprant llibres i fent activitats igualment però, a més a més, afegiríem una part que sí que estava un poc abandonada que podria en el futur tirar-se damunt".

La població estrangera usuària de la Biblioteca, probablement com a conseqüència directa d'aquesta campanya de difusió, es va incrementar considerablement en uns mesos, multiplicant-se per sis en el primer any i mig de funcionament de la Junta Multicultural (Antuñano et al., 2005: 224).

Després d'aquesta primera etapa centrada en la comunicació, es va iniciar una fase de selecció i adquisició de nous materials adaptats a la diversitat cultural (sugerits en la seua majoria pels propis representants dels col·lectius) i de programació i desenvolupament d'activitats culturals específiques. L'adquisició de materials en llengües estrangeres, pròpies de les nacionalitats més representades a la ciutat, va esdevenir complexa en un primer moment i algunes de les comandes inicials van haver de fer-se mitjançant alguns immigrants que, quan tornaven a passar un temps als seus països, aprofitaven per dur aquells llibres que se'ls encarregaven des de la Biblioteca.

Pel que fa a les activitats culturals, aquestes s'adreçaven fonamentalment al públic infantil i tenien la pretensió de donar a conèixer la diversitat cultural present al municipi tot i preparant millor a la població per a conviure en la diversitat. En relació, per posar un cas, al taller de djembé que es va desenvolupar des de la Biblioteca a l'any 2004, explica la seua coordinadora:

"Era tot un poc atraure l'atenció sobre coses que estan en altres països i des de gent que està vivint ací i, per tant, els xiquets d'ací veuen una reunió de gent de Senegal que estan ahí amb els djembés tocant, pues ja és algo que els resulta familiar, no és una cosa que és una gent d'un altre color, que parla un altra llengua i toca un altre instrument. No és aliè a ells, és una cosa que han conegut i que, a més, tenen el gust d'acostar-se a sentir-lo i a tocar-lo si pot ser".

Aquestes activitats han servit, segons aquesta professional, *"per a que la gent d'ací vegega que (la població immigrada) és gent molt oberta i que en realitat sí que té ganes de comunicar. No és que es tanquen perquè volen, sinó perquè tenen dificultats per comunicar-se"*.

Poc a poc s'ha anat entrant en una tercera fase, anomenada de "normalització", en la que aquestes activitats relacionades amb la diversitat han passat a formar part de la programació habitual de la Biblioteca (desenvolupant-se aproximadament una activitat al mes) i ja no es programen de manera extraordinària. Per altra banda, la recerca de nous materials per a adquirir en altres llengües ja no depèn, en primera instància, del treball de la Junta Multicultural, sinó que s'ha incorporat a la tasca bibliotecària general. Així, si en un inici la Junta Multicultural es reunia periòdicament per a decidir noves adquisicions, en l'actualitat, i després d'haver establert contactes amb editorials i distribuïdores d'arreu del món, els membres de la Junta juguen sols un paper de recolzament, seleccionant, per exemple, alguns materials d'entre els proposats per l'equip de la pròpia Biblioteca. De la mateixa manera, el paper jugat inicialment pels membres de la Junta Multicultural per tal d'acostar la Biblioteca a potencials usuaris de les seues nacionalitats ja no és tan necessari, donat que la presència dels immigrants a la Biblioteca és ja un fet habitual.

Una vegada aconseguida la incorporació normalitzada de la població immigrant a aquest servei i l'adaptació gradual del mateix a les necessitats dels seus nous usuaris, la tasca se centra en el contacte amb altres biblioteques europees, de forma que hi puga haver una connexió que permeta millorar l'adaptació dels serveis bibliotecaris a la diversitat a partir de les experiències desenvolupades en biblioteques de diferents països europeus¹²⁸. La intenció, de cara al futur, és poder estendre aquesta col·laboració a altres països no europeus (especialment als sud-americans) dels que són originaris bona part dels usuaris de la Biblioteca. També es planteja com a possibilitat futura la creació de mecanismes per a una comunicació directa entre usuaris de biblioteques de diferents llocs del planeta.

¹²⁸ En el marc d'aquesta coordinació s'explica com la Biblioteca de Gandia s'ha introduït en un projecte, desenvolupat des de la Biblioteca de Berlín, que pretén que l'usuari puga adreçar-se a la seua biblioteca en la seua llengua i la seua pregunta siga resposta des d'una biblioteca d'un altre país on es parle eixa llengua. En aquest projecte, la Biblioteca de Gandia s'ha oferit per a ser la interlocutora per a les llengües catalanes.

Pel que fa als usuaris actuals, i atenent a les dades relatives a la Biblioteca Central de Gandia, en la que s'ubica la Junta Multicultural, destaca com el 28,1%, dels seus 17.634 usuaris, són estrangers¹²⁹. Aquest percentatge és sensiblement superior al percentatge d'estrangers sobre la població total (24,1%). Aquest fet pot indicar, amb certs matisos¹³⁰, que les persones immigrants utilitzen més que les autòctones els serveis de la Biblioteca Central.

Per nacionalitats, destaca l'elevat nombre de bolivians usuaris de la Biblioteca, doncs sols ells suposen el 16,5% de tots els usuaris estrangers. Per nombre d'usuaris, els segueixen, per aquest ordre, marroquins, búlgars i paquistanesos. El fet que els paquistanesos ocupen la quarta posició és un fet interessant si es considera que aquests suposen el 2,3% dels estrangers a la ciutat i el 7,1% dels usuaris estrangers de la Biblioteca. Es pot destacar també el fet que el 82,8% dels usuaris estrangers siguin extracomunitaris o de Romania i Bulgària.

Taula 7. Principals col·lectius nacionals d'usuaris de la Biblioteca Central.

Gandia. 12 de gener de 2011.

Usuaris	Número d'usuaris	% sobre el total d'usuaris estrangers
Bolivians	831	16,79
Marroquins	508	10,27
Búlgars	506	10,23
Pakistanesos	352	7,11
Argentins	272	5,50
Equatorians	244	4,93
Uruguaians	211	4,26

Font: Registre de la Biblioteca Central Convent de Sant Roc. Elaboració pròpia.

¹²⁹ Les dades relatives al número d'usuaris estrangers i a les seues nacionalitats provenen del registre de la Biblioteca Central de Gandia, consultat en data 12 de gener de 2011. Malgrat que el nombre d'usuaris totals és de 17.737, per al càlcul dels diferents percentatges relatius a les nacionalitats s'utilitza de referència la xifra de 17.634 donat que al registre hi figuren 103 usuaris sense identificar per nacionalitat.

¹³⁰ Aquesta data sols ens informa de les persones donades d'alta com a usuàries de la Biblioteca, però res no ens diu de si la utilitzen o no actualment, ni de la freqüència o intensitat d'ús, ni de la quantitat de serveis que es gasten. S'ha de tindre present, a més, que és possible que algunes persones immigrants s'hagen donat d'alta principalment per a obtenir algun mèrit més que aportar a l'hora de gestionar l'informe social que acompanya a la sol·licitud de regularització per arrelament social.

L' experiència desenvolupada per la Xarxa de Biblioteques Municipals de Gandia ha estat presentada i, en ocasions, exportada a altres territoris de l' Estat i del món¹³¹ i s' ha constituït en un referent per a les polítiques culturals adaptades a la diversitat en el context de les biblioteques públiques.

Descrita ja l' activitat i el sentit de la Junta Multicultural, es poden referir les principals febleses, amenaces, forteses i oportunitats que afecten a aquest programa, a partir de les consideracions recollides en l' entrevista realitzada a la seua coordinadora. Així, la principal feblesa actual seria la disponibilitat limitada dels diferents membres de la Junta que, en ser persones voluntàries, no sempre estan disponibles quan se' ls requereix. Com a amenaça, destaca la conjuntura de crisi actual i les possibles conseqüències en els plantejaments polítics, que poden tractar d' allunyar-se de mesures associades als immigrants, quan aquestes no són ben vistes entre els autòctons. La principal fortalesa estriba en el mateix equip humà que conforma la Junta Multicultural, un grup de persones "fidels" i amb "molt bona predisposició" que han fet possible assolir els èxits d' aquest projecte. Finalment, com a oportunitat, es destaca la possibilitat de seguir fent créixer el projecte, estrenyent les relacions amb altres països, com ja s' està fent.

El treball que s' ha realitzat per adaptar les biblioteques de la ciutat a la nova realitat diversa pot ésser considerat com una eina més al servei de la facilitació dels processos d' integració de les persones immigrades i de la convivència als espais públics entre persones culturalment diverses, conforme explica la responsable entrevistada:

"Tot el tema de Biblioteca i de llibres i això obri un poc les ments i facilita que entenguen altres coses i conversen amb altra gent de temes que a lo millor no s' havien

¹³¹ L' experiència de la Junta Multicultural ha estat exposada en diversos congressos i jornades i ha donat lloc a la impartició de cursos i sessions formatives sobre bones pràctiques a l' àmbit de la gestió de la diversitat als serveis bibliotecaris. Tècnics de diferents biblioteques del País Valencià han rebut formació a la Biblioteca Central de Gandia sobre com adaptar els serveis bibliotecaris a la diversitat cultural dels seus municipis, veure "La multiculturalidad de Gandia crea escuela", *Levante-EMV edició de la Safor*, 8 de gener de 2006, <http://www.levante-emv.com/comarcas/3026/multiculturalidad-gandia-crea-escuela/164531.html>. El model també s' ha exportat internacionalment. Recentment, la coordinadora de la Junta Multicultural ha impartit un curs a Uruguai sobre Serveis Bibliotecaris Multiculturals, veure "Les biblioteques de Gandia, un exemple per a Uruguai", *Safor Guia*, 3 de novembre de 2010, http://www.saforguia.com/noticias/tabid/358/titular/les_biblioteques_de_gandia_un_exemple_per_a_uruguai/idnoticia/24760/default.aspx.

plantejat. Jo crec que sí que ha contribuït a la inserció. Bueno, integració. I després també que han vingut ací a preguntar informacions ja de... sobre problemes de la seua vida que de vegades no els hem pogut contestar però sí els hem pogut dirigir on poden anar per a fer eixe tipus de consultes”.

A més, el treball efectuat des de la Junta Multicultural s'ha constituït en una eina que ha pogut actuar de fre en la tendència a associar la immigració amb un problema. Així, s'han teixit xarxes de relacions, no restringides al propi col·lectiu, que han incrementat els lligams i el coneixement mutu entre diversos grups culturals:

“Un exemple molt gràfic, el tema de Senegal (...). Han començat a vindre a la Biblioteca i, a poc a poc, ells han començat a fer relació i eixe fet ha fet que quan han fet una boda, per exemple, o ells s'han reunit per a algo, han convidat a gent, primer els d'ací, convidaven als interlocutors, o a mi mateixa... “anem a fer no sé què”. Pues a partir d'ahí comença a crear-se una espècie de relació que ha fet que per a ells tampoc siga estrany que en una festa d'ells estiga gent d'ací”.

El fet que el Pla d'Immigració no haja estat avaluat, impossibilita conèixer quin ha estat exactament el grau de compliment dels objectius, ni l'impacte real de les mesures que s'han anat exposant fins ací. Algunes persones, tècnics, però també membres del Govern, avancen que el Pla no s'ha complert íntegrament. Els motius pels quals no s'ha pogut aplicar el Pla en el seu conjunt podrien estudiar-se en eixa possible avaluació del Pla, permetent així explicar millor algunes qüestions interessants al voltant de les prioritats establides i la seua adequació a les necessitats de cada moment.

4.1.7. Les polítiques d'integració a Oliva: el Servei d'Atenció a l'Immigrant i l'Agència AMICS

Com ja s'ha pogut veure anteriorment, la major part de la immigració que ha rebut la Safor als darrers anys es concentra a les ciutats de Gandia i Oliva. Malgrat que l'objecte d'aquesta investigació s'ubica a Gandia, i atenent al fet que la població estrangera és també molt considerable al municipi d'Oliva, es realitza a continuació una referència a les mesures més importants posades en marxa en aquest municipi en matèria d'integració. Cal considerar que, donada la proximitat d'ambdues ciutats, és més que probable que

alguns dels immigrants residents a Gandia s'han beneficiat en alguna ocasió dels serveis o programes posats en marxa a Oliva i a l'inrevés, per la qual cosa es considera necessari fer al menys una breu referència a les polítiques dutes a terme en aquest municipi.

Oliva no té, ni ha tingut, un Pla d'Integració, ni cap Departament específicament centrat en aquesta qüestió, sinó que les diferents actuacions en aquest camp s'han emmarcat en la Regidoria de Benestar Social i, més concretament, en el "Servei d'Atenció a l'Immigrant", dependent de Serveis Socials, i en l'Agència AMICS, dependent de Desenvolupament Local.

El Servei d'Atenció a l'Immigrant és un recurs del Departament de Benestar Social de l'Ajuntament que ofereix informació i assessorament a la població immigrant (sobre qüestions relacionades amb la regularització i l'accés als diferents recursos municipals i socials) i organitza diferents activitats adreçades a facilitar la integració social de les persones nouvingudes, la participació i la convivència al municipi. Aquest programa, que en el moment de realització de les entrevistes amb els seus responsables funcionava des de feia aproximadament sis anys, està subvencionat pel Ministeri de Treball i Immigració i coordinat per un pedagog especialitzat en atenció a immigrants. Els destinataris del Servei són totes les persones estrangeres però, especialment, les d'origen extracomunitari, doncs *"són els que més dificultat tenen d'integració o de regularització"*, afirma el seu coordinador. Bolivians i marroquins són els principals col·lectius que utilitzen el Servei.

Dintre de les activitats organitzades des del marc d'aquest recurs destaca el programa "La maleta viatgera", adreçat a facilitar el treball de promoció de la interculturalitat a les aules del municipi, o el programa "Vivim a Oliva", pel qual s'imparteixen cursos de valencià a xiquets immigrants i s'intenta facilitar la seua integració donant a conèixer diversos recursos i indrets de la població, però sempre des de la utilització de la llengua vehicular. Els requisits vinculats a la figura de l'arrelament social han motivat la realització de cursos de valencià també per a adults, que són cursats, bàsicament, per població extracomunitària en situació administrativa irregular, però en els que també han participat persones documentades i de països comunitaris. Per últim,

caldría destacar la celebració del Dia de l'Immigrant mitjançant la realització d'una Jornada de Diàleg i Convivència que combina el treball de reflexió amb tècnics i professionals amb el d'informació i sensibilització sobre la diversitat de cultures presents al municipi.

L'altre recurs del que disposa la ciutat per a treballar les qüestions relacionades amb la integració de les persones immigrants és l'Agència AMICS. A diferència del que ocorre en la major part dels municipis del País Valencià, on l'Agència AMICS es vincula a les polítiques de Benestar Social, a Oliva aquesta Agència es situa al marc de la Delegació d'Indústria i Desenvolupament Local i treballa integrada en el Centre Associat al SERVEF, homologat en l'Agència de Desenvolupament Local. L'Agència AMICS d'Oliva, inaugurada a l'any 2008, té com a objectiu central oferir atenció jurídica en relació als processos de regularització administrativa. En ella col·laboren dues persones, una advocada responsable de l'Agència (que s'encarrega de totes les qüestions de caire jurídic) i una tècnica de promoció d'ocupació de l'Ajuntament (que treballa amb la població en general, inclosa la població immigrada, els diferents aspectes relacionats amb la inserció laboral).

A banda de l'activitat principal, consistent en oferir assessorament jurídic en matèria d'estrangeria, l'Agència AMICS d'Oliva ha organitzat algunes accions d'alfabetització lingüística i altres activitats, adreçades al conjunt de la població, relacionades amb l'orientació a l'ocupació. També es treballa amb el teixit empresarial, oferint informació al voltant de la llei d'estrangeria i de les vies i formes de contractació de persones immigrants, facilitant així l'erosió dels obstacles que, basats en el desconeixement de la normativa, dificulten l'accés dels immigrants al mercat laboral. Altres tipus d'accions, adreçades a la sensibilització de la població en matèria d'immigració i/o interculturalitat o a la promoció de la convivència al municipi, no sembla que es treballen des d'aquesta Agència, doncs s'afirma que la integració es compren des del que és la inserció en el mercat laboral i no des d'altres vessants més assistencials. Així ho explica la responsable tècnica de l'Agència:

"Creo que es una diferencia muy positiva, que todo el tema del fenómeno migratorio se trabaje desde el empleo, no desde lo asistencial. Vamos, les hacemos un flaco favor (...). Vale... eso a mí, por eso te digo, que lo asistencial está muy bien y es necesario, por

supuestísimo que sí, ¿vale?, pero no veamos en lo asistencial la vía... quiero decirte de integración del inmigrante, porque no es, para nada”.

Cal destacar l'especial aposta de l'Agència AMICS d'Oliva per la plena normalització en l'atenció a les persones immigrants, evitant qualsevol tractament específic més enllà del relacionat amb l'assessorament jurídic en matèria d'estrangeria. Com es veurà més endavant, quan s'analitze a partir de les aportacions de les persones entrevistades la ja referida dialèctica entre polítiques generals i polítiques específiques, aquest és un cas clar d'aposta per polítiques de tall generalista, com afirma una de les tècniques de l'Agència:

“L'Agència AMICS el que fem és ajudar a la legalització. Ajudar a la legalització d'aquell immigrant que no està legal en Espanya i a la renovació dels seus permisos de treball i residència. Però una volta ja és com qualsevol altre ciutadà com mosatros, el seu tractament és el mateix, el mateix”.

Dels diferents aspectes relacionats amb la integració, aquesta Agència sols dedicaria la seua atenció a les qüestions relacionades amb l'ocupació i la regularització de la situació administrativa dels immigrants. Malgrat que aquestes són també les àrees que més es treballen a l'Agència AMICS de Gandia, allà sí hi ha una intenció clara de treballar en altres línies i s'han anat desenvolupant activitats relacionades amb la mediació i la convivència, cosa que no passa a Oliva.

Un altre dels trets particulars d'aquesta Agència té a veure amb la percepció que una de les seues tècniques transmet sobre la voluntat d'integració dels immigrants a la ciutat. Així, front al discurs de proximitat i, fins i tot, d'identificació empàtica amb els immigrants que s'ha captat en les altres Agències entrevistades, ací es manifesten alguns recels envers els estrangers i es transmet una imatge negativa en relació a les actituds d'alguns d'ells i la seua aparent poca disposició a la integració:

“Depende de qué zona del paseo visites... pasees, tienes una zona que es... de una nacionalidad, de otra nacionalidad, de otra nacionalidad. Pero entre ellos nunca los verás que se visiten (...). En el paseo, en la vía pública, los sábados y los domingos perfectamente, encima además también ves que descargan camiones y que mandan ellos cosas y reciben cosas, y cada grupo de su nacionalidad tiene sus bancos, como si dijéramos (...). ¿Qué da

sensaciones raras? También, sí, porque no sé, del paseo que es bastante grande de Oliva, los domingos por la mañana que vas con la bicicleta y todo lleno de gente, y toda la gente que entre ellos ni se mezclan, y tú saludas y no te dicen ni "¡hola!". Pues la verdad dices... "qué gente más siniestra, más extraña" (...). Nosotros vamos y paseamos, vamos y paseamos. Pero ellos tienen sus tres bancos y de ahí no se mueven, porque los otros tres bancos son de otra nacionalidad (...). Sí... conversan y recogen cajas y... y llevan cajas a los camiones ¿Qué llevan ahí dentro? No lo sé (...). Y a nosotros a los autóctonos sólo nos buscan por el tema institucional".

4.2. LES POLÍTIQUES D'INTEGRACIÓ: UN ANÀLISI DES DE LA PERSPECTIVA DELS RESPONSABLES POLÍTICS I TÈCNICS

4.2.1. L'impacte de la immigració i l'activació i evolució de les polítiques públiques d'integració a la ciutat de Gandia

"És un fenomen que ens ha desbordat des del punt de vista de les polítiques públiques. Jo el compararia amb la pluja. Ha plogut molt i l'hem deixat caure i hem intentat que eixa pluja es vera com un element beneficiós i no com un element perjudicial. Un fenomen d'inclusió social, o de recepció social, perquè d'inclusió a lo millor seria dir massa, tan ràpid i amb tanta intensitat, ha provocat moltíssimes coses" (Orengo, J.M.).

Aquestes paraules, de l'alcalde de la ciutat, resumeixen perfectament allò que les diferents persones entrevistades en el marc d'aquest estudi han enunciat com a punt de partida per a l'anàlisi dels processos d'integració i les polítiques públiques associades amb ells. La immigració es va fer present a començaments de segle a Gandia, de manera inesperada, i ha transformat en pocs anys la ciutat en un espai completament multicultural, constituint, probablement, el fenomen sociològic de més impacte en la darrera dècada:

"És un canvi radical de societat (...) que ha anat a una velocitat tremenda (...). No és un procés controlat que el barri de les cinc-centes se convertisca en la ONU en tres anys. No n'hi ha hagut ninguna planificació per a que això siga així! Ha segut el devenir de les coses" (Orengo, J.M.).

Durant aquest temps, com ja s'ha pogut veure, s'han articulat al municipi tota una sèrie de mesures per tal de gestionar aquest fenomen nou i aconseguir eixa inserció que, a dia d'avui, encara no es considera completa.

Ja s'ha relatat com l'inici del projecte polític en relació a la gestió de la immigració pot situar-se al voltant dels anys 2003 i 2004 amb la posada en marxa del Centre Intercultural, la creació de la Junta Multicultural i la gestació del que seria el Departament de Cooperació i Integració Social. Des d'aquell moment fins a l'actualitat, s'han dut a terme diferents mesures polítiques, s'han creat recursos (alguns encara hui actius) i no han deixat de constituir-se associacions d'immigrants mentre la ciutat anava adaptant-se a una realitat que, com afirma una de les regidores entrevistades, *"ha vingut per a quedar-se"*.

Amb la creació de la Regidoria de Cooperació i Integració Social i la posada en marxa del Pla d'Immigració Municipal, es pot considerar que l'Ajuntament de Gandia feia una aposta decidida i ferma per encarar un fenomen que, en aquell moment, molts altres municipis importants encara no havien començat a gestionar. Si bé en altres localitats van ser les ONG les que, de vegades sense cap suport polític, van organitzar tota una estructura d'atenció a immigrants i de promoció de la convivència, a Gandia la política ha estat present des del començament en la gestió dels reptes associats a la immigració. I els passos que es van donar des del Departament de Cooperació i Integració Social, en el marc del Pla d'Immigració, han estat valorats com a positius, en termes generals, per totes les persones entrevistades, tot i que algunes (especialment els membres de l'equip de govern) assenyalen que el fenomen ha evolucionat i avui les respostes ja no poden ni deuen ser les mateixes d'ahir.

De fet, en el moment de realització del treball de camp (any 2010), Gandia es troba immersa en alguns processos nous que afecten també a la planificació i desenvolupament de les polítiques públiques al camp de la immigració. La crisi econòmica i les situacions de precarietat que l'acompanyen, el descens (encara que relatiu) de la població immigrant a la ciutat i el fet que alguns dels col·lectius immigrants hagen vist reconegut el seu dret al vot en les eleccions municipals, són tres dels elements característics d'aquesta nova etapa que viu la ciutat pel que fa a la seua relació amb el

fenomen migratori. El fet que alguns dels immigrants duguen ja diversos anys vivint a la ciutat, amb processos d'inserció més madurats, també configura un nou escenari que, fins fa poc, no era habitual. Aquests elements de transformació, entre altres, són referits pels càrrecs polítics entrevistats com a elements explicatius de les transformacions que, en matèria migratòria, han experimentat les polítiques públiques a la ciutat, com es veurà amb deteniment més endavant.

En l'evolució de les polítiques durant aquests anys es podrien assenyalar quatre fases. La primera coincideix amb la creació de tota l'estructura que acompanya a la constitució de la Regidoria de Cooperació i Integració Social, a l'octubre de 2005, sota el mandat de Joan Francesc Peris, aleshores regidor per la coalició Bloc-Esquerra Verda. És el moment en el que es construeixen els fonaments sobre els que ha d'assentar-se tot el model d'integració de la ciutat, recolzats en el I Pla d'Immigració. Aquesta fase arribaria fins a juny de 2007 quan, després de les eleccions locals, Liduvina Gil, regidora pel Partit Socialista, passa a fer-se càrrec de la Regidoria al capdavant de la qual estarà fins a juliol de 2009, coincidint amb els anys finals d'execució del Pla d'Immigració. Al juliol de 2009, la Regidoria de Cooperació i Integració desapareix i les seues funcions són assumides per la Regidoria de Benestar Social, conduïda per Cristina Bataller, regidora pel Partit Socialista. Finalment, s'inicia una quarta etapa que coincideix amb la darrera fase de la legislatura i que aniria d'octubre de 2010 fins a maig de 2011 amb la creació d'una Regidoria de Seguretat, Mobilitat i Integració que torna a delimitar un espai més específic per a les polítiques d'integració (que deixen de dependre de Benestar Social). Aquesta darrera etapa, en la qual el responsable polític és Vicent Mascarell, també del Partit Socialista, té una duració molt reduïda i es dona en un context preelectoral que marca en bona part les seues línies d'actuació. Malgrat que les entrevistes que s'analitzen ací es van efectuar durant la que s'ha delimitat com a tercera etapa (amb les polítiques d'integració dependent de Benestar Social), s'incorporen també alguns elements d'anàlisi al voltant d'eixa quarta i breu etapa que arriba fins a les eleccions locals¹³².

¹³² Com s'ha explicat anteriorment, és per aquest motiu que l'entrevista amb el seu responsable, Vicent Mascarell, s'efectua passades les eleccions, uns quants mesos després d'haver realitzat la resta de les entrevistes. Es va procedir així per tal de poder obtenir informació de tot el període, també del context electoral, una vegada tancat el cicle de govern.

Aquestes quatre etapes, segons el discurs dels tècnics, es podrien reduir a dos: la fase en la que va estar operativa la Regidoria de Cooperació i Integració i la que es va donar després, una vegada aquesta Regidoria va desaparèixer i les polítiques migratòries van passar a dependre de Benestar Social¹³³. Entre aquestes dues fases els professionals parlen d'un "gir polític", d'un canvi d'estratègia que coincideix amb la supressió de la Regidoria de Cooperació i Integració i que no saben molt bé com explicar:

"El Departament de Cooperació i Integració Social es va crear però no es va consolidar. Va anar fent un treball, des d'on estaven, un treball, però eixe treball poc a poc ha anat perdent-se (...) i no sé com ha sigut, però la cosa és que eixe departament ha desaparegut. Lo que començava com una llançadera gran, que era tractar este tema i que un poc abarcara de manera transversal tots els temes de la ciutat, però des del punt de vista de les possibilitats que ens donaven el fet que hi haguera immigrants ací, això es va perdre, això no sé què ha passat, però ha desaparegut. Per tant, han llançat a perdre un braç del Govern que podia haver donat molt bons fruits i que n'hi havia molt que treballar ahí" (T6).

"A ver, yo creo que Gandia ha apostado mucho y ha hecho mucho, la verdad, las cosas como son. Pocas veces he visto Ayuntamientos tan comprometidos (...). Yo creo que se trabajó mucho y se apostó por la inmigración y por la integración, soy consciente. Y la verdad que chapó, me quito el sombrero. Pero lo que ha pasado en estos últimos meses, yo no le encuentro una explicación ni política, ni socioeconómica siquiera" (IC1).

Alguns tècnics, però, assenyalen alguns motius que pensen que hi poden estar al darrere d'eixe canvi d'estratègia política que relaten. En general, es parla d'una qüestió interna de Govern, que pot tindre múltiples raons. Alguns atribueixen aquests canvis al grau de convicció que tenen els responsables actuals, menys interessats en aquests temes del que s'estava en èpoques anteriors. Altres, plantegen com a possible explicació el fet que la Regidoria de Cooperació i Integració fora un projecte edificat per un partit

¹³³ La vinculació de les polítiques d'integració a la Regidoria de Benestar Social comporta la seua dependència de l'estructura de Serveis Socials, emfatitzant la identificació dels immigrants com a exclosos més que com a actors amb potencialitats, i reduint la integració a una qüestió relacionada amb la intervenció social adreçada a la satisfacció de les necessitats bàsiques dels immigrants. Agrela (2006: 387) adverteix sobre aquesta qüestió: "Una vegada que la categoria immigrant com a objecte d'intervenció social és inclosa a les agendes, estructures i organització de les Administracions, i també dels Serveis Socials, queda acoblat en el "compartiment" dels "col·lectius en situació d'exclusió social". Les imatges amb les que majoritàriament s'associa a les i els immigrants els ubiquen directament sota la consideració de grups de risc social, mirats i considerats com a un col·lectiu vulnerable, determinat per les seues mancances i dificultats per a la integració social".

polític (Esquerra Verda) que ara ja no forma part de l'equip de govern. La militància pública en aquest partit d'alguns dels tècnics que es van fer càrrec en aquell moment de la implementació de les polítiques d'integració ha estat referida per alguns com a possible motiu addicional a l'hora de desmuntar un equip professional molt identificat amb un partit de l'oposició. I també s'apunta a la escassa rendibilitat d'aquestes polítiques en termes electorals: com que les polítiques actives a favor de la integració no generen moltes simpaties entre la població autòctona, aquestes serien relegades per un simple exercici de càlcul electoral.

Assumint que el context ha pogut canviar i que els interessos polítics poden ser ara uns altres, ben diferents dels que van motivar aquella política explícita de recolzament als immigrants, una de les informants clau tracta de proposar alternatives que eviten llançar a perdre tot el treball que s'havia vingut efectuant i proposa subsumir el treball d'integració en una estratègia més global de promoció de la ciutadania i la interculturalitat:

"No trabajemos con la inmigración exclusivamente. Trabajemos con el concepto de ciudadanía. Pero ¡no desmantulemos! Cambiemos la imagen o cambiemos el discurso. No trabajemos por o para los inmigrantes que realmente es lo que deberíamos hacer, trabajemos por y para la ciudadanía. Hablemos de qué es el concepto de ciudadanía. Hagamos realmente planes de integración. Mmm, realmente expliquémosle a la gente cómo se distribuyen las becas de comedores. La gente... ¡informemos a la gente! Expliquemos que el Centro Intercultural es un Centro Intercultural y no es un centro de inmigrantes" (IC1).

Tots els tècnics entrevistats manifesten, amb diferents matisos, l'existència d'un gir polític en matèria d'immigració i, la majoria d'ells, el valoren com a negatiu. Malgrat això, el cap de l'Àrea de Benestar Social, responsable tècnic dels programes relacionats amb la immigració i la integració, manifesta com aquests canvis eren necessaris i resulten positius, donat que les circumstàncies actuals no són les mateixes que abans:

"Yo creo que también hay que dimensionar el fenómeno. No es el mismo el fenómeno de hace un par de años que el fenómeno de ahora, ni en cantidad, ni en condiciones. Entonces, la Agencia AMICS, o lo que eran las políticas de inmigración también en Gandia, concretamente, yo creo que estaban sobredimensionadas, tenían ahí un abordaje que a lo mejor en estos momentos no era el más adecuado y ahora la Agencia AMICS, está mucho

más dimensionado, estamos hablando de tres, cuatro profesionales que son los que se encargan de todo. Y bien, vamos bien, no hacen falta diez”.

Aquesta apreciació coincideix amb la de la persona que ha estat al capdavant de la Regidoria de Benestar Social, en eixa segona fase en la que les polítiques d'integració es gestionen des d'eixe espai:

“Eixa evolució (referint-se al treball desenvolupat des del Departament de Cooperació i Integració), en el seu moment jo crec que va ser un encert, després, amb el pas del temps i en esta última legislatura ens vam donar compte que possiblement estava sobredimensionada” (Bataller, C.).

Cal assenyalar que en el moment de creació del Departament de Cooperació es comptava amb un important pressupost municipal per a l'àrea, donat que es tractava d'una Regidoria específica i, a més, es rebien fons d'altres administracions que permetien disposar d'un ampli equip de professionals. Una vegada dissolta la Regidoria i perduts bona part dels fons que es rebien per a les polítiques d'integració, ja no serà possible disposar d'un equip tan ampli de professionals com el que es va tindre en la primera fase, segons expliquen alguns dels regidors entrevistats. I s'afirma que, pel que fa al pressupost municipal, no es dediquen menys recursos que abans, sinó prou més, però, com que aquests es distribueixen en diferents programes i no es destinen a un Departament únic i específic, pot semblar que es dediquen menys:

“Nosaltres quan vam crear la Regidoria de Cooperació i Integració jo era l'alcalde. La Delegació la vaig fer amb el company Peris (...). Va tindre una potenciació important, jo crec que per dos motius. Un: perquè quan una Delegació la porta un grup minoritari i bisagra, reclama més recursos per a la Delegació. Però jo faria una distinció clara: més recursos per a la Delegació no significa més recursos per a les polítiques de cara als immigrants. En estos moments, sense por a enganyar-me, devem d'haver duplicat casi eixos recursos. Però d'una manera, anem a dir, menys especificada, menys específica, sinó dins més de l'àmbit de la Regidoria de Serveis Socials” (Orengo, J.M.).

Des de l'equip de govern, per tant, no es constata eixe “gir polític”, sinó més bé una redefinició de la forma de fer política en el camp de la immigració. Redefinició que passa per un reajustament al que es percep com la demanda real i per una aposta per

polítiques transversals més que no pas específiques. També per una externalització de certs serveis, contant amb la col·laboració de les organitzacions de la societat civil.

En el moment en el que es canvia el plantejament de les polítiques d'integració i es suprimeix la Regidoria de Cooperació, alguns tècnics relaten l'existència de diferents punts de vista a l'interior de l'equip de govern municipal. És un aspecte interessant perquè revela que la situació d'acord que els polítics han manifestat en referència a aquesta qüestió és desmentida des del discurs dels tècnics. Així, la persona que es trobava al front de la Regidoria en el moment de la seua desaparició, hauria estat disconforme amb els seu desmantellament i amb la paralització d'alguns dels programes i serveis que s'havien anat posant en marxa sota la seua cobertura i, fins i tot, hauria manifestat el seu desconcert front a les restriccions efectuades en les polítiques d'integració en general. Algunes persones entrevistades apunten a la possibilitat de que la supressió del Departament de Cooperació i integració haja estat motivada per la necessitat de reduir la visibilitat pública de la regidora que se'n feia càrrec i a la que alguns membres del Govern no tindrien en bona consideració.

En qualsevol cas, professionals i informants clau apunten a eixe moment en el que es desmantella la Regidoria com l'inici d'una època en la que desapareix el compromís polític amb una integració entesa des de la mediació, la interrelació i la participació. Una de les professionals considera que, en eixe intent per esborrar les empentes d'una època anterior, els diferents programes van ser tractats com a "xiringuitos" dels que calia prescindir. I es destaca el fet que la persona que és designada com a regidora de Benestar Social, en eixa nova etapa en la que les polítiques d'immigració es vinculen a aquesta àrea, no tinga cap experiència en la matèria ni tampoc dedicació absoluta a la seua responsabilitat política que compagina amb un treball extern a l'Ajuntament. Per alguns dels professionals i informants clau, aquest canvi ha afectat negativament al desenvolupament del treball en matèria d'integració. Ells contrasten eixa nova realitat amb la que es vivia amb l'anterior regidora de Cooperació i Integració, una persona implicada en el treball quotidià en el camp de la integració i molt propera a les associacions d'immigrants.

4.2.2. L'exercici de la política en matèria d'immigració a Gandia: principis orientadors, reptes actuals i valoracions generals

Les diferents persones que han col·laborat en aquesta investigació des de l'espectre polític han manifestat l'existència d'un objectiu comú en les polítiques desenvolupades fins al moment: aconseguir la integració des d'una valoració positiva de la presència dels immigrants a la ciutat. No s'ha recaptat cap discurs negatiu envers l'alta presència d'immigrants, sinó més bé tot el contrari. Es detecta un discurs i una actitud positiva, amable i contundent a favor de la convivència en la igualtat des de la diversitat. Es valora allò que la immigració ha aportat a la ciutat, front altres discursos polítics que responsabilitzen als immigrants dels problemes socials. El mecanisme pel qual la societat, especialment en temps de crisi, acaba configurant als immigrants com a enemics o caps de turc sobre els que bolcar les seues angúnies i ansietats ha estat alimentat, en no poques ocasions, per discursos i posicionaments polítics que, en aquest cas, semblen no estar presents en absolut. És més, el discurs polític recaptat es planteja com a necessària la lluita contra els estereotips que estigmatitzen als immigrants sota idees confuses i falsejades que poden ser fàcilment contrastables. Són bona expressió d'aquesta actitud favorable envers la immigració les paraules de la Regidora de Benestar Social:

"No han vingut a llevar-mos el treball, els immigrants han vingut ací a treballar, a substituir a una demografia decreixent. Si Gandia ha aconseguit ser gran ciutat és gràcies a la immigració. És indubtable a la vista de les dades (...). Han vingut a treballar, a cotitzar i a consumir. Què seria de Gandia en estos moments si 20.000 persones s'anaren d'ací i deixaren de consumir, de contribuir i de, i de... i de treballar!" (Bataller, C.).

Els principis que guien l'actuació municipal en matèria d'integració d'immigrants són resumits, per l'alcalde de la ciutat, en dos: *"donar serveis i que la cultura de la ciutat siga pro i no siga contra"* (Orengo, J.M.). Es relata la intenció de promoure, per una banda, l'accés als drets i recursos i, per un altra, l'acceptació dels nous veïns i la generació d'una cultura compartida que incorpore la necessitat d'acollir i de conviure en pau, sense conflicte i des del respecte a la diversitat. Pel que fa al primer aspecte, l'accés als serveis, aquest pot emmarcar-se en una estratègia més ampla de garantia de drets per a les persones immigrades, confirmada també per algun dels tècnics entrevistats que insisteixen en el fet que l'Ajuntament treballa per la garantia dels drets de les persones

nouvingudes i no ha plantejat cap restricció dels mateixos, com sí s'ha fet en altres municipis. Fins i tots les persones que es mostren més crítiques amb la gestió del Govern en matèria d'immigració, no neguen aquest fet.

Pel que fa al segon dels principis, relatiu a la generació d'una cultura d'acollida i convivència a la ciutat, cal assenyalar que aquest es presenta com un principi orientador de primer ordre en l'acció de govern. Una tasca complexa que va molt més enllà de la realització d'algunes activitats puntuals per a promoure la integració. Una tasca ambiciosa que és la que, al final, es valora que pot donar els fruits realment necessaris en societats amb nivells d'immigració tan elevats com els que es donen a la ciutat de Gandia. Així ho afirma el cap del Govern:

"Política entesa com a administració de polis. Més que fer coses concretes. Lo important és al final com som, també la personalitat de la pròpia ciutat (...). Més que fer eixes coses concretes, lo que estem fent és crear una aliança de la societat més inquieta, convertint-lo en un moviment pro. És bàsic això! Des del discurs fins a l'acció, que vaja conjuntament". (...). Al final quan dius: què és el més important? Crear una cultura. En l'àmbit personal, en el familiar i en el d'una ciutat" (Orengo, J.M.).

En aquest projecte, segons l'alcalde, deuen estar implicats tots els agents importants del municipi, des dels partits polítics a les entitats religioses, des de les associacions d'immigrants i les ONG als ciutadans comuns, de forma que la ciutat adquirisca una personalitat pròpia que permeta articular bé la convivència:

"És molt important que els sectors de... diferents maneres de pensar, de diferents, anem a dir, preferències partidàries o de pensament polític, tinguen eixa unitat de discurs. És molt important (...). Hi ha una aliança: institució, societat civil, plural, molt important que siga plural. Ací el problema és quan t'apropies de les banderes. Quan són compartides no n'hi ha cap problema. Té damunt un exercici de responsabilitat i de foment, d'una mínima vertebració dels col·lectius, al menys per a que siguen visualitzats com a elements positius, saps? (...). Per això vaig anar a inaugurar la mesquita, saps? Perquè creia que era el meu deure, el fer eixe tip de pedagogia i ho puc fer i ho faig perquè m'acompanyen molts en això. No estic a soles i m'acompanyen molts d'un espectre polític ampli i això és molt necessari i molt bonico. A canvi, clar, pues tampoc pots patrimonialitzar eixe tip de polítiques diguent que són polítiques d'esquerres perquè si no... No. Són polítiques de tots. El

col·loques dins de l'eix del mínim comú denominador de convivència de la societat" (Orengo, J.M.).

Altres membres del Govern ressalten el fet que, en línies generals, es done un consens polític important al voltant de la gestió de les polítiques d'integració. Front el que és habitual en altres municipis, on la immigració s'ha convertit en un dels principals, sinó el fonamental, eix de discussió i enfrontament polític, es pot afirmar que Gandia no ha entrat en eixa dinàmica, al menys durant el període ací analitzat. De fet, no es coneix cap conflicte o discussió política important en relació al fons de les polítiques d'integració que han anat posant-se en marxa als darrers anys. Fins i tot el Pla d'Immigració va ser aprovat per consens, un indicador més de la cohesió política que sembla haver-se donat en aquest àmbit. I aquest consens polític es planteja com un bon antídote per al sorgiment de brots de xenofòbia que, malgrat l'elevat índex d'immigració, no s'han donat a la ciutat:

"N'hi ha un consens, si no total pues sí en línies generals i tot de, de recolzament a la política que estem portant. Ahí no tenim divergències. Políticament no hi ha divergències en eixe aspecte, que això..., jo crec que això també és un factor molt important a l'hora de que no s'hagen produït, de que no es produisquen més... més brots" (Bataller, C.).

Dins d'aquest projecte polític de generació d'una cultura d'acollida, la responsable de la Regidoria de Benestar Social, ressalta tres eixos de treball fonamentals, que coincideixen amb tres dels cinc principis rectoris que recollia el Pla d'Immigració. Aquests eixos són: el foment de la participació, la garantia de la igualtat, i la promoció de la interculturalitat. I es ressalta la importància que té, en aquest context, tot el treball que s'ha fet des de l'Ajuntament recolzant les iniciatives del teixit associatiu immigrant de la ciutat, com confirma l'alcalde:

"Crec que el que s'ha fet des de l'Ajuntament, bàsicament, és afavorir que els propis immigrants més inquietos que vulgueren vertebrar, i que són els que, en el millor sentit de la paraula, més interès tenen de treballar en pro dels seus compatriotes o de les persones que ells aspiren a representar, pues donar-los les facilitats per a que això fora aixina. I després, adaptar, a part de la gestió municipal, pues donant també les màximes facilitats a eixes persones en tots els sentits. Això, bàsicament és el que hem fet" (Orengo, J.M.).

Dins de l'estratègia política seguida a l'àmbit de la integració es reconeixen diversos èxits i, des de la direcció del Govern es valoren com a mesures especialment positives el Centre Intercultural i l'Agència AMICS, la política d'interculturalitat que ha girat al voltant de la Biblioteca i d'altres serveis, el desenvolupament d'una important política social en aquest camp i el Centre de Mediació i Convivència (CMC)¹³⁴, mesures que haurien facilitat una vertebració cívica positiva en relació al fenomen de la immigració.

Pel que fa a les principals forteses, febleses, amenaces i oportunitats en relació a les polítiques d'integració que du a terme en aquest moment l'Ajuntament de Gandia, els seus actors polítics han assenyalat diverses forteses entre les que poden destacar-se el discurs i l'actitud política envers la immigració i la bona situació pel que fa a la convivència multicultural al municipi. Per altra banda, s'apunta a la manca de recursos com a principal feblesa, que impedeix desenvolupar totes les actuacions que es desitjarien. En relació a les amenaces és significatiu que la major part de les persones entrevistades hagen manifestat exactament la mateixa percepció, identificant la continuïtat de la crisi com la principal amenaça en l'actualitat. Aquesta amenaça presenta, en els diferents discursos, dimensions diferents, com ara l'alt índex d'atur i les seues conseqüències pel que fa a la generació de marginació o l'increment de la competència pels recursos de protecció social que es dona entre les persones necessitades i que pot enfrontar a autòctons i immigrants. Així ho explica el responsable tècnic de l'Àrea de Benestar Social:

"Como la crisis dure no va a haber presupuesto que lo resista y, con el tema de inmigración yo creo que pasa un poco eso. Como la crisis la arrastremos mucho tiempo, y el fenómeno migratorio, aunque evidentemente va decayendo, se va moviendo, se va moviendo por la lógica del mercado y se va moviendo por tal, pero si continua con la intensidad que está y el desempleo en los niveles que está, yo creo que es una amenaza importante desde las

¹³⁴ El CMC, que es va posar en marxa a l'octubre de 2005 i va estar en funcionament fins a setembre de 2009, treballava en la resolució pacífica de conflictes comunitaris i no es dirigia específicament a la població immigrant. De fet, la major part dels seus usuaris eren autòctons. El Centre, que depenia en un primer moment de la Regidoria de Seguretat Ciutadana i en un segon de la de Benestar Social, va ser un exemple de treball coordinat entre professionals de la intervenció social i la mediació, per una banda, i la Policia local, per un altra. Des d'aquest programa es van organitzar a la ciutat dos Congressos Internacionals sobre Mediació, celebrats als anys 2006 i 2008. El CMC promovia l'extensió de la cultura de la pau com a millor eina per a la prevenció i resolució de conflictes i es va convertir en un referent, exposant-se el seu treball, com a exemple de bona pràctica, en diferents territoris de l'Estat. L'experiència, emmarcada en una acció de govern més ampla, ha estat relatada per qui va estar al front de les regidories de les que depenia aquest recurs (Gil, 2007).

dos vertientes, ¿eh?, desde la de la sostenibilidad presupuestaria y desde la de percepción por parte de los vecinos de ese fenómeno como algo negativo en lugar de como algo positivo”.

El diagnòstic polític de les oportunitats expressa de nou eixa visió positiva envers la immigració a la que ja s’ha fet referència. L’alcalde afirma que les oportunitats són “totes”, en el sentit de que encara hi ha molt de treball a fer de per tal d’optimitzar al màxim la presència dels nous veïns a la ciutat. La multiculturalitat no es percep com un problema, sinó com una oportunitat a aprofitar, fent-la visible al carrer i aconseguint una cohesió social que integre amb normalitat eixa diversitat.

El punt de vista d’algun dels tècnics entrevistats constata aquest esforç polític, especialment pel que fa als fons destinats i a l’esforç de sensibilitat que ha fet l’Ajuntament en aquestos anys. Però la major part dels professionals plantegen divergències amb la visió dels responsables polítics i destaquen el fet que el compromís actual és menor que en altres èpoques, que no existeix un projecte polític municipal ben definit i que l’actuació es limita a l’atenció directa als immigrants, sense treballar gairebé altres qüestions relacionades amb la integració i la convivència intercultural:

“Jo crec que ara la política de immigració s’ha relegat, simplement s’ha deixat un poc aparcada. No s’ha llevat del tot perquè estan ahí Midrashic, una entre elles, o siga, les associacions han sigut les que jo crec que realment no han deixat que desapareguera, perquè es va tancar el centre, abans d’AMICS. Han estat ahí i l’Ajuntament lo que ha dit és, per a mi, eh?, bueno, anem a obrir-lo i que estiguen ahí (...). La planificació que jo sàpia no està portant-se a cap, està guardaet en un caixó i ja està. Diguem lo que diguen, perquè no n’hi ha ninguna línea que estiguen... no hi ha res que diguem: “Ah! Pues sí que estan anant per eixa línea”. Tot el tema de convivència no s’està treballant. No s’estan fent actes ni programes específics d’això, d’intentar... pues un poc que tota la gent a nivell... I més ara, o siga, jo crec que ara seria importantíssim la continuïtat d’eixa tasca” (T4).

Responsables tècnics que valoren positivament les polítiques que està duent endavant l’Ajuntament en aquest àmbit, assenyalen també com cal aprofundir en el treball de sensibilització de la població en general, donat que el treball en aquesta fase ha estat més centrat en donar resposta a la “voràgine assistencial” que no pas en promoure la convivència:

"Todo eso yo creo que la tarea que nos compete como Ayuntamiento es cambiar esa toma de posición de los ciudadanos, trabajando en los barrios, con las asociaciones de vecinos (...). Yo creo que ésa es de las, de las respuestas básicas que debemos de darnos, incluso como te digo anticipándonos a... Pero, si me preguntas lo que estamos haciendo, más allá de talleres, o más allá de alguna charla puntual, o más allá, en estos momentos, estamos en los mismo de antes, el tsunami, la vorágine asistencial nos hace que se dediquen a hacer informes de arraigo por un tubo, hacer información y orientación y acciones formativas que forman parte al final de lo mismo porque tú ya sabes que la formación forma parte luego de acreditar x horas de formación en castellano, en valenciano tal, para poder..." (T1).

4.2.3. Valoracions sobre l'Agència AMICS, les Escoles d'Acollida i la seua imbricació en l'estructura de la política local

Conforme ja s'ha explicat, l'Agència AMICS de Gandia es crea durant eixa primera fase en que la Regidoria de Cooperació i Integració està en marxa, però en el moment en que ja s'havia donat el canvi de regidor, passades les eleccions de 2007. Abans, segons conta una de les tècniques d'aquell Departament de Cooperació i Integració, no s'havia volgut entrar dins de la xarxa AMICS, per tal de mantindre la independència i no haver d'estar subjectes a directrius d'altres administracions.

La constitució de l'Agència no està exempta de polèmica, donat que es tracta d'una iniciativa autonòmica creada per un govern de signe distint al que en eixe moment governa la ciutat i es vincula amb una política d'integració que inclou algunes iniciatives ben polèmiques com ara les Escoles d'Acollida i el Compromís d'Integració. Aquest fet il·lustra una de les dificultats més comuns a l'hora de coordinar polítiques dependents d'administracions diferents i, especialment, quan aquestes fan referència a àmbits sensibles, com la immigració, i són gestionades per forces polítiques distintes. A més, Gandia ja tenia tota una estructura d'atenció a la població immigrada i de promoció de la interculturalitat, i contava amb un Centre Intercultural que s'havia constituït com a recurs de referència per a la població immigrant i també per a algunes persones autòctones que hi acudien a algunes de les activitats que allà s'organitzaven. Però arriba un moment en el que, fins i tot amb l'acord d'algunes persones que havien dubtat de la conveniència de crear una Oficina AMICS a la ciutat, es convé que pot ser adequat posar en marxa aquest

projecte. El motiu que s'al·lega en la major part dels discursos és el fet que, unint els esforços d'ambdues administracions es podia contar amb més recursos per tal de dur a terme una bona política d'immigració.

El responsable tècnic de Benestar Social manifesta no haver estat satisfet amb el model que se seguia en les polítiques d'immigració durant la primera fase i aposta per l'Agència AMICS com l'instrument actual sobre el que vertebrar un model diferent que incorpore, fins i tot, les polítiques de cooperació al desenvolupament, des de la lleialtat al projecte que la Conselleria ha articulats al voltant d'aquestes Agències:

"Yo creo que la Agencia AMICS tiene que ser ese gran contenedor de todas las políticas de inmigración, incluso decía de cooperación, que se desarrollen por parte del Ayuntamiento y además creo que desde una posición, como te decía, de absoluta honestidad y colaboración con lo que es el proyecto de la Generalitat del cual yo, si me alejo un poco y tomo distancia, pues tengo muchas dudas acerca de, incluso, de los ámbitos de, que tiene la propia Conselleria en cuanto a titularidad de determinadas acciones que está haciendo. Pero, dicho eso, se inauguró la Agencia AMICS y a mí me parece, esa es una opción que hizo el Ayuntamiento".

Però, al mateix temps, es relaten algunes dificultats derivades de la posada en marxa d'aquesta Agència. Així, un dels responsables tècnics entrevistats considera que no hi ha un model clar darrere de les Agències AMICS i afirma:

"Hasta el propio nombre te suena frágil. La Generalitat, cuando un ámbito competencial como es el de los arraigos, como es el de la legalización, y eso no lo tienen para nada, pero están dándose codazos para integrarse ahí y estar... Entonces esa falta de claridad yo creo que es una debilidad importante de lo que son las acciones..." (T1).

Des de l'àmbit polític, la regidora encarregada de l'àrea d'immigració quan es va posar en marxa l'Agència AMICS manifesta com aquestes Agències presenten seriosos problemes pel fet de no estar dotades de suficient recursos:

"Ells creen lo de les Agències AMICS i, i realment donen als ajuntaments, els donen pocs recursos per a portar-les endavant. O siga perquè hi havia una primera convocatòria que era material, de muntar l'Agència i... venen a inaugurar-la i tal però clar, lo que ens queixem l'Ajuntament és de no, de no haver dotació per al personal. Amb lo qual hi ha Ajuntaments

pues que obrin un dia a la setmana i en això... entonces nosaltres quan, quan teníem tot l'equip, què passa? Pues que teníem tota la gent d'Oliva que venien ací a Gandia perquè tenia molta potència tot l'equip que havia. Clar, un dels temes que hi ha hagut debats, i jo en eixe moment quan anava a les reunions que es feien a València, clar la meua queixa era, en este cas, meua i de tots els ajuntaments, "quins recursos has de posar?" Clar, si no te donen ajuda de recursos, te donen material, te donen l'ordinador, te donen tal... però després no tens personal, pues és molt difícil fer polítiques en este cas d'inserció" (Gil, L.).

I aquesta queixa, combinada amb l'existència de baixos nivells de coordinació entre les diferents Agències AMICS del País Valencià, també és compartida per algun dels tècnics entrevistats en les pròpies Agències, conforme es reflecteix a continuació:

"La Conselleria por ahora, y yo es una de las cosas que más veo como debilidad, es que no está dando... crea la Agencia AMICS pero no le está dando el soporte que le tendría que dar (...). La Conselleria de Solidaridad y Ciudadanía crea la Agencia, le da una subvención a la entidad local para que cree la Agencia (...), pero esta red que tendría que haber creado entre esto todavía no está creada y yo creo que le falta mucho (...). Si no se crea esa red, nada..., yo creo que las Agencias AMICS al final van a fracasar" (T5).

Pel que fa al Programa Voluntari de Comprensió de la Societat Valenciana, l'accés al qual deu ser facilitat per les Agències AMICS segons estableix el Reglament de la Llei 15/2008, destaca el fet que cap dels tècnics entrevistats mostre una especial convicció al voltant de la seua utilitat i oportunitat. En general, es manifesten certes reserves cap a les Escoles d'Acollida i la forma en la que estan organitzades, però s'assumeix la necessitat de dur-les endavant si aquestes són instruments que poden contribuir a la regularització de les persones que es troben en situació administrativa irregular:

"El famós Compromís d'Integració, que és un poc el que plantejaren. Però... això fa falta? Jo dic: Mira, jo açò no sé en què va a acabar. De moment diuen que no es va a fer massa cas a la gent que estiga fent açò, però és que no ho sé. Dic el que pense que és que, si a nivell de Comunitat s'està fent una cosa entre totes les localitats, llevar-li això als ciutadans de Gandia perquè a mi em parega una soberbia estúpida me pareix que no toca" (T7).

Les Escoles d'Acollida es valoren, en tot cas, com a instrument per a facilitar la regularització dels immigrants "sense papers", però no es parla d'elles com a eines d'utilitat real per al procés d'integració. I alguns discursos formulats al voltant d'aquesta

qüestió connecten bé amb aquells perills que s'ha vist que Solanes (2009: 66) vinculava al Compromís d'Integració si aquest perd el seu caràcter voluntari:

"Pero en definitiva la comunidad inmigrante donde va a presentar los papeles es al Gobierno Central, ¿vale? El Gobierno Civil es la Administración del Estado entonces, mientras allí no le exijan, ¿vale? como requisito, es una cosa que se queda en lo voluntario. Lo voluntario puede llegar a, sin ser requisito, porque en la calle lo comenta todo el mundo, ¿vale?, a convertirse en necesario. Nosotros desde luego, si ellos creen que es necesario para poder acreditar el arraigo lo organizaremos, ¿vale?" (T2a).

Altres crítiques vessades contra aquestes Escoles d'Acollida, per part de tècnics de les Agències AMICS (o vinculats amb elles)¹³⁵ es basen en el fet que, abans que aquestes es posaren en marxa, ja es venien fent actuacions per tal de donar a conèixer als immigrants els seus drets i deures, els idiomes cooficials o els recursos que la ciutat i la comarca els ofereix:

"Claro y entonces qué pasa, que si han hecho sesenta horas de valenciano en la EPA porque ellos se han querido integrar allí porque ellos han ido allí, o de inglés, o de lo que sea. Pero son sesenta horas y son de la EPA y no les va a servir porque no es de la Escuela de Acogida, entonces ¡bueno! Antes de existir las Escuelas de Acogida los municipios tenían sus propios recursos y hacían muchísimas cosas, que han inventado algo que ya estaba años y años y años existiendo"¹³⁶ (T2a).

També es plantegen crítiques com que, en alguns casos, s'haja exigit domini del castellà per a poder-se matricular en aquestes Escoles (que, a més, inclouen en el seu temari unes hores de formació bàsica en castellà) i que, en definitiva, els requisits d'accés i d'acreditació de la participació no estiguen clarament delimitats i siguen, en alguns casos, qüestionables. En qualsevol cas, resulta significatiu que siguen alguns responsables de les

¹³⁵ Donat que les Escoles d'Acollida són un programa autonòmic promogut des de les Agències AMICS s'ha considerat oportú reflectir també l'opinió que sobre elles tenen els professionals de les diferents Agències de la comarca i no sols de la de Gandia.

¹³⁶ Des de l'Associació Midrashic, per exemple, s'han desenvolupat ja diverses edicions d'un curs que, sota el nom de "Conoce tu ciudad", té per objecte ajudar a les persones novingudes a ubicar-se en la ciutat, coneguent la seua història, els seus recursos i les seues oportunitats, però també informant de qüestions bàsiques relacionades amb la legislació d'estrangeria i altres aspectes d'interès per a la integració. A aquests cursos també assisteixen algunes persones autòctones interessades en conèixer més coses sobre la seua ciutat i la multiculturalitat que l'habita, com es detallarà més endavant en l'apartat dedicat a l'anàlisi d'aquesta associació.

mateixes Agències AMICS els que es mostren més crítics amb aquestes Escoles d'Acollida.

Les crítiques referides es vessen sobre les Escoles d'Acollida en general i no sobre les desenvolupades a la comarca de la Safor doncs, des de les tres Agències AMICS analitzades a la comarca (Gandia, Oliva i la Safor) no s'havia dut endavant encara cap Escola d'Acollida en el moment de realització de les entrevistes¹³⁷. Mesos després, a l'octubre de 2010, es va posar en marxa des de l'Ajuntament de Gandia i la Conselleria de Solidaritat i Ciutadania el primer curs de les Escoles d'Acollida que es va fer al municipi de Gandia. Aquesta Escola d'Acollida no la va gestionar cap dels recursos públics o de les entitats socials que treballen a l'àmbit de la immigració a la ciutat, sinó una associació, la Asociación de Integración de Negros Africanos en Valencia, que no té cap implantació a Gandia¹³⁸. Més endavant, però, l'Associació Intercultural Midrashic ha anat desenvolupant noves edicions del programa, en una decisió no exempta de polèmica.

4.2.4. El procés d'arrelament social i la seua incidència sobre el nivell d'integració: implicacions per a les polítiques municipals

La regularització de la situació administrativa constitueix, com ja s'ha pogut veure, un dels eixos centrals de l'activitat de diferents programes d'atenció a immigrants. Tots els discursos recollits al respecte reconeixen la preeminència de les mesures adreçades a la regularització dels estrangers que es troben en situació administrativa irregular. El primer pas per a una integració real passa, com és lògic, pel reconeixement del dret del subjecte a habitar en la comunitat, a estar present, a treballar, a participar. Pel reconeixement jurídic de la seua existència. L'adquisició dels "papers" es converteix així

¹³⁷ Malgrat aquest fet, la regidora responsable de Benestar Social a Gandia opina sobre unes Escoles d'Acollida que, en el moment de l'entrevista, no existien a la ciutat. Així, planteja que aquestes no suposen un problema per a l'Ajuntament i afirma: "*el personal és... és nostre (...). No venen a donar els cursos ací, amb lo qual no tenim problema de... programació*" (Bataller, C.). Aquesta opinió denota que les Escoles són controlades més des de l'Ajuntament que no pas des de la Conselleria. El problema és que les Escoles d'Acollida no existien en Gandia en eixe moment, el que apunta al desconeixement de la regidora responsable al voltant d'aquesta qüestió.

¹³⁸ Veure "Los valencianos acogen bien a los inmigrantes", *Las Provincias*—edició de la Safor, 20 d'octubre de 2010, <http://www.lasprovincias.es/v/20101020/safor/valencianos-acogen-bien-inmigrantes-20101020.html>.

en un ritus de pas fonamental, sense el qual es impossible pensar en un projecte d'instal·lació mínimament digne. D'aquesta manera, conforme afirma Suárez Navaz (1999: 91), "els "papers" adquireixen el caràcter d'un fetitxe dotats d'una poderosa càrrega simbòlica per a aquells que no els posseeixen i, fins i tot per a aquells que lluiten per a que aquestos els tinguen". Les diferents actuacions empreses des dels programes d'intervenció amb immigrants i, com es veurà més endavant, des de bona part de les associacions solidàries, venen marcades per aquest "fetitxisme dels papers" que comporta "tota una sèrie de mecanismes de sotmetiment a l'Estat burocràtic que es manifesten en cues, exigències documentals impossibles, i en ocasions surrealistes, decisions discrecionals sobre drets fonamentals, criteris de renovació restrictius que condueixen a la irregularitat sobrevinguda, etc." (Suárez Navaz, 2007: 23).

El procés d'arrelament social, principal via de regularització dels immigrants en situació administrativa irregular, confia el diagnòstic de la integració a la consecució de tota una sèrie de mèrits entre els quals tenen especial rellevància els cursos de formació i la participació en la societat de recepció. Les Escoles d'Acollida són, com s'ha vist, un dels instruments més utilitzats pels immigrants al País Valencià per tal de documentar el seu nivell d'inserció social. Bona part de l'èxit d'aquest programa, pel que fa al nombre de persones que hi han participat fins a la data, es deu a aquest caràcter instrumental. A la ciutat de Gandia són molts els cursos que s'han posat en marxa per facilitar el procés d'integració social, però també per oferir instruments als immigrants immersos en el llarg camí cap a la certificació de l'arrelament social. Els professionals entrevistats confirmen la importància que la necessitat d'assolir aquesta certificació té en la seua activitat quotidiana i manifesten, en general, una posició crítica envers aquesta forma d'integració per mèrits i la seua efectivitat com a mesura de promoció de la participació de les persones immigrants. Així ho afirma una de les tècniques entrevistades, que ha estat responsable de programes d'intervenció amb immigrants a l'Ajuntament de Gandia durant diversos anys i ressalta com la participació, quan és obligada, no té per què ser expressió de cap tipus d'integració:

"Jo crec que eixa participació és un poc involuntària, i pressionada per l'informe. Molta gent s'ha apuntat a, per exemple, a l'associació de veïns per a demostrar que, això, que

està apuntat a l'associació de veïns, però realment no participa en l'associació de veïns. Molta gent s'anota a les classes de castellà i valencià per a acabar i tindre el títol" (T4).

Es convé que algunes de les accions formatives que els immigrants segueixen amb la finalitat d'obtenir els certificats escaients poden ser positives per a ells, perquè poden ajudar-los a conèixer recursos i dotar-los de certes eines per a desenvolupar-se millor en la societat. Però el que centra la crítica és el caràcter d'obligatorietat i el fet que siguin aquestos certificats els únics indicadors del grau d'integració quan, fins i tot en ocasions no indiquen res sobre eixa integració¹³⁹:

"Que està clar, que si tu vas a donar una regularització per integració tindràs que demanar algo que demostre eixa integració. Però que es una integració, no sé... fictícia. A lo millor es podria valorar d'altra manera. Delegació de Govern necessita paperets per a contar... o sea, tot lo que no siga quantificable com que no té valor...però a lo millor sí que es tindria que mirar d'altra manera. Que no presente el curs de valencià. Escolte, però jo li parle i ell m'entén? Bueno, i podrà fer algú eixa valoració? No sé, d'un altra manera" (T7).

Es manifesta també com moltes vegades no és sols que els mèrits establerts no indiquen res del grau d'integració sinó que, fins i tot, és possible aconseguir-los sense tindre cap intenció real d'integrar-se, la qual cosa encara buidaria més de sentit al procediment, conforme ho explica una de les tècniques de les Agències AMICS:

"Lo que quieren ellos son los certificados para luego regularizarse que es su principal preocupación (ÈMFASI), o sea, conseguir eso y una vez consiguen eso ya es como que... que se olvidan de todo. Entonces, realmente, o sea, casi todos vienen a, van a conseguir lo que es la regularización y realmente integrarse no pretenden integrarse, o sea, el que se quiere integrar se integra, en el municipio. O sea, no hace falta que haga un curso para integrarse ni que vaya a la Biblioteca, pero que vayan a la Biblioteca... ¡todos tienen carnet de la Biblioteca!, y de todos los que tienen el carnet de la Biblioteca a lo mejor uno lee, o sea, que a los demás no les tiene por qué gustar leer pero saben que es algo fácil de conseguir pues como los cursillos, o

¹³⁹ Corbetta (2007: 92) assenyala com, en l'àmbit de la investigació social, els bons indicadors són aquells que tenen molta part d'indicació i poca d'aliena, és a dir, que realment són instruments de mesura de la variable considerada i no d'altres variables. En el cas de la integració, quan aquesta tracta de ser mesurada, els diferents professionals entrevistats manifesten com el millor indicador del grau d'integració no és haver seguit un curs o haver-se apuntat a una determinada associació, i assumeixen que el procés d'arrelament social incorre en un error de partida: pensar que la integració pot ser mesurada mitjançant un conjunt de certificats que, en el fons, no tenen per què indicar res al voltant del tipus o nivell d'integració assolit per l'immigrant.

saben que tienen que aprender el valenciano, entonces aprenden esto pero ¡ninguno sabe valenciano!, o sea, ninguno viene y te habla en valenciano, realmente se ha apuntado al cursillo porque saben que tienen que tener un cursillo de valenciano para... para eso. De hecho muchos se apuntan a cursos y luego ni siquiera van. O sea... que... no, es que no he podido ir, o... o al final, ves cómo te traen las cosas de los tres últimos meses de... antes de presentar los papeles, y el resto del año, de los tres años, no han hecho nada”.

L'opinió crítica envers els procés d'arrelament social no s'ha correspost, però, amb expressions de rebel·lia entre els professionals dels serveis, sinó que ha dut més bé a un col·laboracionisme estratègic que tracta de facilitar al màxim l'adquisició de l'informe favorable d'inserció que es precisa per a gestionar el permís de residència i treball per arrelament social. S'aprecia en els tècnics un alt grau d'empatia amb les dificultats que el procés comporta per als immigrants en situació administrativa irregular:

“La gent s'ha vist obligada i agobiada per... per... pues per apuntar-se a cursos, pues perquè sí, perquè tenen horaris on estan fent vertaders sacrificis entonces... que facilite la integració? Pues n'hi hauran casos en que sí, n'hi hauran casos en que jo pense que generarà més fàstic que altra història. Pues és un poquet això que ho tinc que fer, ho tinc que fer i punto, pero no estoy de acuerdo en açò, pues com mil coses que fem, però no... jo és que no m'agrada el procediment. De fet jo sóc il·legal en això en el sentit de que... pues moltes vegades he muntat tallers xorra per a ajudar a la gent. Això que dius “anem a vore, és que senyores, esta persona treballa cuidant a una uela les vint-i-quatre hores del dia, com li diu a la seua senyora (...) que se'n té que anar durant tres mesos totes les vesprades... ? Es que la van a tirar al carrer! És que tu eres conscient d'això?”” (T7).

Tampoc els estrangers afectats sembla que rebutgen o s'enfronten a aquest procés de concessió gradual de “punts” per tal d'aconseguir demostrar eixe fictici nivell d'inserció al municipi. El procés s'assumeix i s'interioritza com a alguna cosa inevitable per la que s'ha de passar si es vol aconseguir l'anhelada documentació. Així ho expliquen les professionals entrevistades que relaten una situació d'acceptació submissa i resignada que entronca perfectament amb eixe procés d'integració subalterna que han definit Pereda, de Prada i Actis (2009: 27-28)¹⁴⁰. Fins i tot, algunes de les persones entrevistades

¹⁴⁰ Aquesta integració subalterna, induïda per les condicions jurídiques, laborals i socials en les que es dona el projecte migratori, afecta a algunes persones immigrants que es veuen obligades a suportar, al menys durant cert temps, el pes de la discriminació. En alguns casos, a més, aquesta acceptació es produeix des de l'assumpció per part dels immigrants de la idea que la residència a Espanya és un do que atorga el país

relaten casos de persones que han seguit aquesta "cursa de mèrits" amb entusiasme, tot i aprofitant-la per a sentir-se més participants de la societat. Però aquests serien sols uns casos minoritaris entre la massa de gent angoixada per tal de respondre a un mecanisme que transmuta el sentit de la vertadera integració, reduint-la a un procés d'acumulació de certificats que manca de sentit i obliga a tots, immigrants, professionals i voluntaris d'associacions, a centrar els seus esforços en unes accions que no són les que ells consideren més adients per promoure la integració.

4.2.5. Polítiques generals versus polítiques específiques: situació actual i reflexions sobre la política d'integració de l'Ajuntament de Gandia

Al marc teòric ja s'ha explicat un dels dilemes més presents a l'àmbit de la política municipal. Front a situacions, fins a cert punt especials, com les produïdes per l'arribada d'importants contingents d'estrangers amb problemes administratius i legals específics, pautes culturals diferenciades i, en alguns casos, importants nivells de vulnerabilitat, com s'ha de respondre? Es deuen mantindre els mateixos serveis i tractar que els immigrants els utilitzen amb plena normalitat? Poden els serveis preexistents respondre a les noves demandes d'aquests nous veïns? Han d'adaptar-se? S'han de crear altres de nous?

És habitual que, malgrat apostar més per un model de polítiques o per altre, les administracions combinen ambdós tipus de mesures (generals i específiques) i apliquen també les polítiques genèriques d'acció específica (que incorporen, conforme assenyala Zapata-Barrero (2001: 25), l'especificitat dels immigrants dins d'una lògica genèrica). El cas d'Oliva il·lustra bé aquest punt. Per una banda, s'aprecia l'existència de polítiques específiques, que giren al voltant del Servei d'Atenció a l'Immigrant, programa que respon a eixes necessitats particulars de la població immigrada i també als reptes que deuen afrontar-se en una societat diversa. Per altra, la imbricació de l'Agència AMICS en l'estructura del SERVEF és referida pels tècnics encarregats com a una mostra de la voluntat de normalitzar l'atenció als immigrants, evitant així que reben un tractament

d'acollida, no un dret, i que el que correspon és que estiguen agraiats amb l'estatut ciutadà i laboral que se'ls assigna en cada moment, siga aquest el que siga.

especial o diferencial i configurant, en part, una mostra de política genèrica d'acció específica. Els següent passatge explica aquesta idea:

"Dentro, sí que es verdad que a diferencia de otros servicios de inmigración, y yo siempre lo he puesto como un valor añadido, una apuesta en valor aquí en el Ayuntamiento es que a nosotros nos integran dentro de un servicio normalizado, que es el SERVEF. Es decir, en la mayoría de los Ayuntamientos cuando tienes un servicio de atención a población inmigrante, es lo mismo que cuando tienes un servicio de atención a personas discapacitadas o... de atención a un colectivo determinado. Realmente nosotros pensamos desde el principio que lo lógico para favorecer la integración era que estuviera dentro de un servicio normalizado, no decir "voy a crear el gueto de población inmigrante".

A Gandia, es va començar apostant fermament per una política específica en aquelles àrees relacionades amb la legalització, la formació, la convivència intercultural i la promoció de la participació i l'associacionisme. Ja s'han referit les diferents actuacions que, en aquest sentit, preveia el Pla d'Immigració¹⁴¹ i s'han detallat algunes accions específiques, com les posades en marxa des de la Junta Multicultural, el Centre Intercultural o la mateixa Agència AMICS. Al mateix temps, la perspectiva de la normalització ha estat present en alguns d'aquests recursos específicament orientats a les necessitats de la població immigrant o de la societat multicultural en el seu conjunt. Es pot prendre com a expressió d'aquesta realitat la finalitat de les actuacions de la Junta Multicultural de la Xarxa de Biblioteques que, com ja s'ha vist, ha arribat a una fase de "normalització", on el tractament particular previ ja no és tan necessari com ho era al començament. Ho explica la responsable d'aquest servei:

"Tot este tema de programacions específiques continua, tenint-se en compte que existeixen altres nacionalitats, altres llengües i altres possibilitats desconegudes que podem presentar, però lo que ha canviat és això, ja no s'ofereixen en campanyes extraordinàries sinó que si n'hi ha quatre dimecres en un mes i un dels dimecres és un contacontes, el que ve és una xica de Bulgària que ve a contar una història de no sé què, o ve a fer un taller de no sé què, un altra persona. Està dins del programa natural de la Biblioteca, ve el dimecres quan toca, però eixe dia és eixe conte. Ja el tenim inclòs dins d'una programació".

¹⁴¹ Val a dir, però, que en aquest Pla s'explicita que els recursos de caire específic que en ell es plantegen han de desaparèixer en el futur, una vegada s'haja assolit un bon grau d'integració.

Ja en una segona fase, amb el traspàs de les competències a la Regidoria de Benestar Social, s'ha optat per una estratègia més general i menys específica, en la que desapareix eixa concentració de les polítiques d'integració en una Regidoria especialment dissenyada a l'efecte. Més endavant, amb la incorporació d'aquestes polítiques a una Regidoria de Seguretat, Mobilitat i Integració, podria considerar-se que es torna a fer un gir cap a un tractament més específic de la qüestió migratòria però, com que aquesta Regidoria integra àrees diferents, no relacionades necessàriament amb la immigració, el seu caràcter específic resta més diluït que en una Regidoria específicament destinada a les polítiques d'integració i convivència.

Des de la Regidoria de Benestar Social, es confirma la necessitat d'una aposta per la normalització, al menys pel que fa a l'atenció a l'àmbit dels Serveis Socials, però també es reconeix un compromís amb les polítiques específiques d'acollida, fonamentals en la primera etapa del procés d'integració:

"Tenim tots els serveis de l'Ajuntament a la seua disposició (...). Tots els programes que fem de protecció social formen part de l'indret comú només (...). Nosaltres donem un servei específic per a ells, des de la vessant de l'orientació, la informació, l'assessorament, l'acolliment, d'informar-los quina és la legalitat vigent, els tràmits que tenen que passar, ajudar-los en tot això, ajudar-los també un poc a establir-se, eixe primer xoc quan arriben ací"
(Bataller, C.).

En aquest sentit, cal assenyalar com el recurs que centralitza la major part de les actuacions en matèria d'immigració, l'Agència AMICS, és un recurs específicament orientat a les persones immigrades, de forma que es confirma eixe compromís amb la necessitat de respondre als reclams particulars que presenten aquestes persones. Igualment, una bona part dels convenis que l'Ajuntament té subscrits amb entitats socials per tal de treballar qüestions relacionades amb la regularització i integració de les persones immigrades impliquen una aposta per les actuacions específiques envers els immigrants.

De fet, des de la direcció del Govern es reconeix la dificultat d'optar per un tipus o altre de polítiques (generals o específiques) i es planteja la necessitat de no deixar de reflexionar al voltant d'aquest assumpte:

"Tinc veus en el govern que estan reclamant una delegació específica d'immigració, per a que hi haja una política més proactiva i no una política tan, anem a dir, transversal i diluïda. Estem en ple període de reflexió de si tornem a l'anterior model o ens quedem en eixe edifici de Serveis Socials. Perquè al final, no hi ha una política d'ocupació per a l'immigrant, no hi ha una política de protecció social per a l'immigrant, no hi ha una política, anem a dir, específica, per a l'immigrant, concentrada en un puesto, sinó que lo que hem fet ha sigut adaptar els diferents serveis municipals per a que estigueren preparats per a això. Pues en la Biblioteca tenen la seua part de multiculturalitat, dins de l'àrea de Benestar Social pues tenen el centre AMICS i la política d'interculturalitat dins del centre AMICS, en el registre, que és on demanen el padró, el certificat de convivència i tal, pues, es fa l'atenció general... i abans tot això estava en un únic lloc. No sé si hem fet bé o mal, la veritat. Moltes voltes, ens hem quedat en el dubte. I n'hi ha veus dins del propi govern actualment que estan reclamant la constitució de la regidoria d'immigració. Això és aixina (...) Jo ahí tinc, els meus dubtes, els meus dubtes"¹⁴² (Orengo, J.M.).

Així, l'alcalde de la ciutat reconeix problemàtiques associades tant a les polítiques generalistes com a les específiques, que motiven eixa reflexió sobre quin dels dos tipus de política pot ser més adient en aquestos moments. Les polítiques específiques, s'afirma, *"tenen tendència a convertir-se en paraeta (...) i entonces tens un xiringuito desconnectat de la gran locomotora que és l'Ajuntament"*. Però, al mateix temps, s'argumenta que les polítiques transversals *"es dilueixen en la locomotora i a lo millor no tenen eixa sensibilitat que té la política específica"* (Orengo, J.M.) i s'afirma que als recursos específics de vegades és més fàcil dotar-los d'una sensibilitat especial (també al seu personal) al voltant dels temes que en ells es treballen, possibilitant-se el sorgiment de millors connexions entre els actors implicats. El fet de que es troben avantatges i desavantatges en ambdues posicions motiva que en diversos moments s'haja canviat de parer en aquesta qüestió, quan s'ha valorat que els criteris adoptats no funcionaven com s'esperava.

En aquesta qüestió, doncs, es constata un criteri polític variable en una ciutat que primerament va apostar per una política més específica per a passar després a recolzar

¹⁴² Tres dies després de realitzar-se aquesta entrevista, es va crear eixa Delegació de Seguretat, Mobilitat i Integració que, entre altres competències, recull específicament les polítiques d'integració d'immigrants. Veure "Gandia crea una delegación de integración de inmigrantes", *Las Provincias-edició de la Safor*, 4 de setembre de 2010, <http://www.lasprovincias.es/v/20100904/safor/gandia-crea-delegacion-integracion-20100904.html>. Aquesta regidoria, com ja ha estat dit, sols va estar activa durant els darrers nou mesos de legislatura.

l'opció per la normalització durant l'etapa en la que les polítiques migratòries van dependre del Departament de Benestar Social. Però aquesta aposta per la normalització no sembla anar acompanyada de mesures especials adreçades a adaptar els serveis generals a les necessitats específiques dels nous veïns (fet que ha d'acompanyar a qualsevol política de normalització que es pretenga efectiva). D'aquesta forma, el que es presenta políticament com a una aposta per la normalització podria no ser més que una forma de justificar la disminució del nombre i la intensitat de les polítiques d'integració locals. L'anàlisi dels discursos d'alguns dels responsables tècnics entrevistats permet constatar que la integració dels immigrants no va estar una prioritat durant el temps que les polítiques d'integració van dependre del Departament de Benestar Social.

4.2.6. Serveis gestionats per organitzacions socials: col·laboració necessària o estratègia de privatització?

En la línia de recolzament a les associacions en general, duta a terme per l'Ajuntament de Gandia, han anat signant-se convenis amb associacions del Tercer Sector (especialment amb Càritas, Creu Roja i l'Associació Intercultural Midrashic) i amb diversos sindicats per tal de prestar serveis d'atenció i assessorament o organitzar accions de sensibilització i promoció de la convivència en la diversitat i la integració. Tot i que algunes d'aquestes col·laboracions venen donant-se des de fa anys, s'afirma que en els darrers anys s'ha apostat per una estratègia de descentralització i externalització de serveis que tindria per objecte que determinades accions foren directament desenvolupades per les associacions i no per l'administració local¹⁴³. Aquesta estratègia s'insereix en el projecte de remodelació de les polítiques d'immigració que es dona una vegada s'extingeix la Regidoria de Cooperació i Integració i s'ha associat amb eixa pèrdua de visibilitat del treball que es fa des de l'Ajuntament en matèria d'integració d'immigrants. Des dels poders públics, s'argumenta que aquestes entitats solen arribar millor a algunes persones immigrants que poden tindre por d'acostar-se als serveis

¹⁴³ Aquesta dinàmica forma part d'un model que ha anat instal·lant-se, de forma generalitzada, al territori de l'Estat. Un model de "govern en la distància" que, segons Aguilar (2012: 146), "transfereix al Tercer Sector la implementació dels serveis socials dirigits a immigrants", de forma que "sota el pretext d'una pseudo-participació social, es privatitzen i precaritzen els serveis socials públics destinats a aquest col·lectiu".

públics. Així, les accions formatives (tan demandades per persones "sense papers", com a conseqüència dels requisits establits per la fórmula de l'arrelament social) són ara impartides en la seua majoria per ONG i associacions i no són organitzades directament per un Departament de l'Ajuntament (com sí ocorria durant els primers temps de vigència del Departament de Cooperació i Integració). Per a alguns, com ara l'ex regidor Joan Francesc Peris, açò fa perdre el control necessari que, sobre aquestes accions formatives, deuria aplicar l'administració per tal de garantir que siguen d'utilitat per a promoure un model d'integració políticament preestablert.

Aquesta descentralització de serveis és valorada per alguns més bé com a una estratègia de privatització que permet no assumir directament la responsabilitat d'unes polítiques que no es valoren com a políticament rentables. Així ho aprecien, respectivament, una de les professionals vinculades al Departament de Cooperació i Integració i el que va ser el regidor responsable d'eixe Departament en la seua primera etapa:

"Anem a vore. Hi ha una deixadesa, una deixadesa per supost. Però jo la intenció política que veig és que sí que es porte, però privatitzat. És a dir, per a mi la intenció política de l'actual Govern es que realment ho porten les ONG i això, saps? No com a servei públic, sinó com a servei més privatitzat. Crec que eixa és la qüestió" (T4).

"Ells el seu model és que els serveis no els preste la ciutat, no dirigir-los la ciutat, sinó que els dirigeixen estos col·lectius, de manera que, d'alguna manera, s'eviten tindre que ser protagonistes de coses que no són massa rentables, perquè si ho fa Càritas no ho fa l'Alcalde. Una. Dos: eviten tindre plantilles estables, perquè Càritas pues ja ho fa com ho fa, contractarà com voldrà o amb voluntaris o contractats a saber com. I tres: al mateix temps se lliguen a la clientela de Càritas: "yo te doy dinerito y tú después me ayudas", i Creu Roja igual. Clar, jo no... jo sóc intervencionista, jo crec que l'Estat és el que ha d'intervindre, l'Estat en el sentit d'administració" (Peris, J.F.).

Es critica, per tant, el fet que aquesta estratègia privatitzadora dificulte l'establiment de plantilles estables als serveis subvencionats per l'administració. Una estratègia generadora de clientelisme i de competitivitat entre les associacions que es disputen els fons públics en joc. Segons aquesta tesi, administració i associacions es beneficiarien mútuament d'aquesta col·laboració per a cercar els seus propis interessos,

disminuint el protagonisme d'allò públic en un joc en el que ambdues parts obtenen benefici: uns externalitzen polítiques i altres aconseguen finançament. En aquesta conjuntura, algunes organitzacions acaben competint entre elles, considerant-se a si mateixes com a legítimes responsables de les actuacions que desenvolupen i rebutjant que siga l'administració la que es faça càrrec. Es considera que aquesta realitat ve motivada pel fet que les ONG s'han convertit en un mitjà de vida per a molts professionals d'aquest sector, allunyant-se del seu caràcter solidari i transformador. No es tracta d'una opinió majoritària entre les persones entrevistades, però assenyala un fet que ha estat objecte de debat en diferents contextos i que remet a una reflexió profunda sobre el model que han de seguir les polítiques públiques, el paper de les ONG en la prestació de serveis i els riscos que comporta la professionalització i la mercantilització en la que estan sumides algunes d'aquestes organitzacions.

Des del govern, per la seua part, el fet de contar amb organitzacions de la societat civil que presten serveis no es planteja com a una estratègia única (són diversos els serveis que sí que es gestionen directament des de l'administració) i es justifica en base a determinades característiques d'aquestes organitzacions que poden, en alguns casos, ser més properes a les necessitats dels nous veïns i aportar en la seua tasca un plus de sensibilitat. També es refereix com en etapes anteriors es disposava de més personal directament contractat per l'Ajuntament gràcies a unes subvencions temporals que, una vegada desapareixen, impedeixen donar estabilitat al treball realitzat en camps que, a més, no permeten crear funcionaris perquè no són de clara competència municipal. En l'etapa actual, per tant, es planteja l'objectiu de combinar el recolzament a les organitzacions socials amb un enfortiment de l'estructura pública per tal de garantir els drets de tots els ciutadans. I es destaca que el que importa és més bé la qualitat del servei que es presta i no tant el caràcter públic o privat de l'entitat que el brinda:

"La primera crítica que teníem és que tot són empreses de prestació de serveis en persones i no estructura pública i que per això n'hi havia que canviar-ho, que no sé si és bo o no, perquè al final, el ciutadà, lo que rep és un servei en independència de la naturalesa del puesto. I a voltes la naturalesa del puesto no li dona una major qualitat. Això és un debat de molta profunditat (...). I la reorganització, pues se va buscar que fora de més garantia i més

sòlida de futur com a administració, i de més recolzament a les, a les entitats cíviques. De fet ahí no hem llevat cap recurs, més bé al contrari, els hem incrementat” (Orengo, J.M.).

Es tracta, efectivament, d'un debat de molta profunditat. Un debat que requeriria d'una dedicació major de la que se li ha volgut donar en aquesta investigació. En eixe debat haurien d'incorporar-se, forçosament, més veus, i especialment la de les organitzacions socials implicades. Però és una qüestió que ha aparegut espontàniament en els discursos de les persones entrevistades i que ofereix alguns elements per a una reflexió més complexa sobre la millor forma de gestionar les polítiques socials.

4.2.7. La integració dels immigrants a Gandia: diagnòstic, dinàmiques i polítiques públiques

Seguint les declaracions de les persones entrevistades al Govern local, s'aprecia un discurs clarament favorable a la identificació dels nouvinguts abans com a persones i ciutadans que no pas com a immigrants. Un discurs que tracta de posar en valor el que cada persona pot aportar a la ciutat, indistintament de la seua procedència o situació administrativa i sense haver de carregar amb estigmes associats a la condició d'immigrant. Es valora que la integració, quan es mira a l'immigrant com a un veí més, amb dret a estar, participar i decidir, resulta molt més senzilla. Així s'aprecia en els dos testimonis següents, de la primera tinenta d'alcalde i de l'alcalde de Gandia:

"A nosaltres la gent se'ns queixa: "Ah! ens deixen les sobres i ells estan treballant". No, no, "estes persones ja no són immigrants, este senyor té un carnet d'identitat d'ací, esta persona... està treballant en esta empresa i l'empresa què? Ara va a despedir-la perquè ara vulguen espanyols fer treballs que abans no volien fer-los?" Clar! Si té un bon treballador i està format, eixa persona ja no és un immigrant, o siga, és un ciutadà de ple dret, val?" (Gil, L.).

"He observat que la manera de superar-ho és parlar de persones, no n'hi ha immigrants, saps? El diuen Carlos, o el diuen Dimitrio, li diuen Mohamed i el conec, i sé com és, i és una persona aixina i allana i allana, no és un immigrant" (Orengo, J.M.).

Aquest èmfasi en la condició de veí, de ciutadà, permet abatre el mur que s'alça quan es mira als nouvinguts com a persones "de fora", diferents i estranyes. I el discurs polític aposta per aquesta condició de ciutadania com a eix central del procés d'integració. Malgrat això, ja s'ha vist com els principals entrebancs per a una ciutadania plena venen motivats per lleis estatals que impedeixen a bona part dels immigrants gaudir d'una situació administrativa regular i accedir al mateix catàleg de drets que la població autòctona. L'estatut jurídic i polític de ciutadà no està a l'abast de molts dels immigrants que viuen a l'Estat espanyol i aquest fet planteja reptes que, finalment, han d'enfrontar-se d'alguna manera des dels municipis. A Gandia, pot destacar-se l'esforç que es fa per tal de donar assessorament i facilitar el procés de regularització de les persones que es troben en situació administrativa irregular i, en aquesta mateixa línia de promoció de la ciutadania, pot incloure's la recent campanya de difusió posada en marxa entre els immigrants de la ciutat afectats per la nova regulació del dret al vot, campanya que serà analitzada més endavant.

Les diferents polítiques desenvolupades a la ciutat durant aquestos anys, són assenyalades pels seus responsables com a element clau en la conformació de la ciutat de Gandia com un territori d'acollida dels estrangers, que ha integrat amb prou normalitat la presència quotidiana d'aquestes persones¹⁴⁴:

"Gandia és una ciutat acollidora, és una ciutat tolerant, una ciutat que ha rebut molt bé als immigrants (...). Som conscients que els processos d'integració han de passar, sobre tot, per la igualtat d'oportunitats (...). Jo crec que tenim una política d'integració prou consolidada en Gandia i, a més, d'una manera, s'ha fet d'una manera jo crec que molt coherent... No tenim problemes amb la immigració a Gandia. Eixa és la realitat. No tenim grans problemes, ací no n'hi ha massa conflictes. No és una cosa visible (...). La gent conviu pacíficament" (Bataller, C.).

"Què hem fet nosaltres front això? Primer: jo crec que assolir un gran pacte de discurs i de pedagogia per a que la cultura de la ciutat fora una cultura oberta. La meua percepció és

¹⁴⁴ El resultat de l'enquesta sobre relacions entre autòctons i immigrants desenvolupada per l'Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i Safor (2011c: 10) reafirma aquesta valoració. Així, el 91% dels immigrants consideren que l'Administració local acull als nouvinguts amb normalitat i/o actitud per ajudar, front al 9% que considera que ho fa amb rebuig i/o desconfiança. Pel que fa a l'actitud dels ciutadans gandians, el 79% dels estrangers opina que els reben amb normalitat i/o actitud per a ajudar i un 21% creu que ho fan amb rebuig i desconfiança.

que la gent que ve de fora veu a Gandia com una ciutat, anem a dir, amable. Una ciutat amb voluntat integradora” (Orengo, J.M.).

En general, es considera que el procés d'integració és bidireccional, implica també a la població autòctona i requereix de l'intercanvi entre els diferents grups. Si bé algunes persones, com ara l'alcalde de la ciutat, han posat una mica més d'èmfasi en la responsabilitat de l'immigrant en eixe procés d'integració, cap dels discursos arreplegats nega la importància que l'actitud de la població autòctona té en aquest procés¹⁴⁵. Des de la direcció del Govern s'afirma, a més, que la integració depèn de les persones i no pot imposar-se i s'assenyala la responsabilitat que l'administració té per tal de garantir l'accés als instruments necessaris per a fer possible eixa integració:

“Per a que es produïska la integració, i al nivell que se tinga que produir, això ho tria la llibertat de la pròpia persona. No és algo que tu pugues agarrar i dir: “integra't!”. Té que formar part de la teua voluntat, de la teua necessitat, de la teua conveniència. De les tres coses. Això cada un..., i ara estic posant-me en el lloc de l'immigrant, ho mesura d'una determinada, d'una determinada manera (...). I tu no li pots dir a un: “participa”. No. Tens que donar els instruments per a que el que vulga fer-ho ho faça” (Orengo, J.M.).

Front a les formulacions polítiques que pretenen “castigar” a aquell que no mostre símptomes clars del seu desig d'integració, ací es proposa el contrari: premiar, d'alguna manera, a aquell que faça un esforç per participar en la societat, promovent així la seua integració.

Però alguns tècnics alerten sobre el que ells perceben com a una clara disminució del compromís polític actual amb els programes relacionats amb la immigració i vaticinen l'existència de problemes futurs derivats dels serveis i programes que han deixat de funcionar o que han deixat de rebre el recolzament polític del que van gaudir en altres èpoques:

“...vosaltres no sou conscients, teniu quasi un terç de la població de Gandia que és immigrant, no esteu fent res, vos la..., i açò dins d'uns anys vos pot rebotar molt bé en els

¹⁴⁵ Segons la referida enquesta sobre relacions entre autòctons i immigrants, la major part dels autòctons (el 39%) atribueix la principal responsabilitat de la integració als immigrants i sols un 18% considera que el principal agent d'integració siga la societat gandiana (Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor, 2011c: 17).

nassos. O s'arremangueu ja o a vore què passa. Sí, sí, sí, sí, sí, ja vorem, ja vorem. Però és un poc això, la jefa pensa que quan això arribe ella ja estarà jubilada... l'altre..., no sé, és poc alentidor" (T7).

La ciutat de Gandia, segons totes les persones entrevistades, està assolint bons nivells d'integració de i amb la seua població nouvinguda. És un fet que es constata en totes i cadascuna de les entrevistes realitzades, encara que alguns manifesten que el camí que queda per davant és llarg i que la qüestió de la integració no està resolta encara ni ho estarà en un futur immediat. S'afirma que la convivència a la ciutat és positiva i que gairebé no es donen conflictes associats amb la diferència cultural i la presència d'estrangers¹⁴⁶. Però també es manifesta que el que es produeix és més una situació de coexistència pacífica, en la distància, que no una vertadera convivència basada en l'intercanvi cultural:

"La paraula seria coexistència. Gandia és una ciutat turística i això li ajuda molt a assumir a gent de fora. Però tampoc és convivència. És coexistència. "Tu estigues ahí i jo et respecte, i jo ací en un lloc i respecta'm tu a mi". No solen haver conflictes, però no hi ha una vertadera... El seu caràcter obert per ser una ciutat, això, turística, oberta a la mar..., si tu vols els permet millor acceptar les coses que venen de fora, però tu a la teua marxa i jo a la meua" (T7).

S'aprecien també algunes diferències en els nivells d'integració dels immigrants en funció de la nacionalitat i la cultura i algunes persones ressalten com el procés d'integració és sempre més costós quan es fa des de claus culturals o conviccions religioses més diferents. El temps d'estada a la ciutat també és considerada una variable important, destacant-se el fet que són molts els immigrants que ja duen anys vivint a Gandia, coneixen els recursos i estan habituats a la dinàmica de la vida en la ciutat. I també són cada vegada més les persones autòctones i immigrants que mantenen relacions entre elles, enderrocant-se els murs de la incomprensió i la desconfiança

¹⁴⁶ Tampoc al territori de l'Estat, en general, s'han donat importants nivells de conflictivitat i, malgrat l'esclat de la crisi econòmica, es considera que la pau social mostra clars signes de solidesa (Aja, Arango i Oliver, 2012: 17).

basades en el desconeixement¹⁴⁷. Però es considera prioritari incrementar els nivells de coneixement mutu per tal de millorar la convivència a la ciutat.

Diverses persones manifesten com el treball es converteix en el principal eix d'integració per a una població que ha anat a Gandia buscant oportunitats de millorar la seua qualitat de vida mitjançant els fruits del seu treball. La dimensió laboral de la integració està ben present en els plantejaments al voltant dels processos d'inserció.

Alguns dels responsables polítics actuals posen un èmfasi especial en l'àmbit educatiu, i en la necessitat d'aprofitar el potencial que tenen les escoles per tal de difondre valors de respecte, tolerància i interculturalitat que seran la millor llavor per a una bona convivència futura. Una de les polítiques entrevistades indica també la importància de treballar, des de la formació i l'educació, amb els fills de les persones immigrants per tal que puguen assolir un status de plena integració en la ciutat.

El gènere apareix com un altra de les variables que s'esmenten quan es parla de la integració dels immigrants a la ciutat. Es valora la importància de fer visible un col·lectiu, el de les dones immigrants, que, en alguns casos, resta invisibilitzat. En aquest sentit, es relaten especials dificultats per a incrementar la participació de les dones magrebines que ja participen activament en les activitats que s'organitzen des del Centre Intercultural, l'Agència AMICS o l'Associació Intercultural Midrashic. Alguns afirmen que és habitual que els homes posen entrebanca a les seues dones per a assistir a aquestes activitats. I es ressalta la importància que la mediació intercultural té en aquestos casos. La tinenta d'alcalde, anteriorment regidora de Cooperació i Integració, ho expressa així:

"Jo crec que sí que si és important, és important perquè sobretot en algunes cultures tenen més confiança en la veu d'una persona, i sobre tot el fet femení. Jo pense que un dels temes pendents d'intentar és el fet femení. En l'àmbit d'acció femenina encara està una part sobre tot en països àrabs de que es puguen integrar, o siga, hi han famílies que, que encara va la dona àrab i que, vaja, ve en el seu fill perquè ella no parla espanyol. Perquè el seu àmbit és la casa... i eixir, no" (Gil, L.).

¹⁴⁷ El 51% de la població autòctona manté relacions d'amistat amb persones d'altres nacionalitats, especialment amb persones llatinoamericanes (Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia, 2011c: 10).

La participació es valora com a un eix central del projecte d'integració. L'elevat nombre d'associacions d'immigrants, la participació d'immigrants en associacions de la ciutat i la seua implicació en actes cívics i festius (com ara les Falles, la Fira i Festes de Gandia¹⁴⁸ o la recent inauguració de la Plaça El·líptica¹⁴⁹), es presenten com a signes dels bons resultats que estan donant-se en els processos d'integració. Malgrat això, també s'afirma que els nivells de participació no són òptims, que algunes associacions d'immigrants es troben en situació de paràlisi i no desenvolupen cap acció en l'actualitat i que la participació de vegades es vertebrava a partir d'interessos particulars i no d'interessos col·lectius, fets que s'analitzaran amb profusió més endavant.

La participació política s'apunta també con un eix vertebrador de la integració, que pot permetre als nous veïns sentir-se més part de la ciutat i que garanteix drets que en democràcia són bàsics. Per això les persones entrevistades mostren el seu complet acord amb el fet que alguns immigrants extracomunitaris (nacionals de països amb els quals hi ha signat un tractat de reciprocitat) puguin votar en les properes eleccions locals, com es reflecteix en el següent testimoni de la regidora de Benestar Social:

"Si volem una integració real i efectiva i volem una cohesió social, una persona que està ací, a partir de un determinat número d'anys, que això ja és discutible si poden ser cinc, deu, dos o un, o el que siga, eixes persones per a que existisca una verdadera participació, per a que existisca una verdadera identificació en el territori, tens que formar part d'ell, i votar, i poder presentar-te a unes llistes electorals... és formar part de la teua ciutat, de la teua ciutadania" (Bataller, C.).

Alguns pensen que aquesta nova realitat ha d'afectar a les propostes electorals i les campanyes dels partits polítics que es presentaran a les eleccions. I es plantegen dubtes al voltant de com va a gestionar-se electoralment eixe sentiment xenòfob creixent en una part de la població i la necessitat d'atraure el vot de les noves minories que

¹⁴⁸ Des de fa alguns anys s'organitza, en el marc de les festes de la ciutat, el que s'ha anomenat la "Plaça de les Cultures", activitat en la que s'impliquen diferents associacions d'immigrants amb objecte de formar part de la celebració festiva donant a conèixer també les seues cultures. Així, en una plaça de la ciutat s'ubiquen estands de les diferents associacions d'immigrants i es desenvolupen activitats culturals (concerts, balls...) que tenen per objecte l'expressió de la diversitat cultural que habita la ciutat.

¹⁴⁹ Diferents associacions d'immigrants van ser consultades en relació a alguns dels aspectes de la remodelació i vàries d'elles van participar en l'acte inaugural de la plaça remodelada.

exerciran per primera vegada el dret al vot. Alguns opinen que els vots dels estrangers no seran decisius, donat que l'índex de participació es preveu baix (ja que les prioritats solen ser altres per a ells), altres pensen que els partits polítics tractaran de guanyar-se la complicitat de les associacions d'immigrants amb objecte de recaptar vots entre els seus col·lectius i altres manifesten que es prioritzarà el fet que les polítiques d'immigració no són ara rentables, en lloc d'assumir la responsabilitat que els poder públics tenen de fer front de manera decisiva a aquest fenomen, encara que no oferisca rèdits electorals¹⁵⁰. L'ex regidor de Cooperació i Integració, portaveu actual dels Verds de Gandia, afirma en relació a aquest punt:

"Jo pense que les ciutats han d'abordar la societat que tenen i que la política està per a afrontar les coses, i per tant per a abordar-les, tinguen costos o no electorals. I que les coses s'han de fer perquè s'han de fer, i no perquè esperes una rendibilitat a curt termini. I que per a que el món vaja com va no fa falta la política. Per a que "el mercado dirija el mundo" per a això no fa falta gastar-nos tant de sou en polítics, ni en votacions, ni en campanyes electorals. Si ho ha de dirigir el mercat i ha de ser la llei de la selva no fem falta. Fem falta exactament per a actuar" (Peris, J.F.).

4.2.8. La situació de la xenofòbia a Gandia: indicis, tendències i reptes de futur

Un dels majors entrebancs per a la configuració d'espais de convivència i integració en la diversitat és l'existència de manifestacions de xenofòbia envers la població immigrada. Al mateix temps, la manca d'integració facilita l'increment de la mixofòbia i la xenofòbia, donat que aquestes arrelen més fàcilment en la distància i el desconeixement que no pas en contextos on es donen relacions interculturals i bons nivells d'interacció. Un context de crisi com l'actual, i en societats com la gandiana amb

¹⁵⁰ Mesos després de la realització de les entrevistes referides en aquest capítol, es desenvoluparia una nova fase de treball de camp destinada a analitzar, entre altres, el procés d'incorporació dels nous votants a les eleccions municipals i les seues implicacions pel que fa a la integració i la participació. Així, en el capítol dedicat a l'anàlisi d'aquesta qüestió, es responen algunes de les preguntes que polítics i tècnics es feien en aquesta primera fase del treball de camp, quan encara restaven alguns mesos per a la celebració de les eleccions.

elevats índexs d'immigració, pot facilitar la radicalització de les postures contràries als que venen o han vingut de fora i l'activació de conflictes.

A Gandia, segons el que s'ha pogut conèixer amb aquesta investigació, les manifestacions de xenofòbia són mínimes i no han constituït fins a la data un problema per a la integració o la convivència. Però l'opinió gairebé unànime entre la gent entrevistada és que la crisi està motivant un increment de les actituds de recel envers les persones immigrades, especialment en la mesura en la que aquestes són considerades com a culpables de les situacions de precarietat laboral o social que afecten a alguns autòctons o són vistes com a agents competidors per recursos bàsics com ara el treball o les prestacions socials¹⁵¹. Aquesta opinió compartida per tècnics i professionals la il·lustren bé les paraules de Joan Francesc Peris:

"Jo pense que globalment Gandia no és una ciutat excessivament xenòfoba. És una ciutat oberta, plural, acostumada a ser cruïlla de molta gent. Això és important. Després que passa?, pues que... que estos que són els nous treballadors dels sectors de treball més, més, més difícil, no?, més, més mal pagats i tal, pues lo que s'ha produït és un fenomen de substitució (...). Conflicte social en este moment sí que n'hi ha, perquè en el moment en que la crisi s'aguditza i venen retalls d'uns serveis socials que ja no eren massa amplis se produeix la competència entre ells i, per tant, lo que en moments de bonança la ciutat oberta i integradora, en estos moments estem en un moment clau de que pot haver ahí una bomba de rellotgeria en eixe sentit. És a dir, sí que se comença a sentir molt de que les beques de menjador són per als immigrants, que els d'ací no tenim treball i ells sí que en tenen, que estos van al segur, no cotitzen i ho tenen tot debades, o que estan en el pediatra i clar, com són a més els que tenen xiquets, pues els poquets d'ací que tenen xiquets tenen ahí 10 negrets o... mestissets o russets, i com resulta que pediatres no han augmentat la plantilla encara que han augmentat els xiquets perquè ha hagut una revifalla de xiquets de 0 a 5 anys gràcies a la vinguda d'estes persones, pues dius: estos m'estan fotent els minuts de la meua xiqueta en el pediatre. Això jo pense que és una situació que comença a donar-se. Justament els sectors que podien ser d'eixida de la crisi, de les poques indústries que n'hi havia, ara estan molt ocupats per estrangers perquè també són els sectors de convenis més baixos i lo que abans no

¹⁵¹ L'enquesta sobre relacions entre autòctons i immigrants ofereix interessants conclusions en aquest aspecte. Destaca el fet que el 30% dels autòctons enquestats considere que la població autòctona gandiana és racista, mentre que sols el 16% dels estrangers opina així (Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor, 2011c: 12).

volien, perquè fa uns anys ningú volia ser cambrer o..., ara volen tornar-ho a ser i ara resulta que els cambrers, en els bars, en hostaleria, està ple de persones de la immigració”
(Peris, J.F.).

S’ha arribat al punt que, segons declara una de les regidores actuals, aquest tema és recurrent en les visites que fan als barris, manifestant alguns veïns queixes per un suposat tractament preferencial envers els immigrants. Però se sap que l’índex d’atur és prou més elevat entre els veïns immigrants que entre els autòctons i també que, com es comentava anteriorment, el treball pertany a persones i no a categories ètniques o de filiació territorial. Per altra banda, els suposats beneficis que rebrien els immigrants en forma de prestacions municipals tampoc no se sostenen, doncs, com afirma la responsable de la política social a la ciutat:

“El discurs fàcil de que els immigrants mos lleven el treball, els immigrants es beneficien de la major part de les ajudes de l’Ajuntament... el pots rebutjar fàcilment amb dades. Dels autòctons, un 40% de persones rep algun tipus d’assistència de l’Ajuntament, no dic assistència social, però algun tipus de benefici de les ajudes que fa l’Ajuntament (...) front a un 33% dels immigrants que rep algun tipus de prestació de l’Ajuntament”
(Bataller, C.).

Malgrat l’existència d’una creixent xenofòbia motivada per la competència pels recursos, també es destaca que aquesta no constitueix un problema greu a la ciutat, que no és un clamor popular i que no implica en tots els casos que els gandians estiguen atribuint la responsabilitat de la crisi als immigrants. Contribueix a més el fet que el nombre d’immigrants estiga descendint, de forma que no es percep que el fenomen vaja en augment, sinó en disminució, la qual cosa tempera un poc els ànims entre aquella part de la ciutadania que rebutja una alta presència d’immigrants a la ciutat.

No obstant això, i encara que els entrevistats els consideren fets aïllats, probablement provocats per persones que no viuen a la ciutat, sí que s’han donat algunes expressions de xenofòbia preocupants als darrers temps. Així, al mes de març de 2010, dos artefactes incendiàries van ser llançats contra la mesquita del districte de

Benipeixcar¹⁵². Al mes d'abril del mateix any, diversos adhesius amb el lema "¿Inmigración? Ni papeles, ni padrón. ¡Expulsión!" aparegueren en els principals carrers de la ciutat, signats per un partit, Alianza Nacional, que té una secció a Gandia i que reivindica al seu blog local el criteri de preferència nacional (sota el ja conegut lema "los españoles primero") i carrega contra algunes de les polítiques d'integració dutes a terme pel Govern socialista de la ciutat. Tot i que el fenomen és, sens dubte, minoritari, no pot obviar-se la seua existència. De fet, a les eleccions locals de maig de 2011, el partit España 2000 va obtindre 411 vots que, malgrat representar un insignificant 1,1% del total de vots vàlids, mostren com existeix presència, encara que residual, de posicionaments obertament xenòfobs a la ciutat.

Però, en general, eixa cultura d'acollida per la que es treballa a Gandia actua com a fre d'aquestes tendències xenòfobes i, de fet, les configura com a indesitjables i rebutjables. Així ho afirma l'alcalde de la ciutat, quan comenta les seues impressions envers els actes violents esmentats:

"Gent poc representativa i que intenta captar eixe sentit popular d'incultura, saps?(...). Alguns intenten rentabilitzar això d'una manera absolutament, no sols irresponsable i oportunista, sinó que jo crec que indecent. Eixa seria la paraula: indecent. Si tu converteixes en un pilar ètic que això és indecent, és indecent. I si el PP diu que és indecent, encara que siga amb menys força, si el retor et diu que és indecent... això ajuda molt. Si..., el representant de la Universitat et diu que és indecent, el de la Falla diu que és indecent, el de l'associació de veïns diu que és indecent, al final és indecent, perquè ho és, perquè ho hem assumit culturalment. Eixa gent és poc representativa" (Orengo, J.M.).

El baix nivell cultural i de formació s'assenyala també per algunes persones entrevistades com un element que, en ocasions, pot constituir un terreny abonat per a l'arrelament de posicionaments racistes. Especialment quan es desconeixen els motius i efectes reals de la immigració, les cultures de les que són portadors els nouvinguts o les raons que subjauen a alguns problemes socials la responsabilitat dels quals, de manera

¹⁵² Veure, "Lanzan dos cócteles molotov contra una mezquita en Gandia", *Levante-EMV*, 28 de març de 2010, <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2010/03/28/lanzan-cocteles-molotov--mezquita--gandia/691380.html>.

equivocada, s'atribueix a les persones immigrades¹⁵³. I també s'apunta a les responsabilitats d'alguns mitjans de comunicació que ofereixen una visió negativa i distorsionada del que és i suposa la immigració en les societats de recepció.

Les actituds xenòfobes i els recels són més intensos i habituals, segons alguns dels discursos recollits, quan es dirigeixen a la població immigrant musulmana¹⁵⁴. És un fet recurrent que la problemàtica de la integració sempre acabe associant-se, bàsicament, a les persones musulmanes que són configurades per alguns, com ja s'ha vist al marc teòric, com a inintegrables en les societats de recepció. A Gandia, algunes persones van expressar els seus recels a l'obertura de la mesquita i això s'interpreta com una resposta motivada per la distància cultural que es percep amb aquesta població. De vegades, aquesta distància és viscuda com a enfrontament, de forma que aquell diferent és percebut com a enemic. Així ho explicita l'alcalde de la ciutat posant com a exemple els recels que, entre alguns veïns, va provocar la seua presència en l'acte d'inauguració de la mesquita de Gandia¹⁵⁵:

"Jo sóc de Benipeixcar. Tinc una mesquita allí. Vaig anar a visitar la mesquita. Dalt de la mesquita viu una dona que el fill és retor. No ho entén. De cap manera! Entonces sentar-te amb ells, mediar, portar al retor de la mesquita. Quan li vaig dir "este és el retor de la mesquita", "eixe no és retor, retor és el meu fill!, pareix mentira que vages allí" i tal. Com si foren contraris o enemics, saps? És dir, no passa el mateix amb uruguaios i argentins, clar, no passa el mateix, clar. La immigració no és un fenomen que tu pugues dir "els que venen de fora". És la diferència cultural, la diferència de pensament, de religió, entesa com a cultura, no?" (Orengo, J.M.).

¹⁵³ Un 57% dels veïns autòctons considera que la immigració ha tingut un efecte negatiu sobre el nivell de delinqüència del país i un 52% creu que ha comportat efectes negatius per a l'ocupació de la resta d'espanyols (Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor, 2011c: 15).

¹⁵⁴ En el cas de l'Estat espanyol, la darrera enquesta sobre actituds cap a la immigració, elaborada a l'any 2010 pel Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) i l'Observatori Espanyol de Racisme i Xenofòbia (OBERAXE), mostra com un 49% dels enquestats es mostra favorable a excloure a una alumna d'un col·legi pel fet de portar el *vel islàmic* i un altre 49% accepta que es proteste contra les edificacions de mesquites als barris. Ambdós percentatges suposen un increment de 12 punts amb respecte als valors obtinguts en l'enquesta efectuada al 2009, el que pot ser indicador d'un important ascens de la islamofòbia (Cea D'Ancona i Valles, 2011: 390).

¹⁵⁵ Veure "La Asociación Islámica inaugura el centro cultural de Gandia", *Las Provincias—edició de la Safor*, 31 de gener de 2007, http://www.lasprovincias.es/prensa/20070131/safor/asociacion-islamica-inaugura-centro_20070131.html.

La necessitat de reduir eixa percepció de perill envers la diversitat, de formar, sensibilitzar i capacitar a la gent per a conviure en una societat diversa, és un repte compartit pels diferents professionals, polítics i membres del govern que han participat en aquesta investigació.

■ LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS A LA CIUTAT DE GANDIA (I) ■

L'associacionisme immigrant s'ha apuntat com una de les principals vies d'articulació de la participació formal de les persones nouvingudes als darrers anys. L'enrolament de persones estrangeres en altres estructures participatives formals no pròpiament creades des de la població immigrant també és un fet cada dia més palès. Però en aquesta investigació es posa el focus en les estratègies participatives formals enllestides i protagonitzades pels propis col·lectius immigrants i no en aquelles altres en les que, tot i participar també els immigrants, no són ells els seues principals valedors.

Les associacions d'immigrants han estat un instrument clau en els processos d'integració d'aquesta primera onada migratòria que recala al País Valencià i a Gandia a començament del segle XXI. Són una expressió viva de la diversitat que, amb major o menor projecció pública, s'han erigit en interlocutores amb el poder polític, han contribuït a la recreació de les cultures d'origen en les societats d'arribada i han donat resposta, en alguns casos, a una part de les necessitats socials de les comunitats immigrades. La reivindicació dels drets dels immigrants, la sensibilització de la població autòctona i la promoció de la interculturalitat són altres dels camps en els que sovint han treballat part d'aquestes associacions. I, malgrat les friccions internes i altres factors que moltes

vegades fan a aquestes associacions inoperants, el seu estudi és fonamental per a entendre els processos d'integració dels immigrants a les nostres societats (Schrover i Vermeulen, 2005: 824).

Però l'heterogeneïtat d'aquestes associacions és un fet, ja referit, que fa necessari un acostament profund a les mateixes per tal de conèixer els seus propòsits, el seu funcionament i els seus impactes en els territoris i societats en les que s'han arrelat. Sols així es podran comprendre bé quines lògiques subjauen a aquestes associacions i quin paper juguen i poden jugar en la configuració d'una societat diversa integrada. I es podran desvetllar també, les lògiques perverses que en alguns casos han colonitzat aquest espai d'articulació (suposada) de la societat civil organitzada.

El cas de Gandia és especialment simbòlic per a l'estudi de l'associacionisme immigrant. De fet, la ciutat es caracteritza per l'elevat nombre d'associacions d'immigrants i la important presència pública d'una bona part d'elles. Si es pren com a referència la taxa d'associacionisme¹⁵⁶, s'aprecia com Gandia té, a l'any 2011, 0,9 associacions d'immigrants actives per cada 1.000 estrangers. Altres estudis, com els realitzats per Morales, González i Jorba (2009: 126-127) a les ciutats de Madrid, Barcelona i Múrcia, apunten unes taxes significativament inferiors a les de Gandia en aquestes importants ciutats¹⁵⁷.

Actualment, són divuit les associacions d'immigrants enregistrades al Registre Municipal d'Associacions de l'Ajuntament de Gandia, de les quals pot afirmar-se que

¹⁵⁶ Aquest és un indicador incomplet, donat que es basa en el nombre d'associacions enregistrades oficialment i ofereix informació sols sobre el nombre d'associacions, però no diu res sobre l'abast de les seues actuacions, el grau de participació en les mateixes o el nivell d'activitat. Així, pot donar-se el cas de que el teixit associatiu immigrant siga més ric i més potent en municipis amb taxes d'associacionisme més baixes, perquè les associacions, tot i ser menys nombroses que en altres llocs, funcionen millor o tenen major projecció. Malgrat això, aquest és un indicador utilitzat per diferents investigadors que treballen en aquest àmbit perquè, tot i oferir una informació limitada, permet fer-se una idea de la intensitat quantitativa del fenomen de l'associacionisme immigrant en un determinat territori.

¹⁵⁷ Així, a Madrid existiren 0,3 associacions d'immigrants actives per cada 1.000 habitants, a Barcelona 0,8 i a Múrcia 0,3. S'ha d'anotar, però, que les dades sobre les que es calculen aquestes taxes d'associacionisme en l'estudi referit daten dels anys 2007-2008 i les de Gandia es refereixen a l'any 2011. Si es disposara de dades actualitzades sobre aquelles grans ciutats, segurament la distància seria menor, considerant el fet que les associacions d'immigrants, en general, han proliferat en els darrers anys. A Gandia, al menys cinc de les divuit associacions actives en l'actualitat s'han creat després de l'any 2008.

totes, excepte una d'elles, estan actives en aquest moment¹⁵⁸. Algunes, però, no duen a terme més que activitats molt esporàdiques. Dos de les associacions no s'identifiquen a si mateixes com a organitzacions d'immigrants, però atenent al fet que comparteixen bona part de les característiques d'aquestes associacions (majoria de membres immigrants, treball en el camp de la integració i la diversitat, identificació social com a entitats d'immigrants) han estat incorporades, a efectes d'aquesta investigació, a la població objecte d'estudi¹⁵⁹.

Per tal d'estudiar en profunditat els trets definitoris de l'associacionisme immigrant a la ciutat, s'han desenvolupat entrevistes en profunditat amb les persones responsables de cadascuna de les associacions que estan actives¹⁶⁰. En la major part dels casos, s'entrevista als presidents i, sols en aquells casos en els que els informants clau així ho han suggerit, s'ha entrevistat a persones que, malgrat no ostentar la presidència, són les que més responsabilitat o poder acumulen en les seues associacions. Totes les entrevistes han estat individuals, llevat de les efectuades a les associacions de colombians i argentins, en les que, per petició expressa dels informants contactats, s'ha entrevistat a dues persones al mateix temps. En aquestes entrevistes s'han treballat també les imatges, opinions i interpretacions que els responsables de les associacions tenen sobre alguns dels temes que són centrals en aquesta investigació: els processos d'integració, la convivència a la ciutat, les polítiques d'integració i l'associacionisme immigrant a Gandia.

En aquest capítol i en el següent es construeix un relat descriptiu de les associacions a partir de les narracions dels seus responsables, posant èmfasi en les metes que cerquen, les activitats que duen a terme, la forma en la que es configuren, i les

¹⁵⁸ La informació relativa a les associacions donades d'alta al Registre Municipal ha estat facilitada i contrastada per diversos informants i professionals dels serveis municipals. No es va poder accedir a les dades oficials per manca de resposta de l'Ajuntament a les demandes efectuades en aquest sentit durant els mesos de setembre i octubre de 2011.

¹⁵⁹ Aquestes associacions són: Dones de Hui, una associació de dones promoguda per persones llatinoamericanes i que ha treballat molt a l'àmbit de la immigració a la ciutat de Gandia, i l'Associació Intercultural Midrashic que, tot i compartir escenari amb les associacions d'immigrants, és una associació amb una important participació de persones no immigrants. Quan ací es parla d'associacions d'immigrants en general, s'incorpora també a aquestes associacions malgrat que no pugen ser considerades exactament com a tals.

¹⁶⁰ El treball de camp es va desenvolupar entre els mesos de juliol i setembre de 2011, moment que coincideix amb l'etapa inicial del govern local del Partit Popular, després de que aquest partit guanyara amb majoria absoluta les eleccions locals de maig de 2011.

relacions que mantenen tant a nivell intern, com amb la resta d'associacions d'immigrants i els poders locals. Les qüestions relacionades amb l'anàlisi que les associacions d'immigrants fan sobre les dimensions de la integració d'interès per a aquesta investigació, es presentaran en un capítol posterior.

En aquest capítol es presenten les associacions llatinoamericanes (d'equatorians, bolivians, colombians, uruguaians, argentins, peruans i de dones immigrants) i les associacions d'uropeus de l'est (búlgars, romanesos i russoparlants). Al capítol següent es dona pas a les organitzacions de marroquins i d'immigrants subsaharians (senegalesos de Touba, africans de l'oest i DIAPALANTE) i a l'Associació Intercultural Midrashic. Un total de quinze associacions que són les que, a més d'estar actives, desenvolupen tasques que van més enllà de la celebració d'algun acte molt puntual¹⁶¹.

5.1. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS LLATINOAMERICANS

5.1.1. L'Associació d'Equatorians Residents a la Comarca de la Safor

Aquesta associació es va fundar a l'any 2001, en una època en la que la intensitat de l'arribada de població equatoriana a Gandia començava a ser considerable. La van constituir vuit immigrants equatorians, tots homes, que solien reunir-se al Parc de San Pere de Gandia i que cercaven, fonamentalment, objectius vinculats a la pràctica d'esports com ara el futbol o el voleibol. L'associació va ser formalment enregistrada a l'any 2002 i va estar en funcionament fins l'any 2006, període en el que va entrar en un estat d'hivernació manifest¹⁶².

¹⁶¹ El col·lectiu bolivià posseeix tres associacions a la ciutat però ací sols s'ha considerat a la més important d'elles, ASOREBOL, donada l'escassa activitat que mantenen les altres dues. Tot i això, amb una d'elles, l'Associació de Bolivians de Gandia (ABOGAN), que està constituïda des de fa anys, s'ha tractat de desenvolupar també una entrevista que ha estat impossible realitzar per manca de disponibilitat del seu responsable. L'altra associació, Juventudes Bolivianas, és en realitat una escissió recent d'ASOREBOL, que gairebé s'havia conformat com a associació unes setmanes abans de la realització del treball de camp, per la qual cosa no es va considerar procedent incorporar-la a la investigació.

¹⁶² Com que el que s'analiza ací és la situació actual de l'associacionisme immigrant a la ciutat, no es fa referència a la que va ser l'activitat d'aquesta associació en eixa primera fase que va de l'any 2001 fins al 2006 i l'anàlisi es centra en el nou període que s'obri a partir de 2010 amb la refundació de l'associació.

Passats els anys, ja al mes de juny de 2010, l'actual presidenta de l'associació d'equatorians va conèixer un cas d'una compatriota que havia enllestit pel seu compte una campanya de recaptació de fons per tal de poder repatriar al seu país el cos d'un familiar que havia mort a Gandia. Arran d'això, va començar a inquietar-se pel fet que no hi haguera cap associació o col·lectiu que poguera tirar una mà als equatorians que, com en aquest cas, passaren situacions de dificultat en la ciutat. Aquesta inquietud, compartida amb dues companyes equatorianes més, es va traduir en el desig de creació d'una associació que poguera fer front a aquestes situacions. Es van assabentar, però, de que ja hi havia una associació enregistrada al Registre Municipal, encara que no desenvolupava cap activitat. I van iniciar tota una sèrie de gestions per tal de refundar l'associació i tornar-la a impulsar amb una nova directiva i uns nous estatuts en els que, entre altres coses, s'especificara que l'associació tindria un caràcter intercultural i no estaria adreçada exclusivament a la població equatoriana com ho havia estat anteriorment. Fent servir les ràdios locals per a difondre el seu missatge¹⁶³ i empaperant la ciutat amb cartells informatius, les tres promotores van anar connectant amb els veïns equatorians de la ciutat. En pocs mesos van aconseguir atraure a una bona quantitat de gent, de forma que a l'assemblea de votació de la nova junta directiva, que va tindre lloc al novembre de 2010, ja hi van assistir cent divuit persones que s'havien donat d'alta com a sòcies (sols deu d'elles eren ja sòcies que provenien de la primera fase de l'associació)¹⁶⁴.

La junta directiva de l'associació està conformada per vuit persones, cinc homes i tres dones, que viuen a la ciutat des de fa, aproximadament, dotze o tretze anys. Els membres de la junta treballen activament en l'associació i es reuneixen setmanalment. Com que no disposen de local propi, les reunions tenen lloc en la casa particular de la

¹⁶³ El fet que una coneguda companya equatoriana treballes en una emissora latina, Radio Buenísima, ha estat un bon suport per a l'associació, doncs permet difondre gratuïtament les seues convocatòries i obtenir descomptes per a aparèixer en alguns programes. És una mostra de com, sense gairebé recursos externs, l'associació utilitza i crea xarxes per tal d'aconseguir els seus objectius.

¹⁶⁴ Es referiran, per a cadascuna de les associacions, les informacions que sobre els seus socis van facilitar els líders entrevistats. Alguns d'ells, però, no explicitaven la quantitat de socis exacta i, en eixos casos, no es pot incorporar eixa informació. Són pocs casos i semblen motivats pel desconeixement d'alguns líders sobre el nombre exacte de socis amb els que contenen les seues associacions, així com per un aparent desig d'ocultar eixa informació en aquelles associacions amb un nombre de socis reduït.

presidenta¹⁶⁵. Es destaca com algunes persones fugen del compromís d'implicar-se en la junta i com alguna persona ja ha hagut d'abandonar-la per impossibilitat de disposar del temps necessari per acudir a les reunions.

L'associació naix amb objectius diversos. Un dels principals és aquell relatiu a la necessitat sentida pels equatorians residents a Gandia de transmetre la seua cultura i la seua història als seus fills¹⁶⁶, per tal que no obliden les seues arrels:

"...hacer conocer un poquito la patria de nuestro país para nuestros hijos, ya que hay chicos que no saben ni cómo es que se canta el himno nacional del Ecuador (...), un poquito abrir a nuestros hijos porque tú les dices a un hijo de un ecuatoriano: "¿qué significado tiene la bandera?", pues no saben, no tienen ni idea"¹⁶⁷.

Ajudar a les persones més necessitades és un altre dels propòsits de l'associació. També es proposa informar al col·lectiu de tots aquells recursos al seu abast (ajudes del govern equatorià per a immigrants residents a l'exterior, cursos de formació oferits en Gandia, activitats diverses...) i de totes aquelles qüestions jurídiques que els poden ser d'interès. A tal fi, l'associació ha signat un conveni amb la Unió General de Treballadors (UGT) de Gandia, que els ofereix assessorament legal, els informa de les novetats que els poden resultar d'interès i tracta d'afavorir la no discriminació dels treballadors equatorians¹⁶⁸.

A més, el col·lectiu es planteja com a objectiu donar a conèixer la seua cultura entre els veïns de la ciutat (i amb aquest objecte ha dut a terme algunes activitats com ara

¹⁶⁵ Les assemblees a les que assisteixen els socis es duen a terme en locals cedits pel sindicat UGT o a les dependències del Centre Intercultural de l'Ajuntament de Gandia.

¹⁶⁶ L'allunyament cultural entre pares i fills sembla ser un dels elements que es troben a la base de la raó de ser de l'associació: "*Es que a veces Usted habla raro. No le entiendo*", conta l'entrevistada que li ha dit, en alguna ocasió, la seua filla.

¹⁶⁷ Tots els fragments de discurs que s'incorporen en els apartats descriptius de cadascuna de les associacions, en aquest capítol i en el següent, provenen dels responsables d'eixes associacions per la qual cosa, i seguint les pautes establides a la nota al peu número 120, no s'incorpora cap codi als seus discursos.

¹⁶⁸ Veure "UGT trabaja para integrar a los ecuatorianos en la Safor", *Las Provincias-edició de la Safor*, 28 de juliol de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110728/safor/trabaja-integrar-ecuatorianos-safor-20110728.html>.

un concurs de gastronomia equatoriana¹⁶⁹), fer promoció turística d'Equador i d'Espanya i afavorir la unió dels equatorians i la seua integració en la societat gandiana (provocant també un acostament entre els equatorians i els autòctons). I es preocupen especialment pels joves, tractant d'oferir-los alternatives "*para que no anden así, para que no se metan en problemas, que no cojan vicios*", conscients de que molts pares tenen llargues jornades laborals que els impedeixen controlar bé què és el que fan els seus fills quan ells no hi són a casa. Així, han creat un equip de bàsquet en el que participen diferents dones en edats compreses entre els tretze i els trenta tres anys i tenen previst fer el mateix amb els xics joves.

Com que l'associació en aquesta nova fase té pocs mesos de rodatge, són més les activitat projectades que les dutes a terme. A banda de les accions que ja s'han esmentat s'ha de destacar la posada en marxa d'un projecte sobre literatura i cinema equatorià, que es desenvolupa amb el recolzament econòmic de la Secretaria Nacional del Migrante (SENAMI) del govern equatorià. Per al futur, són diversos els projectes que es barallen: creació d'un grup de dansa folklòrica, oferiment de classes d'anglès (s'al·lega que les ONG que ja les ofereixen no s'acoblen als horaris que són factibles per a la gent), realització d'un "*taller rural*" amb el que es pretén donar a conèixer el món rural que envolta la ciutat, celebració nadalenca "*al estilo ecuatoriano*", etc.

La joventut d'aquest nou projecte d'associació fa que encara no s'hagen pogut cercar moltes vies de finançament. De fet, i a banda de la subvenció atorgada per la SENAMI, el col·lectiu s'autofinança i dedica diversos i originals esforços a aquesta tasca. Així, per exemple, han creat un carnet de soci, que s'obté mitjançant l'abonament d'una quantitat de tres euros i que permet obtenir descomptes en una sèrie de comerços de la ciutat als que prèviament se'ls ha sol·licitat col·laboració. Organitzen també rifes de cistelles de productes bàsics com un altra forma de finançar-se. Els socis no paguen quotes perquè, en el context actual de dificultats, han expressat que no podien fer-ho.

¹⁶⁹ Veure "Concurso gastronómico de la asociación de ecuatorianos", *Las Provincias-edició de la Safor*, 29 de juliol de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110729/safor/concurso-gastronomico-asociacion-ecuatorianos-20110729.html>. Pot ressaltar-se el fet que al jurat que repartia els premis, tres persones eren espanyoles i dues equatorianes. Al llarg de l'entrevista s'insisteix, en diferents moments, en la necessitat d'implicar i fer presents també als espanyols en l'associació.

Pel que fa a les relacions amb altres associacions d'immigrants, en el moment de realització de les entrevistes encara no s'havia posat en marxa cap estratègia de coordinació o treball conjunt al·legant-se que encara no s'havia tingut temps de fer-ho, donada la curta trajectòria de l'associació. Tan sols es manifesta mantindre relació amb l'Associació Intercultural Midrashic, que els hauria recolzat facilitant-los informació relativa a diferents aspectes associatius del seu interès.

Les relacions amb el govern de la ciutat han estat també escasses i s'han limitat a la presència de càrrecs polítics, de l'actual i l'anterior govern, en algunes de les activitats dutes a terme per l'associació. Es ressalta, però, l'important suport que van rebre en els inicis de l'associació per part de Vicent Mascarell, Regidor de Seguretat, Mobilitat i Integració a l'anterior govern i el suport que ha manifestat també Emi Climent, la Regidora de Participació Ciutadana al govern municipal actual. Aquest nou govern, però, els nega qualsevol finançament des de l'inici, *"el de ahora ha dicho que las asociaciones ya no tienen ayuda económica, que eso se ha acabado"*, en una dinàmica que estaria aplicant-se també a la resta d'associacions d'immigrants.

També es donen certes relacions amb el govern del país d'origen, concretament, amb la SENAMI, a través del projecte ja esmentat, i amb el cònsol d'Equador en València amb qui mantenen un contacte fluït per mitjà del qual comenten diferents qüestions que poden anar sorgint i es mantenen informats sobre les novetats que són del seu interès.

Per últim, cal destacar com, a banda de les activitats concretes que puguen fer-se, l'associació va més enllà i acaba constituint-se en un *"Ecuador chiquito"* on els seus membres es retroben amb les seues arrels, recreen les sociabilitats d'origen i comparteixen les seues experiències i records. Un element que contribueix al benestar de les persones que hi participen i que suposa també una important ajuda emocional i psicològica:

"Te sientes más como en tu casa, ¿me entiendes?, porque nuestra cultura es diferente a la de ustedes. Yo la respeto, me siento a gusto también pero somos más de baile, más de esto, o sea como más alegres, entonces la fiesta se festeja de otra manera, tienen otro estilo, somos más... que nos gusta más bailar (...) que eso ya lo llevamos a la sangre. Entonces pues en ese sentido, mira, la gente al estar reunida entre ecuatorianos mismo o con

gente sudamericana mismo, como las culturas, costumbres se parecen, pues se sienten como en su casa. Entonces yo cuando veo, así a veces hago reuniones o hay un programa, le digo: "¡ala!, ¡despapáyense ya!" (RIURES) porque se sienten como en su casa, claro, están entre ellos, conversan: "yo soy de Ambato, yo soy de... ¡ah!, yo también me fui por allá", mira, y así se entienden, ¿me entiendes?, es como que se despejan un poquito la mente, vuelven a... como que regresan a, de donde empezaron, ¿me entiendes?, entonces también eso, también ayuda psicológicamente, yo creo que eso nos ayuda a todos psicológicamente también".

5.1.2. L'Associació de Residents Bolivians (ASOREBOL) a la Safor

Aquesta associació comença a treballar a l'any 2003, quan la comunitat boliviana a Gandia començava a créixer. En aquella època, els diumenges, al Parc de les Esclaves, els bolivians s'ajuntaven per a jugar a futbol i les bolivianes també hi acudien a veure els partits, en una expressió més del que ja és habitual en molts dels municipis que acullen població procedent de Llatinoamèrica: practicar esports a l'aire lliure i generar espais d'encontre i sociabilitat al voltant d'aquesta pràctica¹⁷⁰. La concentració de persones i el soroll que aquestes produïen va motivar, com explica la responsable de l'associació, diverses queixes veïnals. Des de l'Ajuntament de la ciutat se'ls va animar a organitzar-se i crear una associació que gestionara els permisos corresponents i poguera intervenir per superar aquests conflictes. Així, la presidenta actual i un company bolivià van prendre la iniciativa i van enllestir els tràmits per a donar d'alta l'associació, constituint una junta directiva conformada per algunes de les persones que assistien habitualment als partits de futbol.

L'associació es crea al voltant de l'esport i, amb el temps, adopta també una finalitat cultural que es manifesta en la creació de grups de balls tradicionals de les diferents zones de Bolívia. Amb aquests grups s'organitzen festivals amb una assistència massiva de població boliviana, el que durà a la creació de diverses fraternitats en funció de la zona d'origen. La festivitat del 6 d'agost, dia de la pàtria boliviana, de la que ja s'han celebrat a Gandia sis edicions, és un dels actes centrals en els que es reivindica i es tracta

¹⁷⁰ Una situació semblant es dona i s'ha donat durant anys el vell cabdal del riu Túria a la ciutat de València, conforme han analitzat, entre altres, Torres (2005) i Llopis i Moncusí (2004).

de transmetre la cultura pròpia¹⁷¹. Fer conèixer a la població gandiana la cultura boliviana és un dels objectius actuals de l'associació que es reflecteix també en la participació habitual en la Plaça de les Cultures que s'organitza en el marc de les festes de la ciutat¹⁷².

Durant el primer període de funcionament, també oferien a la comunitat boliviana assessorament en matèria d'estrangeria, però ara aquest servei ja es facilita des d'altres entitats, com els sindicats, i el que fan és derivar a la gent interessada per a que les atenguen allà. Tampoc es gestionen ja cursos de formació i integració, molt demandats per la població immigrant que tracta d'aconseguir un permís de residència per la via de l'arrelament social, perquè altres entitats de la ciutat ja els desenvolupen. Però s'ofereix tota la informació sobre l'oferta formativa a la ciutat i es tracta de que la població boliviana participe amb persones d'altres grups en alguns d'aquests cursos, tot i tractant d'evitar que l'associació es convertisca en una mena de gueto, opció que contrasta amb la que es manté des d'altres de les associacions analitzades:

"En un principio nosotros íbamos programando cursos pero... también yo siempre he visto de que desde las asociaciones si programas cursos es para tu misma gente y es una cosa que estando fuera de Bolivia yo no, no entiendo que, que no... no vayamos a buscar otras cosas, ¿no?, que vayamos a integrarnos".

Un altra de les missions de l'associació és oferir recolzament a la comunitat boliviana quan algun dels seus membres travessa alguna situació d'especial dificultat. Així ha estat en ocasions quan alguna persona ha mort i des de l'associació s'ha tractat d'ajudar econòmicament i materialment a la família. Però el cas més paradigmàtic d'aquesta funció d'ajuda i recolzament en situacions adverses es va donar quan un veí bolivià va perdre un braç, a l'any 2009, en una panificadora del Real de Gandia¹⁷³. La responsable de

¹⁷¹ Habitualment més de 1500 persones, procedents de diferents pobles de la Safor i de més enllà, s'uneixen eixe dia per celebrar la seua festa nacional, havent arribat algun any a les 3000 persones.

¹⁷² En la darrera edició, de l'any 2011, es va dur a terme una observació per tal de conèixer de prop aquesta activitat. L'associació de bolivians disposava d'un estand, presidit per una bandera de Bolívia, i degudament identificat amb el nom de l'associació, en el que venien productes decoratius típics de Bolívia i aliments no cuinats. L'estand estava atès per tres persones bolivianes. En el marc d'aquesta Plaça, l'associació va organitzar també l'actuació d'un conegut grup de música boliviana.

¹⁷³ El treballador, que desenvolupava la seua feina en situació administrativa irregular, va afirmar que el seu cap el va abandonar en les immediacions de l'hospital de la ciutat demanant-li que no esmentara a ningú que s'havia tractat d'un accident laboral. Els responsables de l'empresa varen llançar al fem el membre seccionat del treballador. El cas va produir molta polèmica sobre les condicions extremes de treball a les que a sovint es

l'associació explica com va fer diversos tràmits amb els serveis socials municipals per tal d'aconseguir ajudes econòmiques per a la família (a la que se li va pagar el lloguer del pis durant un temps), com va gestionar amb Creu Roja i Caritas el pagament dels bitllets per dur a Gandia al germà de l'accidentat, que residia a Barcelona, i com va posar a la família en contacte amb Comissions Obreres per tal de dur el seguiment del cas. Des de l'associació es van ubicar vidrioles en diferents llocs de la ciutat amb la finalitat d'aconseguir més fons per ajudar a la família.

Pel que fa a qüestions de caràcter més polític, cal destacar l'actiu paper de l'associació en el foment del vot entre els bolivians, tant en les eleccions bolivianes com en les eleccions locals a la ciutat de Gandia. En el primer cas, ha jugat un paper molt actiu en la darrera convocatòria d'eleccions presidencials de l'any 2009. Es van fer gestions per tal d'aconseguir que el Consolat de Bolívia a València instal·lara un punt de registre de votants en la seu de l'associació a Gandia, per tal d'evitar que els bolivians hagueren de desplaçar-se a València per a inscriure's. En tres dies, es van inscriure a Gandia 870 persones. En un capítol posterior, dedicat a l'anàlisi de la incorporació dels nous votants extracomunitaris a les eleccions locals de Gandia de 2011, s'analitzarà també el paper que l'associació ha jugat en la promoció de l'exercici del vot entre els veïns bolivians.

Malgrat que l'entitat té en l'actualitat un caràcter més cultural, i sols en moments puntuals adopta actuacions de caire polític explícit, cal esmentar també el caràcter reivindicatiu que ha mostrat en alguna ocasió i, concretament, en relació a les batudes policials a la recerca d'immigrants en situació administrativa irregular que s'han practicat a la ciutat¹⁷⁴. Així ho explica la seua presidenta:

veuen expuestas las personas que trabajan "sense papers". Veure "Un inmigrante pierde el brazo izquierdo y su patrón lo abandona en las cercanías del hospital", *El País*, 10 de juny de 2009, http://elpais.com/elpais/2009/06/10/actualidad/1244621820_850215.html, i "Seis "sin papeles" más trabajaban sin contrato en el horno donde un joven perdió un brazo", *elmundo.es*, 16 de juny de 2009, <http://www.elmundo.es/elmundo/2009/06/16/valencia/1245136027.html>.

¹⁷⁴ Aquests controls basats en criteris racials s'han convertit en habituals en varies ciutats de l'Estat espanyol i han estat estudiats i denunciats recentment, entre altres, per Amnistia Internacional (2011). A Gandia, també algunes associacions i sindicats han denunciat aquesta pràctica. Veure com a il·lustració "CGT denuncia la detención indiscriminada de inmigrantes", *Las Provincias—edició de la Safor*, 8 d'octubre de 2008, <http://www.lasprovincias.es/valencia/20081008/safor/denuncia-detencion-indiscriminada-inmigrantes-20081008.html>. Recentment, la circular 2/2012 de la Direcció General de Policia sobre identificació de ciutadans, dictada el 16 de maig de 2012, ha posat límit a aquesta pràctica, prohibint els contingents

"...habían muchos problemas con... la policía, en el tiempo este de que empezaron ya a hacer las redadas y aquí era muy palpable, por el tema de deportación de cara. De hecho el CEIM en 2005 hizo unas jornadas sobre Bolivia, en 2005, en la cual participamos, y fui la primera persona que directamente me quejé de eso allí, porque estaba... me acuerdo que me iba ese año de, en representación del, de la delegación, porque había una persona, y me dijo él que es imposible, que en Gandia no hay esos reportes, le digo: "pues eso se está viviendo" (SOMRIU). Y, y la verdad que sí que hubo repercusión porque se paró un poco y, de hecho, no se nota tanto. Pero aquí salías a la calle en la puerta... Lo peor fue, cuando, justamente aquí a dos casas, a dos fincas, les pidieron el pasaporte a una persona allí en la puerta. Le dijo: "lo tengo arriba", subió, subieron con él y a todos lo que había en el piso, que había cinco, me parece, a todos les pidieron los pasaportes, se los llevaron, todo el mundo no tenía papeles. Entonces a ese nivel también hemos trabajado bastante".

Com a darrer àmbit d'actuació pot assenyalar-se el desenvolupament d'activitats per a la recaptació de fons que puguen servir per finançar projectes a Bolívia. Fins el moment actual sols s'ha realitzat una gran activitat amb aquesta finalitat (un concert d'un grup de música molt conegut entre la població boliviana), mitjançant la qual es pretenia aconseguir fons per a un projecte de lluita contra el "mal de Chagas" que desenvolupava la Creu Roja en un municipi de Bolívia. S'assenyala però, com resulta molt complicat plantejar accions en aquesta línia, donades les divisions i enfrontaments territorials que es viuen a Bolívia i la dificultat per posar d'acord als membres de l'associació sobre les zones que deurien ser preferents a l'hora d'establir projectes de cooperació o ajuda allà.

Referits ja els principals objectius i activitats desenvolupades, cal descriure com s'organitza internament l'associació. Els seus membres es poden dividir en tres categories: els socis actius (al voltant de vuitanta); els que es van fer socis sols per aconseguir un mèrit més de cara a l'informe social d'arrelament i no participen realment en l'associació (unes cent trenta persones)¹⁷⁵; i els participants "passius" que, sense ser

d'identificació o detenció d'estrangers i establint la necessitat d'evitar les actuacions massives o indiscriminades basades únicament en criteris ètnics.

¹⁷⁵ Aquest fet il·lustra com el que es presenta com una mostra de participació activa en la societat i un símptoma d'"integració", el participar en una associació, és simplement, en ocasions, una estratègia adoptada per tal de facilitar l'obtenció d'un informe positiu d'inserció quan, en realitat, la participació en l'associació és absolutament fictícia. Una mostra més de les paradoxes que envolten a la figura de l'arrelament social i que es detallaran amb més deteniment posteriorment.

socis, es limiten a participar de les activitats relacionades amb el futbol (i que poden ser al voltant de quatre-centes persones). Cal destacar que es tracta d'una associació que vincula a famílies senceres, que s'uneixen a l'entitat per raons diverses, i en la que participen moltes parelles amb alguns dels seus fills. L'associació es divideix en fraternitats, cadascuna de les quals té un president i un representant dintre de la junta directiva general (que no necessàriament és el president de la fraternitat). Aquesta junta general està conformada inicialment per deu persones, però alguns problemes interns fan que en el moment en el que es va desenvolupar l'entrevista amb aquesta associació, la seua junta sols estiguera integrada per cinc d'aquelles persones.

Les reunions es desenvolupen a la seu de l'associació, el Centre Intercultural de l'Ajuntament de Gandia, i la seua periodicitat és variable. A elles assisteixen tant els membres de la junta directiva com els representants de cadascuna de les fraternitats, encara que es té intenció d'obrir-les a més gent. En ocasions se celebren assemblees dirigides a tots els afiliats.

L'associació es finança mitjançant les quotes que paguen els socis (sis euros a l'any) i les recaptacions de fons que es duen a terme en les festes que s'organitzen, a més d'alguna aportació puntual per part de l'administració local que ha remunerat la participació en la Plaça de les Cultures¹⁷⁶ i ha recolzat la realització de la festivitat nacional d'agost. No tenen cap altra via d'ingressos regulars ni reben subvencions de cap tipus. En certes ocasions, han contat amb el recolzament puntual d'algunes empreses que els han facilitat algun tipus de recurs o ajuda¹⁷⁷.

Malgrat ser l'organització de referència per als bolivians de la ciutat, existeixen dues associacions de bolivians més, amb les que no existeix una relació fluida. Una d'elles, l'Associació de Bolivians de Gandia (ABOGAN) no té gaire activitat i durant temps s'ha disputat amb ASOREBOL el seu caràcter pioner. Per altra banda, les Joventuts Bolivianes han conformat una nova associació després d'escindir-se d'ASOREBOL. S'explica que

¹⁷⁶ En la darrera edició, a l'octubre de 2011, les associacions ja no han cobrat per participar en aquesta Fira, com sí havien fet en edicions anteriors.

¹⁷⁷ És el cas, per exemple, de la companyia de vols boliviana AeroSur qui els va obsequiar amb un passatge gratuït d'anada i tornada a Santa Cruz que es va sortejar en la darrera celebració del dia de la pàtria boliviana, a l'agost de 2011.

aquesta escissió ha estat justificada per una suposada manca d'activitats dirigides als joves. Es reclamaven, per exemple, cursos de formació específics, però des d'ASOREBOL s'animava als joves a unir-se als cursos organitzats per altres organitzacions, on es podrien relacionar amb joves d'altres nacionalitats, en lloc d'organitzar cursos específicament orientats a ells. I aquest hauria estat el principal dels motius per a l'escissió. En qualsevol cas, aquestes tensions han anat malmenant la unió dins del col·lectiu i han fet que en alguns moments s'instal·le un ambient d'enfrontaments que ha paralitzat l'activitat durant mesos i ha suposat un desgast important per a la gent més implicada.

Amb la resta de les organitzacions d'immigrants presents a la ciutat, es declara una molt bona relació i es destaca que el fet que ASOREBOL siga una de les associacions que més prompte es van organitzar a Gandia ha fet que hagen pogut assessorar a altres, com ara la de colombians, que s'han anat creant després. Es relata com es participa en molts dels actes que organitzen les altres organitzacions. Les relacions amb Midrashic són especialment estretes, doncs la mateixa presidenta d'aquesta associació de bolivians forma part de la junta directiva de Midrashic i ambdues entitats treballen moltes vegades de manera conjunta. De fet, s'afirma que Midrashic va funcionar en un inici com el pilar de l'associació i actualment una bona part dels bolivians relacionats amb ella segueixen els cursos que s'organitzen des de Midrashic.

Pel que fa a les relacions amb els poders públics, s'explica que aquestes han estat especialment positives sota els mandats de Joan Francesc Peris (qui va impulsar de manera decidida la creació de l'associació) i de Liduvina Gil (qui va contribuir a que l'associació experimentara un important impuls). D'alguna manera, durant tots aquests anys sempre han estat en contacte amb l'Ajuntament i s'han sentit recolzats per ell. Sembla que aquestes bones relacions es trunquen en els darrers mesos de la legislatura 2007-2011, quan es produeixen algunes desavinences amb el govern local.

Analitzades les seues principals característiques, es pot emfatitzar com aquesta agrupació ha possibilitat, d'alguna manera, que s'incrementen les quotes d'integració dels bolivians a la ciutat, posant-los en contacte amb persones d'altres procedències culturals:

"Sí, yo creo que por lo menos para integrar a los, a los que forman parte sí que nos... Mira, sin querer nosotros hemos lograo una integración que a lo mejor no ha sido todavía reconocida. Cuando te comentaba lo del fútbol, nosotros empezamos a ser solamente bolivianos. De hecho, cuando se solicitó el permiso para los campos, se solicitó para que los bolivianos pudieran practicar deporte y todo. ¿Pero qué pasó? Al ver tanta gente ahí, se iba acercando gente: "ah, pues yo también sé jugar, yo quiero jugar" y entonces empezaron a mezclarse los... los grupos. En los campeonatos han habido veinticuatro equipos de diferentes países, de diferentes culturas, gente española, gente de todo lao".

5.1.3. L'Associació de Colombians (ASOCOL) a Gandia

Fundada a l'estiu de 2010, després d'uns quants mesos de gestions per tal d'aconseguir el seu registre oficial, l'associació té encara un curt recorregut i està més bé gestant, poc a poc, un projecte en la ciutat. Com en el cas de l'associació d'equatorians, el detonant per a la seua creació va estar la mort d'un compatriota arran de la qual es va evidenciar com, front a aquests casos de dificultat, la comunitat colombiana no estava gens organitzada i era molt difícil respondre a les seues necessitats.

Així, l'associació naix amb la intenció d'oferir suport i orientació a persones colombianes que travessen alguna situació greu i manquen de recolzaments suficients per fer-li front. Visiten a compatriotes que emmalalteixen i constitueixen un reforç especial quan aquests no disposen de xarxes socials o familiars a la ciutat. També es proposen promoure el coneixement de la societat d'acollida entre la població colombiana resident a Gandia i celebrar les festivitats pròpies de Colòmbia. Fins el moment s'han organitzat poques activitats, com ara la commemoració del Dia de la Independència de Colòmbia, la celebració infantil de Halloween, l'organització d'algun torneig de futbol i algunes activitats menors orientades a la recaptació de fons. Es projecten altres activitats per al futur, entre les que s'esmenten algunes excursions (es ressalta la importància que els colombians donen a aquest tipus d'eixides que els entrevistats anomenen "passeigs d'integració"), així com la celebració del "Dia de la Raça" (el 12 d'octubre). Es tracta, per tant, d'una organització bolcada al seu col·lectiu que, amb un ritme pausat, va organitzant activitats diverses relacionades amb el lleure, l'autorecolzament i la creació

d'espais de trobada. No contempen entre les seues finalitats cap qüestió vinculada a la reivindicació de drets dels immigrants.

Setanta tres socis conformen l'agrupació que és conduïda per un equip de sis persones, cinc homes i una dona, que constitueixen la junta directiva. Tots els socis són colombians que duen, en la seua majoria, molts anys residint a la ciutat. Alguns s'han nacionalitzat espanyols i els que no tenen la nacionalitat tenen tots els seus permisos de residència en regla. Utilitzen per a reunir-se les instal·lacions del Centre Intercultural.

No reben finançament de cap entitat o administració i expliquen com els directius han hagut de contar amb els seus propis diners per a córrer amb algunes despeses com ara les derivades dels tràmits realitzats per a registrar legalment l'associació. Sí han tingut recolzament del govern municipal anterior que, amb ocasió d'un dels actes celebrats, els va cedir un recinte i els va recolzar institucionalment, encara que sense fer cap aportació econòmica. Els socis no paguen quota (pensen que en el context de crisi actual cobrar quota podria frenar la participació de la gent) però sí una taxa de cinc euros a l'hora de donar-se d'alta.

Pel que fa a les relacions amb les altres agrupacions d'immigrants a la ciutat, manifesten estar en contacte amb l'associació de búlgars, les associacions de bolivians ASOREBOL i ABOGAN, i amb Midrashic.

Les dinàmiques de relació internes en l'associació encara són incipients, donada l'escassa trajectòria acumulada, però els responsables manifesten que, tot i haver-se trobat amb el recolzament de diversos colombians residents a Gandia, altres han desconfiat de la seua feina i han fet mostres de pensar que estan ací per interessos personals o per a guanyar alguna cosa.

Es considera que l'associació, malgrat la seua joventut, és un instrument al servei de la integració de la població colombiana, *"un medio para que la gente se integre y participe más de las costumbres, las ideas, de todo lo que hay en el entorno"* i es manifesta, en diverses ocasions, el desig de treballar per a que aquest projecte pugua perviure en el temps, independentment de que les persones que el piloten siguen altres diferents a les que ho fan actualment.

5.1.4. L'Associació Cultural Companys de l'Uruguai

Creada a l'any 2004, aquesta entitat no va tindre pràcticament activitat fins el 2007. Des de la presidència actual s'explica que, en aquella època, l'associació tenia un component clarament polític que inhibia la participació de la gent. "*Estaba todo dirigido a políticos*", s'afirma. Malgrat no compartir-se dita orientació, i donat que l'entitat havia estat un temps en completa inactivitat, el grup de gent que la va reactivar va preferir aprofitar els tràmits efectuats prèviament i reestructurar l'associació que no pas crear-ne una de nova. Entre les activitats d'eixa primera etapa, del 2004 al 2007, destaca l'organització d'una "murga"¹⁷⁸ que altres de les persones entrevistades han referit com a una de les accions que en aquella època d'aparent inactivitat sí va tindre un ressò important.

Els objectius que s'ha marcat l'associació a partir de la seua reactivació a l'any 2007 han estat principalment de caràcter cultural, amb la finalitat de donar a conèixer el país i la seua cultura, promocionar el turisme i trencar amb la imatge social que identifica a l'Uruguai com un país "tercermundista":

"...es para dar a conocer nuestro país, nuestra cultura, para que, indudablemente, la gente conociera el Uruguay, que como es un país tan pequeño nadie lo conoce, piensan que depende de la Argentina, o pertenece a la Argentina, otros en vez de Uruguay Paraguay... Lo que pasa que el Uruguay es un país así muy, muy humilde, que no... Tiene cosas... muy valiosas y nunca hace aspaviento de nada, ¿sabes? Está ahí, quietito, es un país sumamente realizado (...). Porque en realidad yo quiero... quiero que mi país sea conocido, que no le digan tercermundista porque Uruguay tiene muchas cosas increíbles, que los que van se quedan maravillados".

Amb aquesta finalitat cultural, s'organitzen activitats diverses, com ara la celebració del Dia de la Independència d'Uruguai, actuacions en el marc de les festes de la ciutat, tallers sobre algunes de les costums més arrelades entre els uruguaians (com, per exemple, el consum de mate) o activitats que barregen el component cultural amb la promoció de la salut i el benestar (tallers de tangoteràpia). Però l'acció més important en

¹⁷⁸ Una murga és, segons explica una de les informants clau entrevistades, "*un montaje, una obra de teatro, de música, en donde se satiriza la realidad sociopolítica del mundo o de un país*" (IC 1).

aquest camp és l'edició d'una revista bimensual en la que s'inclouen múltiples continguts relacionats amb la cultura uruguaiana i les característiques i notícies d'actualitat del país d'origen, però també experiències d'immigrants uruguaians a Gandia i articles relatius a la cultura d'acollida, la història de Gandia, el seu patrimoni cultural, etc. D'aquesta revista, en la que escriuen immigrants de diferents nacionalitats i també persones autòctones, es distribueixen vuit-cents exemplars per edició¹⁷⁹.

No es tracta sols de donar a conèixer el país i la cultura pròpia, sinó de mantindre els vincles entre els uruguaians de Gandia i el seu país d'origen i d'establir contactes amb altres persones vinculades amb projectes migratoris que tenen a Uruguai com a territori de partida o d'arribada. Així, l'associació ha mantingut, per mitjà de la seua presidenta, un contacte important amb l'associació de valencians a Uruguai amb la que s'ha reunit en aquell país¹⁸⁰ per tal d'intercanviar experiències. Els membres d'aquella entitat havien rodat un documental sobre la seua experiència com a immigrants a Uruguai i l'associació d'uruguaians a Gandia va organitzar la seua presentació pública en aquesta localitat. Es dona la coincidència, a més, de que la mare del que avui és president de l'associació de valencians a l'Uruguai és de Gandia.

A més d'aquest clar component cultural i de generació de xarxes, l'associació es proposa donar recolzament als immigrants, no sols uruguaians, que tenen necessitats en Gandia, i tracta d'oferir en la seua seu un espai per a la trobada, on es puga donar afecte a les persones que tenen problemes i se'ls faciliten, quan és possible, algunes ajudes que puguen fer millorar la seua situació. Així, s'ofereix assessorament jurídic d'estrangeria, s'organitzen cursos de formació (estrangeria, valencià, castellà, anglès, manualitats, pintura, balls tradicionals...), es fan activitats de recolzament escolar, etc. D'aquesta forma, l'associació esdevé un espai on compartir inquietuds i ajudar-se mútuament, per exemple, en la recerca de feina (informant-se uns a altres de possibles ofertes de treball). En casos extrems, com quan ha mort algun membre o algun familiar, s'han organitzat

¹⁷⁹ En el moment de realització de l'entrevista, al mes de juliol de 2011, s'havien editat ja quinze números.

¹⁸⁰ El manteniment de forts lligams amb el país d'origen és facilitat pel fet que la presidenta de l'associació viatja allà gairebé tots els anys i aprofita aquests viatges per a tractar d'estreñer els vincles amb institucions i associacions uruguaianes.

col·lectes per tal d'ajudar econòmicament a les famílies a costejar les despeses de l'enterrament.

Però l'activitat de l'associació no es dirigeix sols als uruguaians, o als immigrants d'altres nacionalitats, sinó que també s'imbrica en la ciutat d'acollida participant en esdeveniments socials de tota mena (com ara la Cavalcada de Reis, la festa de les Falles o la Plaça de les Cultures¹⁸¹) i atraient a veïns de la ciutat amb diferents perfils (immigrants europeus de l'est, asiàtics, llatinoamericans... i també alguns valencians, gallecs retornats...), de sort que esdevé un vertader espai de trobada entre cultures. Des de l'associació es promou també la participació en els diferents programes de voluntariat (adreçats al treball amb persones majors, menors en risc, etc.) que dinamitza l'Ajuntament de Gandia.

En relació a l'acció política, s'afirma reiteradament que l'associació no té cap finalitat política (mantenint un clar distanciament amb el que s'afirma sí passava en l'etapa anterior): *"Yo digo que la política está fuera. Dentro de la asociación es cultural y no quiero nada más que cultura. Y se acabó. Por eso tampoco quiero subvenciones"*. El finançament públic es considera contraproductiu, perquè crea dependències dels polítics i impedeix que l'associació es proporcione els seus propis recursos de manera independent. Així, es promou l'autofinançament i la dotació de recursos mitjançant l'ús de xarxes i contactes, la participació voluntària, els vincles solidaris i les aportacions de diferents agents. I s'afirma, en contrast amb el que es veurà en altres associacions, que els diners no són tan necessaris si es compta amb altre tipus de recursos:

"La asociación debe de trabajar y debe sacar eh... su dinero haciendo actividades o... algo que le reporte dinero. Lo que no se puede esperar son subvenciones, porque para mí las subvenciones hacen a la persona un poco perezosa: como hay dinero para qué vamos a salir a buscar, ¿no? Y hay que moverse, hay que moverse, hay que, hay que... esa gente que a veces

¹⁸¹ A l'edició de 2011, s'observa que l'estand del col·lectiu es troba identificat amb una gran banderola de l'Uruguai, però no es pot veure el nom de l'associació per enlloc. Venen menjar no cuinat, tenen molta informació turística sobre el país i distribueixen el darrer exemplar de la seua revista. Tres persones (entre elles la presidenta, que es troba dreta xarrant amb tot el món que s'acosta), ocupen l'estand. En una conversa informal mantinguda amb una d'eixes persones, s'explica que es troben disgustats amb l'Ajuntament perquè enguany no només no els han pagat per estar els tres dies allà, sinó que, a més, han pretès que compartiren els estands entre dues associacions (*"¿Cómo voy a compartir mi mesa con las senegaleses, si lo que hacemos no tiene nada que ver?"*, es pregunta).

es una profesional o simplemente que... que está aburrida y que fue en su momento un profesional y ahora está descansando (...) Y nosotros lo que procuramos cuando hacemos algún evento hacerlo tipo lluvia, como decimos nosotros, cada cual participa con algo, de su país, y alguna bebida o algún guiso. Y no, y no gastamos y todos participamos. Por eso digo que el dinero, entre comillas, no es muy necesario si tú quieres. Si tú quieres hacer cosas puedes hacerlas. Y la gente si tú les muestras un proyecto está dispuesta a hacerlo sin, sin... muchas veces sin cobrar nada”.

Encara que l'associació no rep cap subvenció, sí compta amb un ampli local cedit per l'Ajuntament en el que ha instal·lat la seua seu¹⁸². Totes les activitats es financen mitjançant les quotes dels socis (deu euros anuals si és un soci individual i quinze euros quan són dos membres o més de la mateixa família) i les aportacions d'algunes persones que imparteixen tallers i cursos de manera voluntària. L'edició de la revista es costea amb aportacions econòmiques d'alguns comerciants de la ciutat (immigrants i autòctons) que publiciten en ella els seus negocis. La importància que donen a la difusió de les seues activitats ha fet que aquestes arriben a molta gent i, al seu torn, eixe coneixement que de l'associació es té a la ciutat facilita la col·laboració dels veïns. A banda de la revista, i d'aparicions periòdiques a les ràdios i televisions locals, l'associació fa servir les xarxes socials (especialment Facebook) per tal de mantindre en contacte als seus membres i simpatitzants i donar a conèixer el treball de l'associació. Crida especialment l'atenció el fet que tinga més de cinc mil seguidors en Facebook i que entre ells, hi hagen, fins i tot, persones que resideixen a l'Uruguai.

En algun moment, l'associació sí ha dut a terme accions de caràcter més reivindicatiu. Així ha estat quan, per exemple, s'han dirigit a la Comissaria de Policia per tal de tractar d'alliberar a algun afiliat que havia estat retés en alguna de les batudes policials a la recerca d'immigrants “sense papers” que proliferen per la ciutat en determinades èpoques, “lo tuvimos que ir a la policía a quitar”, s'afirma. Fruit d'aquelles gestions, i amb l'ajuda de l'advocada que col·labora amb ells, es va aconseguir que la multa que finalment se li va imposar al xic retés disminuïra. També en algunes ocasions, en les que no s'ha permès l'entrada a Espanya de familiars uruguaians de residents a

¹⁸² En un inici van començar la seua activitat, com moltes altres associacions, en les dependències del Centre Intercultural. Després es van llogar un local que tenien molts problemes per costejar i, finalment, van aconseguir que l'Ajuntament els cedira aquest local municipal.

Gandia, la presidenta de l'associació s'ha posat en contacte amb el cònsol per tal de tractar de solucionar el problema. Sembla així que, en aquelles situacions en les que s'entén que es violen de manera expressa els drets dels immigrants uruguaians l'associació intervé activament.¹⁸³

Pel que fa a l'afiliació, l'associació compta amb tres-cents setanta-dos socis que són, en la seua majoria, uruguaians. Entre les altres nacionalitats presents destaca l'argentina, la qual cosa s'explica, a més de per la proximitat territorial i cultural d'ambdós països, pel fet que molts argentins "*están mejor en la asociación de Uruguay que en la de argentinos*". I també en aquest cas es diferencia entre els socis actius i aquells que s'han inscrit sols per a assistir als cursos de formació i que no participen gens de la vida associativa. Entre els assistents a les activitats, a més dels residents a Gandia, hi ha també moltes persones que viuen en altres municipis de la Safor i, fins i tot, en altres comarques del País Valencià. Es destaca també la importància de les dones en l'organització, que solen associar-se i participar en major mesura que els homes. Aquesta realitat es relaciona amb el fet que les dones solen ser les que duen la iniciativa en el moment de dur endavant la família en contextos de dificultat:

"Yo creo que la mujer en realidad es la que se, es la primera que se asocia. El hombre ya... él va... sí... pero después que va la mujer (RIURES). Claro, sí. Yo creo que la mujer es la que busca inclusive la emi... la mujer emigrante cuando llega yo creo que es la que busca más poder asociarse (...). Pero yo creo que es la mujer la que toma la iniciativa, la que busca más, la que busca en todos los sentidos asociarse, eh... ¿Cómo te puedo decir?... Los beneficios que hay en la ciudad... para las familias, el colegio... es la mujer que se mueve para todo".

La junta directiva actual es va conformar amb deu persones a l'any 2007, però ha anat perdent actius com a conseqüència de les dificultats que tenien algunes d'elles per a

¹⁸³ Tot i que en l'entrevista realitzada aquest extrem no s'explicita, en premsa sí s'arreglen algunes manifestacions de caràcter polític manifest emeses per part d'alguns dels responsables a l'anterior junta directiva de l'associació, en les que es criticava amb contundència el contracte d'integració proposat pel Partit Popular en la campanya per a les eleccions generals de 2008 i s'afirmava: "*Nosotros tenemos derechos y obligaciones en cuanto que somos personas. Los derechos y deberes están en la Constitución y todos los tenemos que conocer. No necesitamos un contrato, bastantes contratos basura tenemos ya. Las palabras de Rajoy han provocado que nos sintamos discriminados y utilizados. Es lamentable que se utilice la inmigración para unos logros políticos. El tema del contrato puede acarrear más xenofobia. Es una aberración*", veure "Es lamentable que se use la inmigración con un fin político", *Las Provincias*—edició la Safor, 10 de febrer de 2008, <http://www.lasprovincias.es/valencia/20080210/safor/lamentable-inmigracion-politico-20080210.html>.

dedicar a l'associació tot el temps que es requeria. En el primer període, del 2007 al 2009, la persona entrevistada va exercir com a vicepresidenta i, a partir de les eleccions de 2009, va ser nomenada ja presidenta. Algunes de les persones que formaren part d'aquella primera directiva es van desvincular de l'associació i van estar darrere de la fundació del partit polític Nuevo Espacio Ciudadano, que s'analitzarà més endavant. Es destaca l'ambient familiar que es respira en la directiva actual, conformada per homes i dones uruguaians i també per una dona valenciana, i la importància que s'atorga a la necessitat de tindre una comunicació fluïda entre ells, que evite els malentesos i els problemes que es donen en altres juntes directives i que també han estat presents en altres moments a l'associació.

Es mantenen relacions fluïdes amb l'Ajuntament de la ciutat, el Consolat d'Uruguai a València i altres entitats, tant de Gandia com de l'Uruguai. La relació amb l'administració local no ha estat marcada, com en altres casos, per la recerca d'ajudes econòmiques i, pel que a demandes es refereix, aquestes s'han limitat a reivindicar un local per a desenvolupar les diferents activitats:

"Así como nosotros en realidad, ya te digo, antes vimos la crisis y todo, yo digo: no, hay otras cosas más importantes que necesitan dinero, más importantes, ¿para qué vamos a pedir para una asociación si nos podemos desenvolver sin dinero? O sea, lo único que nos podía entorpecer a nosotros era el espacio físico, y fue cuando... cuando nos llamaron para hablar... que cambiaron el concejal... este... digo: mira, nosotros con la crisis que hay no te vamos a pedir dinero. Yo lo único que te voy a pedir son herramientas".

Amb les associacions d'immigrants també mantenen una bona relació i ha estat especialment estreta la coordinació amb Midrashic (en la junta directiva de la qual va estar uns anys la presidenta de l'associació d'uruguaians duguent l'àrea de comunicació). Han participat amb altres col·lectius en alguns actes, com ara en tallers organitzats pel Centre Internacional de Gandia per a donar a conèixer la situació de la dona immigrant a la ciutat. En algunes ocasions, han orientat a grups d'immigrants que volien crear una associació o han assessorat a altres organitzacions d'immigrants amb problemes. La gran afluència de persones en els diferents actes i activitats convocades per aquesta associació, el seu reconeixement a nivell comarcal, la seua elevada presència pública i, en definitiva, la gran

quantitat d'accions que desenvolupa, fan que siga un referent clar per alguns col·lectius d'immigrants a la ciutat.

S'emfatitza el fet que l'associació és una important via per conèixer i traslladar les necessitats de la població uruguaiana i un instrument que permet que els associats actuen, en alguns casos, com els millors ambaixadors del seu país:

"Digamos que nosotros, y no lo quieren reconocer muchos, este... cónsules o... o embajadores, que nosotros palpamos más las necesidades del emigrante uruguayo, las necesidades, las inquietudes y, y bueno, y todo, y todo lo que está sucediendo con el emigrante, ¿no?, que ellos detrás de un escritorio (...). Somos nosotros los que realmente damos a conocer el país, los que tenemos este mayor interés o, o, o que estamos promoviendo nuestro país, ¿sabés?"

5.1.5. L'Associació Cultural Argentina de la Comarca de la Safor

Creada a l'any 2009, respon als interessos d'un grup de persones que van considerar en aquell moment que a la ciutat de Gandia, on havien proliferat les associacions d'immigrants, devia d'haver també una associació argentina. Des d'aquell any fins a l'actualitat, l'agrupació ha anat traçant el seu camí, poc a poc, i amb una activitat d'intensitat reduïda.

Conformada per una junta directiva d'al voltant de deu persones i amb una cinquantena de companys que participen en les diferents activitats, aquesta associació treballa des d'una perspectiva de drets humans que impregna bona part del discurs dels seus dirigents. En els seus estatuts inclouen una clàusula segons la qual no pot formar part del col·lectiu cap persona que avale el racisme o les dictadures militars¹⁸⁴.

La principal finalitat d'aquesta agrupació és de caràcter cultural, però destaca també la importància atorgada a la finalitat política no partidista reflectida en les accions

¹⁸⁴ I és en funció d'aquesta clàusula que afirmen que l'actual alcalde popular de la ciutat, Arturo Torró, amb doble nacionalitat argentina i espanyola, no podria formar part de l'associació perquè no denuncia "las atrocidades del franquismo" ni el racisme i la xenofòbia.

de denúncia de les violacions dels drets dels immigrants en general (no específicament dels argentins) i en la reivindicació de polítiques que no discriminen als estrangers.

En relació amb la finalitat cultural, s'han desenvolupat algunes activitats entre les quals pot destacar-se, a més de la participació en la Plaça de les Cultures (en la que han participat en dues edicions), el desenvolupament dels tallers "Conociendo mi patria", adreçats als fills dels immigrants d'origen argentí residents a la Safor. Aquestos tallers han tingut per objecte la transmissió d'alguns dels elements bàsics de la cultura i la història d'Argentina i es van posar en marxa per respondre a la preocupació dels argentins que conformen l'associació i que veien que els seus fills desconeixien molts dels seus referents culturals i no sabien res del seu país d'origen. S'especifica, però, que la intenció no va ser contribuir a la diferenciació dels seus fills de la resta de població, sinó promoure que s'integraren reconeguent també les seus arrels:

"... para que no se pierdan las raíces sobre todo, no... se lo dije varias veces, no para diferenciarnos ni para demostrar que somos diferentes sino para que sepan cuáles son sus raíces, que sepan de dónde vienen y... y eso, a sumar aquí, no a diferenciarse para nada".

Entre les accions mampreses amb un caràcter més polític pot destacar-se la denúncia de l'existència dels Centres d'Internament d'Estrangers que s'ha vehiculat, en bona part, a través del moviment del 15-M de Gandia, en el qual han participat alguns membres de l'associació:

"...denunciar lo de los CIES que es algo importante, por lo menos, si en Gandia se plantea eso, producto de que la asociación lo ha planteado poco a poco. Lo hemos planteado en distintos colectivos, por ejemplo en el 15-M se habló, producto de que hay gente que lo venía manteniendo, ¿me entendés? Se ha planteado en asamblea y hoy se ha conformado una comisión de derechos humanos en el 15-M y gracias a una propuesta del colectivo, se ha ido los últimos martes del mes, muchas veces a Valencia a las reuniones..."¹⁸⁵.

En aquesta línia més política es situen també les crítiques vessades entorn a les propostes de contracte d'integració defensades pel Partit Popular i explicitades, per exemple, en l'únic exemplar editat fins el moment de la revista de l'associació.

¹⁸⁵ La Campanya pel Tancament dels Centres d'Internament d'Estrangers organitza a les portes del Centre d'Internament de València una concentració de denúncia el darrer dimarts de cada mes.

Pel que fa als fons de l'associació, els recursos econòmics provenen bàsicament de les aportacions dels socis. Sols han tingut, en alguna ocasió, modestes ajudes de l'Ajuntament i critiquen amb rotunditat la política de subvencions que, afirmen, fan presses a les associacions dels seus finançadors i els impedeixen expressar allò que desitgen. Es tractaria d'una política en la que imperaria la màxima *"yo te doy un subsidio y vos me das tal cosa"*, una política que defuig la possibilitat de treballar conjuntament, associacions i poders públics, per a avançar en objectius conjunts.

Les xarxes socials són utilitzades, especialment, com a recurs de comunicació interna, conforme es desprèn si s'observa l'espai de l'associació en Facebook, on es difon la convocatòria de reunions i activitats i es compta amb la participació activa d'alguns dels membres del col·lectiu.

Les relacions amb el govern de la ciutat han estat escasses i limitades a la col·laboració en alguna activitat puntual (com la Plaça de les Cultures¹⁸⁶ o l'acte d'inauguració de la Plaça El·líptica remodelada). Es destaca el fet d'haver rebut un tracte irrespectuós per part d'alguna de les tècniques de l'Ajuntament, fet que va motivar una reunió de l'associació amb el regidor encarregat de les polítiques d'integració en aquell moment, Vicent Mascarell. Aquest cabdal d'interlocució es va aprofitar per a demandar un compromís de l'Ajuntament amb el tancament dels Centres d'Internament d'Estrangers, compromís que no es va obtindre. També s'ha mantingut alguna relació esporàdica amb el govern argentí, per mitjà dels seus consolats, però no es dona un contacte fluid ni amb els consolats ni amb altres institucions argentines. De fet, segons es pot apreciar al seu espai en Facebook, una de les reivindicacions més treballades des de l'associació ha estat la instal·lació d'un consolat d'Argentina a la ciutat de València, per tal d'evitar que els argentins residents al País Valencià hagen de desplaçar-se a Barcelona cada vegada que han de fer alguna gestió.

¹⁸⁶ En el moment de l'entrevista es desconeix si es participarà o no en la pròxima edició de 2011, però tot apunta a que no, donat el posicionament crític que es té envers aquesta activitat. Unes setmanes després, durant l'observació efectuada en aquesta Plaça, es comprova que hi ha un estand amb la banderola d'Argentina que ven productes típics però que no s'identifica amb cap associació. En una conversa mantinguda en eixe context amb la presidenta d'un altre col·lectiu, s'explica que l'estand no pertany oficialment a l'associació, perquè no hi havia acord intern sobre la conveniència de participar-hi, però que les persones que el promouen sí són membres de l'associació d'argentins.

Amb la resta de les organitzacions d'immigrants tampoc sembla mantindre's un contacte especial i no s'han organitzat activitats conjuntes ni sembla que s'haja participat en actes convocats per altres associacions. Es planteja la necessitat de posar en marxa alguna estructura de coordinació i promoure la convocatòria d'una reunió entre les diferents entitats d'immigrants presents a la ciutat per tal de trencar amb la manca de contacte i diàleg que es dona entre elles.

Es destaca, en diversos fragments de l'entrevista, com els socis de l'associació són heterogenis i tenen diversos punts de vista, tant sobre les qüestions més polítiques com sobre el sentit que actualment té i hauria de tindre l'associació. Aquests debats també es traslladen a la junta directiva, que es troba fragmentada entre aquells que proposen seguir lluitant per dur endavant el projecte associatiu i aquells que advoquen per la seua desaparició. A més d'aquesta heterogeneïtat es ressalta, a l'igual que s'ha fet des d'altres associacions, com la manca de temps és un dels factors que entrebanquen les possibilitats reals de participació dels seus integrants. En contextos de crisis, on tot el món tracta de sobreviure, les possibilitats per a participar es veuen reduïdes i això dificulta el progrés del projecte associatiu. Fins i tot alguns dels membres de la junta directiva han hagut de retornar a Argentina, el que ha minvat la capacitat d'acció de l'associació. Si a més es té present que la carència de fons econòmics és un altra de les característiques de l'associació, i que aquesta no es "ven" a cap finançador, es compren que no resulte senzill mantindre-la en actiu:

"No, no es sencillo, pero es parte de la pelea, mirá, cuando una asociación no tiene subvenciones, cuando una asociación no tiene... digamos mecanismos para poder autofinanciarse y trabajamos y estudiamos y tenemos una concepción más proletaria, por así decirlo, es más complicado, ¿me entiendes? Ahora, después nosotros sabemos que hay asociaciones que son capaces de vender a su abuela".

Aquestes dificultats motiven eixe intens debat al voltant de la continuïtat o no del projecte, encara que les dues persones entrevistades en aquesta associació entenen (amb graus de convicció variable) que el camí de la desaparició és ja difícil d'evitar, conforme expliquen, respectivament, en els següents passatges:

"Extinción, ok, sí, el extinguirse la asociación como tal, eh, a mí me gustaría pelearla un poquito más, me gustaría hacer algo pero... somos pocos y no se puede llevar adelante una asociación como tal y... además en esta coyuntura y en esta realidad que también da poco margen para hacer cosas, yo veo otras asociaciones que están avanzando o están haciendo cosas y nosotros nos hemos estancao, puede ser nuestra culpa..., a lo mejor somos nosotros los que ya nos desgastamos, ya no tenemos más ganas".

"Yo creo que ha cumplido un ciclo, es decir, que hay que renovarse y transformarse, quizás habrá que, desde ahí, transformarse en nuevas instituciones o compartir otras, eso será la integración, es decir, pero eso es una idea mía, que nosotros no pensamos todos iguales, hay compañeros que creen que hay que seguir con otro tipo de cuestiones pero el debate que tenemos nosotros es, es decir, o nos transformamos o..."¹⁸⁷

5.1.6. L'associació Cultural Perú Patria Querida

Al mes de març de 2009, un grup de dotze peruans van fundar la primera associació de peruans de Gandia i ho van fer, en paraules del seu president, per a *"mantener nuestra cultura, nuestra forma de ser, mantenerlo no rechazando a otra gente, mantenerlo como para no olvidarse de nuestras raíces"*. En una ciutat en la que ja eren molts els col·lectius que disposaven d'alguna organització de referència, es va considerar important que també els peruans tingueren el seu espai. L'objectiu primordial de l'associació, des de la seua fundació fins a l'actualitat, és el manteniment de la pròpia cultura i l'aprenentatge de la cultura del país de recepció. Es tracta d'una associació jove, que organitza activitats puntuals, però que no té una activitat continuada a la ciutat, donat que es troba tractant de crear encara el seu espai.

L'objectiu cultural d'expressió de la pròpia identitat és l'únic que cerca l'associació per el moment i, s'afirma, no es té previst establir cap altra finalitat. S'explicita que l'associació no té ni ha de tindre, en cap cas, un caire polític. Tampoc s'han hagut d'organitzar activitats o accions de recolzament a membres del col·lectiu amb

¹⁸⁷ Dos mesos i mig després de realitzada l'entrevista als responsables d'aquesta associació, el debat sobre la possible dissolució conclou i es decideix en assemblea extingir definitivament aquest projecte. L'associació deixa de funcionar el dia 26 de novembre de 2011.

necessitats socials, econòmiques o jurídiques, però s'expressa que, en cas de que es donara alguna situació d'aquest tipus, es podria recolzar a la persona afectada.

Les activitats desenvolupades es limiten, per tant, a la celebració de festivitats peruanes (el Dia de la Independència, els dies del pare i la mare...), o a les trobades entre els membres de l'associació. Són activitats adreçades sols als integrants de l'agrupació i no s'obrin a la ciutadania en general.

Unes setanta persones es troben vinculades d'alguna manera a l'associació, però sols d'entre vint i trenta es pot dir que siguen membres actius. Com a socis, hi figuren vint persones, que paguen una quota anual de vint euros. Algunes persones que participen activament no estan registrades com a sòcies per tal de no haver de pagar eixa quantitat. Tot i que aquests col·laboradors no tinguen reconegut el dret al vot, sí se'ls permet participar en les reunions i es reconeix la seua aportació al col·lectiu, encara que aquesta no siga econòmica. Els dirigents de l'associació, tots peruans i majoritàriament homes (sols una dona ocupa un càrrec a la junta directiva) estan ben instal·lats a la ciutat i duen ja uns quants anys residint en ella.

Com que no es té una activitat continuada, sinó que sols es celebren certs moments clau, les reunions no són periòdiques i es convoquen sols quan s'ha d'organitzar o avaluar alguna activitat concreta. Primerament es reunien en un local cedit per Càritas però després s'han estat reunint ja, com la majoria de les associacions, al Centre Intercultural de l'Ajuntament de Gandia.

L'associació no disposa de cap mena de fons, llevat de les ínfimes quantitats que s'ingressen en concepte de quotes dels socis. S'afirma que les convocatòries de subvencions a les que podrien optar exigeixen dos anys de funcionament previ com a condició per a poder presentar-se. I és per això que, pel moment, no han pogut rebre cap finançament. Utilitzen els propis recursos per tal d'autoproveir-se i, quan convoquen alguna festa, demanen als membres actius de l'associació que aporten alguna cosa de menjar per tal de poder-la compartir amb els assistents. En algunes ocasions, però, sí que han tractat de contar amb el recolzament de l'Ajuntament de la ciutat, però les gestions han estat infructuoses. Es critica el fet que des de l'Ajuntament s'haja brindat com a argument per a no recolzar-los econòmicament el fet que es tracte d'una associació sense

gaire experiència prèvia. I es lamenta especialment l'actitud de la regidora de Benestar Social que ha estat al càrrec de les relacions amb les associacions d'immigrants durant bona part del recent període de govern socialista i que, amb la seua actitud, hauria fet desistir a l'associació de tornar a sol·licitar alguna ajuda. No s'expliquen que l'experiència siga un requisit per a rebre ajudes donat que, sense recolzament, aquesta experiència no pot adquirir-se.

Les relacions amb les organitzacions d'immigrants presents a la ciutat són cordials, però no es participa d'activitats conjuntes ni se'ls convida a les reunions i actes propis. S'explica que l'associació és encara molt recent, *"no nos podemos aventar a hacer actividades, así generales, para invitar a asociaciones"*, encara que sí que es donen certs intercanvis amb una motivació més bé econòmica:

"Sí, claro, les invitamos a nuestras actividades, tenemos que sacar fondos, ¿no? En esas actividades sí las invitamos, igual que nosotros participamos para cuando ellos, eh, necesitan sacar fondos".

5.1.7. L'associació "Dones de Hui"

Dones de Hui es va crear a l'any 2008, quan quatre dones estrangeres i una espanyola que treballaven juntes en una assessoria van pensar en participar d'alguna manera en la societat que les envoltava. Veient que no s'identificaven amb cap de les organitzacions preexistents, van decidir fundar una associació diferent centrada en les dones emprenedores:

"...empezamos a ver dónde podíamos ir nosotras y no teníamos a dónde ir, no teníamos a dónde ir porque la Asociación de Amas de Casa, somos amas de casa las mujeres creo yo eternamente, pero no me identificaba yo con una asociación que fuera ir a merendar, ir a comer, viajar (...) no, las viudas no eran, las bolilleras no eran... no nos considerábamos empresarias, en ese orden no estaba, que aparte asociación de empresarias en Gandia no hay, hay de comerciantes y luego estábamos, en ese momento éramos una uruguaya, una argentina, dos argentinas, una española, una venezolana... y asociaciones de inmigrantes no, me preguntas a mí, te digo que para mí es un gueto".

L'associació, per tant, no es crea com una associació d'immigrants més, encara que estiga conformada majoritàriament per dones estrangeres, sinó que el vincle identificador descansa en la condició de gènere i no en l'origen nacional o ètnic. A eixa condició se li afegeix un projecte compartit al voltant de la possibilitat d'emprendre projectes i negocis propis, com ja venien fent-ho les dones professionals que funden l'associació. Es tractava de crear *"una asociación que pueda agrupar a este tipo de mujeres que tienen iniciativas de emprender, de autoemplearse"*.

En el camí, al poc de temps d'haver començat a treballar, acaben conformant-se com una associació a les activitats de la qual assisteixen, majoritàriament, persones immigrants que estan gestionant un permís de residència per arrelament social. Així, venen a ser considerades com a una associació d'immigrants més i les persones que s'acosten a elles són també en la seua major part persones immigrants. Sense adonar-se, i sense que eixe fora el seu propòsit inicial, es van configurar com una associació orientada als immigrants, i així van funcionar durant els anys 2009 i 2010, fins que es va enllestir un procés de reflexió que els va dur a la reorientació del seu projecte associatiu:

"¡Ay!, ¿qué pasó?, ¿qué pasó con esta gente?, ¿qué pasó con nosotras?", pensamos que algo habíamos hecho mal, entonces empezamos nosotras a hacer una autocrítica, una autoevaluación, ¡y no!, es decir, íbamos por el buen camino pero se nos acercó mucha gente por una necesidad, ¿cuál era la necesidad?, los certificados para el informe de inserción social (...). Es allí donde nosotras comenzamos a trabajar con un ámbito que no, es que no nos correspondía, vamos a ver, pero tuvimos que cambiar todo lo que teníamos planeado, organizado, que fue una experiencia muy enriquecedora, nos gustó, fueron dos años que fue el 2009 y el 2010 que trabajamos fuerte con eso y... ya a finales del año pasado nos sentamos y dijimos: "no, nosotros tenemos que volver a las fuentes porque realmente no es esto lo que tenemos que hacer, es muy desgastante", y... aparte otra de las realidades también, se identifica mucho a nuestra asociación con la inmigración, mucho, que no nos molesta porque la mayoría somos mujeres extranjeras paradójicamente, las que, las socias y, pero queremos volver a lo que nosotras queríamos hacer porque un poco que se nos ha ido de las manos".

I és així com, a partir de l'any 2011, es tracta de recuperar l'esperit inicial i dirigir-se més cap als objectius fundacionals, el principal dels quals havia estat el foment de l'esperit emprenedor i l'autoocupació entre les dones. I aquest objectiu es combina amb

altres com la promoció del creixement personal, la formació per a l'ocupació o la integració en la diversitat. Des de l'inici es va acordar, per tal d'evitar enfrontaments, que l'associació no entraria en cap qüestió relacionada amb la política o la religió. Sí que es treballa des d'una perspectiva de gènere que tracta de posar en valor les capacitats de les dones però que no recala tampoc en qüestions relacionades amb les desigualtats de gènere.

Per tal d'assolir aquesta diversitat d'objectius s'han organitzat una bona quantitat d'activitats com ara cursos (de valencià, anglès i espanyol, de formació ocupacional), vídeo-fòrums, tallers de conte-lectura, presentacions de llibres, celebracions del Dia Internacional del Migrant, participació en la Plaça de les Cultures¹⁸⁸ o impartició de xarrades sobre la realitat de la dona immigrant. El projecte més característic de l'associació respon al nom "Aula Abierta" i consisteix en tota una sèrie de xarrades mensuals dirigides a promoure canvis personals que pugen millorar les perspectives vitals, especialment, de les dones:

"... las mujeres tenemos muchas capacidades que no las hemos descubierto ni nosotras mismas, ni nosotras mismas yo creo que en ese trajinar de la vida, la casa, el trabajo, no hemos visto esas aptitudes que tenemos, entonces el proyecto Aula Abierta va dirigido un poco a eso, reconducir la vida, el poder ver las oportunidades que trae cambio aparejado, en ese cambio también está lo que es la inmigración, ¿no?, el cambiar, el cambiar, el cambiar de vida, el cambiar de lugar, entonces engloba ambas cosas pero no está dirigida puntualmente a eso".

Aquest projecte permet, a més, teixir relacions entre persones i ha promogut la trobada entre veïns de procedències nacionals diferents, de forma que també es fomenta, indirectament, la integració en la diversitat. I aquesta és una realitat que està present en vàries de les activitats que organitzen, en les que és habitual que hi participen tant persones autòctones com estrangeres. Es relata com, en alguns casos, aquests espais de

¹⁸⁸ En la Fira de l'any 2011, s'ha pogut observar que l'associació disposa d'un estand en el que venen roba i complements femenins. Les persones al càrrec expliquen que l'associació ha obert una botiga a Gandia per tal de vendre roba procedent de Llatinoamèrica que les immigrants no poden trobar ací. A l'estand es troba material de difusió d'aquesta botiga, que ofereix també un servei d'enviament de paquets als països d'origen, però no es disposa de cap material que explique què és l'associació o quines són les activitats que estan fent. La imatge que es transmet és, simplement, la d'un negoci que comercialitza roba procedent de Llatinoamèrica.

trobada han contribuït a l'erosió de prejudicis que tenien algunes dones autòctones envers les vingudes de fora.

L'associació està conformada per vint-i-vuit sòcies, a més d'un equip de persones col·laboradores que imparteixen les xarrades i tallers i una sèrie de persones que assisteixen amb regularitat a les activitats. Malgrat que els homes poden participar de les activitats i ser col·laboradors de l'associació, els estatuts estableixen que per a ser membre o formar part de la Comissió Directiva és requisit indispensable ser dona. Entre les afiliades hi predominen les dones espanyoles i llatinoamericanes, però també hi ha dones marroquines, armènies, romaneses... moltes d'elles amb elevats nivells de formació. La major part són de mitjana edat i, encara que hi ha poques dones joves en l'associació, poc a poc també estan implicant-se algunes. Es destaca l'alta motivació de les associades, la seua disposició a aportar desinteressadament el seu temps i els seus coneixements que faciliten l'assoliment de les metes establertes.

La junta directiva està conformada per tres dones: la presidenta (argentina, analista de riscos crediticis), la secretària (espanyola, advocada del Torn d'Ofici i Estrangeria al jutjat de Gandia) i la tesorera (argentina, estudiant de filologia anglesa). S'afirma que com que el volum de sòcies no és massa elevat no cal una junta directiva amb més membres. A més, algunes persones que no estan formalment en la junta estan molt implicades en l'activitat diària de l'associació¹⁸⁹.

L'associació es finança mitjançant les quotes de les sòcies i algunes subvencions autonòmiques que han anat rebent al llarg d'aquests anys. Per part de l'Ajuntament de la ciutat no han rebut cap finançament, encara que al principi els hi van cedir un local municipal i els van permetre utilitzar els seus recursos. Per part de la Generalitat Valenciana, han rebut finançament de la Conselleria d'Educació (per a les activitats de promoció del valencià), de la Conselleria d'Immigració i de la Conselleria de Benestar Social (Departament de la Dona). Les relacions amb la Direcció General d'Immigració, ara Direcció de Cooperació i Integració, han estat molt bones durant el mandat de Josep Maria Felip. Per contra, les relacions amb el govern local han estat tenses i conflictives

¹⁸⁹ És el cas de la persona que ha estat entrevistada ací com a portaveu del col·lectiu. Malgrat haver estat una de les principals fundadores de l'associació i una de les que més l'han promogut, ha preferit no estar mai en la junta directiva per raons personals.

durant la legislatura que acaba al maig de 2011. S'apunta, com a principal motiu, el fet que els responsables polítics no estigueren d'acord amb que l'associació cobre als usuaris per alguns dels serveis que els oferta, com ara els cursos de formació ocupacional. Però també s'explica com des de l'associació no es compartia el treball que es feia des de l'anterior equip de govern municipal en l'àmbit de les polítiques d'integració i com els responsables polítics mai no han contestat a les seues sol·licituds ni propostes.

Dones de Hui ha col·laborat amb varies associacions d'immigrants i ha rebut suport també per part d'algunes d'elles. Es mantenen unes relacions especials amb l'associació de búlgars i és habitual que membres d'ambdues associacions participen de manera conjunta en les activitats que organitzen. Però també hi han hagut tensions amb les presidentes d'altres associacions d'immigrants amb un enfocament de treball diferent del que tenen en Dones de Hui. En general, s'afirma que el procés d'incorporació al teixit associatiu de la ciutat ha estat difícil per a elles i que els ha costat aconseguir el reconeixement de la resta d'associacions.

Resulta significatiu que s'assenyale com a una oportunitat per a l'associació el canvi de govern produït després de les eleccions de maig de 2011, en les que el Partit Popular va aconseguir l'alcaldia de la ciutat per majoria absoluta després de vint-i-vuit anys de govern socialista. S'argumenta que el fet que el govern local siga del mateix color polític que l'autonòmic possibilitarà que arriben més recursos a la ciutat, el que pot beneficiar a les associacions locals, i s'enalteixen algunes accions dutes a terme pel nou govern que estaria donant un altra imatge a la ciutat, més positiva i oberta a l'exterior. Malgrat que l'associació es presente com una agrupació sense inclinacions polítiques, la persona entrevistada sí manifesta una clara sintonia amb les polítiques que, en matèria d'integració, ha desenvolupat al País Valencià el Partit Popular.

5.2. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS D'EUROPA DE L'EST

5.2.1. L'Associació Búlgara Gandiana Madara

Aquest col·lectiu es crea a l'any 2005 i, durant els primers mesos, la seua activitat és mínima, limitant-se a alguna excursió cultural amb la població búlgara de la ciutat. A l'estiu de 2005, canvia la junta directiva i passa a ocupar la presidència la persona que exercirà aquest càrrec fins a l'actualitat. És en aquest període en el qual l'associació viu un impuls important que la situa entre les més reconegudes a la ciutat.

Els principals objectius pivoten al voltant de la conservació i transmissió de la pròpia cultura, promovent que aquesta siga coneguda i reconeguda per part de la població gandiana. També es configura com a una organització per a brindar ajuda, assessorament i acompanyament a la comunitat búlgara resident a Gandia, afavorint la seua integració i el seu benestar.

Per tal de cobrir aquests objectius, s'han anat posant en marxa una bona quantitat d'activitat ben diverses. Algunes s'han centrat en la celebració de festes tradicionals de Bulgària, com ara el dia nacional, el mes de la cultura búlgara (maig) o el dia de l'alfabet eslau. Altres s'han organitzat per a prestar serveis a la comunitat, com és el cas de la biblioteca de literatura búlgara en la seu de l'associació o la venda de bitllets d'autobusos amb destinació al país d'origen. També s'han dut a terme diferents tallers (relaxació i pensament positiu, control emocional, mediació i resolució de conflictes, tradicions i costums espanyoles i búlgares...) en el marc d'un Projecte per a la Integració de la Dona Immigrant. S'han presentat públicament pel·lícules búlgares o que tractaven la realitat dels immigrants búlgars al País Valencià i s'han organitzat algunes activitats de caràcter religiós, com la realització de misses ortodoxes, culte majoritari entre la població búlgara¹⁹⁰. En ocasions més esporàdiques s'han celebrat esdeveniments de caràcter més polític, com ara l'entrada de Bulgària a la Unió Europea, o s'han organitzat manifestacions a la ciutat per a reivindicar, per exemple, l'alliberament de les infermeres búlgares condemnades a mort en Líbia a finals de l'any 2006. L'associació ha jugat també un paper important en els processos electorals municipals (com es veurà més endavant) i

¹⁹⁰ Aquestes activitats van deixar d'organitzar-se després de comprovar que els búlgars de Gandia no estaven tan interessats en qüestions religioses i no assistien als actes religiosos que es convocaven.

en les eleccions parlamentàries de Bulgària, per a les darreres de les quals, celebrades a l'any 2009, va organitzar una taula electoral a l'Ajuntament de Gandia¹⁹¹.

Però entre totes les activitats desenvolupades la que té l'impacte més important i el major ressò social entre la comunitat és l'Escola Búlgara San Juan de Rila de Gandia, inaugurada a l'octubre de 2006 i convertida en el símbol de la força que aquesta associació té en la ciutat¹⁹². En aquest col·legi, desenes de xiquets búlgars segueixen estudis homologats pel Ministeri d'Educació búlgar¹⁹³, de forma que si tornaren allà podrien entrar directament en el curs següent al nivell cursat ací:

"...se aprende lengua búlgara y literatura búlgara, historia y geografía de Bulgaria y en este modo, este diploma acompañado con el diploma español, los niños cuando vuelven en Bulgaria pueden seguir en la clase siguiente, no van a convalidar el año, tampoco van a tener unos exámenes para ver el nivel y todo esto porque prácticamente el sistema educativo en todo el mundo es igual, se aprende matemáticas, se aprende historia, geografía, en España en español, en Bulgaria en búlgaro, y con estas cuatro asignaturas en los sábados cubrimos las horas que pone el Ministerio búlgaro para un año escolar... es el sello del Consulado, el cónsul firma el diploma y se reconoce en Bulgaria".

Les classes es desenvolupen els caps de setmana en el Col·legi Borja de Gandia, propietat de la Companyia de Jesús, mitjançant un conveni de col·laboració amb l'Ajuntament que es va posar en marxa durant l'època en la que Joan Francesc Peris era el responsable de la Regidoria de Cooperació i Integració. L'Ajuntament aporta 5.400 euros cada any per a sufragar les despeses de lloguer de les instal·lacions. El govern de Bulgària, per la seua banda, paga el professorat de l'escola, compra els llibres per als estudiants i es fa càrrec també dels instruments musicals i la indumentària que utilitza el grup folklòric del col·legi. Sufraga, a més, tres tallers, un de manualitats, un d'etnografia i un altre de gimnàstica. Els pares dels xiquets abonen una taxa trimestral de seixanta euros, encara

¹⁹¹ Tres mil dos-cents búlgars van exercir el seu dret al vot en aquesta taula.

¹⁹² Veure "Gandia inaugura una de las primeras escuelas con una titulación oficial búlgara", *el País*, 15 d'octubre de 2006, http://elpais.com/diario/2006/10/15/cvalenciana/1160939890_850215.html.

¹⁹³ La matrícula ha anat descendint com a conseqüència del retorn d'alguns búlgars al seu país d'origen i també pel fet que s'han obert altres escoles durant aquests anys i alguns xiquets que acudien a la de Gandia van ara a les d'altres municipis que els queden més a prop dels seus domicilis, explica la responsable de l'associació. El primer any es van matricular al voltant de cent xiquets i en el darrer curs aquesta xifra ja havia descendit a seixanta.

que en l'actualitat alguns no poden pagar eixa quota i es permet igualment que els seus fills hi assistisquen.

L'Escola Búlgara compleix un important paper en la transmissió als fills de la cultura d'origen dels seus pares¹⁹⁴, però és també un punt de trobada i contacte per als pares que, al voltant de les activitats desenvolupades al col·legi, celebren moltes de les festivitats búlgares i recreen la seua cultura d'origen en el nou territori d'instal·lació. En ocasions, es programen activitats paral·leles en horari lectiu dirigides als pares dels estudiants. L'Escola esdevé així un espai de sociabilitat central en la vida de la comunitat búlgara instal·lada a la ciutat.

A banda del finançament que rep l'associació per a mantindre el projecte de l'Escola Búlgara, altres subvencions fan possible el desenvolupament de l'activitat quotidiana de l'associació. Així, l'Ajuntament de Gandia sufraga el 49% de les despeses derivades del lloguer de la seu de l'associació, i la Direcció General d'Integració i Cooperació de la Generalitat Valenciana, subvenciona el projecte, ja esmentat, d'integració de la dona immigrant¹⁹⁵. També han rebut alguns fons de la Conselleria de Cultura per a elaborar materials de difusió en valencià, i l'Ajuntament ha corregut amb bona part de les despeses derivades d'alguns actes públics de l'organització. Recentment, el nou equip de govern local ha signat un conveni amb l'associació per tal que aquesta pugua fer assessorament i oferir informació i orientació laboral als immigrants residents a la ciutat¹⁹⁶. Les subvencions són, per tant, múltiples, procedents de diferents institucions i considerades claus per al manteniment del projecte. "*Yo pido todo, pido todo*", afirma la representant de l'associació en contrast amb el posicionament mantingut per altres

¹⁹⁴ I s'esforça també per explicar als infants algunes de les pautes culturals més arrelades a Espanya i a Gandia, com explica la presidenta de l'associació en una entrevista desenvolupada en Tele 7, televisió local privada de Gandia, en el marc del programa Terminal 7, edició del 23 de març de 2011.

¹⁹⁵ A l'any 2010 l'associació va rebre per aquesta via al voltant de 8.000 euros i a l'any 2011 aquesta xifra s'ha incrementat fins arribar als 9.000 euros.

¹⁹⁶ Veure "Gandia da 4.000 euros a la asociación búlgara", *Las Provincias-edició la Safor*, 19 d'octubre de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20111019/safor/gandia-euros-asociacion-bulgara-20111019.html>. Aquesta subvenció ha motivat les crítiques del partit polític local Nuevo Espacio Ciudadano (conformat majoritàriament per veïns d'origen estranger) que denuncia el tracte de favor atorgat a aquesta associació front a la resta en un moment, a més, en el que ja s'ha tancat el Centre Intercultural al·legant manca de recursos per a mantindre-lo. Veure "Nuevo Espacio Ciudadano se queja de las ayudas del gobierno de Torró a los inmigrantes", *Gente de la Safor*, 10 de novembre de 2011, <http://www.gentedelasafor.net/noticias/articulo-15924.html>.

col·lectius, *"yo pido todo porque hay que vivir, si no pides no te van a oír..., el niño si no llora, ¿la madre cómo sabrá que tiene hambre?"*. Al mateix temps, s'afirma que aquestes subvencions no condicionen a l'associació (*"no estamos en venta"*) i no els han fet perdre la possibilitat d'actuar amb llibertat. Els recursos econòmics que venen per la via de les subvencions es complementen amb donacions i col·laboracions de veïns de la ciutat i membres de l'associació que han permès fer créixer, per exemple, l'inventari d'objectes folklòrics i de llibres disponibles a la seu. Així mateix, comerciants veïns de la finca en la que s'ubica l'associació els han prestat materials o els han cedit els seus locals per a celebrar actes de major abast, donat l'espai limitat de la seu associativa.

Pel que fa les relacions amb el govern local, la persona entrevistada explica com durant tots els anys d'existència de l'associació l'Ajuntament ha estat al seu costat en tot moment, i especialment durant el període en el que Liduvina Gil va estar al capdavant del Departament de Cooperació i Integració. També comenta com, amb el pas del temps, cada vegada els ha anat fent falta menys recolzament. Les relacions amb l'equip tècnic encarregat de l'Agència AMICS i el Centre Intercultural han estat també molt fluïdes fins a la constitució del nou govern de la ciutat al juny de 2011, moment en el qual les relacions personals entre la presidenta de l'associació i alguns dels professionals d'aquests serveis es van tensar significativament quan aquella va ser contractada per part de l'Ajuntament com a càrrec de confiança de l'alcalde. Amb el nou govern de la ciutat, l'associació ha aconseguit establir ràpidament una relació fluïda i directa¹⁹⁷.

L'associació conta amb tres-cents cinquanta socis que, malgrat ser una xifra considerable, és resultat d'una política que aplica certes restriccions a les noves incorporacions. Front altres associacions que tracten de fer sòcies a totes les persones que col·laboren o participen, tot i que siga mínimament, en les activitats que desenvolupen, des de l'associació búlgara es postula que no tot el món pot ser acceptat com a soci. S'argumenten aquestes limitacions sota la necessitat de promoure una base associativa que recolze les decisions preses per la direcció de l'associació:

¹⁹⁷ Gairebé unes setmanes després de la presa de poder, el nou alcalde, Arturo Torró, es reunia amb la presidenta de l'associació i el cònsol de Bulgària en València.

"Es que le hemos hecho un poco al estilo búlgaro, porque yo reconozco que todos tienen que venir a las fiestas y de hecho llenamos las salas (...), pero no estoy partidaria de que tú mañana vas a ser miembro de la asociación y vas a tener derecho de voto porque tú no sabes nada, y los veteranos que trabajamos de ver... (...). No estoy partidaria de que tú hoy vas a venir en la asociación sin saber lo que hemos hecho y cómo lo hemos hecho y a tener derecho de voto y a cambiarme por ejemplo, nooooo... Por eso digo, la gente que son pasiva, que vienen solo porque hay un vino de honor después de la fiesta, bienvenidos están, bienvenidos pero para venir y decirme cómo tengo que hacerlo, cuando lo he hecho yo, quiero que me aplaudan por lo que he hecho, no quiero que me buscan defectos por cosas que no he intentado hacer..."

També s'explica com algunes persones que han tractat de formar part activa de l'associació, han abandonat el projecte en comprovar que havien de treballar voluntàriament i que no anaven a guanyar diners:

"...muchas gente se quedaron por el camino, aquí todo es gratis, todo es voluntario, lo haces porque lo llevas dentro, ayudas con lo que puedas y, claro, la mayoría de la gente pensaban que aquí van a jubilarse, en... cobrando y... cobrando no"

A banda dels socis, moltes altres persones participen de l'associació o es beneficien de les seues activitats. *"Somos muy pocos socios, pero muchos usuarios"*, s'explica. I, malgrat que s'afirma que l'associació està oberta a tothom, especialment en els grans actes públics, també es ressalta com el natural és que els seus socis siguin búlgars, donat que l'associació és un espai d'identificació on els codis culturals i lingüístics són compartits i on, en definitiva, els socis poden sentir-se com a casa:

"...aquí no es lo mismo de contar un chiste en búlgaro que de intentar contártelo en castellano y con el mismo efecto y cuando nos reunimos los búlgaros, en las cosas pequeñas, no en los eventos del teatro Serrano y casa Marquesa, para nada, invitamos siempre a todos y siempre vienen todos allí, claro, nos gusta que haya mucho público, pero en una cosa más reducida, por eso es preferible de que seamos búlgaros por el idioma porque no te sientes en tus aguas. Muchas veces antes de abrir esta oficina: "pero podéis usar el Centro Intercultural", pero nadie ha dicho que no lo podemos usar, sí que podemos usarlo pero ahí no vamos a ver nada nuestro... aquí nos hemos puesto la bandera, aquí tienes libros, hace poco aquí yo tenía dos maniquís con trajes folclóricos búlgaros, ¿comprendes?, y la gente vienen

aquí y saben que es un trozo nuestro que puedes llorar, gritar y ya ves que entran, ves que vienen”.

Malgrat el nombrós grup de socis, la vertadera càrrega de treball recau sobre els membres de la junta directiva, conformada per set persones (encara que sols cinc d'elles exerceixen realment el seu càrrec). S'explica com molts membres de l'associació no disposen de temps per a treballar activament en ella i, com que no poden implicar-se més, deleguen en els membres de la junta tota la capacitat de decisió.

5.2.2. L'Associació de Romanesos de Gandia i la Safor MIHAI VITEAZUL

Constituïda al mes de juny de 2010, i formalment enregistrada al mes de desembre d'eixe mateix any, l'associació de romanesos de Gandia i la Safor és una associació jove que tracta de consolidar-se en l'actualitat. El germen de l'associació es situa en la perruqueria propietat del seu president, que havia estat durant anys un lloc d'intercanvi entre població romana i un espai al que els compatriotes s'acostaven per tal de cercar consell, orientació o ajuda. Així, aquesta persona, que duia vint-i-un anys vivint a Gandia, va decidir donar el pas de constituir una associació per tal de poder treballar més rigorosament amb el col·lectiu romanès de la ciutat i la comarca. Per a aconseguir el seu propòsit, va contactar amb altres comerciants que treballaven en contacte amb població romana per tal d'animar-los a constituir junts l'associació. Finalment, van ser cinc dones les que es van sumar al projecte, fet que explica el responsable entrevistat argüint que les dones sempre són més participatives que els homes i treballen millor en els contextos associatius.

La trajectòria de l'associació, durant els escassos catorze mesos que havia estat funcionant fins al moment de l'entrevista, ha estat irregular. Així, les vacances d'estiu, el període electoral i una malaltia patida pel seu president han provocat que no se li haja pogut donar encara l'impuls definitiu malgrat les ganes de treballar dels seus fundadors.

El principal objectiu que es proposa és la protecció dels drets i interessos dels immigrants romanesos, així com la promoció de la seua integració, en igualtat de drets i obligacions, per tal que puguen sentir-se uns ciutadans més a la ciutat. El seu president

insisteix molt en la idea que la integració és un procés en el que l'associació pot jugar un paper fonamental, assessorant i acompanyant a la comunitat romanesa per tal de fer-lo realitat més ràpidament i amb més força:

"Nosotros lo que queremos es que los que vienen a Gandia y que se quedan en Gandia y que trabajan en Gandia que sientan eso como suyo, que no se sientan en ningún momento un inmigrante (...), entonces yo lo que quiero y que lucho es por la integración de estas personas, de que entiendan desde el primer momento que cuando vienen aquí, nadie los mira mal sino que tienen que demostrar primero ellos que son buenas personas, que saben trabajar, que son buenos trabajadores y a la vez que hacen esto, que cumplen las obligaciones, pueden pedir sus derechos, que muchos de ellos no se los conocen (...). Yo lo que quiero es que todas estas personas vean el país este como un país de adopción, España, pero que lo consideren suyo en todos los aspectos, mientras pagan aquí sus impuestos, mientras pagan su piso, mientras pagan su seguro del coche, del piso, de todo, pues tienen que considerarse uno más y no un rumano que ha venido por un cierto tiempo determinado que luego se va".

Eixe camí cap a la integració s'entrebanca, entre altres coses, pel desconeixement que els immigrants tenen envers els seus drets, les ajudes públiques a les que poden optar, els recursos als que poden accedir... Per això l'associació també té el propòsit d'informar i assessorar a la seua població de referència, de forma que aquesta pugui estar assabentada de quins són els seus drets i com poden exercir-los, i d'actuar com a interlocutora front els poders públics per a facilitar l'accés a aquests drets:

"... y justo por eso, por no conocer sus derechos, pierden muchas veces la lucha esta diaria de la supervivencia, de la vida y todo. Entonces claro, la asociación quiere dar un poquito de, de ayuda a estas personas que no conocen sus derechos una vez cumplidas sus obligaciones, porque yo conozco muchas personas que se han comprado apartamentos, pisos aquí en Gandia, trabajan legalmente pero a la hora de pedir una inscripción del hijo en una guardería o en una escueleta de estas de... lo que sea, de verano, no sabe que existe una ayuda, no sabe dónde está, no sabe a quién tiene que dirigirse y todo esto, y por eso luchamos en atraer a esta gente a nuestra asociación y que a la vez que nosotros nos planteamos los problemas, nosotros los podemos plantear por ellos a la clase política".

Junt amb aquests àmbits prioritaris d'acció, l'associació es planteja altres objectius relacionats amb la necessitat de transformar la imatge negativa i distorsionada

que es té moltes vegades dels romanesos, imatge que els mitjans de comunicació haurien contribuït molt a estendre. Tracten de transmetre el missatge de que els romanesos són persones treballadores, que s'esforcen per integrar-se i que poden ser i són "*igual que todos los demás*", amb les seues coses bones i dolentes.

En definitiva, l'associació es planteja com un instrument al servei de la integració, donant suport als romanesos en les seues necessitats, acompanyant-los en les situacions problemàtiques que puguen travessar i constituint un espai de recolzament i ajuda mútua. En diverses ocasions, la seua existència ha permès resoldre positivament algunes situacions dramàtiques experimentades per algun dels romanesos residents a la ciutat i és per això que es considera un instrument útil per arribar allà on les persones individuals no poden arribar sense associar-se¹⁹⁸.

A banda d'aquestes activitats d'acompanyament i assessorament, s'han organitzat unes quantes activitats més, com ara trobades entre els membres del col·lectiu (barbacoes, concurs de pesca...). Però el catàleg d'activitats és més un conjunt d'accions a mamprendre en el futur que una sèrie d'actuacions ja desenvolupades. Actualment, s'està treballant en la instauració d'un servei d'assessorament jurídic, en la promoció d'agermanaments entre Gandia i alguna ciutat romana i en la preparació de la festa del dia de Romania.

L'associació compta amb un centenar de membres que no són considerats socis perquè no paguen cap quota i sols han d'abonar un euro per a inscriure's per primera vegada. Des de la junta directiva es vol replantejar aquesta qüestió i estudiar la possibilitat d'establir, com en la major part de la resta d'associacions, una quota periòdica. Entre els seus membres destaquen els romanesos residents a Gandia, però també hi ha presència de romanesos d'altres pobles de la Safor, com ara Oliva, Bellreguard, Piles, Miramar o Daimús. La junta directiva està conformada pel president i les cinc persones que l'acompanyen des de l'inici, cadascuna procedent d'una zona de Romania amb la intenció

¹⁹⁸ S'explica, per exemple, com l'associació es va fer càrrec del cas d'un malalt d'esquizofrènia a qui des de l'hospital no volien donar d'alta si ningú no es feia càrrec de supervisar el seu tractament i la seua situació. Els professionals sanitaris van contactar amb l'associació i des d'ací es van responsabilitzar del malalt i el van acompanyar en tot el procés de retorn al seu país, assegurant-se que la seua família el rebera allà i aprofitant que una de les membres de la junta directiva havia de viatjar a Romania i podia fer-se càrrec d'acompanyar-lo durant el vol.

de donar representativitat a les diferents regions d'origen. En el moment de realització de l'entrevista, estava previst fer alguns canvis en la junta per tal d'introduir a dues persones que pogueren dinamitzar un poc més l'associació i descarregar al president de part de la feina.

L'organització no rep fons de cap entitat pública o privada i no té ingressos de cap mena. Al·leguen que entenen que no és aquest un moment per a sol·licitar ajudes econòmiques a l'Ajuntament perquè aquest, s'afirma, es troba en una situació de deute greu i l'associació encara no està suficientment consolidada. Però sí es té la intenció de sol·licitar subvencions quan milloren les circumstàncies. Tot i això, s'afirma que el fet de no contar amb subvencions no pot paralitzar l'acció de l'associació i que es pot treballar per la integració de la comunitat romanesa encara que siga sense ajudes econòmiques.

Les relacions de l'associació amb el govern local han estat escasses, donada la seua escassa trajectòria. S'han reunit amb responsables polítics per a presentar el seu projecte i les seues intencions i han estat sempre ben rebuts, però mai han demanat res més que reconeixement (no han sol·licitat ajudes o donacions de cap mena). Amb el govern de Romania, mitjançant el Consolat, es mantenen relacions fluïdes i continuades que ajuden a mantindre informada a la comunitat romanesa de tots els aspectes legals que poden ser del seu interès. Pel que fa a les relacions amb la resta d'associacions d'immigrants, aquestes es limiten a l'associació de búlgars i la de russoparlants, les més properes culturalment. La primera d'elles ha estat una referència per a ells, com a exemple de treball consolidat amb èxits clars, com ara l'Escola Búlgara. També han tingut certa relació amb l'associació de colombians.

5.2.3. L'Associació Valenciana de Russoparlants

"La idea ésta siempre lo he tenido de hacer, de reunir la gente, pero cuando yo llegué a Gandia no había... ¡nadie!, digamos, había poquíssimos inmigrantes, de rusos creo que no había nadie, yo era la única con mi hijo y con mi madre, y entonces intentaba hacer contactos con la gente. La gente entonces tenía mucho miedo de, de comunicarse con los suyos, porque todos eran ilegales, no tenían papeles, tenían miedo de chivatazo, lo que sea, y también la mentalidad nuestra de venir de país comunista digamos, que siempre tienes miedo a algo, eso

marca mucho a la persona, entonces no he podido hacer... Pasaba tiempo y estaba trabajando, tampoco tenía tiempo yo para eso, y ahora pues al estar sin trabajo que estoy en el paro, digo: "¿por qué no lo hago que ahora sí que tengo tiempo?", y pues hace un año y medio lo registro, lo he registrado y reunido a mis amigas, a quien conozco de hace muchos años y digo: "mira, voy a hacer eso, ¿me vais a apoyar?" y me dicen: "sí".

Així explica la responsable de l'Associació Valenciana de Russoparlants¹⁹⁹ com es va iniciar un projecte que, sols uns mesos després, unia a centenars de persones al voltant d'un objecte compartit. Servint-se de les xarxes socials i fent un intens treball de difusió i contacte, nou-centes persones es van enregistrar en el grup virtual creat a l'efecte i, en la primera reunió de l'associació, ja van ser desenes els russoparlants que hi van participar. El treball de convocatòria explica en bona part aquesta resposta, però també els elevats índexs d'atur entre la població a la que s'orienta l'associació, donat que aquesta conjuntura facilita el disposar de temps per a participar i crea la necessitat d'unir-se amb altres per a compartir experiències i enfrontar millor aquesta situació de dificultat, segons ho interpreta la persona entrevistada.

La primera activitat, adreçada als més menuts, es va desenvolupar al Nadal de 2010, sis mesos després de constituir-se oficialment l'organització, i va aconseguir la participació de vora setanta xiquets i els seus pares, a més de l'alcalde la ciutat, el cap de l'oposició i representants d'altres partits polítics. L'espai reservat per a l'activitat (la sala d'actes de la Biblioteca Municipal) es va veure desbordat, en una expressió del que passaria després en altres activitats convocades pel col·lectiu i caracteritzades per la gran afluència de públic.

El principal objectiu d'aquesta agrupació consisteix en treballar per mantindre la cultura d'origen i transmetre-la als fills dels immigrants procedents dels països de parla russa. Amb eixa intenció, organitzen tota una sèrie de celebracions que commemoren fites històriques i culturals importants en eixos països, com ara el dia de la victòria de la II Guerra Mundial (9 de maig) o la setmana de la cultura eslava a Gandia (en la que l'associació organitza concerts, exposicions, xarrades...). El col·lectiu compta també amb

¹⁹⁹ Procedents d'alguns dels quinze països que conformen l'espai postsoviètic: Armènia, Azerbaitjan, Bielorrússia, Estònia, Geòrgia, Kazakhstan, Kirguizistan, Letònia, Lituània, Moldàvia, Rússia, Tadjikistan, Turkmenistan, Ucraïna i Uzbekistan.

un grup de música folklòrica i un teatre de titelles russes que s'utilitzen per transmetre eixes pautes culturals que es desitja fer perviure²⁰⁰. També han organitzat una escola a la que dos grups de xiquets (uns més menuts i altres més grans) assisteixen els dissabtes per aprendre la llengua dels seus pares i on està previst que es puguin cursar en el futur estudis d'història, literatura i geografia homologables en els països d'origen, per a la qual cosa s'està negociant amb l'Ambaixada de Rússia. El desig final és aconseguir consolidar un col·legi que seguísca el model de l'Escola Búlgara abans descrita.

L'associació pretén ser també un instrument per proveir d'ajuda a les persones que visquen alguna situació problemàtica. Es tracta en tot cas, explica la presidenta, de casos puntuals, donat que la comunitat ja porta molts anys residint a la ciutat i no es troba en eixe primer moment del procés d'integració en el que es tenen moltes necessitats relacionades amb la situació administrativa o la desorientació inicial. *"La gente de la asociación ya... han pasado de esa fase, y los que hay... mismos miembros de familia ya saben por dónde tienen que ir, qué hay que hacer, de qué manera"*, s'explica. Així, front a altres organitzacions que duen a terme una tasca d'assessorament, informació, oferta de cursos de formació, etc., l'associació de russoparlants sols acompanya a aquelles persones que, per una situació especial, es troben amb alguna dificultat. I s'erigeix també com una eina per a promoure l'autoajuda entre el propi col·lectiu, de forma que, quan alguna persona travessa, per exemple, una situació de precarietat econòmica, cadascú tracta d'aportar-li allò que està al seu abast. S'al·lega que aquesta ajuda mútua és possible perquè la comunitat està organitzada, perquè existeix una associació i s'interpreta que, de no ser així, les conseqüències per a la persona i per a la societat podrien ser molt negatives:

"¿Qué hacemos?, ¿tú qué puedes?, yo tengo un huerto, yo le traigo tomates, ¿tú qué...?, yo le traigo leche, yo llevo un paquete de leche, ¿sabes?, la persona ya no está sola. Si esta persona está sola, la mujer aunque no le gusta, que no ha hecho nunca eso, se va y roba un paquete de leche. ¿Por qué? Porque lo necesita y no tiene posibilidad ninguna, pero si la gente se reúne, es más fácil todo, ¿vale?"

²⁰⁰ Aquest teatre, però, tracta també de fusionar aspectes relacionats amb la cultura eslava amb altres propis de la societat d'acollida, de forma que algunes de les actuacions es representen, per exemple, en valencià o reproduïxen contes originaris d'altres països diferents als postsoviètics.

A banda de l'objectiu cultural i d'aquest altre vinculat a l'ajuda, el col·lectiu es planteja també la promoció de la integració de la població russoparlant en la vida de la ciutat i la seua col·laboració en altres entitats que treballen en l'àmbit de la solidaritat. Així, es promou entre els membres de l'associació, i en coordinació amb la Fundació de la Solidaritat i el Voluntariat de la Comunitat Valenciana (Fundar), el voluntariat actiu en la ciutat. S'afirma que aquesta participació compleix un important paper en el procés d'integració, doncs *"te hace sentir más... de aquí"*. La recerca de la integració ha de passar també per un treball de sensibilització que reduïska les pors i estereotips entre les poblacions en contacte i, amb aquest horitzó, es treballa també des de l'associació, conforme expressa en una entrevista televisada la responsable de l'associació²⁰¹:

"La importancia es... borrar un poco las barreras, las inquietudes y los prejuicios que hay sobre nosotros y, y explicar a la gente de dónde venimos, quién somos, qué nos gusta... y también a nuestros miembros pues, eh, mmm, facilitar también el, la inserción digamos en la sociedad de aquí y en la, los miedos que tienen ellos a veces de salir en la calle por las diferencias lingüísticas, culturales o incluso de religión. Pues es acercar un poco al pueblo de aquí porque nos gusta, estamos muy a gusto aquí, nos gusta vivir aquí y pues, eh, las diferencias, las diferencias que queremos que desaparezcan y que, que vivamos todos juntos y..."

Si s'atén a la població destinatària de les seues accions, el que destaca és l'esforç especial que fa l'associació per tal d'arribar també a la resta de població de Gandia, de forma que aquesta es vincule als actes que organitza i aprenga i gaudisca de les expressions culturals que en ells es manifesten. I en aquestes activitats no sols participen gandians, sinó també veïns d'altres municipis de la Safor i de fora de la comarca²⁰².

L'associació compta amb quatre-centes cinquanta persones enregistrades, de les que sols vuitanta paguen la quota establerta (dotze euros anuals)²⁰³. L'aportació és

²⁰¹ Programa Terminal 7, canal Tele 7 Safor, edició del 10 de maig de 2011, <http://www.youtube.com/watch?v=raOVvG5V9C8>.

²⁰² Així ho explica la responsable de l'associació en l'esmentada entrevista efectuada en el programa de televisió Terminal 7.

²⁰³ La major part dels membres de l'associació tenen estudis superiors, segons explica la seua presidenta en el programa Terminal 7 per tal de transmetre la idea de que es tracta d'un col·lectiu amb un elevat nivell educatiu i cultural.

voluntària per tal de no forçar a la gent sense recursos a tindre que efectuar una despesa més. El nucli actiu de l'associació està conformat per unes setanta persones, la majoria d'elles adultes d'uns quaranta anys. També hi participa prou gent gran, moguda, s'afirma, per la nostàlgia. La gent jove participa menys perquè, en bona mesura, es troba desarrelada dels països d'origen dels seus pares²⁰⁴. Les setanta persones més actives assisteixen assíduament a les reunions setmanals que solen tindre lloc al Centre Intercultural. En ocasions, quan aquestes instal·lacions no estan disponibles, es reuneixen en algun bar o en algun parc de la ciutat.

La junta directiva, que es trobava en fase de renovació en el moment de l'entrevista²⁰⁵, sols es reuneix dues vegades a l'any i, a diferència de la resta d'associacions, no és l'organisme que dirigeix el quefer diari de l'associació. Les decisions es prenen en assemblea, entre el grup de desenes de persones que assisteixen a les reunions setmanals. S'argumenta que, en cas contrari, és sols la gent de la junta directiva la que se sent vinculada a l'associació i la resta de membres no participen de res. Per això es tracta de promoure la participació activa de tots i no sols del reduït grup que constitueix l'òrgan directiu formal:

"Si la persona no participa directamente pierde el interés, ¿entiendes?, tiene que sentirse ahí siempre útil, si se siente útil, si ve que aporta algo siempre va a venir, es la idea, porque yo... he abierto asociación no para mí, ¿yo sola, qué voy a hacer allí?, la idea es que venga gente y que están ahí y que les interesa estar allí, que disfrutan".

Amb aquesta finalitat de fer partícips a tots de l'associació, es plantegen també els càrrecs de la junta directiva com a rotatoris, de forma que siguin renovats amb freqüència per a que més gent pugui viure l'experiència d'exercir responsabilitats.

Pel que fa a les vies de finançament, no es compta amb cap subvenció i tot s'organitza amb aportacions voluntàries, accions d'autofinançament i el treball no

²⁰⁴ Es manifesta com, amb l'activitat de l'associació i especialment amb el col·legi rus, s'espera vincular més als xiquets i joves amb la cultura d'origen dels seus pares, de forma que es pal·lieix eixe allunyament que es considera ha estat, en part, "culpa" dels propis pares que no han sabut transmetre els seus valors als seus fills.

²⁰⁵ Finalment, al mes d'octubre de 2011 hi van haver eleccions i la junta ha quedat conformada per sis persones, tres homes i tres dones, tres de nacionalitat ucraïnesa, dos de nacionalitat russa i una de nacionalitat letona. Totes les persones que conformen ara la junta directiva duen més de deu anys vivint a la ciutat.

remunerat dels membres de l'associació. Així, a banda dels ingressos que s'aconsegueixen amb les quotes dels socis i les taxes del col·legi (deu euros al mes per xiquet), es tracta de vendre coses en mercadets sempre que es pot, o de fer actuacions (amb el grup folklòric de l'associació, per exemple) que els puguen reportar certs ingressos. Es reivindica a l'Ajuntament de la ciutat que, malgrat que no puga aportar ajudes econòmiques (cosa que es considera normal, donada la situació de deute en la que es troba), facilite vies per a que puguen aprofitar els actes festius i socials convocats a la ciutat per tal de poder vendre alguns productes o plantejar alguna actuació que els puga reportar fons.

Les relacions amb els responsables del govern local són bones ara, i també ho van ser amb el govern anterior, i es considera important mantindre oberta una via de comunicació amb ells que permeta que els càrrecs polítics estiguen assabentats de l'activitat de l'associació per a que puguen valorar-la i reconèixer-la. Es manifesten, però, certes dificultats inicials per a reunir-se amb la nova regidora de Participació Social, superades gràcies a la constància de l'associació, que té clar que una part important de la seua tasca és contar amb el suport explícit de les institucions del govern de la ciutat en la que participen amb el seu treball. La interlocució amb els càrrecs públics és un dret que ells consideren que tenen com a associació i que estan fermament disposats a exercir:

"Pedí también la cita con la concejala nueva y la conseguí con mucha dificultad... No quería, ¿por qué?, estaba ocupada. Ahora que ya están ahí, están ocupados. Pero yo intentando, intentando y conseguí la cita y hemos ido a hablar con ella, muy bien, yo digo: "mira, es que hay necesario de algo, si tú eres concejala de Participación Ciudadana, ¿participación ciudadana qué es? Es el trabajo con los colectivos que hay, sean falleros, que sean asociaciones de inmigrantes, que sean... una peña, ¿vale? Es el trabajo suyo, y nosotros queremos conocerla y yo quiero que nos conozca, y entonces por eso yo he estado ahí... digo: "no, nos tiene que recibir, aunque sea un fin de semana, me da igual, cuando tenga un momento", y nos ha recibido, y le dije: "nos va a ver mucho...". Claro, ¿por qué?, para eso estamos, ¿sabes?, porque, no es para que nos da más, no, para que vea que estamos y estamos haciendo un trabajo enorme no solo para nosotros, también para la ciudad (...), y es su trabajo también, nuestro y para la ciudad, aunque sea cultura eslava, hoy puede ser cultura eslava mañana haremos algo más... ¿sabes? Y yo quiero que sepa que trabajamos ahí,

¿vale?, que hacemos, que no estamos solo, como dicen ellos, para pedir. De alguna manera damos también”.

Amb la resta d'organitzacions d'immigrants es manté també una bona relació que és especialment estreta en el cas de l'associació de búlgars, entitat que els ha assessorat en tot el seu procés de conformació i amb la que han treballat conjuntament en la setmana de la cultura eslava. També mantenen relacions especialment fluïdes amb l'associació de romanesos i amb Dones de Hui. I es troben amb la resta de les associacions en diferents actes i, especialment, al local del Centre Intercultural (on moltes d'elles tenen la seua seu social). S'accentua la importància del treball coordinat i conjunt que podria fer fortes a les associacions, per exemple, a l'hora de negociar amb els poders públics²⁰⁶ i es destaca la necessitat de no veure's entre elles com a competidores, donat que cadascuna ocupa un espai determinat.

Per concloure, es destaca com, en aquests temps especialment difícils de crisi i atur, l'associació constitueix un instrument fonamental per a vehicular les ansietats del col·lectiu, fent pensar als seus membres en altres coses, activant la seua participació i promovent el seu benestar social evitant també l'emergència de conductes socialment reprovables. L'estima envers l'associació i la convicció de la seua utilitat queden ben paleses en les paraules de la seua responsable:

"... así la gente no está en la calle, ¿vale?, así tienen cabeza ocupada, aunque no trabajen pero tienen algo que hacer, no piensan en los problemas... están ocupados, hablan... Porque una persona desesperada si está sola y no tiene nada que hacer, a veces hace cosas... yo qué sé, se va a robar o se va a hacer borracha de pena, de desesperación, es un ejemplo, ¿no? Pero si las personas están unidas, están... se reúnen (...), entonces si nos reunimos, nos apoyamos, estamos ocupados... los ánimos... siempre nos apoyamos emocionalmente

²⁰⁶ En el moment de realització de l'entrevista amb la presidenta de l'associació, el govern municipal havia anunciat, encara que no públicament, la seua intenció de tancar el Centre Intercultural, lloc de reunió de bona part de les associacions d'immigrants. Des de l'associació s'explica com seria important que totes les associacions afectades traslladaren la seua reivindicació conjunta a l'Ajuntament de la ciutat, en lloc de manifestar les seues inquietuds al respecte de manera individual. Tres mesos més tard, al novembre de 2011, diferents associacions (les de russoparlants, bolivians, colombians, marroquins, romanesos, africans de l'oest, DIAPALANTE i Midrashic), van signar una carta dirigida a la regidora de Benestar Social i Igualtat sol·licitant el no tancament del Centre, o l'habilitació d'un altre espai associatiu, i una reunió amb la regidora responsable i l'alcalde de la ciutat. El reclam de les associacions no va sorgir efecte i, com ja ha estat comentat, el Centre es va tancar definitivament en finalitzar l'any sense que mediara tampoc eixa reunió que s'havia sol·licitat i sense que s'habilitara un altre espai que poguera ser utilitzat per les associacions.

digamos. Ahora estamos haciendo el evento ese, cada vez que reunimos, cantamos ahí, ensayamos, tú no sabes la energía que te da eso, sales de ahí casi volando... Sí, es verdad, y te parece la vida más bonita y todo, ¿sabes? Estás ahí una hora y media pues olvidas de tus penas, ¿sabes? Y eso también lo aceptas, si tú estás animado ya, ya... otra cosa, ves mundo de otra manera y... te animas así para ir, yo qué sé, a buscar más trabajo, yo creo que es muy importante una asociación”.

CAPÍTOL
6■ LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS A LA
CIUTAT DE GANDIA (II) ■

6.1. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS AFRICANS: MARROQUINS, SENEGALESOS DE TOUBA, AFRICANS DE L'OEST, SUBSAHARIANS I SENEGALESOS DE ZIGUINCHOR

6.1.1. L'associació de Marroquins Basma

Malgrat constituir el col·lectiu d'extracomunitaris més nombrós a la ciutat, no ha existit una associació de marroquins a Gandia fins a l'estiu de 2010. La presidenta de l'associació que es va crear en aquell moment reflexiona sobre aquesta qüestió i la relaciona amb el fet que la població marroquina és, en general, poc participativa i té altres prioritats: *"No les interesa meterse en nada, ni en política del país, ni en política de aquí, le interesa trabajar, comer, dormir y ya está"*. Les lluites pel poder i el protagonisme també han dificultat el sorgiment d'una associació que, malgrat que algunes persones desitjaven crear feia temps, ningú s'havia decidit a constituir fins a fa uns mesos. La necessitat de contar amb el suport d'una associació per a un col·lectiu tan nombrós és, finalment, la que mou a la presidenta actual a conformar aquesta organització.

Si bé l'associació té una curta trajectòria, cal assenyalar que algunes de les activitats i serveis ja es prestaven abans, donat que la seua responsable ha estat durant

anys una persona de referència per a la població marroquina de la ciutat i, especialment, per a les dones. El fet que formara part de l'equip de mediació del Departament de Cooperació i Integració durant el temps que aquest va estar en marxa, o que siga membre des de fa anys de la junta directiva de l'Associació Intercultural Midrashic, ha possibilitat l'establiment de relacions d'ajuda i assessorament amb la comunitat marroquina, així com la representació d'aquesta comunitat en actes públics²⁰⁷ i l'organització d'activitats diverses amb ampla resposta del col·lectiu marroquí de la ciutat.

L'associació es planteja com a objectiu general, conforme ja s'ha vist que fan altres associacions, la transmissió de la cultura d'origen als fills dels immigrants assentats a Gandia i, en aquest sentit, s'afirma:

"¿Sabes lo que es peor? Que ahora nuestros hijos, no por nosotros, nuestros hijos que son nacidos aquí en España o... llevamos aquí pequeños, si nosotros a través asociaciones, eh, islámica, o cultural, intercultural o lo que sea, si no les enseñamos nuestra cultura, nuestras tradiciones, ya se pierde todo... somos mensajeros, se corta el cordón y ahí se acaba las cosas maternas... Ese es el papel que tenemos que jugar, por eso nació la asociación nuestra (...), por conservar digamos las culturas, las tradiciones, las lenguas, la lengua materna que está perdida, vamos, que cualquier niño de aquí no te enseña ninguna letra en árabe, es que es, es una vergüenza, que nosotros tenemos un nivel, hemos estudiado, nuestros padres han luchado, igual que pobres o lo que sea, para que aprendemos la lengua nuestra, luego otra y otra y otra, y, nosotros no tenemos el coraje de enseñar nuestros hijos nuestra lengua".

L'associació es constitueix també com un punt de trobada per als veïns d'origen marroquí residents a Gandia que puga ser, al mateix temps, un espai "agradable" en la ciutat. No naix amb la pretensió inicial de representar els interessos de la comunitat marroquina gandiana, però, si fóra necessari, s'afirma que es podria optar per actuar així. Tampoc no té objectius polítics ni reivindicatius. De fet, algunes persones, en el moment de creació de l'associació, van manifestar la seua intenció de que aquesta fora un espai per a la reivindicació de drets o la lluita contra el racisme, però s'explica que finalment l'associació no s'ha creat amb eixa finalitat i es reflecteix una concepció de

²⁰⁷ Ha arribat a exercir de representant dels marroquins residents al País Valencià a la festa del Regne de Marroc de l'any 2007, celebrada amb la família Real Marroquina.

l'associacionisme com a espai de trobada pacífica, amable, sense pretensions polítiques o ciutadanes més enllà, en una clara expressió d'eixa tipologia d'associacions que defugen qualsevol acció relacionada amb la reivindicació de drets:

"Cuando empezamos a hablar de la asociación, primer que nada, "¡sí, aquí tenemos derecho!, aquí inmigrantes nos tratan... ¡racismo!", es que, ¿entiendes lo que quiero decir?, la gente tiene una rabia, la convivencia es otra, pero cuando se habla de la asociación para ellos, la asociación es policía o algún poder, ¿no? No, la asociación es para vivir y para convivir con la gente, para tal y tal y tal, es una forma de... "¡no, nosotros aquí tenemos derechos y somos...!", atrás, porque hasta que te encuentras con un grupo que te va a entender qué es asociación primero, no solamente... ¿me entiendes lo que te quiero...? Ellos quieren por ejemplo coger derechos, no saben que ellos tienen un deber y un derecho también, pero cuando hablan todos piensan que la asociación es solucionar problema de papeles, tener... no, no, no, es otra cosa, y cuando al final, cuando poco a poco, con pequeño grupito, preparamos el pansito eso, y bueno, ¡a comer!, y ya está".

El reduït recorregut del col·lectiu explica que s'hagen fet poques activitats fins al moment, entre les que destaca l'organització de la participació de la població marroquina resident a Gandia en el referèndum marroquí dut a terme a principis de juliol de 2011 en relació a la proposta de reforma constitucional plantejada pel rei Mohamed VI. A Gandia, gràcies a les gestions fetes per l'associació, es va instal·lar una taula de vot, fet que va propiciar també que l'associació fora coneguda per més gent. La participació va ser molt elevada (la taula va estar operativa tres dies i, sols el primer dia, ja s'havien registrat més de quatre-cents vots). Es tractava de la primera vegada que la gent marroquina podia votar en Gandia per eleccions o referèndums relatius al seu país d'origen.

Durant el temps en el que l'associació ha estat activa, s'han organitzat també algunes classes d'àrab dirigides a dones marroquines en les que han participat també algunes dones espanyoles. I es continua treballant en aquesta línia per tal de donar-li continuïtat i crear un grup de persones espanyoles a les que ensenyar l'àrab. Però el que es considera prioritari és l'ensenyament de l'àrab als fills dels immigrants marroquins i, per a assolir aquest objectiu, l'associació ha iniciat intenses negociacions amb el govern marroquí per tal que aquest es faça càrrec del professorat. A tal efecte, la responsable de l'associació s'ha reunit en reiterades ocasions amb el cònsol del Marroc a València i ha

arribat a parlar, fins i tot, amb el Ministre de Migració del Govern del Marroc, aprofitant una trobada mantinguda amb ell i altres persones a València. La resposta inicial va estar positiva i el govern marroquí es va comprometre a facilitar els professors necessaris en coordinació amb el govern de Gandia. Exercint com a intermediadora entre tots dos governs, la responsable de l'associació va plantejar la qüestió a les autoritats locals de la ciutat que també van respondre positivament a la proposta d'introduir l'ensenyament de l'àrab fins i tot a les escoles públiques de la ciutat. Les negociacions continuaven encara en el moment de l'entrevista, detectant-se un cert estancament de la qüestió. Malgrat això, les actuacions mampreses il·lustren com l'associació es constitueix en un interlocutor vàlid i reconegut (al menys fins a cert punt) tant per al govern del país d'origen com per al de la ciutat d'instal·lació.

A més d'aquest projecte d'ensenyament de l'àrab, s'està treballant actualment en l'organització d'altres activitats, com ara el desenvolupament de classes de balls tradicionals adreçades als fills dels immigrants marroquins, la celebració de la festivitat del Ramadà (amb les dones marroquines i els seus fills)²⁰⁸ o la realització de cursos de castellà, valencià i d'integració que puguen respondre a les necessitats dels immigrants que han d'aconseguir un informe social positiu per a la regularització per arrelament social. També s'està treballant en un projecte per a realitzar una festa cultural d'ampli abast, per a la qual es tracta d'aconseguir el suport econòmic de l'Ajuntament de la ciutat, i s'estan fent gestions per tal de poder celebrar la festa de la circumcisió que, segons s'explica, és equiparable a la primera comunió en la societat espanyola. En el moment de realització de l'entrevista, l'associació es trobava organitzant la Festa del Tro, festivitat dedicada al rei del Marroc²⁰⁹.

²⁰⁸ Els homes celebren la festa a la mesquita. Altres anys, previs a la constitució de l'associació, la responsable de la mateixa ja havia organitzat a la ciutat aquestes festes de celebració del Ramadà.

²⁰⁹ Malgrat que l'entitat defuig tot el que aparentment guardi relació amb la política, la realització d'aquesta activitat, i altres fragments del discurs, expressen l'orgull pel Regne del seu país d'origen. L'associació també s'ha implicat en la signatura d'algun manifest relacionat amb el conflicte del Sàhara, com aquell en el que diverses associacions de marroquins a Espanya denunciaven el segrest per part del Polisario de Ould Sidi Mouloud, militant saharauí que havia recolzat públicament la solució plantejada pel govern del Marroc per a un Sàhara autònom dins del Marroc. Es tracta però, d'un cas que ha generat informacions contradictòries i difícils de contrastar però que, en qualsevol cas, pot ser considerat com una mostra de que l'associació, tot i que siga en ocasions contades, pren partit polític. Veure, "Los marroquíes de España denuncian el escándalo mediático con el pueblo saharauí", *Sí se puede*, 17 de novembre de 2010.

Malgrat que no s'especifica el nombre, s'afirma que l'associació té prou socis i que hi ha molta gent interessada en sumar-se al projecte. Els socis abonen una quota de dotze euros anuals que suposen, pràcticament, la única via de finançament, donat que no reben subvencions de cap administració pública. La presidenta afirma que, fins i tot, en diverses ocasions ha hagut de córrer personalment amb les despeses ocasionades per l'activitat associativa.

La junta directiva està conformada per cinc persones, homes i dones, totes elles amb més de deu anys de residència a Gandia o altres municipis de l'Estat. Algunes d'aquestes persones ja són espanyoles, doncs han adquirit la nacionalitat després de residir diversos anys al territori de l'Estat.

L'associació manca de seu pròpia i sol utilitzar les instal·lacions del Centre Intercultural per a reunir-se o desenvolupar les seues activitats. Però es manifesta que la disponibilitat d'aquest centre, compartit per diverses associacions, és molt limitada i no respon sempre a les seues necessitats.

Existeix escassa coordinació amb altres organitzacions d'immigrants de la ciutat, però s'estan posant en marxa alguns contactes per tal de tractar d'organitzar alguna activitat cultural conjunta. També s'expressa la intenció d'establir relacions amb l'Associació Islàmica de la ciutat per tal d'organitzar conjuntament activitats que tinguen a veure amb la religió.

6.1.2. L'Associació de Senegalesos de Touba

Touba és la segona ciutat més gran de Senegal, després de Dakar, i una zona d'origen de bona part de les migracions procedents d'aquest país. A l'any 2005, uns quants immigrants residents a Gandia i procedents d'aquesta zona, van decidir crear una associació per tal de treballar conjuntament per promoure la solidaritat en la comunitat i la integració en la ciutat. Així, l'ajuda i recolzament mutu, l'assessorament i acompanyament a companys amb problemes i la garantia efectiva dels seus drets són les principals ocupacions que guien les diferents accions mampreses fins a la data. L'entitat s'ha constituït en un dispositiu permanentment actiu de detecció i resolució de diversos

problemes que poden aparèixer entre els membres de la comunitat senegalesa a la ciutat. D'aquesta manera, s'ha donat resposta a necessitats ben diverses, com ara la repatriació de cadàvers, la facilitació del retorn al país en situacions de malaltia o l'ajuda econòmica a senegalesos que han emmalaltit i no han pogut seguir treballant. La consecució d'aquestes accions d'ajuda és possible gràcies a les aportacions econòmiques dels membres del col·lectiu que han arribat a arregar milers d'euros a l'hora de costejar la repatriació dels cadàvers d'alguns compatriotes. I tota aquesta acció d'ajuda i recolzament mutu s'emmarca en una estratègia d'integració i convivència al municipi que respon a la màxima de *"ayudarnos a nosotros mismo y intentar de vivir aquí con todo posible, con máximo respecto, respecto los vecinos y a ellos también y intentar no hacer daño a nadie, no molestar a nadie, intentar vivir aquí en paz"*. Així, l'associació s'ha implicat també en diverses activitats organitzades al municipi, per tal de fer-se presents i mostrar la seua col·laboració (han participat, per exemple, en la cavalcada dels Reis Mags, la Fira i Festes de la ciutat o la inauguració d'espais públics com la Plaça El·líptica).

L'associació està conformada per unes tres-centes persones, encara que ha experimentat un lleuger descens en el nombre de membres com a conseqüència de la crisi i de l'increment de la mobilitat territorial que aquesta comporta. Entre setanta i vuitanta d'aquestes persones són sòcies i paguen una quota anual de vint euros. Tots els socis viuen a Gandia, llevat de set persones que resideixen a Xeraco.

La junta directiva la componen vuit homes senegalesos en situació administrativa regular i amb prou anys de residència a la ciutat. Les dones no formen part de la junta perquè s'afirma que *"tienen su asociación"²¹⁰ (...) pero son participantes de nosotros también, nosotros también somos... pero no estamos... juntos, pero ayudamos entre nosotros porque son la misma familia"*.

²¹⁰ Es refereixen a una associació de dones senegaleses, ANSAROUNDINE, que fins a fa uns mesos estava ubicada a Tavernes de la Vallidigna i que ara té la seu a Gandia, encara que sembla que aquest canvi s'haja produït per una qüestió pràctica i no pel desig de vincular la seua activitat a la ciutat. De fet, es tracta d'una associació poc arrelada en la localitat, que pràcticament ningú no coneix (tampoc en el món associatiu immigrant), de la que no es té constància que haja realitzat cap activitat en Gandia fins el moment i amb la que resulta molt difícil contactar perquè no estan disponibles públicament les seues dades de contacte. Diversos informants clau, contactats al llarg d'aquesta investigació, han confirmat la "inexistència" en la pràctica d'aquesta associació. Per tots aquests motius l'associació no ha estat incorporada al llistat d'entitats ací analitzades.

Dins de l'estratègia d'ajuda al col·lectiu, l'associació assessora als senegalesos que es troben en situació administrativa irregular per tal de facilitar l'accés a un permís de treball i residència, orientant-los per a poder acollir-se a la figura de l'arrelament social i per a poder resoldre altres necessitats relatives a la seua situació administrativa. Fins i tot, quan alguns d'ells han estat detinguts per la Policia Nacional i han sigut internats al Centre d'Internament d'Estrangers de Sapadors a València, membres de l'associació els han visitat, acompanyat, facilitat l'accés a un advocat i proveït d'aquells objectes que han pogut necessitar durant el seu internament. En els casos d'expulsió al país d'origen, han reunit fons per a facilitar el procés de retorn de les persones afectades.

També han dut a terme diferents actuacions per tal de denunciar davant les autoritats les violacions dels drets dels seus membres o els problemes que aquestos tenen amb la Policia Local. Han dedicat uns esforços especials a la lluita per la defensa dels drets dels venedors ambulants, conscients de que, malgrat que aquestos practiquen una venda il·legal, aquesta és la única via que poden emprar per guanyar-se la vida sense incórrer en altres pràctiques més dolentes²¹¹:

"El principal problema es que la venta ambulante es ilegal, hay la ordenanza ese, nosotros luchamos muchos para ayudarles porque sabemos que la venta es ilegal, no se puede hacer, pero hay gentes que no tiene papeles, que no pueden conseguir el permiso de venta y... tienen que buscar la vida, de una manera, lo que le parece más bien, porque por ejemplo yo vendiendo unas cosas para poder vivir no es lo mismo que hacer otra cosa que es mal".

²¹¹ La venda ambulants protagonitzada per joves senegalesos està molt estesa a la platja de Gandia i ha generat diversos conflictes amb la resta de comerciants que venen objectes semblants als que comercialitzen els senegalesos. També ha donat lloc a alguns episodis d'enfrontament entre la comunitat senegalesa i la Policia Local, que han tractat d'evitar-se sempre des de l'associació. En algunes ocasions han estat els propis turistes els que s'han enfrontat amb la Policia Local per tractar d'impedir la detenció dels venedors o la sostracció de la seua mercaderia. Veure "Cientos de turistas tratan de impedir la detención de un senegalés en Gandia" i "No tenemos otra opción para ganarnos la vida", *Levante-EMV*, 15 d'agost de 2009, <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/08/15/cientos-turistas-tratan-impedir-detencion-senegales-gandia/621399.html>, <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/08/15/opcion-ganarnos-vidabr/621400.html> i "Unos turistas se volvieron a enfrentar a los agentes", *Levante-EMV*, 16 d'agost de 2009, <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/08/16/turistas-volvieron-enfrentar-agentes/621633.html>. Recentment, una resident de Gandia ha estat condemnada a pagar una multa de 300 euros per enfrontar-se a la Policia, el passat 1 de setembre de 2011, quan aquesta perseguia en la platja a un venedor ambulants senegalès. Diverses organitzacions i partits polítics es van solidaritzar amb la condemnada. Veure "Condenada una compañera por solidarizarse con un vendedor senegalés", http://elche.tomaplaza.net/2011/12/21/condenada-una-companera-por-solidarizarse-con-un-vendedor-senegales/#.T8tw_cX848o.

El tracte policial ha estat una constant en les seues reivindicacions al voltant del fenomen de la venda ambulant, denunciant que els policies locals en ocasions s'extralimiten en les seues funcions i que, en el procés de detenció, es violen freqüentment alguns drets bàsics dels venedors. Així, s'explica que la Policia Local té competències per a impedir i multar la venda il·legal al carrer però no en té per a detindre i tancar al calabós als venedors aplicant competències d'estrangeria que corresponen sols a la Policia Nacional. I es critica també la forma en la que es practiquen les persecucions i controls, i els efectes negatius que aquests poden tindre en la imatge que es dona a la societat del col·lectiu:

"...no solamente... nos quitan la cosas pero hay una forma de trabajo que no se puede hacer, no se puede correr dentro de la gente para pillar un vendedor... corriendo allí, revisando todos, buscando, como que si fuera este persona no lleva solamente producto de venta ambulante, como si llevara otra cosa más, parece... yo entiendo que ellos tienen que hacer su trabajo pero yo quiero también que se respecta lo que es el derechos de humanos, el derechos de inmigrantes".

La reivindicació dels drets de les persones immigrades és reiterada en diversos fragments de l'entrevista, denotant una especial atenció a una qüestió a la que altres associacions no presten gaire interès. En el cas de les detencions de venedors ambulants, es relata com, en ocasions, no s'han respectat els seus drets com a detinguts i se'ls ha negat una correcta assistència sanitària o jurídica, o com han estat víctimes d'accidents mentre fugien perseguits per la Policia²¹². Quan des de l'associació s'han assabentat d'aquestes situacions, han tractat de resoldre-les al moment²¹³, per a denunciar-ho després front a les autoritats competents, conjuntament amb altres associacions, per tal de tractar de buscar vies de solució. En general, els contactes amb el govern local han

²¹² Veure, com a exemple, "La Policia evita que se ahogue en Gandia un vendedor ilegal que huía con la mercancía", *Levante-EMV*, 16 d'agost de 2009, <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/08/16/policia-evita-ahogue-gandia-vendedor-ilegal-huia-mercancia/621632.html>.

²¹³ Es narra, per exemple, el cas d'un senegalès que es va accidentar quan fugia de la Policia Local en la Platja de Gandia i al que sols volien atendre ràpidament en un centre de la Creu Roja per a dur-lo immediatament a la comissaria. El responsable de l'associació, que havia estat avisat per alguns senegalesos que havien presenciats l'escena, es va desplaçar al centre de la Creu Roja i va haver de fer tota una sèrie de gestions i reivindicacions front a la Policia per a que accediren a dur-lo a un centre sanitari públic on pogueren assistir-lo en les condicions que mereixia. Es tracta sols d'un dels casos en els que han intervingut directament, però il·lustra bé eixa tasca de suport immediat clau que, en moltes ocasions, juga l'associació entre la comunitat senegalesa.

estat continuats, no sols per a denunciar violacions de drets, sinó també per tal de buscar alternatives que minimitzen els problemes associats a la venda ambulants. Es van reunir en el seu moment amb el darrer regidor d'Immigració, Mobilitat i Seguretat Ciutadana del govern local del Partit Socialista, Vicent Mascarell, amb el que van acordar flexibilitzar la venda de productes dins de la platja (a la mateixa sorra) impedit la venda al passeig i els voltants²¹⁴. També s'han reunit, conjuntament amb representants d'altres associacions d'africans, amb l'actual alcalde de la ciutat, Arturo Torró, qui els va plantejar la possibilitat de limitar la venda a un carrer de la platja, alternativa que tampoc va funcionar per l'oposició de veïns i comerciants.

En altres ocasions, han plantejat als responsables polítics la necessitat de formar a la Policia Local en qüestions relacionades amb immigració i estrangeria, per tal de garantir que les actuacions policials siguin acords amb la legislació i promoure un millor tracte envers els estrangers. En resum, l'associació manté una posició reivindicativa front a les autoritats locals quan es considera que s'està agredint al seu col·lectiu. Així va estar també quan un senegalès va ser apallissat al carrer Major de la ciutat i l'associació va reivindicar una major implicació de l'Ajuntament per tal de protegir als senegalesos d'aquestes agressions²¹⁵:

"...nos hemos juntao con otros hasta que al final fuimos a ver Liduvina²¹⁶ con las pruebas de los médicos y todos y le entregamos una copia de una denuncia, una denuncia que va directamente al Ayuntamiento, no al de la comisaría, y le dijimos que si no se arregla este, mandaremos este copia a organización inmigrante o mandaremos fotocopia en nuestra Embajada y final este problema se arregló, sí porque hicieron una investigación, dicen que no son chicos de Gandia, eran chicos de Bellreguard..."

²¹⁴ Aquesta estratègia no va funcionar perquè no es podia diferenciar entre venedors residents a Gandia i venedors que venien des d'altres municipis per beneficiar-se d'eixa flexibilitat de venda, incrementant-se el problema que es tractava d'acotar.

²¹⁵ Veure "Un inmigrante de Senegal es objeto de una agresión nazi en Gandia", *el País*, 23 d'abril de 2007, http://elpais.com/diario/2007/04/23/cvalenciana/1177355877_850215.html. Aquest fet va provocar també una resposta de condemna per part de la ciutadania, veure "Concentración en Gandia contra la agresión a un senegalés", *el País*, 28 d'abril de 2007, http://elpais.com/diario/2007/04/28/cvalenciana/1177787886_850215.html.

²¹⁶ Liduvina Gil era, en aquell moment, regidora de Seguretat Ciutadana a l'Ajuntament de Gandia.

A més d'exercir aquesta funció d'interlocució amb els poders locals, l'associació es manté en contacte amb les autoritats del país d'origen i d'aquesta forma ha aconseguit, per exemple, que un dispositiu itinerant d'emissió de passaports senegalesos s'instal·lara a Gandia durant un parell de dies del darrer mes de juliol. També han arribat a un acord per a que en les properes eleccions presidencials senegaleses de 2012 s'ubique una taula electoral a la ciutat, i ja estan inscrivint als senegalesos que volen participar en aquests comicis²¹⁷. Amb aquestes mesures s'afirma que s'acosten els serveis als senegalesos de Gandia (que fins ara havien d'anar a Madrid a fer tots aquests tràmits, fent-se càrrec de la despesa que comportava el desplaçament) i se'ls evita la por a la Policia que alguns tenen quan viatgen en situació administrativa irregular.

L'associació també té un objectiu religiós, acord amb la importància que la religió té per a la comunitat senegalesa en general²¹⁸. Disposen d'un local propi al Grau de Gandia, el 49% del lloguer del qual l'abona l'Ajuntament. En aquest local es reuneixen els diumenges, celebren la festa del corder, la festa del Ramadà i, en definitiva, construeixen el seu espai de trobada religiosa. S'explica que no es tracten de separar de la resta de musulmans, però que prefereixen celebrar les festivitats religioses entre ells perquè la majoria no parlen àrab i se senten més còmodes en celebracions desenvolupades en el seu propi idioma, el wòlof. I dins d'aquesta funció religiosa, l'associació ha participat en visites realitzades per marabús (líders espirituals) vinguts del Senegal i ha organitzat altres activitats de caire religiós.

Les accions relacionades amb l'expressió de la cultura queden diluïdes dins de la pròpia activitat religiosa ja que, segons el responsable del col·lectiu, la religió és una sola per a ells, encara que pugui viure's des de diferents paràmetres culturals. El vincle, per tant, es genera al voltant de la identitat religiosa i la resta d'expressions identitàries, no vinculades amb la religió, es plantegen com a secundàries.

²¹⁷ Uns mesos després de la realització de l'entrevista, el 26 de febrer de 2012, aquesta taula es va instal·lar a l'Ajuntament de la ciutat per a que els cent senegalesos que s'havien inscrit pogueren exercir el dret al vot. Veure "Cien senegaleses votan en Gandia el domingo", *Las Provincias—edició de la Safor*, 25 de febrer de 2012, <http://www.lasprovincias.es/v/20120225/safor/cien-senegaleses-votan-domingo-20120225.html>.

²¹⁸ Lacomba i Moncusí (2006) han estudiat l'important funció que les confraries religioses juguen en aquest col·lectiu com a instrument de recolzament mutu i generació de cohesió interna, dins d'una publicació més ampla, Jabardo (2006), que descriu en profunditat les principals característiques de la immigració senegalesa a l'Estat espanyol.

Entre l'activitat de l'associació cap destacar, per últim, el treball de codesenvolupament²¹⁹ que es realitza en coordinació amb associacions de senegalesos d'altres ciutats espanyoles i estrangeres i que ha fet possible la dotació d'hospitals, carreteres i sistemes de distribució d'aigua en la ciutat de Touba. *"Por ejemplo, el hospital grande la ciudad, el más grande del ciudad, lo hemos hecho nosotros los inmigrantes"*, explica el president. Cal afegir que aquesta tasca de cooperació es desenvolupa en coordinació amb les autoritats religioses i polítiques de la ciutat de Touba.

Per a sostindre tot aquest treball, sols es compta amb les aportacions econòmiques dels membres de l'associació, a més de l'esmentada ajuda municipal per a costejar part del lloguer del local. S'afirma que no es vol dependre de les subvencions ni veure perillar la seua independència: *"Nos organizamos nosotros mismos (...) con nuestros propios... nuestro propio dinero, nuestro propio cosas... y no depender de las subvenciones (...), queremos hacer nuestro trabajo libremente y hacerle bien con nuestro fuerza mismo"*, explica el líder de l'associació.

Pel que fa a les relacions amb altres agrupacions d'immigrants, aquestes no semblen massa intenses i es donen sols amb l'Associació d'Africans de l'Àfrica de l'Oest i la de búlgars, tot i limitant-se aparentment a l'assistència a algunes activitats organitzades per aquestes associacions, sense que es done cap altre projecte de treball conjunt. Amb una associació de senegalesos de nova creació, DIAPALANTE, no mantenen cap relació perquè, s'argumenta, tenen visions diferents sobre temes importants. Així, mentre que els senegalesos de Touba fan un important treball de recolzament als venedors ambulants, l'associació DIAPALANTE se centra en la lluita contra la immigració irregular i, com es veurà seguidament, sembla haver-se posicionat clarament en contra de la venda ambulants il·legal. Es critica, a més, que s'haja creat una nova associació de senegalesos en lloc de tractar d'ampliar la que ja existia prèviament.

²¹⁹ S'entén ací el concepte de desenvolupament en el sentit en el que ha estat definit per García Roca, Mondaza i Torregrosa (2006: 145-146) els quals l'identifiquen amb "la implicació dels immigrants organitzats, associats en els projectes de desenvolupament dels seus països d'origen" i assenyalen que és també un "mode d'afavorir la participació activa de les persones migrants en el compromís pel desenvolupament de les seues comunitats d'origen". Es tracta, però, d'un concepte complex, els orígens, evolucions i modalitats del qual han estat estudiats en profunditat per Giménez et al. (2006).

Malgrat les dificultats que travessa el col·lectiu en aquests temps difícils, es transmet una clara convicció de que l'associació és útil per a la comunitat i que s'ha de seguir apostant per la unió com a estratègia per a fer front a les situacions problemàtiques. El responsable d'aquesta associació aprofita les seues darreres paraules de l'entrevista per llançar a la seua comunitat un missatge de força i esperança que reflecteix prou bé l'esperit que planeja en tot el seu discurs:

"Solamente... solamente a llamar por mis compañeros que... que, no bajan los brazos, que lucha, que saben que la crisis, eso son cosas que pasa en la vida pero la crisis no se arregla por bajar los manos. La fuerza que teníamos la seguimos teniendo y podemos ir delante y psicológicamente tenemos que ir delantes, pero cuando estamos... bajando los manos es mal para todos y... solamente que vamos delante todos. Eso es".

6.1.3. L'associació DIAPALANTE

DIAPALANTE és un projecte que surt a l'any 2009, per part de quatre amics africans que solien trobar-se al port de Gandia mentre treballaven. Els tràmits de constitució formal, però, es demorarien al voltant de dos anys, donades les traves derivades del fet que el promotor de l'associació es trobava en situació administrativa irregular. Així, i degut al caràcter no oficial de l'associació durant aquest temps, són poques les accions que s'han dut a terme²²⁰ i pot afirmar-se que és a partir de setembre de 2011 quan l'organització comença a caminar i a tractar de posar en marxa un projecte de futur²²¹.

Dos són els objectius principals d'aquesta agrupació: combatre la immigració clandestina i lluitar contra la venda il·legal. En relació al primer, s'afirma que l'associació

²²⁰ La única activitat clara que es refereix durant l'entrevista és la participació com a col·lectiu en la Plaça de les Cultures de la Fira i Festes de l'any 2009.

²²¹ A l'octubre de 2011 l'associació, ja constituïda oficialment, participa de nou a la Plaça de les Cultures i en l'observació practicada in situ s'aprecia que disposen d'un estand en el que venen alguns dels productes típics dels que comercialitzen a la seua botiga, a més d'alguns cd d'un grup que col·labora amb l'associació i que té projectada una actuació a la Plaça durant els dies de la Fira. L'estand està identificat amb una gran banderola de Senegal i s'encarreguen d'ell dues persones, una d'elles el president que està pendent de la gent que s'acosta i tracta d'establir-hi converses i d'explicar què és el que fan.

podria jugar un important paper com instrument per a frenar l'eixida de població d'Àfrica promovent allà oportunitats d'ocupació:

"... porque allá en África hay agua, hay tierra pero no hay máquina para trabajar la tierra, la asociación quiere con sus socio e los beneficio que tiene en sus actividades comprar máquinas para regar, máquinas para cultivar, para impedir a la gente que viene sin se conocer lo que pasa aquí, poder quedar e trabajar la tierra con autosuficiencia alimentaria, este es lo que tenemos para luchar contra la inmigración clandestina".

La lluita contra la venda il·legal es planteja com a necessària per tal d'evitar que els africans escometen pràctiques delictives, així com per a que la seua venda no implique un greuge per als venedors legals que paguen els seus impostos i es veuen perjudicats per la venda ambulat de productes il·legals. *"No pueden pagar impuestos e nosotros por mucho cansancio que tenemos, también seguir jodiendo a la gente"*, s'afirma. S'explica com l'associació està duguent articles d'Àfrica i està produint la seua pròpia artesanía amb objecte de vendre-la en mercats legals i oferir així una alternativa a la venda ambulat. En aquest sentit, es plantegen anar sol·licitant més espais per a poder exercir la venda legal de productes africans i tractar d'introduir-se en els diferents pobles de la comarca, de manera que, de forma rotativa, diverses persones puguen vendre productes a les fires i mercadets municipals, trobant així una forma de guanyar-se la vida legalment tot i contribuint al mateix temps al desenvolupament social dels municipis. Amb aquest objecte, l'associació ha inaugurat, al setembre de 2011, un local que funciona com a seu però també com a tenda de productes que comercialitzen els seus socis.

Es plantegen també altres metes, com ara la recuperació d'horts de la ciutat per a cultiu ecològic, considerada com un altra possible via per oferir feina a la població africana, o la promoció de la participació dels africans en la vida social i cultural de Gandia i la Safor. Es projecten diferents activitats adreçades a promoure l'autoocupació entre els immigrants africans, entre les que pot destacar-se la posada en marxa de cursos de formació en artesanía que capaciten als participants per a crear i comercialitzar els seus propis productes. Es proposen també altres activitats culturals de cara al futur immediat, com ara la realització de contacontes, obres de teatre, projecció de pel·lícules de cinema, espectacles de percussió i altres activitats d'animació sociocultural. I es vol constituir

l'associació com un espai de trobada intercultural que ajunte als senegalesos i a persones d'altres nacionalitats.

Constituïda l'associació i amb un espai físic de trobada ja inaugurat, un dels propòsits actual consisteix en atraure a més gent, per tal de conformar una base associativa important que promoga la participació i dote de vida a l'agrupació. De fet, en el moment de realització de l'entrevista, el col·lectiu solament està integrat per deu membres. La junta directiva la conformen cinc d'ells, dos autòctons i tres immigrants.

Pel que fa a les relacions amb el govern municipal, es destaca el fet que han sol·licitat reunions amb els responsables per tal de presentar el treball de l'associació i sol·licitar la seua col·laboració per a l'acte d'inauguració de la seua seu, sol·licituds per a que les que no han obtingut cap resposta. S'afirma que "no els obrin la porta" i que això impedeix que puguen transmetre a les autoritats quins són els seus objectius i quines aportacions podrien fer a la ciutat. Es manifesta certa decepció pel fet que tampoc ningú de l'Agència Amics estiguera present en l'acte d'inauguració del seu local. I es pretén, una vegada hagen aconseguit transmetre el seu missatge i demostrar la feina que són capaços de fer, sol·licitar subvencions per tal de poder dur endavant el seu projecte. De fet, s'afirma que fins el moment s'ha participat en diferents actes a la ciutat de Gandia i altres municipis de la Safor, i que tot ho han hagut de sufragar entre els pocs membres de l'associació, sense suport econòmic de cap institució.

Amb la resta d'associacions d'immigrants no s'esmenta cap col·laboració concreta i sols es transmet un posicionament favorable a la coordinació; en aquest sentit, s'afirma que les associacions no els han de veure com a enemics, sinó com gent normal amb ganes de fer coses. Del discurs del president es desprèn l'existència d'una possible desconfiança cap a l'associació per part d'altres agrupacions d'immigrants. Pot ser aquesta distància explique el fet que ni una sola estiguera present a l'acte inaugural de la seu de DIAPALANTE, malgrat l'ampla difusió realitzada.

Es tracta d'una associació en la que la figura del president és considerada fonamental, i així s'explicita quan es fa palès que el principal actiu que tenen és precisament "*que el promotor de la asociación está loco, porque él tiene un ánimo de fer para conseguir lo que tiene*". Per contra, es manifesta una clara preocupació pel fet que una

part dels immigrants als que es destina l'associació, que són "els que més la necessiten", no entenguen l'objecte de l'associació i es situen com a enemics de la mateixa²²². En qualsevol cas, es tracta d'una associació que amb prou feines implica en la seua activitat a un nombre molt reduït de persones.

6.1.4. L'Associació d'Africans de l'Oest

Aquesta associació és una de les més veteranes a la ciutat, doncs es va crear a l'any 2003, unint a immigrants procedents de diferents països de l'Àfrica de l'Oest, principalment de Senegal, Mauritània i Mali. Des del començament l'objectiu bàsic ha estat ajudar a la població resident a Gandia originària d'aquests països, orientant-los en el moment d'arribada, oferint-los ajuda en cas de malaltia o de necessitat de repatriació de cadàvers, i assessorant-los en qüestions de caire administratiu.

Però l'activitat de l'associació ha estat molt escassa i s'ha limitat a l'autoajuda i recolzament a persones amb problemes, així com a la participació en alguns actes públics i festes de la ciutat (com ara la Plaça de les Cultures²²³, la Cavalcada dels Reis Mags o la inauguració de la Plaça El·líptica). Així, s'explica que no es fa assessorament jurídic (en tot cas es deriva a altres serveis), ni activitats culturals (encara que els agradaria fer-ne), ni actuacions de cooperació amb el país d'origen. S'al·lega que, degut a la manca de recursos econòmics (no reben cap finançament extern i no tenen capacitat d'autofinançar-se en la mesura que necessitarien) i al fet de no disposar d'un local propi, els resulta impossible dur endavant les activitats que els agradaria fer. D'aquesta manera l'associació esdevé un espai de trobada d'unes quantes persones que es reuneixen una vegada al mes i s'ajuden entre elles, però sense gaire projecció social.

²²² Aquest punt es relaciona amb el que s'ha referit anteriorment en l'entrevista efectuada amb el responsable de l'Associació de Senegalesos de Touba. El fet que DIAPALANTE tinga com a objecte la lluita contra la immigració irregular i contra la venda il·legal fa que alguns dels immigrants "irregulars" i alguns dels que es dediquen a la venda ambulants veguen a aquesta associació com a una enemiga.

²²³ L'estand del que disposen a l'any 2011, atès per dues persones africanes, sembla una botiga més d'un mercadet i no disposa de cap informació sobre l'associació o de cap element que la identifique com a tal.

Tampoc es desenvolupa cap acció de reivindicació dels drets dels immigrants africans o de suport a col·lectius vulnerables, com ara els venedors ambulants. En aquest aspecte concret, i en contrast amb altres associacions d'africans, s'explica que no correspon que l'associació s'implique en les problemàtiques associades a la venda ambulants i/o les batudes policials:

"No, eso nunca no hemo trabajado, nosotros todo lo que es venta de ambulante todo ese tipo no podemos mediar ahí porque hay cosas que es ilegal entonces todo lo que es ilegal nosotros no podemos meter ahí".

Pel que fa als afiliats, sembla que es va arribar en algun moment a la xifra de cent persones, però no queda clar quantes són en l'actualitat ni què s'exigeix per a ser membre oficial de l'entitat. S'explica que els socis són al voltant de quaranta o cinquanta persones, que paguen una quota mensual de cinc euros, i que molts dels membres de l'associació han marxat a altres països o ciutats, tot i que alguns d'ells segueixen sent membres en la distància.

La junta directiva, en la que s'ha "admès" també a les dones, està conformada per vuit o nou persones. S'afirma que treballen poc com a equip i que es limiten a trobar-se en les reunions mensuals en les que l'únic tema que es tracta, quan es dona el cas, és l'organització d'alguna ajuda per a persones que s'hagen vist afectades per algun infortuni. En alguns fragments de l'entrevista es deixa entreveure que la única persona que realment treballa és la persona entrevistada. Sobre la participació de les dones, s'explica que mai no assisteixen a les reunions, tot i que la participació en aquestes es planteja com a "obligatòria", i se'ls culpa a elles directament d'eixa manca de participació que vindria motivada pel fet que deleguen la seua representació en els seus homes o per la desmotivació que es dona en moments en els que no hi ha cap assumpte important que tractar.

Si s'atén a les relacions que es mantenen amb el govern local, sembla que aquestes es limiten a la sol·licitud periòdica de fons per a dur endavant projectes o de facilitats per a poder disposar d'un local propi. Demandes que mai han estat satisfetes i que han generat un important sentiment d'incomprensió i decepció per part de l'associació. Cap de les demandes que han efectuat durant aquests anys a l'Ajuntament

han estat respostes de manera positiva. S'explica que la única cosa que han aconseguit és que els permeten reunir-se una vegada al mes al Centre Intercultural i que els conviden a participar en la Plaça de les Cultures. I fins i tot la participació en aquesta darrera activitat s'ha vist truncada com a conseqüència d'un conflicte en el marc de la Fira de l'any 2010 en la que, finalment, no els van reservar un espai per a ells, fet que va motivar que l'associació es despenjara d'aquest projecte en el que havia participat durant diversos anys. Malgrat la decepció que provoca en l'associació el fet que l'Ajuntament no col·labore mai amb ells, s'afirma que estan oberts a treballar conjuntament amb l'administració local si, en algun moment, es donen les circumstàncies adients i, en lloc de mirar sols pels seus interessos, els representants públics es mostren oberts a escoltar el que l'associació pot aportar per a millorar la integració i la convivència a la ciutat.

Amb altres associacions d'immigrants les relacions semblen limitar-se a l'intercanvi d'informació sobre actes i activitats en les que de vegades coincideixen amb els responsables d'eixos col·lectius. En el seu moment sí que es va participar en el que volia ser un projecte conjunt amb altres organitzacions d'africans a la ciutat, la CAISE (Coordinadora d'Associacions d'Immigrants Subsaharians a Espanya) i que tenia, entre altres objectes, la creació a Gandia d'un centre d'acollida per a immigrants sense sostre. Aquesta plataforma, finalment, no s'ha consolidat i cada associació va seguir fent el seu propi camí, segons explica la persona entrevistada²²⁴.

²²⁴ La CAISE es va crear a l'any 2006 en el context de diversos capítols d'agressions a immigrants senegalesos residents a Gandia. En aquesta Coordinadora hi participen l'Associació de Senegalesos de Touba, l'Associació d'Africans de l'Oest, ANSAROUNDINE i ANAFA. Aquesta darrera entitat, una ONG de cooperació al desenvolupament que realitza projectes a Senegal, ostenta la presidència de la coordinadora. En el marc d'aquesta investigació s'ha entrevistat al seu president (que és al mateix temps president d'ANAFA i de la CAISE). Segons ell, aquesta coordinadora sí funciona activament, encara que cap altra de les persones entrevistades en el marc de la investigació parla d'ella i, com s'ha vist, algun dels líders africans fins i tot explica que aquest projecte no s'ha consolidat. La CAISE ha rebut recentment una subvenció de 3.000 euros per part de l'Ajuntament de la ciutat (veure "Gandia reparte 62.000 euros entre entidades humanitarias", *Las Provincias-edició de la Safor*, 28 de desembre de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20111228/safor/gandia-reparte-euros-entre-20111228.html>). No s'ha inclòs ací una descripció detallada de l'activitat d'ANAFA per tractar-se d'una ONGD i no d'una associació d'immigrants. Malgrat això, cal esmentar que des de l'associació s'han realitzat algunes activitats de recolzament a la comunitat africana resident a la ciutat (moltes vegades en coordinació amb altres associacions d'immigrants africans) i s'ha treballat especialment en l'àmbit de l'assessorament jurídic, aprofitant també els importants vincles que aquesta ONGD té amb el Consolat de Senegal a Madrid. L'associació també manté una bona relació amb l'Ajuntament que, en ocasions, ha aprofitat per canalitzar les demandes del col·lectiu subsaharià a la ciutat.

6.2. L'ASSOCIACIÓ INTERCULTURAL MIDRASHIC

Des de que el País Valencià ha emergit com a terra de recepció d'immigrants extracomunitaris, han proliferat arreu d'aquest territori (com també ho han fet en altres llocs d'Espanya) les experiències de treball organitzades amb la finalitat de promoure la interculturalitat com a valor per a construir la convivència en la diversitat. Les polítiques públiques d'integració s'han impregnat, en molts casos, del valor de la interculturalitat i s'han posat en marxa múltiples programes per tal de promoure la trobada entre cultures en diferents serveis públics, barris, empreses i, especialment, en les escoles. La interculturalitat ha arribat a convertir-se en alguna cosa que cal sempre defensar públicament, encara que es desconega el seu significat o, fins i tot, s'estiga en contra del que comporta, realment, la seua defensa. Així, ja és comú que plans d'immigració, projectes d'associacions, estatuts d'organitzacions i molts altres documents incorporen, en algun moment, una referència a la importància de la promoció del valor de la interculturalitat.

Són moltes les ONG i associacions que han assumit al llarg dels darrers anys el discurs de la interculturalitat i han orientat part de la seua tasca a la consecució d'aquest objectiu. Diverses associacions d'immigrants han posat al servei d'aquesta missió una bona part de la seua energia i han tractat d'aprofitar la seua posició privilegiada com a instrument per a provocar les relacions interètniques. Malgrat això, existeixen poques experiències d'associacions construïdes des de la interculturalitat i per a la interculturalitat i el més habitual és que les associacions que treballen en aquest àmbit siguin associacions d'immigrants d'un col·lectiu específic encara que incorporen a persones procedents d'altres grups ètnics o nacionals.

En el cas de la ciutat de Gandia, s'ha pogut veure com la interculturalitat ocupa un espai rellevant en el discurs polític predominant entre els anys 2005 i 2011. També algunes associacions d'immigrants, malgrat centrar-se majoritàriament en els seus col·lectius de referència, han començat a actuar en aquest camp i han tractat d'utilitzar les seues convocatòries públiques per tal de crear espais d'intercanvi cultural amb la finalitat de promoure l'enriquiment entre cultures. Però resulta especialment interessant el cas d'una associació particularment arrelada a la ciutat, conformada per persones de diferents

nacionalitats que van viure en primera persona el sentit de la interculturalitat i van posar en marxa un projecte col·lectiu per tractar d'estendre la seua experiència al conjunt de la ciutat. Especialment reconeguda per la pràctica totalitat de les associacions d'immigrants i convertida en una peça clau de l'estratègia política en matèria d'integració a la ciutat, l'Associació Intercultural Midrashic s'erigeix com un actor central en matèria d'integració a Gandia. Des d'aquest col·lectiu s'ha articulat un projecte de promoció de la interculturalitat que ha tingut un considerable impacte a la ciutat. Un projecte, amb les seues dinàmiques particulars, que resulta de màxim interès en el marc d'aquesta investigació i al que s'ha atorgat una especial atenció.

Donades les característiques particulars d'aquesta entitat, entre les que destaca l'alta heterogeneïtat interna, ha resultat necessari incorporar diversos discursos, procedents de diferents veus amb responsabilitat en l'associació. Per això, s'ha considerat especialment procedent l'aplicació de la tècnica de l'entrevista grupal que en aquest cas s'ha dut a terme amb totes les persones que integren la junta directiva de l'associació. D'aquesta manera s'han pogut contrastar els diferents discursos en situació d'interacció, establint les principals línies d'acord i desacord i captant els elements que articulen els debats interns més importants. També s'ha desenvolupat una entrevista individual amb la presidenta de l'associació i s'han realitzat algunes observacions participants en el marc de les activitats de formació de voluntaris que s'han organitzat a l'associació en els darrers anys. Mitjançant aquestes observacions, s'ha pogut conèixer de més a prop part de l'activitat de l'entitat, s'han captat millor alguns aspectes relatius a les relacions que mantenen amb altres associacions d'immigrants i s'han pogut conèixer algunes característiques addicionals del seu projecte i procés associatiu. També s'han dut a terme entrevistes breus, de caire informal, amb alguns membres de la junta directiva durant, aproximadament, els darrers quatre anys.

L'estudi exploratori que precedeix a aquesta investigació, desenvolupat a l'any 2007, ja va permetre contrastar la importància d'aquesta associació en el camp de la integració de les persones immigrants a Gandia. En aquell moment es va desenvolupar una entrevista en profunditat amb dues persones integrants de la junta directiva, entrevista que completa el material empíric sobre el que es basa l'estudi de l'associació que ací es presenta.

6.2.1. Els orígens

El Centre Intercultural de Gandia va nàixer, com ja ha estat dit, en el marc d'un projecte europeu promogut per la Mancomunitat de Municipis de la Safor, en la fase prèvia a l'assumpció d'aquesta iniciativa per part de l'Ajuntament de Gandia. En aquells inicis, es va posar un marxa un Fòrum Intercultural per tal de treballar amb els veïns de la ciutat qüestions relacionades amb la immigració i la diversitat. Aquell Fòrum es va convertir en un espai de trobada de persones de múltiples procedències territorials i culturals que descobrien juntes la riquesa de la diversitat cultural i les seues potencialitats per al creixement personal i col·lectiu. És en aquest marc en el que un grup de dones de diferents nacionalitats que assistien assíduament a les sessions del Fòrum van tractar d'anar més enllà iniciant una experiència grupal per aprofundir en les qüestions que havien vingut treballant. Era l'embrió del que, anys més tard, es convertiria en l'Associació Intercultural Midrashic.

Així, el camí de l'agrupació comença a l'any 2004, quan es donen les primers reunions per tal de definir l'objecte d'una associació que es pretenia constituir legalment per traslladar al conjunt de la ciutadania l'experiència d'enriquiment cultural que aquestes persones de diferents nacionalitats havien experimentat en el marc del Fòrum Intercultural. Ho explica la que ha estat la presidenta de l'Associació des del seu inici fins a l'actualitat:

"Cuando decidimos hacer una asociación, pensé que lo mejor que podíamos hacer era que ya que nosotros habíamos conseguido crear una amistad en un mundo tan diverso, que eso se viera, que se hiciera visible, porque cuando tú haces algo si lo das hecho y lo enseñas es cuando los demás ven que eso pueden hacerlo porque tú lo has podido hacer, él también lo puede hacer. Si nosotros podíamos ser amigos, los demás gandienses pueden ser amigos, sean de donde sean" (M1)²²⁵.

Un altre dels objectius fundacionals era tractar d'aportar alguna cosa a la resolució dels problemes de la creixent població immigrant que la ciutat acollia en aquells moments

²²⁵ En aquest apartat descriptiu, els fragments de discurs procedents de l'entrevista grupal s'identifiquen amb el codi "M" (Midrashic) seguit d'un número diferent per a cadascuna de les persones participants en l'entrevista. En la resta del text, quan es refereixen discursos dels representants de l'associació que es consideren confidencials s'identifica a l'associació amb el codi "AI" (associació d'immigrants) i un número.

i acompanyar als nous veïns en les seues primeres fases del projecte d'incorporació. S'entenia que l'associació podria ser un espai per a l'intercanvi i el teixit de xarxes socials que facilitaren la integració.

En un context d'escàs moviment a la ciutat pel que fa a la promoció de la integració i la convivència, l'associació tractava de donar resposta, en la mesura d'allò possible, a un important repte: assumir, integrar i gestionar el fet de la nova diversitat. Precisament en la manca d'iniciatives d'aquesta mena i en la percepció d'uns incipients problemes de xenofòbia i discriminació al municipi van trobar la seua principal motivació algunes de les persones que es van vincular des de l'inici al projecte. En una ciutat desorientada, que no havia articulat encara una resposta institucional ni associativa a la seua configuració com a terra de recepció d'immigrants extracomunitaris, s'entenia que calia començar a donar respostes des de la ciutadania que permeteren que la integració, en clau intercultural, fora un projecte present en la ciutat i articulat a partir de la convivència basada en el respecte i la igualtat d'oportunitats. A més a més, les promotores de l'associació sentien la necessitat d'entrar en contacte amb persones d'eixes altres cultures per tal d'aprofundir en el projecte de creixement personal que havien iniciat en el Fòrum Intercultural.

Aquell grup de dones van decidir anomenar a l'associació Midrashic, seguint l'estel d'una llegenda que els va parèixer especialment il·lustrativa del projecte que pretenien construir a Gandia. Segons aquesta rondalla, els éssers vius s'haurien creat a partir de fang de totes les parts del món i de tots els colors amb la finalitat de fer d'ells una "*raça humana homogènia i universal*" (M2), una raça que, malgrat la seua diversitat interna, es conforma per éssers humans que es poden reconèixer com a iguals.

6.2.2. Composició i participació interna: socis, voluntaris i junta directiva

En l'actualitat, Midrashic compta amb dos-cents setanta-tres socis, el 66% dels quals són estrangers i el 34% restant espanyols (alguns dels quals són immigrants nacionalitzats)²²⁶. La pràctica totalitat dels estrangers afiliats són extracomunitaris i sols

²²⁶ Data de consulta: 22 de març de 2012.

dotze són comunitaris (entre els que hi ha cinc búlgars i un romanès). Destaca especialment la presència de bolivians, que sumen el 33,7% del total d'afiliats estrangers, i el predomini de les dones entre els socis (són el 65,6%). L'edat mitjana dels socis que participen activament (especialment dels que estan a la junta directiva) és prou elevada. A banda dels socis, el col·lectiu compta amb una modesta però consolidada xarxa de professionals externs que simpatitzen amb el projecte de l'organització i imparteixen, de manera voluntària, la major part dels cursos i tallers que en ella es duen a terme.

L'associació és conduïda per una junta directiva de deu persones de diferents nacionalitats i procedències culturals: quatre espanyoles, dues argentines, una uruguaiana (també amb nacionalitat italiana), una marroquina, una boliviana i una francesa. Totes les persones immigrants que formen part de la junta resideixen de manera estable a Gandia des de fa ja alguns anys. A més de la composició multicultural, cal ressaltar el caràcter gairebé exclusivament femení de l'òrgan directiu. Així, dels deu membres de la junta directiva, nou són dones. L'únic home és de nacionalitat argentina i és, des de fa uns anys, el tècnic que l'organització té contractat per tal de contribuir amb les tasques de gestió. Així, aquest col·lectiu és una clara expressió de la participació de les dones en la vida associativa, doncs elles han estat les protagonistes absolutes en tot el procés d'ideació i constitució formal de l'organització i són les responsables actuals de la major part del treball. Una circumstància que explica que en el plantejament de l'associació hagen estat sempre presents, d'alguna manera, les qüestions vinculades a la desigualtat de gènere i l'especial incidència de l'exclusió social en les dones immigrants. Aquesta configuració en clau essencialment femenina no és producte d'una decisió premeditada sinó que ha estat provocada per les circumstàncies. De fet, s'expressa el desig d'implicar a més homes, però es troben dificultats per a aconseguir-ho.

La diversitat de procedències culturals entre les membres de la junta directiva no és l'únic tret definitori de l'heterogeneïtat que caracteritza al grup de persones que condueix l'associació. Entre elles, també es troben persones d'extractes socials diferents i conviccions polítiques i religioses distintes. Cal destacar el fet que al menys dos membres de la junta hagen estat vinculades en algun moment amb algun partit polític. Així, una de les components, de nacionalitat francesa i ideari polític clarament progressista i transformador, va formar part de la candidatura d'Esquerra Verda (encapçalada per Joan

Francesc Peris) a les eleccions locals de 2007. Un altra, espanyola, és simpatitzant del partit Plataforma de Gandia, creat a l'any 2007 a partir d'una escissió del Partit Popular local. A més, algunes de les persones estrangeres que componen la directiva tenen experiència prèvia en el camp dels moviments socials i sindicals en els seus països d'origen, altres presideixen actualment associacions d'immigrants a la ciutat (la de marroquins i la de bolivians ASOREBOL) i altres han estat treballant com a tècniques en serveis municipals relacionats amb la integració²²⁷.

Els rols en la junta semblen estar ben delimitats en funció de les experiències i habilitats de cadascuna de les seues integrants. Perquè, a diferència d'altres associacions de caire més presidencialista o unipersonal en les que la junta directiva és un òrgan poc més que testimonial en el que treballen sols unes quantes persones o fins i tot una sola, en Midrashic és gairebé tot el grup el que treballa assíduament, fent-se càrrec de les activitats de l'associació i invertint per a tal fi quantitats considerables de temps.

Les persones que integren la junta directiva centralitzen la major part de les quotes de participació que es donen a l'associació. La resta de socis gairebé no participen del projecte (alguns, en tot cas, com a beneficiaris de les accions que es posen en marxa) i, com ja s'ha vist en altres organitzacions, la seua presència es limita moltes vegades a les festes i celebracions. Tampoc es conta amb una xarxa activament implicada de voluntaris, sinó més bé amb una "nebulosa" de col·laboradors que confien en el projecte i hi participen esporàdicament. Aquest fet és considerat com a un problema important per part de la junta directiva, que manifesta la seua preocupació pel fet de no saber com atraure, motivar i incorporar al projecte a més persones voluntàries. Una de les participants en l'entrevista grupal fa entendre que la junta directiva s'ha acostumat a funcionar de manera autosuficient, sense contar amb més gent, i que aquest pot ser un dels motius que fan que el voluntariat no tinga gaire presència en el col·lectiu. "*Somos Juan palomo: yo me lo guiso, yo me lo como*", es declara (M3). Hi ha acord en que aquesta és una de les principals qüestions a treballar a l'interior de l'associació per tal de dinamitzar la participació interna, ampliar el projecte associatiu a més gent i oferir un

²²⁷ Dues de les integrants de la junta (procedents del Marroc i Argentina) van treballar com a mediadores en el Centre Intercultural durant els primers anys de la seua trajectòria. Una d'elles va ser, a més, la mediadora responsable del Centre de Mediació i Convivència municipal.

espai més obert a la participació ciutadana. Malgrat que s'han donat algunes passes en aquest sentit (han demanat assessorament a experts en voluntariat) no s'ha aconseguit forjar encara un projecte de participació col·lectiva que vaja molt més enllà de l'equip directiu. La presa de decisions es fa, per tant, en el marc de la junta directiva i des de la base del consens, sempre que aquest siga possible.

6.2.3. Els objectius

En l'entrevista desenvolupada de manera individual, la presidenta assenyalava dos objectius centrals de l'associació. El primer seria difondre la cultura de la societat de recepció entre la població nouvinguda i incorporar a eixa societat noves pautes culturals provinents dels estrangers: "*coger lo mejor de cada cultura para hacer una cultura nueva que sea lo mejor de cada una de todas*", en concordança amb els plantejaments propis de la perspectiva intercultural. El segon giraria al voltant de la promoció de la cultura de la pau com a instrument per a articular la vida en comunitat, utilitzant el diàleg i la mediació com a eines i fomentant els valors del respecte a l'altre, la solidaritat i la confiança.

La qüestió dels objectius genera, però, diferents respostes quan es treballa en col·lectiu. Així, les diferents integrants de la junta directiva posen èmfasi en diferents objectius relacionats amb les motivacions i inquietuds particulars de cadascuna d'elles. La major part d'ells semblen ser compartits pel conjunt de la junta, encara que poden donar-se diferències en l'ordre de prioritats establert. Mostrar que la convivència en la diversitat no és sols possible, sinó que a més pot ser gratificant, és una de les metes sentides com a prioritàries pel conjunt de les responsables. Es proposen sensibilitzar al conjunt de la ciutadania, i també a la classe política, de la importància de promoure una integració activa basada en la interrelació entre els veïns de diferents procedències. Es destaca com des de l'associació s'ha tractat d'afavorir que la gent autòctona interactue amb persones d'altres cultures, amb la finalitat d'aconseguir que s'erosionen els estereotips i prejudicis que operen envers els estrangers i dificulten la convivència. I es posa èmfasi en el caràcter transformador que té la trobada amb persones culturalment diverses i en els seus efectes com a antídots dels missatges negatius que omplien l'imaginari col·lectiu envers els immigrants:

"Pero... poco a poco el conocimiento es lo que más cambia la cultura y los estereotipos. Es conocer al otro, es lo que te cambia las ideas, mientras no lo conocen... Nosotros hasta que no nos conocimos, no sabíamos... Yo no sabía la cantidad de gente muy preparada que estaba viniendo con esa oleada enorme que vino a partir del 2000-2001. No me lo imaginaba. Al ir conociendo a gente es cuando... se te abre... el entendimiento hacia algo que no podías imaginar porque todo lo que se dice no es eso, o sea, todo lo que se dice es que están viniendo muchos pobres, que están viniendo muchos inmigrantes que necesitan que les demos de comer, que necesitan que les eduquemos porque es que no saben de nada y... son inteligentes pero es que no quieren integrarse..." (M1).

També s'assenyala el desig de contribuir a satisfer les necessitats de la població immigrant resident a la ciutat, posant-se de manifest com, de vegades, la gent sols necessita sentir-se escoltada, compresa, recolzada, reconeguda, funció que el col·lectiu tracta de cobrir oferint espais on poder compartir experiències i inquietuds.

El treball amb col·lectius en situació d'exclusió social és un altre dels objectius que es planteja l'organització, que no limitaria la seua actuació a la població immigrada sinó que tractaria d'incorporar també a altres col·lectius que poden ser considerats, en algun moment, com a vulnerables. En aquest sentit, es relata que també han treballat en algunes ocasions amb col·lectius de dones (algunes d'elles maltractades per les seues parelles) o amb gitanos.

La participació dels immigrants en la vida de la ciutat i de les seues associacions és considerada com un important passaport a la integració. Per això, el foment de la participació ciutadana de la població estrangera emergeix com un altre dels objectius de l'associació, conforme ho explicava una de les responsables de la junta directiva en l'entrevista efectuada a l'any 2007:

"Si tengo una misión es que Gandia sea una, una ciudad pionera justamente en el bien entendimiento de los ciudadanos. La palabra ciudadanía tiene, tiene una, una importancia increíble, y yo creo que el ser humano debería de participar más. La participación es importante, lo hablo muchas veces, lo digo, lo repito, y, y tenemos un poder de ciudadano increíble y no lo sabemos utilizar".

Si bé els objectius esmentats fins ara són font d'aparent consens en el grup, la discussió i els desacords són especialment significatius quan s'inquireix a les persones

entrevistades al voltant de si l'associació té o no una funció política. En eixe moment, el grup es divideix en tres subgrups: un està clarament posicionat al voltant de la missió política transformadora de l'associació; un segon es troba diametralment oposat a aquesta conceptualització i és contrari a qualsevol forma d'incidència política (en el que de manera clara sols es posiciona una de les responsables de l'associació); i un tercer es manté al marge d'aquesta discussió encara que, tot i no ser contrari, no considera important el rol polític que l'associació pot jugar. Es tracta d'un debat de fons d'especial rellevància, donada la importància atorgada en el plantejament d'aquesta investigació al component polític de la integració i al rol polític que poden practicar en la societat les associacions d'immigrants.

El primer fet a ressaltar és la desigual noció de la política que impera en el grup directiu. Així, algunes persones vinculen la política, exclusivament, amb allò que fan els partits polítics, mentre que altres afirmen que la política "ho és tot" i que l'ésser humà "*está haciendo política desde el momento que se levanta de la cama*" (M4). Les persones que identifiquen la política amb el joc partidista, són aquelles que es mostren completament oposades al fet que l'associació es presente com a un instrument polític; en contrast, altres afirmen que és impossible que no ho siga, donat que amb les seues accions estan incidint en la societat. Des d'aquest segon posicionament, vinculat a la idea de que tot és política, s'assenyala també com l'associació sempre ha tingut en compte quin tipus de discurs públic generava i com es dirigia a les institucions per tal d'entrar en el joc polític en la posició i condicions que pensaven més adients. S'entén, a més a més, que si l'associació es planteja com a una plataforma per a promoure la igualtat d'oportunitats, és evident que està exercint una funció política.

Al fil d'eixa contraposada noció sobre la missió política, és objecte d'un profund debat el paper que juga la reivindicació i la protesta en el col·lectiu. S'entén que la reivindicació sempre té un clar component polític i, per això, des de la posició contrària a que l'associació tinga una funció política es mostra un desacord complet amb l'organització d'accions de denúncia o protesta. De fet, en l'entrevista individual efectuada amb la presidenta de l'associació, s'arriba a afirmar que donat que l'objectiu de l'associació és promoure l'enteniment i la cultura de la pau, en ella no es contempla

"nunca una lucha enfrentada, nunca una huelga, nunca una manifestación llamativa" i, ja en l'entrevista grupal, aquesta posició torna a expressar-se ben clarament:

"Algo que casi desde los principios planteamos varias veces era que nosotros no íbamos a intervenir en manifestaciones o en... actos de ese tipo porque, en lugar de eso, íbamos a hacer algo bueno, o sea, cuando hubiera que tomar decisiones emplear nuestras energías en hacer cosas que ayudaran en vez de protestar de las que estaban mal. Mientras protestas de lo que está mal, vamos a hacer algo que esté bien." (M1).

Però aquest posicionament no és compartit pel conjunt. De fet, són varies les persones que es defineixen contràries a aquesta idea i reivindiquen la importància de denunciar determinades situacions i de fer valdre el poder d'incidència que, en moments clau, pot exercir l'associació. Així s'expressa, per exemple, en relació a les batudes policials que assetgen als immigrants als carrers de la ciutat:

"A mí el político me importa un pepino, sinceramente. Creo que si se está haciendo, si se ha hecho y si se hará, se tiene que denunciar. Puede ser una manifestación, puede ser una rueda de prensa, puede ser en lo que se quiera, pero se tiene que denunciar porque no solamente una asociación es la parte administrativa, que sí, que nos preocupemos mucho por ellos y tal, sino, mmm, estamos, yo creo que es una asociación que está para denunciar básicamente. Para seguir haciendo esa acogida (...) pero también para denunciar. Pero también para estar al lado cuando se tiene que reivindicar derechos" (M5).

Malgrat el posicionament majoritari al voltant de la idea de que l'associació deu ser també un instrument per a la reivindicació, s'afirma que és molt poca la feina que es fa en aquest sentit i que, quan es dona, es tracta d'accions poc significatives que podrien catalogar-se més de mediació amb les instàncies de poder que de reivindicació política. S'al·lega que també s'han de cuidar les formes per tal de garantir que l'associació pugui seguir tenint un espai a la ciutat que li permeta continuar treballant per a donar resposta a algunes necessitats dels immigrants a les que ningú més respon. Es recorda que les persones que conformen l'associació "no viuen d'això", però es deuen a la gent per a la que treballen i, malgrat definir-se com una associació no assistencial, es posa de manifest que l'ajuda al col·lectiu immigrant és un objectiu important per a l'organització.

En resum, els objectius de l'associació són diversos i compartits en diferent mesura per les integrants de la directiva. El foment de la trobada intercultural i la contribució a la millora de les condicions de vida de la població immigrant són objectius compartits per totes les integrants. Però els desacords al voltant de la finalitat política de l'associació desvetllen diferents formes d'entendre la missió global i poden desdibuixar, en part, l'objecte últim de la mateixa.

6.2.4. Les activitats

L'activitat de Midrashic ha estat diversa i múltiple des de la seua fundació, predominant les activitats de formació d'immigrants i les accions adreçades a promoure la trobada entre cultures. Dins de les activitats de formació s'han desenvolupat cursos de valencià i informàtica, tallers orientats a la inserció laboral i altres cursos i activitats sobre temes diversos. Per a generar espais de relació cultural, l'associació ha convocat diversos tipus d'accions, com ara taules redones, debats, tallers sobre qüestions diverses (drets humans, balls del món, gastronomia...), festes i celebracions. Es tracta d'activitats on no importa tant el tema com el fet que, al voltant d'elles, es treballa amb persones procedents d'àmbits culturals diferents. A banda del Fòrum Intercultural, en el que l'associació tenia un rol protagonista, es destaca l'organització de tertúlies ciutadanes que han tingut per objecte el compartir coneixements i experiències entre persones culturalment diverses. "*Viajamos sin salir de Gandia*", afirma un dels membres de la junta directiva²²⁸.

Una de les activitats més emblemàtiques és el curs "Conoce tu ciudad" que promou la integració dels immigrants al nou medi i la interacció amb els veïns de la ciutat. En aquest curs, del que ja s'han fet varies edicions, es treballen qüestions relacionades amb la història de Gandia, la seua conformació urbana i els seus recursos culturals, i es programen visites a alguns dels llocs més importants de la ciutat (l'arxiu històric, el Palau Ducal...). Dins d'aquest curs també s'incorporen qüestions relacionades amb la integració social, el marc jurídic d'estrangeria i la creació de xarxes socials. Es tracta d'un curs d'al

²²⁸ Declaracions efectuades en el marc d'una entrevista en el programa Terminal 7 del canal Tele 7, en l'edició del dia 3 de maig de 2011, <http://www.youtube.com/watch?v=nket1OeRKns&feature=relmfu>.

voltant de 25 hores que és seguit majoritàriament per immigrants però en el que també participen autòctons interessats en conèixer alguna cosa més sobre la seua ciutat i sobre la diversitat cultural que la caracteritza. Recentment, s'ha posat en marxa un altra curs, "Conoce tu comarca", en col·laboració amb el Centre de Desenvolupament Rural de la Safor. En ell s'han treballat continguts relacionats amb el patrimoni, la història i els recursos naturals de la comarca i els seus municipis. En una línia de treball semblant, Midrashic ha organitzat ja dues edicions de les Escoles d'Acollida i ha estat la primera associació de la ciutat en dur endavant aquesta iniciativa.

Amb objecte de fomentar l'autorecolzament entre la població immigrada, generant espais on es puguen compartir inquietuds i experiències, s'esmenta una activitat que s'ha mostrat especialment útil: el Taller Kalima. Es tractava d'una activitat setmanal orientada, preferentment, a dones magrebines (encara que també podien participar dones autòctones i d'altres nacionalitats) en la que es parlava de vàries qüestions considerades del seu interès. El propòsit final era incrementar el benestar d'aquestes dones mitjançant la generació d'un clima de confiança que facilitara la seua socialització en la nova societat i els permetera parlar de les coses que els preocupaven. Un objecte especialment important si s'atén al fet que aquest col·lectiu sol estar confinat a l'àmbit privat de la llar i gaudeix de pocs espais propis d'expressió i autonomia²²⁹. En aquest taller no estava permesa l'assistència d'homes perquè s'havia comprovat que, de no ser així, les dones no se sentien còmodes per parlar obertament. A més a més, algunes dones adduien que els seus homes no les permetrien assistir si participaven també altres homes. Així ho explica una de les responsables de l'associació entrevistada a l'any 2007, quan aquell taller encara estava en funcionament:

"El Taller Kalima es un taller de cultura árabe, es decir, intentamos que las mujeres árabes hablen de sus problemas, o de sus culturas, o de su forma de desarrollarse aquí (...). Hemos hablado de varios temas como puede ser la poligamia, el divorcio, la ablación del

²²⁹ Altres experiències en la ciutat s'han dirigit a treballar amb aquest objecte. El programa "Tras el velo: actividad física para mujeres magrebies", desenvolupat a Gandia durant l'any 2010, i organitzat per la Universitat Politècnica de València i la Universitat de València, va estar una activitat amb importants efectes per a la promoció de la salut, l'autonomia i la integració de les dones magrebines, segons es desprèn de l'avaluació que es va efectuar del projecte. Professionals vinculats al Centre Intercultural i l'Agència AMICS van col·laborar activament en la difusió del programa entre les possibles beneficiàries. El documental "Tras el velo", de Vicenta Serrano, <http://vimeo.com/32080352>, narra en detall aquesta experiència.

clítoris, eh... es decir, que son temas además... delicados, muy delicados, eh... si una de ellas empieza a hablar (...) las otras van a hablar. Si una no empieza a entrar en el debate nadie hablará, eso lo tenemos comprobado. Y si hay un hombre se acabó, no hablan ni... no, no, es muy especial, pero poco a poco”.

En altres ocasions, s’han programat activitats exclusives per a les dones en general, amb l’objectiu de facilitar el sorgiment de xarxes de recolzament mutu i l’expressió dels seus problemes. I s’ha aconseguit, efectivament, crear experiències d’ajuda mútua que van més enllà de la pròpia associació i que han estat possibles gràcies a la confiança generada en algunes d’aquestes activitats organitzades per Midrashic:

“Había una tertulia-café antes de empezar a pintar y sí que se contaban algunas cosas y yo sé que aparte de eso los jueves se reunían también y aparte de lo que es Midrashic se reunían y podían hablar de, de los que, hemos tenido pues, casos que han surgido, mujeres maltratadas que no lo hablaban y se ha divulgado durante estos talleres. Es un trabajo, una labor también muy importante”.

En l’àmbit de la promoció de l’associacionisme i la participació ciutadana, Midrashic ha organitzat també alguns cursos de promoció del voluntariat adreçats a la ciutadania en general i, especialment, a les persones que participen en associacions de voluntaris. Malgrat que la major part de la junta directiva valora aquests cursos com a eines d’utilitat per a fomentar la participació ciutadana, també s’expressen algunes reserves relacionades amb el fet que, després dels cursos, res no canvia i la gent segueix sense implicar-se realment en les associacions.

Pel que fa als drets polítics dels estrangers i, en concret, al dret al vot, Midrashic ha dut a terme un important treball de foment de l’exercici d’aquest dret en el marc de les darreres eleccions locals. En aquests comicis, diferents col·lectius d’estrangers extracomunitaris, sota determinades circumstàncies, van poder exercitar per primera vegada el dret al vot. L’associació va contribuir en difondre entre ells els requisits per a inscriure’s en el cens electoral i va tractar de facilitar-los l’accés a la informació relativa a les propostes electorals que, especialment en matèria d’integració, defensava cadascun dels partits. A tal fi, es va organitzar una taula redona (el contingut de la qual s’analitzarà més endavant) amb representants de cadascuna de les forces polítiques amb representació municipal en la legislatura 2007-2011.

El col·lectiu treballa també activament per traslladar a la societat el seu missatge de promoció de la integració intercultural i és per això que, durant un temps, va tindre el seu espai radiofònic en l'emissora local Punto Ràdio i va participar també setmanalment en el programa "Terminal 7" de la televisió local Tele 7 de Gandia. La participació en els esmentats programes va contribuir a difondre bona part de les seues activitats entre els veïns de la ciutat. Amb objecte de donar a conèixer el seu projecte i de mantindre connectats als seus membres i simpatitzants, l'associació fa servir també la xarxa social Facebook, en la que té 160 amistats enregistrades i una activitat prou dinàmica.

Pel que fa a la implantació territorial de l'associació, cal dir que es concentra a la ciutat de Gandia, tot i que en els darrers mesos han començat a treballar també en Beniarjó, mitjançant un conveni de col·laboració amb el Centre de Desenvolupament Rural de la Safor. També s'han iniciat contactes amb l'Ajuntament de Xeraco per tal de posar en marxa alguna activitat conjunta, la primera expressió de les quals ha estat, mesos després, l'organització en eixe municipi d'una edició de les Escoles d'Acollida²³⁰. Es considera, però, que l'extensió territorial per altres municipis de la comarca és un repte que l'associació deu enfrontar per tal de poder estendre el seu projecte més enllà de la ciutat de Gandia.

6.2.5. Els fons

L'activitat de Midrashic als darrers anys ha estat sostinguda, principalment, gràcies a l'ajuda econòmica i institucional de l'Ajuntament de Gandia. Durant el mandat de Joan Francesc Peris, a l'any 2006, es va signar un conveni de col·laboració amb l'associació per una quantitat de 3.000 euros, que es va renovar als anys 2007, 2008 i 2009, ja amb Liduvina Gil com a responsable de les polítiques d'integració. Gràcies al suport que aquesta regidora va donar al projecte de l'associació, el conveni es va incrementar fins arribar als 7.500 euros en els anys 2010 i 2011. Aquest finançament ha permès retribuir a una persona que s'encarrega, a temps parcial, de la gestió administrativa, cosa que ha

²³⁰ Veure "Una escuela de acogida integra a 30 inmigrantes", *Las Provincias*—edició de la Safor, 5 de març de 2012, <http://www.lasprovincias.es/v/20120305/safor/escuela-acogida-integra-inmigrantes-20120305.html>.

possibilitat a l'associació avançar de manera significativa en els seus objectius. Des de l'Ajuntament de Gandia també es va facilitar a Midrashic la disposició d'un espai permanent al Centre Intercultural, de forma que aquest Centre ha estat molt identificat amb l'associació i en ell s'han desenvolupat la major part de les activitats dutes a terme per ella.

Aquestes circumstàncies mostren un tractament preferent de l'Ajuntament envers Midrashic, un tractament que no ha rebut cap associació d'immigrants de la ciutat. Aquest fet pot ser degut a l'elevada activitat de l'associació que ha exercit durant aquestos anys una tasca d'assessorament als diferents col·lectius d'immigrants, promovent la seua organització, i que ha realitzat un important esforç per imbricar l'activitat associativa en la ciutat.

La Generalitat Valenciana també recolza al col·lectiu per impartir en Gandia les Escoles d'Acollida, fons que s'utilitzen, majoritàriament, per a gratificar el treball dels professors d'aquestes Escoles. Completen els ingressos de l'associació les quotes de dotze euros anuals que paguen els seus socis.

El paper de les subvencions ha assolit una especial rellevància en la marxa quotidiana de l'associació, que dedica importants esforços a incrementar i diversificar les fonts de finançament, tractant d'arribar també a les institucions bancàries. "*Subvención que ha salido la hemos pedido*" (M3), s'explica. Les subvencions, però, també són representades per algun membre de la directiva com a instruments perillosos, que podrien coartar la llibertat de l'associació i fer-la dependent de desigis externs. Des d'aquest posicionament, s'entén que es deu d'apostar per l'autofinançament per tal de garantir la plena llibertat del col·lectiu. Però les possibilitats d'autofinançament es valoren com a escasses, donat que, entre altres coses, el treball en el camp de la integració dels immigrants no desperta massa simpaties entre la població i no genera ni donacions ni suports importants per part de la ciutadania gandiana. Així ho expressen algunes de les integrants del grup que posen èmfasi en el caràcter xenòfob d'una part considerable de la població que es mostra contrària al treball de suport als immigrants. "*Cuanto más pides, más rechazo*" (M1) s'explica, argüint que les campanyes de recaptació de fons entre els veïns de la ciutat podrien resultar, fins i tot, contraproductes en aquest moment de crisi.

Però, mentre l'autofinançament no siga possible, s'entén que les subvencions són un "mal menor" que deuria assumir-se per tal de garantir la continuïtat del projecte associatiu.

En definitiva, es constata en l'associació la importància d'un dels debats més habituals en les organitzacions de voluntaris: aquell que gira al voltant de la configuració de les subvencions com a armes "de doble fil". Com tantes altres organitzacions, s'opta per acceptar i cercar eixes ajudes econòmiques perquè es considera prioritari garantir la continuïtat del treball. S'afirma que s'actua "*tratando de no bajar la cabeza*" (M7) i que s'ha treballat amb polítics de diferents partits però, tot i això, s'aprecia una clara insatisfacció pel fet d'haver de dependre d'altres instàncies per a poder dur endavant la tasca de l'associació²³¹.

6.2.6. Les relacions amb l'administració local i les associacions d'immigrants

L'Associació ha mantingut una relació estreta amb l'equip de govern i els professionals dels serveis municipals, fins el punt d'erigir-se en un agent influent en la ciutat, amb capacitat d'incidir, tot i que siga mínimament, en el decurs de les polítiques d'integració locals. Aquesta relació va ser especialment estreta durant els anys en els que va estar en funcionament el Departament de Cooperació i Integració. En l'agrupació existeix la convicció de que el treball de Midrashic ha estat d'utilitat per a traslladar als polítics les necessitats i reptes públics vinculats a la immigració i la diversitat a la ciutat i se senten reconegudes pels poders locals, que valoren el treball que fan a la ciutat.

Pel que fa a les relacions amb el personal tècnic vinculat a l'Ajuntament i al Centre Intercultural, es declara que aquestes han estat especialment bones. En el cas de l'equip de treball de l'Agència AMICS, Midrashic ha treballat en estreta coordinació amb ells des de la inauguració de l'Agència fins al canvi de govern. El fet de que l'Agència AMICS, el

²³¹ Aquest debat s'ha intensificat als darrers anys com a conseqüència de l'increment del finançament extern de les associacions voluntàries. A l'àmbit del País Valencià, l'estudi d'Aliena et al. (2004: 250) va constatar que existia entre les associacions una important preocupació per aquest excés de dependència de les administracions públiques. Una preocupació basada en la vulnerabilitat en la que es troben les associacions i en el preu que han de pagar a canvi del suport de les administracions. Un temor per al que les entitats declaraven no albirar cap solució viable.

Centre Intercultural i Midrashic s'ubicaren en el mateix local, permetia un contacte continuat que facilitava la interlocució i l'organització d'activitats conjuntes o en coordinació.

Front a la nova etapa política que s'inicia amb la conformació del govern del Partit Popular, l'associació es troba a l'expectativa, preocupada per la incertesa al voltant de si podran renovar o no el seu conveni de col·laboració amb l'Ajuntament durant l'any 2012 i si podran mantindre la seua seu²³². Se celebra el fet que, a pocs mesos de constituir el govern municipal, la nova regidora de Benestar Social i el director de Política Social hagen rebut als responsables de l'associació en un clima de col·laboració i enteniment que fa albirar bones perspectives per al futur²³³.

Pel que fa a les relacions que Midrashic manté amb les associacions de la ciutat, cal dir que aquestes són especialment estretes amb les organitzacions d'immigrants i, dins d'elles, amb algunes en particular, com és el cas de l'associació de bolivians i la de marroquins, les presidentes de les quals formen part també de la junta directiva de Midrashic. Les responsables de Midrashic afirmen que l'associació ha jugat un paper important en el sorgiment i assessorament d'algunes de les organitzacions d'immigrants de la ciutat i ha desenvolupat una important tasca de promoció de la coordinació entre les diferents organitzacions existents. En aquest sentit, algunes de les responsables entrevistades manifesten que veuen a la seua associació com "la mare" de la resta d'associacions d'immigrants, per la qual cosa creuen convenient que aquestes entitats estrenyen els seus lligams amb Midrashic facilitant que aquesta pugui actuar com a nexa d'unió entre elles. En aquest sentit, bona part del les integrants de la junta advoquen per la creació d'una federació local d'associacions d'immigrants, que podria impulsar-se des de Midrashic i que seria d'utilitat per a que aquestes entitats tingueren més força en la

²³² Mesos més tard, amb el tancament del Centre Intercultural, l'associació queda sense seu fixa i haurà d'anar gestionant permisos puntuals per a desenvolupar les seues activitats en diversos locals municipals saturats per les activitats d'altres associacions. La pèrdua d'un lloc fix en el que reunir-se, atendre a la gent i organitzar les activitats, difumina el projecte de l'associació i dificulta el seu contacte amb la població, suposant un important pas enrere per al col·lectiu. Pel que fa al conveni, al mes de juny de 2012 (moment de tancament d'aquest treball) encara no s'havia confirmat si aquest es renovaria o no per a l'any 2012. La manca de recursos ha fet que l'Associació haja hagut de prescindir del seu tècnic contractat.

²³³ Veure "Reunión con el colectivo Midrashic", *Las Provincias-edició la Safor*, 14 de setembre de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110914/safor/reunion-colectivo-midrashic-20110914.html>.

ciutat. S'interpreta, però, que aquest projecte hauria de vèncer primer les resistències d'aquelles associacions que estan habituades a no coordinar-se entre elles.

En el camp de les relacions amb les associacions d'immigrants es posen de manifest diversos elements que fan referència a l'heterogeneïtat d'aquest món associatiu i als dubtes al voltant de quin tipus d'organitzacions poden ser més eficaces per a assolir millor la integració. Per una banda, es reconeix el treball d'aquestes entitats i la conveniència de treballar per a optimitzar les seues potencialitats. Però, per altra, alguna persona identifica a les associacions com a "trampolins" per a satisfer les necessitats i interessos personals dels seus promotors. Es creu que aquesta realitat pot operar amb bastant més incidència en algunes de les associacions de nova creació que ningú sap massa bé a què es dediquen. Una de les responsables entrevistades també expressa com les associacions d'immigrants a la ciutat són poc representatives dels seus col·lectius i com algunes sols es dediquen a "demanar" ajudes, subvencions o espais.

Malgrat que Midrashic haja estat ferma promotora de l'associacionisme immigrant a la ciutat, alguna de les seues integrants es pregunta també fins a quin punt les associacions que es creen al voltant d'un col·lectiu nacional concret no són també una forma de d'autosegregació. En el discurs associatiu, especialment amb motiu del debat al voltant de la constitució d'una federació, s'intueix una aposta decreixent per la conformació de col·lectius específics per nacionalitats i una tendència creixent a caminar cap a estructures més compartides i obertes on el vincle no siga tant la condició de membre d'un grup nacional o ètnic com la condició de ciutadà.

6.2.7. Midrashic: una experiència singular en el camp de l'acció intercultural

Hi ha moltes associacions que són o es presenten com a interculturals. També són molts els projectes que incorporen la interculturalitat al seu objecte i raó de ser. Bona part d'ells surten de la confluència d'interessos de persones vinculades professionalment al camp de la intervenció amb immigrants i la gestió de la diversitat. Altres són protagonitzats per immigrants associats que tracten així de contribuir a la integració de i amb les seues pròpies comunitats. També les administracions públiques han anat posant

en marxa programes orientats a la promoció de la interculturalitat com a valor sobre el que construir la integració. Però l'experiència de Midrashic no encaixa en cap d'aquestes iniciatives. Es tracta d'un projecte que naix d'un grup de ciutadanes de base que, de manera inesperada, adquireixen una experiència d'intercanvi cultural que les transforma personalment. Eixes relacions interculturals han requerit d'un exercici personal de suspensió de la primacia de les pròpies pautes culturals, opinions i punts de vista i ha motivat un acostament a l'altre, culturalment divers, des del respecte, la curiositat i l'afecte. Aquest fet ha transformat a les persones integrants de l'associació i constitueix una clara mostra de que avui, malgrat tots els entrebancs, perversions i interessos creats, la interculturalitat és un projecte possible.

En contrast amb altres experiències que es forgen sobre criteris més tècnics o polítics, aquest projecte emana més dels afectes i sentiments que vinculen a les integrants de l'associació entre elles i amb els seus beneficiaris. De fet, la necessitat d'ajudar, de sentir que la seua tasca és útil per als immigrants, d'oferir allò que ells necessiten, ha dut a l'associació a prendre un caràcter de prestació de serveis que en ocasions s'allunya del projecte social i polític de construcció de la interculturalitat que es troba a la seu base. Podria afirmar-se que la interculturalitat pren cos més en l'experiència de relació dins l'equip directiu que en l'activitat general que l'associació du a terme.

En el cas de Midrashic, l'actor o actriu del projecte associatiu no és una persona o un grup reduït de persones fàcilment intercanviables per altres. Es tracta d'un projecte fortament personalitzat al voltant d'un grup de persones, els lligams de les quals conformen la base del mateix i sense les quals s'entén (probablement de manera inconscient o no explicitada) que el projecte no podria seguir endavant. Perquè el grup és l'actor del procés i els objectius de l'associació no són externs a ell. No es tracta d'un grup sorgit de la marxa quotidiana de l'associació, sinó que l'associació ha sorgit d'un grup, les relacions internes del qual han estat el motor per a la creació i sosteniment del projecte associatiu. Tal vegada això explique que la renovació de l'equip directiu siga particularment lenta i que siguin moltes les persones vinculades a l'associació (com a beneficiaris, participants de les activitats o col·laboradors de les mateixes) però cap d'elles assumisca responsabilitats importants o participe activament de la presa de decisions.

L'experiència de Midrashic és també conseqüència de l'aplicació de determinades polítiques públiques, donat que el seu projecte no seria avui una realitat si no haguera estat per la posada en marxa d'aquell Fòrum Intercultural emmarcat en una política comarcal de foment de l'intercanvi cultural. I tampoc hauria arribat a assolir l'important impacte que té en la ciutat si no haguera estat pel recolzament decidit que l'Ajuntament de la ciutat ha estat donant a l'associació des de la seua conformació.

6.3. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS A GANDIA: PATRONS MAJORITARIS, DIFERÈNCIES BÀSIQUES I RELACIÓ AMB ELS PROCESSOS D'INTEGRACIÓ

Conegudes les principals característiques dels diferents col·lectius d'immigrants formalment organitzats a la ciutat, pot establir-se un mapa general que permeta delimitar tant el que són els trets comuns de la majoria de les associacions com els seus principals aspectes diferencials. A més a més, la informació obtinguda sobre les associacions permet una primera valoració dels tipus de participació que en elles cristal·litza i del seu impacte sobre les comunitats immigrades. L'anàlisi del tipus d'integració que es dona, tant a l'interior de les associacions com en les relacions que aquestes mantenen entre elles i amb el poder polític, permetrà completar aquesta panoràmica general.

El primer fet significatiu a l'hora de plantejar una radiografia de la participació associativa dels immigrants a Gandia és la diferenciació entre dos conjunts d'associacions: el primer, integrat per agrupacions assentades a la ciutat que duen anys treballant i que es troben plenament consolidades, i el segon, constituït per entitats de recent creació que es troben encara definint el seu objecte o que, havent-lo definit, tracten de dissenyar o posar en marxa estratègies eficaces per al seu assoliment. Lògicament, són les associacions més consolidades les que permeten un anàlisi en major profunditat que no incloga sols el relat dels objectius i activitats projectades, i que incorpore també una valoració dels seus resultats o impactes. En general, les associacions més antigues són les més consolidades, però es donen també algunes excepcions. Així, l'Associació d'Africans de l'Oest, malgrat estar formalment constituïda des de l'any 2003 encara no ha aconseguit fer-se un espai a la ciutat i la seua activitat és pràcticament nul·la. Per contra, l'Associació de Russoparlants, amb poc més d'un any d'existència, ha tingut

una activitat molt intensa que ha contribuït al seu ràpid arrelament a la ciutat. Com s'observa a la taula següent, és també significatiu el fet que la meitat de les associacions d'immigrants encara es troben construïnt el seu espai, el que implica que no es puga donar per suposada, en alguns casos, ni tan sols la pervivència futura del seu projecte associatiu:

TAULA 8. Associacions d'immigrants consolidades i en procés de consolidació. Gandia. Tercer trimestre de 2011.

CONSOLIDADES	Any creació	EN PROCÉS DE CONSOLIDACIÓ	Any creació
Residents Bolivians a la Safor	2003	Equatorians Residents a la Comarca de la Safor	2001
Companys de l'Uruguai	2004	Colombians a Gandia	2010
Argentina de la Comarca de la Safor	2009	Perú Patria Querida	2009
Dones de Hui	2008	Romanesos de Gandia i la Safor	2010
Búlgara Gandiana Madara	2005	Marroquins Basma	2010
Valenciana de Russoparlants	2010	Africans de l'Oest	2003
Senegalesos de Touba	2005	DIAPALANTE	2009
Midrashic	2004		

Consolidades o no, totes aquestes associacions són, d'alguna manera, escenaris de participació de les persones immigrades que guarden una relació, més o menys intensa, amb els processos d'integració dels nous veïns a Gandia. I aquesta participació es vertebrava en cadascuna de les organitzacions al voltant d'uns objectius concrets que configuren tipologies associatives diverses que poden observar-se gràficament a la taula 8. Es tracta d'objectius que sovint són complementaris entre si, malgrat que siga habitual que un d'ells predomine sobre la resta²³⁴.

Atenent als discursos dels seus responsables, s'aprecia clarament com el reclam sociocultural i identitari és el més present entre les associacions de la ciutat. La pervivència de la cultura i la seua transmissió als fills, la recreació de la sociabilitat vinculada a la comunitat d'origen i, en definitiva, l'expressió de la pròpia cultura en la terra d'arribada, constitueixen els objectius centrals de bona part de les associacions. De fet, de les quinze associacions entrevistades, nou d'elles es podrien catalogar com a

²³⁴ La major part dels objectius han estat directament explicitats per les persones entrevistades, però també s'han incorporat a aquest anàlisi alguns altres que, en ocasions, no han estat enunciats com a tals però que s'han deduït del relat de les funcions que les organitzacions afirmen tindre.

associacions socioculturals i/o identitàries i quatre més afirmen tindre també un objectiu sociocultural, encara que aquest no siga el prioritari²³⁵.

L'objectiu assistencialista o de promoció del benestar, que implica una participació orientada a la satisfacció de les necessitats (socials, jurídiques, de formació o emocionals) del col·lectiu de referència, està ben present en bona part de les associacions, onze de les quals desenvolupen una tasca important en aquest àmbit, que pot considerar-se el prioritari per a quatre d'elles²³⁶. La promoció del benestar dels col·lectius s'assoleix també mitjançant la producció de bens relacionals col·lectius produïts en les interaccions quotidianes, en la construcció d'un projecte associatiu compartit que comporta també, en ocasions, el teixit d'importants xarxes socials de recolzament entre els membres, simpatitzants i beneficiaris de les associacions. La producció d'eixos bens relacionals és característica, en general, de les organitzacions del Tercer Sector i es converteix en un dels seus principals actius (Donati, 1997: 127).

La participació política com a objecte sols es reflecteix en els discursos de quatre de les associacions analitzades i pot identificar-se com la principal via d'acció, amb matisos, en el cas de l'associació romanesa²³⁷. S'aprecia, a més, una reticència a reconèixer en el treball associatiu la procedència d'una missió política, fins i tot en casos en els que aquesta missió, amb més o menys intensitat, sí sembla existir²³⁸. Així, sols unes

²³⁵ En alguna ocasió, com en el cas de Midrashic, aquest objectiu sociocultural no cerca la pervivència, transmissió o expressió de la pròpia cultura sinó la trobada entre diferents cultures i l'enriquiment entre elles.

²³⁶ La frontera entre l'objectiu sociocultural-identitari i el de promoció del benestar social no sempre està clara, com sovint ocorre amb els tipus ideals. En el primer cas s'ubiquen a aquelles associacions que cerquen vies per a l'expressió identitària dels seus col·lectius (objectiu que té habitualment repercussions indirectes en l'esfera del benestar) i en el segon a aquelles que ofereixen directament ajuda, assistència o assessorament als integrants dels seus grups de referència.

²³⁷ Resulta difícil establir si l'objecte fonamental és polític o més bé assistencial. Atenent al fet que l'objectiu de defensa dels drets i interessos de la comunitat romanesa és el que sembla pesar més en l'associació (també és el primer dels objectius que assenyalen, per exemple, en el seu espai a la xarxa social Facebook), s'ha considerat que, dins de la tipologia establida, l'objectiu polític pot ser considerat el prioritari.

²³⁸ El cas de Midrashic és simptomàtic d'aquesta realitat, com ja s'ha pogut veure. En aquest cas, però, donat el fet que no tots els membres de l'associació hi estan d'acord amb el fet que l'associació tinga un objecte polític, aquest no s'ha especificat com a tal en l'anàlisi que ací es presenta. En les associacions d'immigrants de Gandia opera majoritàriament allò que Ariño ha assenyalat com a característic de les associacions de sociabilitat en general: es considera que la política i la religió han de romandre fora del debat públic de les associacions perquè poden actuar com a obstacles per al clima harmònic que aquestes cerquen. En aquests col·lectius, el que molts dels seus membres esperen no és més que "la recomposició d'un vincle social, un

quantas associacions mantenen posicionaments polítics explícits que mouen la seua acció, o tenen entre les seues missions la reivindicació dels drets del seu col·lectiu de referència. Però, si es considera, d'acord amb Martín (2004: 118), que la intervenció de l'individu en l'espai públic és també política quan implica l'expressió pública del caràcter cívic, social i cultural inherents a la seua pròpia condició de ciutadà d'un sistema democràtic, la tasca de caràcter sociocultural que desenvolupen la major part de les associacions analitzades podria ésser considerada també com una forma d'acció política. De fet, aquest treball d'expressió cultural manifesta també una lluita per la garantia del dret a la llibertat cultural, la reivindicació de l'expressió pública de la identitat col·lectiva i, en definitiva, la configuració de societats d'acollida on estiguen presents de manera activa també les cultures de les que són portadores les persones vingudes de fora.

Dues associacions d'africans desenvolupen també un treball de codesenvolupament, que és important en el cas de l'associació de senegalesos de Touba i és més bé una missió en projecte en l'Associació DIAPALANTE. Cap altra de les associacions estudiades ha incorporat la pràctica ni el discurs del codesenvolupament.

L'objecte religiós està present en dues de les associacions de la ciutat, la de marroquins i la de senegalesos de Touba, tenint un paper important (però no el prioritari) en la segona d'aquestes associacions i un paper residual en la primera. L'esport és també un objecte central en el cas de l'associació de bolivians (encara que, dels discursos recollits, es dedueixca una major rellevància de l'objecte sociocultural) i es configura com un àmbit d'actuació més en el cas de l'associació de colombians.

Així, pel que fa als seus objectius, pot afirmar-se que les associacions de Gandia segueixen els paràmetres que, per al conjunt de l'associacionisme immigrant al País Valencià, han observat Torres i Simó (2009: 307) amb un clar predomini de les activitats orientades a la satisfacció de necessitats culturals, d'integració i psico-socials dels seus col·lectius de referència. L'associacionisme de caràcter polític exprés, que autors com Gómez Gil (2008: 554) situen com a minoritari entre les associacions d'immigrants al País Valencià, es revela com a minoritari també en el cas del municipi de Gandia.

espai per a la comunicació entre iguals, on el clima amable facilite l'evasió front preocupacions, ansietats i premures" (Ariño, 2004: 102).

L'acostament a les formes de participació que s'expressen en les associacions d'immigrants resulta especialment interessant si s'efectua a partir d'un anàlisi relacionat amb els impactes que la participació té en aquestes entitats. Rebollo (2011) explica com la participació pot comportar importants transformacions en tres ordres: a) el procés de govern (quan les associacions fans visibles els seus col·lectius, faciliten la identificació dels seus problemes i traslladen la seua resolució a l'àmbit de l'agenda política), b) en les condicions de vida i accés a recursos (quan les associacions esdevenen un instrument al servei de la millora del benestar social dels seus col·lectius) i c) en les relacions de poder (quan les associacions són instruments per a enfortir políticament a les persones i grups socials que les conformen i que contenen, a partir de la seua experiència participativa "amb més possibilitats d'organitzar-se i expressar els seus interessos, amb més espais d'autonomia o amb més capacitat d'iniciativa o proposta, amb una major predisposició a la protesta, etc." (Rebollo, 2011: 8-9)).

TAULA 9. Tipologia d'associacions en funció dels seus objectius. Gandia. Tercer trimestre de 2011.²³⁹

	SOCIOCULTURAL/ IDENTITARI	ESPORTIU	RELIGIÓS	POLÍTIC	ASSISTENCIAL	CODESENVOLUPAMENT/ COOPERACIÓ	ALTRES
Associació d'Equatorians Residents a la Comarca de la Safor	X				X		
Associació de Residents Bolivians a la Safor	X	X		X			
Associació de Colombians a Gandia	X	X			X		
Associació Cultural Companys de l'Uruguai	X				X		
Associació Cultural Argentina de la comarca de la Safor	X			X			
Associació Cultural Perú Patria Querida	X						
Associació Dones de Hui	X						X
Associació Búlgara Gandiana Madara	X				X		
Associació de Romanesos de Gandia i la Safor	X			X	X		X
Associació Valenciana de Rusoparlants	X				X		X
Associació de Marroquins Basma	X		X		X		
Associació de Senegalesos de Touba			X		X	X	
Associació d'Africans de l'Oest					X		
Associació DIAPALANTE	X					X	X
Associació Intercultural Midrashic	X				X		

²³⁹ S'assenyalen els objectius declarats per cadascuna de les associacions estudiades i es ressalta en negreta aquell que es considera l'objectiu fonamental que defineix en major mesura el caràcter de l'associació. Dins de la categoria "altres" s'inclouen els següents objectius (per ordre d'aparició): foment de l'autoocupació, "neteja" de la imatge que sobre el col·lectiu de referència té la població autòctona, promoció del voluntariat, i lluita contra la immigració irregular i la venda ambulat.

La descripció de les tasques que les associacions d'immigrants duen a terme a Gandia permet visualitzar la importància dels impactes que aquestes generen en el procés de govern, prenent en consideració el reconeixement que moltes d'aquestes agrupacions han tingut per part del govern municipal i com, en alguns casos, elles han estat agents importants en la definició de qüestions a incorporar a l'agenda política (com ara la promoció de l'expressió pública i compartida de la diversitat cultural o la consideració de les problemàtiques associades a col·lectius com els venedors ambulants o els immigrants en situació administrativa irregular). Però és en l'esfera de les condicions de vida i l'accés als recursos on es concentren amb més intensitat els impactes d'aquestes organitzacions, donat que tant les accions de caràcter sociocultural com les assistencials generen efectes que es poden vincular amb una millora general del benestar social. Els resultats a l'esfera de les relacions de poder són més difícils de calibrar i es pot acordar que són més explícits en aquelles associacions que sí tenen una funció política clara i han esdevingut agents amb poder que són tinguts en compte per altres institucions o col·lectius (associacions, governs, grups de ciutadans...). Tot i que la major part de les associacions no cerquen la transformació social i la lluita reivindicativa, en el procés associatiu els col·lectius que les conformen han pogut fer valdre la seua veu en espais on, sense l'existència d'aquestes associacions, eixa veu hauria estat inaudible o emmudida per les lògiques de poder imperants.

I en aquest punt relatiu a les relacions de poder resulta especialment significatiu l'impacte de la participació de les dones immigrants, si s'atén al fet que una bona part de les associacions d'immigrants a la ciutat estan promogudes i/o dirigides per dones²⁴⁰. De fet, dues de les organitzacions més reconegudes (l'associació de búlgars i la d'uruguaians) estan liderades, des de fa anys, per dues dones que s'han convertit en referents clars de l'associacionisme immigrant a Gandia. La participació activa de les dones a les

²⁴⁰ De les quinze associacions estudiades, vuit d'elles estan presidides per dones (una d'elles, la presidenta de Midrashic, és espanyola). Cal assenyalar, però, que en el cas de les associacions d'africans subsaharians que funcionen a la ciutat, cap d'elles està presidida per una dona i el paper d'aquestes en les juntes directives és residual o, fins i tot, inexistent. Val a dir, però, que les associacions africanes estan molt masculinitzades al País Valencià en general, on al voltant del 72% dels seus socis són homes (Albert et al., 2011: 97). Aquesta realitat contrasta amb les associacions llatinoamericanes o d'Europa de l'Est presents a Gandia, totes elles amb una important presència de dones en les seues juntes directives. Malgrat que per a fer un diagnòstic rigorós sobre aquesta qüestió caldria endinsar-se més en les associacions per tal d'abordar les relacions de gènere i la distribució de poder que en elles es dona, és clar que les dones juguen un paper clau en l'associacionisme immigrant a la ciutat de Gandia.

associacions i l'assumpció de tasques directives, fins i tot en contextos de poder especialment masculinitzat com en el cas de la comunitat marroquina, suposa un trencament amb la seua adscripció social a l'espai de l'esfera privada i obri tot un ventall de possibilitats de transformació en les relacions de poder basades en els rols de gènere. Així, aquestes dones que es fan presents a les associacions, erigint-se en alguns casos en portaveus reconegudes dels seus col·lectius de referència, contribueixen a l'erosió del rol de subordinació i discriminació que els ha estat atribuït pel sistema social sexe/gènere imperant (Añón, 2010b) tot i permetent una recuperació d'espais de participació moltes vegades usurpats per la desigual distribució de recursos i capitals que caracteritza als sistemes patriarcals.

S'ha vist ja que algunes associacions actuen com a interlocutores estables amb l'Ajuntament de la ciutat i mantenen relacions fluides amb el poder local (especialment quan es tracta d'associacions ja arrelades a la ciutat), una funció que s'ha vinculat a les associacions voluntàries en general (Cucó 2004: 130). S'aprecia com el contacte amb organitzacions polítiques autòctones, però també en alguns casos amb organitzacions polítiques del país d'origen²⁴¹, és una constant en una part de les associacions d'immigrants analitzades a Gandia que assoleixen així unes millors quotes d'integració política²⁴². I, malgrat no existir òrgans consultius en matèria d'immigració en els que puguen participar aquestes organitzacions, durant el període analitzat el contacte directe amb els responsables de les polítiques d'integració de l'Ajuntament de Gandia ha estat una realitat (especialment en el temps en el que va estar operatiu el Departament de Cooperació i Integració entre els anys 2005 i 2009)²⁴³. Així, eixa funció externa de

²⁴¹ El contacte continuat i cooperatiu que mantenen algunes associacions amb institucions polítiques i socials dels seus països d'origen és una expressió d'eixe caràcter transnacional que adopten les migracions contemporànies i que ha estat estudiat, entre altres, per Solé, Parella i Cavalcanti (2008) i Giménez (1996).

²⁴² Se segueix ací el plantejament de González i Morales (2006: 135) que atribueixen a la integració política de les associacions d'immigrants un doble component: el d'accés (existència legal i inclusió formal i informal en organismes de presa de decisions) i el de participació efectiva (realització d'activitats polítiques, contacte amb organitzacions polítiques del país d'origen i del d'arribada, i participació efectiva en organismes de presa de decisions). En el cas de les associacions de Gandia, destaca la integració política derivada del contacte amb les autoritats (d'origen i destí) i la relativa inclusió informal en mecanismes de presa de decisions.

²⁴³ Uns mesos després de la realització del treball de camp, s'anuncia la creació d'una comissió d'associacions d'immigrants a l'interior del Consell de Benestar Social de l'Ajuntament que, de fer-se efectiva, constituirà la primera expressió de la participació d'aquestes associacions en òrgans consultius municipals. Veure "El Ayuntamiento de Gandia crea una Comisión de Asociaciones de Inmigrantes dentro del

mediació que Navarro i Juaristi (2006: 224-225) atribueixen a les associacions²⁴⁴ i que s'expressa en el contacte amb polítics, autoritats i institucions per tal de canalitzar demandes, ha estat clarament present en l'associacionisme immigrant a la ciutat. L'altra expressió d'aquesta tasca de mediació que assenyalen aquests autors, i que té a veure amb la intermediació i la participació en el procés d'adopció de decisions, és menys clara a Gandia, donada la manca de mecanismes formals de participació adreçats a la presa de decisions i atenent al fet que habitualment les polítiques es dissenyen sense la participació real i efectiva de les persones afectades.

Però les associacions d'immigrants no solen representar els interessos de les comunitats d'immigrants en el seu conjunt, conforme han afirmat Schrover i Vermeulen (2005: 824) i altres autors com Gómez Gil (2008: 544) i malgrat el fet, que abans s'assenyalava citant a Moya (2011: 21-22), que els poders públics no tinguen altres referents als que dirigir-se quan ho necessiten i per això les legitimen com a representatives. En algunes de les associacions de Gandia es veu que aquest exercici de representació no és ni tan sols una pretensió, i és habitual que les associacions es menegen mogudes pels interessos dels membres i dels socis reals i potencials més que pels interessos de la seua comunitat de nacionals. Això s'explica pel fet que bona part d'elles treballen mirant més "dins" que "fora" i tractant de mediar amb les institucions per tal de fer possible el desenvolupament de les tasques que els membres de les associacions han establert com a prioritàries. No es tractaria tant de representar a una suposada comunitat d'iguals (que no tenen sempre els mateixos interessos, com clarament s'expressa en comunitats que tenen més d'una associació de referència amb interessos diferents), sinó a aquella que és partícip, directa o indirectament, del projecte associatiu.

Pel que fa a les bases associatives de les diferents organitzacions estudiades, aquestes són difícils de comparar, donada la diversitat de criteris a l'hora de considerar a algú com a soci i les diferents implicacions que tenen els socis en la vida associativa de

Consell de Benestar Social", *elperiodic.com*, 17 de novembre de 2011, http://www.elperiodic.com/gandia/noticias/146238_ayuntamiento-gandia-crea-comision-asociaciones-inmigrantes-dentro-consell-benestar-social.html.

²⁴⁴ Els autors assenyalen tres funcions bàsiques de les associacions en general: mediació, mobilització i prestació de serveis.

cadascuna de les associacions. Cal destacar que en algunes d'elles els socis i els beneficiaris es confonen, produint-se allò que Aparicio i Tornos (2010: 33) ja han assenyalat en estudiar les associacions d'immigrants a l'Estat i observar que els seus membres sovint es vinculen a elles per tal de rebre avantatges i no tant per una identificació amb els objectius que cerquen²⁴⁵ (el cas més paradigmàtic d'aquesta realitat a Gandia es trobaria en l'Associació Intercultural Midrashic).

En la major part dels casos s'afirma que l'associació no està tancada al propi col·lectiu de referència o fins i tot en alguns casos es reclama per a si el caràcter d'associació intercultural que integra en la seua base a persones procedents de territoris i universos culturals diferents (és el cas de l'associació d'equatorians, la d'uruguaians, Dones de Hui o DIAPALANTE). S'aprecia com, probablement, el discurs que culpabilitza a les organitzacions d'immigrants de constituir-se com a gueto, ha calat entre les mateixes associacions que s'esforcen per no transmetre eixa imatge a la societat²⁴⁶. Tot i això, la gran majoria dels participants en les associacions són membres dels col·lectius nacionals de referència i aquest desig d'obertura als "altres" sol prendre forma sols en els actes públics que organitzen les associacions, però no en el col·lectiu de persones que les conformen. El discurs de la responsable de l'associació de marroquins exemplifica perfectament aquesta realitat, que es pot convindre que és compartida per la major part de les associacions:

"Pues nuestra asociación es marroquí, es marroquí, para la gente marroquí pero si te viene... los socios normalmente van a ser los marroquí, los marroquí nada más que esos,

²⁴⁵ Diversos autors han posat èmfasi en la necessitat de distingir entre les persones que es vinculen a una associació per a formar part d'un projecte compartit al voltant d'una missió i uns objectius i entre aquells que s'uneixen a elles sols per a rebre determinats serveis. Morales i Mota (2006: 91), estudiant l'associacionisme en general (no sols l'immigrant) a Espanya, refereixen un increment dels ciutadans que es vinculen a les associacions com a participants "de talonari", clients o usuaris dels seus serveis més que participants actius dels seus processos. Veredas (2003) va constatar aquest fet en les associacions d'immigrants, caracteritzades per la situació de precarietat de molts dels seus membres que sovint busquen en elles la satisfacció d'algunes de les seues necessitats.

²⁴⁶ Com a exponent d'aquest discurs, que acusa a les associacions d'immigrants de promoure el replegament intern, poden prendre's les paraules d'una de les persones entrevistades, pertanyent a una associació que treballa amb immigrants, però que no es pròpiament una associació d'immigrants. Segons aquesta informant, les organitzacions d'immigrants sols treballen per mantindre les seues arrels però no per arrelar-se en la societat en la que s'instal·len i afirma que es tanquen en sí mateixes al voltant de sentiments de dolor que no faciliten la integració. Es tracta d'una idea compartida amb altres dels informants externs al món associatiu immigrant.

pero si hacemos actividades para dar a conocer nuestra cultura también nos gustaría que la conozca otros, también que están interesados de conocer la cultura árabe cómo es y tal, o sea hacemos actividades, o fiesta de gastronomía, o fiesta marroquí, normal que vamos a invitar a toda la gente, no vamos a decir: "no, tú no marroquí, tú no entra", no, es que está abierta a toda la gente, está abierta a toda la gente, sólo los socios son marroquí, eso lo que...".

És també un tret compartit per la major part de les associacions el fet que siguen sols unes quantes persones les que participen activament de la marxa quotidiana de les mateixes. *"El gran problema es que la gente no apoya. Va a las fiestas, sí, pero luego para participar no. Y tú lo verás en todas las asociaciones. Trabajan dos o tres y la gente ya se quema. Son muchos años."* (A114), afirma la responsable d'una de les associacions. I sembla una tònica prou general que la participació es limite a eixos actes culturals i festius i no vaja més enllà. De fet, aquesta manca de participació activa i compromesa ha estat un aspecte constantment referit en les investigacions sobre el món associatiu²⁴⁷ i és ací l'element que més vegades apareix com a punt feble referit en les narracions dels dirigents. En ocasions són els membres de les juntes directives els únics que poden considerar-se actius, però també es donen casos on ni tan sols totes les persones que conformen la junta tenen un compromís d'implicació real. És habitual que al voltant de la figura del president es concentren la major part de les responsabilitats de l'associació, de forma que aquestes arriben a semblar, en ocasions, entitats unipersonals. Malgrat açò, algunes organitzacions (entre les que destaca la de russoparlants) manifesten tindre unes bases associatives prou dinàmiques en les que participa un nombre significatiu de persones.

Entre el relat de les debilitats que les associacions detecten al seu interior, a més de l'escassa participació, apareix també, en reiterades ocasions, la manca de recursos econòmics i d'ajudes de les institucions²⁴⁸. Algunes associacions assenyalen la manca

²⁴⁷ A l'àmbit del País Valencià, aquesta realitat es constata de la mà d'investigacions com la d'Aliena et al. (2004: 68) que apunten a la manca de capacitat per a generar sentit de pertinença activa a l'associació com el principal problema que viuen aquestes entitats. "Sempre som els mateixos", s'afirma que expressen bona part dels membres de les associacions analitzades en l'esmentada investigació.

²⁴⁸ L'escassa articulació interna i la reduïda capacitat per a autofinançar-se són aspectes que apareixen constantment en el relat de les debilitats de les organitzacions voluntàries en general i que ja venen constatant-se des de fa temps en diferents investigacions sobre l'associacionisme al País Valencià, com ara en les efectuades per Ariño i Cucó (2001).

d'un espai propi on establir la seua seu com un altre dels elements que dificulten de manera important la seua activitat. En algun cas també es fa al·lusió a la desunió de la pròpia comunitat nacional i a les dificultats que aquest fet comporta a l'hora d'articular un projecte compartit per la col·lectivitat. És el cas de l'associació de romanesos que aprecia dificultats d'aquesta índole derivades del fet que la comunitat immigrada romana estiga fragmentada en funció de la zona del país de la que provenen els seus membres, el que dificulta l'articulació d'un sentiment compartit de pertinença. Per altra banda, s'identifiquen també tota una sèrie de fortalises relacionades, en la major part dels casos, amb la il·lusió i constància que posen en el seu treball els membres actius de les associacions i amb la capacitació que aquests han adquirit per tal de fer possibles els objectius plantejats. En les entitats consolidades i actives, la quantitat i qualitat de les seues activitats s'erigeix en el seu principal actiu que els ajuda a ser conegudes i reconegudes entre el col·lectiu immigrant, el govern local i la pròpia comunitat autòctona.

El nivell d'activitat s'ha associat moltes vegades a la disponibilitat de fons per poder desenvolupar les mesures que es consideren oportunes. En els discursos de les persones entrevistades es pot trobar, en relació a aquesta qüestió, una gran varietat de posicionaments. Algunes associacions s'emparen en la no disposició de subvencions o ajudes econòmiques per a explicar la seua escassa activitat, però altres creuen que són els mateixos associats els que han de proveir-se dels seus propis fons per tal de poder dur endavant un treball independent i lliure que tracte d'evitar les estratègies de cooptació que generen dependència i que es referien anteriorment com a lògiques molt presents en el tercer sector en general i en les associacions d'immigrants en particular. De fet, aquestes lògiques de "segrest" o "entrega" de l'autonomia que operen amb força en algunes de les més importants associacions d'immigrants al País Valencià (Mora, 2011), concentrades en les grans capitals, i que són referides en la major part dels estudis sobre aquests temes, no són la pauta general a Gandia. El principal element explicatiu radica en que sols tres de les associacions estudiades (Dones de Hui, l'associació de búlgars i Midrashic) tenen com a principal via d'ingressos les subvencions o ajudes procedents d'administracions públiques. La resta de les associacions s'autofinancen i, com a molt, reben alguna ajuda per a llogar la seua seu o se'ls ha cedit un espai municipal per a que puguen reunir-se. Algun altra associació, malgrat autofinançar-se en termes generals, rep

alguna ajuda econòmica menor procedent del govern del seu país, com es el cas de l'associació d'equatorians.

Seguint les orientacions del marc teòric, i per tal de valorar si les associacions són o no expressió de la societat civil organitzada, caldria veure com es donen a Gandia les tres dimensions de la integració assenyalades per Toral (2010): la vertical (amb les autoritats públiques), l'horitzontal (amb les associacions d'immigrants) i la integració en profunditat (a l'interior de cadascuna de les associacions). Així, ja s'ha vist com, durant els darrers anys, el grau d'integració vertical ha estat important en el cas de Gandia, doncs les associacions mantenen relacions fluïdes i continuades amb el govern local. Però la integració amb la resta d'associacions sembla prou feble i el que es detecta és més bé l'existència d'un sentiment de simpatia mútua i escassos conflictes inter-associatius, que sols possibilita algunes accions conjuntes residuals. El grau d'integració interna és més difícil de delimitar, doncs requeriria de l'aplicació d'alguna tècnica que permetera aprofundir en el joc de relacions que es donen a l'interior de cadascuna de les associacions. Però la concentració de les quotes de participació sols en alguns individus, que es dona en bona part dels col·lectius, seria una mostra d'una escassa integració en profunditat. Així, dels tres elements que Toral assenjala com a definitoris de la societat civil en democràcia (autonomia, interrelació i participació), es troben certes expressions entre les associacions gandianes però en quotes mínimes quan es tracta de la interrelació entre elles i el grau de participació interna. En contrast amb el que aquest investigador va concloure per a les associacions estatals representades al Foro para la Integración Social de los Inmigrantes, s'aprecia ací una major autonomia (motivada essencialment pel fet que les associacions no depenen tant dels fons públics ni estan tan professionalitzades²⁴⁹), una major interrelació (que pot estar relacionada amb una menor competició entre associacions pels recursos en joc i amb el fet que s'estiga analitzant una ciutat de grandària mitjana on és més habitual que les associacions es troben en escenaris comuns) i una participació interna reduïda, com s'apreciava també en la mostra d'associacions amb la que es va treballar en l'estudi referit.

²⁴⁹ Cap de les associacions d'immigrants entrevistades tenen professionals contractats. Tan sols l'Associació Intercultural Midrashic disposa d'un tècnic d'administració contractat a temps parcial.

En definitiva, la manca d'equilibri entre les tres dimensions al·ludides de la integració associativa suposaria un obstacle també ací per a la formació d'una societat civil forta articulada entorn a les associacions d'immigrants. I especialment l'escassa participació de la comunitat en la vida de les associacions doncs, en bona part dels casos, els que es presenten com a membres actius de les associacions, podrien ser considerats més bé com a beneficiaris de les accions que aquestes posen en marxa sense la seua participació prèvia. Aquesta realitat no nega que les associacions siguen, cadascuna a la seua manera, un motor de la participació (tot i que siga sols d'unes quantes persones) però posa de manifest que el potencial que aquestes estructures tenen com a expressió d'una participació col·lectiva, de base ciutadana ampla, que enfortisca a la societat civil, no ha estat aprofitat en tota la seua intensitat.

Per finalitzar aquesta radiografia de les associacions d'immigrants a la ciutat, cal considerar la capacitat que aquestes tenen en la generació de capital social. Les associacions d'immigrants a Gandia es mostren com a generadores de capital social entre els seus membres quan aquestos participen activament de la vida associativa, la vida en la ciutat i les interaccions entre subjectes "propers". Diversos relats de les persones entrevistades fan referència a eixa funció de recolzament mutu que compleixen algunes d'aquestes associacions que esdevenen així una eina més per a assolir èxits en diferents nivells del procés d'integració. I aquesta realitat es manifesta com a especialment important en el cas d'alguns col·lectius, com ara els senegalesos de Touba, que basen la seua associació en eixe sentiment de col·lectivitat compartida que articula tota una xarxa de recolzaments mutus. Es tracta però, d'un capital social vinculat a la solidaritat social dins del col·lectiu que afavoreix, fonamentalment, la integració intracomunitària.

En un estudi recent, sobre la producció de capital social per part de les associacions d'immigrants al País Valencià, Masanet i Santacreu (2010: 77-78) conclouen que aquestes organitzacions generen un capital social orientat principalment a "la producció d'espais de sociabilitat propis i de xarxes de recolzament i solidaritat". Aquest extrem és extrapolable a la població ací estudiada com també ho és el fet, assenyalat per aquests autors, de que aquest capital social no resulta útil o suficient per a fer de les associacions instruments forts de reivindicació de drets socials i polítics.

■ ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS, PODERS PÚBLICS I INTEGRACIÓ: IMATGES I VALORACIONS ■

En aquest capítol es tractarà de posar en relació els discursos i significats que sobre la integració i els seus components emanen dels tres actors que s'han definit des de l'inici com a centrals en els processos d'integració: els responsables polítics que dissenyen les polítiques, els professionals que les implementen i la ciutadania organitzada al voltant de les associacions d'immigrants. D'aquesta forma es podrà completar l'anàlisi efectuat fins al moment, de manera que es puguin començar a albirar elements de conclusió al voltant de les relacions entre els actors implicats i el model d'integració que, cadascú des de la seua posició i tots en interacció, estan construint a la ciutat.

Per a assolir aquest propòsit es treballarà, en primer lloc, sobre les imatges que els càrrecs polítics i els responsables tècnics tenen de les associacions d'immigrants, la qual cosa es farà a partir de les narracions efectuades pels diferents regidors responsables de les polítiques d'integració i pels professionals dels diferents programes municipals relacionats amb la promoció de la convivència i la integració.

Seguidament, s'analitzarà la imatge que les pròpies organitzacions d'immigrants tenen sobre el conjunt de l'associacionisme immigrant a la ciutat.

En tercer lloc, s'estudiaran les valoracions que les organitzacions d'immigrants fan de les polítiques locals desenvolupades en matèria d'integració, així com dels efectes que les figures de l'arrelament social i el compromís d'integració tenen en els processos d'inserció i en l'articulació de les accions encaminades a facilitar-los.

Finalment, s'analitzaran quines visions tenen els col·lectius d'immigrants organitzats sobre el significat de la integració i les millors vies per aconseguir-la. Es veurà també quin diagnòstic fan sobre els processos d'integració que estan produint-se a Gandia i quins elements s'assenyalen com els principals entrebancs per a la bona consecució d'aquests processos. Es posarà un èmfasi especial en les valoracions al voltant del grau de xenofòbia present a la ciutat, conforme ja s'ha fet adés amb els càrrecs polítics i tècnics.

7.1. L'ASSOCIACIONISME IMMIGRANT I LES POLÍTIQUES D'INTEGRACIÓ: LES IMATGES DELS ACTORS EN INTERACCIÓ

Des que els poders públics municipals comencen a articular una resposta a la configuració de la ciutat com a territori de recepció, la qüestió de l'associacionisme immigrant ha estat present, d'alguna manera, en les estratègies dutes a terme en matèria d'integració. De fet, aquestes associacions són contemplades al Pla d'Immigració que es posa en marxa a l'any 2006 com un dels actors centrals dels processos d'integració. En aquest Pla, es preveuen accions de suport a la gestió d'aquestes entitats i es posa un èmfasi especial en la necessitat de que s'imbriquen en el teixit associatiu propi de la ciutat participant també en altres associacions i coordinant-se amb elles i altres agents socials com ara els sindicats i les ONG. Dirigit, fonamentalment, a aquestes organitzacions es proposa un eix de treball que, sota la denominació "Programa de Civisme i Coresponsabilitat", pretén contribuir a construir el procés d'adaptació mútua entre veïns, facilitant a les associacions d'immigrants formació i informació al voltant de les vies de participació social i les formes d'utilitzar-les, així com al voltant de l'estructura de l'Ajuntament i els serveis públics municipals.

En la primera fase de la trajectòria del Departament de Cooperació i Integració, es va desenvolupar una tasca important adreçada a organitzar a les comunitats immigrades i a promoure el registre oficial d'aquells col·lectius que ja s'havien organitzat a la ciutat però que no havien formalitzat la seua constitució en el Registre Municipal. L'equip de professionals del Departament assessorava a les organitzacions i tractava de fomentar la participació associativa entre els immigrants i la coordinació entre les diferents associacions. Així ho explicava la responsable tècnica del Departament en una entrevista desenvolupada a l'any 2007 en el marc del treball d'investigació que precedeix a aquest estudi²⁵⁰. També la professional responsable del Centre Intercultural en aquell moment, en un altra entrevista realitzada al mateix any i en el mateix context d'investigació, posava èmfasi en aquesta tasca de promoció de l'associacionisme duta a terme des del Departament. El regidor a càrrec de les polítiques d'integració en aquell moment, Joan Francesc Peris, va ser el promotor polític d'aquestes iniciatives que responien a eixa necessitat, moltes vegades expressada pels poders públics, de contar amb interlocutors "oficials" en cadascun dels col·lectius d'immigrants més presents a la ciutat. I una bona part d'aquest treball es va produir sota la idea, que ha estat present en tantes administracions públiques, de que els immigrants han d'associar-se (és una expressió de la seua voluntat d'integració) i que la missió de l'administració és promoure eixe associacionisme que, de per sí (i independentment del substrat que hi haja al darrere) és positiu per a la integració i per a la representació dels interessos dels immigrants. El mateix alcalde de Gandia explica com la política de recolzament a les associacions d'immigrants ha estat una constant durant tot el període de govern analitzat²⁵¹.

²⁵⁰ En aquell moment ja existien alguns col·lectius amb més d'una associació de referència. En l'entrevista s'explicava com des del Departament estava tractant-se d'acostar, per exemple, a la comunitat senegalesa per tal de que les dues associacions que hi havia es coordinaren. El contacte dels tècnics i les associacions era continu i fluït. De fet, tant al Centre Intercultural com a l'Espai Associatiu Benàsser una professional es responsabilitzava del contacte amb els col·lectius d'immigrants que allà es reunien. Es podria afirmar que aquestes tècniques exercien una clara labor de tutela sobre les associacions d'immigrants i que aquesta tasca ha anat desdibuixant-se fins a l'actualitat. Al final del període analitzat, és la responsable de l'Agència AMICS la que manté un cert contacte amb les associacions d'immigrants, però aquest és sols intens i fluït amb les associacions que utilitzen habitualment el Centre Intercultural: Midrashic i ASOREBOL.

²⁵¹ Alguns tècnics, però, han posat èmfasi en el fet que aquesta política de recolzament a les associacions desapareix una vegada desarticulat el Departament de Cooperació i Integració, a l'any 2009, i no es torna a posar en marxa fins al període preelectoral.

Malgrat que aquestes estratègies s'han mostrat efectives per a incrementar les taxes d'associacionisme entre la població estrangera, no pot obviar-se que es tracta també d'iniciatives destinades a fomentar l'associacionisme en els paràmetres en els que aquest s'entén des de la societat de recepció i les seues institucions. Es tracta, per tant, d'un associacionisme formal, inscrit en els corresponents registres públics, dotat d'uns estatuts que han de contemplar una sèrie d'apartats, amb un ventall de finalitats no escrites que són considerades més legítimes que altres, etc. Un tipus d'associacionisme dissenyat des de la societat de recepció que, en moltes ocasions, no contempla les particularitats dels col·lectius d'immigrants i que pot veure's, en certa mesura, com una expressió més de la imposició de models culturals propis de la societat de recepció. Tot i això, cap de les associacions entrevistades manifesta desacords amb eixe procediment de formalització i sols algunes d'elles plantegen subtils queixes al voltant de la lentitud del procediment de registre oficial. En general, entenen que la recerca del reconeixement públic implica adaptar-se a uns paràmetres preestablerts en relació al tipus i forma que deuen tindre les associacions per tal de ser valorades per les administracions corresponents.

7.1.1. Les associacions d'immigrants vistes des dels poders locals, els professionals i alguns informants clau: "molt associacionisme i poca participació ciutadana"

En l'actualitat, Gandia acumula ja una important experiència com a ciutat en la que les associacions d'immigrants hi són presents i els poders públics han elaborat ja tot un discurs valoratiu al voltant de la tasca que aquestes entitats han anat desenvolupant. Es constata un major coneixement d'aquest món entre els tècnics dels serveis municipals que entre els polítics, donat que la relació quotidiana es produeix entre els professionals i les associacions i són ells els que estan assabentats de les diferents activitats que aquestes duen a terme, però també dels principals problemes amb els que es troben en la seua tasca i dels conflictes que s'han anat donant entre organitzacions i a l'interior de les mateixes²⁵².

²⁵² Des de la Regidoria de Benestar Social, quan aquesta centralitza les polítiques d'integració, s'aprecia un cert desconeixement de la realitat actual d'aquestes entitats. De fet, un dels seus màxims responsables

És prou compartida entre els professionals la idea que l'impacte de les associacions en la societat no és significatiu. I en alguns dels discursos recaptats aquesta realitat s'associa al fet que les persones immigrants es troben tractant de resoldre algunes necessitats bàsiques (laborals, jurídiques i de qualitat de vida) que entrebanquen les possibilitats de participació²⁵³. Aquesta explicació sintonitza amb allò establert per Rebollo (2011) i altres autors, que posen èmfasi en com les possibilitats de participació estan vinculades als recursos que es posseeixen en un moment determinat, de forma que algunes persones, amb necessitats importants que podrien ser millor resoltes mitjançant la participació, no disposen dels recursos necessaris per poder articular-la²⁵⁴. Fins i tot en aquelles situacions en les que aparentment existeix una igualtat de drets reconeguts, la desigualtat social és un fet que genera desiguals possibilitats de participar: "la idea de participació ciutadana en una societat democràtica, en la que a priori tots els ciutadans tenen els mateixos drets polítics, pot emmascarar una realitat social formada per persones i grups socials desiguals front eixa participació, donat que alguns tenen més recursos de tot tipus, o molts més, per a poder prendre part en els assumptes públics i fer valdre els seus interessos: temps, coneixements, recursos expressius, vincles socials i xarxes associatives i institucionals. A més de diners i poder, clar." (Rebollo, 2011: 1). Resulta significatiu que des dels poders públics es reconeguen, en part, aquestes desiguals

tècnics afirma no poder donar una opinió sobre elles per no tindre suficient informació al respecte. Aquest desconeixement pot interpretar-se com una mostra de desinterès envers el treball d'aquestes organitzacions que no serien considerades com actors reconeguts en la fase en la que les polítiques d'integració depenen de Benestar Social.

²⁵³ S'ha vist abans com les condicions de vida dels estrangers no comunitaris poden arribar a ser especialment dures. Segons l'Enquesta de Condicions de Vida de 2010, elaborada per l'INE, el 82,2% dels estrangers no comunitaris que viuen a Espanya tenen dificultats per arribar a final de mes (front al 59,4% dels espanyols). Les carències materials també són prou més importants entre la població no comunitària que entre la espanyola. El 33,1% dels primers declaraven haver tingut retards en els pagaments de despeses relacionades amb l'habitatge principal (front el 6,9% dels segons) i el 69,3% afirmaven no poder fer front a despeses imprevistes (front el 34,5% dels espanyols).

²⁵⁴ Aquesta realitat tendeix a manifestar-se, en major grau, en els primers moments del procés d'instal·lació, quan els immigrants es troben resolvent necessitats bàsiques relacionades amb la seua situació administrativa i l'accés al mercat de treball. Així es va constatar en una observació participant efectuada, en el marc d'aquesta investigació, en un taller de promoció de la participació associativa a la ciutat de Gandia, organitzat per l'associació Midrashic. Els immigrants que es trobaven en una situació de precarietat social, jurídica o econòmica, afirmaven que, en cas d'associar-se, ho farien sols per tractar de resoldre millor les seues pròpies necessitats. En contrast, immigrants establitzats a la ciutat, amb les seues necessitats bàsiques cobertes, sí que participaven o es mostraven més proclius a participar en associacions amb fins socials. De fet, totes les persones que lideren les associacions d'immigrants a Gandia són residents des de fa anys i es troben ja ben assentades a la ciutat.

oportunitats de participació de les persones immigrades, doncs és habitual que des de les institucions la participació es represente com alguna cosa obligada per a tot immigrant que desitge integrar-se. Una obligació que no sol atendre al fet que una bona part del col·lectiu (especialment en les primeres fases del seu projecte migratori) no disposa d'eixos recursos necessaris per a activar la participació.

Pel que fa a les valoracions que des de l'esfera política i tècnica es fan sobre les associacions, els actors destaquen la seua heterogeneïtat i reconeixen que algunes funcionen bé mentre que altres gairebé no tenen cap utilitat ni presència social. En bona part dels discursos es constata una visió particularment crítica envers aquestes associacions. Una visió, majoritària entre els tècnics i més residual entre els polítics, que es basa en el fet que les associacions no compleixen amb les funcions que teòricament els corresponen i no han donat resposta a les expectatives que els poders públics havien dipositat sobre elles. El símptoma més explícit d'aquesta "decepció" es produeix en relació a la missió obligada de representació dels col·lectius de referència que sol atribuir-se a aquestes organitzacions. Són significatives les paraules del regidor que va ser el principal valedor de tota aquella política de promoció de l'associacionisme i que, uns anys després, expressa una certa decepció amb el paper que juguen de facto unes associacions que no són tan representatives dels seus col·lectius de referència com en un principi es va suposar:

"Tindre-los en el espai (referint-se al Centre Intercultural) també era una idea interessada en el sentit de tindre relació privilegiada en lo que d'alguna manera serien líders de cadascun d'eixos grups, de manera que eren els mediadors entre la ciutat i eixe col·lectiu. Què després, bueno, pues tot tampoc és aixina, i després te dones compte de que alguns dels que estan ahí no tenen res que vore en els altres... que no... són estructures que no tenen res que vore, i no representen a ningú. Te penses tu que has parlat amb els búlgars i no has parlat amb els búlgars. N'hi ha un que té després un bar que eixe és més líder dels búlgars que la presidenta de l'Associació Midrashic o Madara" (Peris, J.F.).

També el que va ser el darrer regidor responsable de les polítiques locals d'integració en el període estudiat valora que les associacions no són del tot representatives i manifesta que, tot i que aquestes estructures siguen necessàries i les

administracions hagen de treballar amb elles, no deu magnificar-se la seua utilitat com a interlocutores amb els col·lectius immigrants:

"...no són interlocutors vàlids per a, per conèixer el pols, no?, en estos moments, més, ara, per a altres coses sí, però són necessàries, o sea, al cap i a la fi, que no, la interlocució jo pense que és bo que li la donem, també depèn de lo que fem mosatros, no?, perquè les administracions pues podem donar-los més o menor importància, però jo pense que si estan ahí, siguen quatre, cinc, n'hi ha que utilitzar-les, però poquet" (Mascarell, V.).

Des de l'estament professional també s'aprecia com a un problema aquesta manca de representativitat, però s'afirma que algunes organitzacions, encara que siguen una minoria, sí representen millor els interessos dels seus col·lectius i tenen entre les seues aspiracions eixe desig de millorar les condicions de vida dels seus nacionals a la nova societat d'instal·lació. Es planteja entre alguns tècnics, i també entre algunes de les pròpies organitzacions d'immigrants, la idea de que cada col·lectiu nacional deuria tindre una sola entitat de referència i el fet que, per exemple, hi haja diferents associacions de bolivians o senegalesos no es planteja com una riquesa, sinó com un problema. Si les associacions han de representar els interessos dels seus col·lectius, quin sentit té que hi hagen diverses associacions per a un mateix col·lectiu?, s'afirma. Es tracta d'un discurs que obvia la diversitat de tipus d'associacions (no totes aspiren a ser representatives) i la diversitat interna dels seus col·lectius, els membres dels quals poden tindre interessos ben diferents entre ells. De fet, quan els immigrants duen anys residint a les societats de recepció es pot convindre que moltes de les seues necessitats i interessos no difereixen massa de les que tenen altres veïns autòctons. Pren sentit així que alguns col·lectius nacionals disposen de diverses associacions perquè els seus projectes associatius siguen distints, amb independència de que els seus membres pertanyen al mateix grup ètnic o nacional.

Un altre dels elements sobre els que es construeix eixa imatge negativa de les associacions, sota la premissa de que no són útils per a allò que des dels poders públics s'estableix com a important, té a veure amb el fet que aquestes es limiten, majoritàriament, a l'exercici de l'expressió cultural. *"Les associacions existeixen i se menegen de manejar-se, se menegen, se menegen únicament en aspectes lúdico-culturals, o sea, i no... no els vec en potència en altres àmbits"*, explica el regidor Mascarell. Aquest

caràcter predominantment cultural de les associacions, és assenyalat per la pràctica totalitat dels entrevistats que també expliquen com la participació social o política explícita no està gaire present en aquestes plataformes. "*Mucho asociacionismo y poca participación ciudadana*" (IC 1), resumeix una de les informants clau. Un fet que es planteja com a preocupant per algun dels tècnics entrevistats que creu que les associacions deurien de jugar un rol més actiu en la defensa dels drets dels seus col·lectius, especialment quan aquests drets són violats de manera sistemàtica. I s'apunta, com a explicació a esta manca d'implicació en accions reivindicatives, a la situació administrativa irregular en la que es troben els immigrants que són objecte de més abusos:

"Lo que vertaderament deurien de currar-se estos col·lectius pues de reivindicació de drets, de denúncia, de drets, pues, per exemple, ASOREBOL sí que va participar quan... quan l'home este que li va tallar la màquina el braç, va fer una denúncia i tal, però... però a toro pasado, no? Que és un poc el que els dic, o sea, en els senegalesos n'hi ha un chanchullo en els contractes de treball que no t'ho pots ni imaginar. Pues si els estan cobrant 1000 i 2000 euros... per a les regularitzacions administratives i tu els plantejes, és que és ahí on teniu que fer fort. O sea, teniu que defensar eixos abusos que s'estan fent a la, a, a... a la vostra població o a les persones... o sea, ahí n'hi ha que denunciar, jo dic (...) si no sabeu en els sindicats, en el... en els que siga, però n'hi ha que fer eixa... i no. No perquè volvemos a las mismas. "Molts estem il·legals"... altres, "i si passa algo i no mos renoven?"... N'hi ha molta por. N'hi ha que fer molt de treball de formació a eixos nivells" (T 7).

Aquest discurs evidencia un cert paternalisme i dirigisme practicat de vegades pels tècnics que intervenen amb immigrants i treballen donant suport a les seues associacions. El fet de que siguin conscients de les especials dificultats que travessen alguns nousvinguts a les societats de recepció fa que entenguen com a necessària l'autoorganització dels col·lectius per a alçar la veu i lluitar pels drets que els estan sent negats. Però ja s'ha explicat al capítol anterior com la major part de les associacions de la ciutat no tenen entre les seues pretensions la reivindicació de drets o el desenvolupament de protestes de cap mena. De fet, algunes de les persones més implicades en elles no senten la necessitat de reivindicar res perquè no creuen que els seus col·lectius estiguen sent discriminats en la

societat d'instal·lació²⁵⁵. Per què haurien llavors de centrar-se en accions de denúncia? Això no implica, però, que no existisquen algunes associacions, conformades majoritàriament per persones en situació administrativa irregular, que senten la necessitat de denunciar alguns dels abusos als que es sotmet als seus membres (per exemple, en el cas ja estudiat de l'Associació de Senegalesos de Touba i la lluita pels drets dels venedors ambulants). Però precisament aquestes associacions són assenyalades com aquelles que més entrebancs troben per a articular accions de denúncia, donada la situació administrativa irregular dels seus membres i les pors associades a eixa condició.

Es constata doncs, una valoració negativa associada al no compliment de les expectatives que les institucions havien dipositat en les associacions d'immigrants: ni són representatives dels seus col·lectius ni s'han constituït com a vertaderes plataformes de participació ciutadana i reivindicació política. Aquesta realitat evidencia un important distanciament entre el model ideal d'associacions que les institucions dissenyen i el model que les associacions desenvolupen. Fet que obri algunes reflexions sobre l'excessiu dirigisme que en ocasions es pretén aplicar sobre aquestes entitats i la legitimitat que poden tindre projectes associatius quan aquestos són útils per als seus protagonistes encara que no s'adapten allò que se'ls exigeix explícita o implícitament des de les administracions públiques.

Però també s'assenyalen altres elements que justifiquen eixe diagnòstic negatiu al voltant de la utilitat d'aquestes organitzacions i que van més enllà del fet que aquestes no

²⁵⁵ Malgrat açò, quan les associacions senten que els seus col·lectius estan sent objecte de discriminació si que articulen accions i exigeixen respostes al govern local. Així ha estat, mesos després de realitzar el treball de camp, amb la recent mesura proposada per l'Ajuntament de la ciutat en relació a la prohibició d'empadronar a immigrants que es troben en situació administrativa irregular (veure "El Ayuntamiento de Gandia no empadronará a los inmigrantes irregulares", *elmundo.es*, 5 de maig de 2012, <http://www.elmundo.es/elmundo/2012/05/05/valencia/1336215980.html>). Algunes organitzacions van condemnar públicament aquesta mesura (veure "Los inmigrantes se alzan contra el freno en el padrón", *Las Provincias-edició de la Safor*, 8 de maig de 2012, <http://www.lasprovincias.es/v/20120508/safor/inmigrantes-alzan-contra-freno-20120508.html>) i vuit col·lectius d'immigrants adreçaren una carta a l'alcalde, el dia 15 de maig de 2012, sol·licitant-li una reunió per a demanar-li explicacions. Signaven la missiva les associacions de colombians (ASOCOL i ACOLVALLE) i les de bolivians (ASOREBOL i Fraternitat Joventut Boliviana), l'associació de peruans, la de marroquins i la d'africans de l'Oest, així com l'associació Midrashic. Un mes després, les associacions no havien rebut cap resposta i el Partit Socialista denuncia aquesta situació als mitjans de comunicació (veure "Los socialistas critican que Torró tenga tiempo para visitar embajadores árabes pero no recibe a las principales asociaciones de inmigrantes de Gandia", *Elperiodic.com*, 9 de juny de 2012, http://www.elperiodic.com/gandia/noticias/179196_socialistas-critican-torro-tenga-tiempo-para-visitar-embajadores-arabes-pero-recibe-principales-asociaciones-inmigrantes-gandia.html). L'alcalde convoca finalment a les associacions per a reunir-se amb elles el dia 22 de juny de 2012.

hagen assolit eixe model ideal que altres els havien dissenyat d'antuvi. Es dona una crítica compartida, entre diferents persones pertanyents als estaments tècnics i polítics, que aglutina elements que van des de la configuració de les associacions com a "clubs" endogàmics sense cap imbricació a la ciutat fins a la utilització d'aquestes estructures com a plataformes per a assolir objectius de caràcter personal i/o familiar o per a aconseguir una mica de diners procedents de les administracions públiques. Una de les informants clau sintetitza aquesta crítica de manera molt clara i explica com aquesta realitat fa que apareguen associacions que, finalment, no aconsegueixen perviure més enllà d'un breu període de temps:

"... las asociaciones interculturales encubiertas con un trasfondo de asociación familiar, ¿no?, con el tema de los intereses de las subvenciones y demás. Yo creo que (...) asociaciones de inmigrantes hay muchas en Gandia, lo que no tienen actividad y funcionamiento. Se crean por ahí con una expectativa o intereses personales, que todo tiene en el trasfondo un interés personal, pero siempre prevalece el interés privado sobre el interés común. Entonces ahí es donde vos ves que se caen y se truncan, ¿no? (IC 1).

En la mateixa línia s'expressa l'ex regidor Peris qui arriba a negar, fins i tot, que algunes de les associacions d'immigrants existents siguen "realment" associacions. Un discurs que s'engloba en una crítica de caràcter més ampli, efectuada envers les organitzacions socials en general, que actuarien més com a "trampolins" per a assolir interessos personals dels seus líders que no com a estructures de representació d'interessos col·lectius:

"Jo crec que no són realment associacions, jo crec que són uns grupets de líders socials que són els que ho porten, i jo no sé si arriben a... a... Però això en este moment crec que passa en casi tot l'associacionisme social. Les associacions de veïns no existeixen, o realment no representen als veïns, s'han convertit en una clientela on reben subvencions, i a partir d'ahí el concepte de participació és un concepte... no participació real i crítica, i també constructiva, no? Crítica en el sentit global, no destructiva sinó d'aportació, no? d'idees i tal. Jo crec que això en este moment està... crec que les associacions són trampolins per a, no realment llocs on assemblees majoritàries porten la veu en comissions de treball, etc." (Peris, J. F.).

Alguns professionals critiquen que certs líders associatius utilitzen les organitzacions per guanyar diners o aconseguir un contracte de treball²⁵⁶ i, a tal fi, tracten d'obtindre subvencions de les administracions públiques. I es planteja una crítica frontal a una associació de la que s'afirma que es beneficien alguns de les seues membres per a captar clients per als seus despatxos particulars d'assessorament jurídic cobrant, en ocasions, per serveis que altres ofereixen de manera gratuïta.

Són menys els aspectes positius que es detallen en relació a aquestes organitzacions. Una de les regidores entrevistades destaca l'important paper que juguen com a instruments d'autorecolzament entre la població immigrada i manifesta com aquest és un paper exclusiu de les associacions, donat que l'Ajuntament no pot cobrir eixa necessitat. També una de les responsables tècniques ressalta la important tasca d'autoajuda que estan jugant les associacions d'africans que s'han mostrat com a importants instruments d'autoorganització per fer front a les adversitats que afecten a les seues comunitats. Resulta significatiu però, que tota la tasca assistencial, d'orientació, informació, derivació a recursos i promoció del benestar, que abans s'ha vist que era la segona gran prioritat de les associacions, no siga esmentada per cap dels professionals i càrrecs polítics entrevistats que o bé desconeixen que aquesta tasca es du a terme o bé no la valoren com a especialment rellevant.

Pel que fa a les relacions de l'administració local amb les associacions, sembla compartit pel conjunt de l'equip de govern i els professionals el reconeixement de la importància de treballar amb elles, malgrat que, en alguns casos, es considere que aquestes són poc influents o poc representatives. Però des de l'estament tècnic, la crítica pren més força i la persona responsable de l'Àrea de Benestar Social en el temps en el que les polítiques d'integració depenien d'ella, arriba a expressar que aquestes associacions no són útils per a afavorir la integració i que solen acabar configurant-se com a grups reduïts que beneficien a molt poques persones. S'al·lega que es tracta d'associacions endogàmiques que treballen en l'àmbit d'allò personal i no d'allò públic i que no té cap

²⁵⁶ Un dels líders associatius entrevistats, que es troba en situació administrativa irregular, explica com alberga l'esperança de que la mateixa associació que ell presideix el puga contractar en el futur, facilitant així la regularització de la seua situació administrativa. És una mostra clara de com alguns dels projectes associatius estan conduïts, entre altres coses, pels interessos personals dels seus promotors.

sentit que les administracions dediquen els seus esforços a promoure i recolzar a entitats d'aquestes característiques:

"Forma parte de lo personal, lúdico-privado de las personas y que no creo yo que las administraciones estén para, para eso y que no creo que tengan ningún efecto ni en el conjunto de la sociedad ni siquiera en ése, más allá de la fiesta y más allá, lo de la fiesta no está bien dicho, más allá de la consecuencia directa en el... Que además suelen, mi experiencia también, ¿eh?, suelen acabar muy ¿fa-go-ci-ta-dos?, algo así, que al final son sólo un grupo muy reducido de gente quienes se benefician".

Des d'aquesta mateixa posició es critica com les associacions en general sols miren a l'Ajuntament quan necessiten recursos. I, al mateix temps, es censura que es neguen a participar moltes vegades en activitats a les que són convidades si no se'ls gratifica per la seua participació. Es detalla un cas concret a la ciutat de Gandia que podria ser simptomàtic d'eixa forma de dirigir-se a l'Ajuntament sols per a aconseguir fons:

"Se juntan tres, miran al Ayuntamiento y le dicen "dame un local", entonces..., esa es la secuencia, ¿eh? Y, además, sin mediar nada más, ¿eh? Se juntan tres, miran y dicen "queremos un local y además en la plaza del pueblo más céntrica"... Cuando lo abren te dicen "¿no querrás que lo abra en estas condiciones?", respirar y respirar y respirar. Como anécdota te puedo contar que hace..., ¿qué hará?, pues un mes, recuerdo que veíamos a la par, estaba yo reunido con la concejala, y veíamos a la par la solicitud de creación de una entidad, creo que era de mujeres senegalesas o algo de eso, y la solicitud, o sea, era la inscripción y, a la vez, una fiesta de veinticuatro horas de duración con un importe de no sé cuánto a sufragar por el Ayuntamiento, claro, es un poco... contradictorio. Yo recuerdo que, que la concejala decía "tendremos que conocernos, ¿no?"".

Es tracta d'una crítica compartida per altres tècnics i informants clau entrevistats que expressen com aquestes agrupacions moltes vegades pretenen que l'Ajuntament els facilite locals o recursos econòmics per a organitzar festes i actes de caràcter tancat que no repercuteixen en el col·lectiu i en els que no té sentit que s'implique l'administració pública. Així, una de les responsables tècniques entrevistades explica com s'han donat algunes d'aquestes situacions amb les associacions de peruans i de dones senegaleses i trasllada la seua preocupació per la cobertura pública que es pot arribar a donar a alguns

col·lectius quan sol·liciten, per exemple, poder gaudir gratuïtament dels equipaments municipals per a organitzar el que no serien més que celebracions privades²⁵⁷:

"La única demanda que fa Perú és el dia de Nochevieja poder fer el sopar de cap d'any ací, en el Centre Intercultural. Aleshores jo li dic que això és inviable, "¡ay!, ¿por qué no, si es una actividad de nuestra asociación?" dic: "anem a vore (...), o sea, tu vols un lloc per a fer les campanades i el cotillón, tio... això parles en un bar i ho fas en un bar o ho fas en casa d'algú o vos alquileu un xalet i se'n aneu ahí", és que!... "l'Ajuntament no pot participar entre altres coses pues perquè... perquè no", "pues no lo entiendo", que "pa una cosa que piden" (RIU), és que no, "es que no es pa una cosa que pides"" (T 7).

D'aquest discurs, i d'altres emesos per informants clau en matèria d'associacionisme immigrant a la ciutat, es desprèn una escassa valoració dels projectes associatius d'aquelles entitats que sols es creen per a celebrar festes dels propis membres i que no tenen cap missió més enllà. Es considera que aquestes associacions no responen a allò que es pot esperar d'immigrants organitzats que tracten d'afavorir la seua integració a la ciutat i d'erigir-se en agents participatius influents. I s'expressa la importància de que els poders públics distingeixin entre els diferents tipus d'associacions i recolzen sols a aquelles que tenen un projecte associatiu amb objectius ben delimitats que es puguin considerar d'interès públic.

Per altra banda, alguns tècnics i també l'ex regidor Joan Francesc Peris, afirmen que en aquestes organitzacions opera un preocupant clientelisme polític que s'alimenta de les ajudes i promeses que els poders públics fan a alguns dels seus membres, especialment en moments claus com els períodes electorals. Més endavant es veurà com ha cristal·litzat aquest intercanvi d'interessos entre associacions i partits polítics quan s'analitzi la interacció entre aquests actors en el context de les darreres eleccions locals a la ciutat.

²⁵⁷ S'ha debatut molt sobre quines haurien de ser les condicions que deuri complir aquestes associacions per tal de rebre suport econòmic de les administracions públiques. En aquest sentit, Zapata-Barrero ha reflexionat sobre la importància de la democràcia interna (en el marc d'un associacionisme entès com a escola de democràcia) i la cooperació amb altres associacions (ja siguin d'immigrants o d'autòctons) com a dos criteris fonamentals que les administracions haurien de tindre presents a l'hora d'atorgar subvencions i suport institucional a l'associacionisme immigrant. Veure "Associacionisme immigrant i cohesió", *Público-Catalunya*, 17 de setembre de 2011, http://dcpis.upf.edu/~ricard-zapata/Public_associacionisme.pdf.

També són recurrents les referències a les friccions internes que entrebanquen el projecte associatiu i creen una imatge social negativa de les associacions. Es refereixen, fonamentalment, els enfrontaments entre les diferents agrupacions bolivianes, però també els conflictes interns que han estat presents amb força en les associacions de búlgars, uruguaians o argentins i que haurien vingut motivats per les ànsies de poder i els protagonismes personals. Sobre les dues associacions bolivianes enfrontades des de l'inici, ABOGAN i ASOREBOL, s'ofereix ací una interpretació nova que va més enllà de la simple lluita pel protagonisme o el reconeixement públic i es vincula a la pròpia divisió interna que està present al propi país d'origen. Aquesta explicació la planteja una de les responsables tècniques entrevistades:

"Sempre n'hi han hagut dos, i en conflicte, perquè unos són los del Alto Plano y otros són los de... O sea ells s'han dut ací la divisió del seu país. Los que viven bajo, un día me ho van comentar, i los que viven en alto. Sí, siempre n'hi han hagut dos i no n'hi ha forma però, anem a vore... no n'hi ha forma, no. Han participat en activitats conjuntes, però com a associació de bolivianos tal i associació de bolivianos qual. No ham pogut mai juntar-los perquè ja tenen un... un conflicte. No n'hi ha forma perquè se veuen distints entre ells" (T 4).

Pel que fa a les relacions entre les associacions d'immigrants en general, alguns dels entrevistats expliquen que aquesta és mínima (en concordança amb eixe baix nivell d'integració horitzontal que abans s'assenyalava seguint les tesi de Toral) i que deuria d'incrementar-se per a que el moviment associatiu immigrant poguera tindre més força a nivell polític i optimitzar millor els seus recursos.

Tant des de l'escenari polític, com des del professional, com des dels informants clau, són vàries les veus que lamenten el fet que la major part dels col·lectius sols treballen mirant cap a endins, sense inserir-se en la ciutat, sense compartir amb altres associacions o col·lectius, tancades, en definitiva, en unes agrupacions que acabarien configurant-se més com a guetos que com a espais de participació activa en la ciutat. I, des d'eixa noció d'integració que implica necessàriament la relació entre col·lectius, les associacions així configurades no serien instruments d'integració per als seus membres. Ho explica un dels informants clau que ha participat en algunes d'aquestes associacions:

"Cada uno por su lado. Si bien tratan de darle importancia a su cultura, festejando sus fechas y todo eso, que es lo que hacen, no están por el tema de la integración. A ver, no es que no se quieran integrar, pero como van por el camino de mantener su cultura, se les escapa el detalle de la integración. O sea, a nosotros, por ejemplo, nos invitan como asociación a participar de sus festivales, pero también deberían invitar... o sea, hacerlo más amplio, que no sea tan exclusivo de su cultura y nada más, o hacer otra actividad paralela que vaya en dirección a la relación. O sea, festejaron sus cosas, nada más" (IC 2).

Dins d'aquest ordre d'arguments és recurrent la idea de que són els col·lectius d'africans els més endogàmics de tots, els que menys es relacionen i els més hermètics a l'hora de plantejar propostes d'acció o treball conjunt entre entitats. Per contra, algunes de les associacions llatinoamericanes es veuen com a les que més projecció externa tenen i les que més integren al seu interior a persones no nacionals dels seus països de referència. Tot i això, la imatge de gueto que moltes vegades acompanya a les associacions, cala fins i tot en els propis immigrants de forma que alguns d'ells prefereixen no participar d'aquestes estructures per considerar-les diferenciadores i aposten per dirigir les seues relacions més a la població autòctona que a la pròpia comunitat d'origen. Així ho explica, entre altres, la responsable d'uns dels recursos analitzats quan recorda el que una vegada li va explicar un usuari equatorià:

"Lo que queremos es rehacer nuestras vidas aquí de una forma tranquila y de una forma...y sin líos y somos bastante independientes" i verbalitzen molt la frase eixa de: "y prefiero tener amigos de aquí que amigos de allá" (T 7).

Malgrat tot el conjunt de crítiques que s'han anat relatant, en la pràctica totalitat dels discursos es ressalta el caràcter heterogeni de les associacions d'immigrants i s'explica com algunes d'elles sí realitzen un treball que resulta d'utilitat per als col·lectius i que contribueix a millorar la convivència a la ciutat. S'expliciten moltes més crítiques que alabances, però al mateix temps es detecta un reconeixement de la tasca que duen a terme alguns dels col·lectius d'immigrants i, tal vegada per això, es critica amb molta contundència l'existència d'associacions que sols responen als interessos personals dels seus promotors. Dues són les organitzacions més referides com a exemple d'un treball ben conduït, útil i consolidat a la ciutat: l'associació de búlgars Madara (vàries persones

esmenten l'Escola Búlgara com a símbol del seu èxit) i Midrashic²⁵⁸. També les associacions d'uruguaians, russoparlants i ASOREBOL són esmentades per diverses persones com a organitzacions que fan un treball interessant i profitós a la ciutat.

D'altres associacions, especialment de les de recent constitució, s'aprecia, entre alguns actors, un desconeixement prou generalitzat del seu objecte fonamental i de les accions que duen a terme. Sobre aquestes entitats de nova planta és també sobre les que recau amb major intensitat eixa visió negativa que les representa com a associacions dedicades pràcticament en exclusiva a la celebració de festes privades, sense cap projecció a la ciutat i sense cap utilitat social. Si bé és cert que l'impacte de l'activitat de moltes d'aquestes entitats és encara mínim, s'haurien d'analitzar els diferents elements que poden explicar que açò siga així. Potser la manca d'experiència, l'escàs recolzament públic, la "colonització" de tot l'espai per part de les associacions més veteranes o el descrèdit que afecta, en part, a les associacions d'immigrants, siguen tots ells elements explicatius de l'escassa influència de les noves associacions. Però també cal considerar que algunes d'elles no tenen una base social darrere i han estat configurades com a projectes personals o de grups molt reduïts de persones, el que fa que no puguin gaudir del mateix reconeixement del que gaudeixen altres associacions més participatives²⁵⁹.

Analitzats els discursos de les persones encarregades de dissenyar i implementar les polítiques adreçades als immigrants i a la promoció de la integració, i considerant també les narracions d'altres persones amb informació rellevant, es detecta un majoritari posicionament crític que carrega les tintes en els aspectes negatius de les associacions, en les seues pràctiques clientelars, en la seua configuració com a clans familiars o d'amics i, en definitiva, en les oportunitats malgastades per a erigir-se en estructures social i políticament reconegudes, articuladores de la participació ciutadana i promotores de la

²⁵⁸ Malgrat no ser exactament una associació d'immigrants, és referida per la pràctica totalitat dels entrevistats com a part integrant d'aquest teixit associatiu. Destaca el discurs d'una de les responsables tècniques entrevistades, que subratlla l'intens treball de promoció de la interculturalitat que fa Midrashic, i el contrastava amb l'escassa activitat en aquest camp de les associacions d'immigrants a la ciutat. En el discurs d'aquesta professional es ressaltava també el discurs de promoció de drets de l'associació i el fet que totes les activitats que organitza tinguen una finalitat clara i siguen adequadament avaluades.

²⁵⁹ Alguna associació de recent creació, com ara la de russoparlants, sí ha aconseguit en poc de temps unir a molta gent al voltant del seu projecte i ha anat guanyant-se ràpidament el reconeixement dels actors socials ací considerats. A més a més, cal tindre present que aquesta és una associació que s'autofinança i que no ha comptat en cap moment amb finançament extern.

integració. Es reconeix la feina que desenvolupen algunes associacions a la ciutat, però l'èmfasi es posa en els aspectes negatius, probablement perquè els actors polítics i tècnics es troben decebuts per unes associacions que no volen, o no saben, o no poden assumir les funcions que ells esperen d'elles. Així, hi conviuen dos discursos en la major part de les persones entrevistades que, per una banda, enalteixen la tasca que duen a terme les associacions legitimades per la seua pròpia activitat i, per un altra, es mostren crítiques amb aquelles que perverteixen el que ells consideren que deuriem ser els principis bàsics de qualsevol associació de caràcter social. En qualsevol cas, sembla que les expectatives que en el seu moment es van disposar en aquestes associacions no s'han complert en bona mesura i el paper que aquestes poden jugar en la construcció dels processos d'integració seria ara posat en dubte, conforme es desprèn, implícitament, de bona part dels discursos analitzats.

7.1.2. Les associacions d'immigrants i la seua autopercepció: fragmentades i descoordinades, però útils i necessàries per a la comunitat immigrada

Abordades les representacions que emanen des dels poders públics envers les associacions d'immigrants, resta veure com valoren aquestes entitats el moviment associatiu del que formen part elles mateixes. Si bé és cert que aquesta visió estarà mediatitzada per la pròpia pertinença al col·lectiu objecte d'estudi, també ho és que són les pròpies organitzacions les que millor poden conèixer com s'organitza el teixit associatiu immigrant present a la ciutat, quines utilitats pràctiques té per a la població immigrada i quins són els principals reptes a enfrontar en aquests moments.

El primer fet que deu posar-se de relleu és la manca d'un discurs sòlid envers l'associacionisme immigrant com a un moviment de conjunt. En general, les associacions emeten opinions sobre organitzacions concretes (tot i que sovint eviten explicitar els seus noms quan es tracta d'una opinió crítica) més que no sobre l'associacionisme en general. Aquest fet pot relacionar-se amb la ja referida heterogeneïtat de les associacions, però també amb eixa feble relació entre associacions que no possibilita el sorgiment d'un sentiment de pertinença a un projecte comú compartit pel conjunt de les entitats.

Són diverses les utilitats que es reconeixen en aquestes organitzacions però, en general, es convé que tenen un paper fonamental en els processos d'integració de la població immigrada i en la promoció del seu benestar social. Concretament, es relata la importància d'aquestes estructures per tal de generar espais de trobada i recreació de la sociabilitat entre persones que s'identifiquen les unes amb les altres perquè comparteixen trets culturals i identitaris importants que volen preservar. Així, les associacions d'immigrants serien eixe instrument necessari per a fer possible el retrobament amb allò que es considera com a propi. I això seria fonamental, especialment, en el primer temps d'estada en la nova societat, quan l'enyor per allò perdut és més fort que l'atracció per allò nou que es pot viure a la societat d'arribada. Les associacions es veuen també com a instruments que promouen la creació de xarxes de solidaritat que fan possible que la gent se senta acompanyada quan les coses li van mal, que tinguen un lloc on recórrer, un reunir-se amb altres que viuen o han viscut experiències semblants. També s'indica com aquestes organitzacions impulsen la participació dels immigrants a la ciutat i fan possible la interlocució amb altres agents que no sabrien a qui adreçar-se si els col·lectius no estigueren vertebrats al voltant d'elles.

Pel que fa als aspectes negatius, s'assenyala el baix nivell d'interacció i coordinació entre les associacions com a una de les principals característiques del moviment associatiu immigrant a la ciutat. S'ofereixen diverses explicacions a aquesta manca de coordinació que van des de la indiferència d'unes organitzacions envers les altres a les ànsies de protagonisme d'alguns dirigents que no volen relacionar-se amb altres associacions per tal de que no es difumina el seu treball. Com a alternativa oposada a aquesta feble relació entre les entitats, algunes de les persones entrevistades proposen la creació d'una federació d'associacions d'immigrants que permetria al moviment tindre més força i ser més efectiu.

També la fragmentació que abans era criticada pels professionals i càrrecs polítics és ara censurada per les mateixes associacions, algunes de les quals apostarien per integrar al màxim nombre d'entitats en estructures més amples (que unificaren als immigrants de la mateixa nacionalitat o, fins i tot, als procedents del mateix continent), de forma que no hi ha hagueren diferents organitzacions per als mateixos col·lectius de referència. La presidenta de l'associació de bolivians ASOREBOL, posa especial èmfasi en

aquest aspecte i afirma que la integració a la societat d'instal·lació passa primer per la integració del propi col·lectiu. Si els propis bolivians no són capaços d'integrar-se entre ells, com a conseqüència de les diferències que els separen, com podran fer-ho amb la societat de recepció?, argumenta.

Algunes de les persones entrevistades expliquen com la crisi, la manca de recursos econòmics i el fet que alguns membres de les comunitats immigrants estiguen retornant al seu país d'origen són elements que han motivat que algunes associacions enemistades des de fa anys comencen a plantejar-se ara la realització d'activitats conjuntes. És el cas de les associacions ASOREBOL i ABOGAN que han estat treballant conjuntament en l'organització de la celebració de la darrera festivitat del Dia de Bolívia, després d'anys de distanciament. I una de les responsables tècniques entrevistades augura que, o les associacions s'uneixen i treballen juntes, o poques sobreviuran a la "*crema*" que s'aveïna en el nou context polític.

Un altre element que motiva la crítica d'algunes associacions, i que ja estava present als discursos dels poders locals, és el fet que en ocasions aquestes s'hagen format sols per cercar els interessos personals dels seus promotors i no per respondre a les necessitats o desitjos del col·lectiu. Vàries organitzacions fan referència a l'existència d'eixa primacia dels interessos particulars en alguns casos, però no expliciten a quins casos es refereixen i plantegen les seues crítiques amb cautela i prudència, tal vegada per la presència d'un sentiment corporativista que alleugera la intensitat de la crítica.

En menor mesura, es reprova també a algunes entitats el fet que no gestionen correctament la seua convivència interna i que estiguen plagades de conflictes que minven les seues possibilitats d'actuació. També que, en ocasions, accepten perdre la llibertat de fer i dir el que volen sols per aconseguir a canvi alguna subvenció o ajuda econòmica. Una de les associacions entrevistades critica que altres associacions obliguen a donar-se d'alta com a socis als seus beneficiaris per tal de poder seguir un curs de formació o beneficiar-se de qualsevol dels seus serveis, el que es planteja com a improcedent i intolerable. I aquesta associació qüestiona també la utilització que moltes vegades es fa de les quotes que paguen els socis i que no serien invertides en accions d'interès real per al col·lectiu.

Finalment, caldria assenyalar com des d'una de les associacions que tenen un objectiu polític exprés, l'associació d'argentins, s'opina que la situació que travessen les associacions no es pot entendre sense atendre a la realitat de que l'exercici democràtic a l'Estat espanyol avui "*no és molt bo*". I s'afirma que les organitzacions no poden fugir de les implicacions d'un context general en el que es dificulta la pràctica quotidiana de la democràcia i la participació de la ciutadania.

Com es veia a partir del discurs dels actors polítics i tècnics, també des de les associacions d'immigrants es relata un alta varietat de situacions en cadascuna de les diferents organitzacions i es ressalta el treball efectuat per associacions com Midrashic i l'associació de búlgars, que són ací, una vegada més, les dues entitats més reconegudes. De nou l'Escola Búlgara apareix com a un projecte admirat per part de les associacions, algunes de les quals fins i tot estan tractant d'aconseguir un projecte semblant per als seus col·lectius. Aquesta valoració positiva del col·lectiu búlgar és especialment intensa entre les altres dues associacions d'uropeus de l'est (la de romanesos i la de russoparlants).

Les associacions valoren, en general, les contribucions del moviment associatiu immigrant als processos d'integració i plantegen la seua tasca com a útil i necessària. Però també són autocrítics i conscients d'algunes de les seues debilitats. El fet que algunes d'elles coincidisquen en el diagnòstic dels aspectes negatius pot contribuir a l'establiment d'accions conjuntes adreçades a la seua superació. De fet, una bona part dels problemes de coordinació entre les associacions semblen motivats per sentiments de competència vinculats a la lluita pel reconeixement públic i social, així com per malentesos originats per una mala comunicació entre elles. Aspectes que podrien ser superats, o al menys millorats, amb la voluntat ferma de les pròpies associacions.

7.1.3. Les polítiques locals d'integració vistes des de les associacions d'immigrants: la constatació d'un fort compromís en declivi

El quart capítol d'aquesta investigació s'ha dedicat a descriure i analitzar les polítiques locals d'integració a Gandia a partir de l'anàlisi dels discursos dels seus

promotors polítics i dels professionals que les han dut a la pràctica en el període comprés entre els anys 2005 i 2011. Ara, després d'analitzar les opinions que des dels poders públics s'emeten sobre les associacions d'immigrants, s'analitza la valoració que aquestes fan de les esmentades polítiques d'integració, tenint present que aquests col·lectius coneixen de prop les necessitats de la població immigrada i la realitat de la integració i la convivència a la ciutat. El seu treball quotidià, el contacte que mantenen amb els seus connacionals i el treball de representació dels interessos col·lectius que en ocasions desenvolupen, fan d'aquestes entitats actors centrals en el procés de les polítiques públiques. De fet, en ocasions, com ja ha estat vist, aquestes organitzacions són col·laboradores habituals dels poders públics en les accions que aquests mamprenen per a promoure la integració en la ciutat. Perquè, tot i que s'haja constatat l'existència d'una crisi de legitimitat d'aquestes associacions com a portadores dels interessos del col·lectiu immigrant, no existeixen a la ciutat altres estructures que estiguen més properes als immigrants.

En relació a les polítiques dutes a terme per les autoritats locals, es troben tres tipus de discursos: els que valoren i reconeixen el treball efectuat pel govern local al llarg d'aquests anys; els que creuen que les polítiques dutes a terme no han estat les adequades; i els que alaben algunes mesures i critiquen altres o, simplement, mostren certa indiferència o desconeixement envers aquesta qüestió. Entre les associacions d'immigrants més consolidades a la ciutat, predomina un posicionament favorable que legitima el treball efectuat i considera que l'Ajuntament de Gandia ha sabut enfrontar a temps i de manera correcta els reptes que la immigració ha obert a la ciutat. Es tracta d'un discurs que també incorpora elements de crítica, com es veurà a continuació, però que, en general, es posiciona fermament del costat de les polítiques d'integració aplicades (especialment durant el temps en que va estar operatiu el Departament de Cooperació i Integració). Per la seua banda, les associacions que es mostren més crítiques són més bé minoritàries i es caracteritzen per ser associacions en procés de consolidació, que s'han relacionat menys amb el govern local, i que han començat a treballar en un context en el que les polítiques d'integració ja havien experimentat o estaven començant a experimentar eixe "gir polític" que abans s'ha analitzat.

La creació del Departament de Cooperació i Integració i els programes que des d'ell es van articular, mereixen el reconeixement de les associacions examinades. Es pensa que aquest Departament va jugar un paper essencial en el seu moment com a articulador de diferents serveis i programes que afavorien la integració dels nous veïns a Gandia. I es critica el fet que finalment es desmantellara i es desaprofitara bona part del treball efectuat, en la mateixa línia discursiva dels tècnics municipals i altres professionals clau. *"Es como si plantas un árbol que da frutos, por ejemplo, los frutos muy muy bien, y al día siguiente ya no hay frutos ni árbol tampoco"* (A112), explica una de les presidentes entrevistades. El regidor que va posar en marxa aquell Departament és referit per diferents organitzacions com a exemple de recolzament polític als immigrants. El seu treball no suscita ni una sola crítica entre les entitats estudiades, de forma que es constata eixe sentiment generalitzat de reconeixement a la tasca que aquest regidor va desenvolupar al front del Departament.

També és majoritari entre les associacions el sentiment d'haver estat "acompanyades" per l'Ajuntament, d'haver estat recolzades i reconegudes per l'equip de govern i, especialment, per alguns dels regidors que han estat al front de les polítiques d'integració. A més de la tasca desenvolupada per Joan Francesc Peris, es destaca la proximitat de Liduvina Gil (qui el va succeir en el càrrec) que va mantindre un contacte continuat i fluid amb les associacions, oferint-les el seu recolzament, escoltant-les sempre que volien reunir-se amb ella i assistint als diferents actes que aquestes convocaven. Les associacions valoren especialment aquesta proximitat que és considerada com una mostra del reconeixement públic que cerquen la major part d'elles. Es detecta, però, un canvi d'apreciació a partir de l'any 2009, quan les polítiques d'integració passen a dependre de la Regidoria de Benestar Social i les associacions d'immigrants perden eixe contacte directe i continuat amb l'Ajuntament que mantenien quan existia una regidoria específica per a treballar les qüestions relacionades amb la integració. Dos anys més tard, ja uns mesos abans de les eleccions de maig de 2011, les polítiques d'integració tornen a dependre d'una regidoria específica de Seguretat, Mobilitat i Integració Social. En relació a aquesta època alguns dels entrevistats mostren la seua satisfacció pel tarannà del seu responsable polític i per la restitució del diàleg amb l'Ajuntament, mentre que altres afirmen que es va tractar d'una maniobra política amb interessos electorals però sense

cap efecte real sobre les polítiques d'integració. En qualsevol cas, el tractament polític específic de la qüestió de la integració ha afavorit el contacte de les associacions amb l'administració local perquè les ha situat en l'agenda política de manera més explícita.

El Centre Intercultural, al que més endavant se li afegix l'Agència AMICS, ha funcionat com a símbol del treball amb immigrants efectuat des de l'Ajuntament en tot el període analitzat. Diverses organitzacions identifiquen aquest Centre com un recurs necessari i especialment útil per a promoure la integració dels nouvinguts. Es destaca el paper que aquest instrument ha jugat en la vertebració del teixit associatiu a la ciutat: ha estat punt de trobada de diversos projectes associatius i un espai que ha facilitat l'intercanvi d'impressions entre els membres de diferents associacions. Alguns manifesten que aquest Centre ja "s'ha quedat menut" i expliquen que aconseguir permís per a utilitzar les seues instal·lacions és cada vegada més complicat. Des d'una perspectiva més crítica, un parell d'associacions manifesten que, en el període final del Centre Intercultural, quan ja estava integrat amb l'Agència AMICS, no es dispensava el mateix tractament a totes les associacions i expressen el seu sentiment d'haver estat discriminades o poc considerades per part de l'equip tècnic responsable. També alguna associació d'africans explica que l'Ajuntament desconeix els interessos del seu col·lectiu i que això es podria esmenar incorporant a persones africanes a la mateixa Agència AMICS i al Centre Intercultural, de forma que aquesta població es poguera identificar millor amb eixe espai i trobara més i millor satisfetes les seues necessitats. Des d'aquesta posició, es qüestiona el fet que els convenis subscrits per a col·laborar en la gestió del Centre es limiten als sindicats i no incorporen a les pròpies organitzacions d'immigrants. Aquest punt denota la importància que atorguen algunes de les associacions a l'adaptació dels serveis d'atenció als immigrants per tal que responguen efectivament a les necessitats d'aquests. Quan les diferències culturals són importants, i es manca de mediadors professionals que puguen actuar com a pont, els immigrants poden no sentir-se reconeguts en els diferents serveis públics, dificultant-se així la intervenció.

Un altra de les mesures polítiques prèviament analitzades, la Biblioteca Multicultural, és assenyalada per alguns agents com a una experiència ben fructífera que ha contribuït a la integració dels immigrants en un servei normalitzat que utilitzen tots els veïns i ha fet accessible la cultura literària dels països d'origen als usuaris immigrants.

Les accions mampreses en el camp de la mediació i la convivència, com ara el servei de mediació intercultural que va funcionar durant la primera fase del Departament de Cooperació i Integració o el Centre de Mediació i Convivència, en funcionament entre els anys 2005 i 2009, són referides com altres instruments positius de les polítiques d'integració. I alguns dirigents associatius reivindiquen la figura professional dels mediadors i aconsellen que torne a incorporar-se a les polítiques locals. Una de les associacions, però, considera que la mediació deu exercir-se sense perdre de vista que molts dels problemes associats als immigrants són, en realitat, problemes socials o polítics vinculats a una determinada manera de regular la immigració i la seua integració en la ciutat. Així, en ocasions s'atribueix al conflicte cultural allò que, en realitat, és degut a l'existència de males polítiques en el camp de la integració i la convivència. I com a exemple d'aquesta "problematització" de la presència dels immigrants es destaca el fet que s'haja treballat especialment amb aquest col·lectiu per tal de donar a conèixer la nova ordenança de convivència municipal²⁶⁰, com si els seus membres tingueren una major predisposició a no respectar les normes de convivència. No obstant açò, un altra de les associacions valora com a positiu el fet que s'haja donat una atenció especial als immigrants a l'hora de difondre el contingut d'aquesta normativa, doncs es compren que així es facilita l'adaptació d'algunes pautes culturals que poden resultar molestes per a la convivència veïnal²⁶¹.

Els intents del govern local per a acostar la realitat de la immigració als diferents equips tècnics municipals, i no sols als directament relacionats amb els programes d'intervenció, sembla haver tingut també els seus efectes. Així, una de les associacions entrevistades, amb forta implantació a la ciutat, relata com la Policia Local, des de fa aproximadament quatre anys, manté un contacte periòdic amb tots els col·lectius, als que telefona cada sis mesos per veure si tenen qualsevol problema que ells puguen ajudar a resoldre. D'aquesta manera, les associacions se senten recolzades també per les

²⁶⁰ Ordenança per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic de Gandia, BOP núm. 240, de 9 d'octubre de 2010.

²⁶¹ La presidenta de l'associació de marroquins explica com, per exemple, durant el Ramadà la gent tendeix a cuinar de matinada o a alçar-se a pregar per les nits provocant, de vegades, olors o soroll en un moment en el que la resta dels veïns descansen. Aquesta i altres circumstàncies motivarien eixe èmfasi especial en la població immigrant a l'hora de difondre les normes de convivència contingudes en l'ordenança.

autoritats i estableixen una relació de major proximitat amb la Policia Local que pot ajudar a neutralitzar o resoldre millor possibles conflictes.

Cal destacar també el compromís que les associacions han mantingut amb la Plaça de les Cultures, iniciativa municipal emmarcada en les festes de la ciutat. Per a la major part de les organitzacions analitzades, aquesta activitat ha permès incorporar el fet de la diversitat a les festes de la ciutat, facilitant el contacte de les associacions amb la ciutadania i promovent l'intercanvi cultural. De fet, com ja ha estat vist, són moltes les agrupacions que han participat en aquesta acció en les seues diferents edicions. Però la Plaça de les Cultures també suscita algunes crítiques, que van més enllà del fet de que en la darrera edició s'haja retirat l'ajuda econòmica que rebien les organitzacions participants. En algun cas, es reprova el fet que aquesta Plaça tinga sols un caràcter residual en les festes de la ciutat i adopte la forma d'una mera exposició de caràcter perifèric sense més transcendència. S'afirma que les diferents accions a desenvolupar en aquest espai són triades de manera unilateral per l'Ajuntament, sense el concurs d'unes associacions que assistirien a la programació dels actes com a unes "*convidades de pedra*". I aquesta crítica pot emmarcar-se en altres que també rebutgen el caràcter interessat d'altres accions organitzades per l'Ajuntament, com ara la demanda de participació de les associacions que s'ha realitzat en diferents actes institucionals com, per exemple, la ja esmentada inauguració de l'emblemàtica Plaça El·líptica.

Un dels aspectes que més preocupació, reflexió i debat genera en els col·lectius estudiats té a veure amb el finançament econòmic de la seua activitat. Encara que ja s'ha estudiat com algunes associacions mantenen un posicionament crític envers les subvencions, la majoria d'elles es mostren favorables a aquesta via de finançament i esperen de l'Ajuntament un suport d'aquest tipus. Altres reivindiquen la necessitat de disposar d'un local en el que poder centralitzar les seues actuacions, de forma que no hagen de dependre de la cessió d'alguna sala del Centre Intercultural. Com s'ha vist, sols algunes associacions reben recolzament econòmic per part de l'Ajuntament, el que provoca la crítica d'altres que consideren que la distribució de les ajudes no és justa. Així ho expressa, per exemple, una associació d'africans de recent creació, que denuncia el fet que el principal criteri per a atorgar una subvenció siga l'antiguitat de l'associació, de

forma que no es recolza a les associacions més joves, encara que aquestes puguen treballar més i millor que les que duen anys constituïdes.

La crítica centrada en qüestions relacionades amb les subvencions també es vincula amb arguments relatius a la lògica de dependència que s'instaura quan una associació "viu de les subvencions". Una lògica que, amb el temps, resultaria contraproductiu per ambdós parts. Així ho expressa un dels líders associatius:

"La lógica de relación entre las asociaciones, sean de inmigrantes o no, y el Estado, en este caso el Ayuntamiento, es una lógica de compro y vendo, te doy y me das. Esa lógica no es una lógica política constructiva, es una lógica de dependencia, cualquier grupo que sea independiente políticamente no tiene lugar de construcción, eso a la larga se paga, lo paga uno o lo paga otro por lo tanto, y eso es un error político" (A11a).

Com a exemple de la coacció que moltes vegades practiquen les administracions amb les associacions que subvencionen, s'exposa el cas de la reunió que representants de l'equip de govern instaurat després de les eleccions de 2011 van mantindre amb les associacions d'immigrants per a organitzar la darrera edició de la Plaça de les Cultures. Front les noves condicions en les que es plantejava la participació de les associacions en aquest acte, algunes d'elles van manifestar el seu desacord i van rebre una resposta per part dels responsables municipals que ha estat directament interpretada per alguns com una extorsió:

"Había muchas dudas de algunos colectivos, el Ayuntamiento dice lo siguiente (...): "bueno, el que quiera venir que venga, el que no quiera venir que no venga." Nada más lógico hasta ahí, ¿no? Dice: "al que viene le ayudaremos, y al que no, no." Entonces, se utiliza como una prebenda, como una coacción (...). Yo intervine y dije: "compañero, ¿le parece a usted que está bien...?", "no, yo no quise decir eso", pero se dijo, y de esa forma se coacciona: "yo te doy, vos me dices qué debo yo donar". La verdad, es un poco lamentable" (A11a).

Alguna de les associacions que són recolzades econòmicament per l'Ajuntament expressen com, malgrat aquest to amenaçant, han de col·laborar si no volen perdre el seu favor. És una mostra més de com l'autonomia es veu afectada per les subvencions i queda molt ben reflectida en les paraules d'una de les integrants d'una important associació de la ciutat que creu que han de participar en eixa Plaça de les Cultures encara que no

estiguen d'acord amb les condicions fixades per l'Ajuntament: *"Como asociación ¿qué tienes que decir?, ¿no voy más?, porque, quieras o no, dependes"*, explica (A16).

Del discurs de les associacions es pot inferir un recolzament majoritari a les diferents mesures dutes a terme pel govern local en el període anterior al canvi de govern produït en 2011. Al mateix temps, les organitzacions d'immigrants mostren també els "punts negres" de la gestió de la convivència multicultural i de la integració dels nousvinguts. En alguns casos es tracta de crítiques emeses per col·lectius que, en general, tenen una bona valoració de les polítiques d'integració dutes a terme a la ciutat. En altres casos, es tracta d'associacions que renequen de tota la tasca desenvolupada pel govern socialista, especialment als últims anys de la darrera legislatura (amb el Departament de Cooperació i Integració ja desarticulat). Una d'aquestes associacions basa la seua crítica en la constatació de que no s'haja sabut respondre com caldria a la gran afluència d'immigrants arribats a la ciutat, argüint-se que el treball desenvolupat ha estat feble i insuficient i que no hi ha hagut un compromís polític real en aquest camp. Aquesta manca de compromís es planteja com a irresponsable i perillosa, doncs manté encesa la flama que podria provocar futurs conflictes de convivència a Gandia:

"...que hoy en día son veinticinco, ¡uno de cada cuatro en esta calle!, cuando pasan por tu lado, uno de cada cuatro son inmigrantes, imagínate, yo mismo no me lo creo, te lo digo, cuando yo vine aquí hace veintiún años, era un pájaro raro, rara avis, como decían, y... creo que no se ha hecho casi nada, para no decir nada, ¿no?, pero casi nada con lo que se podía haber hecho para que estas personas simplemente cuando vienen aquí, que no estén, te digo, en posición de delinquir, ni de ser explotadas, ni de ser marginalizadas y se puede crear todo lo contrario de lo que ellos dicen que se van a crear. Pero será así, se creará un barrio, se crearán guetos, se crearán, ¿entiendes?, si dejas a esta gente que se marginalicen ellos mismos y se encuentran con un muro delante cuando es a la hora de legalizar un papel, a la hora de pedir una ayuda y todo esto si no se les informa, pues claro, estas personas luego buscarán por otros caminos estas ayudas, y es ahí el peligro" (A17).

Des d'una posició distinta, que lluita expressament per la defensa dels drets dels immigrants i la reversió de les polítiques discriminatòries, un altra associació crítica també la tasca del govern en matèria d'integració. Malgrat que es reconeix una política d'acostament i suport als col·lectius immigrants, aquesta es considera fallida i ineficaç per

a promoure una integració efectiva i es critica el caràcter autoritari del govern local en algunes decisions concernents als immigrants en les que aquests no han pogut prendre part.

A més de tots els reclams que les organitzacions fan als poders locals i que ja s'han anat desgranant fins al moment, en les entrevistes apareixen altres inquietuds i demandes. Una d'elles és que les polítiques públiques garantisquen unes condicions d'igualtat que permeten als nous veïns gaudir del mateix reconeixement que els autòctons. També es reivindica, en alguns casos, un major recolzament a les associacions que comencen la seua trajectòria, oferint-los suport i formació (per exemple, en lideratge i gestió d'organitzacions) i facilitant-los vies per poder autofinançar la seua activitat.

El període que obri l'arribada del nou govern del Partit Popular planteja més preguntes que respostes. La major part de les associacions es troben a l'expectativa, sense tindre molt clar quin camí prendran les polítiques d'integració en la nova etapa. Algunes vaticina temps difícils, qualificant el discurs del nou alcalde com a xenòfob per les restriccions plantejades a l'empadronament d'estrangers i per vincular la immigració amb la delinqüència. Altres expressen la seua preocupació per la possibilitat, materialitzada uns mesos més tard, de que el nou govern tanque el Centre Intercultural i que això puga comportar dificultats per a que les associacions disposen d'un local en el que poder dur a terme les seues activitats.

7.1.4. L'arrelament social i el Compromís d'Integració: valoracions des de l'associacionisme immigrant

L'arrelament social i el compromís d'integració han estat presentades anteriorment com a mesures polítiques que, malgrat dependre respectivament de l'Estat i de l'Autonomia, tenen un efecte directe en les polítiques locals. En aquells casos en els que els immigrants encara no posseeixen un permís de treball i residència, les seues necessitats prioritàries tenen a veure amb la regularització de la seua situació

administrativa²⁶². I amb aquesta demanda s'acosten sovint no sols als serveis públics, sinó també a les associacions d'immigrants. Però, quins efectes ha tingut l'arrelament social en el treball quotidià de les associacions? Com s'han posicionat aquestes en eixa cursa d'integració per "mèrits" que ja s'ha vist que implica la gestió de l'informe d'inserció que es requereix, en alguns casos, per a poder acollir-se a eixa figura? Quina postura mantenen les associacions d'immigrants de Gandia en relació al controvertit Compromís d'Integració i les Escoles d'Acollida que el vehiculen? Aquestes preguntes resulten especialment interessants si s'atén al fet que refereixen a aspectes poc estudiats fins el moment, especialment pel que fa a les Escoles d'Acollida i el paper que les associacions d'immigrants estan jugant en la seua implantació.

Les associacions més consolidades i aquelles que representen a col·lectius en els que la irregularitat administrativa és un problema important són les que més es posicionen en relació a aquesta qüestió. En contrast, la major part dels entrevistats que no tenen una opinió forjada sobre l'arrelament social i les Escoles d'Acollida afirmen representar a col·lectius ben assentats en la ciutat en els que la qüestió dels "papers" no és una necessitat sentida (és el cas particular del col·lectiu colombià, l'equatorià, el peruà i el romanès).

L'arrelament social genera valoracions diferents entre les associacions. És majoritària la visió negativa basada, fonamentalment, en el fet que es plantege l'obligatorietat de seguir cursos de formació per a obtindre un informe social favorable, donat que s'entén que la integració poc té a veure amb el seguiment forçat d'eixes activitats formatives. Així ho expressa una de les persones entrevistades:

"Los requisitos que cada día son más extensos para el arraigo social, los veo ridículos, sinceramente ridículos, me lo dice la experiencia laboral y me lo dice la experiencia asociativa, ¿por qué?, porque en estos dos años que hicimos actividades con mucha afluencia de colectivo extranjero... venían... las dos, tres horas que estaban allí, o han venido al curso de

²⁶² Al País Valencià, la investigació qualitativa de Sastre et al. (2005), sobre les necessitats sentides pels immigrants, va concloure que durant els sis primers mesos d'estada, les necessitats prioritàries són, per aquest ordre, treballar i regularitzar la situació administrativa. Passats els sis mesos, l'obtenció de "papers" es converteix en la principal necessitat.

valenciano, o al de inglés, o al de español, o al que fuere para conseguir el certificado, es decir, ellos, eso, no les ha, no los ha integrado” (A110).

Des d'un altra associació s'interpreta l'obligació d'aconseguir certificats "d'integració" com una coacció que practica el govern coartant la llibertat de la població immigrant:

"Nosotros hemos cuestionado en nuestra revista, por ejemplo, que muchas de las actividades que se hacían eran para buscar un certificado, ¿me entendés?, y nosotros decimos que, que no estamos en contra de que se hagan esas actividades pero que no sean a través de un certificado para conseguir los papeles, eso es un hecho de coacción, ¿entendés?, a los inmigrantes, entonces sería muy bien, muy bueno, muy bonito que libremente cada uno decidiera, ¿me entendés?, a partir de su propia voluntad, sin ninguna coacción, por ejemplo, conocer su pueblo, su ciudad, etcétera, etcétera, entonces cuando hay un papel y están los papeles de por medio la verdad es que es muy triste utilizar al inmigrante en función de eso” (A11a).

I des d'una de les associacions que treballen activament per ajudar al seus col·lectius a tramitar la documentació, s'explica com el procediment de l'arrelament es converteix en un malson plagat de dificultats associades a una mala gestió de les autoritats competents. S'assenyalen al respecte tres aspectes especialment preocupants: la demora en la resolució de les sol·licituds, que fa que molta gent perda l'oferta de treball que tenia en un inici; la no motivació de les denegacions, que impedeix conèixer el motiu pel qual ha estat denegada una sol·licitud; i la impossibilitat de tractar directament amb els tècnics que gestionen els expedients en tràmit.

Però, tot i ser minoritàries, un parell d'associacions valoren que l'arrelament social comporta també efectes positius perquè ajuda als nous veïns a formar-se en qüestions que són del seu interès i que poden facilitar el seu procés d'adaptació a la nova societat que els acull. I, malgrat criticar el caràcter obligatori de la formació a seguir, es posa èmfasi en el fet que les persones estrangeres han de conèixer necessàriament algunes pautes bàsiques de les societats en les que s'instal·len:

"Mira, a mí me gustaría que eso naciera de las personas, que no fuera una obligación. Pero yo considero que es un valor muy importante. Porque no puedo ir, por ejemplo, a, a Londres si no sé ni papa de inglés. ¿Cómo me voy a entender? Lo mismo pasa con esto. Es, no

puedo estar con, mucha gente, y es verdad, que está en España, pero no un año, dos, más, cinco o seis años y no sabe cuál es la capital. En Gandia no saben dónde está el, la, el Ayuntamiento ni quién es el alcalde. Entonces, esas cosas básicas, creo que ya, ya parte como, como base de lo que es el arraigo. No puedes vivir en un lugar sin conocerlo” (A15).

Cal també posar de manifest com algunes associacions han hagut d'adaptar els seus objectius i/o la seua activitat com a conseqüència de la necessitat de donar resposta al reclam de la comunitat immigrada “indocumentada”, preocupada per obtindre els certificats necessaris per acreditar la seua inserció al municipi. El cas més extrem és el del col·lectiu Dones de Hui que, com ja s'ha referit anteriorment, va canviar el seu plantejament de treball inicial per tal de donar resposta a aquesta demanda i va acabar convertint-se en una associació que s'allunyava dels objectius que pretenia aconseguir inicialment. Són vàries les organitzacions que han optat per oferir formacions que puguen ser incorporades a les sol·licituds de permisos de residència i treball per arrelament social. I aquest fet explica la proliferació de cursos de formació de tot tipus, impartits en associacions com la d'uruguaians i Midrashic, que també estan projectats en altres organitzacions de recent creació com la de marroquins. Es tracta d'un fet que ha transformat l'activitat diària d'algunes associacions a les que els immigrants s'acosten majoritàriament per a obtindre certificats de formació que els ajuden en el procediment de regularització per arrelament social. Aquest procediment ha motivat que algunes organitzacions hagen vist incrementat el seu nombre de socis com a conseqüència de l'afiliació de persones que sols cerquen l'obtenció d'un mèrit més a incorporar a l'expedient, però que no tenen cap interès o possibilitat de participar en la vida associativa.

Al País Valencià, el Compromís d'Integració, document que s'obté assistint a les Escoles d'Acollida, sembla haver-se convertit en un requisit de facto que la major part de la població immigrada en situació administrativa irregular desitja obtindre. Així ho expressen alguns responsables associatius a Gandia, que mostren la seua convicció de que, entre totes les activitats formatives, la que més es valora a l'hora d'estudiar un expedient d'arrelament social és l'assistència a l'Escola d'Acollida²⁶³. D'aquesta manera,

²⁶³ Un dels dirigents associatius explica com en una reunió del Fòrum Valencià de la Immigració, a la que va assistir com oient, l'aleshores Conseller d'Immigració i Ciutadania, Rafel Blasco, va recomanar als col·lectius que animaren als seus membres a cursar les Escoles d'Acollida perquè així serien millor considerats els seus

el que en teoria és un programa de formació voluntari acaba sent cursat per la major part dels immigrants com si es tractara d'una obligació que no es pot defugir si es vol obtenir l'anhelada documentació. Aquest caràcter d'obligatorietat és, de nou, denunciat per algunes associacions que consideren que la persona hauria de ser lliure d'assistir o no a aquestes Escoles, sense que la seua decisió afectara a les possibilitats d'obtenir o no els "papers".

Un parell de col·lectius critiquen, a més, la connexió del Compromís d'Integració amb la proposta de contracte d'integració elaborada en el seu moment pel Partit Popular a nivell estatal. *"La integración no pasa porque vos y yo firmamos un contrato"* (A11a), s'afirma, i es critica a les associacions que han acceptat impartir les Escoles d'Acollida en Gandia perquè això les fa còmplices d'eixa forma de cercar la integració "per contracte". Es qüestiona el plantejament del contracte d'integració perquè tracta de manera desigual als immigrants i perquè promou un assimilacionisme disfressat d'integració. I es vincula aquesta proposta amb una estratègia utilitarista de caràcter més general que redueix als immigrants a la condició de "mà d'obra barata" de la que poder aprofitar-se en les societats de recepció. *"Yo si firmara un contrato haría que, que la otra parte también firmarían de que van a respetar mis derechos y que... ante todo soy una persona"* (A115), explica la presidenta d'un dels col·lectius, qui reprova, a més, que des del govern valencià s'haja acabat transformant la proposta inicial de signar un compromís d'integració per l'assistència a les Escoles d'Acollida:

"Lo que no me parece justo, de lo que se haya hecho, de lo que se dijo en principio un contrato, se lo maquille bien y se presenta ahora como una escuela. Eso es lo que no... no, no... no me gusta. Pues yo prefiero que me digan que te tienes que arraigar socialmente y tienes que saber el idioma, y tienes que saber un poco de historia, de geografía, lo que haga falta. Pero... que te cambien una firma por cuarenta horas obligatorias de, de una escuela a mí no me parece justo" (A115).

expedients de sol·licitud de permisos de residència per arrelament social. Aquest fet arriba a ser qualificat per un altre membre d'eixa associació com a "terrorific", criticant-se amb fermesa que l'assistència a aquests cursos "sea un requisito obligatorio para que sea tu carta de presentación, para que te reconozcan el cartel de ciudadano." (A116).

Malgrat aquestes manifestacions negatives envers les Escoles d'Acollida, la major part de les associacions que valoren aquesta mesura política ho fan de manera positiva. S'afirma que l'assistència a aquests cursos ajuda a obtenir informació d'utilitat per al procés d'integració, permet conèixer millor els seus drets i deures a les persones vingudes de fora i genera un espai de trobada i interacció entre individus de cultures diferents. El sentiment positiu envers el paper que juguen les Escoles en el procés d'integració queda ben expressat en les paraules de la presidenta d'una de les associacions més implantades a la ciutat:

"Me parece una idea fenomenal porque la gente aprende. Yo ahora en el Centro Intercultural he visto que hay parte de historia, hay parte de castellano, hay parte de... de... jurisdicción, hay de todo y si vienes en un país, te explican cómo tienes que empadronarte, lo que tienes que hacer, dónde tienes que ir y la gente... te abren los ojos en plan oficial porque mucha gente no saben y preguntas un amigo que medio sabe, medio no sabe y te lleva por mal camino y así sabes dónde ir y empiezas a limpiar lo que se dice una nueva vida" (A13).

Algunes associacions consideren que les Escoles d'Acollida són importants perquè impliquen un instrument més per aconseguir tramitar els "papers" per la via de l'arrelament social. Es tracta d'un discurs pragmàtic que no entra a valorar el fons d'aquestes Escoles ni el seu significat, sinó la importància que té, en definitiva, assistir a elles per tal de millorar les perspectives d'obtenir una resolució favorable en el procés de regularització.

Resulta significatiu que aquesta diversitat d'opinions envers les Escoles d'Acollida es done també a l'interior de la única associació que les imparteix a la ciutat: l'associació Midrashic. Algunes de les seues integrants critiquen el caràcter obligatori d'aquestes Escoles, però altres manifesten sentir simpatia pels continguts que es treballen en elles, al·legant que poden contribuir a acostar als nouvinguts la cultura del lloc de residència:

"Muchos no saben absolutamente nada nuestro, el dejarles un poco enterados de cómo somos me gustaría muchísimo que lo tuvieran y que les enseñáramos que está todo en una Comunidad Europea, porque si yo fuera a África me gustaría que alguien me contara cómo se han hecho los países, cómo se han independizado, cómo piensan allí, que para ellos a lo mejor la comida o la religión o el vudú..." (M9).

El posicionament favorable a la col·laboració amb aquest projecte va guanyar pes en aquesta associació (que va tindre un intens debat sobre la qüestió en el seu moment) sota l'argument de que així podrien oferir una alternativa més a les persones que es troben vivint a Gandia "sense papers". Es tractaria, doncs, d'una decisió tàctica que no implica necessàriament un acord de fons amb els substrat del programa, sinó que es basaria en el caràcter instrumental de les Escoles d'Acollida en el camí a l'obtenció de la documentació.

Dues associacions més, Diapalante i l'associació de búlgars, han sol·licitat autorització per a impartir les Escoles d'Acollida a Gandia. I des de la primera d'elles es justifica aquest desig per la subvenció que la Generalitat atorga a les entitats que organitzen les Escoles: "*Escuela Acogidas también son dinero que van a financiar, este dinero lo necesitamos*", s'argüeix. Tal vegada moltes de les associacions que han assumit el compromís d'impartir aquestes Escoles, en els diferents territoris del País Valencià, han pres la decisió valorant especialment la possibilitat d'obtindre ingressos per col·laborar amb aquesta polèmica mesura.

7.2. LA INTEGRACIÓ DE LA DIVERSITAT A GANDIA: UNA VISIÓ DES DE LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS

7.2.1. Què significa integrar-se? L'imaginari de la integració en el discurs dels líders de les organitzacions d'immigrants

Com es referia anteriorment, el concepte d'integració és polisèmic i pot referir a situacions diverses i conduir a polítiques i accions ben diferents per a regular la incorporació dels nousvinguts. De fet, les valoracions que els actors fan sobre les polítiques públiques o sobre la tasca que desenvolupen les associacions d'immigrants en la inserció social dels seus col·lectius de referència venen condicionades pels significats atorgats a la integració. Anteriorment s'han estudiat els imaginaris predominants al voltant d'aquesta qüestió entre els càrrecs polítics i tècnics amb responsabilitats en aquest camp. Ara s'analitzaran les interpretacions que les organitzacions d'immigrants fan del que significa estar integrat, element clau per a entendre el treball que aquestes entitats duen

endavant. Es tracta d'una qüestió de calat perquè genera diferències de fons en la identitat de les associacions i implica diferents posicionaments polítics que les converteixen en instruments de promoció de diferents formes d'articulació de la convivència en la diversitat.

Escoltant als responsables de les organitzacions d'immigrants, queda ben clar que la idea més compartida és que la integració passa necessàriament per conèixer i respectar la societat d'instal·lació, les seues normes i convencions, el seu sistema de govern, la seua cultura. *"Si nosotros estamos integrados aquí, debemos aceptar lo que hay en España, primero las normas de aquí de España, sus costumbres, su forma de vida, respetar como son ustedes"*²⁶⁴, s'argumenta des de l'associació d'equatorians. Per això es valoren com a positives les iniciatives públiques i ciutadanes que ajuden a que la població nouvinguda conega millor a la societat que l'acull. Les associacions no pensen en la integració com alguna cosa que es pot construir sols mirant cap endins, separant-se de les pautes comuns de convivència més compartides a la ciutat, ni tancant-se en la pròpia cultura. Malgrat això, aquest discurs de respecte a la cultura d'acollida es produeix des de la convicció que la cultura dels col·lectius immigrants deu ser preservada i expressada amb llibertat. És lògic si s'atén al fet que la finalitat cultural i identitària és la que s'assenyala com a prioritària entre les associacions d'immigrants a la ciutat. Però aquest desig de conservació i reproducció cultural es subsumeix dins d'una lògica general de respecte a les pautes preponderants en la societat d'instal·lació, fet que trenca alguns dels clixés que identifiquen a les organitzacions d'immigrants com a focus de replegament intern que menyspreen, en certa mesura, a la comunitat de recepció. En aquest sentit, són significatives les següents paraules de la presidenta de l'associació de búlgars:

"Yo he venido y, si he venido y quiero vivir aquí con vosotros, normal, tengo que aprender y respetar vuestras costumbres. Sin embargo, si no sabes de dónde vienes, ¿cómo sabes dónde irás?"

²⁶⁴ Aquesta afirmació suggereix, d'alguna manera, que existeix una "forma de ser espanyol" que s'assumeix com a compartida per la generalitat de la comunitat d'acollida. El discurs dels dirigents associatius obvia el debat al voltant de les dificultats per a establir quines són les pautes culturals pròpies d'una comunitat d'acollida que és internament heterogènia encara que en el discurs hegemònic aquesta heterogeneïtat tendisca a ser obviada, negada o, fins i tot, criminalitzada.

Donada aquesta combinació de desig de respecte per la cultura d'acollida i manteniment de la cultura pròpia no pot parlar-se de que les associacions plantegen un model d'integració assimilacionista, de substitució de la cultura d'origen per la cultura d'arribada. Tanmateix alguns agents, encara que siguen una minoria, es mostren més propers al model assimilacionista, quan posen de manifest que integrar-se implicaria confondre's com "un més" en la societat d'instal·lació. Aquesta "obligació" d'adaptar-se implicaria l'assumpció progressiva de les costums del lloc d'arribada i el compliment de les lleis a les que es deuria un respecte especial pel fet d'estar "en casa aliena". Així s'evidencia en el discurs del responsable de l'associació de colombians:

"Uno viene con otras costumbres, uno viene con otras ideas y toda esa vaina pero cuando uno llega uno a un país, como si aquí fueran los españoles a Colombia, pues sería lo mismo, tendrían que irse adaptando, que todo lleva un proceso, ¿no? (...) y... respetar las normas, normativas que tiene el país donde uno está tiene que eso, por ende respetarlo porque primero que aun estando en el mismo país de uno, tiene que respetar las leyes y todo igual, si estás en casa las respetas aun estando fuera tienes que hacerlo más".

En el cas del col·lectiu de russoparlants es posa èmfasi en com els immigrants deuen absorbir també les tradicions del lloc en el que s'instal·len, encara que no perden les pròpies. Des d'aquesta posició, s'expressa com no sols s'ha de conèixer i respectar la que se suposa com a cultura "autòctona" sinó que s'ha de compartir:

"...hay que abrir un poco los ojos y decir que: "mira, tú vives aquí, la cultura es así y si hay fallas y toda la noche tiran cohetes... es la historia, es la tradición, lo tienes que respetar, ¿vale?, y aparte te tiene que gustar, pero para que te guste tienes que entenderlo, ¿vale?"

Des de l'associació d'uruguaians s'explica com la integració, quan s'entén com a assimilació, és inviable, perquè "un inmigrante nunca pensará en valenciano como piensa un valenciano" i resulta impossible tallar amb les pròpies arrels i esborrar la influència del propi procés d'enculturació. El responsable de l'Associació d'Africans de l'Oest critica explícitament la concepció assimilacionista de la integració que, segons ell, impera en la societat gandiana, dificultant la participació dels immigrants i donant peu a estratègies de replegament intern en els diversos col·lectius. El sentiment percebut de rebuig i discriminació que arrela en els contextos on no hi ha reconeixement social i/o cultural, és assenyalat també pel col·lectiu bolivià com a un important obstacle per a la integració.

El coneixement i respecte de la cultura pròpia de la societat d'instal·lació, combinat en la major part dels casos amb el desig de preservació de la pròpia cultura és, doncs, l'eix sobre el que es basa la major part dels posicionaments de les persones entrevistades. Però algunes d'elles també posen èmfasi en un altre element fonamental: la relació entre els diferents grups culturals que hi conviuen en un mateix territori. Des d'aquestes interpretació, la integració no és possible sense interacció. Així, es posa de manifest la importància de que els immigrants es relacionen amb la població autòctona en la vida quotidiana, en el treball, en l'espai públic, en el terreny de l'amistat també, tot i evitant les estratègies de separació que impossibiliten la integració. I algunes veus interpreten que aquesta relació no pot donar-se solament des de la voluntat de les persones immigrants, sinó que ha d'implicar necessàriament a la població autòctona, atenent al fet que la integració és un procés bidireccional que no pot donar-se si la societat es tanca a la diversitat i no obri la porta als nous membres. Aquest plantejament motiva que algunes associacions tracten d'atraure a les seues activitats a la població autòctona, per tal de promoure eixa obertura i contacte que ha de ser mutu per a construir una integració efectiva. És el cas, entre altres, de l'associació Dones de Hui:

"Yo creo que se hace mucha insistencia que el extranjero debe integrarse pero no se insiste sobre el español que debe integrarse, yo creo que allí hay un gran trabajo por hacer (...). Por más esfuerzo que haga un inmigrante por integrarse, si desde la otra parte no hay una voluntad compartida, la integración no va a ser efectiva y no va a ser real nunca".

La major part de les associacions es mostren properes a una noció intercultural de la integració que implique no sols el contacte entre grups culturals, sinó també l'aprenentatge i l'enriquiment cultural com a resultat d'eixe contacte. Al principi de respecte de la diversitat de formes de vida i d'universos culturals s'afegiria aquell principi d'interacció positiva entre els grups que, segons Giménez (2003b), caracteritza al projecte intercultural. Les paraules de la responsable de l'associació de bolivians ASOREBOL il·lustren a la perfecció aquest sentiment compartit per bona part de les associacions:

"Si no puedes entender a la otra persona, jamás te vas a integrar (...). Entonces, para mí, para mí es eso, el saber escuchar a la otra persona; el poderle brindar un tiempo para que esa persona te permita, en ese caso, viajar a su país, y que tú conozcas; el darle la oportunidad de, de hablar; el permitir que la otra persona te escuche; el darle lugar a la otra

persona; el poder aprender de la otra persona; el dar todo lo que sabes para que los otros te entiendan o aprendan de ti mismo. Entonces, yo creo que, para mí, ahí parte la integración. Y luego pues ya, no me gusta decir la mezcla pero si todo se mezcla un buen zumo seguro que vas a hacer”.

Alguns autors han emfatitzat la impossibilitat de construir relacions interculturals en contextos on impera un desigual reconeixement de drets polítics (De Lucas, 2011), però aquesta qüestió està absent en el discurs predominant entre les associacions d'immigrants de Gandia que aposten per un model d'integració intercultural. Ninguna d'elles fa referència a la dificultat d'establir negociacions i processos d'aprenentatge mutu en contextos de relacions asimètriques, on uns grups (els immigrants) es troben en situació d'inferioritat en relació a l'altre (els autòctons). En aquest sentit, resulta especialment significatiu que sols una de les organitzacions entrevistades, l'associació d'argentins, mostre la seua convicció de que la integració és també un projecte polític que no pot donar-se sense igual reconeixement de drets entre els agents implicats²⁶⁵:

“Hay integración cuando hay derechos (...). Nosotros entendemos que la integración es política, es decir, es de derechos y es de ocupar espacios y cargos importantes, no los de abajo sino los de arriba, es un gran desafío que todavía no se ha cumplido”.

En aquesta mateixa línia discursiva que incorpora la importància de la garantia dels drets, es manifesta també un dels informants clau que, criticant la noció d'integració que subjau a la figura de l'arrelament social, explica com la integració ben entesa *“pasa porque la gente pueda andar libremente por la calle, por tener trabajo, porque se le den sus papeles”* (IC 2).

La qüestió de la participació també està present en el discurs de diverses organitzacions que afirmen que la integració sols és possible si es pren part activa en la societat d'acollida, si es participa per a contribuir al seu desenvolupament arribant a

²⁶⁵ Utilitzant altres tècniques d'investigació, podrien haver-se obtingut resultats diferents. Probablement, si s'haguera preguntat en una enquesta als responsables associatius si estan o no d'acord amb la idea de que la integració no és possible sense igualtat de drets, una bona part d'ells s'haurien mostrat d'acord amb aquesta afirmació. Però, des de la perspectiva qualitativa que caracteritza a aquesta investigació, interessa el discurs que emergeix espontàniament dels propis entrevistats. I sembla revelador que sols una de les associacions expresse aquesta idea, el que pot ser simptomàtic d'una desconsideració de la importància de la igualtat de drets com a condició de la integració.

sentir-la com a pròpia. En eixa línia, la participació dels immigrants en les associacions és considerada com un element més de promoció de la integració que permet incrementar el contacte entre els grups culturals i fer presents als immigrants en la realitat quotidiana de la ciutat. El compromís amb la ciutat d'acollida s'assenyala com un dels elements que ha d'acompanyar a eixe procés d'integració desitjat.

La dimensió cultural és l'aspecte més considerat en l'imaginari sobre la integració. Fins i tot, en alguns casos, s'identifica l'expressió de la cultura com la única via sobre la que s'ha d'articular la inserció a la nova societat, prescindint d'altres qüestions com les que tenen a veure amb la situació administrativa, la garantia dels drets o la participació política influent. Profunditzant en aquesta idea, la presidenta d'una de les associacions llatinoamericanes expressa la seua convicció de que són més les coses que uneixen als immigrants i els autòctons que les que els separen. Així, sota l'aparença externa de diferència, s'ocultarien tota una sèrie de punts d'unió que haurien de ser descoberts per tal de promoure la integració no sols des d'allò que es té de diferent sinó des d'allò que es té en comú.

Si es contrasten aquestes visions sobre la integració amb l'esquema analític presentat Sabatier i Berry (1996) es conclou que les associacions d'immigrants es mouen en el terreny idoni d'allò que l'autor considera com a integració i que resulta de la combinació de dos factors: el desig de mantindre la pròpia cultura i el desig de relacionar-se amb altres grups culturals. Ambdues intencions estan presents en les organitzacions estudiades i el que varia és el grau d'intensitat amb el que es manifesten. Altres estratègies com la segregació (quan es desitja mantindre allò propi però no acostar-se als altres grups) o l'assimilació (quan no es desitja mantindre allò propi sinó assumir les pautes culturals de la societat d'arribada) no apareixen en els discursos de les associacions²⁶⁶. En alguns casos, el discurs s'aproxima a plantejaments de caire

²⁶⁶ A l'àmbit del País Valencià, Ariño (2009) ha adaptat aquest mateix esquema d'estils d'aculturació elaborat per Berry a l'estudi de les preferències de la població autòctona, conclouent que la major part d'ella es situa a favor de les estratègies d'integració que impliquen l'acceptació de que és positiu que els immigrants mantinguen la seua cultura, encara que aprenguen la de la societat d'acollida, i que és enriquidor per als autòctons relacionar-se amb persones culturalment diverses. En la seua investigació, Ariño observa també que la preferència per cadascuna de les altres estratègies possibles (assimilació, separació i marginalització) és molt minoritària entre la població valenciana. Val a dir, però, que el treball de camp sobre el que es basen les seues conclusions data de l'any 2002 i no són extrapolables al moment actual, donats els canvis profunds que la societat ha experimentat en relació a les variables d'estudi en aquests darrers anys.

assimilacionista, en especial quan s'assumeix que l'assumpció progressiva i relativa de la cultura majoritària és necessària. Però aquests posicionaments es barregen sempre amb la intenció de preservació cultural, de forma que no sembla estar parlant-se tant d'una estratègia de substitució (de la pròpia cultura per la cultura dominant) com d'una adaptació progressiva motivada pel fet que la cultura es recrea i es veu, necessàriament, afectada pels processos de socialització terciària (García Ferrando et al., 2005: 119-120) que afecten a les persones quan s'instal·len en societats diferents a aquelles en les que es van socialitzar prèviament.

7.2.2. Integració i convivència a la ciutat de Gandia: un diagnòstic des de les associacions d'immigrants

Fetes aquestes consideracions sobre els significats que pren el concepte d'integració entre les associacions d'immigrants, convindria ara posar el focus en el diagnòstic que aquestes organitzacions fan sobre el nivell d'integració assolit per les seues comunitats, així com sobre el caràcter més o menys acollidor de la ciutat i els seus veïns.

Pel que fa als nivells d'integració, el diagnòstic més compartit és que aquests van incrementant-se progressivament. S'accepta majoritàriament que Gandia és una ciutat acollidora que ha donat importants oportunitats a la població nouvinguda i que ha implementat alguns instruments polítics que han contribuït a eixa bona gestió de la convivència. Els responsables de les associacions d'immigrants destaquen els bons nivells d'integració assolits per les seues comunitats, la major part dels membres de les quals acumulen ja diversos anys de residència a la ciutat. És el cas de colombians, búlgars, romanesos, russoparlants i marroquins, segons expliquen els responsables associatius pertinents. No obstant, immigrants que han estat entrevistats en qualitat d'informants clau, afirmen que la integració, si bé és valorada com a important pels immigrants, no és la seua prioritat. El treball, el contacte amb la família, la possibilitat de retornar al país d'origen i, en definitiva, el desig de "viure tranquils", serien qüestions considerades més prioritàries que la integració. En qualsevol cas, s'admet que les situacions són també

diverses a l'interior de cadascun dels col·lectius i que sempre hi ha persones més propenses a la integració i d'altres més tancades.

En general, el tipus i nivell d'integració depèn també del grup cultural, de les seues diferències amb el grup majoritari i de les representacions socials que d'ells es fan la resta de grups, especialment els gandians. Així, els argentins afirmen que la imatge social que senten que generen en la societat és diferent a la resta de grups perquè se'ls veu més propers culturalment i això facilita un major sentiment de proximitat que neutralitza, en part, la xenofòbia. Per contra, des del col·lectiu el marroquí s'expressa que alguns dels seus compatriotes se senten rebutjats per la població autòctona i que aquest fet actua com a motor de l'autosegregació i inhibeix la participació. Els senegalesos, per la seua banda, expliquen que la distància cultural fa més difícil la integració i acaba tancant més al col·lectiu en sí mateix:

"Porque... la cultura senegalesa es más... más familiar, más... por ejemplo, son gentes que cuando hablan entre ellos mismos hablan su idioma, y miran su televisión de su país, comemos junto y... a veces dos habitación puede estar en cada o tres pero duerme junto con tu compañero para puede hablar hasta por la noche, este más, más familiar y... por eso cuesta mucho y aparte de esos, no son gente que se frecuenta tanto en las discotecas, en lugares de fiesta, no beben alcohol, no disfrutan igual que..." (A16).

La crisi econòmica actual és assenyalada, per alguns agents, com un important entrebanc per a la integració. En alguns casos, com en el dels senegalesos, s'interpreta que els problemes personals, que es magnifiquen en contextos de crisi, inhibeixen la participació i estenen el desànim entre la població immigrada. Especialment quan la idea del retorn comença a imposar-se i el projecte d'instal·lació en la societat de recepció ja no és una realitat assegurada:

"Mira, ahora la integración, antes se hacía bastante bien pero ahora veo que está un poco menos de integrado. ¿Por qué? Por preocupaciones de la gente, por la crisis, la gente cada una parece que... no tiene muchos ganas... o algo así, no es que vamos... vamos más fuerte, no, estamos un poco más, parece que estamos un poco más flojo. Por ejemplo, la gente tenía ganas de ir la fiesta, ganas de ir, participar, ganas de todo pero ahora menos ganas de todos y... eso lo que está pasando, y los que tiene papeles también... y la mayoría no quieren, quieren volver a su país" (A16).

S'admet, en general, que la integració és el repte del moment, l'escenari que han de cercar les associacions, la població autòctona, els immigrants i els poders públics. I es compren que es tracta d'un procés complex, que pot durar anys i que, en ocasions, es complica. Alguns dels actors afirmen, però, que aquest és un repte que afectarà sols a les primeres generacions d'immigrants però no als seus fills "*que son ya de aquí*" (A13) i que, fins i tot, "*integrarán a los padres también*" (A17).

La xenofòbia emergeix en les narracions dels entrevistats com un dels principals entrebancs a l'hora d'articular la convivència en la diversitat i la inserció dels nous veïns. Tot i que domina entre les associacions la percepció de que la ciutat ha acollit de manera positiva als seus col·lectius, també és compartida la idea de que la xenofòbia està present en alguns individus i dificulta el camí de la plena integració. En alguns casos s'afirma que aquesta xenofòbia no es circumscriu a Gandia ni als autòctons, sinó que opera, d'alguna manera, en tots els grups humans. Però en la major part dels col·lectius sí que es certifica la presència de la xenofòbia a Gandia motivada, en bona part, pels estigmes que acompanyen als immigrants i per la seua configuració com a bocs expiatoris que carreguen amb la culpa d'una bona part de les desgràcies que afecten a la societat en aquests temps de crisi. Així, la manca de feina o la saturació dels serveis públics s'associaria a la presència d'immigrants, la qual cosa alimentaria el rebuig als estrangers²⁶⁷. Un rebuig que, segons algunes de les persones entrevistades, és especialment intens quan aquestos estrangers són magrebins o quan són representats socialment com a pobres.

Es relaten alguns casos de xenofòbia extrema, com ara les ja referides pallisses a alguns immigrants senegalesos o algunes experiències personals viscudes pels propis responsables de les associacions. Una de les presidentes entrevistades relata, per exemple, com va ser detinguda per la Policia Local en una ocasió i com va ser maltractada per alguns membres d'aquest cos. I exposa aquest incident com a exponent d'un sentiment de xenofòbia present en alguns veïns de la ciutat, però no extrapolable, en

²⁶⁷ Aquest fet s'ha contrastat en altres investigacions i territoris. Segons el darrer informe sobre l'evolució del racisme i la xenofòbia a Espanya (Cea D'Ancona i Valles, 2011), el 62% de la població espanyola opina que els immigrants reben de l'Estat, en concepte de prestacions, més del que ells aporten, el 51% creu que la presència d'immigrants fa que disminuisca la qualitat de l'atenció sanitària i el 63% pensa que els immigrants "lleven llocs de treball" als autòctons.

aquest cas, a la generalitat de la Policia Local. La responsable d'un altra de les associacions explica un cas relacionat amb aquella idea estesa en bona part de la societat segons la qual l'immigrant és representat com a mà d'obra subsidiària, sense legitimitat per a treballar en cap lloc que vulga ser ocupat per un autòcton²⁶⁸:

"Se piensa que le venimos a quitar el trabajo a los españoles. De hecho, el hecho de yo estar trabajando aquí está generando en el pueblo: "mira, un inmigrante está trabajando en este sitio, habiendo tantos graueros que no tienen trabajo", y... hay una polémica barata, te dicen bueno, cuando se te vence el contrato, te tiran a la calle y vamos a poner a una familia del Grau, ¡hasta qué punto estamos hablando!, por más que uno se quiera integrar, fíjate hasta qué punto estamos siendo segregados o... discriminados" (A11b).

Fins i tot, des d'una de les associacions entrevistades es relaciona el racisme i la xenofòbia presents en Espanya amb el fet de que aquest país no haja resolt la fractura interna que va heretar de la guerra civil, dificultant-se així l'acceptació dels diferents. La lògica de rebuig envers els immigrants s'entendria a dins d'eixe rebuig generalitzat al diferent: *"No te acepto porque sos del otro bando, si sos rojo, si sos verde, no te acepto porque sos inmigrante" (A110).*

Alguns discursos associatius posen èmfasi en les discriminacions que pateixen els immigrants en diferents àmbits de la seua vida. Malgrat que la tònica de les narracions dels responsables de les associacions siga més conformista que reivindicativa, s'exposen diverses expressions de xenofòbia i discriminació que situen a la població immigrant en una situació de desigualtat respecte de la població autòctona. Alguns agents expliciten com la discriminació afecta, especialment, a les dones immigrants, triplement discriminades per ser dones, immigrants i treballadores:

"Si usted es mujer, tiene más de treinta y cinco años y encima es extranjera...", si lo ves desde afuera "dese un tiro" porque su, su destino, ¿cuál es?, ir a limpiar, no le queda otra, por más formación que tú tengas" (A110).

²⁶⁸ L'esmentat informe sobre l'evolució del racisme i la xenofòbia a l'Estat espanyol (Cea D'Ancona i Valles, 2011) conclou que el 31% dels espanyols consideren molt acceptable que es preferisca contractar a un autòcton abans que a un immigrant i un 36% més ho considera prou acceptable.

I alguns dels responsables associatius responsabilitzen a les polítiques estatals d'immigració de generar discriminació i entrebancar els processos d'integració. La imatge de l'immigrant com a mà d'obra, reproduïda per la política estatal, és assenyalada com un factor clau en els processos d'exclusió dels estrangers. "Lo que no puede ser es que vos hoy necesitas una mano de obra determinada y mañana la tires al basurero" (A11a), s'argumenta. També els obstacles per a l'adquisició d'un permís de treball i residència són assenyalats com a factors que disminueixen les possibilitats d'integració i generen importants problemes a la societat que no són atribuïbles als immigrants, sinó a les polítiques d'immigració que els arraconen:

"Entonces veía que no existía una buena ley de inmigración para integrar y para ayudar a estas personas que tienen una oferta de trabajo que pueda trabajar legalmente, ¿no? Entonces ahí caía, mucho se iba al oscuro, al lado oscuro de la ley y buscaban trabajo en negro, trabajo que no cotiza a Hacienda, trabajo que no cotiza a la Seguridad Social, trabajo que perjudica a los demás trabajadores que trabajamos legal, pues yo creo que esto no hay que fomentarlo sino todo lo contrario, ¿no?, eliminarlo, pues esto ha ocurrido a muchos paisanos míos que han venido y se han visto en la imposibilidad de trabajar legal, pues han tenido que trabajar ilegal, y yo lo que quiero es pues estas personas que se integren y que no se marginalice incluso por el trabajo porque el trabajo es una cosa esencial, ¿no? Si tú no encuentras un trabajo adecuado y te echas al otro pues al final empiezas ya a rechazar todo lo demás de la sociedad" (A17).

Malgrat la preocupació gairebé unànime per la presència de la xenofòbia a la ciutat, una de les associacions es manifesta en sentit contrari i opina que el racisme és més bé una il·lusió de la pròpia població immigrant que no una actitud real entre els gandians. Serien alguns immigrants els que, al·legant sentir-se rebutjats per la societat de recepció, defugen la integració i el contacte amb els autòctons i desperten així uns recels entre la població gandiana que res tenen a veure amb la xenofòbia²⁶⁹. I és significatiu que

²⁶⁹ Independentment de que aquesta situació es done en major o menor mesura a Gandia, el discurs refereix a un dels elements clau en les relacions interètniques: la importància del rebuig percebut (encara que aquest siga imaginat) i la seua contribució al desenvolupament de "profecies autocomplides": una definició "falsa" de la realitat que desperta un nou comportament que fa que la falsa concepció original de la situació es torne "vertadera" (Merton, 1984: 507). Així, si el rebuig és percebut com a real, serà real en les seues conseqüències, seguint el conegut Teorema de Thomas, i això tindrà importants efectes en la convivència.

aquesta opinió es planteja des de membres d'un col·lectiu com el magrebí, habitualment assenyalat com un dels que desperten més recels entre la població autòctona²⁷⁰:

"Es que cuando te encierras pues normal, das miedo a la persona, das miedo alrededor tuyo, no te conocen y te evitan, cuando te evitan, tú dices: "mira, racistas". No, no son racistas pero no te conocen, estás encerrada, das miedo, entonces hay gente que dice racismo por esta cosa pero no es racismo, es un poco una forma de pensar, yo no, de aquí, llevando doce años yo no... nunca no... este punto aún, o si existe no lo noto yo, pero yo hablo con toda la gente y la gente que conozco también mía pues no tienen este... no, de racismo no."

Les diferents qüestions treballades en aquest capítol permeten compondre els trets generals del mapa de relacions i imatges que es donen entre les associacions d'immigrants i els poders públics. Un dels elements més destacables d'aquest mapa el constitueix el fet que les imatges sobre la utilitat de les associacions es construeixen de manera clarament diferenciada entre els actors socials considerats. Així, mentre que les associacions d'immigrants es representen a si mateixes com a eficaços instruments per a la promoció de la integració i el benestar social, l'expressió cultural i la interlocució amb les administracions, els poders públics les presenten majoritàriament com a agents no representatius que es limiten a tasques internes de caire cultural i festiu i que no constitueixen instruments per a la participació ciutadana. A esta contraposició d'imatges s'afegeix el contrast entre els models associatius ideals que cadascun dels actors maneja. Així, les organitzacions d'immigrants advoquen per configurar les seues entitats com a instruments per a l'expressió identitària, la vivència de la sociabilitat i l'atenció a les necessitats dels membres dels seus col·lectius de referència. Per contrast, els poders públics semblen considerar que les associacions estan cridades a prioritzar altres tasques, com ara la representació pública dels interessos dels seus connacionals, i es manifesta una certa decepció pel fet que aquestes entitats no complisquen amb les finalitats que

²⁷⁰ Segons un estudi recent de la Fundació Ceimigra, el 45,5% dels valencians identifiquen als magrebins com el col·lectiu amb majors dificultats d'integració i el 20,7% com el segon amb major dificultats (Buades, Díe i Melero, 2010: 67). Altres estudis mostren com els musulmans en general són considerats en Espanya com un grup que s'està integrant malament, amb les repercussions que això comporta en l'activació de recels envers eixa població. Segons l'informe Transatlantic Trends: Immigration 2011, sols el 29% dels espanyols consideren que els musulmans estan ben integrats en la societat (dada encara més rellevant si es considera que el 62% opina que els immigrants, en general, estan ben integrats en la societat espanyola).

suposadament els estarien assignades. Això sí, ambdues instàncies reconeixen importants debilitats a l'interior del món associatiu, entre les que destaca l'escassa capacitat de coordinació, els enfrontaments interns i el pes dels interessos personals sobre els col·lectius. Des del cos tècnic, però, s'insisteix en el fet que algunes organitzacions són sols clubs festius sense projecció social i en la necessitat d'estudiar bé a quines associacions es decideix recolzar amb fons públics, valorant com a criteri fonamental la seua utilitat social.

S'ha comprovat com les associacions tenen, en general, una bona imatge de les polítiques públiques posades en marxa en el camp de la integració dels immigrants a la ciutat fins al canvi de govern de 2011, destacant el fet que aquestes hagen estat conduïdes per regidories creades específicament a eixe efecte i valorant la política d'acostament a les associacions i la creació i manteniment del Centre Intercultural. Contar amb el reconeixement explícit del govern local es valora com a particularment important per a la major part de les associacions, que expressen de diferents maneres la necessitat de sentir-se escoltades, valorades i recolzades pels poders municipals.

També s'ha pogut veure com les mesures relacionades amb la gestió de permisos inicials de residència per arrelament social han ocupat un lloc central en l'activitat d'algunes de les associacions d'immigrants que es mostren, en general, crítiques amb el caràcter obligatori dels cursos i programes (com ara les Escoles d'Acollida) que se segueixen per a aconseguir un informe social positiu. Malgrat això, destaca el fet que siguen majoria les associacions que valoren com a positives les Escoles d'Acollida, produint-se un distanciament amb els discursos crítics que acusen a aquestes Escoles de promoure una visió assimilacionista de la integració i d'afavorir la inferiorització de les persones immigrades (obligades a seguir programes de formació que els autòctons o estrangers comunitaris no han de cursar). Els diferents cursos de formació que s'han posat en marxa en les associacions per tal de respondre a les demandes dels immigrants que tracten de gestionar la seua regularització administrativa, han canviat el panorama intern d'algunes d'elles. De fet, algunes troben en aquesta activitat el seu principal reclam i la necessitat de seguir aquestos cursos es converteix en el principal factor de vinculació dels immigrants amb elles. Tal vegada per això les crítiques a l'arrelament social i les Escoles d'Acollida no siguen tan intenses com es podria esperar. A més de servir per

proveir de recursos a les associacions, aquestes mesures han permès incrementar el seu nivell d'activitat i han promogut la participació en elles d'una bona quantitat d'immigrants (encara que siga sols en qualitat de beneficiaris d'eixes activitats formatives).

Per últim, s'han analitzat les imatges que tenen les organitzacions d'immigrants sobre la integració a la ciutat. S'ha pogut veure com la preservació de la pròpia cultura i el coneixement i respecte de la cultura d'acollida són els eixos sobre els que giren la major part dels discursos sobre la integració. Si bé el discurs s'aproxima en alguns casos a la perspectiva intercultural, en realitat les associacions estarien tractant de respondre més bé a un model de caire multicultural, de manteniment i respecte de les diferències, que no a un intercultural. Malgrat la constatació de l'existència d'una xenofòbia creixent que culpa als immigrants dels mals de la societat, s'expressa en general una bona situació pel que fa a la convivència a la ciutat i la integració d'uns nous veïns que viurien respectant a la societat d'acollida i participant en ella de manera normalitzada. La necessitat de treballar sobre les representacions que els autòctons es fan dels estrangers, amb l'objecte de trencar amb els estereotips dominants i els estigmes que aquests provoquen, és també una constant en bona part dels discursos dels responsables de les associacions d'immigrants, però també dels polítics i els tècnics. Es convé, per part de la major part dels agents, que tant les associacions d'immigrants com els poders públics poden jugar un paper essencial per tal de conduir a bon port els processos d'integració a Gandia.

■ DISCURS I ACCIÓ POLÍTICA EN PERÍODE ELECTORAL: L'ESCENARI D'INCORPORACIÓ DELS VEÏNS ESTRANGERS AL DRET AL VOT EN LES ELECCIONS LOCALS DE MAIG DE 2011 ■

Les eleccions locals celebrades el passat 22 de maig de 2011 marquen un punt d'inflexió pel que fa a la garantia dels drets electorals de les persones immigrades. Han estat les primeres en les que alguns nacionals d'estats no comunitaris (Bolívia, Xile, Colòmbia, Equador, Nova Zelanda, Paraguai i Perú) han pogut exercir el seu dret al vot. I, conforme s'ha referit adés, aquesta circumstància constitueix un fet social d'especial rellevància per a l'estudi dels processos d'integració social i política de les persones immigrades.

A la ciutat de Gandia, els nacionals dels estats no comunitaris amb els que s'ha ratificat el necessari tractat de reciprocitat sumen, a data 1 de gener de 2011, 3.508 persones²⁷¹, encara que no tots ells hagen residit cinc anys de manera legal i continuada a l'Estat espanyol, requisit indispensable per al reconeixement del dret al vot. A més, i per segona vegada (ja ho van fer a les eleccions locals de l'any 2007), romanesos i búlgars, amb independència del temps de residència, han pogut exercir el seu dret al vot en aquestes eleccions. Ambdós nacionalitats sumen 6.332 efectius a la ciutat (sobre un total

²⁷¹ S'inclouen en aquest càlcul les persones estrangeres empadronades que són nacionals d'Equador, Colòmbia, Xile, Paraguai, Perú i Bolívia (no als nacionals de Nova Zelanda ni de Noruega).

de 78704). Aquestes primeres xifres il·lustren la importància, en termes quantitativs, d'un fenomen complex que ha estat estudiat amb la intenció de comprovar com, en aquest escenari privilegiat d'acció política, s'ha articulat la incorporació dels nous votants i quin ha estat el discurs polític al voltant de la immigració i la integració en el context electoral.

S'ha pogut analitzar prèviament amb profusió el discurs del govern municipal envers les polítiques locals d'integració. En aquest apartat, es reflecteixen les propostes que els diferents grups amb representació municipal (Partit Socialista de Gandia, Plataforma de Gandia²⁷², Partit Popular i Bloc) han explicat en relació a les polítiques d'integració dels immigrants a la ciutat i en relació a l'exercici del dret de sufragi per part dels estrangers no comunitaris. En un primer moment, s'analitza el discurs produït pels representants polítics en un marc idoni: un acte públic convocat per tractar explícitament sobre les polítiques migratòries i el dret al vot, organitzat per l'Associació Intercultural Midrashic el dia 16 de febrer de 2011 i adreçat al conjunt dels veïns de Gandia²⁷³. Seguidament s'estudia quin paper ha jugat la immigració en el discurs polític durant la campanya electoral, mitjançant un seguiment d'eixa campanya en premsa (edició comarcal dels diaris Levante i Las Provincias), ràdio i televisió (debats electorals en Ràdio Gandia, Cadena Cope i Gandia Televisió) i xarxes socials (Facebook). En tercer lloc es realitza un acostament a la forma en la que les associacions d'immigrants s'han implicat en aquest procés i a les experiències que han tingut amb les diferents forces polítiques en aquest període electoral. Finalment, s'analitza la visió que tenen les persones entrevistades sobre la manera en la que s'ha desenvolupat aquesta incorporació dels nous

²⁷² Partit polític creat a l'any 2007 com una escissió del Partit Popular de Gandia. El seu candidat, Fernando Mut, havia estat portaveu del Partit Popular a Gandia fins a que, a les eleccions de 2007, la direcció d'aquest partit va decidir que el seu cap de llista fóra Arturo Torró. Arran d'aquest fet, Fernando Mut va fundar Plataforma de Gandia, partit amb un marcat caràcter localista que va aconseguir dos regidors en aquelles eleccions, que li van donar la clau del govern municipal. La legislatura 2007-2011 ha estat sostinguda mitjançant un pacte de govern entre aquest partit i el Partit Socialista.

²⁷³ Cal assenyalar que l'acte, malgrat adreçar-se al conjunt de la ciutadania, ha estat organitzat per una associació que treballa a l'àmbit de la integració i la interculturalitat i es fàcil pressuposar que la gran major part d'immigrants i autòctons que omplien la sala tenen plantejaments favorables envers la immigració. Això pot motivar que el discurs dels polítics es module atenent al context i que alguns dels plantejaments més restrictius no siguin exposats públicament en aquest acte. Al debat participen, Vicent Mascarell (Partit Socialista), Arturo Torró (Partit Popular), Fernando Mut (Plataforma de Gandia) i Josep Miquel Moya (Bloc). El debat va tindre la seua projecció també en la premsa comarcal, veure "Los portavoces de Gandia debaten sobre inmigración", *Las Provincias-edició de la Safor*, 18 de febrer de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110218/safor/portavoces-gandia-debaten-sobre-20110218.html>.

votants. S'estudia l'impacte final d'aquest procés d'incorporació dels immigrants a les urnes mitjançant l'anàlisi de les dades procedents del cens electoral, tot i plantejant algunes reflexions pel que fa al grau de participació dels diferents col·lectius d'immigrants.

8.1. DRET AL VOT, POLÍTiques MIGRATÒRIES I D'INTEGRACIÓ: PERSPECTIVES I PROPOSTES DELS PARTITS POLÍTICS AMB REPRESENTACIÓ MUNICIPAL

8.1.1. El dret al vot: un pas incomplet per a la garantia de la integració ciutadana

Les circumstàncies s'han imposat i l'extensió del dret al vot als estrangers en el marc de les eleccions municipals és ja avui una realitat. Si bé fa alguns anys no tots els partits polítics majoritaris mostraven el seu acord amb l'extensió d'aquest dret, avui, que ja s'ha convertit en una realitat imparable, tots els grans partits recolzen aquesta iniciativa i la defensen públicament²⁷⁴. Així ha estat també a la ciutat de Gandia, on tots els grups amb representació municipal han tancat files en la defensa del dret de sufragi per a les persones estrangeres residents. Ja s'ha referit anteriorment el posicionament altament favorable mantingut per l'equip de govern municipal, que es reflecteix ara en el discurs del regidor Vicent Mascarell, qui ha estat al front de les polítiques d'integració durant els darrers mesos de la legislatura:

"Aquéllos que han decidido definitivamente instalarse en nuestra ciudad y se han arrelado en Gandia van a poder, dentro de unos meses, ejercer por primera vez su derecho al voto. Por primera vez en democracia, el concepto de ciudadanía se va a visualizar también ejerciendo el voto, la posibilidad de elegir y ser elegido. Pues bien, si es cierto que se denomina gandiense a aquél que vive y trabaja en nuestra ciudad, es también cierto que, hasta que no se adquieren todos los derechos, uno tiene la sensación de sentirse excluido de la sociedad. El voto, ese sencillo gesto de votar, esconde una concepción revolucionaria. Porque la democracia es revolucionaria en sí, pues la libertad de poder cambiar las cosas es aquello que

²⁷⁴ En aquest sentit, va ser significativa l'adopció per unanimitat a l'any 2006 de la Proposició no de Llei sobre reconeixement del dret de sufragi actiu i passiu dels ciutadans estrangers a Espanya (BOCG Congrés dels Diputats, sèrie D, núm. 327, de 3 de febrer de 2006). Aquest fet no necessàriament anuncia un desig real de garantir un dret que es defensa amb convicció i que pot facilitar la integració de la població immigrada, sinó que podria ser fruit, en alguns casos, d'un interès calculat pels partits polítics, conforme han plantejat, entre altres, Ortega i Heredia (2008).

esconde y, en las próximas elecciones, centenares de nuevos ciudadanos van a poder tener la libertad de elegir” (Mascarell, V., TP²⁷⁵).

Però en l'esmentat debat sobre propostes en matèria d'immigració i integració, del que es prenen la major part dels discursos incorporats en aquest apartat²⁷⁶, no tots els partits polítics han expressat en la mateixa mesura la seua aposta per aquesta extensió del dret al vot ni han valorat igual la forma en la que s'ha dut a terme. Així, mentre el Partit Socialista ha defensat amb força l'extensió del dret al vot i ha recalcat com ha estat possible gràcies a un govern socialista a l'Estat, el Bloc i Plataforma de Gandia expressen la seua preocupació pel fet que el dret siga reconegut de manera incompleta, en deixar fora a una bona part dels estrangers de la ciutat que són nacionals d'estats amb els quals no s'ha ratificat un acord de reciprocitat. Es situen així en línia amb els plantejaments de diversos autors²⁷⁷, però també de bona part de les organitzacions socials que treballen a l'àmbit de la immigració, que critiquen el criteri de reciprocitat que fa inviable l'exercici del dret al vot a persones nacionals d'Estats no democràtics o d'Estats que, pel qualsevol motiu, no volen, o amb els que no es vol, signar i ratificar un acord de reciprocitat²⁷⁸. Les intervencions del Partit Popular en aquest acte públic no incorporen una defensa explícita del dret al vot per als estrangers, malgrat que implícitament pot entendre's que es manté un posicionament favorable.

²⁷⁵ Per tal de distingir els discursos procedents de les entrevistes i els arreplegats en el context de la taula de debat que ara s'analitza, els discursos recollits en el debat s'identifiquen amb les sigles TP (taula de partits).

²⁷⁶ Cal tindre present que aquest debat no s'emmarca en la campanya ni en la precampanya electoral, doncs es desenvolupa tres mesos abans de les eleccions. Tot i que els partits ja treballen amb la perspectiva pròpia dels períodes preelectorals, algunes de les propostes que plantegen en aquest debat no seran les mateixes que defensaran més endavant en els seus programes electorals.

²⁷⁷ Com ara Ángeles Solanes, qui explica que aquest criteri impedeix la ratificació per part d'Espanya del Conveni sobre la participació dels estrangers en la vida pública a nivell local, signat a Estrasburg el 5 de febrer de 1992 i que reconeix el dret de sufragi als estrangers, amb independència de la reciprocitat. I argüeix que el criteri de reciprocitat genera una diferenciació dels subjectes que “configura asimetries difícilment compatibles amb l'objectiu comú de la integració” (Solanes, 2008a: 87-88).

²⁷⁸ I aquest criteri de reciprocitat no és l'únic que entrebanca greument l'exercici dels drets electorals de les persones estrangeres. La restricció del reconeixement de dret a vot exclusivament a les eleccions locals, el no reconeixement dels drets de sufragi passiu i les diverses condicions que s'han de complir per a exercir el dret de sufragi actiu en contextos de reciprocitat (permís de residència en vigor, cinc anys de residència legal a l'Estat, empadronament i inscripció en el cens) fan de l'exercici d'aquest dret una “missió impossible” (Ortega, 2010: 225).

Malgrat la importància que es concedeix al dret a vot, des de Plataforma de Gandia es posa èmfasi en el fet que la democràcia no pot limitar-se a l'exercici periòdic d'aquest dret i que és necessari aconseguir la participació dels immigrants en altres esferes, com ara el teixit associatiu de la ciutat, per tal d'enfortir la democràcia. Així, la participació política s'entendria també com a "*intervención diaria en las decisiones colectivas que sean tanto políticas como sociales*" (Mut, F., TP). També des del Bloc es planteja el repte d'avançar en la implicació dels immigrants en les estructures participatives pròpies de la comunitat, de manera que es pugui assolir una integració real que vaja més enllà dels seus propis grups de referència.

8.1.2. La immigració en el discurs polític: oportunitats, problemes i polítiques d'accés i control

Fetes aquestes primeres consideracions sobre el discurs polític al voltant del dret al vot, cal analitzar quina és la visió que, sobre la immigració en general, tenen els partits polítics amb representació a l'Ajuntament de Gandia en la legislatura 2007-2011. Així, la majoria destaquen els efectes positius associats a la immigració, assenyalant, entre altres aspectes, les contribucions econòmiques que han fet els immigrants als sistemes de protecció, la diversitat cultural que han incorporat a la ciutat, el motor econòmic que han suposat o el creixement demogràfic que han protagonitzat. Fins i tot, en algun cas, s'arriba a plantejar la necessitat de mostrar-se agraïts amb als immigrants per totes les aportacions que han fet a la societat gandiana, en clara oposició als discursos que criminalitzen a l'estranger i el configuren com a boc expiatori. Així ho expressa el portaveu del Partit Socialista:

"En los últimos diez años, en esta ciudad se ha producido el mayor crecimiento demográfico de nuestra reciente historia y una de las más importantes transformaciones urbanas y sociales. El balance de estos últimos años, de cómo es la ciudad actual y cómo es la ciudad de finales del siglo pasado, es muy positivo. Y todo esto se produce en un contexto en donde la llegada de inmigrantes en nuestra ciudad fue espectacular. Permitidme afirmar que la Gandia de hoy es mucho mejor gracias a los miles de extranjeros que han elegido vivir y trabajar en Gandia. No se puede entender la reciente transformación de este país sin la aportación de centenares, de miles de inmigrantes. Es de justicia reconocer su esfuerzo y sus

capacidades. Debemos de estar orgullosos y debemos de transmitir el agradecimiento justamente en estos momentos donde muchos de estos inmigrantes que han ayudado a esta ciudad, por motivos económicos, se ven obligados a regresar a sus países de origen" (Mascarell, V, TP).

En aquesta línia, que planteja la immigració com alguna cosa positiva, es manifesta també amb contundència el portaveu de Plataforma de Gandia, que descriu la immigració com *"esa nueva realidad que nos ha sobrevenido y que no es otra que la de compartir la vida y el trabajo con otras personas que vienen a mejorar sus condiciones de vida, con el convencimiento de que así es mejor, de que así somos más los que vamos a luchar para mejorar nuestra ciudad, para generar riqueza y para compartirla"* (Mascarell, V., TP).

Malgrat ser majoritària, la visió positiva envers el que ha implicat l'arribada d'immigrants no és compartida per tots els grups. Així, el discurs del Partit Popular identifica a la immigració amb tota una sèrie de problemes²⁷⁹ derivats de l'entrada massiva i incontrolada, tot i reproduint el lema, ja utilitzat per alts càrrecs del partit a nivell estatal o autonòmic, del "no cabemos todos"²⁸⁰ i criticant, de manera insistent, la regularització duta a terme pel Govern d'Espanya a l'any 2005²⁸¹:

"España es el segundo país receptor de emigrantes sólo superado por Estados Unidos. La inmigración irregular es también la consecuencia de una política inadecuada e ineficaz para canalizar, legalmente, los flujos migratorios. Las personas que llegan a España por los cauces regulares son cada vez menores. La situación actual, después de esa regularización masiva, es que hay 900.000 extranjeros en situación irregular y más de 1.000.000 que vinieron a España a trabajar están hoy en paro. Es decir, cinco veces que

²⁷⁹ Aquesta configuració de la immigració no comunitària com a problema ha estat estudiada, entre altres, per Santamaría (2002) qui assenyala com l'immigrant és configurat com a una "categoria social perillosa" amb la que s'associen carències i desviacions, i com aquest mode de descripció de l'immigrant acaba per "(re)presentar l'anomenada "immigració" com a un problema tant de control dels accessos i permanències com d'inserció en la societat d'instal·lació" (Santamaría, 2002: 131-132).

²⁸⁰ Veure, com a il·lustració, les declaracions del candidat del Partit Popular Mariano Rajoy en la campanya electoral de l'any 2008, "No pueden entrar todos. No cabemos", *El País*, 28 de febrer de 2008, http://elpais.com/diario/2008/02/28/espana/1204153212_850215.html o les efectuades per Alicia Sánchez Camacho, candidata d'aquest partit a les darreres eleccions catalanes, "Aquí no cabemos todos", *El País*, 12 de febrer de 2011, http://elpais.com/elpais/2009/02/12/actualidad/1234430224_850215.html.

²⁸¹ Cal assenyalar que el fragment que es reproduïx a continuació és el que obri el discurs del portaveu del Partit Popular en la taula de debat, la carta de presentació de les seues perspectives i propostes al voltant del tema de discussió: la importància del dret al vot i les polítiques migratòries.

cuando Zapatero llegó al poder. La tasa de paro de los extranjeros es del 27%, y esto son realidades que hay que plasmar y poner sobre la mesa, once puntos más que los trabajadores españoles. El fracaso de la política socialista lo pagan los ciudadanos en sus ayuntamientos y Comunidades Autónomas ya que, en momentos de crisis, hay una mayor demanda de los recursos sociales que tienen que cubrir estas administraciones, evidentemente, con muchos menos recursos. Todo esto también ha hecho aumentar tremendamente, hasta casi un 20%, de economía sumergida, que todos entendemos por bajada de sueldo y aprovechamiento del tiempo laboral y de sus salarios” (Torró, A., TP).

Es tracta d'un discurs que connecta amb el que ha estat la tònica general del discurs sobre immigració d'aquest partit en altres convocatòries electorals estatals i autonòmiques (especialment a les darreres eleccions catalanes) i que pot generar reaccions de rebuig envers els immigrants per part d'una població autòctona atemorida front la invasió dels "altres" en un moment en el que els recursos són escassos. Un discurs que posa èmfasi en la necessitat de restringir els fluxos d'entrada d'estrangers, encara que amb algunes excepcions, i que planteja *"acabar con las regularizaciones masivas que perjudican al propio inmigrante, limitar las reagrupaciones en cadena y revisar la figura del arraigo en cuanto a plazos y requisitos"* (Torró, A., TP). Un discurs que contrasta amb el de la resta de partits polítics, alguns dels quals expressen contundentment la seua oposició a aquesta forma de presentar la immigració, com és el cas del Partit Socialista o el Bloc, els portaveus dels quals afirmen respectivament:

"Aquí pasa, ha pasado, igual que en Estados Unidos. Los republicanos, cuando llegan al poder, dejan que haya millones de inmigrantes ilegales y tiene que llegar un demócrata, como Obama, para regularizarlos. Porque afrontar el problema no es decir que hay ilegales y que no existen, sino es ver si están en la calle y, efectivamente, darles solución. Y eso es lo que hace el Partido Socialista. Solventar en política de inmigración los errores y, sobre todo, los ojos vendados que practica el Partido Popular" (Mascarell, V., TP).

"Nosotros estamos en las antípodas del Partido Popular y del discurso que ha hecho y queremos transmitir un mensaje más optimista y no tan apocalíptico ni tan sectario, desde nuestro punto de vista, como el del Partido Popular, porque bueno, habla de derechos iguales para los extranjeros, pero será para los pocos que puedan entrar, con su manera de ver las cosas. Por lo visto, los turistas sí, pero los que vienen a trabajar no pueden entrar en el Estado español" (Moya, J.M., TP).

Partit Socialista, Bloc i Plataforma de Gandia plantegen un discurs obert envers els fluxos migratoris, sobre la base, en el cas de Plataforma de Gandia, del fet que també els espanyols van emigrar a altres països no fa gaire temps o partint de la convicció de que tothom té dret a buscar una vida millor més enllà del seu país, com es manifesta des del Bloc. El candidat d'aquest partit és l'únic que manifesta clarament una posició favorable a fer efectiu el dret a la mobilitat humana:

"La inmigración (...), desde nuestro punto de vista, es natural e incluso resulta inmoral cuestionarlo porque, evidentemente, cualquier ser humano tiene derecho a intentar vivir mejor, a huir de la pobreza, a poder dar de comer a sus hijos que, al fin y al cabo, es lo que todos procuramos en cualquier lugar. Es muy fácil decir desde, desde la atalaya del privilegio, aquello de "cada uno en su sitio" o... cuando la globalización les está recordando todos los días cómo se vive en otros lugares. Lo están viendo en la tele, todos los días, aunque, desgraciadamente, no es así como vivirán ellos cuando lleguen a esos lugares" (Moya, J.M., TP).

Des d'aquest partit també es deixa clar que això no implica que els fluxos migratoris hagen de ser incontrolats, i s'assenyala la importància de regular correctament la immigració, per tal d'evitar que, com a conseqüència d'estar en situació administrativa irregular, els estrangers ocupen el últim esglaió de la societat. S'aposta per la contractació en origen, com a via de regularització, i s'afirma que els immigrants no poden ser mai il·legals i que la única cosa que pot ser considerada il·legal és la seua situació administrativa.

8.1.3. Les representacions polítiques al voltant de la integració i els reptes albirats per a les polítiques locals

La garantia dels drets com a via d'integració és un aspecte que apareix de manera reiterada en totes les intervencions dels portaveus polítics. S'afirma que la igualtat de drets i d'obligacions és fonamental per garantir la integració. El candidat del Partit Popular, però, reconeix aquesta igualtat de drets sols per a aquelles persones que hi resideixen legalment, *"Usted tiene para mí el mismo derecho, porque tiene todos los papeles en regla, que tengo yo"* (Torró, A., TP), contesta el seu candidat a una pregunta efectuada

per la presidenta d'una associació d'immigrants. Es tracta d'un plantejament que el públic assistent al debat demana que explique en dues ocasions, formulant preguntes relacionades amb què farien si governaren amb els immigrants que viuen a Gandia en situació administrativa irregular, preguntes que el candidat no contesta en cap cas. Per a aquells que tenen la seua documentació en regla sí queda clar que s'aposta per la igualtat de drets, conforme ho expliciten les paraules del candidat d'aquest partit:

"El Partido Popular está a favor de la integración total y plena de los extranjeros, para que sean tratados no como inmigrantes sino como ciudadanos con plenos derechos, en cuestión de sanidad, educación, principalmente, y en todos los aspectos de su vida cotidiana. Que puedan entrar en el mundo laboral y que puedan vivir dignamente en nuestra ciudad (...). Los extranjeros no son menos que los gandienses, ni deben trabajar en trabajos peores, ni vivir en zonas peores" (Torró, A., TP).

La integració en drets i deures és, doncs, un propòsit compartit pels partits polítics, amb els matisos exposats. Però, què han de fer els poders públics per tal de garantir aquesta integració? Per on han de caminar les polítiques d'integració locals? Tot i que les respostes a aquestes preguntes no queden massa explicitades, alguns dels portaveus sí expressen la necessitat de posar en marxa mesures ben concretes. Així, des del Bloc s'argumenta la necessitat de recuperar el que ells anomenen "Regidoria d'Immigració", que es correspon, en realitat, amb la Regidoria de Cooperació i Integració, desapareguda al juliol de 2009 i reactivada, sols parcialment, al mes d'octubre de 2010 com a Regidoria de Seguretat, Mobilitat i Integració. I es critica el fet que es suprimira aquesta Regidoria, en la línia de les crítiques vessades pels tècnics que s'han relatat amb anterioritat, i que sols haja estat recuperada a nou mesos de les eleccions:

"La Concejalía de Inmigración no es una concejalía de nueva creación en esta legislatura. Fue instituida la pasada legislatura para dar respuesta a una realidad inminente y fue un magnífico instrumento, pero en esta legislatura, justamente la legislatura de la crisis, cuando más necesaria era, fue desmantelada y la han recuperado ocho meses antes de las elecciones. Como mínimo, curioso. Para nosotros, la Concejalía de Inmigración, que ahora se ha recuperado, es esencial, pero no sólo antes de las elecciones. Pero la Concejalía ha de tener un único objetivo, que es el de desaparecer, el de trabajar para que llegue un momento en el que no haga falta. Y no nos engañemos, desde el Bloc trabajaremos con esa Concejalía con un tratamiento especial, pero no solo para dar subvenciones para la actividad particular

de cada asociación, sino para trabajar por la plena integración, en derechos y obligaciones” (Moya, J.M., TP).

Aquesta aposta per una política específica, amb l'assignació d'una Regidoria especial per a treballar les polítiques d'integració, es faria amb la intenció de que, en el futur, no fora ja necessari apostar per polítiques específiques. El debat, entre posicions més favorables a les polítiques generalistes i altres més partidàries de les polítiques específiques, és, com ja s'ha vist, recurrent en aquest àmbit. En el debat polític que s'està analitzant, un altre partit polític, Plataforma de Gandia, es posiciona expressament a favor de l'opció generalista, doncs considera que sols així es podrà assolir una integració en la igualtat, on l'immigrant siga considerat un més entre els ciutadans i l'exclusió no tinga lloc:

“Yo quiero, y así lo manifiesto, entender que las políticas que estamos llevando y que pensamos llevar si los ciudadanos nos dan, evidentemente, su apoyo, van a ser de igualdad en todo, de no organizar ningún tipo de exclusión y establecer las políticas de tipo general que sean exactamente igual para inmigrantes que para no inmigrantes, eso debe quedar claro y continuar y progresar e incidir en toda la serie de políticas sociales y participativas en nuestra ciudad para que se integre de una manera justa y profunda aquel que viva en nuestra ciudad, aquél que está en Gandia. Creo que son las líneas fundamentales. Primero, no debe considerarse a la persona inmigrante como una persona ajena y distinta al resto de los ciudadanos, tratar de evitar cualquier tipo de exclusión y penarla, penarla con todas nuestras fuerzas y crear todas las estructuras municipales, diría, incrementar, que sean de tipo social para provocar esa integración” (Mut, F., TP).

Aquesta altra cara de la integració, la lluita política contra l'exclusió, que s'expressa clarament en el fragment anterior, està present en bona part dels discursos de tots els partits polítics. El discurs del Partit Popular, però, sembla no considerar un problema l'exclusió dels immigrants quan aquestos es troben en situació administrativa irregular, encara que, com s'ha esmentat adés, el discurs no és explícit en aquest punt i es troba més bé implícit en vàries de les declaracions que fa el seu candidat durant el debat. *“Entendemos al inmigrante legal como uno más en la ciudad”* (Torró, A., TP), s'afirma, d'on

es pot deduir fàcilment que aquell que no “és legal” no seria considerat de la mateixa manera²⁸².

Un altre dels aspectes que s'assenyala per alguns com a escenari clau d'intervenció dels poders polítics, a més de la promoció de la igualtat de drets i la lluita contra l'exclusió, és la sensibilització i l'erosió dels estereotips i prejudicis que promouen la xenofòbia. Un dels partits, el Bloc, posa èmfasi en aquesta qüestió que considera ha de ser prioritària en un context de crisi com l'actual:

“La crisis económica lo distorsiona todo, de una manera casi insuperable, y da pie, desgraciadamente, a posturas seudoxenófobas. Todos hemos escuchado frases como aquello de “los inmigrantes se llevan las ayudas sociales”, “mi hijo no ha podido entrar en la guardería, pero un inmigrante entra enseguida” o, aquello de “primero los de aquí y después el resto”. Son frases que, además, se enaltecen en momentos de crisis cuando es cierto, y hay que reconocerlo, que muchas familias de aquí tienen también grandes problemas económicos y necesitan ayuda de los poderes públicos. Hay quien hace deducciones tramposas de este respecto. Por ejemplo, si hay un 20% de paro y hay un 25% de inmigración, sin inmigrantes no hay paro. Pero eso no es verdad. No se valora la aportación al sistema público de la Seguridad Social, o de pensiones, que posibilita muchas de las prestaciones sociales que luego recibimos, pero hay que reconocer la dificultad de explicar y de entender esto en momentos de crisis y sobre todo cuando el sistema de prestaciones sociales, del paro, jubilaciones... se está recortando permanentemente en los últimos años” (Moya, J.M., TP).

Fet el diagnòstic, aquest partit proposa treballar des dels poders públics, però també des dels propis immigrants, per tal de neutralitzar les dues principals pors que alimenten la xenofòbia en l'actualitat: la por a perdre privilegis i recursos i la por a perdre la identitat pròpia. El seu plantejament en aquest punt torna a posar èmfasi en les

²⁸² Amb el temps, aquesta deducció queda més contrastada a partir d'algunes de les declaracions que ha fet aquest candidat, ja com a alcalde de la ciutat: “Al final tenemos este problema: hay mucha gente en Gandia que está en situación irregular. Pero el problema es de ellos, no es nuestro. Nosotros vamos a solucionarlo”, veure “El alcalde de Gandia ordena revisar el padrón para atajar la inmigración irregular”, *Levante-EMV*, 28 de juny de 2011, <http://www.levante-emv.com/comarcas/2011/06/28/alcalde-gandia-ordena-revisar-padron-atajar-inmigracion-irregular/819802.html>. Mesos més tard, la solució es troba en la prohibició d'empadronar als immigrants en situació administrativa irregular i s'estableix que quan un immigrant extracomunitari sol·licite l'empadronament s'envien les seues dades a la Policia Nacional per tal de contrastar si té la seua documentació en regla i, en cas contrari, negar-li el dret a empadronar-se i “aplicar-li la Llei d'Estrangeria”. Veure “Gandia exige a extranjeros que acrediten ser ciudadanos de bien para empadronarlos”, *Levante-EMV*, edició *la Safor*, 5 de maig de 2012.

conseqüències positives de la immigració i contrasta amb el discurs del Partit Popular que associava la pèrdua de recursos a l'arribada d'immigrants. El Bloc aposta així per les polítiques socials i d'ocupació com a les millors eines per aturar la creixent xenofòbia:

"A nuestro juicio el rechazo es fruto del miedo a perder. Perder condiciones o privilegios económicos, ayudas sociales, trabajos, etcétera, porque hemos de pensar, por qué, si no es así, cuando hablamos de inmigrantes nadie está pensando en los jubilados del norte de Europa, ingleses, alemanes, que vienen a vivir aquí. Y, después, el segundo miedo, desde nuestro punto de vista, es el miedo a la pérdida de la identidad propia, de las costumbres, de las tradiciones... y a que sean sustituidas por otras. El primer miedo se ha de combatir desde los poderes públicos, desde nuestro punto de vista con una apuesta por la educación y, sobre todo, con más recursos para todos porque, evidentemente, si todos tuvieran trabajo y las ayudas sociales necesarias, nadie se quejaría de que los inmigrantes también las tuvieran. El segundo miedo, sin embargo, no se va a ganar sin la colaboración de los propios inmigrantes con su apuesta por la integración" (Moya, J.M., TP).

El conjunt dels representants polítics plantegen la integració com a finalitat última de les polítiques públiques en matèria d'immigració i convivència. Ho fan, com ja s'ha vist, en relació a la garantia de drets, però també en relació a la cultura, com a eix central del procés d'integració. D'alguna manera, tots els partits manifesten la seua convicció de que el procés d'integració ha de construir-se des del respecte per l'altre, té caràcter bidireccional i implica tant a la població forana com a l'autòctona. Alguns incorporen, a eixa necessitat de respecte per "l'altre", la importància de l'intercanvi entre subjectes amb adscripcions culturals diferents, en la línia en la que s'ha definit en aquest treball la integració intercultural. Però apareixen, lògicament, matisos entre els partits polítics.

El Bloc posa èmfasi en el fet que la diversitat és positiva i que cal garantir que cada grup cultural pugua preservar les seues pautes culturals. De fet, la defensa de la cultura valenciana, de la llengua, les tradicions, els costums i el patrimoni, és la insígnia d'aquest partit. I demanen als nous veïns que coneguen, respecten i aprenguen, en la mesura de les seues possibilitats, la cultura d'aquest territori i la seua llengua. S'aprecia en el discurs certa complicitat amb els immigrants, com a membres de grup culturals minoritaris, i se'ls exhorta a defensar la seua cultura des de la idea de que tots els grups culturals deuen poder viure conforme als seus valors i que això és, en el fons, el que fan molts immigrants i

el que fan també els valencians que formen part del projecte del Bloc. El candidat d'aquest grup expressa, en diferents moments del debat, la seua convicció de que serà en les anomenades segones generacions en les que es podrà donar una integració plena i que aquest fet obliga a plantejar mesures polítiques adreçades a treballar amb els fills dels immigrants, especialment en tot allò relacionat amb l'educació.

Per la seua banda, des de Plataforma de Gandia es planteja un discurs clarament compromès amb la interculturalitat, que consideren preferible a la multiculturalitat. Es valora la riquesa d'una possible ciutat mestissa, on tothom siga culturalment reconegut i es puga reconèixer al mateix temps en un "*projecte comú que es diu Gandia*" (Mut, F., TP), en concordança amb els plantejaments teòrics de Habermas (2003: 13) abans exposats. Aquest compromís amb la interculturalitat, que cap altre partit explicita amb tanta intensitat, es reflecteix clarament en les paraules del candidat del partit quan afirma:

"El trabajo que desarrollan asociaciones, como Midrashic o Madara, para promover y para difundir la cultura y el idioma de sus países nos parece excelente. Pero es importante que el esfuerzo sea recíproco y los que vivimos desde siempre en Gandia hemos de hacer el mismo esfuerzo que, en definitiva es, promover el intercambio" (Mut, F., TP).

Des del Partit Popular, també es planteja la necessitat de promoure el respecte mutu, "*los inmigrantes deberán integrarse conociendo la lengua y aceptando las tradiciones y la cultura, al igual que nosotros debemos aceptar y respetar la religión y los valores que identifican a cada una de las culturas que vienen de fuera*" (Torró, A., TP), afirma el seu candidat. Tot i això, l'afirmació "*los inmigrantes deberán integrarse*" sembla responsabilitzar de la integració a una sola de les parts i fa pressuposar que es deixa de banda a la població autòctona, que accepta i respecta, però que no s'integra en la diversitat. En altres passatges del discurs, però, es manifesta una clara aposta per l'intercanvi cultural que caracteritza els plantejaments interculturals quan s'afirma:

"Cada uno tiene que estar en su sitio y, evidentemente, éste es el sitio de todos, los que son rumanos, búlgaros... atendiendo a su cultura y nosotros participando de ella. Y búlgaros y rumanos participando de la nuestra, porque somos todos uno" (Torró, A., TP).

Per contra, el candidat expressa el seu desig d'aplicar el contracte d'integració, una mesura de caràcter assimilacionista que, com ja s'ha referit, el Partit Popular va

incorporar al seu programa electoral per a les eleccions estatals de 2008 i que va estar reivindicada amb força pel Partit Popular de Catalunya en les passades eleccions autonòmiques catalanes²⁸³. S'aprecia, per tant, una clara contradicció entre un discurs que reconeix la diversitat, promou el seu respecte i postula fins i tot la necessitat de l'intercanvi, amb la defensa d'una polèmica mesura, el contracte d'integració, d'inspiració clarament assimilacionista.

Per la seua part, el Partit Socialista no explicita en les seues intervencions res en relació al que entén per integració, però el seu punt de vista ja ha estat arreplegat amb profusió prèviament, en analitzar els discursos dels governants a la ciutat (entre els quals s'ha considerat el del mateix candidat que participa en el debat polític que s'analitza ací).

La participació social i ciutadana és plantejada com a eix vertebrador del procés d'integració i tots els partits, d'alguna manera, fan referència a aquesta qüestió. Plataforma de Gandia enalteix el treball d'algunes associacions d'immigrants, però afirma que els immigrants participen molt poc en el teixit associatiu propi de la ciutat (falles, associacions de veïns i associacions professionals, religioses, esportives o festives) i que els poders polítics deuen promoure la seua incorporació a aquest teixit associatiu. Des del Bloc, es reconeix i es valora també el treball que estan desenvolupant les associacions d'immigrants a la ciutat però es planteja la necessitat de que els immigrants participen també en les estructures pròpies de la societat d'acollida, en les associacions que no són d'immigrants:

"Estaremos caminando hacia la integración cuando, individualmente, los inmigrantes también formen parte de otras asociaciones, de otros colectivos de la ciudad. Cuando los encontremos, por ejemplo, en una falla, en una asociación de vecinos... se ha de hacer, se ha de hacer tranquilamente, pero se ha de hacer decididamente" (Moya, J.M., TP).

Un altre element central en la construcció de la integració i la convivència és, per a les dues forces majoritàries, el treball, encara que amb matisos ben diferents. Així des del

²⁸³ Aquesta mesura va més enllà de la regulació de la integració en la seua dimensió cultural i institucionalitza la sospita envers els immigrants, ubicant-los en una clara situació de subordinació respecte de la població autòctona.

Partit Popular es ressalta la importància del treball per al benestar de la població immigrant i es destaca la capacitat d'aquest partit per a generar ocupació, mentre que des del Partit Socialista es posa l'èmfasi en la necessitat de redefinir les polítiques d'integració en un context de desocupació creixent. Així ho expressen, respectivament els candidats d'ambdós partits:

"Nunca el emigrante²⁸⁴ ha estado tan bien como con el Partido Popular, nunca (ÈMFASI). Eso es un hecho y una realidad. Nunca ha habido tanto trabajo en este país y nunca ha habido tanto bienestar (...). Para que seamos uno, lo primero que tiene que haber, y olvidémonos de todo lo demás, es trabajo. Y para que haya trabajo tiene que haber políticas de empleo y políticas de integración y eso realmente es lo que es el Partido Popular. Todo lo demás, si hubiese en este país trabajo, en estos momentos, no habría los problemas que tenemos, no solo ya de inmigración, sino también los problemas que tenemos de paro y de, evidentemente, todo lo que conlleva la crisis" (Torró, A., TP).

"Esta ciudad en los últimos diez años ha absorbido aproximadamente a unos 20.000 extranjeros, y lo hemos hecho en unas situaciones donde el proceso de acogida era fácil, porque todos tenían trabajo, y el proceso de integración era relativamente sencillo. Pero a partir de ahora, en estos momentos, es donde todos, sobre todo la clase política, los responsables, los que aspiran y los que estamos, debemos de ser capaces de repensar. Porque es necesaria una nueva de inmigración para un nuevo tiempo y la crisis económica generará nuevas necesidades y, desgraciadamente, será mucho más difícil dar respuestas" (Mascarell, V., TP).

Finalment, cap destacar l'important paper que els partits polítics en el govern atorguen a les ONG en les accions adreçades a fer possible la integració en la ciutat. El Partit Socialista expressa com la complicitat d'aquestes entitats i dels voluntaris que en elles col·laboren ha contribuït en bona mesura a l'èxit de les polítiques desenvolupades. Des del seu soci de govern, Plataforma de Gandia, també s'expressa el reconeixement a la tasca que aquestes entitats desenvolupen i aquest reconeixement s'emmarca explícitament en una aposta per la iniciativa privada com a agent d'integració.

²⁸⁴ En diferents discursos d'Arturo Torró s'aprecia una confusió entre les paraules "emigrant" i "immigrant" doncs és habitual que es referisca als immigrants amb la paraula emigrants. Com que s'han trobat evidències de que es tracta d'una confusió s'ha considerat ací que està parlant dels immigrants, malgrat que la paraula que utilitza siga "emigrants".

8.1.4. El discurs polític sobre la immigració i la integració en context electoral: primeres consideracions

L'anàlisi dels discursos dels quatre partits polítics amb representació al govern municipal en la legislatura 2007-2011 ha permès veure reflectides vàries de les qüestions que ja s'incorporaven al marc teòric d'aquesta investigació com a aspectes clau dels processos d'integració i de les polítiques públiques responsables de dur-los a bon port. S'ha pogut veure com al debat analitzat s'expressen diferents punts relatius a la integració des d'un punt de vista polític (dret al vot i participació), jurídic (garantia de la igualtat de drets) i cultural (convivència en la diversitat) i com les polítiques públiques juguen un paper important en la lluita contra l'exclusió, l'educació de la ciutadania i l'erosió dels prejudicis i estereotips.

On es troba el principal punt en comú és en la necessitat de cohesionar la ciutat al voltant d'una acceptació positiva de la diversitat cultural i de la garantia dels drets de tots els ciutadans. Per contra, la definició de qui ha de ser un actor reconegut en aquest procés sí varia entre grups, doncs el Partit Popular matisa en vàries ocasions que l'acceptació de l'altre i la igualtat de drets van lligats a la situació administrativa, de forma que es transmet la idea de que els immigrants en situació administrativa irregular no són benvinguts a la ciutat. La negativa a contestar a les preguntes que fan referència a aquest punt pot interpretar-se com un signe més del plantejament restrictiu que aquest grup planteja en relació als immigrants "sense papers".

Al final del debat, queda la sensació de que el Partit Socialista, el Bloc i Plataforma de Gandia naveguen en un mateix vaixell i el Partit Popular en un altre. Entre els tres primers partits les diferències són mínimes, tan sols qüestió de matisos, mentre que el quart transmet una postura prou més bel·ligerant envers la immigració en general i no participa del relat positiu que fan la resta de partits al voltant del que comporta la immigració per a la ciutat. L'actitud d'aquest darrer partit desperta inquietuds entre alguns dels assistents que es tradueixen en preguntes al voltant de les possibilitats d'ocupació que els immigrants tindrien amb un govern del Partit Popular, els drets que es reconeixerien a les persones en situació administrativa irregular i les mesures que es posarien en marxa dirigides a aquesta població "sense papers".

En el torn general de paraules, un assistent (president de l'Associació de Romanesos de la Safor) manifesta la seua disconformitat amb la forma en que s'ha dut a terme el registre dels estrangers no comunitaris al cens electoral (aspecte que s'analitzarà més endavant), un altra persona reivindica la figura del mediador intercultural (que considera completament absent a la ciutat) i un altra pregunta als representants del govern municipal si han pres alguna mesura específica durant el temps que han governat per a promoure l'ocupació entre els immigrants.

Les línies polítiques explicitades en aquest debat poden ser considerades el preludi de les mesures que, més endavant, s'incorporaran als programes electorals i als discursos en campanya. S'analitza a continuació quines han estat eixes mesures i com s'ha caracteritzat el discurs sobre immigració i integració en la campanya electoral.

8.2. IMMIGRACIÓ I INTEGRACIÓ EN LA CAMPANYA ELECTORAL: IMATGES, PROPOSTES I ACCIONS

8.2.1. Temps d'incògnites i presagis: els mesos previs a les eleccions

El fet singular que un bon conjunt de persones immigrades anaren a accedir al dret al vot va obrir en el seu moment tot un conjunt d'incògnites entre els polítics i els professionals relacionats amb les polítiques d'integració a la ciutat: com anava a gestionar-se políticament aquest fet?, quin seria el paper que jugaria la immigració en la campanya electoral?, quines estratègies electorals anaven a posar en marxa els partits polítics per tal d'atraure el vot dels nous votants?, com es combinarien aquestes propostes amb les que espera una ciutadania més recelosa envers la immigració arran de la crisi econòmica?

Algunes de les persones entrevistades en aquell moment, uns quants mesos abans de les eleccions, mostraven aquestes inquietuds, es plantejaven diferents incògnites i preludiven situacions diverses pel que fa a les preguntes plantejades. Però tots coincidien en la importància que aquest fet anava a tindre en la configuració de la campanya i la precampanya electoral i dels missatges polítics envers els estrangers. S'obria l'escenari presagiat per diversos autors, i exemplificat anteriorment a partir de les

aportacions de Solanes (2006b: 28), segons el qual els immigrants incrementarien de manera clara la seua influència política en escenaris d'accés al dret al vot.

Al mes de juliol de 2010, nou mesos abans de les eleccions, la persona encarregada de les polítiques d'integració a l'Ajuntament de Gandia, manifestava com l'equip de govern encara no havia ordit una estratègia, però presagiava també un acostament a la població immigrant per tal d'aconseguir el seu recolzament electoral en un context en el qual la població autòctona manifesta un recel creixent envers els estrangers:

"¿Cómo se come esto, no? (...). La respuesta está flotando en el viento (RIU). És un tema delicat però, ja el dic, el Ajuntament de, la política de, mosatros, mmm, no pensem ser covards a eixe respecte. El 26% de la població de Gandia és immigrant, és una realitat que està ahí i que, que existeix i els immigrants en les pròximes eleccions municipals molts d'ells van a tindre la oportunitat de votar i mosatros com a polítics que es, que ens presentem a unes eleccions per a guanyar-les, tindrem de, tindrem que tindre actuacions específiques en estos col·lectius com és lògic, normal (...). No, de moment la campanya, com tu dius està més prop que lluny, però la campanya, oficialment, no ha començat" (Bataller, C.).

Sis mesos més tard, el nou polític responsable de l'àrea d'integració, Vicent Mascarell, torna a explicitar la decisió de tindre present al col·lectiu d'immigrants en les eleccions i demana, en una entrevista concedida al diari Las Provincias, que el Partit Popular no actue en Gandia fent demagògia com ha fet en altres ciutats:

*"Por supuesto. Este colectivo va a ser decisivo. Con posibilidad de voto hay 7.000 personas, pero no creo que finalizado el proceso sumen más de 2.000. Espero que el PP no caiga en la tentación de hacer demagogia o de llevar a cabo una instrumentalización política hacia estos ciudadanos como les hemos visto hacer en otras ciudades. En las próximas campañas electorales los partidos no podrán "ningunear" a los inmigrantes, porque se van a convertir en un factor esencial, y eso es muy positivo"*²⁸⁵.

Pel que fa als agents tècnics, el responsable dels programes d'integració i benestar social també al·ludia a la importància que la incorporació dels votants estrangers extracomunitaris tindria en el procés electoral i posava èmfasi en la particular situació de

²⁸⁵ Veure "Moya será alcalde si PP y Bloc logran sumar trece concejales", *Las Provincias*-edició la Safor, 11 de gener de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110111/safor/moya-sera-alcalde-bloc-20110111.html>.

crisi i en el fet que les polítiques que atrauen als votants estrangers poden ser, al mateix temps, les que espanten el vot autòcton:

"Las opciones políticas en estos momentos están empezando a poner la mirada, y más que la mirada, en el colectivo de... o en los distintos colectivos de inmigrantes, sobre todo en los que tienen potencialidad de voto en las municipales, y eso... pues bueno, tiene sus consecuencias (...). Yo digo aquello de "malo si no hacemos pero, ¡ay como hagamos!", como hagamos va a ser peor, claro, eh, porque se percibe, hace unos años, yo ya soy veterano en esto, aquello de los Servicios Sociales eran solamente pa los gitanos, "ya estoy hartito de que mis impuestos se vayan para lo de los gitanos", y eso te estoy hablando de hace quince años, o algo así, cuando el fenómeno migratorio ni estaba, ni se le atisbaba, ni se preveía que en ningún momento... y, esa, pues ese estado sigue latente y yo no sé de cara a un proceso electoral en el que las sensibilidades se ponen a flor de piel, por parte de los políticos, cómo se va a jugar esa baza (...). Por un lado yo creo que ahora la vía, desde la vertiente política, desde la, se está poniendo esa mirada como un potencial electorado y, por otro lado, se está mirando de reojo y con mucho miedo a lo que van a pensar los de toda la vida si se percibe que las ayudas, o lo que nosotros lo que estamos haciendo, porque esto va a traer más inmigración, y esto va a traer más... Y eso, eso es un dilema sin resolver, ¿eh?, yo creo que en estos momentos es un dilema (SOMRIU) y más en, en una gran ciudad se pierde un poco más pero, en la medida en la que tiene unos límites más reconocibles, empieza a ser complicado y se genera ahí un buen dilema".

Però no tots els tècnics pensaven que la incorporació dels estrangers al cens electoral anara a implicar el disseny o plantejament de noves polítiques d'integració o de noves mesures d'acostament a les necessitats dels estrangers. Així, una de les professionals entrevistades es mostrava convençuda que en aquest joc per atraure's políticament el favor de la gent estrangera, l'equip de govern del moment es limitaria exclusivament a practicar la compra de vots:

"No treballaran, no treballaran, lo primer que faran és donar-los subvencions. Anirà l'associació uruguia que vol fer algo, pam!, subvenció, va l'associació tal, subvenció, per a que estiguen contents. Punto pelota, no n'hi ha més (RIURES), no n'hi ha més, crec jo, eh?, sempre baix de la meua opinió" (T4).

Per la seua part, i malgrat la importància que tècnics i polítics atorguen a eixe nou context electoral, l'alcalde de la ciutat no considerava que el vot estranger anara a ser

determinant en les eleccions locals i preludia una baixa taxa de participació i una incidència insignificant en el resultat electoral:

"Jo crec que aniran participant poc a poc in crescendo, però que no va a tindre un gran impacte. La última vegà, tots els partits polítics se van llançar a la búsqueda i captura en campanya electoral del vot de l'immigrant. Bueno, pues en Gandia pense que van votar, parle de memòria, set-cents persones. Si mos els tenim que repartir entre tots els partits, i això de tornar a fer campanya de "inscríbete" i... En un cens electoral de quaranta mil, que van a votar trenta i pico mil, pues set-cents, diversificats, "no és que quatre-cents votarien a l'esquerra i tres-cents a la dreta", o cinc-cents, estem parlant de cent vots, és dir... no crec que siguen decisius en eleccions. Sí són decisius en les polítiques públiques quan tenen dret a vot!, això sí (...). Però que això vaja a ser un fet decisiu... per a decantar la balança cap a un puesto o cap a un altre, sincerament, crec que no" (Orengo, J.M.).

En general, doncs, es veu com polítics i tècnics reconeixen la importància del fenomen, encara que amb matisos diferents. Els mesos següents, però, acaben per resoldre aquestes incògnites, amb la plasmació en els programes electorals de mesures concretes adreçades a la gestió de la integració en la ciutat i amb la posada en marxa de diverses estratègies d'acostament a les associacions d'immigrants per tal de guanyar el seu favor.

8.2.2. Les polítiques d'integració als programes electorals: consensos i particularitats.

Totes les forces polítiques amb representació municipal²⁸⁶ incorporen als seus programes propostes electorals vinculades amb la integració dels immigrants a la ciutat i

²⁸⁶ Altres forces amb forta implantació en altres municipis de la comarca de la Safor i de la resta del País i l'Estat, com ara Esquerra Unida, gairebé no obtenen vots a la ciutat de Gandia (402 vots en les darreres eleccions locals de 2007 per darrere, fins i tot, d'Espanya 2000). Algunes converses informals mantingudes amb informants clau a la ciutat apunten a que l'espai electoral que tradicionalment ocupa Esquerra Unida en altres municipis, ací l'ocupen en bona part els Verds i també, fins a cert punt, el Bloc. Encara que no ha estat incorporat a l'anàlisi d'aquest apartat, es pot assenyalar que el programa electoral d'Esquerra Unida a la ciutat de Gandia es caracteritza, en matèria d'immigració, per plantejar l'elaboració de projectes específics adreçats als immigrants, la recuperació de la Regidoria de Diversitat i la creació d'una Regidoria de Drets Civils i Igualtat que treballa, entre altres coses, en la lluita contra la discriminació per raó d'origen.

la gestió de la diversitat. La quantitat, el protagonisme i la direcció d'aquestes propostes és variable entre partits i seran analitzades a continuació²⁸⁷.

El conjunt dels programes analitzats incorporen apartats específics relacionats amb la immigració o la diversitat en els que s'inclou tot allò que podria catalogar-se com a propostes polítiques relacionades amb els processos d'integració. Tots a excepció de Plataforma de Gandia que, amb un programa electoral prou menys extens que la resta, no incorpora cap apartat específic relacionat amb aquestes qüestions²⁸⁸.

Les propostes en matèria d'immigració i integració ocupen un lloc preeminent (per extensió i visibilitat) al programa electoral del Partit Popular (que presenta les seues mesures en un apartat específic anomenat "els immigrants") i al del Bloc-Iniciativa-Verds (que les engloba sota el títol "Gandia i els nouvinguts", tot i incorporant també un subapartat sobre "l'escola i els nouvinguts" dins de l'apartat "Gandia i l'educació"). La plataforma electoral Gandia ens Uneix²⁸⁹ incorpora també un apartat específic, menys extens, i que no queda identificat de manera tan clara com els anteriors (el seu enunciat "la Gandia diversa", pot donar lloc a pensar que incorpora mesures relacionades amb la diversitat en general i no necessàriament amb la diversitat cultural i la integració dels immigrants, encara que sols incorpora elements relacionats amb la diversitat i la immigració). Aquest grup també presenta una mesura dins l'apartat que tracta sobre "la Gandia cultural".

Tots els programes incorporen alguns elements de diagnòstic (sobre el que implica la immigració per a la ciutat i, en alguns programes també, sobre els reptes que aquesta obri) i un conjunt de mesures per fer front a eixa realitat.

²⁸⁷ Més endavant, en tractar sobre els debats electorals a la televisió pública, s'inclouran també algunes referències als partits polítics minoritaris i a les seues propostes polítiques en el camp de la immigració, però, donat el caràcter més residual d'aquests partits, s'ha optat ací per analitzar amb deteniment sols els programes de les forces polítiques majoritàries.

²⁸⁸ El programa electoral d'aquest partit no presenta apartats sinó que fa un seguit de propostes sense que aquestes siguin organitzades per blocs.

²⁸⁹ Plataforma política conformada pel Partit Socialista de Gandia i els Verds, encara que la visibilitat del Partit Socialista és substancialment major que la dels Verds.

Pel que fa al diagnòstic, tots els partits, a excepció de Plataforma de Gandia que sols destina una línia del programa al diagnòstic, incorporen un discurs positiu envers el fet que Gandia siga una ciutat de recepció de població forana i posen èmfasi en diferents aspectes positius associats a aquesta realitat. Tant Gandia ens Uneix com el Partit Popular, ressalten el dinamisme social i cultural que comporta la diferència cultural, mentre que Bloc-Iniciativa-Verds fa referència al progrés i canvi social positiu associat a la presència d'immigrants, però el relaciona, específicament, amb la seua aportació a l'increment poblacional, el manteniment dels sistemes de benestar i el desenvolupament econòmic. També el Partit Popular incorpora una referència a l'enriquiment econòmic que se'n deriva de la immigració. Aquest partit assenyala com, a més de ser una oportunitat per al desenvolupament de Gandia, la immigració és un factor de progrés per als països d'origen de les persones immigrants²⁹⁰.

En aquest "estat de la qüestió" que s'incorpora als programes, destaca també la valoració positiva que tant Gandia ens Uneix com Plataforma de Gandia fan de la ciutat com a espai d'acollida, fet que implica un pas més enllà de la mera recepció. Gandia ens Uneix assenyala com aquesta acollida s'ha fet de manera pacífica i Plataforma de Gandia destaca que es tracta d'una acollida integradora.

Dos grups polítics, Gandia ens Uneix i Bloc-Iniciativa-Verds, inclouen en el seu diagnòstic referències als recels que entre la població autòctona causa la presència d'immigrants. El primer grup es refereix a com els nous vinguts són vistos per alguns, especialment pels econòmicament més febles, com a competidors en el mercat laboral i en l'accés a les prestacions públiques. El Bloc es fa ressò del fet que algunes persones parlen de la immigració com un mal o un perill i és per això que considera que cal fer entendre a la població que la immigració i la interculturalitat són factors positius per al desenvolupament social.

²⁹⁰ Aquest discurs contrasta enormement amb el que el mateix partit ha sostingut en altres municipis. Si es pren com a referència Catalunya, on el Partit Popular fa un discurs especialment dur contra la immigració, es pot atendre, per exemple, al fet que al municipi de Rubí (amb una població total semblant a la de Gandia, 73.979 habitants a 1 de gener de 2011, però amb un 13,3% de població estrangera front al 24,1% de Gandia) haja utilitzat, entre els quatre lemes de campanya, el de "Reacciona: primer els de casa" (veure "El PP comparte en Rubí lema con la xenófoba Plataforma per Catalunya", *elmundo.es*, 16 de maig de 2011, <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/05/16/barcelona/1305564041.html>) i haja proposat mesures de discriminació positiva a favor dels rubinencs en l'apartat del programa dedicat a les ajudes municipals.

El Partit Popular destaca també en el seu diagnòstic l'important paper que les polítiques d'integració tenen per tal d'evitar que apareguen tensions en la convivència, i assenyalava com cal encertar amb el model d'integració que s'aplique en la ciutat de forma que s'eviten els conflictes i es respecten els drets constitucionals contribuint al benestar de tots.

Pel que fa al camp de les propostes específicament adreçades a elements relatius a la integració, el Partit Popular i Bloc-Iniciativa-Verds n'incorporen set respectivament, Gandia ens Uneix en presenta sis, i Plataforma de Gandia sols en planteja una. Si bé és cert que el programa electoral d'aquest darrer partit és prou sintètic, es pot posar atenció al fet que sols proposen una mesura quan el seu candidat afirmava prèviament, en l'acte de debat analitzat a l'apartat anterior, que "*el reconocimiento de la diversidad cultural y de la integración van a ser las líneas fundamentales de nuestro programa político*" (Mut, F., TP).

Les propostes dels diferents partits són:

- Gandia ens uneix
 - Desenvolupar un Observatori de la Immigració.
 - Prosseguir el Pla d'Immigració Municipal²⁹¹.
 - Coordinar les diferents accions des del Centre Municipal Intercultural integrat en la xarxa AMICS.
 - Realitzar campanyes de sensibilització (en interculturalitat, lluita contra el racisme i la xenofòbia i assumpció col·lectiva dels valors democràtics) adreçades a la població gandiana a través dels mitjans de comunicació.
 - Treballar conjuntament amb les ONG i les associacions d'immigrants que prestin serveis en matèria d'integració social.

²⁹¹ Malgrat que es parla de "prosseguir", cal assenyalar que el Pla no està oficialment en vigor des que va expirar a l'any 2009.

- Donar suport a les exposicions d'arts plàstiques i concerts de música ètnica del Palau Ducal, en el marc del compromís de la ciutat amb la multiculturalitat.
- Partit Popular
 - Potenciar l'Agència AMICS, en cooperació amb les ONG.
 - Crear una "finestra única" que coordine totes les actuacions requerides per l'estranger.
 - Garantir el control per a regular la situació dels immigrants, de forma que el padró siga fidedigne.
 - Crear un pla d'atenció a l'alumnat immigrant a les escoles que incloga un pla de benvinguda, bones pràctiques als centres, reforç a l'alumnat amb necessitats educatives i un programa de compensació educativa.
 - Oferir cursos gratuïts de castellà i valencià.
 - Oferir orientació a totes les associacions d'immigrants que vulguen participar dels projectes i les actuacions educatives i culturals de l'Ajuntament.
 - Impulsar la implicació en projectes europeus de les associacions d'immigrants i de les ONG que treballen amb immigrants.
- Bloc-Iniciativa-Verds
 - Crear un sistema d'informació local per a la gestió de la immigració.
 - Recuperar la Regidoria per a la Interculturalitat que assumiria les responsabilitats d'atenció social a la població immigrant.
 - Potenciar la figura del mediador intercultural.
 - Posar en marxa el Pla d'Acollida Municipal.
 - Fomentar la participació dels immigrants en cursos de valencià i castellà.

- Distribuir equitativament l'alumnat nouvingut entre els centres públics i els concertats.
- Potenciar plans d'acollida a l'escola que incorporen programes plurilingües vertebrats al voltant del valencià com a llengua vehicular.
- Plataforma de Gandia
 - Propiciar un intercanvi cultural actiu amb altres llocs i cultures que permeta el coneixement mutu.

Les propostes dels diferents partits tracten d'assolir millors quotes d'integració i poden entendre's més com a complementàries que no pas com a contràries. Probablement, la major part de les mesures que contempla cadascun dels partits podrien ser assumides sense dificultats per la resta de partits, cosa que no es pot dir que siga la tònica comú en un camp tan polèmic com el de la immigració i la integració²⁹². És probable que aquest fet garde relació amb el que ja s'anunciava quan s'analitzava la situació política a la ciutat en el camp de la immigració i es relatava l'existència d'un consens (manifestat, per exemple, en l'aprovació per consens del Pla Municipal d'Immigració 2006-2009) i l'absència d'enfrontaments polítics en aquest camp. Fins i tot algunes propostes són compartides per diferents partits, com ara la importància d'oferir cursos de valencià i castellà o de posar en marxa programes d'acollida a les escoles (ambdós mesures presents als programes del Partit Popular i del Bloc-Iniciativa-Verds) o l'aposta per tornar a disposar d'un Pla Municipal d'Immigració, present als programes del moviment Gandia ens Uneix i del Bloc-Iniciativa-Verds. El treball amb la població autòctona, adreçat a sensibilitzar-la per tal de combatre el racisme i la xenofòbia i promoure la interculturalitat està explícitament present al programa de Gandia ens Uneix i apareix de forma més difusa al de Bloc-Iniciativa-Verds.

²⁹² Aquesta realitat contrasta amb la referida anteriorment a partir del debat analitzat sobre polítiques d'integració en el que el Partit Popular plantejava un discurs més "dur" i allunyat del de la resta de partits en alguns aspectes clau. En aquell debat, però, el discurs del Partit Popular es centrava més en les polítiques d'immigració i control, que són de competència estatal, que en les d'integració. Probablement aquest fet explica en bona part el canvi de direcció del discurs quan aquest es centra sols en la política local d'integració.

Però també hi ha una mesura del Partit Popular que, en la forma en la que està redactada, resulta ambigua i poc clara, poguent ser entesa com a una proposta que obri la porta a algunes restriccions en l'accés al padró, en la línia defensada per aquest partit en altres municipis de l'Estat i denunciada per bona part de la resta de partits. "Garantirem el control per regularitzar la situació dels immigrants, de manera que el padró siga fidedigne", afirma el programa, però no s'explicita què s'entén per "garantir el control", quin tipus de situació dels immigrants es pretén regularitzar o què es vol dir amb allò de que el "padró siga fidedigne". Aquesta ambigüitat pot ser entesa com una coartada per poder dur endavant després polítiques de caire divers, una forma de transmetre una cosa i la contrària que tant pot fer pensar que es promourà la regularització administrativa dels immigrants com que es duran a terme nous mecanismes restrictius sobre la possibilitat que tenen els estrangers per a empadronar-se²⁹³.

En els programes apareixen algunes mesures relacionades amb qüestions que es treballen en aquesta investigació com a elements claus en el procés d'integració. Entre elles destaquen les plantejades al voltant de les associacions d'immigrants i el seu paper en les polítiques d'integració. Gandia ens Uneix planteja treballar conjuntament en matèria d'integració social amb aquestes associacions, quan són prestadores de serveis. Però no presenta cap mesura relacionada amb l'associacionisme immigrant en general, sinó sols a aquell que incorpora la prestació de serveis entre les seues activitats. Per la seua banda, el Partit Popular proposa oferir informació a les associacions d'immigrants en general per tal de facilitar la seua participació en les accions municipals empreses a l'àmbit de l'educació i la cultura, així com promoure que aquestes associacions participen en projectes europeus. Les propostes dels populars van més adreçades a promoure la participació de les associacions, mentre que les dels socialistes es centren en la prestació de serveis, però no diuen res sobre la participació. Bloc-Iniciativa-Verds i Plataforma de Gandia no incorporen cap esment a les associacions d'immigrants en el seu programa.

²⁹³ Com ja s'ha referit, una vegada passades les eleccions i obtinguda l'Alcaldia pel Partit Popular, es constata l'existència d'un desig de restringir l'accés al padró als immigrants que cristal·litza, finalment, en la negativa a empadronar als immigrants "sense papers". Els primers casos de negació del dret a empadronar-se són coneguts al mes de juny de 2012 (veure "Gandia rechaza 23 peticiones de extranjeros que querían empadronarse de manera ilegal", *Las Provincias*-edició la Safor, 13 de juny de 2012, <http://www.lasprovincias.es/v/20120613/safor/gandia-rechaza-peticiones-extranjeros-20120613.html>).

En el terreny de les propostes, per últim, pot destacar-se com la mediació intercultural, que ha estat considerada als darrers anys com una de les millors estratègies per promoure la convivència i evitar l'esclat de conflictes i el desenvolupament dels existents en forma latent o manifesta, sols és referida en el programa del Bloc-Iniciativa Verds on es postula la necessitat de potenciar la figura del mediador intercultural. Els partits majoritaris no contempen cap mesura orientada a la promoció d'aquests professionals, el que fa esperable que l'absència de mediadors interculturals continue sent la tònica general en la següent legislatura.

Tant en els passatges relacionats amb el diagnòstic com en els que incorporen propostes concretes, es desprenen elements que permeten identificar alguns dels aspectes que defineixen el concepte d'integració per cadascun dels partits polítics. En aquest sentit, tots els partits polítics, a excepció del Partit Popular, incorporen en algun moment el valor de la interculturalitat en els seus programes. L'aposta per la interculturalitat s'explicita al programa de Gandia ens Uneix i de Plataforma de Gandia, però és Bloc-Iniciativa-Verds qui més refereix aquesta qüestió doncs afirma que la interculturalitat és un factor de progrés per a la ciutat, reivindica la creació d'una Regidoria d'Interculturalitat i es compromet a potenciar la mediació de caire intercultural. El discurs del Partit Popular sí es mostra favorable a la multiculturalitat, promovent que biblioteques, centres educatius i parcs municipals arriben a ser vertaderament diversos, però res no diu de les interaccions culturals entre immigrants i autòctons.

Per altra banda, la integració es vincula amb la llengua i tant el Partit Popular com Bloc-Iniciativa-Verds expliciten que l'aprenentatge de les llengües oficials és una eina al servei de la integració, encara que, lògicament, el Bloc posa un major èmfasi en l'aprenentatge del valencià.

Els reptes que la situació actual de crisi obri en relació a la immigració, la integració i la diversitat o els problemes derivats de les altes taxes de desocupació entre la població forana i de les situacions de precarietat econòmica a elles associades, no són abordades per cap dels programes electorals. També pot trobar-se a faltar un major desenvolupament de les polítiques d'integració que es proposen i una visió més integral i completa del plantejament polític envers els processos d'integració i la forma en la que

s'han de promoure des de les institucions públiques. Malgrat la seua presència en tots els programes electorals, amb major o menor intensitat, pot afirmar-se que la immigració no ocupa un lloc central en aquestos programes. El seguiment de la campanya electoral, que s'analitzarà a continuació, permet corroborar aquest fet.

8.2.3. La immigració a la campanya electoral: un assumpte secundari en el discurs polític

Una vegada analitzats els principals posicionaments dels partits polítics majoritaris a Gandia envers les polítiques d'integració, a partir de l'anàlisi del debat establert a l'efecte i dels programes electorals, cal posar la mirada en el transcurs de la campanya electoral i en els missatges relacionats amb la immigració i la integració que s'han fet servir en ella.

Ja s'han referit alguns dels trets que caracteritzen aquest període electoral marcat per la crisi econòmica, la desocupació i la incorporació al cens electoral de nous veïns de procedència extracomunitària. Aquestes circumstàncies han promogut, en altres contextos, l'emergència de la qüestió migratòria com a principal arma d'enfrontament polític. Les ja referides eleccions catalanes de 2010 han estat un clar exemple de com la immigració pot ser utilitzada per avivar les pors de la població autòctona, tot i convertint als immigrants en els bocs expiatoris sobre els que descarregar la frustració d'una part de la ciutadania. Un context com la ciutat de Gandia, on un de cada quatre veïns és estranger i on la immigració i la diversitat tenen una important visibilitat a l'espai públic, es convertia en un escenari d'interès per tal d'analitzar com cristal·litzava en el discurs polític la qüestió de la immigració en la campanya electoral.

Amb aquest motiu s'ha fet un seguiment de la campanya, mitjançant l'anàlisi de premsa (seccions comarcals de Levante-EMV i Las Provincias) i dels debats electorals desenvolupats a la televisió i les ràdios locals, així com a través de Facebook.

Fruit d'aquest treball, que a continuació es detallarà, es pot afirmar amb rotunditat que la immigració no ha estat un tema de campanya, sinó que més bé ha estat absent de tot el debat polític durant el període electoral i els mesos previs. Es continua així

amb la tònica ja descrita segons la qual els partits polítics locals no fan de la immigració un arma de confrontació política com ha ocorregut en altres municipis amb important presència d'estrangers.

A les eleccions locals es van presentar deu candidatures: Partido Socialista Obrero Español, España 2000, Plataforma de Gandia, Esquerra Unida del País Valencià-la Unitat-Verds, Nuevo Espacio Ciudadano, Partido Popular, Unión Progreso y Democracia, Grup Independent Valencià, Bloc-Verds: Coalició Municipal Compromís, i Coalició Valenciana²⁹⁴. Destaca l'aparició del partit Nuevo Espacio Ciudadano, la candidatura del qual estava integrada per dinou persones estrangeres i sis nacionals i anava encapçalada per una persona de nacionalitat uruguiana. Algunes de les persones que conformaven aquesta llista havien estat vinculades prèviament amb l'Associació Cultural Companys de l'Uruguai de Gandia. Es tracta d'un partit majoritàriament conformat per estrangers que obria una incògnita sobre la possibilitat de que bona part del vot immigrant anara a parar a la seua candidatura i que ha generat certa polèmica entre les associacions d'immigrants, com es podrà veure en el següent apartat dedicat al rol d'aquestes associacions en el context electoral. Encara que no es tractava d'un partit dirigit als immigrants, i així s'esforçaven per transmetre-ho els seues representants, sí que es conformava amb la pretensió de ser un espai d'expressió política dels nous ciutadans i plantejava diverses propostes relacionades amb la convivència en la diversitat i la integració.

Durant la campanya electoral, gairebé no apareix cap notícia en premsa relacionada amb les propostes que els partits dirigeixen als immigrants o a respondre a les necessitats derivades de la multiculturalitat. De fet, durant tota la campanya sols apareixen als diaris estudiats dues notícies breus que fan referència a aquesta qüestió. Una d'elles, publicada al diari Levante-EMV²⁹⁵, es fa ressò de la instal·lació d'una pancarta, qualificada de "xenòfoba", que España 2000 va instal·lar al cèntric Passeig de les Germanies amb el lema "Más seguridad, menos inmigrantes" i ressalta el fet que el lloc

²⁹⁴ En la darrera convocatòria electoral va presentar candidatura també un partit conformat majoritàriament per població estrangera comunitària, Ciudadanos Unidos Europeos, amb un cap de llista búlgar i orientat, fonamentalment, a la integració dels estrangers a la ciutat en igualtat de drets i deures. Aquest partit, aparegut en el context d'incorporació de romanesos i búlgars al dret al vot a les eleccions locals, va obtindre tan sols 108 vots i no ha tornat a presentar-se en aquesta convocatòria de 2011.

²⁹⁵ "España 2000, pancarta xenòfoba", *Levante-EMV-edició la Safor*, 12 de maig de 2011.

d'ubicació de la pancarta estiga molt a prop dels carrers en els que viuen més immigrants. L'altra notícia, publicada al diari Las Provincias²⁹⁶, informa de les propostes en matèria d'immigració del partit Nuevo Espacio Ciudadano. Els dies previs a la campanya, un altra notícia breu al diari Las Provincias informa de que el candidat pel Bloc s'ha reunit amb la comunitat búlgara per traslladar-los les seues propostes en matèria d'immigració²⁹⁷. La immigració i la integració no torna a aparèixer en cap dels diaris estudiats amb la qual cosa es pot concloure que la repercussió mediàtica de les propostes dels partits en aquest camp o de les possibles divergències en les polítiques d'integració ha estat pràcticament nul·la.

Tampoc té especial incidència la immigració als debats electorals mantinguts entre els candidats a l'alcaldia dels dos partits majoritaris, Partit Socialista i Partit Popular, en Ràdio Gandia (pertanyent a la Cadena Ser) i la Cadena Cope de Gandia. El primer dels debats²⁹⁸ comença amb la presentació de les línies generals dels programes d'ambdós partits. José Manuel Orengo, candidat pel Partit Socialista, no fa cap esment a la immigració en aquesta primera intervenció, mentre que Arturo Torró, candidat pel Partit Popular, sí incorpora als immigrants a la llista de col·lectius als que manifesta que escoltarien si governaren, tot i afirmant: "*queremos un Ayuntamiento que escuche a todos, a los pensionistas, a los jóvenes, a los desempleados, a los autónomos, a los emigrantes y a los barrios*". En el bloc de preguntes dedicats a la política social, la moderadora del debat inclou, entre altres temes, la immigració. Els candidats expressen ací algunes de les qüestions que ja explicaven a la taula de debat analitzatza prèviament. José Manuel Orengo posa èmfasi en els aspectes positius que comporta la immigració²⁹⁹ i Arturo Torró identifica de nou la immigració com un problema relacionat amb l'ocupació. Ambdós

²⁹⁶ "Nuevo Espacio Ciudadano apuesta por la integración de inmigrantes", *Las Provincias-edicó de la Safor*, 17 de maig de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110517/safor/nuevo-espacio-ciudadano-apuesta-20110517.html>.

²⁹⁷ "Moya se reúne con los búlgaros de Gandia", *Las Provincias-edicó de la Safor*, 30 d'abril de 2011, <http://www.lasprovincias.es/v/20110430/safor/moya-reune-bulgaros-gandia-20110430.html>.

²⁹⁸ Dut a terme en Ràdio Gandia el dia 9 de maig de 2011.

²⁹⁹ En aquesta mateixa línia es va pronunciar en l'acte de presentació de la seua candidatura al Centre Internacional de Gandia (Universitat de València) en afirmar que aposten per "*una Gandia más solidaria, donde la diversidad no sea un problema, sino que las mezclas nos permitan a todos ganar*". Veure "Orengo: si otro partido tiene una buena idea, aunque no gobierne, debe impulsarse", *Levante-EMV-edicó la Safor*, 8 de maig de 2011.

aposten per reforçar l'Agència AMICS com a eina central de les polítiques públiques a la ciutat:

"Jo la immigració la considere una riquesa. Crec que la diversitat sempre és una oportunitat. Per això, en companyia del Centre AMICS i de les ONG, provocarem la integració dels immigrants en Gandia" (Orengo, J.M., DE³⁰⁰).

"El problema de la inmigración va ligado al problema del paro. Por eso el Partido Popular está tan preocupado por el empleo, ya que éste no conoce origen ni nacimiento. Si hay empleo para todos, hay bienestar para todos. Potenciaremos la Agencia AMICS" (Torró, A., DE).

Al segon debat radiofònic³⁰¹ el candidat socialista no presenta cap mesura o comentari al voltant de la immigració o la diversitat cultural. El seu oponent reproduïx íntegrament les mateixes paraules citades al paràgraf anterior i emprades a l'anterior debat, sense aportar res de nou.

Pel que fa als debats electorals desenvolupats en la televisió pública local, Gandia Televisió, la immigració no va aparèixer en cap moment del primer debat entre els partits majoritaris³⁰². El tema sí va estar abordat, encara que de manera molt residual, al segon dels debats, en el que es tractaven temes relacionats amb la cultura, l'educació, el benestar social i la participació ciutadana. En eixe debat, Plataforma de Gandia planteja la importància de tindre present la multiculturalitat en les polítiques culturals de l'Ajuntament i és l'únic partit que fa referència a la diversitat en l'apartat de debat sobre qüestions culturals. En l'àmbit de l'educació, sols el Bloc fa referència a la immigració per tal de plantejar l'establiment de plans d'acollida per a l'alumnat nouvingut i un repartiment equitatiu d'aquest entre els centres públics i els concertats. Pel que fa a les polítiques de benestar social el Bloc és, de nou, l'únic partit que hi planteja alguna cosa en relació a les polítiques d'integració. El seu candidat afirma que hi ha inversions a l'àmbit d'allò social que són *"socialment necessàries, èticament indefugibles i econòmicament*

³⁰⁰ Debats electorals.

³⁰¹ Emès a la Cadena Cope de Gandia el dia 16 de maig de 2011.

³⁰² Aquest debat, en el que participen els candidats del Partit Socialista (José Manuel Orengo), el Partit Popular (Arturo Torró), Plataforma de Gandia (Fernando Mut) i Bloc-Iniciativa-Verds (Josep Miquel Moya), va girar al voltant de quatre eixos temàtics: urbanisme, medi ambient, mobilitat i promoció econòmica.

rendibles” i situa entre elles *“la defensa dels drets dels immigrants i la seua integració”*. També pregunta als partits governants per què van desmantellar el Departament de Cooperació i Integració i per què es va recuperar sols a sis mesos de les eleccions, pregunta que queda sense resposta. Per últim, amb respecte a l'àmbit de la participació ciutadana, cap partit fa referència a la participació de les persones immigrades.³⁰³ En cap moment del debat els candidats discuteixen entre ells sobre qüestions relacionades amb la immigració.

En un tercer debat televisat, en el que participaven els candidats dels partits minoritaris Coalició Valenciana, España 2000, Grup Independent Valencià, Nuevo Espacio Ciudadano i Unión Progreso y Democracia³⁰⁴, sí que es van tractar més assumptes relacionats amb la immigració i la integració. Resulta especialment interessant analitzar el contingut d'aquest debat doncs en ell estan presents partits amb una posició a priori prou enfrontada (participa un partit com España 2000, que fa bandera del seu rebuig envers els estrangers³⁰⁵ i un altre com Nuevo Espacio Ciudadano, conformat principalment per immigrants i que treballa per la integració d'aquesta població i per la convivència en la diversitat³⁰⁶). En aquest debat, a més, sí que es dedica una part important a referències relacionades amb les polítiques d'integració, reflectint-se, en ocasions, posicions completament oposades. Si bé en els dos primers blocs de debat, política econòmica i infraestructures i urbanisme, res no es parla sobre açò, en els blocs sobre política social i cultura i educació la immigració ocupa un lloc relativament important.

³⁰³ Es fa referència a l'important teixit associatiu de la ciutat i es parla de les associacions de veïns, les ONG i les associacions d'afectats per alguna malaltia, però res es diu de les associacions d'immigrants, malgrat el seu elevat nombre i l'activitat que desenvolupen a la ciutat.

³⁰⁴ La moderadora del debat explica que Esquerra Unida ha rebutjat la invitació, però no n'explica els motius. Els portaveus dels altres grups són David Cotaina per Coalició Valenciana, Ximo Faus pel Grup Independent Valencià, Germán de Miguel per España 2000, Raúl Salgueiro per Nuevo Espacio Ciudadano i Mª Lidón Ordóñez per Unión Progreso y Democracia, tots ells caps de llista de les seues candidatures a excepció del portaveu de Coalició Valenciana que figura en el lloc número sis de la candidatura del partit.

³⁰⁵ En el document en el que plasmen les seues propostes centrals figura el no empadronament dels immigrants per ells anomenats il·legals, la preferència dels espanyols sobre els estrangers a l'hora d'optar a subsidis, prestacions i llocs de treball i el lema “Inmigrantes legales los justos, ilegales ni uno”.

³⁰⁶ En el programa electoral d'aquest partit, que prioritza la participació com a element d'integració, es plantegen, entre altres mesures, la promoció de la mediació intercultural, la creació d'un Consell Municipal de Cooperació i Immigració, l'exigència a les autoritats corresponents del tancament dels Centres d'Internament d'Estrangers, així com diverses actuacions orientades a facilitar l'expressió en l'espai públic de la diversitat cultural i la promoció de la interculturalitat.

En el camp de la política social, el candidat per Nuevo Espacio Ciudadano proposa la creació d'una Regidoria específica d'Igualtat, Drets Civils, Immigració i Diversitat per tal d'aconseguir la plena igualtat i la integració. Es refereix també al Grup Independent Valencià al que demana que no actue com en altres ocasions en les que ha preconitzat la necessitat de polítiques socials restringides als autòctons. España 2000, per la seua banda, proposa la creació de "dues finestres" en els serveis que gestionen les ajudes municipals: una per als que han treballat i aportat i un altra per a la resta. Tot i que no ho especifica, sembla clar que el seu portaveu proposa uns recursos socials per als autòctons i uns altres per a la població immigrada a la que, des de posicions comuns en aquest partit, se li acusa d'estar sagnant el sistema d'ajudes i de rebre molt més d'allò que aporta. Afirmar també que *"no estamos de acuerdo con las actitudes de algunos extranjeros"*, però seguidament afegeix *"y de algunos españoles, ¡jojo!"*. Cap partit contesta a les seues propostes i insinuacions.

L'altre bloc d'aquest debat en el que alguns partits exposen mesures concretes a l'àmbit de la integració i la diversitat és el corresponent a les qüestions relacionades amb la cultura i l'educació. Destaca el discurs de Nuevo Espacio Ciudadano que, més que reivindicar les cultures pròpies dels grups culturals conformats per immigrants, considera que aquests deuen aprendre la cultura i la llengua valenciana i que els valencians han de defensar aquesta herència per tal que pervisca en el temps:

"Sin duda, es fundamental, tenemos que incentivar a los nuevos valencianos el aprendizaje de la cultura y la lengua valenciana que es primordial, es un factor de integración más. Pero también tenemos que fundamentar a los que son del terreno a que aprendan y continúen usando la lengua valenciana para que no se pierda, y aprendamos todos la cultura valenciana que creemos que, de alguna forma, para muchos, para los que vienen de fuera y para los que están aquí, está perdida o poco valorada" (Salgueiro, R., DE).

El Grup Independent Valencià fa una defensa ferma de la multiculturalitat i de la llibertat d'expressió cultural encara que, en consonància amb la seua línia política, postula que és necessari prioritzar la cultura valenciana front la resta. Es tracta d'un discurs que barreja cert caràcter assimilacionista (amb la primacia reconeguda d'una cultura, la de la societat de recepció) amb tints de multiculturalitat (i l'aposta per a que tots els grups puguen viure conforme a la seua cultura sense haver de renunciar a ella):

"N'hi ha que promocionar lo nostre i n'hi ha que respectar tot lo que mos ha vingut de fora i n'hi ha que propiciar que els que vinguen de fora que puguen ací, conforme vaig vore el atre dia, que puguen ací desenvolupar i mantindre les seues tradicions i les seues formes de vida, que tot és llegalítim perquè, encara que estiguen ací, n'hi ha que propiciar que tinguen la capacitat de poder desenvolupar els actes que en la seua terra fan i que ací es poden fer exactament igual perquè açò és, en estos moments, també la seua terra. Mosatros hem dit que Gandia és la ciutat de les persones que vivim, treballem i cotitzem en Gandia. Açò és Gandia, Gandia i la seua gent. I la cultura, no hi ha una única cultura, som en estos moments, i n'hi ha que assumir eixa situació, som multiculturals i per lo tant n'hi ha que propiciar des de l'Ajuntament la conformació d'eixa multiculturalitat, però també té que predominar sobre tot, pa que els demás també participen en ella, tots els actes i la defensa de la nostra cultura, la nostra llengua, les nostres tradicions com a valencians" (Faus, X., DE).

Des de Nuevo Espacio Ciudadano, en relació a aquest punt s'afirma que, malgrat ser necessari atendre i promoure eixa nova diversitat, és important fer-ho amb la perspectiva de provocar l'enriquiment cultural sense generar divisions innecessàries, mostrant-se contrari a la forma en la que el govern ha gestionat aquesta realitat fins el moment:

"Somos una ciudad multicultural y la promoción de las otras culturas de otros países debe estar siempre presente en Gandia para que de alguna forma se enriquezca a toda la población, pero no de ese hecho crear más división. Creemos que las políticas integradoras tienen que ser diferentes a las que se hacen actualmente" (Salgueiro, R., DE).

Per la seua banda, el plantejament d'Espanya 2000 és mostra clarament assimilacionista, conforme posen de relleu les paules del seu portaveu:

"No solamente tenemos derechos, también tenemos obligaciones. Cuando vamos a una casa, yo hago... Hay un dicho en España, i en valencià també, "allá donde fueres, haz lo que vieres", te tienes que integrar, por mucha multiculturalidad que queramos" (de Miguel, G., DE).

Així doncs, es reflecteix un reconeixement i una valoració positiva de la diversitat per part de Nuevo Espacio Ciudadano i el Grup Independent Valencià, amb intensitats diferents, i un rebuig de la mateixa per part d'Espanya 2000. Unión Progreso y Democracia i Coalició Valenciana no manifesten en les seues intervencions, com tampoc ho havien fet

en el bloc relatiu a les polítiques socials, cap element relacionat amb la immigració o la diversitat cultural.

En aquest debat amb partits que no es van presentar a les darreres eleccions locals o que ho van fer però no van obtindre representació, el moderador no planteja en cap cas la immigració o la diversitat cultural com a tema de debat (com, per exemple sí feia la moderadora del primer dels debats radiofònics amb els partits majoritaris) i, malgrat això, són els propis partits els que opten per parlar del tema i exposar propostes en aquest camp. Es tracta de partits amb poc recolzament ciutadà en termes de vots³⁰⁷, però representen sensibilitats diferents a les representades pels dos partits majoritaris o els altres partits amb representació municipal en el moment de celebració d'aquestes eleccions. Tot i així, i amb l'excepció d'Espanya 2000, no plantegen al debat elements nous que no hagen estat incorporats també per els altres partits majoritaris.

Un altra de les vies utilitzades per fer seguiment de la campanya han estat les xarxes socials i específicament, Facebook³⁰⁸. Malgrat la intensa activitat dels partits en aquesta xarxa social durant el període electoral, aquestos no incorporen gairebé cap notícia o plantejament relatiu a la immigració en els seus espais. Tan sols el Bloc-Verds va incorporar una notícia relacionada amb la proposta de recuperar la Regidoria de Cooperació i Integració tot i enllaçant amb un vídeo en el que un portaveu del partit, Facund Puig, feia aquesta promesa en una reunió amb organitzacions no governamentals que treballen a l'àmbit de la cooperació al desenvolupament³⁰⁹. Ho expressava com segueix:

³⁰⁷ El Grup Independent Valencià, que en la convocatòria de 2007 es va presentar conjuntament amb Coalició Valenciana, va obtindre 1.122 vots (el 3,11% dels vots) i Espanya 2000 va aconseguir 446 vots (l'1,24%). Unión Progreso y Democracia i Nuevo Espacio Ciudadano no es van presentar a aquelles eleccions i aquesta és la primera vegada que concorren en un procés electoral a la ciutat.

³⁰⁸ Amb motiu d'aquesta investigació, es va obrir un compte exclusiu i es va establir amistat amb PSPV-Gandia Socialistes de Gandia, Bloc-Verds de Gandia, Arturo Torró (candidat a l'alcaldia pel Partit Popular) i Plataforma de Gandia. Mitjançant la modalitat "m'agrada" es van seguir els espais, no disponibles en la modalitat d'amistat, de Gandia ens Uneix, Partit Popular de Gandia, els Verds de Gandia i José Manuel Orengo (candidat a l'alcaldia per Partit Socialista). El seguiment es va fer, de manera sistematitzada des de l'1 de maig fins al 21 de maig, jornada de reflexió.

³⁰⁹ Veure <http://www.youtube.com/watch?v=33V5zXmLAAI>.

"La legislatura està emmarcada, en part, per la desaparició de la regidoria específica que treballava el món de la cooperació internacional, aquella regidoria que es va crear a l'any 2003, conjuntament amb Peris que era el regidor que la portava, la regidoria de cooperació internacional i integració social, crec que es dia, i que nosaltres pensàvem que va fer una tasca molt positiva, molt favorable en favor de la faena que vostès fan en el món de les ONG. En esta legislatura realment no hem acabat de saber per què, va desaparèixer i les seues atribucions van ser diluïdes, una part van ser arreplegades per Benestar Social i després parcialment ha estat recuperada i ha contat amb un altre regidor. Jo crec que eixe és un dels punts que volem destacar que convindria tornar a reconduir i la propera legislatura seria interessant tornar a crear eixa Regidoria de Cooperació i Integració Social perquè nosaltres considerem que és, que és fonamental".

Cal assenyalar que en aquesta intervenció es ressalta el component d'aquella Regidoria pel que fa al treball que desenvolupava a l'àmbit de la cooperació internacional i no en relació al treball en el camp de la integració de la immigració. Es tracta d'una proposta que, tot i fer referència a una mesura relacionada amb les polítiques d'integració, es presenta adreçada a les organitzacions que treballen en el camp de la cooperació i no s'emmarca en un context de treball amb immigrants.

El Partit Popular, en el seu espai en Facebook, va informar d'una reunió mantinguda amb la colònia anglesa de Marxuquera en el marc de la campanya electoral, dins la tònica compartida pels grups d'anunciar amb quins col·lectius de la ciutat anaven reunint-se. Aquesta tònica, però, no s'aplica amb les associacions d'immigrants, doncs malgrat que els candidats van mantindre vàries reunions amb elles (com es veurà més endavant en l'apartat dedicat a les associacions d'immigrants) aquestes no van ser anunciades, per norma general, ni en premsa ni en els espais de Facebook dels candidats i els seus partits³¹⁰.

El tractament de la immigració i la integració en la campanya electoral es limita a les expressions (en premsa, ràdio, televisió i xarxes socials) que s'han anat recollint en

³¹⁰ Varies d'aquestes reunions van tindre lloc durant els mesos previs a les eleccions, però tampoc van tindre ressò en la premsa, amb alguna excepció com la reunió mantinguda pel Bloc amb l'associació de búlgars, de la que sí va informar la premsa comarcal, conforme s'ha explicat adés. El candidat popular, Arturo Torró, va mantindre una reunió a la seu del partit amb les associacions d'immigrants, reunió que sí va estar anunciada a l'espai de Facebook del Partit Popular de Gandia el 13 d'abril de 2011 sota el títol "Arturo Torró a los colectivos de inmigrantes de la ciudad: nuestro principal objetivo va a ser la creación de empleo para todos".

aquest apartat. Però caldria preguntar-se, finalment, quin ha estat el motiu de fons per a un tractament tan secundari d'un tema d'interès social i ciutadà que ha estat eix de campanyes electorals en altres municipis. Com s'explica l'escassa incidència de la immigració en el discurs electoral a la ciutat de Gandia? És un símptoma de deixadesa, alguna cosa circumstancial o el fruit d'una operació calculada prèviament pel partits polítics? S'hauria d'interrogar a molts agents específicament sobre açò per tal de poder arribar a deduccions concloents³¹¹, però es poden apuntar algunes respostes a partir de l'anàlisi del discurs de la persona encarregada d'aquests assumptes al Govern de la ciutat en el moment de les eleccions, qui afirma, en relació a la campanya efectuada pel Partit Socialista:

"L'altra vegà (referint-se a les eleccions locals de 2007) sí que se va fer una campanya "a los inmigrantes, tal". Esta vam pensar que no, que no era el nostre estil, pareixia una utilització burda i facilona i no... Vam tenir un programa general i después, tampoc els vam prometre res, o sea, mosatros no vam, no teníem una promesa exclusiva per als immigrants, no, perquè pa mosatros els tractàvem com dintre del discurs del PSOE, eren uns més, no..." (Mascarell. V.)

Aquest informant confirma que, efectivament, la immigració no ha estat tema de debat electoral i apunta com a explicació al fet que cap de les dues forces majoritàries tenien res a guanyar parlant d'aquesta qüestió i sí algunes coses a perdre (les bases més proletàries s'allunyen de l'esquerra, si aquesta "defensa" als immigrants i els missatges contra la immigració fan que la dreta "s'extreme" i espante el vot de centre³¹²). I opina que

³¹¹ S'haurien de conèixer els arguments esgrimits per representants de tots els partits polítics que s'han presentat a les eleccions, fet que no es contempla en aquesta investigació, però que podria ésser considerat en el futur per tal d'estudiar de més a prop les estratègies polítiques seguides pels diferents partits polítics en relació a aquest assumpte en el context de successives convocatòries electorals a la ciutat.

³¹² L'espai polític propi d'una extrema dreta que aviva l'odi contra l'estranger ha anat creixent arreu d'Europa, alimentat per la identificació de la immigració amb una amenaça per a la cultura i els recursos públics de les societats de recepció i per la caracterització dels immigrants com a culturalment endarrerits (Hernández-Carr, 2011: 146-147). A l'Estat espanyol aquest espai polític ha estat ocupat en alguns pocs municipis per España 2000 o, en el cas de Catalunya, per Plataforma per Catalunya però, en altres casos, ha estat el propi Partit Popular el que ha tractar d'atraure's el vot xenòfob. En el cas de Gandia, resulta especialment significatiu que, malgrat el creixement de la xenofòbia que relaten vàries de les persones que han participat en aquest estudi, el Partit Popular no ocupe aquest espai i el partit polític que podria haver explotat aquesta cantera de vots arrelats en la xenofòbia, Espanya 2000, sols aconseguisca al 2011 411 vots (l'1,1% del total), reduint, fins i tot, el suport que va rebre a les eleccions de 2007 (446 vots) on el context de crisi encara no era palès.

quan es parla dels immigrants en campanya sempre sol ser per donar una imatge negativa, per la qual cosa és preferible que s'obvie el tema:

"Ningú el va traure, no va ser un tema, que jo pense que està bé, o sea, jo pense que està bé, perquè quan se parla d'immigració en campanya sempre ixen perdent els immigrants, (...), no va haver una utilització ni per part del PP, al menos en públic, ni per part del PSOE, (...), no va ser un tema candent, no va ser un... no va formar part de l'agenda de, dels polítics (...). Parlar de la immigració, eh..., el que està clar és que a l'esquerra no li dóna vots, no? (...). Mosatros tenim que estar defenent sempre a les persones, els drets, i això obliga a que... ni a l'esquerra l'interessa, o al menos l'esquerra que jo puga representar, els socialdemòcrates, no?, l'esquerra en vocació de govern, no, no, no simplement perifèrica. Què passa?, que quan estàs ahí, és cert que tu, la immigració te fa perdre vots, no?, te fa perdre vots en... determinats vots segurs i determinats vots normalment, i això està en estudis sociològics de, de classe baixa són majoritàriament els que es veuen amenaçats (...), i la dreta sols parla dels immigrants quan eh... està molt llunt en les enquestes, o sea, quan la dreta pensa que va a guanyar no parla dels immigrants perquè és l'extrema, saps? (...). No se parla perquè no, als grans partits no, en el fondo, no els interessa que se parle, perquè els dos tenen molt a perdre, i per això no se parla, supose que a altre nivell és pur tacticisme, no?" (Mascarell, V.).

8.3. PROCÉS ELECTORAL, INCORPORACIÓ DE VOTANTS ESTRANGERS I ESTRATÈGIES ASSOCIATIVES: UNA MIRADA DES DE LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS

En aquest nou context, en el que s'incorporen al procés electoral per primera vegada alguns estrangers extracomunitaris, les associacions d'immigrants han emergit com a actors centrals. Tot i que algunes d'aquestes organitzacions no siguen gens representatives dels seus col·lectius de referència, com s'ha vist anteriorment, el fet que no existisquen altres mecanismes de representació fa que els líders d'aquestes associacions es convertisquen en els únics interlocutors de referència per als poders públics que els atorguen una legitimitat que, de vegades, aquestes associacions no tenen, tot i reforçant el lideratge d'aquests líders dins els seus col·lectius (Moya, 2011: 21- 22).

Per tal de conèixer les valoracions que aquestes associacions fan de l'extensió del dret al vot, el paper que han jugat els partits polítics en aquest procés i les fórmules dutes a terme per garantir l'exercici d'aquest dret, s'han incorporat als guions de les entrevistes

en profunditat desenvolupades amb els seus líders apartats específics relacionats amb aquesta qüestió. També s'ha tractat de captar amb les entrevistes quin ha estat el paper de les associacions en el procés d'extensió del dret al vot i quina ha estat la resposta per part dels diferents col·lectius d'estrangers incorporats al catàleg de països amb acords de reciprocitat ratificats.

8.3.1. L'exercici i extensió del dret al vot

En primer lloc, caldria fer un acostament a les representacions que des de les associacions es fan al voltant de l'extensió del dret al vot i les seues repercussions per a la integració de la població immigrada. En general, destaca el fet que les associacions dels nacionals que sí han estat incorporats a la llista de països amb dret al vot es manifesten prou satisfetes i, fins i tot, sorpreses pel fet de poder exercir el dret al vot per primera vegada³¹³. És el cas, per exemple, de la comunitat equatoriana, que manifestava la seua sorpresa en una primera reunió en la que el regidor encarregat de les polítiques d'integració, Vicent Mascarell, els explicava que anaven a poder votar en les eleccions de maig de 2011. Així s'explicita en la conversa que, entre els membres del col·lectiu i la seua presidenta, es dona en el context d'eixa reunió:

"¿Pero cómo?, ¿y por qué nos han hecho eso?, ya era hora de que nos tomen en cuenta como personas". Lo primero, yo me quedé así, digo: "¿cómo, por qué dicen eso?" (RIU), te llama la atención, le digo: "a ver, ¿ustedes no se sentían personas aquí?". "No, como venimos y trabajamos y trabajamos y trabajamos y si nadie nos toma en cuenta", digo: "¿ven?, ahora ya pueden votar, pueden elegir", le digo: "por el futuro de ustedes", le digo: "así como trabajan ahora", le digo: "nos han dado esa oportunidad".

Aquest passatge, a més d'il·lustrar eixa sorpresa, mostra també com els immigrants prenen consciència de la seua desigualtat i, fins i tot, la normalitzen. El fet que es plantege el dret al vot com a "una oportunitat que ens donen" pot ser també il·lustratiu

³¹³ De les diferents associacions presents a la ciutat, les que es troben en aquesta situació són aquelles constituïdes pels equatorians, els bolivians, els colombians i els peruans. Búlgars i romanesos també podien exercir el dret al vot, però ja ho van poder fer a les darreres eleccions de 2007.

d'una forma de representar la garantia dels drets com a una concessió "graciable" més que no pas com una qüestió de justícia.

És diferent, però, el discurs de les associacions de nacionals d'estats amb els que no existeix un tractat de reciprocitat ratificat. En general, aquestes associacions es mostren més crítiques amb la forma en la que s'ha donat eixa extensió del dret al vot i reivindiquen que aquest dret es faça accessible també per als seus nacionals. Així s'expressa aquest punt des de l'associació d'argentins:

"No, los argentinos no hemos podido votar, precisamente por una, es decir, es que en Argentina hay veinticuatro provincias, en una provincia, es decir, no pueden votar los españoles, entonces como norma general, es decir, se ha planteado, el PP ha planteado una cláusula, claro, en las otras veintitrés sí, de hecho... hay miles que votan, pero bueno, es decir, se nos ha vedado la posibilidad de votar, lo cual se nos ha vedado la posibilidad de integrarnos, que es lamentable".

S'identifica així la integració amb l'exercici dels drets polítics, sense els quals aquesta no és possible i es representa també com una injustícia el fet que els espanyols puguen votar a Argentina però els argentins no puguen fer el mateix a Espanya. Així ho explica un dels membres argentins de l'Associació Intercultural Midrashic³¹⁴:

"Ahora, ¿qué pasa? Los argentinos no podemos votar porque, como no hay un convenio, no se puede votar. Yo vivo acá, pago los impuestos pero, como no hay una reciprocidad, no se puede votar que, por ahí, está bien, porque si un español no puede votar en Argentina, pero por lo menos me respetan los convenios, porque los españoles en Argentina pueden votar. O sea, eso lo sé yo porque yo vivo... mi suegro es español y vota, entonces no sé por qué los argentinos no podemos votar acá. Pero bueno, yo creo que deberían poder elegir, aquellos que están en condiciones, que tienen obligaciones, tienen que tener derechos".

³¹⁴ Malgrat que, com ja s'ha explicat, aquesta no és una associació pròpiament d'immigrants sinó una associació intercultural amb molts immigrants entre els seus membres, s'incorpora el seu discurs en aquest apartat donat que es tracta d'una associació molt activa en el camp de la integració dels immigrants i atenant al fet que ha jugat un paper clau en la creació i manteniment d'una bona part de les associacions d'immigrants a la ciutat i és un actor central en el camp de l'associacionisme immigrant en Gandia.

Des de l'associació de russoparlants es posa èmfasi en el fet que el no reconeixement de la possibilitat de triar als representants deixa als estrangers al marge de la possibilitat d'incidir en les polítiques que els afecten directament³¹⁵:

"¿Nosotros qué podemos hacer?, nosotros no podemos. Yo cuando vienen elecciones no puedo ni votar porque Rusia no tiene ningún convenio, ¿sabes? Yo no puedo votar, pero si votaría igual podría cambiar algo, yo no puedo cambiar, lo que pueden cambiar son españoles... pero nosotros, ¿qué podemos cambiar?, si la política de migración está mal hecha nosotros no tenemos la culpa".

I des de l'associació de marroquins es manifesta com molts marroquins ja s'han nacionalitzat espanyols i, per aquest motiu, poden votar a les eleccions com a un espanyol més³¹⁶, però es reivindica el dret al vot per als estrangers que resideixen ací des de fa temps, argüint que són persones interessades en la seua ciutat que volen participar i formar part d'ella:

"Ojalá que algún día también cambiarán las cosas y la gente, porque vivimos aquí ahora ya nosotros no nos pensamos que somos inmigrantes ahora, mmm, es que vivimos aquí, ya tenemos la vida aquí, somos inmigrantes pero ciudadanos y nos preocupa cualquier cosa que pasa en nuestra ciudad. Queremos muy bien a la ciudad nuestra, queremos participar en cualquier cosa porque vivimos aquí, nuestros hijos nacidos aquí, cada uno se lleva más de diez años en la ciudad pues, eh, sabe más cosas que los autóctonos".

En general, totes les associacions expressen com la garantia del dret al vot és essencial per a assolir una integració real i es posicionen a favor d'estendre aquest dret per tal que siga efectiu per a una major quantitat de població³¹⁷. Així ho expressa un representant de l'associació Midrashic:

³¹⁵ En aquesta associació s'integren nacionals de països que sí tenen reconegut el dret al vot per ser comunitaris (com ara Lituània, Estònia i Letònia) però també d'altres països, com Rússia, que no són comunitaris i amb els que no existeix tractat de reciprocitat.

³¹⁶ En el mateix sentit es manifesten les responsables de les associacions d'argentins i uruguaians, posant èmfasi en el fet que no sols alguns dels membres dels seus col·lectius s'han nacionalitzats espanyols, sinó que molts d'ells són nacionals d'altres Estats comunitaris, com l'italià i, per eixe motiu, també poden votar a les eleccions locals.

³¹⁷ Tal vegada es trobarien diferents punts de vista en relació a quins requisits s'haurien de complir per tal d'accedir al dret al vot, però es tracta d'un assumpte que no ha estat objecte d'aquest treball.

"Pero bueno, yo lo que pienso es que la gente que vive en Gandia tendría que tener la posibilidad de votar, el derecho al voto lo tiene... porque, a ver, digamos, el que no tiene papeles, el que tiene papeles, al margen de ese detalle, el señor o la señora que vive acá paga sus impuestos y no tiene derecho de elegir su alcalde. O sea, tiene las obligaciones, pero no tiene los derechos. Entonces, yo creo que los derechos los tendrían que tener".

8.3.2. El paper de les associacions d'immigrants en la promoció de l'exercici del vot entre els seus col·lectius

Durant els mesos previs als comicis de maig de 2011, les associacions d'immigrants han fet un treball considerable per tal d'informar als seus col·lectius de la possibilitat d'exercir el dret al vot i de les condicions sota les quals es reconeix aquest dret. Ha estat així en totes les associacions de nacionals dels estats amb els que s'ha ratificat un conveni de reciprocitat i també en les associacions de búlgars i romanesos. També en el cas de l'Associació Intercultural Midrashic. Durant mesos, encara que amb nivells de compromís diferent, aquestes associacions han fet un treball de difusió considerable per tal d'arribar als seus col·lectius i fer sabedors als seus membres de les noves possibilitats que s'obrien de cara a les eleccions locals. Algunes refereixen una tasca de mera informació, però la majoria expliquen com han tractat de promocionar l'exercici d'aquest dret, animant a la seua gent per a que s'inscriguera en el cens electoral i participara en les eleccions. És el cas, per exemple, de Midrashic i de les associacions de búlgars, romanesos, russoparlants, bolivians i equatorians. La presidenta d'aquesta última animava a la gent a votar tot i apel·lant a la seua responsabilitat com a veïns de la ciutat:

"Nos han dado esa oportunidad", le digo: "pues no hay que desaprovecharla, hay que aprovecharla", le digo: "ya que nos han abierto una puerta más", le digo: "entonces nosotros hay que... poner también un granito de arena", eso es lo que yo decía porque a veces piensan: "no somos de aquí", "no, no", le digo: "eso no es así", "¿tú vives aquí?, ¿comes comida de aquí?", le digo: "tú eres parte de aquí también... eres parte de aquí y eso tienen que cambiar y cuando acepten ustedes de que son parte de la sociedad española también aunque no, no quieran", o hay gente que pues no quiere, digo: "pero es así, es así" le digo, eso como que les cuesta un poco todavía aceptarlo".

Fins i tot una de les associacions, la de la comunitat búlgara, va disposar en la seua seu d'un punt d'inscripció censal, el que ha estat interpretat com un fet que ha facilitat que un major nombre de búlgars s'inscrivien al cens (segons la seua presidenta, ells van inscriure en l'associació al voltant de sis-cents persones). El paper d'aquesta associació en la promoció de l'exercici del dret al vot entre la comunitat búlgara ha estat molt important, tot i posant-se èmfasi en el fet que, per a poder ser escoltats, és necessari implicar-se i participar: "*Tienes que votar, es nuestro deber y obligación, tenemos que votar si queremos que mañana nos escuchan*", explicava la presidenta d'aquesta associació als seus socis.

En aquesta tasca de promoció la major part de les associacions han tractat de facilitar el contacte amb els partits polítics, per tal de conèixer de prop les seues propostes. Les paraules del president de l'associació de romanesos arrepleguen bé el sentir general de totes les associacions que han promogut encontres amb els partits polítics al llarg d'aquest temps:

"Yo lo que me encargué que los rumanos conozcan los tres partidos que tenían posibilidades de ganar el Ayuntamiento aquí, ¿no?, y que supieran por ellos mismos. Yo no me comprometía a nada, yo quería que el mismo político diera la cara y que les prometiera a ellos mirándoles a los ojos, a los rumanos, a mis connacionales, explicándoles qué es lo que quería hacer, qué es lo que quería... ¿no?, con su voto, qué quería hacer con su voto y que luego se comprometiera él con ellos, no yo, que no quería que nadie luego me dijera a mí: "no, es que nos has prometido esto". "Yo no os he prometido nada, yo os he traído a la persona que ofrece esto, ganará o no la alcaldía y puede hacer esto o no por la comunidad que somos y que representamos".

Els partits s'han acostat a les associacions per tal de transmetre'ls els seus missatges en campanya electoral³¹⁸. Així ho ha fet, per exemple, el Partit Socialista de Gandia que es va dirigir a totes les associacions d'immigrants potencialment votants i també a l'Associació Intercultural Midrashic i a l'Associació Cultural Argentina de la

³¹⁸ En algunes ocasions les associacions han participat en convocatòries obertes als diferents col·lectius d'immigrants, però en altres han mantingut reunions de caràcter privat amb alguns partits polítics. Els polítics encarregats d'aquests contactes eren, en la major part dels casos, els mateixos caps de les llistes dels partits. En el cas del Partit Socialista, el responsable d'aquests contactes va estar Vicent Mascarell, regidor encarregat del Departament d'Integració.

comarca de la Safor, i es va reunir amb cadascuna d'elles³¹⁹ per tal de presentar les seues propostes i demanar-les que feren els suggeriments que consideraren oportuns. També el Partit Popular i el Bloc es van reunir amb la major part de les associacions (Midrashic explica que a ells no es va dirigir cap d'aquests partits, i l'associació de colombians manifesta que ells sols es van reunir amb el Partit Socialista). Sols dues associacions manifesten haver-se reunit amb representants de Plataforma de Gandia (Midrashic i l'associació de residents bolivians). Amb Nuevo Espacio Ciudadano sols refereix haver-se reunit l'associació d'equatorians, encara que alguns dirigents d'altres associacions manifesten haver tingut algun contacte amb aquest partit. L'associació de peruans, per la seua banda, ha preferit mantindre's al marge i no ha volgut entrar en contacte amb cap partit polític sota l'argument de que l'associació no ha de tindre una funció política:

"Yo sí les he dicho: "miren, tenemos esta carta, por ejemplo del PSOE, y tenemos esta carta que nos invitan a participar, si ustedes individualmente quieren participar, bienvenidos sean, vayan y participen porque tenemos la invitación. Pero nosotros como asociación no vamos a ir los dirigentes con los asociados a participar a una reunión con un dirigente político. Entonces he intentado no involucrar lo que es la política con la asociación".

En relació a aquestes reunions, des de Midrashic s'afirma que eren una bona oportunitat per acostar la política municipal a tots els immigrants, amb independència de que pogueren o no votar en les eleccions:

"Nosotros llevamos gente a las reuniones porque nos interesa que la gente que no conoce a los candidatos que, por lo menos, los vea, los identifique, escuche lo que tienen que decir. Y después algunos podían votar y otros no pero están en condiciones, a lo mejor, dentro de un tiempo, de poder votar y que vayan interiorizándose de lo que los partidos les ofrecen y por lo menos que conozcan a la gente y que vean después qué dicen, qué prometen, qué cumplen, qué no cumplen, que vayan teniendo una visión... ésa es la idea del por qué nosotros vamos a esos actos. Vamos a esos actos porque nos interesa llevar a la gente para que la gente se relacione con los políticos. Se relacione en el sentido de las ideas, saber si piensan lo mismo, si comparten ideas..."

³¹⁹ En la ronda de reunions mantingudes amb aquest partit no hi va participar l'associació ASOREBOL la presidenta de la qual explica que ja van parlar en el seu moment amb la regidora anteriorment responsable de les polítiques d'integració. Aquest fet podria guardar relació amb el que explica un altra de les persones entrevistades que afirma que el Partit Socialista, durant aquests mesos, va estar més pròxim a l'associació de joves bolivians escindits d'ASOREBOL.

Tots els líders de les associacions entrevistades tracten de deixar ben clar que ells no s'han posicionat a favor de cap partit i s'han limitat a facilitar que els associats es formaren una idea pròpia a partir de les propostes dels diferents candidats. Aquesta aparent neutralitat, però, ha estat posada en tela de judici per algunes de les persones entrevistades que acusen a alguns dirigents d'haver fet campanya a favor d'un determinat partit polític. Així ho manifesta una de les professionals entrevistades, qui assenyala l'existència de vincles nítids entre un grup escindit de l'Associació de residents bolivians, les joventuts bolivianes, i el Partit Socialista de Gandia i la fluctuació, en funció dels interessos particulars de la seua presidenta, de l'associació de búlgars que, segons aquesta font, hauria estat demanant primer el vot per al Partit Socialista i, més endavant, per al Partit Popular. Cal assenyalar però, que aquesta és sols la visió d'una de les persones entrevistades i deuria ser contrastada amb més gent per tal d'establir amb major precisió la seua veracitat.

Per altra banda, algunes associacions manifesten que els immigrants no són tan fàcilment manipulables com alguns creuen i que, malgrat els diferents intents que s'hagen pogut donar per guanyar el seu favor, finalment la gent vota en consciència i sense deixar-se manipular.

8.3.3. Estratègies polítiques envers les associacions d'immigrants en el context electoral

L'Ajuntament de Gandia va posar en marxa en el seu moment una campanya de difusió del dret al vot en coordinació amb els sindicats i el Centre Intercultural-Agència AMICS, per tal d'aconseguir el major nombre possible d'inscripcions al cens³²⁰. En la mateixa Agència es va instaurar un punt d'inscripció i es va tractar de difondre el

³²⁰ Des d'UGT, en el marc d'un conveni amb l'Ajuntament de Gandia, es va posar en marxa la campanya "Tú también puedes votar. Inscríbete ya!", mitjançant la qual es van repartir 5.000 fullets informatius i 400 cartells en diferents punts de la ciutat. Veure "Campaña de inscripción en el censo electoral para las próximas elecciones locales en Gandia", http://www.ugt-pv.es/cms/index.php?option=com_content&view=article&catid=58%3Auc-ribera-baixa-la-safor-vall-dalbaida-actualitat&id=5775%3A-campana-de-inscripcion-en-el-censo-electoral-para-las-proximas-elecciones-locales-en-gandia&Itemid=398, 15 de desembre de 2010. També des de l'Agència AMICS es van editar uns tríptics que van ser distribuïts entre les persones que es van acostar a l'oficina i també entre alguns comerços i espais clau de la ciutat.

reconeixement del nou dret entre tots els usuaris que podien complir amb els requisits establerts. Es van posar cunyes en les ràdios dirigides a la població immigrant i, en definitiva, la incorporació dels nous votants al cens es va considerar una missió política de primer ordre, segons ho confirma el responsable polític d'aquesta campanya de difusió, regidor d'integració en aquell moment. I aquesta prioritat va vindre marcada per la convicció de la importància de que els estrangers exerciren els drets polítics que se'ls havien reconegut, però també, d'alguna manera, per l'interès particular que podia tindre el govern en aquest assumpte:

"... i entonces ahí sí que jo me dedique per convicció, o sea, però, o per interès, però per convicció fonamentalment, o sea, jo pense, eh, intente transmetre amb els sindicats, intentem fer una campanya per a que la gent s'inscriga (...).Una important campanya per a, eh, que la gent s'inscriga i la fem d'una manera explícita, o sea, hi ha un moment, no me talle, és a dir: "bueno, mosatros volem que la gent s'inscriga a votar", "és el millor pas que pots donar, si tu tens dret a vot seràs important, si no, no, i aleshores és el únic escaló que vos falta, previ a la nacionalitat" (Mascarell, V.).

Una bona part de les associacions entrevistades reconeixen aquest treball com a positiu, però algunes tenen una visió negativa al respecte que es fonamenta en motius diversos. Una d'elles critica que al Centre Intercultural el regidor d'integració "*había colocado gente a trabajar con sueldo a recoger votos para los socialistas*" (A13), acusació important que no ha estat referida per cap altra de les persones entrevistades i que tal vegada podria guardar relació amb les males relacions que la persona que l'efectua manté amb el Partit Socialista i els tècnics del Centre Intercultural-Agència AMICS en el moment de realització de l'entrevista. Un altra organització acusa al govern d'aquell moment (però també al principal partit de l'oposició) de no creure realment en la importància del dret al vot de les persones immigrants i d'haver treballat, en realitat, per a que s'inscriguera la menor quantitat possible de gent:

"... de cara te decían una, por detrás hacían otra porque, claro, a nadie interesa que aquí en una ciudad como Gandia, que es la que es, imagínate, se han perdido elecciones, o se han ganado, depende del lado del cual estás, por seiscientos votos, la comunidad búlgara tiene ellos mismos tres mil o cuatro mil votos, imagínate, y la rumana dos mil. ¿A quién hubiera interesado de que estos tíos hubieran podido ir a votar? A nadie, ninguno de los dos

partidos porque: "voy a ver si no los gano yo, los gana el otro y... entonces, a los míos más o menos los tengo controlados" (...). Pues sinceramente todo ha sido un lavado de... de, de cara lo que ha hecho con las... sinceramente estoy desencantado total" (A17).

Des d'un altra associació es manifesta que no ha s'ha fet una bona campanya de difusió de la importància real del dret al vot, sinó que s'han tractat d'atraure vots de qualsevol manera i s'afirma:

"...a mí me hubiese gustado que hubiese habido una campaña de sensibilización, de concientización de la importancia que tiene votar, que aparte es integrador decirle a un inmigrante que: "usted puede elegir su alcalde, siéntase parte, usted puede hacerlo, usted necesita hacerlo, allí va a estar quien le va a tender una mano, quien le va a abrir una puerta". No sé, al menos llegarle al corazón para que votaran. No lo hicieron. Se fueron como van hacia las grandes masas, como se hacen los partidos populacheros, que les digo yo, que es a entrar por la comida, y que me parece horroroso, es decir: "te pago una cena para convencerte de algo"..." (A110).

Sembla que tots els partits han estat conscients de la importància d'atraure's el vot estranger i, especialment les dues forces majoritàries, han dedicat una bona quantitat d'esforços a aquesta tasca. Esforços que, com s'ha referit anteriorment, no van tindre repercussió pública més enllà de l'àmbit de les pròpies associacions.

La via d'incorporar estrangers o membres d'associacions d'immigrants a les llistes electorals no s'ha utilitzat en aquesta convocatòria com sí es va fer a les eleccions de 2007³²¹. En el cas del Partit Socialista aquest canvi d'estratègia, fruit d'una reflexió interna, tracta d'emmarcar-se en eixa campanya de caràcter més generalista que, com s'ha esmentat abans, opta per no tractar al col·lectiu immigrant de manera específica i no ofereix propostes que visualitzin les seues necessitats com a col·lectiu. En eixa estratègia de "difuminació" s'emmarca, entre altres coses, la incorporació d'estrangers a les llistes, no per la seua condició d'estrangers, sinó per altres motius relacionats amb el seu treball

³²¹ En aquella convocatòria la llista d'El Verdés incloïa a una persona búlgara en el sisè lloc, a una francesa en el dotzè i a una romanesa en el vint-i-u i el Partit Socialista tenia a una persona búlgara en el lloc catorze de la llista, amb mínimes possibilitats de resultar electa. En les eleccions de 2011, el segon candidat de la llista del GIVAL, partit minoritari sense representació municipal, era de nacionalitat equatoriana.

o la seua participació en entitats ciutadanes. Així ho explica el regidor d'integració del moment:

"No incorporem en les candidatures de manera evident ningú, o sea, no, no, no és, no volem vendre que tenim candidats estrangers (...). Sí que acaba venint, pues sí que n'hi ha una xica que té doble nacionalitat, és espanyola i és uruguaia, Mabel, però..., i de fet ve una circumstància també, n'hi ha una xica que és colombiana, però més que siga colombiana és perquè és la presidenta, és la secretaria de Creu Roja, no?, o sea, ve més per la vessant social, después aprofites sinèrgies, però no se fa una, o sea, vull dir, aixina com l'altra vegà si que vam pivotar en un candidat búlgar, que anava en un número alt, vamos, pa lo que és el PSOE, que és el número catorze, esta vegà van en llocs de no eixida i tampoc en una campanya... exclusiva" (Mascarell, V.).

Pel que fa a l'interès que els partits polítics van prendre en eixe moment per les associacions d'immigrants, aquest ha estat interpretat per algunes d'elles únicament en clau electoral. Destaca, en aquest sentit, el que es narra des de l'associació de bolivians:

"Como Bolivia entró a último momento a las elecciones, primero cuando... al principio sí que había una posibilidad de que entre Bolivia, entonces nos llamaron para reunirnos, para ver un poco a ver qué, qué se podía hacer y todo. Luego como Bolivia no entraba, no salía en ninguna publicación de que podía votar ni nada, nadie nos llamó. Eso, por eso me acuerdo de la fecha, que fue el veinticuatro de noviembre que salió publicado, el día veinticinco me llamaron: el Bloc, me llamó el PP..."

I aquests intents d'acostament no han quedat limitats a les reunions informatives, sinó que han pres cos també en la participació dels polítics en actes organitzats per les associacions d'immigrants (en ocasió amb el suport del govern local) o en la convocatòria de trobades més o menys informals entre membres dels partits polítics i membres de les associacions. La representant d'una de les associacions entrevistades expressa la seua oposició a com s'han dut a terme algunes d'aquestes trobades que s'han convocat, segons el seu parer, en la clandestinitat:

"¡Me enteré inclusive!, un día llegué a una reunión... que quedé escandalizada, te digo, quedé escandalizada porque, me voy a tomarme un café... que yo no sé, nueve de la noche era, ¿de dónde íbamos?, de algún lado salíamos con las chicas de la asociación, eran como cuatro o cinco, tomando un café ahí...: "¡ah...!, nos tomemos algo, fumemos sí", y..."

dicen: "¿ustedes quieren pasar que hay una reunión ahí dentro?", yo digo: "¿una reunión de qué?, no tengo ganas de reuniones", veníamos de otra... "¡pero es que es la reunión de los políticos!", "¡ah!, si es de los políticos me interesa!" Entro ahí en ese lugar, lleno de inmigrantes con los representantes de los partidos políticos, ¿pero en qué cabeza cabe?, como si estuviesen ahí en un complot, como si estuviesen... haciendo algo prohibido, convenciendo al inmigrante ahí encerrado, con jarras de cerveza que iban y venían y tapitas, me pareció escandaloso (...) me pareció de mal gusto por parte del partido político y me pareció denigrante, humillante por parte de un inmigrante, yo en una cosa de esas no participo ni aunque me paguen... aun gustándome la política, y si lo hiciera el partido político que a mí me gusta tampoco voy porque no tengo por qué esconderme, no tengo por qué esconderme para que me digan cuáles son mis derechos, así no" (A110).

Pel que fa a les estratègies del govern municipal en el període electoral i preelectoral, una de les tècniques municipals entrevistades manifesta la seua convicció de que la Regidoria de Mobilitat, Seguretat i Integració es va crear simplement per a facilitar una tasca d'acostament interessat als col·lectius d'immigrants, acostament que aquests haurien aprofitat també per als seus propis interessos:

"Jo en la meua opinió personal pense que eixe departament o eixa nova àrea se va crear única i exclusivament en la finalitat de captar vots (SILENCI) i, clar, és com més visible pues perquè les activitats en els col·lectius immigrants pues han segut moltes i diverses però en la única finalitat, o sea, no era un treball de sensibilització ni de, ni de participació ciutadana, era un treball pura i exclusivament amb interessos tant des d'una banda com des de les associacions també" (T7).

Aquesta impressió es corrobora quan el que va ser el regidor de Mobilitat, Seguretat i Integració deixa entreveure que, efectivament, la creació d'aquesta Regidoria, nou mesos abans de les eleccions, tenia una intencionalitat electoral: *"Saps que les remodelacions d'última hora són remodelacions, eh, molt... a un any de final de legislatura, en un clar calat polític, no?, no anem a equivocar-nos" (Mascarell, V.).*

I des de l'estament tècnic es relata com algunes associacions haurien aprofitat aquesta conjuntura per tractar d'aconseguir finançament de l'Ajuntament, per exemple, per a celebrar festivitats pròpies en una operació que, s'afirma, ha estat *"una compra-venta de todo" (T7):*

"O sea, han pillao todos, aleshores han fet grandes eventos en los que no s'ha escatimat res. Jo pense que no es deuria d'haver fet això, mmm, que això un poc ha dut... a... perquè està clar que a l'hora de les eleccions i de rentabilitzar-les els dos partits han comprat al personal però també pense que es podria haver fet d'una manera més elegant" (T7).

Fins i tot des d'algunes associacions d'immigrants es critiquen aquestes actituds, el que denota un cert malestar també entre els propis col·lectius amb respecte als posicionaments d'altres col·lectius front aquest procés:

"Y otra cosa te voy a decir, por ejemplo los rumanos han dicho: "sí, pero nos tenéis que invitar a una comida, no sé qué, no sé cuánto", y yo dije: "no, no, que no se te ocurre a invitarnos a cosas parecidas, ni caramelos, ni tapas ni cervezas, venimos aquí por motivo político queremos oír, escuchar e irnos, no voy a votar por ti porque tú me vas a invitar a una comida"" (A13).

Un pas més enllà, alguns entrevistats parlen de promeses fetes a algunes associacions o presidents de les mateixes per part dels partits majoritaris. L'expressió màxima d'aquestes promeses hauria estat la contractació de la presidenta de l'associació de búlgars que va passar a formar part de l'equip tècnic del Centre Intercultural-Agència AMICS dies després de constituït el nou govern. Podria tractar-se d'un exemple més de la cooptació que afecta al món de les associacions d'immigrants i que ja s'ha referit anteriorment però, en qualsevol cas, aquesta hipòtesi hauria de ser contrastada, doncs tan sols és referida per un parell de les persones entrevistades i no es disposa de proves empíriques que indiquen que, efectivament, aquesta contractació ha estat, com afirma una de les persones entrevistades, *"la ejecución de una promesa al voto inmigrante"* (T7). El regidor responsable de les polítiques d'integració en el moment de les eleccions es refereix a aquest fet i afirma considerar legítima aquesta contractació tot i criticant que la filiació política de l'associació s'haja estat ocultant durant el procés previ a les eleccions i conclouent que açò perjudica, en primera instància, als propis búlgars:

"Vull pensar que açò és una anècdota, o sea, açò és una anècdota, vull dir... per això te deia jo que al final les associacions són les persones... per a lo bo i per a lo roín. En este cas, pues bueno, jo vull pensar que és simplement una qüestió anecdòtica, no? En este cas sembla ser que una persona va aprofitar el seu càrrec, va ajudar... que això és lícit, o sea, vull dir, és lícit fer-ho, lo que no és lícit és ocultar-ho, saps? O sea, que tu sigues president d'una

associació i vullgues apoyar al PP o al PSOE, perfecte, però fes-ho públic, o sea, vull dir, perquè entones sabem a on estàs i ho sabem tots i no passarà res, no? Quan s'oculta, no?, i després veguem com..., alguns l'intuíem, no?, des de fa temps, però que després veus el pago de, apenes a una setmana de guanyar les eleccions esta persona està treballant, no?, bueno, jo pense que també des del respecte, bueno a... a que situacions personals de cada u pues li poden portar a fer... pues estes cosas. No és bo. En este cas el que ix perdent sobre tot ha segut la credibilitat de l'associació i, en últim instància, pues bueno, els búlgars de Gandia que havien confiat en la associació com un instrument... fort, no?, perquè se'ls ha ocultat la seua informació" (Mascarell, V.).

Per altra banda, la generació d'un nou context en el que un nombre considerable d'estrangers extracomunitaris accedien a la possibilitat de votar ha promogut el sorgiment d'iniciatives polítiques des de la pròpia població immigrada. Així va ser a l'any 2007 amb la creació del partit Ciudadanos Unidos Europeos i en aquesta convocatòria de 2011 amb l'aparició del partit Nuevo Espacio Ciudadano, conformat majoritàriament per persones immigrants. Malgrat que aquest partit no es presentava públicament com a un partit "per a immigrants" o orientat als interessos d'aquesta població, els testimonis arreplegats suggereixen que, efectivament, el partit sí pretenia aglutinar el vot estranger i ser la referència electoral per als nous votants d'origen immigrant. I des d'alguna de les associacions entrevistades s'ha interpretat el naixement d'aquest partit com a símptoma del fracàs del Govern de Gandia, que no hauria dut a terme les polítiques d'integració adients, provocant així l'organització d'una alternativa des dels propis immigrants.

L'aparició d'aquest partit ha fet renàixer a la ciutat el debat sobre si és legítim o no, si és convenient o contraproductiu, que la població immigrant dispose de partits polítics propis que representen els seus interessos. I aquest debat ha estat present en bona part de les associacions d'immigrants de la ciutat, la major part de les quals es mostren crítiques amb aquest tipus d'iniciatives. Entre aquests posicionaments crítics destaquen aquells que es basen en la convicció que els immigrants no estan ací per a fer política, que no correspon a un "convidat" tractar d'exercir el poder polític en un país que l'acull i que no és el seu. Aquesta visió és especialment interessant en relació a la integració política dels immigrants, doncs evidencia com els líders d'algunes associacions s'allunyen d'una concepció plena de la igualtat política, ubicant-se a si mateixos en un segon plànol amb respecte a la població originària i de ple dret. Es combina en aquestes

associacions un discurs favorable a l'extensió del dret al vot amb un desfavorable cap a la possibilitat que els immigrants esdevinguin actors polítics de primer ordre. Així ho exemplifiquen les paraules de la presidenta d'una important associació:

"Venimos y tenemos que cumplir para ser respetados, yo no he venido aquí a hacer mi política, si quería ser ministra me tendría que quedar en Bulgaria (TO CONTUNDENT) y no me gusta para nada, pero para nada no me gusta esto que aquí hace poco ha salido un nuevo partido de inmigrantes no sé qué, no sé cuánto... ¿Tú te crees?, ¿tú te crees?, que de tantos partidos en España, de tantos partidos en España... No me ha gustado esto, porque yo siempre he pensado que los partidos según su política y su manera de ser y pensar, unos piensan más y otros menos en los inmigrantes pero todos piensan en nosotros, porque vivimos en una democracia, y para mí ha sido tan ofensivo esto, y encima, fíjate como le conozco todos, vinieron a ofrecerme el puesto de vicepresidente, dije: "¿qué?!" (A13).

En aquest mateix sentit es manifesta la presidenta d'una de les associacions llatinoamericanes, qui expressa el seu desacord en base a que considera que les persones que conformen aquest nou partit no estan suficientment preparades i no van a poder respondre a les promeses que fan. Però, quan s'indaga un poc més, tot indica que l'argument de fons és eixa mateixa convicció de que els immigrants no estan ací per a fer política:

"... Hacer política aquí la gente extranjera yo no lo veo correcto, te lo digo así de claro, yo no lo veo correcto (...). Porque... no lo sé, pero, no sé, no te podría decir así, pero no lo veo bien, no lo veo bien porque al estar en un partido político de tanta gente extranjera de muchos países, lo que hacen es a la gente marearla, le marean mucho, ofrecen lo que no pueden dar, ¿me entiendes? Entonces como que por ahí ya no funcionan las cosas, entonces claro, yo la verdad es que no tienen ni futuro también como políticos, dime tú si yo estuviera, digo por mí, si yo estuviera en mi país y que tú con un grupo de diez españoles vayan a formar un partido político ahí... no por racismo ni por nada de eso, no, sino que... no tienen ni oportunidad" (A3).

Altres organitzacions critiquen l'existència d'aquest partit per altres motius. És el cas de l'associació de bolivians des d'on es resalta el fet que el partit estava conformat majoritàriament per uruguaians i no era representatiu dels interessos dels diferents col·lectius d'immigrants presents a la ciutat. *"Yo como boliviana, ¿cómo voy a permitir que*

me represente un uruguayo si no sabe nada, nada de mí?", afirma la representant d'aquesta associació, qui aposta més bé per la creació d'una federació d'associacions d'immigrants que puga canalitzar les demandes dels diferents col·lectius i critica, a més, que aquest nou partit haja optat per enfrontar-se als partits tradicionals.

Un dels informants clau, malgrat coincidir amb alguns dels plantejaments d'aquest partit, considera que aquest manca d'un objectiu clarament delimitat. Es destaca també el poc impacte que va tindre finalment aquest projecte ("*Yo creo que no convención ni a la familia*" (IC 2), s'afirma)³²².

Encara que són clarament minoritàries també hi ha algunes veus que veuen amb optimisme l'aparició d'aquest partit i que interpreten la seua existència com a mostra de que els immigrants van integrant-se a la societat. Així ho interpretat l'associació d'argentins des d'on s'assenyala també com a factor positiu el fet que Nuevo Espacio Ciudadano s'haja manifestat en contra dels Centres d'Internament d'Estrangers i haja incorporat en el seu programa electoral el seu desig de treballar per fer efectiu el seu tancament.

Així doncs, pot afirmar-se que els partits polítics han estat plenament conscients de la importància de treballar-se el vot estranger i han dedicat prou esforços a aquesta tasca. Sembla que ha estat el Partit Socialista el que més s'ha dedicat a aquesta missió, que ha estat protagonitzada pel regidor de Mobilitat, Seguretat i Integració, un regidor de pes que ha estat al front de l'estratègia de contacte amb els col·lectius immigrants. El fet que el Partit Socialista governara la ciutat en eixe moment el va ubicar en una situació privilegiada per a acostar-se a les associacions d'immigrants durant els mesos previs a la campanya. L'estratègia de creació d'una regidoria que, entre altres, s'encarregara de la integració dels immigrants, sembla que ha sorgit l'efecte que es cercava: servir d'instrument per a estrènyer les relacions amb les associacions d'immigrants. En aquest context, alguns afirmen que s'ha tractat d'instrumentalitzar a les associacions d'immigrants per tal d'atraure's el seu vot mitjançant la concessió d'algunes ajudes i la convocatòria conjunta d'activitats que facilitaven les reunions dels responsables dels

³²² Aquest partit va obtindre finalment tan sols 98 vots, setn la força política menys votada de totes les que es presentaven a aquestes eleccions.

partits amb els membres de les associacions. Entre les persones que relaten els fets d'aquesta manera, ha crescut el descrèdit envers una classe política que es menejaria per interessos de partit i no pels interessos de la col·lectivitat.

Aquest context nou d'accés als drets electorals ha incrementat de manera considerable els contactes de les associacions d'immigrants amb el govern municipal i amb els diferents partits polítics que es presentaven a les eleccions. I s'han produït friccions, malentesos i interpretacions diverses que fan difícil aproximar-se a un relat objectiu d'alguns dels fets narrats. En qualsevol cas, les lluites pel poder s'han albirat de manera clara en les estratègies mampreses pels partits i, d'una manera més difusa, també en les associacions d'immigrants. D'alguna manera s'ha donat una relació fins a cert punt simbiòtica en la que una bona part dels actors han tractat d'aprofitar la situació per satisfer els seus interessos. En el cas de les associacions, s'ha tractat d'aprofitar la conjuntura per poder contar amb suport institucional en les seues activitats, així com per a ser reconegudes com a agents importants a la ciutat als que se'ls escolta i se'ls té present des dels escenaris de poder polític. I aquest fet ha motivat també l'aparició d'enfrontaments entre partits i associacions i també entre les pròpies associacions entre sí. Malgrat que no haja estat així en la major part dels casos, algunes de les ferides que s'hereten d'aquest procés, podran limitar la capacitat d'acció d'algunes associacions d'immigrants i podran constituir un entrebanc a la coordinació i col·laboració entre associacions i entre aquestes i els poders públics. Conviu així l'efecte positiu associat a l'energia que ha insuflat a les associacions tot aquest període, en el que s'han pogut sentir centre d'atenció dels partits polítics, amb les repercussions negatives dels diferents enfrontaments que s'han donat.

8.4. LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL DELS IMMIGRANTS A EN LES ELECCIONS LOCALS DE 2011

Una vegada analitzades les dinàmiques produïdes en el context de les eleccions de 2011, atenent a les propostes dels partits polítics en campanya i precampanya i al paper que aquestos i les associacions d'immigrants han jugat en aquest moment clau, resta analitzar com s'ha desenvolupat el procés d'incorporació al cens electoral, quin impacte

ha pogut tindre la incorporació dels nous votants i quina valoració fan els actors del que ha estat la primera experiència d'exercici del vot d'alguns estrangers extracomunitaris veïns de Gandia.

8.4.1. La participació electoral dels immigrants a la ciutat: percepcions i obstacles

En el marc teòric d'aquesta investigació s'assenyalava com el dret de sufragi actiu és un dret especialment important dintre del catàleg de drets de participació política. S'argumentava al voltant de la importància que té, per als processos d'integració entesos en clau política, el fet que els nous veïns puguen fer sentir la seua veu en les convocatòries electorals i, especialment, en les que es donen en el seu context immediat de convivència: la localitat. Perquè, d'acord amb Ortega (2011: 14): "És veritat que la ciutadania no pot reduir-se al dret al vot, però no és menys cert que sense aquest dret no es pot parlar de ciutadania en cap cas. El dret al vot és una conquesta democràtica d'alt contingut simbòlic: no es pot parlar de democràcia universal ni d'autèntica integració si es denega el dret al vot a una part de la població".

S'ha pogut veure com, a la ciutat de Gandia, la nova realitat derivada de la possibilitat d'incorporació d'una bona part dels estrangers com a nous votants en les eleccions locals de 2011 ha generat moltes expectatives i moviments polítics que han derivat no sols en enfrontaments sinó també en un major reconeixement (tal vegada efímer) dels diferents col·lectius nacionals vertebrats al voltant de les associacions d'immigrants.

Una vegada passades les eleccions, pot afirmar-se que, per a alguns, les expectatives s'han cobert sobradament, assistint a un procés d'extensió de la democràcia que ha obtingut una resposta positiva i compromesa per part dels diferents col·lectius immigrants. Així ho valora el govern isquent, des del que s'expressa l'especial interès que els immigrants han mostrat per exercir el dret al vot, encara que amb la impressió de que aquest interès ha estat variable en funció del grup nacional de referència:

"La resposta és bona, perquè al cap i a la fi la gent ho entén, no? (...) i jo sí que vec que sobre tot els, els latins, els sud-americans, hi ha un major compromís polític que els

búlgaros o els rumans i de fet se visualitza hasta que són els que més van a votar. Ací jo pense que se va produir un... un vot immigrant important, eh?, o sea, que va superar l'1% del cens (...). La gent jo crec que tenia ganes, de fet el dia de les eleccions "vull votar" i no estaven i havia molta, per cada uno que votava n'hi havia un altre que volia votar, eh?" (Mascarell, V.).

Són vàries les associacions d'immigrants que ratifiquen aquestes paraules en relació als seus propis col·lectius, als que haurien vist especialment implicats en aquest procés electoral. És el cas, efectivament, dels col·lectius sud-americans i, especialment, dels equatorians, els colombians i els peruans. Aquests darrers interpreten aquest fet com a una senyal d'integració, reforçant l'esmentada conceptualització segons la qual no és possible la integració sense participació política:

"Pues es una parte de la integración, y eso lo han sabido valorar los, bueno, al menos los de mi asociación lo han valorado y lo han hecho, claro, si te quieres integrar y si quieres estar aquí, tienes que participar, por ese hecho de integrarte, ¿no? Yo creo que... sí, sí, la mayoría... La mayoría lo ha valorao, la mayoría lo ha valorao y ha participado y ha votao".

En consonància amb el discurs emès des de l'anterior govern, la presidenta de l'associació de búlgars destaca que el seu col·lectiu sol ser poc participatiu en els processos electorals i ho explica per la tradició política que ha viscut Bulgària al darrers anys i la desafecció que s'ha anat creant:

"El búlgaro no tiene cultura de votar mucho porque en Bulgaria durante el comunismo se sabía quién va a ganar, era obligatorio, ahí no se pensaba mucho, te vas, votas y se sabe de antemano. Pero después, en los últimos veintidós años, la gente han sido muy engañada y no confían en los políticos búlgaros, porque todos vienen y prometen, se llenan los bolsillos y se van y aquí en esta democracia pues todos sabemos que aquí se vive mucho mejor que en Bulgaria pero a la gente le cuesta, le costaba votar".

Des d'aquesta associació, però, es destaca com en aquesta convocatòria ha hagut una major participació dels búlgars que en la convocatòria anterior i es posa èmfasi en el fet que els búlgars són individualistes i no es deixen manipular per ningú, de forma que, quan voten, ho fan amb les idees clares.

Però són moltes les veus que expliquen com s'han donat alguns problemes amb el registre al cens electoral que ha impedit o dificultat la inscripció d'alguns estrangers. La

comunitat romanesa afirma que no es va oferir la informació suficient i que es van posar entrebancs al registre en el cens per tal d'evitar que romanesos i búlgars exerciren el seu dret al vot de forma massiva. I aquesta realitat s'explica per eixe no desig d'incorporació que ja es referia abans i que és percebut pel president de l'associació de romanesos com la clau que explica perquè no han estat més els romanesos inscrits al cens. També des de l'associació de bolivians es comenta com la incorporació tardana de Bolívia al llistat de països amb tractat de reciprocitat ratificat ha fet que els bolivians no hagen rebut informació a temps. S'assenyalen també algunes traves burocràtiques, com la necessitat de pagar per la gestió d'algun dels documents que es requerien per a la inscripció, com a elements inhibidors de l'exercici del dret al vot:

"Uno que no, no se enteró, porque cuando le llegó la carta le pedían ahí que haga el certificado de la policía, y el certificado de la policía creo que costaba diez euros, me parece³²³. No sé, algo costaba. Entonces, lo, mira es que lo tengo grabao, "los españoles no van a votar, ¿por qué voy a pagar yo para ir a votar?". Primera. Segundo de que es que no, aún, los bolivianos entramos en... en los países que podían votar prácticamente ya en diciembre, porque entramos el veinticuatro de noviembre, me parece que se publicó el BOE recién de... de que podíamos votar³²⁴. Y las inscripciones comenzaban, me parece, el uno de, de diciembre. Fue rapidísimo. Luego alargaron unos días pero no, la gente ya no".

També des de l'Associació Dones de Hui es refereix com l'escassa informació distribuïda entre la comunitat immigrant ha sigut un dels factors que expliquen que bona part dels estrangers que complien els requisits per a votar no ho hagen fet.

Malgrat aquest sentiment compartit entre algunes associacions que, d'alguna manera, culpabilitzen al govern local de no haver fet el que li corresponia per tal de promoure la inscripció al cens, des dels responsables polítics i tècnics s'expliquen les coses d'un altra manera. Com ja s'ha referit, consideren que la campanya de difusió del dret al vot ha estat fonamental i que els seus resultats han estat determinants per a que, com es

³²³ El certificat de residència expedit per la Policia tenia, exactament, un cost de 6,82 euros.

³²⁴ El Bescanvi de Notes constitutiu d'Acord entre el Regne d'Espanya i l'Estat Plurinacional de Bolívia sobre participació en les eleccions municipals dels nacionals de cadascun dels països residents en el territori de l'altre, fet en Madrid el 15 de setembre de 2009, va ser publicat al BOE núm. 306, de 17 de desembre de 2010. En eixa data, el període d'inscripció d'estrangers al cens ja duia obert 17 dies (va estar en funcionament des de l'1 de desembre fins a, inicialment, el 15 de gener, amb una ampliació posterior que el va perllongar fins el dia 25 de gener).

veurà a continuació, Gandia haja tingut unes quotes de votants estrangers molt superiors a la mitjana. Malgrat que es reconeix que es podria haver fet millor (disposant de més temps i recursos) el govern local i els tècnics implicats semblen prou satisfets amb el treball realitzat en aquest sentit i culpen a l'INE dels entrebancs que més han dificultat la inscripció censal i que van estar a punt de anul·lar una bona part de les inscripcions. Segons aquestes veus l'INE hauria demanat una documentació inicialment per a després exigir un altra addicional quan ja no era possible que la gent la gestionara dins del termini. En concret, la documentació feia referència al requisit de demostrar cinc anys de residència legal a l'Estat. En Gandia, es va considerar que la possessió d'un permís de residència de llarga durada (per al qual es requereixen, per norma general, cinc anys de residència legal³²⁵) acreditava aquestos cinc anys continuats de residència, però des de l'INE van rebutjar aquesta via d'acreditació i van exigir un certificat de la Policia que acreditara el compliment d'eixe requisit. Així ho explica la tècnica de l'Agència AMICS que va estar al capdavant de la campanya de difusió i inscripció al cens:

"Aleshores, cinc anys de residència legal, quin va ser el lio que es va montar en Gandia? Els documents que difon el INE diuen que n'hi ha que presentar açò, o sea, un document que acredite cinc anys de residència legal³²⁶ i el teu NIE. No feia falta altra cosa i després estar empadronat en la ciutat que això el censo ho comprovava, ahí no n'hi havia cap problema, aleshores, què passa? En el document que acredita la residència legal, en principi

³²⁵ És possible, però que algunes persones tinguen aquest tipus de permís de residència sense haver residit legalment cinc anys a l'Estat, conforme s'estableix a l'article 4 de la LO 2/2009 que reconeix aquesta possibilitat en "supòsits individuals d'especial vinculació amb Espanya". El reglament de la LO 4/2000, després de la seua modificació per la LO 2/2009, especifica tota una sèrie de supòsits (apartat 3 de l'article 148) sota la figura dels quals es pot obtindre un permís de residència de llarga durada sense haver viscut, necessàriament, cinc anys legalment i de manera continuada al territori de l'Estat. Aquestos supòsits afecten als següents col·lectius: residents que reben de la Seguretat Social d'Espanya una pensió de jubilació contributiva o una pensió contributiva per incapacitat permanent absoluta o per gran invalidesa; residents que hagen nascut a Espanya i que, en arribar a la majoria d'edat, hagen residit tres anys de manera legal i continuada a Espanya; estrangers que hagen estat nacionals d'origen i que hagen perdut la nacionalitat espanyola; residents que hagen estat tutelats per entitats públiques espanyoles durant els cinc anys anteriors al compliment de la majoria d'edat; apàtrides, refugiats o beneficiaris de protecció subsidiària que es troben en Espanya i tinguen ací reconegut el respectiu estatut; estrangers que hagen contribuït de forma notòria al progrés econòmic, científic o cultural d'Espanya o a la projecció d'Espanya en el exterior.

³²⁶ Es desconeix si l'INE va distribuir algun altre document que poguera haver ocasionat aquest malentès, però el document oficial que recull els requisits per a inscriure's al cens (Resolució de 15 d'octubre de 2010, de l'Oficina del Cens Electoral, per la que s'estableixen els procediments i s'aprova el model de sol·licitud per a la inscripció en el cens electoral de residents de nacionals de països amb acords per a les eleccions municipals, BOE núm. 268, de 5 de novembre de 2010) estipula que "el temps de residència legal en Espanya requerit es deurà justificar amb un certificat de residència, expedit per la Comissaria de Policia, quan no es puga deduir de les dades de la fotocòpia de la Targeta d'identitat d'estranger, si aquesta fora aportada".

les permanents, si una persona ha aconseguit una targeta permanent és perquè du cinc anys de residència legal, cinc anys, normalment sí. El que passa és que com hubo un cambio en la ley no hace mucho en 2009 en la nova llei donde se concede a los familiares la residencia con la misma duración que el familiar reagrupante³²⁷, resulta que n'hi ha gent en targeta permanent que no té cinc anys de residència legal, però un poc és lo que plantejàvem, "anem a vore, si per ahí se te'n colen quatre, perquè van a ser quatre perquè la gran majoria de casos d'estos són menors que han nascut en Espanya i les han donat la mateixa residència que té el pare, no anul·les tot lo demás perquè tot lo demás està negant-li el dret a exercir el vot a un montó de gent que t'ha acreditat que du cinc anys de residència legal en Espanya". Aleshores, què és el que ens diuen?, a dos dies d'acabar-se ens crida el INE diguent que totes les inscripcions que hem fet van ser desestimades per no presentar el certificat de residència legal emès per la policia. Aleshores, clar, el grito en el cielo: : "però, què m'estàs contant?", "ah, sí, sí, sí, eso tiene que ser así, el certificado de la policía", digo: "tía, tu, eres consciente de que estàs demanant-li...", pense que val quinze euros el certificat de residència legal³²⁸, "que estàs demanant-li a les persones per inscriure's un certificat de residència legal, estàs fent negoci en els drets de les persones, quan t'estan acreditant en la seua targeta...", entonces tot això s'argumenta perquè clar ja no hi havia temps..."

Aquesta situació va generar una important polèmica que es va reflectir en la premsa local³²⁹ i que va generar discussió també en la taula redona analitzada a l'inici d'aquest capítol, en la que els diferents partits amb representació municipal debatien al voltant de les polítiques d'integració i el dret al vot. En aquell acte, l'Ajuntament explicava com la seua actuació havia estat la correcta i atribuïa a l'INE les complicacions derivades del certificat de la Policia. El seu representant explicava com s'havia procedit per tal de trobar una solució a aquesta problemàtica:

"Cuando detectamos el problema, hacemos lo que puede hacer, dentro de sus limitaciones, un representante público, ¿no?, es coger el problema e irte a la administración

³²⁷ A aquest respecte, l'article 58.3 del Reglament de la LO 4/2000, després de la seua modificació per la LO 2/2009, estableix que "quan el reagrupant tinga la condició de resident de llarga durada o de residència de llarga durada-UE en Espanya, la vigència de la primera autorització de residència dels familiars reagrupats s'estendrà fins a la data de validesa de la Targeta d'Identitat d'Estranger de la que siga titular el reagrupant en el moment de l'entrada del familiar en Espanya. La posterior autorització de residència del reagrupat serà de llarga durada".

³²⁸ El certificat de residència expedit per la Policia tenia, exactament, un cost de 6,82 euros.

³²⁹ Veure "Lío en el censo electoral", *Gandia Express*, 10 de febrer de 2011.

competente. Eso es lo que hicimos, nos fuimos a hablar con Delegación de Gobierno, hemos estado trabajando intensamente en una solución, y parece ser que hay una solución a través de una certificación global de aquellos afectados. Aquellos que realmente sea así, podrán inscribirse. Esa es la contestación que hemos recibido por parte de la Delegación de Gobierno que está trabajando con el INE” (Mascarell, V., TP).

Finalment, i després d'intenses negociacions amb la Delegació del Govern, es va aconseguir que s'emetira una "acreditació genèrica" que va permetre que la major part de les sol·licituds rebutjades foren posteriorment acceptades. Així, l'Ajuntament va remetre a la Policia el llistat de les persones que havien sol·licitat la inscripció i a les que els haguera calgut un certificat policial i la Policia va emetre d'ofici aquestos certificats i els va fer arribar directament a l'INE. D'aquesta manera, es va evitar que tota la gent afectada es quedara fora del cens i, sense necessitat de que ells feren cap gestió (els terminis no ho permetien) ni pagaren cap taxa, es va acreditar la seua residència durant el necessari període de cinc anys³³⁰.

És difícil calibrar l'impacte real de les problemàtiques relacionades en la xifra final d'estrangers inscrits al cens electoral. Sembla més que evident, però, que, en condicions més favorables, hauria pogut incrementar-se el nombre d'estrangers extracomunitaris amb possibilitat de votar a les eleccions locals. Així ho testimonien diverses associacions d'immigrants. En qualsevol cas, el fet que aquesta haja estat la primera experiència de gestió de la incorporació d'aquesta població al conjunt de votants sembla haver incidit clarament en el sorgiment de tota una sèrie de dificultats que és previsible no tornen a donar-se en la propera convocatòria d'eleccions³³¹.

³³⁰ Es desconeix si aquesta situació s'ha donat en més municipis i si, en el seu cas, la solució aportada ha estat la mateixa. En qualsevol cas, sembla una eixida extraordinària doncs planteja un tractament diferencial que fa que, mentre en altres municipis s'ha exigit el certificat policial per a cursar la inscripció, alguns estrangers de Gandia no hagen hagut ni de demanar-lo.

³³¹ Per a les eleccions de l'any 2015 s'haurà de tornar a obrir un nou període d'inscripció i els estrangers extracomunitaris que s'han inscrit en aquesta convocatòria de 2011, i que encara complisquen els requisits, hauran de tornar a inscriure's, doncs s'entén que "es tracta d'un col·lectiu variable que, en quatre anys, pot haver canviat de residència o fins i tot haver abandonat el país" (Ortega 2011: 31).

8.4.2. L'exercici del dret al vot: un anàlisi per col·lectius

Per tal d'estudiar l'impacte final que, en termes quantitius, ha tingut el vot estranger a la ciutat, sols es poden emprar les dades relatives al cens electoral perquè no hi ha dades disponibles sobre els estrangers que van votar, però sí sobre els que es van inscriure. Amb la finalitat de realitzar una radiografia aproximada de les principals característiques d'aquest cens d'electors estrangers, s'analitzen les dades disponibles a l'INE sobre el número d'electors. També es realitza un anàlisi per nacionalitats, emprant dades de l'INE que no han estat publicades però que han estat sol·licitades i facilitades expressament per a aquesta investigació. Si bé el fet d'inscriure's al cens no implica necessàriament que després s'exerceixi el dret és previsible que aquell que fa tots els tràmits per a inscriure's siga perquè ha pres la decisió ferma de votar. I aquesta previsió es pot suposar més certa en el cas dels extracomunitaris, que han hagut tots d'inscriure's per primer cop.

Malgrat les dificultats referides anteriorment, la principal característica del procés d'incorporació dels estrangers al cens electoral de Gandia ha estat el fet que el percentatge d'estrangers al cens electoral global ha estat molt per sobre de la mitjana al País Valencià i de la comarca de la Safor, sent per tant el vot estranger prou més influent en Gandia que en el conjunt d'aquests territoris. Segons les dades del cens electoral provinents de l'INE, els electors estrangers suposaven l'1,4% del total dels electors al conjunt del País Valencià i el 3,5% dels electors a la comarca de la Safor, mentre que a la ciutat de Gandia el 4,6% dels electors eren de nacionalitat estrangera. És previsible un major percentatge de votants estrangers a la ciutat, donat que també la mitjana d'estrangers sobre el total de la població és major a Gandia que al conjunt del País Valencià i la comarca de la Safor. Però si es comparen les xifres de Gandia amb les d'Oliva, on el pes dels estrangers sobre la població total és encara major que en Gandia, el percentatge d'electors continua sent superior a Gandia, doncs a Oliva aquest percentatge es queda en el 3,8%. Tot així, aquestes xifres evidencien com la major part dels estrangers residents a la ciutat de Gandia no exerceixen el dret al vot, doncs mentre que la població estrangera suposa el 24,1% de la població resident a Gandia, sols el 4,6% dels electors a la ciutat són estrangers. Aquesta important distància és un signe de com la democràcia es construeix a la ciutat a esquenes de la major part dels estrangers.

A la ciutat de Gandia constaven 2.406 estrangers censats o, en termes relatius, el 12,7% dels estrangers empadronats a la ciutat. D'aquestos, 1.841 (el 76,5%) eren estrangers comunitaris i 565 eren nacionals de països amb tractats de reciprocitat ratificats amb Espanya. Entre els 1.841 comunitaris, destaquen els 905 búlgars i, amb un pes considerablement menor, els 366 romanesos inscrits. I, entre els països extracomunitaris, predominen els equatorians (223) i els bolivians (197).

Un dels fets que resulta de major rellevància és l'escassa incidència final del vot entre la comunitat búlgara i romanesa. Malgrat que els nacionals d'aquestos estats sols havien de registrar-se (i alguns ja van tindre la possibilitat de fer-ho en la convocatòria anterior), i no havien de complir els requisits que se'ls exigien als extracomunitaris, destaca com, en el cas dels romanesos, sols estan registrats el 16% dels empadronats³³². Els búlgars s'incorporen en major mesura al cens (estan inscrits un 22,4% dels empadronats)³³³, però igualment es tracta d'una xifra que es pot considerar molt baixa. Els testimonis dels presidents de les associacions d'aquests col·lectius ja han apuntat algunes possibles raons (escassa informació, poca participació política dels seus nacionals...), però no deixa de ser un fet que obri tota una sèrie de preguntes que caldria tractar de respondre.

³³² Les dades relatives al percentatge d'estrangers inscrits al cens per a cadascun dels col·lectius han d'analitzar-se tenint present que en cap cas, tampoc entre els espanyols o els comunitaris, poden votar el 100% dels empadronats, donat que tota la població menor de 18 anys no pot exercir el dret al vot. Podria haver-se agafat com a referència, per tant, no el total d'empadronats, sinó el total d'adults empadronats. S'ha descartat aquesta opció per no estar disponibles les dades relatives als empadronats estrangers desagregades per edat al municipi de Gandia. D'aquesta forma les comparacions entre els percentatges s'han d'interpretar amb cura, sempre tenint present que aquesta dada desconeguda (quin és el pes dels menors d'edat en cadascun dels col·lectius) impossibilita l'establiment de conclusions fefaents i sols permet fer algunes deduccions aproximades.

³³³ Resulta interessant el fet que, malgrat que les dones suposen el 42,8% dels búlgars residents a Gandia, el 54,1% dels búlgars inscrits al cens siguen dones, el que denota una major implicació d'aquestes en l'exercici del dret al vot. En la resta de col·lectius no es donen diferències significatives per sexe en relació al nivell d'inscripció al cens electoral. A l'annex V s'incorpora una taula amb el nombre d'electors per nacionalitat i sexe.

Taula 10. Nombre de persones estrangeres inscrites en el cens electoral de Gandia segons nacionalitat. Eleccions locals de maig de 2011.

País de Nacionalitat	Electors
Bulgària	905
Romania	366
Equador	223
Bolívia	197
França	139
Colòmbia	129
Itàlia	123
Regne Unit	112
Lituània	45
Polònia	32
Alemanya	29
Països Baixos	17
Letònia	16
Bèlgica	15
Portugal	14
Perú	9
Grècia	5
Paraguai	5
Irlanda	4
Suècia	4
Dinamarca	3
Estònia	3
Eslovènia	3
Hongria	2
República Txeca	2
Xile	2
Àustria	1
República Eslovaca	1
TOTAL	2.406

Font: INE. Cens electoral d'estrangers residents a Espanya (CERE).

Si s'estudia l'impacte de la incorporació al dret al vot per part dels col·lectius extracomunitaris, sols es pot fer un acostament aproximat, doncs resulta impossible saber quants dels estrangers empadronats complien els requisits establerts³³⁴. Si es pren com a referència el conjunt de nacionals de cadascun dels països admesos, es pot fer un càlcul sota el supòsit, no real, de que tots els nacionals compliren els requisits. Les quatre nacionalitats extracomunitàries amb més efectius a la ciutat, com ja s'ha exposat anteriorment, són, per aquest ordre, la marroquina, la boliviana, l'equatoriana i la colombiana.

Els marroquins, malgrat ser la principal nacionalitat extracomunitària, ni poden ni podran (si no canvien els requisits exigits o la situació política del seu país) exercir el dret al vot. Dels bolivians, s'han inscrit el 12,8% dels empadronats, però entre els equatorians aquest percentatge pràcticament es duplica fins arribar al 22,1% dels empadronats. Entre altres possibles explicacions, cal tindre present que la immigració boliviana és més recent al conjunt de l'Estat, mentre que les majors quotes d'immigrants procedents d'Equador es van donar a començament de segle³³⁵, el que fa que entre els equatorians siga més fàcil complir amb el requisit d'acumular cinc anys de residència legal que entre la població boliviana. En el cas dels colombians, el 18,6% dels empadronats s'incorporen al cens electoral, amb un incidència a mig camí entre la dels bolivians i la dels equatorians³³⁶.

Si es contrasten aquestes dades amb les enunciades per a la població comunitària és especialment rellevant com els colombians s'han incorporat al cens en major mesura que els romanesos i, especialment, com els equatorians dupliquen la taxa d'inscripció dels romanesos i superen també la dels búlgars. I açò malgrat el fet que no tots els equatorians

³³⁴ La residència no s'atorga en el territori d'un municipi, de forma que no pot saber-se quants dels estrangers tenen permís de residència, ni quants dels que el tenien complien el requisit de permanència continuada de cinc anys.

³³⁵ Segons l'INE, a 1 de gener de 2000 la xifra d'equatorians a l'Estat espanyol multiplicava per 21 a la de bolivians. A l'any 2011, el nombre d'equatorians és superior, però no arriba ni al doble del de bolivians. Aquest càlcul no pot fer-se per al cas de la ciutat de Gandia o el País Valencià, doncs les dades disponibles a l'INE sols abasten a les considerades com a nacionalitats predominants i Bolívia no s'incorpora a aquesta categoria en cap dels dos casos fins a l'any 2005. En el cas de l'Estat espanyol sí es pot fer el seguiment a partir de l'any 2000, primer any que incorpora dades sobre la població equatoriana i boliviana empadronada en el territori de l'Estat.

³³⁶ Paraguaians, peruans i xilens tenen escassa presència a la ciutat i els seus percentatges de registre al cens electoral són, respectivament, del 4,1%, el 9,8% i el 4%.

ni els colombians complien els requisits exigits als estrangers extracomunitaris. Es pot deduir fàcilment que el nivell de participació política d'aquests col·lectius extracomunitaris és significativament superior al dels romanesos i els búlgars, el que dona peu a tota una sèrie d'hipòtesis a contrastar, si escau, en futures investigacions: es tracta d'un fenomen relacionat amb la tradició política heretada del país d'origen?, fa referència més bé al nivell d'identificació dels diferents col·lectius amb la societat de recepció?, té a veure amb el paper que les associacions han jugat en la promoció de la inscripció entre els seus col·lectius de referència? Són altres els principals factors explicatius?

Resulta interessant també comparar el nivell de participació de la població extracomunitària i de Romania i Bulgària amb la dels nacionals d'altres estats de la Unió Europea. Si es pren el cas dels lituans, cinquena nacionalitat més present a la ciutat, per davant dels equatorians, destaca el fet que, malgrat ser comunitaris, sols el 4,9% dels empadronats es troba inscrit en el cens electoral, una xifra extremadament baixa si es compara amb qualsevol dels altres col·lectius analitzats. Si es limita l'anàlisi als europeus provinents de l'Europa més rica, la dels 15, es pot analitzar la taxa d'inscripció de les dues nacionalitats més presents, la francesa i la italiana. Així, es veu com els francesos es troben inscrits en un 29,2% dels casos, mentre que els italians sols ho estan en un 16,5%.

Totes aquestes dades permeten concloure que, malgrat complir els requisits estipulats a l'efecte, són molts els estrangers que no cursen inscripció al cens electoral i que aquest fet afecta de manera molt especial als estrangers comunitaris que, tot i tenir garantit aquest dret amb plenes garanties, majoritàriament no acudeixen a les urnes. Mentre que en el cas dels comunitaris aquesta conclusió es ben certa, és difícil calibrar l'abast d'aquesta actitud abstencionista entre el col·lectiu d'estrangers extracomunitaris, donat que es desconeix la xifra reals d'aquells que es poden inscriure. En relació a aquesta població, cal considerar que es tracta en la seua totalitat de nacionals d'Amèrica Llatina, amb un tractament preferent a l'hora d'accedir a la nacionalitat espanyola³³⁷, el que implica que bona part dels immigrants que més anys duen a la ciutat i que, podria esperar-

³³⁷ Conforme s'estableix a l'article 22 del Codi Civil, l'accés a la nacionalitat per residència requereix, per norma general, de 10 anys de residència legal, continuada i immediatament anterior a la petició de nacionalitat. Aquest període es redueix a 2 anys per a tots els nacionals dels països iberoamericans, així com per als nacionals d'Andorra, Filipines, Guinea Equatorial, Portugal i els sefardites. L'accés a la nacionalitat, però, inclou altres vies i supòsits que han estat ben detallats en Álvarez (2008).

se, més s'han arrelat en ella, estan incorporats al cens dels electors espanyols i no figuren com a estrangers³³⁸.

Si s'atén al fet que entre la població espanyola empadronada a Gandia el percentatge d'enregistrats al cens electoral és del 67%, qualsevol de les dades que s'han referit per a la resta de col·lectius pot considerar-se simptomàtica d'una molt reduïda participació electoral dels immigrants als comicis de la ciutat, fet que hauria de fer repensar les estratègies per tal d'aconseguir la incorporació d'aquests nous potencials electors al conjunt de les persones que participen amb el seu vot de la tria dels seus representants més directes. Una realitat que obri la porta a tota una sèrie d'incògnites i hipòtesis que haurien de ser resoltes en el futur mitjançant l'establiment de noves investigacions que tracten d'incidir en les principals causes i conseqüències d'aquesta realitat, tot i comparant la situació en diferents municipis i considerant les diferències en funció de les nacionalitats.

Un altre element relacionat amb l'accés al vot que ha estat objecte de reflexió, també entre els agents entrevistats a la ciutat, és si existeix o no una tendència majoritària cap a algun partit polític entre la població immigrant o entre alguns dels seus col·lectius. Des de les associacions d'immigrants s'explica que els seus membres tenen afinitats polítiques diverses i que no voten majoritàriament a un partit o a un altre. Caldria preguntar als propis immigrants per tal de saber si, en alguns col·lectius, es dona una inclinació majoritària cap a alguns dels partits de la ciutat. Perquè si els immigrants votaren especialment ancorats cap a una de les opcions polítiques, l'impacte del seu accés al vot seria determinant per a decantar la balança a favor d'un dels dos partits majoritaris. En aquest sentit, alguna de les persones entrevistades manifesta la seua suposició de que els immigrants han votat majoritàriament al Partit Popular, perquè, del contrari, no es podria explicar la majoria absoluta que finalment ha obtingut aquest partit³³⁹. En

³³⁸ Acostar-se a les dinàmiques de participació d'aquesta població seria prou interessant en el marc d'investigacions com aquesta, doncs es tracta de persones nascudes a l'estranger que, malgrat haver estat nacionalitzades, poden compartir molts dels trets que caracteritzen als immigrants econòmics i/o laborals i poden ser representades socialment com a immigrants en la mateixa mesura en al que ho són aquells estrangers que duen menys temps i que no tenen la nacionalitat espanyola.

³³⁹ El Partit Popular obté tretze regidors (guanya quatre amb respecte a les anteriors eleccions), el Partit Socialista aconsegueix deu (en perd dos) i Bloc-Iniciativa-Verds obté dos (els mateixos que tenia). Plataforma de Gandia perd els seus dos regidors i queda sense representació.

qualsevol cas, es tracta sols de suposicions que haurien de ser contrastades per tal d'oferir algunes claus que explicaren quines són, si és que les hi ha, les preferències polítiques dels immigrants, i dels diferents col·lectius que els conformen, a la ciutat de Gandia.

El fenomen de l'extensió del dret al vot a les persones immigrants extracomunitàries té moltes dimensions que, com s'ha tractat de mostrar, obrin un espai que la investigació social haurà d'anar omplint per tal d'interpretar correctament algunes de les dinàmiques que hi subjauen. Perquè, si bé és cert que en el context general de desafecció política actual, el vot no és el principal element per a l'expressió política de les opcions individuals i col·lectives, el seu pes simbòlic és especialment important en el cas dels estrangers, que amb el reconeixement d'aquest dret poden sentir-se més reconeguts per la societat que els acull, facilitant-se els processos d'integració democràtica d'aquests nous veïns i la configuració d'una comunitat compartida en la diversitat.

The graphic consists of the word 'CAPÍTOL' written vertically in a light grey, sans-serif font to the left of a dark grey square. Inside the square, the number '9' is written in a large, white, sans-serif font.**■ CONCLUSIONS ■**

La configuració de Gandia com a una ciutat multicultural, habitada per persones procedents d'una gran diversitat de països, ha estat un fenomen de gran impacte en la societat gandiana dels darrers anys. Aquesta investigació ha tractat de fer un acostament a les formes en les que els reptes associats a aquesta nova realitat han estat gestionats per part dels poders públics i les associacions socials conduïdes per immigrants. L'anàlisi en profunditat dels discursos i les pràctiques polítiques, tècniques i associatives ha permès conèixer com s'ha gestat la integració de i amb els immigrants a la ciutat, assolint els objectius marcats a l'inici i contrastant les hipòtesis amb ells associades.

El context històric en el que s'ha dut a terme la major part del treball de camp (anys 2010 i 2011) té característiques ben particulars vinculades a l'avanç de la crisi econòmica i les seues implicacions en els fluxos migratoris i en els processos d'integració de i amb les persones immigrants. La disminució dels fluxos d'entrada i l'increment dels d'eixida, així com la centralitat que la crisi ocupa ara en les preocupacions i interessos de la ciutadania i la classe política ha contribuït a que a l'Estat espanyol en general la integració dels immigrants s'haja convertit en una qüestió relegada, que ja no forma part de les prioritats socials i polítiques. Aquesta realitat també afecta, lògicament, a Gandia i

és necessari tindre-la present a l'hora de contextualitzar els canvis que, en matèria de polítiques d'integració, s'han donat a la ciutat als darrers anys.

Al llarg dels capítols de que consta aquest treball, s'han anat exposant conclusions en relació als diferents aspectes treballats. Ací, per a concloure, es destaquen els principals resultats de la investigació en cadascuna de les àrees estudiades (polítiques públiques, associacionisme immigrant i procés d'incorporació al dret al vot) i es contrasten les hipòtesis enunciades al començament. S'introdueixen també algunes reflexions que assenyalen nous camins per a donar continuïtat futura a la investigació i s'estableixen algunes recomanacions adreçades als diferents actors de la integració a la ciutat.

9.1. LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES D'INTEGRACIÓ A GANDIA: AUGES I DECADÈNCIA D'UN MODEL

El procés de configuració de la Gandia multicultural ha estat tranquil, pacífic (llevat de comptades excepcions) i exempt de conflictes socials importants. La ciutat ha incorporat als nous veïns amb relativa normalitat, assolint unes quotes d'immigració molt més elevades que les que han estat habituals als municipis del País Valencià i sense que aquest fet s'haja traduït en problemàtiques especials o expressions importants de racisme que sí s'han donat en altres municipis amb menors quotes d'immigració. Si bé es cert que els gandians estan acostumats a conviure amb persones vingudes de fora, per tractar-se Gandia d'una ciutat turística i tradicionalment acollidora, sembla clar que les polítiques d'integració aplicades han jugat un paper clau en eixa assumpció tranquil·la de la nova immigració econòmica que, ràpidament, s'ha fet present a l'espai públic i ha transformat per a sempre la ciutat. Després de totes les indagacions efectuades en aquest treball, es pot establir que Gandia constitueix un exemple de com la immigració que un municipi pot ser capaç d'assumir (el seu "lindar de tolerància") no es relaciona sols amb el nombre d'immigrants que a ell arriben. Les polítiques públiques que amplien o redueixen les possibilitats d'integració d'aquests col·lectius juguen un paper essencial en la delimitació de la capacitat d'acollida (Giménez, 2003a: 82). Si a Gandia no s'hagueren aplicat les

diferents polítiques que ací s'han detallat, la situació actual pel que fa a la integració i la convivència a la ciutat seria, amb molta probabilitat, ben distinta.

Els governants que han estat al capdavant de la política local d'integració han considerat la immigració com a un element positiu per a la ciutat i han sabut traslladar aquesta imatge a bona part de la ciutadania. Promovent la presència dels immigrants a l'espai públic, desenvolupant importants campanyes de sensibilització, facilitant l'organització dels propis col·lectius d'immigrants i conreant una cultura de consens favorable a l'acollida, s'ha contribuït a eixa integració que, malgrat estar lluny de ser completa, és reconeguda per la major part dels actors considerats en aquesta investigació. El discurs polític positiu envers la immigració, que postula la necessària igualtat de drets i la participació dels nous veïns com uns ciutadans més, ha estat una constant entre els diferents càrrecs polítics amb responsabilitat en el camp de la integració a la ciutat. Aquest fet és especialment significatiu, doncs el discurs polític és performatiu, crea realitat, i ha estat utilitzat en altres municipis com una eina al servei de la promoció de la xenofòbia, la criminalització dels estrangers i la legitimació de l'exclusió institucional.

Durant els primers anys del període analitzat la ciutat construeix els fonaments d'un model que tenia la pretensió de fer de Gandia una ciutat d'acollida i no sols de recepció. La inversió de recursos econòmics i personals es combina amb el compromís polític i ciutadà que cristal·litza en un projecte compartit al voltant de la necessitat de construir eixa acollida des de la interculturalitat, la convivència i el coneixement mutu. Són uns anys d'apostes decidides per polítiques específiques i explícites de promoció de la integració i de recolzament a les necessitats dels immigrants i els seus col·lectius, dissenyades des del Departament de Cooperació i Integració Social i articulades al voltant del Centre Intercultural. Un període en el que es gesta una important complicitat entre els governants, els professionals dels serveis públics i els integrants de les associacions d'immigrants, complicitat que constitueix un actiu fonamental per a l'activació i manteniment d'un conjunt de mesures socials i polítiques que fan de Gandia un exemple de bones pràctiques en el camp de les polítiques locals d'integració. Aquest període va des de 2005 a 2009, coincidint amb els anys en que està operatiu el Departament de Cooperació i Integració i, des de 2006, el Pla d'Immigració de la ciutat.

L'any 2009 suposa un punt d'inflexió i es produeix un gir polític significatiu que marca un abans i un després en les polítiques d'integració a la ciutat. El Departament de Cooperació i Integració es desintegra i el Pla d'Immigració finalitza i ja no serà renovat. Les qüestions relacionades amb la immigració i la integració passen a dependre de la Regidoria de Benestar Social, el que té dues connotacions importants: la pèrdua de l'atenció específica a la integració, per un costat, i la consideració d'aquesta com una qüestió relativa als serveis socials, per un altre. D'aquesta manera, el treball per la integració queda reduït a un treball assistencial de satisfacció de les necessitats bàsiques de la població immigrant, i tot allò que guarda relació amb la integració però no tant amb els serveis socials (sensibilització de la població, promoció de la convivència intercultural i de la participació ciutadana) es desincorpora de l'acció política. A més, la l'emergència assistencial que envaeix els serveis socials fa gairebé impossible preocupar-se per aquestes qüestions. Els responsables polítics explicaran que la inclusió de la immigració a dintre de l'Àrea de Benestar Social té una funció normalitzadora, però el fet és que, sota eixe discurs de normalització, s'amaga un altra realitat: l'abandó del compromís amb les polítiques d'integració. De fet, diverses veus amb responsabilitat política parlen de la necessitat de "redimensionar" l'atenció atorgada a dites polítiques i aquesta sembla ser la realitat que hi subjau al discurs de la normalització. Es passa així d'una aposta ferma per les polítiques específiques (amb caràcter transitori i dissenyades com a instruments per a igualar oportunitats i drets) a una opció per polítiques de caire més generalista, on el treball relacionat amb la integració no és que canvie d'orientació (i es diluisca entre el gruix de la resta de polítiques) sinó que es redueix considerablement. La "normalització" sembla ser més bé la coartada per a disminuir el treball en l'àmbit de la integració, encara que els responsables polítics continuen manifestant l'existència d'un fort compromís que no ha minvat en comparació amb el període anterior i que sols ha canviat de forma. Tècnics i líders associatius, entrevistats en aquesta segona etapa, relaten l'existència d'un sentiment d'abandó, de frustració, per la impossibilitat de donar continuïtat a un treball que es pensa estava oferint importants resultats en l'etapa anterior. Sols es recuperarà una part de l'impuls perdut uns mesos abans de les eleccions quan, en el context preelectoral, es tornen a disposar certs recursos per a reprendre el contacte institucional amb les associacions d'immigrants. Però aquest nou gir no sembla implicar una tornada a l'interès pel treball relacionat amb la integració, sinó que aparenta ser més bé una

estratègia de caire electoral motivada per la configuració dels immigrants com a potencials votants.

A partir de 2009, malgrat que el discurs es manté com a políticament compromès amb la integració i amb els principis rectors d'un Pla d'Immigració que ja no està vigent, però del que es parla contínuament com si ho estiguera, les polítiques d'integració viuen de la inèrcia de l'etapa anterior. L'Agència AMICS, definida des dels poders locals com el nou "contenedor de totes les polítiques d'integració" es limitarà a la primera acollida i l'assessorament jurídic en matèria d'estrangeria i viurà encara durant un temps de les rendes d'un Centre Intercultural que, malgrat estar vinculat formalment a ella, deixa de rebre suport institucional i de constituir un recurs actiu en matèria d'integració. Es passa d'una política pròpia (emmarcada en un Departament creat a l'efecte) a una política "importada" (donat que les Agències AMICS són un instrument dissenyat per la Generalitat que s'exporta a Gandia a l'igual que s'ha fet en altres desenes de municipis). Les accions que s'havien vingut desenvolupant des del Centre Intercultural (promoció de la convivència, mediació intercultural, recolzament a les associacions d'immigrants, formació per a la inserció) gairebé desapareixen. En realitat, són les associacions d'immigrants, les ONG i sindicats i, particularment, l'Associació Intercultural Midrashic, les que continuen desenvolupant algunes d'aquestes actuacions en una estratègia que sembla desplaçar la responsabilitat de la integració del camp de la política pública al de les associacions de la societat civil. Aquest fet, si bé és cert que incrementa el "joc" que aquestes associacions tenen a l'àmbit de la intervenció amb immigrants, pot ser vist també com una estratègia de privatització o elusió del que havia estat plantejat prèviament com a una responsabilitat pública.

Malgrat que en el període analitzat el discurs no canvia significativament, les polítiques ho fan de manera considerable. Els "no actes", que com s'apuntava al marc teòric són també una forma important de fer política, caracteritzen el nou tractament ofert a la integració a partir del desmantellament del Departament de Cooperació i Integració, encara que aquesta realitat no s'explicita al discurs polític. I serà així fins al final de la legislatura, malgrat la tímida transformació que s'albira durant els darrers mesos de la mateixa en els que torna a donar-se un tractament específic a la qüestió de la integració des d'una Regidoria, de Seguretat, Mobilitat i Integració, que desapareixerà

amb el canvi de govern produït després de les eleccions de 2011. La hipòtesi que es formulava a l'inici i que apuntava a l'existència d'una inadequació creixent entre el discurs i la pràctica política en matèria d'integració queda doncs contrastada de manera afirmativa.

L'anàlisi de les polítiques públiques dutes a terme al municipi ha permès també extraure algunes conclusions pel que fa al model sociopolític d'integració que s'ha promogut a la ciutat. Es tracta d'un model que pot situar-se a l'òrbita del patró multiculturalista, doncs combina el principi de la igualtat (de drets, deures i oportunitats) amb el principi de la diferència (respecte i reconeixement de la diversitat), acostant-se també a l'interculturalisme mitjançant l'observació del principi d'interacció positiva. Durant el període estudiat, són vàries les accions que es posen en marxa per tal de facilitar la incorporació dels immigrants com a uns ciutadans més que són reconeguts en la seua diferència. També s'han desenvolupat tota una sèrie de mesures adreçades a la construcció de la interculturalitat, però aquestes mesures no se sostenen en el temps (decauen significativament a partir de 2009) i constituïran sols els andamis d'un edifici que mai s'acabaria de construir (i que, per tant, tampoc ha estat mai habitat). Es tracta d'un model multiculturalista amb pretensió intercultural, el compromís amb el qual va decaient a mesura que disminueix la intensitat de l'aposta política per la integració. El respecte i reconeixement de la diferència cultural i la garantia de la igualtat de drets, que acompanyen al model multiculturalista, són defensats, al menys formalment, per tots els partits polítics amb representació municipal, com es desprèn de l'anàlisi dels seus discursos en el període electoral analitzat. Però es dona un matís important en el cas del Partit Popular: aquest partit limita la garantia dels drets a la població immigrant amb permís de residència.

Cal tindre present també que l'impuls donat a l'Agència AMICS a partir de l'any 2009 presenta certes contradiccions amb eixe compromís formal del govern local amb la interculturalitat, donat que aquestes Agències tenen, entre els seus objectius, la facilitació de l'accés per part dels immigrants a un programa, les Escoles d'Acollida, de marcat caràcter assimilacionista. S'ha pogut veure com, malgrat que l'esmentat programa ha estat presentat pels seus valedors (els responsables de les polítiques d'integració autonòmiques) com a un instrument per a la integració, aquesta no és la valoració que fan

els tècnics encarregats d'implementar-lo o de facilitar l'accés al mateix, ni tampoc alguns dels líders associatius entrevistats. La recerca de mèrits per a l'obtenció de l'informe d'inserció tampoc es valora com a un instrument d'utilitat per a promoure la integració de la població immigrant. El seguiment de les Escoles d'Acollida i d'altres experiències formatives adreçades a l'adquisició dels mèrits necessaris per a obtenir un informe d'inserció positiu no són, en la major part dels casos, més que una "obligació" que els immigrants saben que han de complir per a regularitzar la seua situació. El caràcter "obligatori" d'aquestes mesures podria ser fins i tot contraproductiu per a la integració, entrant en clara contradicció amb la necessitat de garantir el principi d'igualtat (quan als que venen de fora de la Unió Europea se'ls exigeixen uns coneixements i uns mèrits per tal de poder residir ací legalment que no ha de complir la resta de la població).

És difícil mesurar els efectes directes de les polítiques d'integració que s'han anat posant en marxa en els diferents períodes analitzats, però els discursos de la major part dels agents considerats fan veure que aquestes polítiques han estat un actiu fonamental en el camí cap a la integració de la diversitat. Seria interessant completar aquest anàlisi indagant en les valoracions que la ciutadania en general (no sols els professionals i els líders associatius) fa d'aquestes polítiques i en els models d'integració que els veïns de Gandia preferirien per a gestionar la diversitat a la ciutat. També podrà ser interessant, dins d'un temps, comparar l'evolució que segueixen les polítiques d'integració en l'etapa que s'obri amb el nou govern en majoria del Partit Popular, tot i considerant els efectes que els canvis de rumb que ja s'albiren tindran en el model d'integració que està construint la ciutat i en les possibilitats que aquest ofereix per a la incorporació dels immigrants.

9.2. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS A GANDIA: (RE)CREANT SOCIABILITATS, RECLAMANT LA PRESENCIA, CONSTRUINT RECONeixEMENT

L'associacionisme immigrant està ben present a la ciutat de Gandia. Són vàries les associacions actives que estan arrelades a la ciutat i constitueixen un espai de referència per a alguns dels seus nous veïns. Algunes d'elles tenen una activitat reduïda, amb poc impacte, però altres s'han constituït en instruments clau en l'articulació de la diversitat.

S'ha pogut veure com l'objectiu sociocultural i identitari és clarament predominant entre les associacions d'immigrants estudiades. Moltes d'elles també cerquen oferir assistència i millorar el grau de benestar social dels seus connacionals. Sovint són canteres de capital social, afavoreixen el teixit de xarxes de recolzament social i proveeixen als seus membres d'importants bens relacionals. Aquesta tasca centrada en l'expressió de la identitat i l'exercici de la sociabilitat endogrupal no és, però, la que habitualment els poders públics esperen d'elles. Són diversos els discursos de responsables polítics i tècnics que semblen valoritzar sols a aquestes associacions quan compleixen una funció de representació dels interessos dels seus col·lectius. Però s'oblida que eixos col·lectius, representats equivocadament com un conjunt de persones amb interessos i necessitats idèntiques definides en clau cultural, són molt heterogenis al seu interior i els seus membres tenen necessitats diverses, algunes de les quals són compartides per persones d'altres grups culturals (també amb els nadius). Algunes de les necessitats de la població nouvinguda sí estan relacionades amb la seua condició de persones immigrants (problemes relacionats amb la situació jurídica i amb les pràctiques discriminatòries de les que són objecte), però aquestes no es circumscriuen sols a un grup nacional, sinó que afecten, d'alguna manera, al gruix de la població immigrada. Si els col·lectius nacionals no tenen uns interessos singulars més enllà de l'expressió de la seua cultura (funció que sí compleixen sobradament les seues associacions), per què haurien de ser les associacions un instrument de representació d'eixos interessos inexistents? I aleshores, per què no poden haver dos o més associacions d'un mateix grup nacional?

Fins i tot, alguns retrauen a algunes organitzacions el fet que es dediquen sols a promoure activitats culturals per als seus col·lectius, com si aquest fora un objectiu il·legítim i com si no tingueren llibertat de dedicar els seus esforços a allò que consideren oportú. Amb menys intensitat, ha aparegut també aquell discurs (tan present també en altres contextos territorials) que valora a les associacions en funció del seu caràcter reivindicatiu, de sort que la lluita pel reconeixement de drets deuria estar obligatòriament en la base de qualsevol associació. I es pensa que, de no ser així, les associacions no podran ser considerades com a instruments d'acció política. Però, des d'una noció d'incidència política ampla, com la que s'ha fet servir en aquesta investigació, s'entén que la participació política no passa, únicament, per alçar la veu en manifestacions o accions

reivindicatives, sinó que va molt més enllà. S'aprecia per tant, una mirada etnocèntrica i paternalista entre alguns dels responsables tècnics i polítics que es creuen legitimats per a definir a què s'han de dedicar unes associacions en les que ells no participen. Per què les associacions d'immigrants no poden ser, com sí ho són moltes associacions d'"autòctons", associacions recreatives, culturals o festives? És necessari plantejar una reflexió sobre aquestes qüestions, evidentment no sols a Gandia, sinó en tots aquells espais en els que s'emeten judicis ràpids que poden afectar negativament a les relacions entre les administracions i les associacions i a la imatge pública d'aquestes últimes.

Una de les qüestions que centraven l'interès d'aquesta investigació era esbrinar si les associacions d'immigrants a Gandia tenien o no un caràcter transformador que contribuïra a la superació de la situació de mutisme sociocultural que afecta sovint als col·lectius immigrants. I s'han obtingut resultats interessants. Si bé en un principi les associacions, amb el seu interès per situar-se "al marge" de la política i centrar-se en aspectes relacionats amb la cultura, podien ser vistes com a instruments sense incidència política, el desenvolupament de la investigació ha demostrat que eixa aparença no era certa. Els escenaris d'expressió cultural (moltes vegades ubicats a l'espai públic) construïts per aquestes entitats, són una forma de reivindicació clara de la presència, de reclam de reconeixement i de celebració d'una diversitat que es considera pot ser valuosa també per a la societat de recepció. Les associacions, de vegades sense saber-ho, o sense voler-ho fer explícit, juguen un paper fonamental en la reivindicació del dret a la llibertat cultural i l'expressió identitària i amb la seua tasca visibilitzen i donen veu a un col·lectiu que sovint és objecte de menyspreu. Participant a les associacions, els immigrants trenquen amb eixa imatge de "reclusió" a l'espai privat que alguns semblen considerar com el seu estat natural (la diversitat, la diferència i l'alteritat han de romandre a l'àmbit privat) i es fan un lloc en la ciutat. D'alguna manera, com ja ha estat referit, la participació en aquestes organitzacions genera efectes transformadors tant en el procés de govern, com en les condicions de vida i accés a recursos, com en l'esfera de les relacions de poder. Per totes aquestes raons, es confirma amb claredat la hipòtesi que afirmava que aquestes associacions podien ser enteses, en el context concret de la ciutat de Gandia, com a *espais-pont* que faciliten la superació d'una condició de mutisme sociocultural. I aquest caràcter transformador pot convenir-se que és especialment significatiu en el cas de les

dones, molt presents en aquest moviment associatiu i “emmudides” doblement per la seua condició d’immigrants i de dones.

Algunes organitzacions d’immigrants han jugat també a Gandia una important funció externa de mediació, mitjançant l’establiment de canals de contacte continuat amb l’equip de govern que han permès un treball coordinat i han facilitat certa adaptació de les polítiques a les necessitats dels col·lectius d’immigrants. Aquesta tasca d’interlocució amb els poders locals ja s’ha explicat com gairebé es trenca quan les polítiques d’integració passen a dependre de l’Àrea de Benestar Social. És simptomàtic que el responsable tècnic i la regidora d’aquesta àrea no tinguen gairebé cap coneixement sobre l’associacionisme immigrant a la ciutat, conforme es desprèn de les entrevistes realitzades. Pot afirmar-se que l’especial reconeixement i recolzament que l’Ajuntament atorga a aquestes entitats fins a juliol de 2009, i que comporta un impuls significatiu del moviment associatiu immigrant, desapareix a partir d’eixa data.

9.3 LES PRÀCTIQUES I DISCURSOS POLÍTICS EN CONTEXT ELECTORAL: LA CAÇA DEL VOT IMMIGRANT I LES SEUES REPERCUSSIONS A L’ESFERA DEL RECONeixEMENT

Les associacions d’immigrants entren de nou en l’agenda política local uns mesos abans de la convocatòria de les eleccions municipals de 2011, quan es crea un regidoria que, entre altres assumptes, torna a oferir un lloc central a la qüestió de la integració dels nousvinguts. El seu regidor explicava que la creació d’aquest instrument responia a la necessitat de restablir el contacte perdut amb les associacions. Es pretenia així que aquestes tornaren a tindre un interlocutor polític a l’Ajuntament i que açò servira per a poder captar les inquietuds dels col·lectius immigrants. I s’afirma, obertament, que es tracta més bé d’una estratègia política. La creació d’aquesta regidoria és l’expressió més clara de com el reconeixement del dret al vot visibletza als immigrants i obliga als partits polítics a prendre’ls en consideració. De fet, durant els mesos previs a les eleccions, els diferents partits polítics estableixen contactes amb les associacions d’immigrants amb la intenció de traslladar-los les seues propostes i, en definitiva, guanyar el seu favor. A més d’aquestes reunions, amb marcat caràcter electoralista, s’incrementa la participació dels

diferents dirigents polítics en els actes convocats per les associacions. El partit llavors en el govern és el que més esforços dedica, amb diferència, a atraure's el vot immigrant i diverses associacions aprofiten també aquestes sinèrgies per a guanyar protagonisme i visibilitat. Es mostra així, de nou, com les associacions d'immigrants són els únics interlocutors possibles quan els poders públics o els partits polítics volen comunicar-se amb els immigrants.

Els contactes que es produeixen entre les associacions i els diferents partits donen lloc, també, a algunes controvèrsies que generen, en ocasions, enfrontaments entre associacions o entre aquestes i els partits polítics. Però, malgrat els efectes negatius d'aquest joc d'utilització mútua i recerca de poder que es dona en el context electoral, pot afirmar-se que el reconeixement públic que les associacions experimenten en aquest període els dona força i els anima a continuar amb la seua feina. Elles juguen, a més, un paper central pel que fa a la promoció de l'exercici del dret al vot entre els seus nacionals i es comprometen ràpidament amb una causa que entenen com a central per a la bona conducció dels processos d'integració.

Front a la possibilitat, albirada per alguns durant els mesos previs a les eleccions, de que els partits polítics incorporaren als seus programes mesures adreçades als immigrants o dirigiren explícitament part de la campanya a ells, l'acostament a aquesta població es fa sols des de darrere del teló. Es tracta d'un treball de proximitat, vehiculat a través de les associacions, que resta invisible per a la resta de la població. De fet, les qüestions relacionades amb la integració ocupen un lloc secundari als programes electorals i no apareixen, gairebé mai, al debat electoral. Es combina així la necessitat d'aproximar-se als immigrants (mitjançant missatges positius adreçats a ells) amb la de no traslladar a la ciutadania la idea de que es treballa per promoure la integració (donat que aquest missatge "resta vots"). Probablement, el fet que el discurs negatiu envers els immigrants estiga absent de la campanya electoral té més a veure amb un càlcul electoral que no amb una posicionament generalitzat favorable a la integració i la igualtat de drets. De fet, en algun dels actes ací analitzats s'ha apreciat un clar rebuig envers els immigrants "sense papers" per part del Partit Popular, però aquest rebuig no va estar traslladat ni al programa electoral ni al discurs de campanya d'aquest partit.

En qualsevol cas, el consens polític al voltant dels efectes positius que aporta la immigració a la ciutat és prou elevat, no sols durant el període electoral sinó durant tot el període ací analitzat. La immigració no ha estat en Gandia, tampoc en aquestes darreres eleccions, un arma de confrontació política i aquest fet ha impedit polemitzar des de la demagògia i avivar institucionalment la xenofòbia, com sí ha passat en altres municipis de l'Estat amb elevada presència d'immigrants.

La incidència positiva del reconeixement del dret al vot a una part dels estrangers extracomunitaris residents a la ciutat és clara. No sols perquè aquests puguen vincular-se a la comunitat en la que resideixen triant als seus representants, sinó perquè configurant-se com a potencials electors, desperten l'interès de la classe política. L'anàlisi de la situació viscuda a Gandia és una mostra més de com l'accés al dret al vot no és solament una qüestió formal, sinó també simbòlica. Implica que el subjecte no serà sols objecte de la política sinó que hi serà també, tot i que siga mínimament, subjecte de la mateixa. L'estratègia d'utilitzar als immigrants com a caps de turc, presentant-los com els culpables dels mals de la societat, no resulta tan rentable quan aquests són una part important de la població i poden exercir el dret al vot.

A l'inici d'aquest treball, quan l'escenari de les eleccions locals encara no havia pres forma, es van formular moltes preguntes relacionades amb allò que cabia esperar d'un procés marcat per eixa incorporació de nous votants estrangers. La intuïció, forjada també en converses amb diversos informants, va conduir a la elaboració de la hipòtesi que afirmava que, efectivament, els partits polítics posarien en marxa estratègies clares de captació d'aquest nou vot i tindrien present a un col·lectiu que, fins a eixe moment, era possible menysprear sense cap cost electoral. La incursió que s'ha fet dins dels processos electorals ha confirmat aquella intuïció i ha permès observar com, en un context concret com el de la ciutat de Gandia, els immigrants són més reconeguts en la mesura en la que accedeixen als seus drets polítics i la seua capacitat d'incidència social i política s'incrementa.

EPÍLEG

Aquest treball ha recollit i analitzat el testimoni d'un moment clau en la història recent del municipi de Gandia, aquell en el que la ciutat tracta d'adaptar-se política i socialment a la seua sobtada configuració com a terra de recepció d'immigrants. En el període contemplat, la integració ha estat, encara que amb fluctuacions, una qüestió central a l'àmbit de les polítiques públiques. El govern local, els tècnics municipals i les associacions d'immigrants han posat en marxa tota una sèrie d'iniciatives que, en el seu moment àlgid, van fer de Gandia un exemple d'integració. Unes iniciatives que s'han tractat de descriure i analitzar en aquesta tesi doctoral i que ara podran ser estudiades per diversos actors socials (governants, tècnics i membres d'associacions d'immigrants) que, en aquest i altres contextos, hagen de fer front al repte de construir la integració en la diversitat.

El model "multiculturalista amb vocació intercultural" seguit en la major part del període estudiat va possibilitar la construcció d'escenaris òptims per a la integració. Amb la brúixola d'un ambiciós i complet Pla d'Immigració, dirigents de diferent signe polític (Esquerra Verda i Partit Socialista) varen tractar de donar una resposta política d'altura al repte de la integració. Els èxits que en aquesta matèria ha assolit la ciutat no hagueren estat possibles sense la dedicació, ideològicament compromesa, d'un regidor que fa d'aquest objecte el centre de la seua activitat política. L'equip de professionals encarregats de dur a la pràctica les diferents mesures implementades, tant des del Departament de Cooperació i Integració i el Centre Intercultural com, més endavant (i ja amb menys recursos), des de l'Agència AMICS, també han estat una peça clau de les polítiques d'integració. Algunes associacions d'immigrants, compromeses de facto amb l'objectiu de la integració, han estat també actors centrals en la creació de l'estructura d'acollida present a la ciutat i han acompanyat als nouvinguts en la tasca de re-conèixer-se en eixa nova realitat que, de vegades, es viu com a estranya i hostil.

Quan es produeix un canvi de govern, resulta políticament irresponsable no aprofitar els èxits aconseguits en etapes anteriors. És el que va passar, en certa mesura, quan Esquerra Verda va deixar de gestionar la Regidoria de Cooperació i Integració i el Partit Socialista se'n va fer càrrec. I és el que ha passat, amb molta més intensitat, quan el

Partit Popular ha substituït al Partit Socialista al front del govern de la ciutat. El tancament del Centre Intercultural, la refundació de l'Agència AMICS (amb una activitat reduïda a la mínima expressió) i la poca atenció atorgada a les associacions d'immigrants, semblen indicis clars d'un abandó del compromís polític amb la qüestió de la integració. No pot obviar-se que, després d'anys d'intensa presència a la ciutat, associacions importants han perdut la possibilitat de fer activitats i reunir-se al Centre Intercultural que utilitzaven com a seu i com a instrument de projecció social. Alguns dels líders associatius amb els que, després de realitzades les entrevistes, s'ha mantingut un contacte continuat, relaten avui com assisteixen des de la impotència a l'enfonsament gradual del seu projecte com a conseqüència de la pèrdua del suport municipal.

En aquests moments especialment difícils, els poders públics no deuriem obviar la importància de treballar per gestionar de manera positiva la diversitat present a la ciutat. El fet que el nombre d'immigrants estiga reduint-se lleugerament no fa de la integració un repte a abandonar. Hui, un de cada quatre veïns de la ciutat de Gandia és estranger i s'incrementen també les persones que, siguent d'origen estranger, han obtingut la nacionalitat i són ja ciutadanes espanyoles. Malgrat que moltes de les necessitats i interessos d'aquesta població són compartides amb la població autòctona, cal adaptar les polítiques públiques a les seues particulars necessitats, que també existeixen, per tal de fer que aquesta important part de la població pugui accedir amb normalitat als serveis públics i pugui assolir les mateixes quotes de benestar que la resta de població. La normalització no pot ser una excusa per a oblidar la integració. Les polítiques generalistes no seran útils si primer no es fa el camí d'adaptar els diferents serveis i recursos públics a la nova realitat diversa.

En tot aquest magma de la integració les associacions d'immigrants no són, evidentment, la panacea, però és de justícia reconèixer l'important treball que algunes d'elles han dut a terme a la ciutat. L'aplicació d'una mirada etnocèntrica i utilitarista no pot justificar la menysvaloració d'aquestes entitats com importants motors de la integració. També les associacions, en aquests moments difícils que travessen sense gairebé cap suport municipal, hauran de reinventar-se i no podran ja esperar a que arriben les subvencions o convenis que els permeten funcionar. Tal vegada siga el moment de dinamitzar als col·lectius de base, d'enfortir la seua configuració com a societat civil

organitzada, lliure, autònoma i unida al voltant d'un projecte pel que valga la pena lluitar. En el camí, és fàcil intuir que algunes de les associacions que han anat apareguent als darrers anys no es consolidaran i desapareixeran o passaran a "hibernar" en algun racó del Registre Municipal d'Associacions. Però altres, tal vegada, puguen pendre consciència de l'important paper que encara poden jugar en la integració dels seus col·lectius i en la construcció de la trobada intercultural. Perquè, com s'ha vist ací, les associacions són agents de transformació encara quan, de vegades, ni elles mateixes en són conscients.

La deixadesa política sols comportarà riscos futurs per a la garantia de la cohesió social i el benestar dels ciutadans, com ja s'ha vist en altres societats tradicionalment rebedores d'immigrants on, després de dècades, la qüestió de la integració encara no ha estat resolta. Perquè les persones que viuen juntes han d'entendre's i la interculturalitat no és altra cosa que l'únic camí viable per a aconseguir que eixe enteniment siga possible. No es tracta d'una opció política "amable" amb la immigració, sinó d'una estratègia intel·ligent que pot reportar beneficis per al conjunt de la població. La integració ciutadana en clau intercultural és la única que podrà garantir un bon futur per a Gandia, evitant l'emergència de guetos físics o simbòlics i creant espais de trobada real on els veïns es reconeguen com a membres d'una mateixa comunitat conformada des de la diversitat. Sols mitjançant l'establiment de projectes compartits i l'enderroc dels murs de la incomprensió que separen als que "són d'ací" dels que "han vingut de fora" es podrà aprendre a viure en la diversitat, i no a pesar d'ella.

La integració, com s'ha incidit en diferents parts d'aquest treball, és un projecte polític que no pot construir-se des de la desigualtat. Per això caldrà seguir avançant cap a l'equiparació de drets sense deixar que la crisi es configure com la coartada perfecta per a aprofundir la bretxa que separa als immigrants dels autòctons en la garantia dels seus drets fonamentals. L'accés al dret al vot és, com s'ha vist, un pas important en el camí cap a la igualtat i el reconeixement. Però s'haurà de treballar per tal que aquest dret s'estenga a més persones, eliminant els entrebancs que impedeixen el seu gaudi i que expliquen, en part, el fet que, en el cas de Gandia, sols figuren com a inscrits al cens electoral el 12,7% dels estrangers empadronats.

La mirada que ací s'ha construït ha volgut posar èmfasi en la necessitat de garantir els drets de totes les persones, pel fet de ser persones, com a base de qualsevol plantejament adreçat a la gestió de la integració. Una posició que sembla compartida per la totalitat dels responsables polítics, tècnics i associatius que han col·laborat en aquesta investigació i que han estat els actors principals en la gestió del canvi social que ha provocat la immigració. Una posició que cal defensar, forçosament, front a la violència que sovint s'aplica sobre les persones immigrants en situació administrativa irregular. Aquesta violència s'explicita, en els dies en els que es redacten les darreres línies d'aquest treball, en les actuacions del nou equip de govern adreçades a impedir l'empadronament de les persones "sense papers" que resideixen a Gandia. Una mostra clara de com els poders públics poden treballar obertament per l'exclusió, institucionalitzant la sospita sobre l'altre, quan aquest no té la seua documentació en regla, i erigint-se en usurpadors dels drets que els corresponen com a persones. Les declaracions del responsable de la cartera de seguretat ciutadana a l'Ajuntament de la ciutat, afirmant que *"aquellas personas que no están legal en España no tienen por qué tener ningún tipo de derecho"*³⁴⁰, il·lustren a la perfecció la gravetat dels plantejaments que ara s'obrin pas a la ciutat i ajuden a entendre que avui, més que mai, està en joc el model de convivència que Gandia ha construït als darrers anys.

³⁴⁰ Declaracions de Javier Reig, regidor de Seguretat Ciutadana de l'Ajuntament de Gandia, a l'edició del 7 de maig de 2012 del programa "L'informatiu de la Comunitat Valenciana" de Televisió Espanyola, <http://www.youtube.com/watch?v=m3Muc4mkLfg>.

■ BIBLIOGRAFIA ■

- Achotegui, Joseba. 2009. "Migración y salud mental. El síndrome del inmigrante con estrés crónico y múltiple (síndrome de Ulises)", dins *ZERBITZUAN*, núm. 46, pp. 163-171.
- Agrela, Belén i Dietz, Gunther. 2005. "Emergencia de regímenes multinivel y diversificación público-privada de la política de inmigración en España", dins *Migración y Desarrollo*, núm. 4, pp. 20-41.
- Agrela, Belén. 2006. *Análisis antropológico de las políticas sociales dirigidas a la población inmigrante*, Granada: Editorial de la Universidad de Granada.
- Aguilar, María José. 2006. "Inmigración, integración e interculturalidad", dins VV.AA., *De la España que emigra a la España que acoge*, Madrid: Fundación Francisco Largo Caballero i Obra Social de Caja Duero, pp. 556-569.
- Aguilar, María José. 2012. "El racismo institucional en las políticas e intervenciones sociales dirigidas a inmigrantes y algunas propuestas para evitarlo", dins *Documentación Social*, núm. 162, pp. 139-166.

- Aja, Eliseo i Díez, Laura. 2005. "La Participación Política de los Inmigrantes", dins *Puntos de Vista. Cuadernos del Observatorio de las Migraciones y de la Convivencia Intercultural de la Ciudad de Madrid*, núm. 2, pp. 7-20.
- Aja, Eliseo; Arango, Joaquín i Oliver, Josep. 2012. "2011: un mal año para la inmigración", dins Aja, Eliseo; Arango, Joaquín i Oliver, Josep (dir.), *La hora de la integración. Anuario de la Inmigración en España 2011*, Barcelona: Fundació CIDOB, pp. 12-22.
- Ajuntament de Barcelona. 2010. *Pla Barcelona Interculturalitat*, <http://www.interculturalitat.cat>
- Ajuntament de Gandia. 2006. *Pla d'Immigració Municipal de Gandia. Per la integració social a Gandia: de la coexistència a la convivència*.
- Albert, María i Gadea, Elena. 2009. "Reflexiones sobre las organizaciones de inmigrantes en la Comunidad Valenciana", dins *Arxius de Ciències Socials*, núm. 20, pp. 5-20.
- Albert, María; Moncusí, Albert i Lacomba, Joan. 2011. "Asociaciones de inmigrantes africanos: participación e integración en el caso de la Comunidad Valenciana", dins *Revista Española del Tercer Sector*, núm. 19, pp. 87-120.
- Aliena, Rafael et al. 2004. *El porvenir del altruismo. Análisis de discurso y propuesta de orientaciones para la acción voluntaria organizada en la Comunidad Valenciana*, València: Tirant lo Blanch.
- Álvarez, Aurelia, 2008. "Acceso a la nacionalidad española por los inmigrantes e hijos de inmigrantes. ¿Integración o estrategia para obtener la equiparación de derechos?", dins García Roca, Joaquín i Lacomba, Joan (eds.), *La inmigración en la sociedad española*. Barcelona: Bellaterra, pp. 607-629.
- Amengual, Antònia, et al. 2003. *Participació i immigració en contextos pluriculturals. La situació del Casc Antic de Barcelona*, Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Amnistía Internacional. 2011. *Parad el racismo, no a las personas. Perfiles raciales y control de la inmigración en España*, Madrid: Editorial Amnistía Internacional, <http://www.amnistiainternacional.org/publicacion-189>.

- Antuñano, Isidro et al. 2005. *La inmigración en Gandia. Del cambio poblacional a la integración económica, social y cultural*, Gandia: Universitat Internacional de Gandia i Ajuntament de Gandia.
- Añón, María José. 2010a. "Integración: una cuestión de derechos", dins *Arbor*, vol. 186, núm. 744, pp. 625-638.
- Añón, María José. 2010b. "El acceso de las mujeres inmigrantes a los derechos humanos: la igualdad inacabada", dins Solanes, Ángeles (ed.), *Derechos Humanos, migraciones y diversidad*, València: Tirant lo Blanch, pp. 105-138.
- Añón, María José. 2011. "Diversidad cultural y espacio público: respuestas en clave de igualdad", dins Añón, María José i Solanes, Ángeles (ed.), *Construyendo sociedades multiculturales. Espacio público y derechos*, València: Tirant lo Blanch, pp. 83-125.
- Aparicio, Rosa i Tornos, Andrés. 2002. *El estado de bienestar y la inmigración en España*, Madrid: Instituto de Migraciones y Servicios Sociales (IMSERSO).
- Aparicio, Rosa i Tornos, Andrés. 2010. *Las asociaciones de inmigrantes en España. Una visión de conjunto*, Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración.
- Arango, Joaquín. 2005. "Dificultades y dilemas de la política de inmigración", dins *Arbor*, vol. 181, núm. 713, pp. 17-25.
- Arango, Joaquín. 2006a. "Derechos sociales, políticas de inclusión e inmigración", dins Pinyol, Gemma (coord.), *Inmigración y derechos de ciudadanía*, Barcelona: Fundació CIDOB, pp. 119-125.
- Arango, Joaquín. 2006b. "Ciudadanía: la llamativa popularidad contemporánea de una vieja noción", dins *Circunstancia*, núm. 10,
<http://www.ortegaygasset.edu/fog/ver/314/circunstancia/ano-iv---numero-10---mayo-2006/ensayos/ciudadania--la-llamativa-popularidad-contemporanea-de-una-vieja-nocion>.

- Arango, Joaquín. 2012. "Del boom a la crisis: la inmigración en España a fines de la primera década del siglo XXI", dins Matia, Francisco Javier (dir.), *Crisis e inmigración: reflexiones interdisciplinarias sobre la inmigración en España*, València: Tirant lo Blanch, pp. 23-54.
- Ariño, Antonio. 1997. *Sociología de la cultura: la constitución simbólica de la sociedad*, Barcelona: Ariel.
- Ariño, Antonio. 2004. "Asociacionismo, ciudadanía y bienestar social", dins *Papers*, núm. 74, pp. 85-110.
- Ariño, Antonio. 2009. "Estilos de aculturación y encrucijadas de la diversidad cultural", dins *Papers*, núm. 94, pp. 115-137.
- Ariño, Antonio i Cucó, Josepa. 2001. "Las organizaciones solidarias. Un análisis de su naturaleza y significado a la luz del caso valenciano", dins *Revista Internacional de Sociología*, núm. 29, pp. 7-34.
- Armony, Víctor. 2001. "El multiculturalismo en las sociedades pluralistas" dins *Materiales del Programa de Maestría de Derechos Humanos*, Universidad Internacional de Andalucía.
- Barrón, Ana. 1996. *Apoyo social. Aspectos teóricos y aplicaciones*, Madrid: Siglo XXI de España Editores.
- Bauman, Zygmunt. 2005a. *Vidas desperdiciadas. La modernidad y sus parias*, Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica.
- Bauman, Zygmunt. 2005b. *Amor líquido. Acerca de la fragilidad de los vínculos humanos*, Madrid, Fondo de Cultura Económica.
- Berger, John i Mohr, Jean. 2002. *Un séptimo hombre*, Madrid: Huerga y Fierro Editores.
- Bermúdez, Kira et al. 2002. *Mediación intercultural: una propuesta para la formación*, Madrid: Editorial Popular.

- Bertossi, Christophe. 2007. *French and British models of integration. Public philosophies, policies and states institutions*, Centre on Migration, Policy and Society, http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Publications/working_papers/WP_2007/WP0746-Bertossi.pdf.
- Bloc-Iniciativa-Verds, Compromís per Gandia. 2011. *Programa per a les eleccions municipals 2011*, http://www.blocsafor.org/attachments/100_ProgramaBloc-Inicitiva-Verds.pdf.
- Borelli, Caterina i Delgado, Manuel. 2009. "El arraigo social y sus simulacros: propuestas para una investigación desde las Ciencias Sociales", dins *VI Congreso sobre las migraciones en España*, A Coruña: Universidad de A Coruña, pp. 1762-1772.
- Bourdieu, Pierre. 1986. "The forms of capital", dins Richardson, John G., *Handbook of theory and research for the sociology of education*", Nova York: Greenwood, pp. 241-258.
- Bouza, Fermín. 2002. "Xenofòbia", dins Conill, Jesús. (coord.), *Glossari per a una societat intercultural*, València: Bancaixa, pp. 368-374.
- Bruquetas, María i Garcés, Blanca. 2007. "Reflexiones sobre el fracaso del multiculturalismo y el advenimiento de las políticas asimilacionistas en Holanda", dins *V Congreso sobre la inmigración en España*, València: Universitat de València i Fundación CeiMigra.
- Buades, Josep; Díe, Luis i Melero, Luisa. 2010. *Actitudes de los valencianos y valencianas ante la población inmigrante*, València: Fundación CeiMigra, http://www.ceimigra.net/observatorio/images/stories/luis_pdf/Informe_actitudes_2010.pdf.
- Cachón, Lorenzo. 2008. "La integración de y con los inmigrantes en España: debates teóricos, políticas y diversidad territorial", dins *Política y Sociedad*, vol. 45, núm. 1, pp. 205-235.

- Cachón, Lorenzo. 2009. "En la "España inmigrante": entre la fragilidad de los inmigrantes y las políticas de integración", dins *Papeles del CEIC*, vol. 2009/1, núm. 45, CEIC (Centro de Estudios sobre la Identidad Colectiva), Universidad del País Vasco, <http://www.identidadcolectiva.es/pdf/45.pdf>.
- Cachón, Lorenzo. 2010. "¿Nuevos tiempos, nuevas respuestas? El papel del mundo local en la gestión de las migraciones", dins Pinyol, Gemma (coord.), *Retos globales, respuestas locales. Políticas de inmigración e integración y acción local en la Unión Europea*, Barcelona: CIDOB edicions, pp. 13-33.
- Cárdenas, Ana. 2004. "Proyecto Equal-Cresol: un ejemplo de actividades con inmigrantes", dins *Cuadernos de Geografía*, núm. 72, pp. 337-348.
- Carrera, Sergio. 2006. "Programas de integración para inmigrantes: una perspectiva comparada en la Unión Europea", dins *Migraciones*, núm. 20, pp. 37-73.
- Cea D'Ancona, Mª Ángeles. 2001. *Metodología cuantitativa. Estrategias y técnicas de investigación social*, Madrid: Síntesis.
- Cea D'Ancona, Mª Ángeles i Valles, Miguel S. 2011. *Evolución del racismo y la xenofobia en España. Informe 2011*, Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración.
- Ceriani, Pablo. 2009. "Los derechos políticos de extranjeros en España desde un enfoque de derechos humanos: la ilegitimidad del principio de reciprocidad", dins de Lucas, Javier i Solanes, Ángeles (eds.), *La igualdad en los derechos: claves de la integración*, Madrid: Dykinson, pp. 481-519.
- Cohen-Emerique, Margalit. 2002. "Presentación", dins Bermúdez, Kira et al., *Mediación intercultural: una propuesta para la formación*, Madrid: Editorial Popular, pp. 17-23.
- Comas, Dolors; Pujadas, Joan. J. i Roca, Jordi. 2004. "L'etnografia com a pràctica de camp", dins Pujadas, Joan J. (coord.), *Etnografia*, Barcelona: editorial UOC, pp. 69-189.

- Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància, 2011. *Cuarto Informe sobre España*, Estrasburg: Consell d'Europa, <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/spain/ESP-CBC-IV-2011-004-ESP.pdf>.
- Comisiones Obreras. 2007. *Inmigración y mercado de trabajo. Propuestas para la ordenación de flujos migratorios*, Madrid: Comisiones Obreras, <http://flujosmigratorios.org/documentos/Estudios/Inmigracionymercadodetrabajo.pdf>.
- Comunidad de Madrid. 2012. *Informe de la Encuesta Regional de Inmigración*, Madrid: Comunidad de Madrid, Consejería de Asuntos Sociales, <http://www.madrid.org/cs/Satellite?blobcol=urldata&blobheader=application%2Fpdf&blobheadername1=Content-disposition&blobheadername2=cadena&blobheadervalue1=filename%3DPRESENTACI%C3%93N+ERI+2012+.pdf&blobheadervalue2=language%3Des%26site%3DPortalInmigrante&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1310958841490&ssbinary=true>.
- Conselleria d'Immigració i Ciutadania. 2008. *Pla Director d'Immigració i Convivència 2008-2011*, València: Generalitat Valenciana, http://www.cic.gva.es/images/stories/dgi/plan_valenciano/pd_inmigracin_y_convivencia_2008-2011.pdf.
- Corbetta, P. 2007. *Metodología y técnicas de investigación social*, Madrid: McGraw-Hill.
- Cucó, Josepa. 1991. *El quotidià ignorat. La trama associativa valenciana*, València: Edicions Alfons el Magnànim – IVEI.
- Cucó, Josepa. 1992. "Vida associativa", dins García Ferrando, Manuel (coord.), *La sociedad valenciana de los 90*, València: Generalitat Valenciana, pp. 241-286.
- Cucó, Josepa. 2004. *Antropología urbana*, Barcelona: Ariel.
- Cucó, Josepa. 2008. "Sociabilidades urbanas", dins *Ankulegi*, núm. 12, pp. 65-82.

- Checa, Francisco. 1999. "Las migraciones como fenómeno sociocultural: Una apuesta para su comprensión y estudio", dins Escartín María José i Vargas, María Dolores (eds.), *La inmigración en la sociedad actual. Una visión desde las Ciencias Sociales*, Alacant: Librería Compas, pp. 15-57.
- De Lucas, Javier. 2001. "La(s) sociedad(es) multicultural(es) y los conflictos políticos y jurídicos", dins *Cuadernos de Derecho Judicial: la multiculturalidad*, núm. 6, Consejo General del Poder Judicial, pp. 59-102.
- De Lucas, Javier. 2004. "Ciudadanía: la jaula de hierro para la integración de los inmigrantes", dins Aubarell, Gemma i Zapata-Barrero, Ricard (eds.), *Inmigración y procesos de cambio. Europa y el Mediterráneo en el contexto global*, Barcelona: Icaria, pp. 215-236.
- De Lucas, Javier. 2008. "Integración política, participación y ciudadanía: un balance", dins García Roca, Joaquín i Lacomba, Joan (eds.), *La inmigración en la sociedad española*, Barcelona: Bellaterra, pp. 631-641.
- De Lucas, Javier. 2009. "Inmigración, diversidad cultural, reconocimiento político", dins *Papers*, núm. 94, pp. 11-27.
- De Lucas, Javier. 2011. "El mito de la interculturalidad", dins Añón, María José i Solanes, Ángeles (eds.), *Construyendo sociedades multiculturales. Espacio público y derechos*, València: Tirant lo Blanch, pp. 17-41.
- De Lucas, Javier et al. 2008. *Los derechos de participación como elemento de integración de los inmigrantes*, Bilbao: Fundación BBVA.
- Del Olmo, Nuria. 2003. "Construcción de identidades colectivas entre inmigrantes: ¿interés, reconocimiento y/o refugio?", dins *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 104, pp. 29-56.
- Del Valle, Teresa. 1997. *Andamios para una nueva ciudad. Lecturas desde la antropología*, Madrid: Ediciones Cátedra.

- Del Valle, Teresa. 2001. "Asociacionismo y redes de mujeres ¿Espacios puente para el cambio?", dins *Hojas de Warmi*, núm. 12, pp. 131-151.
- Delgado, Manuel. 1998a. "Dinámicas identitarias y espacios públicos", dins *Afers Internacionals*, núm. 43-44, pp. 17-33.
- Delgado, Manuel. 1998b. *Diversitat i integració. Lògica i dinàmica de les identitats a Catalunya*, Barcelona: Empúries.
- Delgado, Manuel. 2009. "Seres de otro mundo: sobre la función simbólica del inmigrante", dins Mellado, Yago (coord.), *La dinámica del contacto. Movilidad, encuentro y conflicto en las relaciones interculturales*, Barcelona: CIDOB edicions, pp. 13-22.
- Díaz, Mónica. 2003. *Apoyo social y salud mental en inmigrantes: sus efectos sobre la integración*, Madrid: Consejería de Servicios Sociales de la Comunidad de Madrid.
- Díe, Luis; Buades, Josep i Melero, Luisa. 2011. *Migraciones y procesos de empobrecimiento, marginación y exclusión social. Informe Anual sobre Migraciones e Integración 2010-2011*, València: Fundación CeiMigra.
- Donati, Pier Paolo. 1997. "El desarrollo de las organizaciones del Tercer Sector en el proceso de modernización y más allá", dins *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 79, pp. 113-141.
- Dye, Thomas R. 1992. *Understanding public policy*, Englewood Cliffs, Nova Jersey: Prentice Hall.
- España 2000 de Gandia. 2011. *Propuestas de España 2000 para el Ayuntamiento de Gandia*, <http://www.esp2000.org/elecciones-22-m/1448-german-de-miguel-sera-el-candidato-de-espana-2000-a-la-alcaldia-de-gandia-valencia.html>.
- Espelt, Esteve. 2009. *¿Somos racistas? Valores solidarios y racismo latente*, Barcelona: Icaria.

- Esquerra Unida-La Unitat-Verds de Gandia, 2011. *Programa electoral eleccions municipals 2011*, http://eupvlaunitatverds.files.wordpress.com/2011/05/eleccions-municipals-2011programa_2_01.pdf.
- Font, Joan i Blanco, Ismael. 2003. *Experiències de participació ciutadana. Polis, la ciutat participativa. Participar en els municipis: qui, com i per què?*, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Font, Joan; Montero, José Ramón i Torcal, Mariano. 2006. "Ciudadanos, asociaciones y activistas", dins Montero, José Ramón; Font, Joan i Torcal, Mariano (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 25-46.
- Font, Joan; Montero, José Ramón i Torcal, Mariano. 2006. "Perfiles, tendencias e implicaciones de la participación en España", dins Montero, José Ramón; Font, Joan i Torcal, Mariano (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 325-345.
- Foro para la Integración Social de los Inmigrantes. 2011. *Informe sobre la situación de la integración social de los inmigrantes y refugiados en 2011*, Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración, Dirección General de Integración de los Inmigrantes, <http://extranjeros.empleo.gob.es/es/ForoIntegracion/2010-2013/funcionamiento/pleno/docs/INFORME-ANUAL2011-NOVIEMBRE.pdf>.
- Gadea, Elena i Albert, María. 2011. "Asociacionismo inmigrante y renegociación de las identificaciones culturales", dins *Política y Sociedad*, vol. 48, núm. 1, pp. 9-25.
- García, Laura. 2009. "Agencias "AMICS": El modelo de integración de las personas inmigrantes en la Comunidad Valenciana", dins *Revista de derecho migratorio y extranjería*, núm. 21, pp. 239-253.
- García Ferrando, Manuel (coord.), 2005. *Pensar nuestra sociedad global. Fundamentos de sociología*, València: Tirant lo Blanch.
- García Roca, Joaquín; Mondaza, Guillermo i Torregrosa, Rubén. 2006. *Cooperación, migraciones y codesarrollo*, València: Fundación Ceim.

- García Roca, Joaquín. 2010. "Ciudadanía, vecindad y hospitalidad", dins Solanes, Ángeles (ed.), *Derechos Humanos, migraciones y diversidad*, València: Tirant lo Blanch, pp. 29-64.
- Gil, Liduvina. 2007. "La gestió de la convivència", dins VV.AA. *Immigració i Govern local: experiències i reptes*, Barcelona: Fundació CIDOB, pp. 68-71.
- Giménez, Carlos. 1996. "Proyectos de construcción nacional, política migratoria y transnacionalismo en España", dins Kaplan, Adriana (coord.), *VII Simposio Procesos migratorios y relaciones interétnicas*, Saragossa: Instituto Aragonés de Antropología y Federación de Asociaciones de Antropología del Estado espanyol, pp. 37-51.
- Giménez, Carlos. 2002a. "El planteamiento intercultural: su relación con la ciudadanía y las políticas públicas", dins Alemany, José María (coord.), *La inmigración, una realidad en España*, Saragossa: Seminario de Investigación para la Paz, pp. 531-560.
- Giménez, Carlos. 2002b. "Dinamización comunitaria en el ámbito de la inmigración. Apuntes y propuestas sobre participación, mediación y codesarrollo", dins Rubio, María José i Monteros, Silvina (coord.), *La exclusión social. Teoría y práctica de la intervención*, Madrid: CCS, pp. 99-128.
- Giménez, Carlos. 2003a. *Qué es la inmigración*, Barcelona: RBA libros.
- Giménez, Carlos. 2003b. "Pluralismo, multiculturalismo e interculturalidad", dins *Educación y futuro: revista de investigación aplicada y experiencias educativas*, núm. 8, pp. 11-20.
- Giménez, Carlos. 2008. *Educación, ciudadanía e inmigración*, el Prat de Llobregat: Fundació l'Esplai.
- Giménez, Carlos. 2011. "Estrategias de integración de la población inmigrada", document audiovisual, dins *III Jornades sobre Migracions, Diversitat i Drets Humans*, València: Institut de Drets Humans, <http://mmedia.uv.es/buildhtml/27296>.

- Giménez, Carlos et al. 2006. *El codesarrollo en España. Protagonistas, discursos i experiencias*, Madrid: Los libros de la Catarata.
- Giner, Salvador. 2001. *Teoría sociológica clásica*, Barcelona: Ariel.
- Gómez Gil, Carlos. 2008. "El asociacionismo de los inmigrantes", dins García Roca, Joaquín i Lacomba, Joan (eds.), *La inmigración en la sociedad española*, Barcelona: Bellaterra, pp. 541-557.
- González, Amparo i Morales, Laura. 2006. "Las asociaciones de inmigrantes en Madrid: una nota de investigación sobre su grado de integración política", dins *Revista Española del Tercer Sector*, núm. 4, pp. 129- 173.
- Gorden, Raymond L. 1975. *Interviewing. Strategy, techniques and tactics*, Homewood, Illinois: Dorsey Press.
- Guild, Elspeth. 2005. "Cultural and Identity Security. Immigrants and the Legal Expression of National Identity", dins Guild, Elspeth i van Selm, Joanne (eds.), *International Migration and Security: Opportunities and Challenges*, Nova York: Routledge, pp. 101-112.
- Guzmán, Vicente. 2001. *Filosofía para hacer las paces*, Barcelona: Icaria.
- Habermas, Jürgen. 2003. "De la tolerancia religiosa a los derechos culturales", dins *Claves de Razón Práctica*, núm. 129, pp. 4-12.
- Hernández-Carr, Aitor. 2011. "La derecha radical populista en Europa: discurso, electorado y explicaciones", dins *Revista española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 136, pp. 141-160.
- Herrera, Manuel. 2009. "Las asociaciones sociales, una nueva realidad a la búsqueda de conceptualización y visualización", dins *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 126, pp. 39-70.

- Huddleston, Thomas et al. 2011. *Migrant Integration Policy Index III-España*, Brusel·les: British Council i Migration Policy Group, http://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/espana_abridged_migrant_integration_policy_index_mipexiii_2011_es.pdf.
- Ibáñez, Jesús. 2005. "Cómo se realiza una investigación mediante grupos de discusión", dins García, Manuel; Ibáñez, Jesús i Alvira, Francisco, *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*, Madrid: Alianza Editorial.
- Inglehart, Ronald. 1998. *Modernización y postmodernización. El cambio cultural, económico y político en 43 sociedades*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Instituto Nacional de Estadística. 2011. *Encuesta de condiciones de vida 2010*, <http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t25/p453&file=inebase>
- Jabardo, Mercedes. 2006. *Senegaleses en España. Conexiones entre origen y destino*, Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Jacobs, Dirk i Tillie, Jean. 2004. "Introduction: social capital and political integration of migrants", dins *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 30, núm. 3, pp. 419-427.
- Kymlicka, Will. 1996. *Ciudadanía multicultural*, Barcelona: Paidós.
- La Parra, Daniel i Tortosa, José María. 2003. "Violencia estructural: una ilustración del concepto", dins *Revista Documentación Social*, núm. 131, pp. 57-72.
- Lacomba, Joan i Moncusí, Albert. 2006. "Senegaleses en la Comunidad Valenciana: redes, cofradías y venta ambulante", dins Jabardo, Mercedes, *Senegaleses en España. Conexiones entre origen y destino*, Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, pp. 74-78.
- Laparra, Miguel i Martínez, Antidio. 2003. "Integración y políticas de integración", dins Laparra, Miguel (coord.), *Extranjeros en el purgatorio: integración social de los inmigrantes en el espacio local*, Barcelona: Edicions Bellaterra, pp. 21-60.

- Lin, Nan. 1986. "Conceptualizing social support", dins Lin, Nan; Dean, Alfred i Ensel, Walter, *Social support, Life Events, and Depression*, Orlando: Academic Press, pp. 17-30.
- Llopis, Ramón i Moncusí, Albert. 2004. "El fútbol como práctica de re-etnificación. Reflexiones sobre las ligas de fútbol de inmigrantes de la ciudad de Valencia", dins *Actes del IV Congrés sobre la Immigració a Espanya*, Girona: Universitat de Girona.
- Lluch, Antoni M. 2000. "L'associacionisme immigrant", dins *DCidob*, núm. 67-68, pp. 18-19.
- Maalouf, Amin. 2001. *Identidades asesinas*, Madrid: Alianza.
- Mancomunitat de Municipis de la Safor, 2009. *Pla d'acollida i integració de les persones immigrants a la Safor 2009-2012*.
- Malgesini, Graciela i Giménez, Carlos. 2000. *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*, Madrid: Los libros de la Catarata.
- Martí, Joel i Rebollo, Óscar. 2007. *Participació ciutadana: bases, mètodes i tècniques*, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Martín, Alberto. 2004. "La asociaciones de inmigrantes en el debate sobre las nuevas formas de participación política y de ciudadanía: reflexiones sobre algunas experiencias en España", dins *Migraciones*, núm. 15, pp. 113-143.
- Martínez, Máriam. 2009. "Frágiles identidades e injusticias sociales: política de la diferencia en democracias complejas", dins *Papeles de relaciones ecosociales y cambio social*, núm. 104, Icaria, pp. 11-20.
- Martiniello, Marco. 1999. "The limits of consultative politics for immigrants and ethnic immigrant minorities", dins VV.AA., *Political and social participation of immigrants through consultative bodies*, Estrasburg: Council of Europe Publishing.

- Martiniello, Marco. 2006. "Political participation, mobilization and representation of immigrants and their offspring in Europe", dins Bauböck, Rainer, *Migration and Citizenship. Legal Status, Rights and Political Participation*, Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 83-105.
- Masanet, Erika. 2003. *La immigració a la Safor*, Gandia: CEIC Alfons el Vell.
- Masanet, Erika i Santacreu, Óscar. 2010. "El movimiento asociativo inmigrante en la Comunidad Valenciana y sus repercusiones en la producción de capital social", dins *Migraciones*, núm. 27, pp. 49-81.
- Mauss, Marcel. 1979. *Sociología y antropología*, Madrid: Tecnos.
- Meny, Yves i Thoenig Jean-Claude. 1992. *Las políticas públicas*, Barcelona: Ariel.
- Merton, Robert K. 1984. *Teoría y estructura sociales*, México D. F.: Fondo de Cultura Económica.
- Mezzadra, Sandro. 2005. *Derecho de fuga. Migraciones, ciudadanía y globalización*, Madrid: Traficantes de Sueños.
- Micó, Francisco. 2006. "Actuaciones municipales y participación de los inmigrantes en la Comunidad Valenciana", dins Simó, Carles i Torres, Francisco (eds.), *La participación de los inmigrantes en el ámbito local*, València: Tirant lo Blanch, pp. 275- 290.
- Ministerio de Trabajo e Inmigración. 2010. *Hoja informativa nº 9: autorización de residencia temporal por circunstancias excepcionales, arraigo social*, Madrid, <http://extranjeros.empleo.gob.es/es/InformacionInteres/InformacionProcedimientos/documentos2/39.pdf>
- Ministerio de Trabajo e Inmigración. 2011. *Plan Estratégico Ciudadanía e Integración 2011-2014*, Madrid: Dirección General de Integración de los Inmigrantes, http://extranjeros.empleo.gob.es/es/IntegracionRetorno/Plan_estrategico2011/pdf/PECI-2011-2014.pdf.

- Montero, José Ramón; Font, Joan i Torcal, Mariano (eds.). 2006. *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Mora, Albert. 2007. *La immigració a les comarques del País Valencià: la Safor com a espai per a l'estudi dels processos d'integració dels estrangers no comunitaris*, València: Universitat de València. Treball d'investigació de doctorat (no publicat).
- Mora, Albert. 2009. "Inmigración, participación y estrategias de intervención en el ámbito de la salud: mediación intercultural, intervención psicosocial y promoción de derechos", dins de Lucas, Javier i Solanes, Ángeles (eds.), *La igualdad en los derechos: claves de la integración*, Madrid: Dykinson, pp. 209-235.
- Mora, Albert. 2011. "La participación social y política como instrumento de integración: una aproximación al asociacionismo inmigrante en España y en la Comunidad Valenciana", dins Añón, Marí José i Solanes, Ángeles (eds.), *Construyendo sociedades multiculturales: espacio público y derechos*, València: Tirant lo Blanch, pp. 249-276.
- Morales, Laura; Mota, Fabiola i Pérez-Nievas, Santiago. 2006. "La participación en asociaciones: factores individuales", dins Montero, José Ramón; Font, Joan i Torcal, Mariano (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 157-182.
- Morales, Laura i Mota, Fabiola. 2006. "El asociacionismo en España", dins Montero, José Ramón; Font, Joan i Torcal, Mariano (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 77-101.
- Morales, Laura; González, Amparo i Jorba, Laia. 2009. "Políticas de incorporación y asociacionismo de la población de origen inmigrante a nivel local", dins Zapata Barrero, Ricard (coord.), *Políticas y gobernabilidad de la inmigración en España*. Barcelona: Ariel, pp. 113-138.

- Morice, Alain. 2007. "El difícil reconocimiento de los sin papeles en Francia", dins Suárez Navaz, Liliana; Macià Raquel i Moreno, Ángela (eds.), *Las luchas de los sin papeles y la extensión de la ciudadanía. Perspectivas críticas desde Europa y Estados Unidos*, Madrid: Traficantes de Sueños, pp. 39-71.
- Moya, David. 2011. "Instrumentos de participación de los inmigrantes alternativos al sufragio: retos y alternativas", dins *VII Seminario Inmigración i Europa: Políticas públicas i modelos de ciudadanía*, Barcelona: CIDOB, pp. 15-28.
- Moya, José C. 2011. "Las asociaciones de inmigrantes: en búsqueda de pautas históricas globales", dins *Historia Social*, núm. 70, pp. 9-41.
- Naïr, Sami. 2006. *Y vendrán. Las migraciones en tiempos hostiles*, Barcelona: Planeta.
- Navarro, Clemente J. i Juriasti, Patxi. 2006. "Funciones, actividades y facilitación pública de las asociaciones", dins Montero, José Ramón; Font, Joan i Torcal, Mariano (eds.), *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 223-240.
- Nuevo Espacio Ciudadano, 2011. *Programa de gobierno local de Gandia*, <http://www.nuevoespaciociudadano.com/medidas-de-gobierno.html>.
- Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor. 2010. *La realitat migratòria de Gandia, informe 1: procés migratori*, Gandia: Ajuntament de Gandia, http://www.observatorigandia.org/ad/documentos/publicacions/Proc_migrat.pdf.
- Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor. 2011a. *La realitat migratòria de Gandia, informe 2: les llars de la població estrangera de Gandia*, Gandia: Ajuntament de Gandia, http://www.observatorigandia.org/ad/documentos/publicacions/informe_llars.pdf.
- Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor. 2011b. *La realitat migratòria de Gandia, informe 3: Integració de la població immigrant en el mercat de treball local*, Gandia: Ajuntament de Gandia, <http://www.observatorigandia.org/ad/documentos/publicacions/3MTimm.pdf>.

- Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor. 2011c. *La realitat migratòria de Gandia, informe 4: Relacions entre la població immigrant i autòctona*, Gandia: Ajuntament de Gandia,
<http://www.observatorigandia.org/ad/documentos/publicacions/Relacions.pdf>.
- Observatori d'Informació Socioeconòmica de Gandia i la Safor. 2012. *Informe de població per districtes. Gandia, gener 2012*, Gandia: Ajuntament de Gandia,
<http://www.observatorigandia.org/ad/documentos/informes/pob2011.pdf>.
- Observatorio Permanente de la Inmigración. 2011. *Concesiones de nacionalidad española por residencia*, Madrid: Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social,
<http://extranjeros.empleo.gob.es/es/Estadisticas/operaciones/concesiones/index.html>
- Organització Internacional de les Migracions (OIT). 2010. *World migration report 2010. The future of migration: building capacities for change*, Suïssa: Organització Internacional de les Migracions,
http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf.
- Ortega, Alfonso. 2010. "La extensión del derecho al voto a los ciudadanos extracomunitarios en las elecciones municipales en España", dins *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, núm. 2, pp. 215-229.
- Ortega, Alfonso. 2011. *El derecho al voto de los ciudadanos extracomunitarios en las próximas elecciones municipales españolas de 2011*, Madrid: Fundación Alternativas.
- Ortega, Alfonso i Heredia, Lerdys. 2008. "El derecho al voto de los extranjeros en las elecciones municipales españolas", dins *Anuario Mexicano de Derecho Internacional* nº 8, México D.F.: Instituto de Investigaciones Jurídicas de la Universidad Nacional Autónoma de México, pp. 587-598.
- Padioleau, Jean G. 1982. *L'Etat au concret*, Paris: PUF.
- Pajares, Miguel. 2005. *La integración ciudadana*, Barcelona: Icaria.

- Pajares, Miguel. 2010. *Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010*, Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración.
- Partido Popular, 2008. *Programa de Gobierno Partido Popular 2008*,
http://www.pp.es/file_upload/recursos/pdf/20090915123720_1660537083.pdf.
- Partit Popular de Catalunya, 2010. *Programa electoral*, http://www.ppcatalunya.com/wp-content/uploads/2010/programa_catala_LWR1.pdf.
- Partit Popular de Gandia, 2011. *Programa de Govern*,
<http://www.slideshare.net/arturotorro/programa-gobierno-pp-gandia>.
- Partit Socialista de Gandia, 2011. *Programa electoral eleccions municipals 2011*,
http://gandiaensuneix.org/programa_electoral_2011.pdf.
- Penninx, Rinus i Martiniello, Marco. 2006. "Procesos de integración y políticas (locales): estado de la cuestión y algunas enseñanzas", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 116, pp. 123-156.
- Pereda, Carlos; de Prada, Miguel Ángel i Actis, Walter. 2009. "La condición inmigrante en España. Condiciones básicas en torno a la ciudadanía", dins *Papeles de relaciones ecosociales y cambio social*, núm. 104, pp. 23-37.
- Pérez Tapias, José Antonio. 2007. *Del bienestar a la justicia. Aportaciones para una ciudadanía intercultural*, Madrid: Trotta.
- Petit, A. "La participación desde el enfoque de género", *Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho*, núm. 12, <http://www.uv.es/CEFD/12/petit.pdf>.
- Plataforma de Gandia, 2011. *Programa electoral 2011*.
- Programa de Naciones Unidas per al Desenvolupament (PNUD). 2004. *Informe sobre Desarrollo Humano. La libertad cultural en el mundo diverso de hoy*, Madrid: Mundi-Prensa.
- Programa de Naciones Unidas per al Desenvolupament (PNUD). 2009. *Informe sobre Desarrollo Humano 2009. Superando barreras: movilidad y desarrollo humanos*, Madrid: Mundi-Prensa.

- Putnam, Robert. 1993. *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert. 1995. "Turning in, turning out: the strange disappearance of social capital in America", dins *Political Science and Politics*, vol. 28, núm. 4, pp. 664-683.
- Rebollo, Óscar. 2011. "Desigualdad, participación y democracia", dins *Documents de treball del Seminari Nous Reptes de la Participació i Impactes en la Vida Democràtica*, Seminaris d'Estiu del Centre de Recursos i Educació Contínua, Xàtiva (València): Diputació de València, http://institutpaulofreire.org/#/Seminarios_de_Verano/Seminario_de_2011.
- Rex, John. 1995. "La metròpoli multicultural: la experiència britànica", dins Lamo de Espinosa, Emilio (ed.), *Culturas, Estados, ciudadanos: una aproximación al multiculturalismo en Europa*, Madrid: Alianza, pp. 197-224.
- Rex, John. 2003. "Multicultural and Plural Societies", dins Guibernau, Montserrat i Rex, John. (eds.), *The ethnicity reader. Nationalism, multiculturalism and migration*, Cambridge: Polity Press, pp. 205-220.
- Ribas, Natalia. 2004. *Una invitación a la sociología de las migraciones*, Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Rodríguez, Dan. 2007. "Inmigración y modelos de incorporación; contextos, claves del debate y tendencias de futuro", dins Biles, John. i Winnemore, Laura, *Políticas y modelos de acogida: una mirada transatlántica: Canadá, Alemania, Francia y los Países Bajos*, Barcelona: Fundació CIDOB, pp. 7- 41.
- Ruiz Vieytez, Eduardo J. 2010. "Acomodo razonable y diversidad cultural: valoración y crítica", dins Solanes, Ángeles (ed.), *Derechos Humanos, migraciones y diversidad*, València: Tirant lo Blanch, pp. 65-103.
- Sabatier, Colette i Berry, John. 1996. "Inmigración y aculturación", dins Bourhis, Richard Y. i Leyens, Jacques-Philippe (coord.), *Estereotipos, discriminación y relaciones entre grupos*, Madrid: Mc Graw-Hill Interamericana de España, pp. 217-239.

- Santamaría, Enrique. 2002. *La incógnita del extraño. Una aproximación a la significación sociológica de la "inmigración no comunitaria"*, Rubí (Barcelona): Anthropos Editorial.
- Sartori, Giovanni. 2001. *La sociedad multiétnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*, Madrid: Taurus.
- Sastre, Vicente José et al. 2005. *Las necesidades sentidas de los inmigrantes en la Comunidad Valenciana*, València: Centro de Estudios para la Integración Social y Formación de Inmigrantes (CeIM).
- Sayad, Abdelmalek. 1991. *L'immigration ou les paradoxes de l'altérité*, Brussel·les: De Boeck.
- Sayed-Ahmad, Nabil. 2010. "Experiencia de migración y salud mental. Hacia un nuevo modelo de salud", dins Melero, Luisa (coord.), *La persona más allá de la migración. Manual de intervención psicosocial con personas inmigrantes*, València: Fundación CeiMigra, pp. 259-296.
- Schrover, Marlou i Vermeulen, Floris. 2005. "Immigrant Organisations", dins *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31, núm. 5, pp, 823-832.
- Sendra, Gisela. 2007. "Adaptación de una biblioteca a la diversidad cultural: la experiencia de la red de bibliotecas públicas de Gandia (València)", dins *XIV Jornadas Bibliotecarias de Andalucía. Más que palabras: la Biblioteca, motor de la transformación social*, Antequera (Málaga), <http://www.aab.es/pdfs/jba14/Sendra.pdf>.
- Serafi, Joan et al. 2010. *Estudio del capital social a partir de redes sociales y su contribución al desarrollo socioeconómico: el colectivo de inmigrantes rumanos en la provincia de Castellón*, València: Fundación CeiMigra.
- Simó, Carles et. al. 2005. "Asociacionismo y población extranjera en la Comunidad Valenciana", dins *Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho*, núm. 12, <http://www.uv.es/CEFD/12/simo.pdf>.

- Simó, Carles i Torres, Francisco. 2009. "Tipos de inmigrantes, inserción social y asociacionismo. El caso de la Comunidad Valenciana", dins Checa, Francisco; Arjona, Ángeles i Checa, Juan Carlos (eds.), *Transitar por espacios comunes. Inmigración, salud y ocio*, pp. 285-313.
- Solanes, Ángeles. 2006a. "Integración sin derechos: de la irregularidad a la participación", dins *Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho*, núm. 14, <http://www.uv.es/CEFD/14/solanes.pdf>.
- Solanes, Ángeles. 2006b. "Inmigración, integración y tercer sector", dins *Revista Española del Tercer Sector*, núm. 4, pp. 15-52.
- Solanes, Ángeles. 2008a. "La participación política de las personas inmigrantes: cuestiones para el debate", dins *Derechos y Libertades*, núm. 18, pp. 67-95.
- Solanes, Ángeles. 2008b. "Inmigración, derechos y exclusión", dins Izquierdo, Antonio (coord.), *El modelo de inmigración y los riesgos de exclusión*, Madrid: Fundación Fomento de Estudios Sociales y de Sociología Aplicada (FOESSA), pp. 77-152.
- Solanes, Ángeles. 2009. "¿Integrando por ley?: de los contratos europeos de integración a la Ley Valenciana 15/2008", dins *Revista de Derecho Migratorio y Extranjería*, núm. 20, pp. 47-75.
- Solanes, Ángeles. 2010. "Un balance tras 25 años de leyes de extranjería en España: 1985-2010", dins *Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración*, núm. 90, pp. 77-101.
- Solé, Carlota et al. 2002. "El concepto de integración desde la sociología de las migraciones", dins *Migraciones*, núm. 12, pp. 9-41.
- Solé, Carlota; Parella, Sònia i Cavalcanti, Leonardo. 2008. *Nuevos retos del transnacionalismo en el estudio de las migraciones*, Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración.
- SOS Racismo. 2001. *El Ejido. Racismo y explotación laboral. Informe de los ataques racistas de febrero de 2000*, Barcelona: Icaria.

- Stolcke, Verena. "La nueva retórica de la exclusión en Europa", versió adaptada de Stolcke, Verena. 1995, "Hablando de las culturas: nuevas fronteras, nueva retórica de la exclusión en Europa", dins *Current Anthropology*, volum 24 (1), Chicago University Press, pp. 1-24, <http://www.unesco.org/issj/rics159/stolckespa.html>.
- Suárez Navaz, Liliana. 1999. "La construcción social del "fetichismo de los papeles": ley e identidad en la frontera sur de Europa", dins Terradas, Ignasi (ed.) *Antropología Jurídica: Actas del VIII Congreso de Antropología*, Santiago de Compostela: Asociación Galega de Antropología, pp. 89-102.
- Suárez Navaz, Liliana. 2007. "La lucha de los sin papeles. Anomalías democráticas y la (imparable) extensión de la ciudadanía", dins Suárez Navaz, Liliana; Macià Raquel i Moreno, Ángela. 2007. *Las luchas de los sin papeles y la extensión de la ciudadanía. Perspectivas críticas desde Europa y Estados Unidos*, Madrid: Traficantes de Sueños, pp. 15-33.
- Taylor, Charles. 1993. *El multiculturalismo y la política del reconocimiento*, México: Fondo de Cultura Económica.
- The German Marshall Fund of the United States. 2011. *Transatlantic Trends: Immigration 2011*, http://www.fbbva.es/TLFU/dat/TT2011_informe_resultados.pdf.
- Thomas, William I. i Znaniecki, Florian. 2006. *El campesino polaco en Europa y en América*, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas i Boletín Oficial del Estado.
- Tocqueville, Alexis de. 2003. *La democracia en América (I i II)*, Santa Fe (Argentina): El Cid Editor.
- Todd, Roy. 1996. "Multiculturalism", dins Cashmore, Ellis, *Dictionary of Race and Ethnic Relations*, Londres i Nova York: Routledge, pp. 244-246.
- Toral, Guillermo. 2010. "Las asociaciones de inmigrantes como sociedad civil: un análisis tridimensional" dins *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 132, pp. 105-130.

- Torres, Francisco. 2005. "Los espacios públicos en la ciudad multicultural. Reflexiones sobre dos parques en Valencia", dins *Cuadernos del Observatorio de las Migraciones*, núm. 1, pp. 33-49.
- Torres, Francisco. 2006. "La inserción urbana de los inmigrantes y su participación en la ciudad", dins Simó, Carles i Torres, Francisco, *La participación de los inmigrantes en el ámbito local*, València: Tirant lo Blanch, pp. 91-132.
- Torres, Francisco. 2007. *Nous Veïns a la ciutat. Els immigrants a València i Russafa*, València: Servei de Publicacions de la Universitat de València.
- Torres, Francisco i Moncusí, Albert. 2012. "Más allá de la concentración étnica: vivir juntos en dos barrios de Valencia", dins *Actes del VII Congrés Migracions Internacionals a Espanya*, Bilbao: Universitat del País Basc.
- Unión General de Trabajadores. 2011. *Situación de la población trabajadora extranjera*, Madrid: Secretaría Confederal para la Igualdad-Departamento Confederal de Migraciones,
<http://www.ugt.es/actualidad/2011/marzo/18%20Informe%20210311%20Situaci%20de%20la%20poblac%20trabajadora%20extranjera.pdf>.
- Valles, Miguel S. 2003. *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*, Madrid: Síntesis.
- Vansterbergue, Guillermo et al. 2009. *Manual Escuelas de Acogida*, València: Generalitat Valenciana, Conselleria de Solidaritat i Ciutadania.
- Velasco, Juan Carlos. 2009. "Migraciones, ciudadanía y transnacionalismo", dins de Lucas, Javier i Solanes, Ángeles (eds.), *La igualdad en los derechos: claves de la integración*, Madrid: Dykinson, pp. 355-386.
- Veredas, Sonia. 2003. "Las asociaciones de inmigrantes en España. Práctica clientelar y cooptación política", dins *Revista Internacional de Sociología*, núm. 36, pp. 207-225.

- Vidal, María del Camino. 2009. "La jurisprudencia del Tribunal Constitucional en materia de derechos fundamentales de los extranjeros a la luz de la STC 236/2007", dins *Revista española de derecho constitucional*, núm. 85, pp. 353-379.
- Zapata-Barrero, Ricard. 2001. "¿De qué modo las instituciones públicas deberían acomodar a los inmigrantes?", dins *Gestión y análisis de políticas públicas*, núm. 20, pp. 23-36.
- Zapata-Barrero, Ricard. 2003. "Políticas de acomodación de la inmigración y administración local: la gestión de la coexistencia", dins Guillot, Jordi. (dir.), *Immigració i poders locals. Ciutats i persones*, Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, pp. 63- 96.
- Zapata-Barrero, Ricard. 2009. *Fundamentos de los discursos políticos en torno a la inmigración*, Madrid: Trotta.
- Zubero, Imanol. 2004. "¿Qué significa integrarse? De la integración como fin a la integración como proceso?", dins *Documentación Social*, núm. 132, pp. 7-34.

ANNEXOS

I. RELACIÓ D'ENTREVISTES REALITZADES

RESPONSABLES POLÍTICS

ENTREVISTAT	CÀRREC	DATA	DURADA
Cristina Bataller Prado	Regidora de Benestar Social. Juliol 2009 - maig 2011. PSPV-PSOE.	15/07/2010	49 minuts
Joan Francesc Peris García	Regidor de Cooperació i Integració. Octubre 2005 - juny 2007. Els Verds.	21/07/2010	58 minuts
Liduvina Gil Climent	Regidora de Cooperació i Integració social. Juny 2007 - juliol 2009. PSPV-PSOE.	29/07/2010	60 minuts
José Manuel Orengo Pastor	Alcalde de la ciutat de Gandia. Juny 2003- maig 2011. PSPV-PSOE.	31/08/2010	57 minuts
Vicent Mascarell Tarrazona	Regidor de Seguretat, Mobilitat i Integració. Novembre 2010 - maig 2011. PSPV-PSOE.	17/10/2011	42 minuts

TÈCNICS DE SERVEIS I PROGRAMES

CÀRREC	DATA	DURADA
Responsable Agència AMICS de Gandia des de la seua creació fins a desembre de 2011.	06/04/2010 26/07/2011	72 minuts 93 minuts
Coordinadora de la Junta Multicultural de la Xarxa de Biblioteques Públiques de Gandia, des de la seua creació fins a l'actualitat.	30/04/2010	66 minuts
Responsable de l'Agència AMICS de la comarca de la Safor des de la seua creació fins a juny de 2010.	30/04/2010	40 minuts
Coordinadora tècnica del Departament de Cooperació i Integració Social de l'Ajuntament de Gandia, des de la seua creació fins a setembre de 2007.	09/06/2010	63 minuts
Responsable del Servei d'Atenció a l'Immigrant de l'Ajuntament d'Oliva; Responsable de l'Àrea Benestar Social de l'Ajuntament d'Oliva	15/06/2010	45 minuts
Coordinadora de l'Agència AMICS d'Oliva; Tècnica de l'Agència de Desenvolupament Local d'Oliva, col·laboradora de l'Agència AMICS	15/06/2010	49 minuts
Cap de Benestar Social de l'Ajuntament de Gandia. Responsable tècnic de les polítiques de benestar social en el moment en el que les polítiques d'integració depenen de la Delegació de Benestar Social, entre juliol de 2009 i octubre de 2010.	24/06/2010	63 minuts

RESPONSABLES D'ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS

ASSOCIACIÓ	DATA	DURADA
Associació Intercultural Midrashic	19/07/2007	69 minuts
	21/07/2010	60 minuts
	26/09/2011	139 minuts
Associació de Residents Bolivians a la Safor	05/07/2011	112 minuts
Associació Cultural Companys de l'Uruguai	12/07/2011	73 minuts
Associació Búlgara Gandiana Madara	13/07/2011	91 minuts
Associació de Marroquins Basma	13/07/2011	65 minuts
Associació Valenciana de Russoparlants	27/07/2011	68 minuts
Associació Dones de Hui	27/07/2011	106 minuts
Associació de Colombians a Gandia	24/08/2011	31 minuts
Associació Cultural Perú Patria Querida	30/08/2011	32 minuts
Associació de Romanesos de Gandia i la Safor Mihai Viteazul	31/08/2011	62 minuts
Associació de Senegalesos de Touba	01/09/2011	53 minuts
Associació DIAPALANTE	01/09/2011	50 minuts
ANAFa, los Amigos de Ziguinchor	01/09/2011	49 minuts
Associació d'Equatorians Residents a la Safor	07/09/2011	55 minuts
Associació d'Africans de l'Oest	12/09/2011	44 minuts
Associació Cultural Argentina de la Comarca de la Safor	12/09/2011	54 minuts

INFORMANTS CLAU

PERFIL	DATA	DURADA
Persona estrangera, natural d'un país llatinoamericà, amb experiència associativa i professional en el camp de la mediació i la diversitat a Gandia. Coneixedora de la realitat política i associativa de Gandia en relació a la immigració	04/01/2010	86 minuts
Persona estrangera, natural d'un país llatinoamericà, amb experiència associativa i professional en el camp de la mediació i la diversitat a Gandia. Coneixedor de la realitat política i associativa de Gandia en relació a la immigració	05/07/2011	75 minuts

II. GUIONS DE LES ENTREVISTES

A. Guió entrevistes a informants clau

1. Dades de perfil: càrrecs i responsabilitats ocupades, trajectòries participatives prèvies (al país d'origen i al de recepció).
2. Les polítiques públiques d'integració a la ciutat de Gandia.
 - a. Descripció i valoració de les polítiques públiques actuals.
 - b. Descripció i valoració de les polítiques públiques anteriors.
 - c. Evolució de les polítiques públiques d'integració.
 - d. Efectes de les polítiques sobre els processos d'integració.
 - e. Actitud del govern front les associacions d'immigrants.
 - f. Valoració de l'arrelament social i les Escoles d'Acollida: instruments d'integració?
3. Les associacions d'immigrants a Gandia.
 - a. Enumeració, descripció i valoració de cadascuna d'elles.
 - b. Valoració de l'evolució de l'associacionisme immigrant a la ciutat i de la seua situació actual.
 - c. Objectius de les associacions i grau d'assoliment.
 - d. Principals accions dutes a terme.
 - e. Relacions entre les associacions.
 - f. Relacions entre les associacions i els poders públics.
 - g. Funcionament intern.
 - h. Incidència de les associacions en la ciutat.
 - i. Utilitats de les associacions.

B. Guió entrevistes a professionals dels serveis municipals

1. Dades de perfil: càrrecs i responsabilitats ocupades dins dels servei o programa.
2. Dades del servei: característiques, objectius, evolució i activitats (actuals, passades i futures), perfil dels beneficiaris.
3. Avaluació del servei: grau d'assoliment dels objectius, anàlisi DAFO, impacte sobre la integració.
4. Les polítiques públiques d'integració.
 - a. Descripció i valoració de les polítiques públiques d'integració dutes a terme als darrers anys.
 - b. Evolució de les polítiques públiques d'integració.
 - c. Valoració de l'arrelament social i les Escoles d'Acollida: instruments per a la integració?
5. Participació i associacions d'immigrants.
 - a. Aspectes coneguts al voltant de les associacions d'immigrants i la seua activitat.
 - b. Valoració de la utilitat i incidència de les associacions a la ciutat.
 - c. Valoració de l'evolució de l'associacionisme immigrant a la ciutat i diagnòstic de la seua situació actual.
 - d. Relacions del servei amb les associacions.
 - e. Participació dels immigrants a les associacions i altres estructures: característiques diferencials per grups?
 - f. Altres vies de participació i de pràctica de la sociabilitat.
6. La situació de la integració i la convivència.
 - a. Nivells d'integració: diferències per grups?
 - b. Principals obstacles per a la integració i la convivència.
 - c. Qualitat de la convivència, conflictes i nivell de xenofòbia.

C. Guió entrevistes a responsables polítics

1. Dades de perfil: càrrecs i responsabilitats ocupades al govern municipal.
2. La situació de la integració i la convivència.
 - a. Què s'entén per integració?
 - b. Característiques dels processos d'integració dels immigrants a la ciutat.
 - c. Nivells i formes de participació entre la població immigrant.
 - d. L'associacionisme immigrant: diagnòstic.
 - e. L'actitud dels autòctons: acollida, recepció, rebuig?
 - f. Principals obstacles per a la integració i la convivència.
 - g. Qualitat de la convivència, conflictes i nivell de xenofòbia.
3. Les polítiques públiques d'integració.
 - a. Principis de la política d'integració de l'Ajuntament.
 - b. Principals línies d'actuació al llarg del seu mandat: orígens, propòsits, resultats...
 - c. Anàlisi DAFO aplicat a les polítiques desenvolupades sota la seua responsabilitat.
 - d. Evolució de les polítiques d'integració i valoració de les diferents mesures posades en marxa.
 - e. Projectes de futur, propostes electorals i actuacions a emprendre (o empreses) en el marc de les eleccions.
 - f. Valoració política de l'accés al dret al vot per part dels estrangers extracomunitaris: procés, incidència sobre la integració i sobre l'actuació de les forces polítiques.

D. Guió entrevistes a responsables d'associacions d'immigrants

1. Dades de perfil: càrrecs i responsabilitats exercides a l'associació, trajectòries participatives prèvies.
2. L'associació.
 - a. Context de creació (anys, membres, finalitat inicial...).
 - b. Àmbit territorial d'actuació.
 - c. Nombre i perfil dels socis i/o participants actius, evolució.
 - d. Objectius.
 - e. Principals línies de treball i activitats dutes a terme.
 - f. Destinataris de les accions.
 - g. Recursos.
 - h. Estructura i dinàmica interna: junta directiva, distribució de tasques, mecanismes de presa de decisions, nivell de participació, relació entre els membres...
 - i. Posicionament front el dret al vot, actuacions en el marc de la campanya electoral i el procés d'incorporació de votants extracomunitaris al cens electoral.
 - j. Autoavaluació: anàlisi DAFO.
 - k. Perspectives de futur.
3. Les associacions d'immigrants.
 - a. Utilitats i funcions de les associacions d'immigrants.
 - b. Panorama de l'associacionisme immigrant a la ciutat.
 - c. Relacions amb altres associacions d'immigrants.
4. La situació de la integració i la convivència.
 - a. Què s'entén per integració?
 - b. Incidència de l'associació i les associacions en els processos d'integració (participació, xarxes socials).
 - c. Grau d'integració del col·lectiu.
 - d. Qualitat de la convivència, conflictes i nivell de xenofòbia.

5. Les polítiques públiques d'integració:
 - a. Relació de l'associació amb els poders públics.
 - b. Valoració de les polítiques públiques d'integració dutes a terme als darrers anys.
 - c. Relació amb els partits polítics en el marc de la campanya electoral.
 - d. Valoració de l'arrelament social i les Escoles d'Acollida: instruments per a la integració?

E. Guió entrevista grupal amb la Junta Directiva de l'Associació Intercultural Midrashic

1. Presentació membres de l'equip: temps en l'associació, càrrec, motivacions...
2. L'associació.
 - a. Orígens.
 - b. Missió: objectius principal i objectius secundaris.
 - c. Evolució de l'associació: moments claus.
 - d. Activitat de l'associació: principals actuacions.
 - e. L'arrelament social i les Escoles d'Acollida gestionades per l'associació: valoracions.
 - f. Principals línies de debat, reflexió o discussió a l'associació: consensos i dissentiments.
 - g. Estructura i dinàmica interna: distribució de tasques, mecanismes de presa de decisions, nivell de participació, relació entre els membres...
 - h. Relacions amb els poders públics.
 - i. Subvencions rebudes i repercussions per al funcionament de l'associació.
 - j. Relacions amb altres associacions d'immigrants.
 - k. Què s'entén per integració? Incidència de l'associació en els processos d'integració.
 - l. Autoavaluació: anàlisi DAFO.
3. La situació de la integració, la convivència i les polítiques públiques.
 - a. Gandia: ciutat d'acollida o recepció?
 - b. Qualitat de la convivència, conflictes i nivell de xenofòbia.
 - c. Valoració de les polítiques públiques d'integració dutes a terme als darrers anys.
 - d. Procés d'incorporació de votants extracomunitaris al cens electoral: valoracions.

III. TAULES COMPLEMENTÀRIES

A. Pes dels estrangers sobre la població total. Capitals de comarques del País Valencià. 1 de gener de 2011. Font: INE. Elaboració pròpia.

MUNICIPI	Estrangers (%)	Estrangers extracomunitaris (amb Romania i Bulgària) (%)	Estrangers UE 25 (%)
Albocàsser	15,87	15,66	0,21
Burriana	20,16	18,65	1,51
Castelló de la Plana	21,36	20,00	1,36
Cirat	10,00	10,00	0
Lucena del Cid	9,96	8,97	0,99
Morella	16,61	15,75	0,86
Segorbe	10,84	9,56	1,28
Vinaròs	19,81	15,54	4,27
Ademuz	23,07	22,60	0,47
Alzira	10,70	9,14	1,56
Ayora	6,06	2,14	3,92
Chelva	2,02	1,66	0,36
Chiva	11,59	8,24	3,35
Enguera	23,71	22,27	1,44
Gandia	24,12	19,56	4,56
Xàtiva	11,12	9,66	1,46
Llíria	13,21	9,47	3,74
Ontinyent	13,74	12,00	1,74
Puçol	9,83	7,56	2,27
Requena	11,93	10,34	1,59
Sagunt	11,06	9,14	1,92
Silla	11,60	10,42	1,18
Sueca	9,41	7,10	2,31
Torrent	11,11	9,71	1,40
València	13,76	11,90	1,86
Alcoi	5,85	5,31	0,54
Alacant	14,75	11,57	3,18
Cocentaina	7,97	5,14	2,83
Dénia	30,19	15,98	14,21
Elx	12,24	10,51	1,73
Elda	6,29	5,68	0,61
Orihuela	41,87	12,35	29,52
Vila Joiosa (la)	18,81	13,07	5,74
Villena	7,84	6,95	0,89

B. Percentatge de dones i homes per col·lectius. Principals nacionalitats.
Comarca de la Safor. 1 de gener de 2011. Font: INE. Elaboració pròpia.

	Dones (%)	Homes (%)
Alemanya	47,1	52,9
Bulgària	42,2	57,8
França	49,7	50,3
Itàlia	42,5	57,5
Polònia	41,0	59,0
Portugal	39,7	60,3
Regne Unit	49,6	50,4
Romania	42,7	57,3
Rússia	69,3	30,7
Ucraïna	47,8	52,2
Algèria	27,6	72,4
Marroc	38,2	61,8
Nigèria	65,9	34,1
Senegal	21,4	78,6
Argentina	57,8	42,2
Bolívia	53,7	46,3
Brasil	71,5	28,5
Colòmbia	54,9	45,1
Cuba	56,7	43,3
Xile	49,0	51,0
Equador	46,2	53,8
Paraguai	60,7	39,3
Perú	47,1	52,9
Rep. Dominicana	60,9	39,1
Uruguai	53,4	46,6
Veneçuela	61,3	38,7
Xina	46,2	53,8
Pakistan	19,2	80,8
Oceania i Apàtrides	66,7	33,3

C. Pes de la nacionalitat predominant sobre el total d'estrangers extracomunitaris i de Romania i Bulgària. Municipis de la Safor. 1 de gener de 2011. Font: INE. Elaboració pròpia.

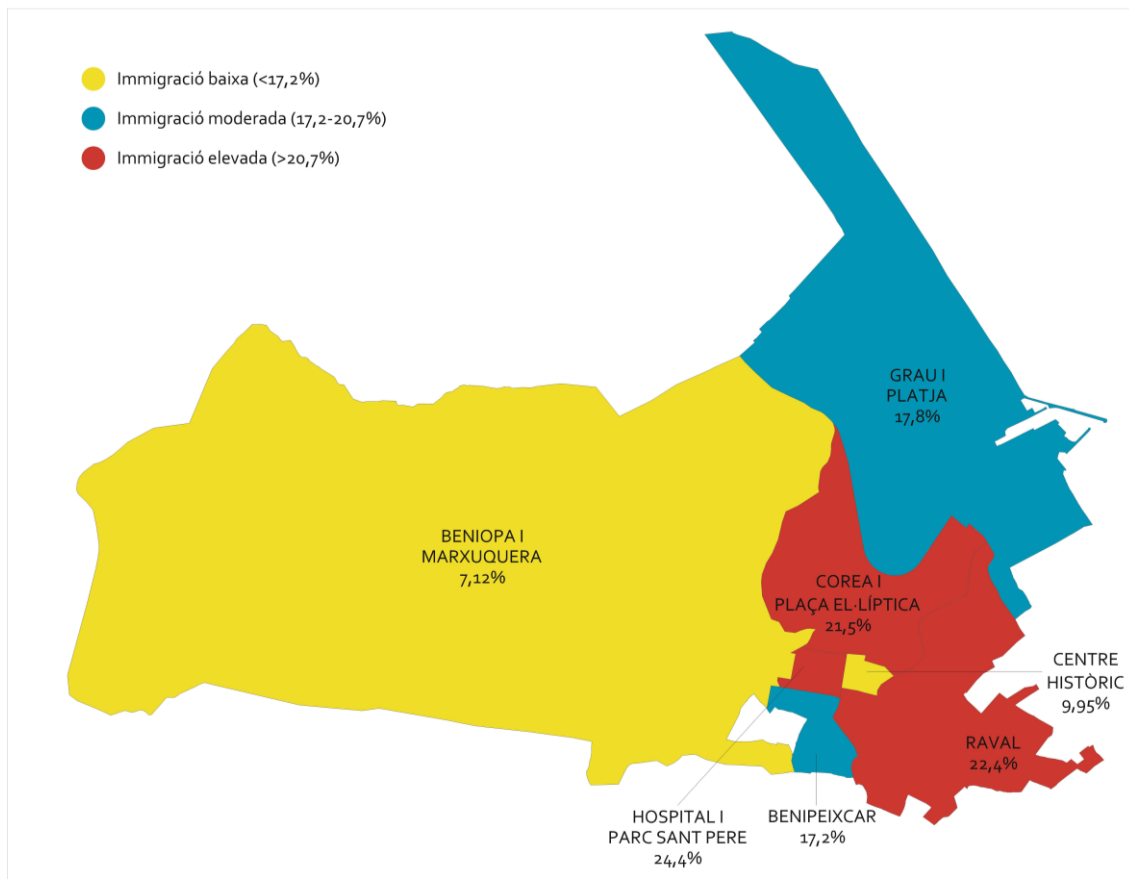
Municipi	Nacionalitat	%
Simat de la Valldigna	Romania	92,08
Castellonet de la Conquesta	Bolívia	88,89
Barx	Romania	51,11
Villalonga	Bulgària	50,34
Oliva	Romania	45,25
Guardamar de la Safor	Romania	44,44
Ador	Romania	44,12
Font d'En Carròs	Bulgària	39,41
Tavernes de la Valldigna	Romania	38,47
Almiserà	Bulgària	38,46
Rafelcofer	Bolívia	37,04
Llocnou de Sant Jeroni	Bolívia	36,67
Alqueria de la Comtesa	Marroc	36,30
Benifairó de la Valldigna	Marroc	36,11
Xeresa	Bulgària	35,51
Xeraco	Romania	35,20
Daimús	Bulgària	34,12
Alfauir	Cuba	33,33
Almoines	Marroc	31,51
Benirredrà	Bulgària	31,48
Palma de Gandia	Bulgària	30,30
Palmera	Marroc	30,08
Potries	Bulgària	28,13
Beniarjó	Bulgària	27,27
Beniflà	Senegal	26,67
Gandia	Bulgària	26,29
Bellreguard	Marroc	25,13
Piles	Romania	25,00
Miramar	Marroc	23,08
Real de Gandia	Marroc	21,54
Ròtova	Marroc	16,98

B. Distribució dels municipis de la Safor en funció de la relació entre el pes de la població extracomunitària (amb Romania i Bulgària) i la comunitària de la Unió Europea dels 25. 1 de gener de 2011.

Font: INE. Elaboració pròpia.

C. Distribució dels districtes de Gandia en funció del pes relatiu de la població extracomunitària i de Romania i Bulgària. 1 de gener de 2011.

Font: INE. Elaboració pròpia.

